ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

Gülpınar AKBULUT

144601

DİVRİĞİ İLÇESİ'NİN COĞRAFYASI

DOKTORA TEZİ

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Kenan ARINÇ

ERZURUM – 2004

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu çalışma, Coğrafya Anabilim Dalının Türkiye Coğrafyası Bilim Dalında Jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç.Dr.Kenan ARINÇ
Danışman / Jüri

Prof.Dr.Alaettin TANDOĞAN

Doç.Dr.İhsan BULUT

Doç.Dr.Saliha KODAY

Yrd.Doç.Dr. Yaşar GÖK

Yukarıda imzalar, adı geçen öğretim üyelerine aittir ..../..../2004

Prof.Dr. Vahdettin BAŞÇI
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

ÖZET VI

ABSTRACT VII

ÖNSÖZ VIII

TABLOLAR LİSTESİ X

ŞEKİLLER LİSTESİ XV

HARİTALAR LİSTESİ XIX

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ XX

Giriş 1

1. Araştırma Sahasının Konumu, Sınırları ve Başlıca Özellikleri 1

2. Araştırmanın Amacı ve Metodu 7

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DOĞAL ÇEVRE ÖZELLİKLERİ

1. 1. Jeomorfoloji 10

1. 1. 1. Giriş 10

1. 1. 2. Dağlık Alanlar 23

1. 1. 2. 1.Güneydeki Dağlık Alanlar 23

1. 1. 2. 2. Kuzeydeki Dağlık Alanlar 29

1. 1. 3. Vadiler 40

1. 1. 4. Ovalar 46

1. 2. İklim 50

1. 2. 1. Giriş 50

1. 2. 2. İklim Elemanları 55

1. 2. 2. 1. Sıcaklık 55

1. 2. 2. 2. Basınç ve Rüzgarlar 69

1. 2. 2. 3. Buharlaşma ve Nemlilik 76

1. 2. 2. 4. Yağışlar ..... .81

1. 2. 2. 5. Yağış Etkinliği ve İklim Tipi 91

1. 3. Hidrografya 96

1. 3. 1. Akarsular 96

1. 3. 2. Yeraltı Suları ve Kaynakları 106

1. 3. 3. Durgun Sular (Göletler) ve Göller 109

1. 4. Toprak Örtüsü 112

1. 4. 1. Zonal Topraklar 112

1. 4. 2. İntrazonal Topraklar 116

1. 4. 3. Azonal Topraklar 119

1. 5. Doğal Bitki Örtüsü 123

İKİNCİ BÖLÜM

2. BEŞERÎ ÇEVRE ÖZELLİKLERİ

2. 1. Nüfus 129

2. 1. 1. Nüfusun Gelişimi 129

2. 1. 1. 1. Cumhuriyet Dönemi Öncesinde Divriği 129

2. 1. 1. 2. Cumhuriyet Döneminde Divriği 135

2. 1. 2. Nüfus Hareketleri 153

2. 1. 2. 1. Doğumlar ve Ölümler 153

2. 1. 2. 2. Göçler 155

2. 1. 2. 2. 1. İç Göçler 156

2. 1. 2. 2. 2. Dış Göçler 163

2. 1. 3. Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Özellikleri 168
2. 1. 3. 1. Nüfusun Cinsiyet ve Yaş Yapısı 168
2. 1. 3. 2. Nüfusun Bağımlılık Oranları 181
2. 1. 3. 3. Aile Büyüklükleri 185
2. 1. 3. 4. Nüfusun Eğitim Durumu 192
2. 1. 3. 5. Diğer Sosyo-Ekonomik Nitelikler 204
2. 1. 3. 6. Nüfus Dağılışı ve Yoğunlukları 208
2.2. Yerleşme 218
2. 2. 1. Genel Bakış 218
2. 2. 2. Yerleşme Şekilleri 224
2. 2. 2. 1. Kırsal Yerleşmeler 225
2. 2. 2. 1. 1. Devamlı Kırsal Yerleşmeler 225
2. 2. 2. 1. 1. 1. Köy Yerleşmeleri 225
2. 2. 2. 1. 1. 1. 1. Kuruluş Yerlerine Göre Köyler 227
2. 2. 2. 1. 1. 1. 2. Yükselti Basamaklarına Göre Köyler 235
2. 2. 2. 1. 1. 1. 3. Yüzölçüm Büyüklüklerine Göre Köyler 239
2. 2. 2. 1. 1. 1. 4. Yerleşme Şekillerine Göre Köyler 242
2. 2. 2. 1. 1. 1. 5. Yer Adlarına Göre Köyler 247
2. 2. 2. 1. 1. 1. 6. Ekonomik Faaliyetlere Göre Köyler 250
2. 2. 2. 1. 1. 2. Mahalle Yerleşmeleri 253
2. 2. 2. 1. 2. Dönemlik Kırsal Yerleşmeler 256
2. 2. 2. 1. 2. 1. Mezraa Yerleşmeleri 256
2. 2. 2. 1. 2. 2. Yayla Yerleşmeleri 263
2. 2. 2. 1. 2. 3. Ağıl Yerleşmeleri 268
2. 2. 2. 1. 2. 4. Diğer Dönemlik Kır Yerleşmeleri 271

2. 2. 3. 2. Şehir Yerleşmesi 273
2. 2. 3. 2. 1. Divriği Şehri 273
2. 2. 3. 2. 1. 1. Şehirsel Fonksiyonlar 287
2. 2. 3. 2. 2. Arazi Kullanılışı ve Fonksiyon Alanları 281
2. 2. 3. 2. 3. Şehirsel Fonksiyonlar 287
2. 2. 3. 2. 3. 1. Hizmetler Fonksiyonu 289
2. 2. 3. 2. 3. 1. 1. Ticaret Fonksiyonu 289
2. 2. 3. 2. 3. 1. 2. Yönetim Fonksiyonu 292
2. 2. 3. 2. 3. 1. 3. Eğitim Fonksiyonu 294
2. 2. 3. 2. 3. 1. 4. Sağlık Fonksiyonu 296
2. 2. 3. 2. 3. 1. 5. Ulaşım Fonksiyonu 297
2. 2. 3. 2. 3. 2. Sanayi Fonksiyonu 299
2. 2. 3. 2. 3. 3. Tarım Fonksiyonu 300
2. 2. 3. 2. 3. 4. Divriği'nin Fonksiyonel Açıdan Değerlendirilmesi 302
2. 2. 3. 2. 4. Konut ve Konut Tipleri 304
2. 2. 3. 2. 4. 1. Doğal Çevre Özellikleri ve Konutlar 304
2. 2. 3. 2. 4. 2. Beşerî Çevre Özellikleri ve Konutlar 311

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BAŞLICA EKONOMİK FAALİYETLER

3. 1. Tarım 314
3. 1. 1. Genel Bakış 314
3. 1. 2. Parsel Büyüklüğü ve Mülkiyet Durumu 319
3. 1. 3. Ekiliş Alanları ve Coğrafi Dağılışı 324
3. 1. 3. 1. Tahıl Tarımı 324

3. 1. 3. 2. Yem Bitkileri 328

3. 1. 3. 3. Sebze Tarımı 330

3. 1. 4. Hayvancılık 337

3. 1. 4. 1. Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliği 343

3. 1. 4. 2. Büyükbaş Hayvan Yetiştiriciliği 347

3. 1. 4. 3. Yük ve Çeki Hayvanları 350

3. 1. 4. 4. Kümes Hayvanları 352

3. 1. 4. 5. Arıcılık 353

3. 2. Madencilik 356

3. 3. Sanayi 361

3. 4. Ticaret 370

3. 5. Ulaşım 375

3. 6. Turizm 383

3. 6 .1. Doğal Turistik Değerler 386

3. 6. 2. Beşerî Turistik Değerler 387

3. 7. Araştırma Sahasının Temel Sorunları ve Çözüm Önerileri 402

3. 7. 1. Doğal Çevre Özellikleri İle İlgili Sorunlar 402

3. 7. 2. Beşerî Çevre Özellikleri İle İlgili Sorunlar 411

3. 7. 3. Ekonomik Çevre Özellikleri İle İlgili Sorunlar 414

3.8 Sonuç 417

Kaynakça 428

Özgeçmiş 447

ÖZET

DOKTORA TEZİ

DİVRİĞİ İLÇESİ'NİN COĞRAFYASI

Gülpınar AKBULUT

Danışman: Doç. Dr. Kenan ARINÇ

2004- Sayfa 447

Jüri: Prof.Dr. Alaattin TANDOĞAN

Doç. Dr. Kenan ARINÇ

Doç. Dr. İhsan BULUT

Doç.Dr. Saliha KODAY

Yrd. Doç. Dr. Yaşar GÖK

Araştırma konusunu oluşturan Divriği İlçesi, Fırat Nehri'nin bir kolu olan Çaltı Çayı Havzası içerisinde yer almaktadır. Doğudan Erzincan, batıdan Kangal, kuzeyden Zara- İmranlı ve güneyden Malatya ile sınır oluşturmaktadır.

Divriği ilçesinin yüzölçümü 2782 km.^{2} dir. Kuzeyde ilçenin en önemli dağları Çengelli, Delidağ, Efendi, Göldağı ve Akdağlardır. Güneyde Demirli, Geyikli ve Sarıçiçek dağları, doğuda Iğınbat dağı ve batıdan Dumluca dağlarıyla çevrilidir. İlçenin en önemli akarsuyu Çaltı Çayı'dır.

Divriği, İç Anadolu ve Doğu Anadolu bölgeleri arasında geçiş özelliği gösteren bir iklime sahiptir. Kışın yoğun kar yağışı ve soğuk, yazın sıcak ve kuraktır. Araştırma sahasında yıllık ortalama sıcaklık 11.2 ° C, yıllık ortalama yağış 370.1 mm.dir.

Geniş kayalıkların hakim olduğu araştırma sahasında zonal, azonal ve intrazonal toprak grubları dağılış göstermektedir. İlçeyi çevreleyen dağların bazılarında meşe, ardıç ve çam ormanları dağılış göstermektedir.

Şehrin tarihi Hititlere kadar geriye gitmektedir (M.Ö 90). Araştırma sahası içerisinde 109 köy, 26 mahalle, 86 mezraa, 21 yayla ve 92 ağıl yerleşmesi vardır. Saha da 2000 yılı genel nüfus sayımı sonuçlarına göre nüfus 23313 kişi olup, bu nüfusun % 61.6'sı Divriği şehrinde, % 38.4'ü bucak ve köylerdedir.

Ekonomisi tarımsal faaliyetler ve demir madenciliğini kapsar. Bu kaynakların kullanımı sınırlıdır. Araştırma sahasından sürekli bir göç hareketi vardır. Bugün Divriği, sosyo-kültürel ve sosyo – ekonomik sorunlarına çözüm ihtiyacında olan Türkiye'nin geri kalmış yerleşmelerinden biridir.

ABSTRACT
PH. D. THESİS
GEOGRAPHY OF THE DİVRİĞİ TOWN
Gülpınar AKBULUT
Supervisor: Doç. Dr. Kenan ARINÇ
2004 – Pages: 447

Jüri: Prof.Dr. Alaattin TANDOĞAN

Doç. Dr. Kenan ARINÇ

Doç. Dr. İhsan BULUT

Doç.Dr. Saliha KODAY

Yrd. Doç. Dr. Yaşar GÖK

The subject of our study, the town Divriği is located near the Çaltı Stream Valley, a branch of the river Eupharates. It is surrouned by Erzincan in east, Kangal in the west, Zara- İmranlı in the north and Malatya in the south.

The town of Divriği is area 2782 km.² The important mountains of the town are the following; Çengelli Mountain in the north, Deli Mountain, Efendi Mountain, Göldağ and Akdağ. In the south, there are Demirli, Geyikli Mountains and Sarıçiçek in the southeast, Igınbat in the east and Dumluca Mountains in the west. The most important river of the town is Çaltı Stream.

The Divriği has a climate which shows a transitional characteristic between the Central Anatolia and Eastern Anatolia regions. In winters, it is heavy snowy and cold; in summers, it is hot and dry. In the searching field, the average annual temperature 11.2 ° C, the average annual rainfall is 370.1 mm area. There are large rocky fields zonal and azonal and intrazonal lands shaped by the climate and vegetations. Some of the mountains of the town have sparse forestry of oak, juniper and pine trees.

The history of the town dates back to the Hittites (BC 90). There are 1 town, 109 villages, 26 districts, 86 fields, 21 plateaus and 92 pen in that region. According to the 2000 general cencus the population of the region is 23313 and % 61.6 of it is in Divriği, % 38.4 in borough and in the villages.

The economy depends basically on agriculture and catle-breeding and ıron mine. This means is restricted to living. There is always a migration in the area. Today Divriği is one of the Türkiye under developed areas socio-culturial and socio- economic problems need to be solved.

ÖNSÖZ

Divriği İlçesi'nin Coğrafyası adını taşıyan bu doktora tezi çalışması, Bölgesel Coğrafya yöntemi ile hazırlanmıştır. Cumhuriyet Dönemi içinde yeterli düzeyde gelişme gösteremeyen araştırma sahasında, çözüm bekleyen pek çok doğal ve beşerî sorun bulunmaktadır. İrdelenmesi hedeflenen bu tür sorunlar arasında öncelikle insan-mekân ilişkileri ön plânda tutulmuştur.

Eski bir yerleşim merkezi olan Divriği'nin tekrar kalkındırılması ve şehirleşmeye yönelik fonksiyonel niteliklerini geçmişte olduğu gibi, günümüzde de kazanabilmesi için fizikî ve ekonomik plânlama modellerinin projelendirilmesi ve hayata geçirilmesi gerekmektedir. Araştırma sahasının en önemli geçim kaynağını oluşturan demir madenlerinin kârlı bir işletmeye dönüşebilmesi için, uygulanan yatırım programlarının istikrarlı bir şekilde sürdürülebilmesi, ilçenin kalkınmasını sağlayacak temel faktörü teşkil edecektir.

Nüfusun sürekli hareketlilik gösterdiği Divriği'de, ekonomik ve sosyal nedenlerden dolayı, hızlı bir göç olayı meydana gelmektedir. Göç hareketinin yavaşlatılabilmesi ve özellikle çalışma çağındaki nüfusun korunması için bilimsel etütlerin yapılması gerekmektedir. Göç hareketlerinin temel nedeni olan işsizliğin önlenebilmesi için, potansiyel geçim kaynaklarının belirlenmesi ve sorunlarının çözümüne yönelik önerilerin ortaya konulması şarttır. Bu ve bir yöresel coğrafya çalışmasının olmaması gibi nedenlerle, Divriği İlçesi yönetim alanı, araştırma sahası olarak seçilmiştir.

Çalışmanın plânlanıp yürütülmesinde yakın ilgi ve yardımlarını gördüğüm, hocam Doç. Dr. Kenan ARINÇ'a sonsuz teşekkürlerimi ve şükranlarımı sunarım. Özellikle, bize coğrafyayı sevdiren ve coğrafî düşünce ilkelerini kazandıran hocam Prof. Dr. Hayati DOĞANAY ile Doç.Dr. İhsan BULUT ve Y.Doç.Dr. Çiğdem ÜNAL başta olmak üzere lisans ve yüksek lisans eğitimimde emeği geçen bütün hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Doktora çalışmama çeşitli açılardan katkı sağlayan Doç.Dr. Saliha KODAY, Y.Doç.Dr. Yaşar GÖK ve Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü'nde görev yapan ve adlarını tek tek ifade edemediğim öğretim üyesi hocalarıma ayrıca teşekkür ederim.

Bu çalışmanın hazırlanmasında emeği geçen ve manevi desteğini esirgemeyen, metin düzeltilmesinde katkı sağlayan ve mesailerini bu yönde harcayan, birlikte çalıştığım Cumhuriyet Üniversitesi öğretim üyelerine, Sayın Doç. Dr. Mustafa GÜNDÜZ'ün şahsında teşekkür ederim. Ayrıca, her açıdan desteğini gördüğüm Safiye SARICA BULUT'a da şükranlarımı sunuyorum.

Çalışmalarım sırasında sabır gösteren, maddî ve manevi açıdan destekleyen aileme de teşekkür ederim. Arazi gözlemleri aşamasında bana eşlik eden Naci KÜPELİ ve İstanbul Divriği Dayanışma Derneği Başkanı İhsan ÇALAPVERDİ başta olmak üzere fotoğraf çekimlerine yardımcı olan Yusuf GÜLDALI ve Mustafa YUNUSOĞLU'na, ayrıca çeşitli yardımlarını gördüğüm Kangal, Divriği ve Ula kaymakamları ile veri temin eden tüm kamu personeli ve konuksever Divriği ilçesi halkına teşekkür ederim.

Yararlı olması ümidiyle...

ERZURUM 2004 Gülpınar AKBULUT

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 1.1: Divriği, Sivas ve Kangal'da Aylık Ortalama Güneşlenme Süresi ve Yıllık Ortalaması (2001) 53

Tablo 1.2: Sivas, Divriği, Kuluncak ve Kangal Meteoroloji İstasyonlarında Aylık Ortalama Sıcaklıklar ve Amplitüd Değerleri (°C) 55

Tablo 1.3: Sivas, Divriği, Kangal, Kuluncak'ın Ortalama Yüksek ve Düşük Sıcaklık Değerleri (°C) 57

Tablo 1.4: Divriği ve Mukayese İstasyonlarında Ortalama En Yüksek ve En Düşük Sıcaklıkların Değişimi 60

Tablo 1.5: Sivas, Divriği, Kangal, Kuluncak'ta Ortalama Don Olaylı Günler Sayısının Aylara Göre Dağılımı(Gün) 63

Tablo 1.6: Sivas, Kangal, Divriği, Kuluncak'ın Don Olaylı Gün Sayılarının Mevsimlere Göre Dağılımı ve Yüzde Oranları 65

Tablo 1.7: Sivas, Divriği ve Kangal'ın Don Takvimi (1978 –2001) 67

Tablo 1.8: Divriği İlçesi'nde Belli derinliklerde Ortalama Toprak Sıcaklıkları (°C) 68

Tablo 1.9: Sivas, Divriği ve Kangal Meteoroloji İstasyonlarında Kaydedilen Uzun Süreli Ortalama Basınç Değerlerinin Aylara Göre Dağılımı (mb) 70

Tablo 1.10: Divriği İlçesi'nde Çeşitli Yönlerden Esen Rüzgarların Esme Sayıları ve % Frekansları (1972-2001) 72

Tablo 1.11: Divriği İlçesi'nde Rubinstein Formülüne Göre Hakim Rüzgar Doğrultuları 73

Tablo 1.12: Divriği'de Rüzgar Hareketlerinin Aylık Dağılımı (1972-2001) 75

Tablo 1.13: Thorhtwaite Metoduna Göre Divriği'de Yıllık Ortalama Buharlaşma Miktarı ve Buhar Basıncının Aylara Göre Dağılımı (1972-1999) 76

Tablo 1.14: Divriği'de Yıllık Ortalama Sıcaklık, Ortalama Nisbi Nem ve En Düşük Nisbi Nem Miktarının Aylara Göre Durumu (1963-1999) . 77

Tablo 1.15: Sivas, Divriği, Kangal'da Ortalama Bulutluluğun Aylık Dağılımı (0-10) 79
Tablo 1.16: Divriği'de Ortalama Açık, Kapalı, Bulutlu Günler Sayısının Aylık Dağılımı (1929-2001) 80
Tablo 1.17: Divriği İlçesi'nde Ortalama Sisli Günler Sayısının Aylık Dağılımı 81
Tablo 1.18: Sivas, Divriği ve Kangal'da Aylık Ortalama Yağış Miktarının Yıl İçindeki Dağılımı (mm) 84
Tablo 1.19: Sivas, Divriği ve Kangal'da Yıllık Ortalama Yağış Miktarının Mevsimlere Göre Dağılımı (mm) 86
Tablo 1.20: Sivas, Divriği ve Kangal'da Ortalama Yağışlı Gün Sayısının Aylık Dağılımı 88
Tablo 1.21: Sivas, Divriği ve Kangal'da Ortalama Kar Yağışlı Günler, Karla Örtülü Günler Sayısı ve En Yüksek Kar Örtüsü Kalınlığının Aylık Dağılımı 90
Tablo 1.22: Erinç (1965) ve De Martonne (1942) Formüllerine Göre Divriği'nin Yıllık ve Aylık Kuraklık İndis Değerleri 92
Tablo 1.23: Thornthwaite Metoduna Göre Divriği İlçesinin Su Bilançosu 94
Tablo 1.24: Çaltı Çayı, Karabel Çayı, Şimşir Deresi ve Acısu Deresi'nin Aylık Ortalama Akım Değerleri (1967-1991) ile Divriği'nin Aylık Ortalama Yağış Miktarı (1939-2001) 102
Tablo 1.25: Araştırma Sahasında Bulunan Başlıca Kaynaklar ve Çeşmeler 107
Tablo 2.1: Divriği İlçesi'nde Nüfusun Gelişimi (1927-2000) 136
Tablo 2.2: Divriği İlçesi'nde Şehir ve Kırsal Nüfusun Gelişimi (1927-2000) 142
Tablo 2.3: Divriği İlçesi'ndeki Kırsal Yerleşmelerin Nüfus Artışları (1935-2000) 147
Tablo 2.4: Divriği İlçesi'ne Bağlı Köy Yerleşmelerinin Sayım Devrelerine Göre Nüfusları(1935-2000) 149
Tablo 2.5: Divriği İlçesi'ne Bağlı Bazı Köy Yerleşmelerinin Nüfusunda 1997-2000 Yılları Arasında Meydana gelen Değişimler 152
Tablo 2.6: Divriği İlçesi'nde Gerçekleşen Doğumlar, Ölümler ve Oranları (2003) 154

Tablo 2.7: Divriği İlçesi'nden Ülke İçine Yönelik Göçlerin İllere Göre Dağılımı (2002) 159
Tablo 2.8: Divriği İlçesi'nde Kış Mevsiminde Nüfusu Azalan Köyler(2001) 162
Tablo 2.9: Divriği İlçesi'nden Dış Ülkelere Yönelik Göçlerin Ülkelere Göre Dağılımı (2002) 165
Tablo 2.10: Divriği İlçesi'nde Nüfusun Cinsiyet Durumu ve Oranları (1927-2000) 169
Tablo 2.11: Divriği İlçesi'nde Nüfusunun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı..... 175
Tablo 2.12: Divriği İlçesi Toplam Nüfusunun Geniş Aralıklı Yaş Yapısı (2003) 181
Tablo 2.13: Divriği Şehri ve Kırsal Nüfusun Geniş Aralıklı Yaş Piramidi(2003)183
Tablo 2.14: Divriği İlçesi'nde Ortalama Aile Büyüklüğünün Yerleşim Birimlerine Göre Dağılımı (2003) 186
Tablo 2.15: Divriği Şehrinde Mahallelere Göre Ortalama Aile Büyüklükleri (2003) 189
Tablo 2.16: Divriği İlçesi'ndeki İlköğretim Kurumlarının 2001-2002 Öğretim Yılındaki Öğretmen, Öğrenci ve Derslik Sayıları (2003) 194
Tablo 2.17: Atatürk Yatılı İlköğretim Bölge Okulunda Öğrenci Sayısı ve Geldikleri Yerleşim Merkezleri (2002) 195
Tablo 2.18: Divriği İlçe Merkezindeki Lise ve Dengi Okulların Öğretmen, Öğrenci ve Derslik Sayıları (2003) 197
Tablo 2.19: Divriği İlçe Merkezinde 6 Yaş ve Üzeri Nüfusun Eğitim Durumu (2003)..... 200
Tablo 2.20: Divriği İlçesi'nde Nüfusun Yükselti Basamaklarına Göre Dağılımı (2003) 210
Tablo 2.21: Divriği Şehri'nde Mahallelere Göre Matematiksel Nüfus Yoğunluğu (2003,km²/kişi) 212
Tablo 2.22: Divriği İlçesi'nde Sayım Yıllarına Göre Matematiksel Nüfus Yoğunlukları (1927-2000, km²/kişi) 213
Tablo 2.23: Divriği İlçesi'nde Fizyolojik ve Tarımsal Nüfus Yoğunluğunun Dağılımı (2000) 216

Tablo 2.24: Divriği İlçesi'ndeki Köylerin Kuruluş Yerlerine Göre Dağılımı (2003) 228
Tablo 2.25: Divriği İlçesi'nde Köy Yerleşmelerinin Yükselti Basamaklarına Göre Dağılımı(2003) 236
Tablo 2.26: Divriği İlçesi'ndeki Köy Yerleşmelerinin Yüzölçüm Büyüklüklerine Göre Dağılımı (2003) 240
Tablo 2.27: Divriği İlçesi'ndeki Köylerin Yerleşme Dokularına Göre Dağılımı (2002) 242
Tablo 2.28: Divriği Köy Yerleşmelerinin Temel Ekonomik Fonksiyonlarına Göre Dağılımı (2002)..... 251
Tablo 2.29: Divriği İlçesi'ne Bağlı Köy Üniteleri İçindeki Kırsal Mahalle Yerleşimi (2002) 254
Tablo 2.30: Divriği İlçesi'nde Mezraa Yerleşmeleri(2003) 258
Tablo 2.31: Divriği Şehrinde Fonksiyonel Arazi Kullanılışı(2003) 282
Tablo 2.32: Divriği İlçe Merkezîndeki Ticarî İşyeri Sayısı(2002) 290
Tablo 2.33: Divriği'de Yönetim Fonksiyonunu oluşturan Kurumlar ve İstihdam Durumu(2002) 293
Tablo 2.34: Divriği'de Eğitim Fonksiyonunda Çalışanların Kurumlara Göre Dağılışı (2003) 295
Tablo 2.35: Divriği Kırsal Konutlarının Yapı Malzemelerine Göre Dağılımı (2002) 305
Tablo 2.36: Divriği'de Konutların Çatı Örtü Malzemelerine Göre Dağılışı (2003) 310
Tablo 3.1: Divriği İlçesi'nin Araziden Yararlanma Bakımından Bölünüşü (2002) 316
Tablo 3.2: Divriği ve Köylerinde Tarım Arazilerinin Parsel Büyüklüklerine Göre Dağılımı (2002) 319
Tablo 3.3: Divriği İlçesi'nde Kadastro İşlemleri Tamamlanmış Bazı Köy Yerleşmelerinde Tarım Arazilerinin Ortalama Parsel Büyüklükleri (2002) 323
Tablo 3.4: Divriği İlçesi'ndeki Tarım Alanlarının Kullanım Durumu (2002) 325

Tablo 3.5: Divriği İlçesi'nde Tahıl Ekiliş Alanları ve Üretim Durumları (2002) 325
Tablo 3.6: Divriği İlçesi ve Köylerinde Tarım Araç ve Gereçlerinin Türlere Göre Dağılımı (2002) 327
Tablo 3.7: Divriği İlçesi Yem Bitkileri Ekiliş Alanları ve Kuru Ot Üretimi (2002). 329
Tablo 3.8: Divriği İlçesi'nde Çeşitli Sebzelerin Ekim Alanları ve Yıllık Üretim Miktarı (2002) 331
Tablo 3.9: Divriği İlçesi'nde Meyve Türlerine Göre Ağaç Sayıları ve Yıllık Meyve Üretimi (2002) 335
Tablo 3.10: Divriği İlçesi'nde Hayvan Varlığının Türlere Göre Durumu (2002) 339
Tablo 3.11: Divriği İlçesi'nde Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvan Sayıları İle Otlak Arazi İlişkileri (2002) 341
Tablo 3.12: Divriği İlçesi'nde Küçükbaş Hayvanların Türlere Göre Durumu (2002) 343
Tablo 3.13: Divriği İlçesi'nde Sığırların Irklara Göre Dağılımı (2002) 347
Tablo 3.14: Divriği İlçesi'nde Kümes Hayvanı Varlığının Türlere Göre Dağılımı (2002) 352
Tablo 3.15: Divriği İlçesi'nde Kovan Sayısı, Bal ve Balmumu Üretimi Dağılımı (2002) 354
Tablo 3.16: Divriği İlçe Merkezinde Atölye Tipi İşletmelerin Dağılışı ve bu İşletmelerde İstihdam Edilen İş Gücü Durumu (2002) 365
Tablo 3.17: Ticaret İşletmelerin Dağılışı ve Bu İşletmelerde İstihdam İş Gücü (2002) 372
Tablo 3.18: Diviriği İlçesi'nde Yer Alan Bazı Tarihi Eserler ve Konumları..... 385

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa No

Şekil 1.1: Sivas ve Kangal'da Yılın Belli Tarihlerinde Güneş Işınlarının Düşme Açısı 54
Şekil 1.2: Sivas, Divriği, Kangal, ve Kuluncak'ta Yıl İçerisinde Sıcaklık Değerlerinin Aylık Dağılım Grafiği..... 56
Şekil 1.3: Sivas, Divriği, Kangal, Kuluncak'ın Ortalama Yüksek Sıcaklıkların Aylık Değişim Değerleri (°C) 58
Şekil 1.4: Sivas, Divriği, Kangal ve Kuluncak'ın Ortalama Düşük Sıcaklıkların Aylık Değişim değerleri (°C) 59
Şekil 1.5: Sivas, Divriği, Kangal ve Kuluncak'ın Ortalama En Yüksek Sıcaklıkların Aylık Değişim Diyagramı..... 61
Şekil 1.6: Sivas, Divriği, Kangal ve Kuluncak'ın Ortalama En Düşük Sıcaklıkların Aylık Değişim Diyagramı..... 61
Şekil 1.7: Sivas, Divriği, Kangal, Kuluncak'ta Ortalama Donlu Günler Sayısının Yıl İçindeki Dağılımı 65
Şekil 1.8: Divriği ve Kangal'da Don Olaylı Günlerin Mevsimlere Göre Dağılışını Gösteren Grafikler..... 66
Şekil 1.9: Divriği İlçesi'nin Aylık Ortalama Hava Sıcaklıkları ve Belli Derinliklerdeki Toprak Sıcaklıklarının Karşılaştırılması 68
Şekil 1.10: Sivas, Divriği ve Kangal'ın Yıllık Ortalama Basınç Değerlerinin Aylara Göre Dağılımı (mb) 70
Şekil 1.11: Divriği Rubinstein Formülüne Göre Yıllık ve Mevsimlik Ortalama Rüzgar Frekans Gülleri..... 74
Şekil 1.12: Thorhtwaite Metoduna Göre Divriği'de Yıllık Ortalama Buharlaşma Miktarı ve Buhar Basıncının Aylara Göre Dağılımı 77
Şekil 1.13: Divriği'de Yıllık Ortalama Sıcaklık, Ortalama Nisbi Nem ve En Düşük Nisbi Nem Miktarının Aylara Göre Dağılımı ve Karşılıklı Durumları 78
Şekil 1.14: Sivas, Divriği ve Kangal'ın Ortalama Bulutluluk Oranları (0-10) ... 79

Şekil 1.15: Divriği İlçesindeAylık Ortalama Açık, Bulutlu ve Kapalı Günler Sayısının Dağılımı 80
Şekil 1.16:Sivas, Divriği ve Kangal'da Aylık Ortalama Yağış Miktarının Yıl İçindeki Dağılım Grafiği 85
Şekil 1.17: Divriği'de Yıllık Ortalama Yağış Miktarının Mevsimlere Göre Dağılım Grafiği 86
Şekil 1.18: Sivas ve Kangal'da Yıllık Yağış Miktarının Mevsimlere Göre Dağılım Grafikleri 87
Şekil 1.19: Divriği Ortalama Kar Yağışlı Günler, Karla Örtülü Günler Sayısı ve En Yüksek Kar Örtüsü Kalınlığının Aylık Dağılımı 90
Şekil 1.20: Thornthwaite Metoduna Göre Divriği İlçesi'nin Su Bilançosu 95
Şekil 1.21: Divriği İlçesi'nin Klimogramı 95
Şekil 1.22: Çaltı ve Karabel Çaylarının Aylık Ortalama Akım Değerleri ile Divriği İlçesinin Aylık Ortalama Yağış Değerlerinin Karşılaştırılması 103
Şekil 2.1: Divriği İlçesi'nde Genel Nüfus Sayımı Devrelerine Göre Nüfus Gelişimi (1927-2000) 138
Şekil 2.2: Araştırma Sahasında Kırsal ve Şehirsel Nüfus Gelişimi (1927-2000) 143
Şekil 2.3: Divriği İlçesi'nden Göç Eden Ailelerin İllere Göre Dağılımı (2002) 159
Şekil 2.4: Divriği İlçesi'nden Yurt Dışına Göç Eden Ailelerin Dağılımı (2002) 166
Şekil 2. 5: Araştırma sahası Nüfusunun Cinsiyet Durumu(1927-2000) 170
Şekil 2.6: Divriği Şehir Nüfusunun Cinsiyet Durumu(1927-2000) 170
Şekil 2.7: Divriği İlçesi'nde Kırsal Nüfusun Cinsiyet Durumu (1927-2000) 171
Şekil 2.8: Divriği İlçesi'nin Şehir Nüfus Piramidi(2003) 176
Şekil 2.9: Divriği İlçesi'nin Kırsal Nüfus Piramidi(2003) 176
Şekil 2.10: Divriği İlçesi'nin Nüfus Piramidi(2003) 179
Şekil 2.11: Divriği İlçesi'nin Geniş Aralıklı Nüfus Piramidi (2003) 182

Şekil 2.12: Divriği İlçesi Nüfusunun Geniş Aralıklı Gruplandırılması (2003) 182
Şekil 2.13: Divriği Şehir Nüfusunun Geniş Aralıklı Nufus Piramidi (2003) 183
Şekil 2.14: Divriği Kırsal Nüfusunun Geniş Aralıklı Nüfus Piramidi (2003) 184
Şekil 2.15: Divriği İlçe Nüfusunun Yükselti Basamaklarına Göre Dağılımı (2003) 210
Şekil 2.16: Divriği İlçesi'nde Nüfusun sayım Devrelerine Göre Matematiksel Nüfus Yoğunlukları (1927-2000) 214
Şekil 2.17: Divriği Köy Yerleşmelerinin Konumlarına Göre Dağılımı (2003) 228
Şekil 2.18: Divriği İlçesi'nde Köy Yerleşmelerinin Yükselti Basamaklarına Göre Dağılımı (2003) 236
Şekil 2.19:Divriği İlçesi'ndeki Köy Yerleşmelerinin Yüzölçüm Büyüklüklerine Göre Dağılımı (2003) 240
Şekil 2.20: Divriği'deki Köylerin Yerleşme Dokularına Göre Dağılımı (2002) 242
Şekil 2.21: Divriği İlçesi'nde Köylerin Temel Ekonomik Fonksiyonlarına Göre Dağılımı(2002) 251
Şekil 2.22: Mursal'ın Güneyindeki Çokmaşat Mecrasında Bir Konut Tipi (2003) 260
Şekil 2.23: Çobandurağı Köyü'nde Bir Konut Planı 309
Şekil 3.1: Divriği İlçesi'nin Araziden Yararlanma Bakımından Bölünüşü 316
Şekil 3. 2: Divriği İlçesi Yem Bitkileri Ekiliş Alanları ve Kuru Ot Üretimi 329
Şekil 3. 3: Divriği İlçesi'nde Sebzelerin Ekim Alanları ve 2001 Yılı Üretim Miktarı 332

Şekil 3.4: Divriği İlçesi'nde Yetiştirilen Hayvan Varlığının Türlere Göre Dağılım Grafiği 339

Şekil 3.5: Divriği İlçesi'nde Sığırların Irklara Göre Durumu (2002) 347

HARİTALAR LİSTESİ

Sayfa No

Harita 1.1: Divriği İlçesi'nin Lokasyon Haritası 2

Harita 1.2: Divriği İlçesi'nin Topoğrafya Haritası 4

Harita 1.3: Divriği İlçesi'nin Jeoloji Haritası 11

Harita 1.4: Divriği İlçesi'nin Jeomorfoloji Haritası 24

Harita 1.5: Divriği İlçesi'nin Yıllık Ortalama Sıcaklık Haritası (2003) 64

Harita 1.6: Divriği İlçesi'nin Yıllık Ortalama Yağış Haritası (2003) 83

Harita 1.7: Divriği İlçesi'nin Hidrografya Haritası 97

Harita 1.8: Divriği İlçesi'nin Toprak Haritası 113

Harita 2.1: Divriği İlçesi'nden Dışarıya Yönelik Yapılan İç Göçler 160

Harita 2.2: Divriği İlçesi'nden Dış Ülkelere Yönelik Göçler 167

Harita 2.3: Divriği İlçesi'nin Nüfus Dağılışı Haritası 209

Harita 2.4: Divriği İlçesi'nde Köy Yerleşme Planlarının Topografya İle İlişkisi (2003) 230

Harita 2.5: Divriği İlçesi'nde Yerleşmelerin Yükselti Basamaklarına Göre Dağılış Haritası 237

Harita 2.6: Divriği Şehri'nin Fonksiyonel Arazi Kullanılışı Haritası (2003) 283

Harita 3.1: Divriği İlçesi'nin Ulaşım Haritası 379

FOTOĞRAF LİSTESİ

Sayfa No

Fotoğraf 1.1: Akmeşe Köyü güneyinde Üst Kretase Yaşlı Sedimentler ile Üst Kretase Yaşlı Ofiyolitler arasındaki dokanak 13
Fotoğraf 1.2: Üst Kretase Yaşlı Ofiyolit ve Sedimentlerle bunların üzerinde gelişen Eosen birimlerin oluşturduğu kıvrımlı yapı..... 14
Fotoğraf 1.3: Yazı Köyü güneyinde Konglomera seviyelerinin görünümü..... 15
Fotoğraf 1.4: İmirhan kuzeyinde jips(Pur) Taşının görünümü..... 17
Fotoğraf 1.5: Sincan batısındaki jipsli-kalkerli serinin görünümü 18
Fotoğraf1.6: Selimoğlu Köyü kuzeyinde Neojen birim üzerine Eosen birimin bindirmesi..... 22
Fotoğraf 1.7: Yama Dağları'ndan bir görünüm..... 25
Fotoğraf 1.8: Divriği'nin kuzeydoğusundaki Delidağ ünitesinden bir görünüm..... 30
Fotoğraf 1.9: İncirlipınar Köyü'nün kuzeydoğusunda gelişen Monaklinal yapı 31
Fotoğraf 1.10: Sincan'ın batısında Tuztaşı Tepesi'nin yüzey sularıyla işlenmesiyle oluşan sel yarıntılarından bir görünüm 32
Fotoğraf 1.11: Uzunkayakola sırtında jipsli seriden bir görünüm 33
Fotoğraf 1.12: Büyükdüz Tepesi yamacındaki kireçtaşı birimlerinin tektonik hareketler sonucunda kıvrımlanması 34
Fotoğraf 1.13: Yazı Köyü doğusundaki jipsli birimler üzerinde erozyonun aşındırıcı etkisi ve meydana gelen yarıntılar 36
Fotoğraf 1.14: Maltepe Köyü'nün kuzeyinde gelişen Badlans topografyasının görünümü 37
Fotoğraf 1.15: Beyköy'ün kuzeybatısında meydana gelen heyelân olayları..... 39
Fotoğraf 1.16: Kayacık Köyü kuzeyinde Üst Kretase birimleri içinde yer alan volkaniklerin yüzeye çıkmasıyla oluşan Sertgenin görünümü..... 39

Fotoğraf 1.17: Divriği Şehri'nin doğusunda, Çaltı Çayı' nın oluşturduğu boğaz vadinin bir görünümü 41
Fotoğraf 1.18: Nıh Çayı Vadisi'nin başlangıç kesiminden bir görünüm 42
Fotoğraf 1.19: Fazıloğlu Vadisi'nden bir görünüm 43
Fotoğraf 1.20: Divriği'nin güneyinde yer alan Palha Çayı Vadisi'nin görünümü 44
Fotoğraf 1.21: Karabel Çayı Vadisi'nden bir görünüm 45
Fotoğraf 1.22: Danişment kuzeyinde gelişen sırtlardan bir görünüm 46
Fotoğraf 1.23: Divriği'nin güneybatısındaki Palanga Ovası'nın görünümü 47
Fotoğraf 1.24: Ürük Köyü kuzeyinde tünemiş senklinalden bir görünüm 49
Fotoğraf 1.25: Demirdağ Köyü yakınlarında Çaltı Çayı'na karışan Demir Oksitler suyun rengini değiştirmekte ve su kırmızı bir renk almaktadır 98
Fotoğraf 1.26: Divriği Şehri doğusunda Çaltı Çayı'nın akış gösterdiği boğaz vadinin görünümü 99
Fotoğraf 1.27: Palanga Ovası'nın doğusunda drenaj problemleri sonucunda oluşan bataklık sahanın görünümü 105
Fotoğraf 1.28: Öbek Köyü yakınlarındaki bir kaynaktan görünüm 108
Fotoğraf 1.29: Mursal Köyü'nün kuzeyinde Nıh Çayı üzerinde kurulan Mursal Barajı'nın görünümü 110
Fotoğraf 1.30: Göndüren Gölünden bir görünüm 111
Fotoğraf 1.31: Demirdağ Köyü'nün kuzeyinde yayılış gösteren kırmızımsı- kahverengi topraklardan bir görünüm 115
Fotoğraf 1.32: Yazı Köyü'nün doğusunda yayılış gösteren kalkersiz kahverengi topraklardan bir görünüm 116
Fotoğraf 1.33: Bayırüstü Köyü çevresindeki kahverengi orman topraklarının görünümü 117
Fotoğraf 1.34: Akmeşe Köyü çevresindeki kahverengi topraklardan bir görünüm 118
Fotoğraf 1.35: Demirdağ Köyü'nün batısında Ofiyolitik seri içinde gelişen toprakların görünümü 119

Fotoğraf 1.36: Divriği Şehri batısında Çaltı Çayı'nın oluşturduğu alüvyal toprakların bir görünümü 120
Fotoğraf 1.37: Akmeşe Köyü'nün güneyinde Ofiyolitik seri üzerinde gelişen kolüvyal topraklardan bir görünüm 121
Fotoğraf 1.38: Divriği Şehri'nin 10 km. doğusunda erozyona bağlı olarak toprak örtüsünün gelişmediği ve anakayanın yüzeye çıktığı kesimlerin bir görünümü 122
Fotoğraf 1.39: İkizbaşak Köyü kuzeyinde bakıdan kaynaklanan asimetrik durum 124
Fotoğraf 1.40: Sarıçiçek Yaylası'nın kuzeydoğusunda yayılış gösteren step formasyonunun görünümü 125
Fotoğraf 1.41: Beyköy'ün güneydoğusunda yayılış gösteren meşe topluluklarının bir görünümü 127
Fotoğraf 2.1: Çobandurağı Köyü'nden bir görünüm 188
Fotoğraf 2.2: Divriği şehri batısındaki Div-Han lojmanlarından bir görünüm 190
Fotoğraf 2.3: Kalealtı Mahallesi'nin güneyinden bir görünüm 191
Fotoğraf 2.4: Abuçimen Mahallesi'nin bir görünümü 191
Fotoğraf 2.5: Cumhuriyet İlköğretim Okulu, Divriği İlçesi'nde 1927 yılında açılan ilk eğitim kurumudur 193
Fotoğraf 2.6: Divriği Meslek Yüksek Okulu'nun görünümü 199
Fotoğraf 2.7:Beyköy Köyü'nde bir ilköğretim okulu. köy halkı tarafından depo olarak kullanılmaktadır 201
Fotoğraf 2.8: Divriği Devlet Hastahanesi'nin görünümü 205
Fotoğraf 2.9: Aşınım yüzeyleri üzerinde kurulmuş Beyköy'ün görünümü 229
Fotoğraf 2.10: Birikinti konisi eteklerinde yer alan Maltepe Köyü'nün görünümü 231
Fotoğraf 2.11: Dağlık alanda kurulan Bayırüstü Köyü'nün görünümü 232
Fotoğraf 2.12: Çaltı Çayı Vadisi'nin kenarında kurulan Demirdağ Köyü'nün görünümü 233
Fotoğraf 2.13: Karabel Çayı Vadisi'nde Bahçeli Köyü'nün görünümü 234
Fotoğraf 2.14: Nih Çayı Vadisi içinde yer alan Mursal'ın görünümü 234

Fotoğraf 2.15: Araştırma sahasında yerleşmenin en alt sınırında yer alan Adatepe Köyü'nün görünümü 235
Fotoğraf 2.16: Selimoğlu Köyü'nden bir görünüm 240
Fotoğraf 2.17: Dağın eteklerinde kurulmuş olan Ovacık Köyü'nün görünümü.. 244
Fotoğraf 2.18: Yol boyu gelişen köylere bir örnek; Yanlızsöğüt Köyü..... 245
Fotoğraf 2.19: Bayırlı Köyü'ne Aşağı Bayırlı Mahallesi'nin bir görünümü 255
Fotoğraf 2.20: Ovacık Köyü'ne ait Üzümlü Mezraası'nın bir görünümü 261
Fotoğraf 2.21: Çokmasat Mezraası'nın bir görünümü..... 262
Fotoğraf 2.22: Uluçınar Köyü'ne ait yayladan bir görünüm..... 265
Fotoğraf 2.23: Mursal Baraj Gölü'nün kenarında yer alan ağıl yerleşmesinin görünümü 269
Fotoğraf 2.24: Mursal yakınlarında bir ağıl yerleşmesinin görünümü. Ağılın yapımında taş malzeme kullanılmıştır 270
Fotoğraf 2.25: Divriği Şehri'nin ilk kurulduğu yer olan Kalealtı Mahallesi'nin bir görünümü..... 276
Fotoğraf 2.26: Divriği Şehri'nin genel görünümü 278
Fotoğraf 2.27: Div- Han lojmanları çok katlı modern yapılara bir örnektir 280
Fotoğraf 2.28: Nuri Demirdağ Caddesi üzerindeki işyerleri çok katlı değildir..... 280
Fotoğraf 2.29: Aşağıhamam Mahallesi'nde konutlar arasındaki mesafenin arttığı ve kat sayısının azaldığı görülmektedir. 281
Fotoğraf 2.30: Diktaş Köyü'nde yapımında taş malzemenin kullanıldığı konut . 306
Fotoğraf 2.31: Sevir Köyü'nde kerpiç konutlara bir örnek..... 307
Fotoğraf 2.32: Divriği Şehri'nde modern konutlardan bir görünüm 313
Fotoğraf 3.1: Eskibeyli Köyü kuzeyinde meşe topluluklarının görünümü 318
Fotoğraf 3.2: Buğday tarlasının görünümü 326
Fotoğraf 3.3: Çakmakdüzü Köyü kuzeyindeki elma bahçelerinden bir görünüm 336
Fotoğraf 3.4: Beyköy'de mera alanlarından bir görünüm..... 340
Fotoğraf 3.5: Uluçayır Yaylası'ndan bir görünüm 343

Fotoğraf 3.6: Divriği İlçesi'nde daha çok Karayaka ırkı koyun yetiştirilmektedir 346
Fotoğraf 3.7: Bahtiyar Köyü'nde Karasığır ve Boz Step ırklarının bir görünümü 349
Fotoğraf 3.8: Kesme Köyü'ndeki yerli arıcı ve kovanların görünümü 355
Fotoğraf 3.9: Çokmaşat Mezraası'ndaki alabalık tesislerinin görünümü 356
Fotoğraf 3.10: Demirdağ 'da demir madeni yatakları 357
Fotoğraf 3.11: Cürek'teki demir yatakları 358
Fotoğraf 3.12: Maltepe Köyü kuzeydoğusunda alçıtaşlarının görünümü 360
Fotoğraf 3.13: Divriği'deki kum ocaklarının görünümü 361
Fotoğraf 3.14: Div-Han Demir İşletmeleri'nin görünümü 363
Fotoğraf 3.15: Div-Han İşletmeleri'nden çıkan artık maddeler Çaltı Çayı'na karışmaktadır 364
Fotoğraf 3.16: Divriği'de sanayî tesislerinin görünümü 366
Fotoğraf 3.17: Divriği'de atölye tipi sanayî tesislerine bir örnek 367
Fotoğraf 3.18: Beyköy' deki su değirmeninin görünümü 367
Fotoğraf 3.19: Nuri Demirdağ Caddesi'nin görünümü 371
Fotoğraf 3.20: Divriği'de bir kahvehanenin görünümü 373
Fotoğraf 3.21: Divriği İlçesi Şehirlerarası Otobüs Terminali'nin görünümü 378
Fotoğraf 3.22: Divriği'den geçen demiryolunun görünümü 381
Fotoğraf 3.23: Gelişin Gölü'nün görünümü 386
Fotoğraf 3.24: Çalgan Şelalesi'nin görünümü 387
Fotoğraf 3.25: Divriği Kalesi'nden görünüm 388
Fotoğraf 3.26: Tuğut Köyü'ndeki aile konutlarından bir görünüm 390
Fotoğraf 3.27: Tevruzlüoğulları Evi'nin görünümü 391
Fotoğraf 3.28: Divriği'nin Eski Evlerinden Erçoklu Evi'nin görünüm 391

Fotoğraf 3.29: Ulu Cami' den bir görünüm 392
Fotoğraf 3.30: Ulu Camii ve Divriği Melike Sultan Şifahanesi'nin görünümü 394
Fotoğraf 3.31: Hacip Kemerettin Türbesi'nin görünümü 395
Fotoğraf 3.32: Sinaniye Hatun Türbesi'nden Bir görünüm 396
Fotoğraf 3.33: Divriği Kalesi'nin aşağısındaki Yukarı Kilise'nin görünümü 397
Fotoğraf 3.34: Ağıl olarak kullanılan Mirçinge (Handere) Hanı'ndan bir görünüm 398
Fotoğraf 3.35: Mirçinge (Handere)Köprüsü'nün görünümü 399
Fotoğraf 3.36: Bereket Değirmeni Köprüsü'nün görünümü 400
Fotoğraf 3.37: İmamoğlu Mahallesi'ndeki tarihî hamamdan bir görünüm 401
Fotoğraf 3.38: Demirdağ Köyü'nün kuzeyindeki heyelân bölgesinin oluşumunda demir madenindeki dinamit patlamaları etkili olmaktadır 403
Fotoğraf 3.39: Akarsularla getirilen malzemelerden bir görünüm 407

Giriş

1. Araştırma Sahasının Konumu, Sınırları ve Başlıca Özellikleri

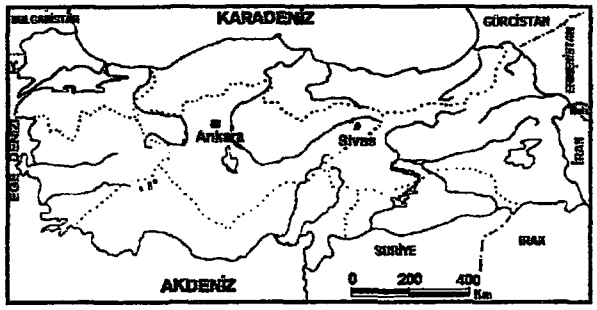
Araştırma konusu Divriği ilçesidir. Divriği, Yukarı Fırat Havzası'nın bir kolu olan, Çaltı Çayı Havzası içinde yer almaktadır. Doğu Anadolu ve İç Anadolu Bölgeleri arasında geçiş özelliği gösteren araştırma sahasının yaklaşık yüzölçümü 2782 km.²dir. İdari açıdan Sivas'a bağlı olan Divriği, doğu-batı yönünde uzanan dağlık sahalardan ve bu birimleri yaklaşık kuzey-güney doğrultuda kesen derin vadi sistemlerinden meydana gelmiştir (Harita 1.1).

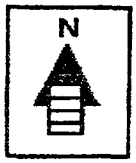
Divriği ilçesi; doğuda Erzincan ili, batıda Sivas ilinin Kangal ilçesi, güneyde Malatya ili, kuzeyde Sivas ilinin Zara ve İmranlı ilçelerine komşu bulunmaktadır. İdari açıdan araştırma sahasının sınırlarına bakıldığında, genel olarak içinde bulunduğu Çaltı Çayı Havzası'nın oluşturduğu doğal bir sınıra paralellik gösterdiği dikkati çeker. Araştırma sahasında yer alan yükseltiler, genel olarak doğu-batı, güneybatı-kuzeydoğu ve kuzeybatı-güneydoğu uzanımlıdır. Yaklaşık 1150 - 2735 m. arasında değişen yörenin önemli yükseltilerini, Kuzeyde; Beydağları (2802 m.), Delidağ (2302 m.), Çengellidağ (2596 m.), Bozbel Dağları (2208 m.), Kuzeybatıda; Dumluca Dağları (1646 m.), Doğuda; Iğınbat Dağı (2336 m.), Güneyde; Yama Dağı (2631 m.), Leke Dağı (2735 m.), Sağmanlık Tepe (2324 m.), Ulu Tepe (2432 m.), Eğerli Tepe (2289 m.), Güneydoğuda; Geyikli Dağları (2147 m.), Akdağ (2141 m.), Sarıçiçek (2134 m.) ve Göl dağları (1910 m.) oluşturmaktadır.

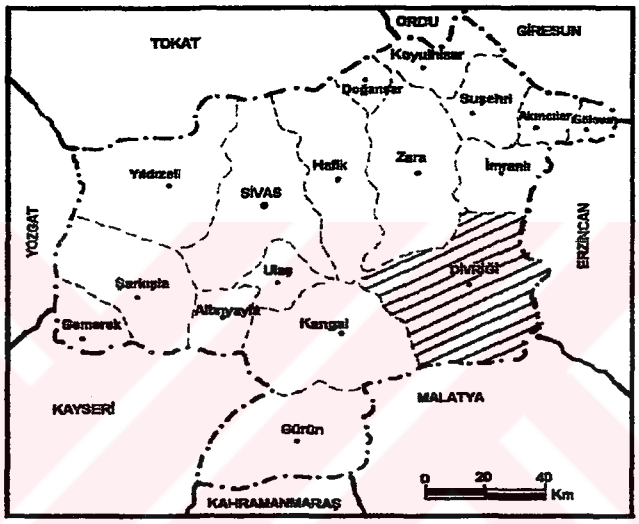
Aşağı ve Orta Çaltı Çayı Havzası'nın büyük bir bölümünü kapsayan ilçenin en önemli drenaj ağını da Çaltı Çayı meydana getirmektedir. Sahanın dışından kaynağını alan bu çay, genellikle batı-doğu uzanımlı olup, kuzey-güney yönünde akışı bulunan birçok tali dere ve çay ile birleşmektedir. Uzunluğu 180 km. olan Çaltı Çayı, doğuda Fırat Nehri'yle birleşmekte ve Keban Barajı Gölü'ne dökülmektedir.

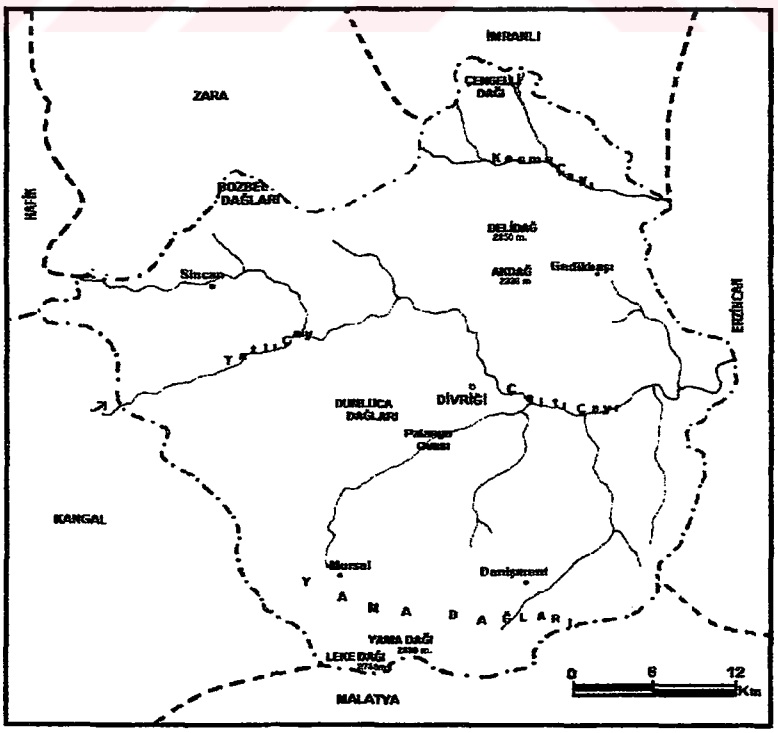
Araştırma sahasının en alçak noktalarını 25 km.²lik yüzölçümüyle Palanga Ovası (1050 m.) ve Çaltı Çayı Vadisi (900 m.) oluşturmaktadır. Palanga Ovası'ndan aşınım yüzeylerine geçiş söz konusu olmakta, eğim değerlerinin az olduğu bu üniteler de ova kapsamına alınmaktadır. Sonuç olarak, saha da ova ve aşınım yüzeylerinin kapladığı alan 844 km.²yi bulmaktadır.

HARİTA 1.1: DİVRİĞİ İLÇESİ'NİN LOKASYON HARİTASI

Araştırma sahasında yükseltisi yaklaşık 1050 m. olan Palanga Ovası tabanından, çevreye doğru gidildikçe aşınım yüzeyleri, vadiler ve dağlık alanlara doğru kademeli bir geçiş olmaktadır. Dağlık alanların kısa mesafelerde yükseltisi artmakta ve eğim değerleri değişmektedir. Bu nedenle düz ve düze yakın üniteler ile çevrede yer alan yüksek dağlık üniteler arasında kalan morfolojik birimler çeşitlilik göstermektedir. Sahanın en yüksek noktası Çokmasat Mezraası'nın güneydoğusundaki Leke Dağı olup, yükseltisi 2735 m.dir. Araştırma sahasının en alçak noktası ile en yüksek noktası arasındaki yükselti farkı 1835 m.dir (Harita 1.2).

Divriği ve çevresinde bugün görülen yer şekillerinin meydana gelmesinde Alpin hareketler, genç tektonik hareketler ve dış süreçler birlikte rol oynamış, tektonik hareketlere bağlı olarak kıvrılma ve kırılma olayları meydana gelmiştir. Araştırma sahasında tektonizmaya bağlı olarak oluşan kıvrım birimlerinde dirsek ve yay şekilleri oluşmuştur. Paleozoikten günümüze kadar olan jeolojik zaman içinde strüktüral yapının oluşumunu ve farklılık kazanmasını meydana gelen bir takım karmaşık olaylar etkilemiştir.

Araştırma sahasındaki en yaşlı jeolojik birim Paleozoik döneme aittir. Birim dar alanda yayılım göstermektedir. Bu dönemi takiben gelişen Mesozoik birimlerini, Üst Kretase yaşlı birimler temsil etmektedir. Geniş alanlara yayılan ve temeli teşkil eden bu birim üzerine Eosen yaşlı kireçtaşları gelmektedir. Bunu Oligo-Miyosen yaşlı jipsler izlemektedir. Bütün bu birimlerin üzerine ise Üst Pliyosen yaşlı bazaltlar ve Kuvaterner yaşlı alüvyon gelmektedir.[1]

Divriği ilçesinin iklim tipi, yarı kurak- az nemli bir karakter göstermektedir. Kışlar uzun ve soğuk, yaz mevsimi ise kısa ve sıcak geçmektedir. Yükselti, eğimin kısa mesafelerde değişmesi ve bulunduğu enlem değişken bir iklim yapısının oluşmasına neden olmuştur. Divriği meteoroloji istasyonunun 39 yıllık (1962-2001) ölçümlerine göre yörede yıllık sıcaklık ortalaması 11.2 °C dir. Sahada aynı yıllar arasında tespit edilen yıllık ortalama yağış miktarı ise 370.1 mm.dir.[2]

---

[1] Araştırma sahasındaki mevcut jeolojik birimler, önceden hazırlanmış raporlardan ve 1/500.000 ölçekli jeoloji haritasından derlenmiştir.

[2] Sıcaklık ve Yağış Değerleri D.M.İ.G.M. 2001 Ortalama, Ekstrem Sıcaklık ve Yağış Değerleri Bülteninden alınmıştır.

Araştırma sahası, İç Anadolu ve Doğu Anadolu bölgeleri arasında geçiş özelliğine sahip bir sahada yer aldığından, bitki örtüsüne ait özellikler de bu geçişe paralel gelişmiştir. İç Anadolu Bölgesi'nde olduğu gibi, Divriği'de de alçak kesimlerdeki hakim bitki örtüsü, step formasyonudur. Doğu Anadolu Bölgesi'ne doğru yükseltinin arttığı kesimlerde farklı iklim özelliklerinin görülmesine bağlı olarak, dağlık kesimlerde ardıç, meşe, çam türlerinden oluşan ağaç toplulukları ortaya çıkmaktadır. Bu bitki örtülerinin bulunmadığı yerlerde ise, çayırlar hakim durumdadır. Bununla birlikte, araştırma sahasında vadi tabanlarında korunmuş bitki toplulukları da bulunmaktadır. Irmak boylarında, ovanın çeşitli kesimlerinde görülen çayırlık ve bataklık sahalarda ise söğüt, kavak ve higrofil bitki türlerine rastlanılmaktadır.

Yörenin morfolojik özelliğinin, beşerî ve iktisadî olaylara yansımaları görülmektedir. Yerleşmeyi olumsuz yönde etkileyecek jeomorfolojik özellikler değerlendirildiğinde, dar ova tabanı, Çaltı Çayı Vadisi ile dağlık alanlardan meydana gelen ilçe, bu özellikleriyle geçmişte dışarıdan gelen tehlikelere karşı korunmuştur. Yol merkezlerinden uzakta kurulmuş olan Divriği'ye tarih içinde hakim olan devletler ayrı bir önem vermişler ve birçok eser bırakmışlardır. Bununla birlikte Çaltı Çayı Vadisi ve kollarının oluşturduğu vadi sistemleri araştırma sahasında, çevre ilçelere göre, daha yumuşak bir karasallığın yaşanmasına neden olmaktadır. Bu durum çeşitli tarım ürünlerinin yetiştirilmesini sağlamıştır. Günümüzde nüfusun büyük çoğunluğu aşınım yüzeyleri ve vadi boylarında toplanmıştır.

Divriği ilçesinin toplam nüfusu, 2000 Yılı Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre 23313 kişidir. Bu nüfusun % 61.6'sı ilçe merkezinde, % 38.4'ü bucak merkezlerinde ve köylerde yaşamaktadır. Bu dağılım, hızlı nüfus hareketlerinin varlığına işaret etmektedir. Özellikle 1990'dan sonra artan terör olayları ekonomik faaliyetleri olumsuz yönde etkilemiş, Divriği ve köylerinden dışarıya göç edenlerin sayısında artma olmuştur.

Araştırma sahasında 2002 yılı itibariyle bir ilçe merkezi, dördü bucak merkezi olan 109 köy, 86 mezraa, 26 mahalle, 21 yayla ve 92 ağıl yerleşmesi bulunmaktadır. Ayrıca, yörede değirmen, çiftlik ve dam gibi geçici kır yerleşmelerinin de bulunduğu tespit edilmiştir.

Yörenin ekonomik yapısı tarımsal faaliyetler ve sanayiye dayanmaktadır. Tarımsal faaliyetlerin dağılışında sahanın topoğrafik yapısı en önemli etkendir. Özellikle ova tabanı ve aşınım yüzeylerinde tahıl tarımı ve bahçecilik faaliyetleri gelişmiştir. Dağlık alanların düz sayılabilecek yamaçlarıyla, dar ve derin vadi sistemlerinin zaman zaman genişlediği tabanlarında sınırlı da olsa tahıl tarımı yapılmaktadır. Araştırma sahasında ekonomik faaliyetlerin dağılışında sadece morfoloji değil, iklim de önemli bir etkiye sahiptir. İç Anadolu ve Doğu Anadolu bölgeleri arasında geçiş özelliği gösteren sahada karasal iklim görülür. Enlem faktörüne bağlı olarak güneyde iklim şartları, kuzeye göre daha olumlu özellikler taşıdığından bahçecilik ve bağcılık faaliyetleri bu kesimde gelişmiştir. Genel olarak değerlendirildiğinde, yerleşmenin dağılışı ve nüfus yoğunluğunu belirleyen tarımsal faaliyetlerden istenilen sonuçlar alınamamaktadır. Sahanın jeomorfolojisine bakıldığında, dağlık alanların geniş yer kapladığı, yükseltinin arttığı ve eğimin kısa mesafelerde değiştiği görülür. Belirlenen morfolojik görünümde tarım alanları sınırlanmaktadır. Bununla birlikte mevcut tarım alanlarına uygulanan ekstansif metotlar, ekonomik bakımdan arzu edilen gelişmeyi yakalayamadığından yöre halkını göçe zorlamaktadır. Araştırma sahasında işsizlik önemli bir sorundur.

Hayvancılık, tarım arazilerinin az yer kapladığı, araştırma sahasının en önemli gelir kaynağıdır. Araştırma sahasında yükselti ve klimatolojik şartların bir sonucu olarak, mera ve çayır alanları geniş yer kaplamaktadır. Bu faaliyetin yoğunluk kazandığı yerleşmelerde hayvan–nüfus ilişkilerinin belirlenmesi ekonomik açıdan önem taşımaktadır. Bu ölçütler doğru olarak değerlendirilirse, hayvancılığın yöreye getireceği gelir artacaktır.

Araştırma sahasının ekonomik faaliyetleri içerisinde sanayi de bulunmaktadır. Özellikle demir çelik fabrikası, 1938'den bu yana bölgeye ekonomik açıdan büyük katkı sağlamaktadır. Demir çelik fabrikası dışında önemli bir sanayi kuruluşu bulunmamaktadır. Mursal yakınlarında sulama kanalları suyundan elektrik üretimi yapan Mursal, Ahiköy I ve Ahiköy II adında üç regülatör mevcuttur. Bunun dışında yörede atölye tipi sanayi gelişme aşamasındadır.

Divriği'de ticaret faaliyetleri, tarımsal ve hayvansal ürünlerin pazarlarda veya küçük işletmelerde satılması şeklinde gelişme göstermektedir. Üretilen tarımsal ve

hayvansal ürünlerin bazıları iç tüketimi karşıladığı gibi, diğer ilçelerin pazarlarında da satışa sunulmaktadır.

Hizmet sektörü ticaretin gelişmesini sağlamıştır. Kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan nüfus ve aileleri ilçede ticaretin canlanmasında aktif rol oynamıştır. Özellikle Div –Han İşletmelerinin varlığı burada etkili olmuştur.

2. Araştırmanın Amacı ve Metodu

Divriği İlçesi'nin Coğrafyası adını taşıyan bu doktora tezi çalışması, bölgesel coğrafya yöntemiyle monografik bir tarzda gerçekleştirilmiştir. Araştırma sahasında fizikî, beşerî ve ekonomik unsurlar, coğrafî düşünce ilkelerine bağlı kalınarak incelenmiştir. Bununla birlikte doğal çevre ve insanın karşılıklı etkileşimlerinin bulunulan coğrafya içerisinde değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Divriği İlçesi'nin fizikî, beşerî ve ekonomik coğrafya özelliklerini incelenerek, bu özelliklerinden kaynaklanan birtakım sorunları belirlemek ve sorunların sosyal hayata ve ekonomiye etkilerini ele alarak, çözüm önerileri getirmeye yardımcı olmak amaçlanmıştır.

Bilim tarihi incelendiğinde hemen her bilim dalının, belirli gelişim aşamalarından geçerek, bugünkü düzeye ulaştığı görülür. Bu seyir içerisinde, çağdaş bilim disiplinlerinin hedeflerinden biri de, ulaşılan bilgi düzeyinin, günlük hayata yansıtılması ve uygulanmasıdır.[3] Bu nedenle bir yerin doğal özellikleri ile beşerî ve ekonomik durumu hakkında bilgi sahibi olmadan, gerçek ihtiyaçların öncelikle neler olduğu araştırılmadan yapılacak hizmetlerin, o yöre ve ülke ekonomisine fazla bir şey kazandırmayacağı muhakkaktır. Sorunu bu yönde irdeleyen DOĞANAY, (1983) tarafından hazırlanan *Erzurum'un Şehirsel Fonksiyonları ve Başlıca Plânlama Sorunları* konulu araştırma, bölge için ilk örnek araştırma niteliği taşımaktadır.[4] Gerçekten de kalkındırılması plânlanan bölgelerde, doğal çevre, sosyo-ekonomik yapıdan kaynaklanan sorunların tespiti ve uygulamaya yönelik çözüm önerilerinin geliştirilmesi ve planlama konusundaki bağlantılar bütünlük içerisinde değerlendirilmeli, olumsuzlukların nedeni ve sonuçları sistematik hale getirilmelidir. Herkesçe kabul edilmesi gereken önemli bir husus şudur ki; herhangi bir yörenin gelişmişliği gibi, geri

---

[3] ARINÇ, K., 2001, Tatvan Şehri Kuruluşu, Gelişmesi ve Fonksiyonları, Atatürk Üniversitesi Yayınları No:925, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları No:99, Araştırma Serisi No:70, ERZURUM, s.8.

[4] KAYA, F., 2001, Ağrı Ovası ve Çevresinin Coğrafi Etüdü, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, ERZURUM, s. 6.

kalmışlığı da coğrafî özelliklerin bir sonucudur.[5] Bu nedenle coğrafî etütlerin yapılması gerekmektedir. Ancak, bu çalışma belirtilen sorunlar ve çözüm önerilerinin başarıya ulaşması yöredeki yöneticiler ve halk tarafından uygulamaya geçirilmesine bağlıdır.

Bu amaçla hazırlanan çalışma, üç aşamada gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında ilk olarak saha ile ilgili ön araştırma yapılarak daha önce yapılan araştırmalar derlenmiştir. Araştırma sahasını doğrudan ilgilendiren herhangi bir coğrafî çalışma mevcut değildir. Bölgeyi doğrudan ilgilendiren bir coğrafî çalışma söz konusu olmasa da SARAÇOĞLU ve ALAGÖZ'e ait saha içerisinde dar alanları kapsayan iki çalışma mevcuttur.

ALAGÖZ (1967), "Sivas Çevresi ve Doğusunda Jips Karstı Olayları" adlı eserinde, Sincan ve yakın çevresindeki jips oluşumlarına değinmiştir. Jipsin yayılış alanı ve bölgeye olan etkilerini ortaya koyarak, çözüm önerileri getirmiştir.

SARAÇOĞLU(1990), "Bitki Örtüsü Akarsular ve Göller" adlı eserinde, Yama Dağı ve çevresindeki göllerin oluşum şekilleri ve kısmen bu göllerin çevresinde gelişen bitki örtüsü hakkında bilgi vermiştir.

Araştırma sahasında yapılmış olan diğer çalışmalar maden, jeoloji ve toprak özelliklerinin belirlenmesine yöneliktir. Bu bilimsel çalışmalar sahanın coğrafî özelliklerinin ortaya konulmasında önemli katkı sağlamıştır.

Çalışma kapsamında ikinci aşamayı, coğrafyanın temel metotlarından gözlem yoluyla yapılan saha çalışmaları oluşturmaktadır. Sahanın jeolojik, jeomorfolojik, hidrografik, bitki ve toprak gibi doğal çevre özellikleriyle, nüfus, yerleşme gibi beşerî özellikleri 2000-2002 yılları arasında daha çok yaz mevsiminde yapılan araştırma gezileriyle ortaya konmuş ve dokümanter veriler yoluyla desteklenmiştir.

Coğrafya biliminin temel düşünce ilkelerinin (dağılım, bağlantı, nedensellik) uygulandığı sahada, bu ilkeler doğrultusunda metodik bölümler oluşturulmaya çalışılmış, harita ve grafik gibi kartografik ifade yöntemlerinden büyük ölçüde faydalanılmıştır. Ayırıcı özelliğe sahip yerler fotoğraflar ve slaytlarla desteklenmiş, büro çalışmalarında araştırma sahasına ait 1/35000 ölçekli hava fotoğraflarından yararlanılmıştır.

---

[5] BULUT, İ., 1998, Torul'un Coğrafî Etüdü, Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 876, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayınları No: 95, Araştırma Serisi No:35, ERZURUM, s.5.

Araştırma sahasının jeomorfolojik özellikleri ortaya konulurken fizikî coğrafya araştırmalarında kullanılan gözlem, tasvir, çözümleme gibi yöntemlerden yararlanılmış, 1/100000 ve 1/25000 ölçekli topoğrafya haritaları temel alınmıştır.

Jeolojik yapı özelliklerinin ortaya konulmasında, 1/500000 ve 1/2000000 ölçekli jeoloji haritalarından yararlanılmıştır. Önceki yıllarda çalışma sahası ve yakın çevresinde yapılan farklı amaçlı jeolojik çalışmalarla birlikte D.S.İ.'nin sahaya yönelik yapmış olduğu hidrojeolojik etütler ve M.T.A.'nın düzenlediği raporlarının sonuçlarından yararlanılmıştır. Bunların dışında D.İ.E.'nin bina cetvelleri ve istatistik bültenleri, Sivas İli Toprak Su Kaynağı Envanter Raporları ve Tapu Sicil Müdürlüğü ile D.M.İ.G.M. Bülten ve Bilgisayar verileri gibi periyodik dönemli dokümanlar dikkate alınmıştır.

Araştırma sahasının nüfus özellikleri belirlenirken D.İ.E.'nin yaptığı Genel Nüfus Sayımı verileri ve Divriği sağlık ocaklarının yaptığı ETF'lerden hareket edilmiştir. Ayrıca, anketler ve gözlemlerle elde edilen bilgilerden yararlanılmıştır. Araştırmanın son aşamasının da elde edilen veriler değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DOĞAL ÇEVRE ÖZELLİKLERİ

1. 1. Jeomorfoloji

1. 1. 1. Giriş

Bir sahanın yer şekillerinin oluşum ve gelişiminde veya şekillenmesinde çok çeşitli etmen ve süreçler rol oynamaktadır.[6] Anadolu'nun şekillenmesinde etkili olan orojenik ve epirojenik hareketler, araştırma sahasının tektonik özelliklerini de belirlemiştir. Bölgede Alp orojenezin ilk etkili dönemi Erken Alpin sonuna rastlamaktadır. Bu sırada özellikle İç Anadolu ve Toroslar şiddetli deformasyona uğramışlardır.[7] Günümüzde Yukarı Kızılırmak ve Yukarı Fırat bölümleri arasında kalan araştırma sahası, bu dönemde Güney Toros Kuşağına dahil bir konumda yer aldığından bu oluşumdan etkilenmiştir. Araştırma sahasının jeolojik birimlerini Paleozoik, Mesozoyik, Tersiyer, Kuvaterner yaşlı kayaçlar ve geniş alanlara yayılan volkanik intrüzifler oluşturmaktadır.

Divriği ilçesinin kuzeyinde ve güneyinde kabaca doğu-batı yönünde uzanan, yükseltileri 2500 m. civarında olan dağlık alanlar vardır. Güneyde Yama dağları volkanik kökenli olup, Çaltı Çayı ile Yukarı Fırat Havzası'nı birbirinden ayırır. Kuzeyde ise Beydağları, Çaltı Çayı ile Yukarı Kızılırmak havzalarının su bölümü çizgilerinde sınır oluşturur. Sahanın jeomorfolojik evrimi ve strüktüral yapısı zaman, süreç ve yapı faktörleriyle doğrudan ilişkili olarak gerçekleşmiştir. Bugünkü morfolojik görünümünü kazanmasında litolojik yapı, volkanizma, neotektonik dönemin başından beri bölgeyi etkileyen tektonik hareketler ve dış süreçler etkili olmuştur.

Araştırma sahası Paleozoik'ten Kuvaterner'e kadar gelişen farklı litolojik yapılardan meydana gelmiştir. Temel formasyonu oluşturan Paleozoik araziler, Maltepe köyü batısından Ekinbaşı köyüne kadar mermer ara katkılı kuvarsit ve hornfeltsler şeklinde yüzeylenmektedir [8] (Harita 1.3).

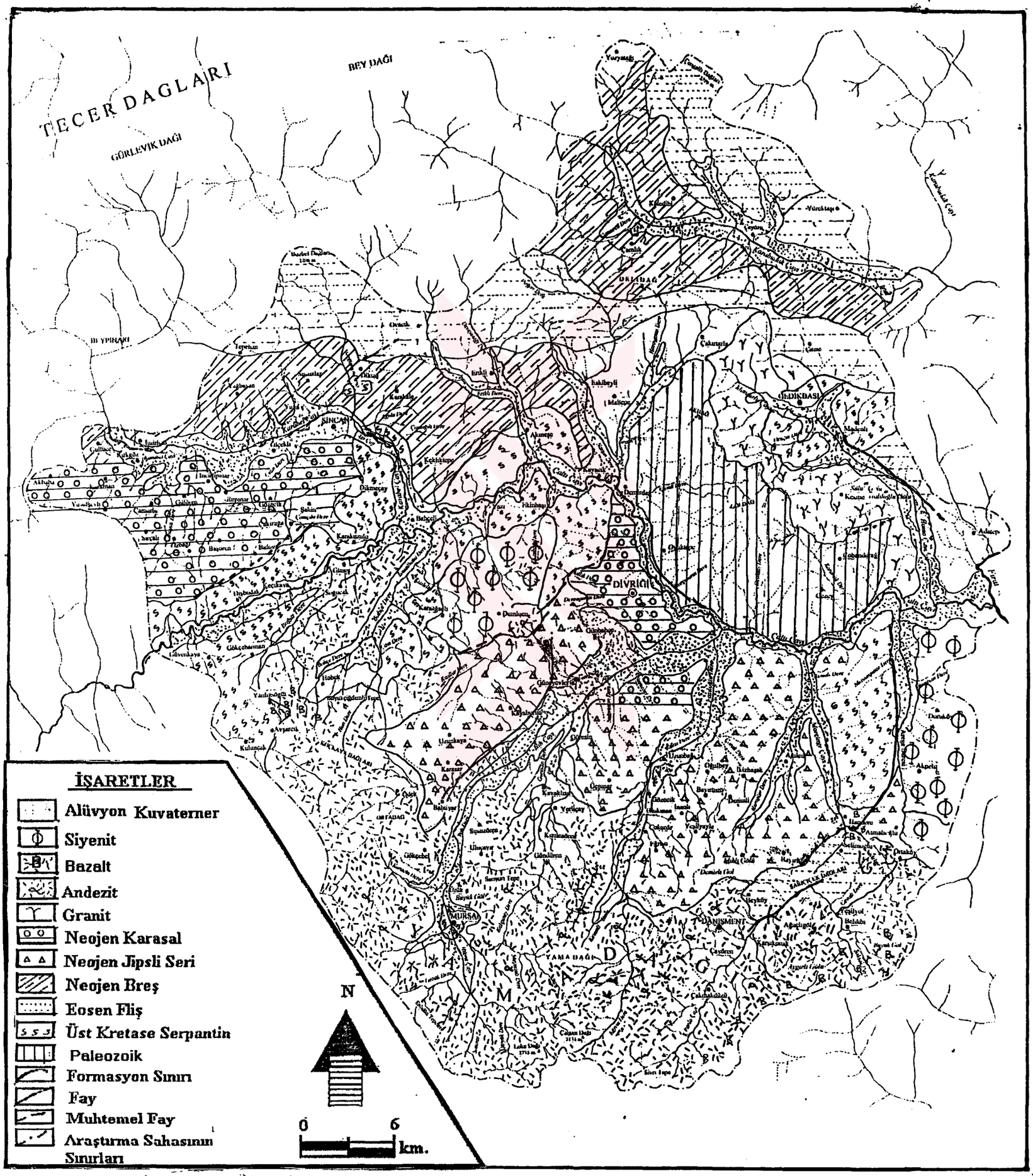
---

[6] HOŞGÖREN, Y., 1987, Jeomorfolojinin Ana Çizgileri I, İstanbul Üniversitesi Film Merkezi ve Matbaası, İSTANBUL, s. 1.

[7] KETİN, İ., 1977, *Türkiye'nin Başlıca Orojenik Olayları ve Paleocoğrafik Evrimi*, M.T.A. Dergisi, Sayı:88, ANKARA, s. 2.

[8] BOZKURT, R., 1984, *Divriği Demir Madenleri Cevher Minerallerinin İncelenişi ve Oluşumu*, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 45, Mühendislik- Mimarlık Fak. Yayınları No:8, ESKİŞEHİR, s. 7.

HARİTA 1.3:DİVRİĞİ İLÇESİ'NİN JEOLOJİ HARİTASI (2003).

Divriği ilçesinde Mesozoyik devire ait en az Üst Jura-Kretase ve Üst Kretase birimlerinin olduğu ve geniş alanlarda ofiyolitli serinin yaygınlık kazandığı birimler mevcuttur.[9] Üst Kretase kalkerleri ve dolomitten oluşan Mesozoik birimler, Palanga Ovası'nın kuzeydoğusunda dar bir alanda yayılış göstermektedir. Yine Divriği kuzeyinde ve Çaltı Çayı batısında daha küçük aflörmanlara rastlanılmaktadır. Demirdağ köyünün güneyinde Çaltı Çayı demiryolu köprüsü yanında, çayın sağında bir antiklinal teşkil ettiği tespit edilmiştir. Antiklinalın güneybatı kanadında kalkerler üstte ince ve altta daha kalın bantlar halinde bulunmaktadır. Bu kalkerlerin, daha genç olan granit-siyenit intrüzyonları ile dokanak oluşturduğu yerler değişime uğramıştır. Üst Kretase kalkerleri beyazımsı ve esmerimsi renkte olup serpantin ve granit-siyenit intrüzyonları ile birlikte bulunmaktadır.[10]

Araştırma sahasında volkanikler içerisinde değerlendirilen ofiyolitli karmaşık seriler geniş alanlarda yer almaktadır. Kuzey Torid okyanusunun kalıntısı[11] olan bu birim araştırma sahasının batı kesiminden Demirdağ köyü yakınlarına kadar yaklaşık kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu bir kuşak halinde yüzeylenmektedir. Üst Kretase kalkerleri üzerinde tektonik dokunak oluşturmaktadır.[12] Birim ilk kez Güneş köyü civarında BAYHAN (1980) tarafından *Güneş Ofiyoliti* olarak tanımlanmıştır. KOPTAGEL ve GÖKÇE tarafından ise, *Divriği Ofiyolitli Karışığı* olarak adlandırılmıştır. [13] Birimi oluşturan sedimanter bileşenlerden Akdağ kireçtaşı gri yer yer sarımsı renkte olan orta kalınlıktaki katmanlardan oluşmuştur. Güneş ofiyolitine ait serpantinitler, Kızıl Tepe kuzey ve güney yamaçlarında, Çitme ve Çakırtarla köylerinde görülmektedir. MIYASHİRO (1975) bu birimin okyanus tabanı metamorfizması sırasında ofiyolitlere ait volkanik ve gabroların yeşil şist granülit fasiyesleri arasında başkalaşması ile türeyen amfibolitler olduğunu ifade etmektedir[14](Fotoğraf 1.1).

---

[9] BAYKAL, F., 1966, 1/500.000 Ölçekli Türkiye Jeoloji Haritası (Sivas), M.T.A. Yayınları, ANKARA, s. 13.

[10] D.S.İ., 1960, *Divriği Ovası Hidrojeolojik Etüdü Hakkında Rapor*, ANKARA, s. 15.

[11] BOZTUĞ, D., LARSON, L.,YILMAZ, S., UÇURUM, A. ve ÖZTÜRK, A., 1994, *Alacahan Yöresi (GD Sivas) Lisfenitlerinin Jeolojik Konumu, Minerolojisi ve Değerli Metal İçeriği*, Çukurova Üniversitesi Mühendislik- Mimarlık Fakültesi, 15 Yıl Sempozyumu, ADANA, s. 125.

[12] D.S.İ., 1960, a.g.r., s. 18.

[13] KOPTAGEL, O. ve GÖKÇE, A., 1991, *Başçayır-Dağönü (Ulaş- Sivas) Yöresinde Divriği Ofiyolitli Karışının Ana Bileşenleri ve Kromit Yataklarının Jeolojisi*, Cumhuriyet Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi, Seri A, Yerbilimleri Cilt:8, Sayı:1, SİVAS, s.102.

[14] ARAL, F., 1994, Çayözü - Çakırtarla (Divriği) Yöresinin Stratigrafisi, Cumhuriyet Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, SİVAS, s. 41.

FOTOĞRAF 1.1: Akmeşe Köyü güneyinde Üst Kretase Yaşlı Sedimentler ile Üst Kretase Yaşlı Ofiyolitler arasındaki dokanak.

Bölgede, jeoloji haritalarına serpantinin olarak işlenen yeşil kayaçlar için KOVENKO Alt ve Orta Kretase'den genç demekte, olivinlerin tamamen serpantinitleştiğini ifade etmektedir. WIJKERSLOOT ise Yeşil Kayaçları, altta serpantinleşmiş peridotit ve harzburjitlerden oluşmuş ultrabazik ve üstte gabro-diyoritlerden oluşmuş iki seriye ayırır.[15] İkinci serinin kalkerleri kestiğini, bütün yeşil kayaçların tektonik hareketlerin etkisi ile yükseldiğini belirtir ve gabro diyorit serisinin üzerinde gördüğü radyolarit merceğinin Üst Divriği Kalkerine tedrici geçişli olduğunu söyler.[16] Nitekim, Çaltı Çayı Vadisi'nin batısında Akmeşe- Kayacık köyleri arasında yer alan boğazda Üst Kretase Kalkerlerini kesen serpantinler geniş bir yayılış alanı gösterir.

Bununla birlikte, BAYKAL (1966), Üst Kretase formasyonlarının paleontolojik olarak da bazı özellikler gösterdiğini belirtmektedir. Erikli köyü civarında kızıl veya şarabi renkli kalkerler içinde bol miktarda fosil oluşumlarına rastlamak mümkündür.[17] Araştırma sahasında Üst Kretase kalkerleri daha genç olan granit-siyenit intrüzyonla ile

[15] BOZKURT, R., 1984, a.g.e., s. 9.
[16] BOZKURT, R., 1984, a.g.e., ss. 9 –10.
[17] BAYKAL, F., 1966, a.g.e., s.19.

kesilmiş durumdadır.[18] Dumluca Deresi çevresinde, Göl Dağı kuzey eteklerinde ve Çaltı Çayı kenarlarında (özellikle kuzey sınırlarının dışında) aflöre edilmektedir. Daha ziyade siyenitleri andıran bu formasyon, Granit-Siyenit olarak adlandırılmıştır. Üst Kretase formasyonlarının üzerine diskordant olarak Eosen birimleri gelmektedir.[19]

Üst Kretase – Paleosen flişi ile geçişli olan Eosen birimleri genel olarak fliş karakterli olup, yer yer volkanit ara katkılıdır. Gri boz renkli olan bu birim çok kıvrımlı olup, üzerinde kuzeye doğru kayma yapıları gelişmiştir.[20] Çaltı Çayı Vadisi boyunca bu birime rastlanılmaktadır (Fotoğraf 1.2).

FOTOĞRAF 1.2: Üst Kretase Yaşlı Ofiyolit ve Sedimentlerle bunların üzerinde gelişen Eosen birimlerin oluşturduğu kıvrımlı yapı.

Divriği ilçesinde Eosen yaşlı birimler, şehrin doğusundaki büyük kalenin harabeleri altında görülen konglomera ile başlamaktadır. Elemanları çakıl ve blok iriliğinde Üst Kretase kalkerlerinden ibaret olup çimentosu ise kırmızı renkli lâteritik topraktır. Kalınlığı 1-2 metre arasında değişmektedir. Bu konglomera, Üst Kretase kalkerleri ile Eosen kalkeri arasında ki Eosen'in kaide konglomeralarından başka bir şey

---

[18] AKTAŞ, B., 1973, *Divriği Ovası Yeraltısuyu Rezerv Raporu*, D.S.İ., ANKARA, s. 4.
[19] D.S.İ., 1960, a.g.r., s. 18.
[20] AKTİMUR, S., 1985, *Sivas-Erzincan Yöresinin Uzaktan Algılama Tekniği Katkısıyla Jeolojik ve Tektonik Yapısının İncelenmesi*, M.T.A. Raporu, ANKARA, s. 13.

değildir.[21] Kaide konglomerasının üzerinde sarı renkli 50 m. kalınlığında kalker yer almaktadır. Bu tip kalkerlere Divriği'nin doğusunda, Sincan'nın kuzeydoğusundaki Yazı köyünde, Kız Köprü yakınında ve Fazıloğlu çiftliği kuzeyindeki köprü yanında rastlamak mümkündür[22] (Fotoğraf 1.3).

FOTOĞRAF 1.3: Yazı Köyü güneyinde Konglomera seviyelerinin görünümü.

Araştırma sahasında Ofiyolitler üzerinde sürüklenerek gelen Eosen yaşlı resifal kireçtaşları yer alır. Dolayısıyla ofiyolitler ile kireçtaşlarının dokunağı faylıdır. Bu kireçtaşları Şahin köyü içerisinde altta taban konglomerası ile başlar. Kireçtaşları beyaz ve açık sarı renkli olup, erime boşlukları bulunmaktadır. Şahin köyünün kuzeyinde, kuzeybatı- güneydoğu doğrultusunda uzanan mostrasından başka, bu köyün ve Çakırağa köyünün güneyinde de mostralar görülmektedir. Nitekim, 1.4 km.²lik bir alanda yayılım gösteren bu kireçtaşlarının batıda da uzantısı araştırılmış, ancak herhangi bir mostrasına rastlanmamıştır. Ofiyolitler üzerine gelen kısımlarda kalınlığın 100 m. civarında olduğu tahmin edilmektedir. Dikmeçay köyünün kuzeybatısında ise ofiyolitler üzerinde diskordant olarak Oligo-Miyosen yaşlı jipsler yer alır. Oligo-Miyosen inceleme alanında Gözecik köyü kuzeydoğusunda, Alainek deresi içinde Büyükpoz Tepesi'nin

[21] D.S.İ., 1960, a.g.r., s. 15.
[22] AKTAŞ, B., 1973, a.g.r., s. 4.

güneybatı eteklerinde 2.3 km.²lik bir alanda mostra verir. Buradaki kalınlığı 30 m. civarındadır.[23]

Eosen kaide konglomeraları her yerde gözükmemektedir. En iyi gözüktüğü yer Divriği doğusundaki büyük kale harabeleri altı ve Çaltı Çayı'nın sığ ve sarp yamaçlarıdır. Kaide konglomera tavanını teşkil eden sarı renkli Eosen kalkerlerinin kalınlığı 50 m. civarında tahmin edilmektedir. Her ne kadar Divriği doğusunda ve Fazıloğlu çiftliği kuzeyinde aflöre eden kalkerlerin kalınlığı yaklaşık 20-30 m. civarında görünmekte ise de erozyon tesiriyle kalınlığının azaldığı görülmektedir.[24]

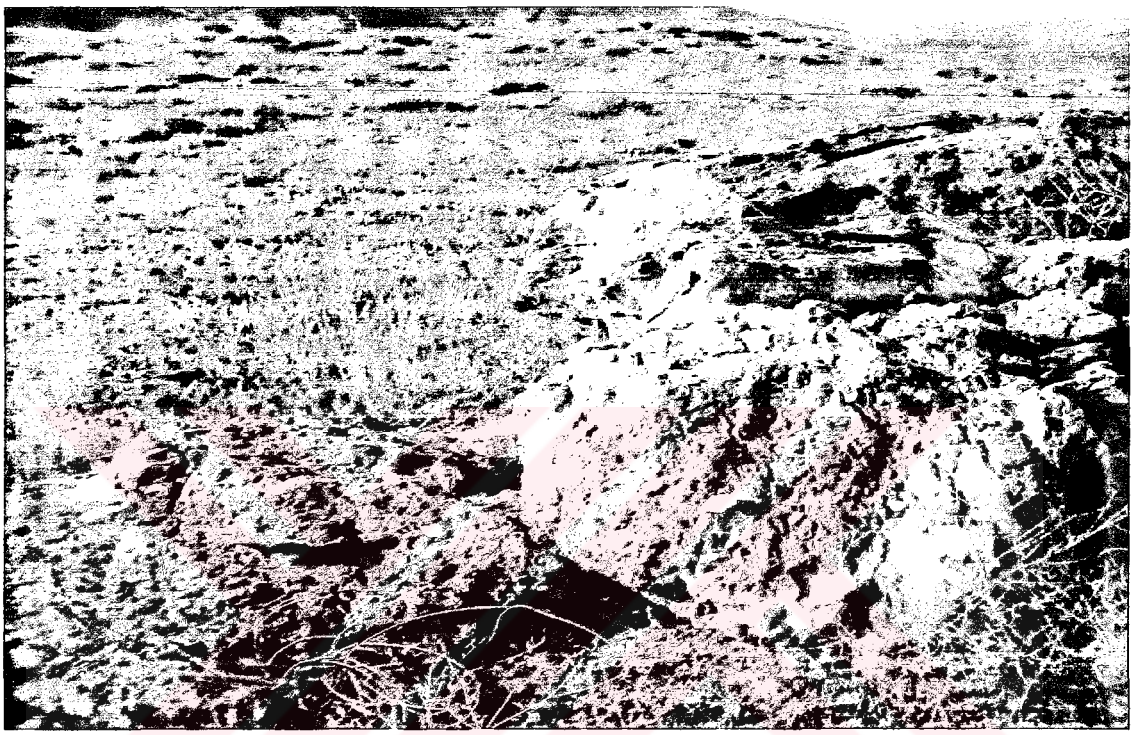
Eosen kalkerleri üzerinde Eosen marnlı plâketli kalkerleri bir diskordantla yer almaktadır. Plaketli kalkerlerin kalınlığı 40-100 m. arasında değişmektedir. Kösebaba Tepe eteklerinde, Fazıloğlu çiftliği doğusunda ve Güresin-Armutak köyleri arasında mostra vermektedir. Güresin-Kavaklısu köyleri arasında bir antiklinal tespit edilmiş olup, üzerindeki Eosen flişleri Eosen kalkerlerinin üzerine gelmektedir. Fliş mavi-siyah renkli kalker, şistli görünüşlü kil, gri renkte kumtaşı, sarı renkte kalker, marnlı gre, konglomeratik gre, jipsli gre ve jips serilerinin birkaç kez ardalanmasıyla oluşmuştur. Bu serilerin kalınlıkları 5 cm. ile 10 m. arasında değişmektedir.[25]

Palanga Ovası'nın 1.5 km. doğusunda Eosen dönemine ait flişlere rastlanılmaktadır. Eosen flişinde büyük kıvrımlanma olduğu gibi, küçük kıvrımlanmalar da görülmektedir. Kayaburun ve Güresin köyleri güneyinde, Eosen flişinin bir antiklinal ekseni mevcuttur. Bu eksenin kuzeyinde kalan kısımlarda eğim kuzeybatıya ve geriye kalan kısımlarda ise güneybatıya doğrudur. Göndüren-Uzunkaya arasında bulunan fayın etkisiyle Bahtiyar, Susuzören ve Ürük köylerinde eğim kuzeye doğrudur. Güneyevler köyünün 1 km. güneydoğusundaki Dumluca Deresi sağ sahilinde birbirine 500 m. mesafede bir antiklinal ve senklinal tespit edilmiştir. Güresin köyünün 1 km. kadar kuzeydoğusunda plâketli kalkerler üzerinde bulunan Eosen flişi, kalınlığı 30 m. kadar greli seviye ile başlamakta ve bu seri Divriği ilçe merkezine doğru bariz bir eğimle üstündeki jipsli serinin altına dalmaktadır.[26]

---

[23] SÖYLEM, B., TEKMEN, F., 1991, *Divriği, Başören, Kaygusuz, Gürpınar, Gözecik, Çakırağa, Şahin, Dikmençay Köyleri Hidrojeoloji Raporu*, D.S.İ, SİVAS, s. 4.
[24] D.S.İ., 1960, a.g.r., s. 16.
[25] AKTAŞ, B., 1973, a.g.r., s. 4.
[26] D.S.İ., 1960, a.g.r., s. 17.

Sivas ve çevresinde geniş alanlara yayılan jips tortulaşması Oligosen ve Miyosen dönemleri boyunca devam etmiştir. Jipsler bazen çok büyük kitleler halinde, bazen irili ufaklı mercekler şeklinde alaca kum, kil tabakalarıyla birlikte bulunmaktadır[27] (Fotoğraf 1.4).

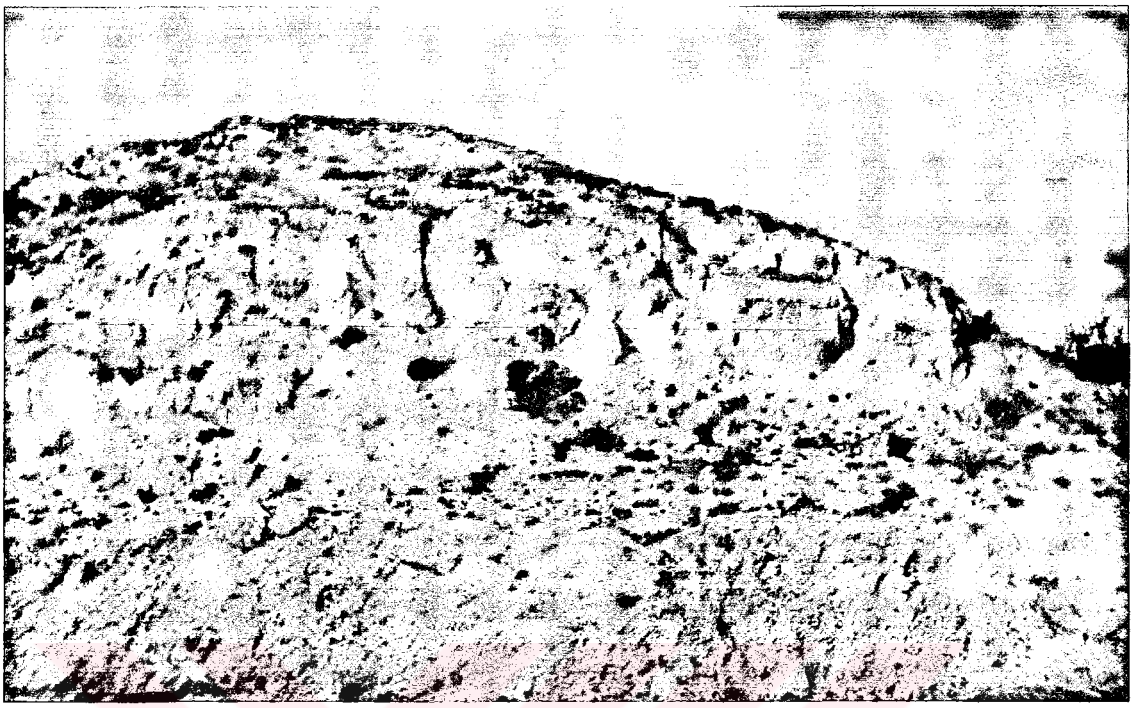

FOTOĞRAF 1.4: İmirhan kuzeyinde Jips(Pur) taşının görünümü.

Üst Kretase-Eosen birimler üzerinde gerçekleşen kıvrımlar araştırma sahasında sarı ve beyaz renkli, ayrışma yüzeyi kirli sarı renkte, yer yer kalın diyapirik kıvrımlı, genel olarak kiltaşları ile ardalanmalıdır. Jipsli seri Sincan'ın batısında, Akmeşe kuzeyi ve Gedikbaşı'nın batısında yayılım göstermektedir (Fotoğraf 1.5). Araştırma sahasında jipsler, kumtaşı, şeyl, kiltaşı ardalanması ile birlikte bulunmaktadır. Jipsli seri içerisinde, üzerine çökeldiği ofiyolitli seriden, Eosen kireçtaşlarından ve volkanitlerden bloklar bulunmaktadır.[28] Jips içeren formasyonlar dışında, araştırma sahasında siyenit, andezit ve bazaltlar bulunmaktadır. Divriği'nin güneybatısında bulunan Hasançelebi'nin güneyindeki geniş çöküntüde bulunan kırmızı, esmer ve killi sedimentlerin bu gruba dahil olduğu tahmin edilmektedir.[29]

---

[27] ALAGÖZ, C.A., 1967, Sivas Çevresi ve Doğusunda Jips Karstı Olayları, Ankara Üniversitesi D.T.C.F.. Yayınları No:175, ANKARA, s. 16.
[28] AKTİMUR, S., 1985, a.g.e., s. 20.
[29] ARNİ, P., 1939, *Fırat – Çaltı Suyu Arasındaki Jeolojik Tetkikat*, M.T.A. Raporu, ANKARA, s. 10.

FOTOĞRAF 1.5: Sincan batısındaki jipsli- kalkerli serinin görünümü.

Neojen formasyonlar, diskordantla Eosen flişleri üzerine gelir. Genellikle kalker ve grelerle temsil edilen Neojen kalkerleri Miyosen, grelerin ise Pliyosen olması ihtimali kuvvetlidir.[30] Araştırma sahasında Neojen birimlere ovanın batısında kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanan bir şerit halinde rastlanılmaktadır. Yine Nıh Çayı batısında kuzeyden itibaren güneye doğru, Demirdağ kuzeyi, Güneyevler ve Uzunkaya köyleri arasında bu birimler bulunmaktadır.[31]

Neojen birimler içerisinde kumtaşı, şeyl ve kiltaşı ardalanmalarının geniş yayılım alanı bulunmaktadır. Ardalanma genel görünüş olarak kirli beyaz-grimsi-sarımsı boz renkli kıvrımlı ve eklemlidir. Yer yer jipslerle ara katkılı ve yanal geçişlidir. Bu birimler, Eosen kireç taşlarından ve volkanitlerinden ve ofiyolitlerden bloklar içermektedir. Üst seviyelerinde daha çok jipsler hakimdir. Kum renklerinde hakim renk kahvemsi boz, toprağımsı ayrışmalı ve orta tabakalıdır. Ardalanma içerisinde, diğerlerine oranla sert olması nedeniyle kornişler meydana getirmiştir. Silttaşları, şeyl ve kiltaşları oldukça yumuşak ve ayrışmış durumda sarımsı, grimsi renklerde olup ince-orta tabakalı, pulumsu bir görünümdedir. Bu birimler içerisinde yer alan konglomeralar, kırmızımsı renkte, yer yer alacalı, kalın tabakalı, jipsli seri üzerinde transgresif olarak

[30] AKTAŞ, B., 1973, a.g.r., s. 5.
[31] Neojen arazinin dağılışı belirlenirken, 1/500.000 ölçekli jeoloji haritasından yararlanılmıştır.

görülmekte olup, kumtaşlarından oluşmaktadır. Dereceli olarak kumtaşlarına geçmektedir. Çakıl boyları 0.5-70 cm. arasında değişmektedir. Gri , kirli sarı renkli konglomeralar üzerine uyumlu olarak gelen kumtaşları, orta kalın tabakalı, gevşek dokulu ve sarımsı boz renktedir.

Geniş bir alanda 32.8 km.^{2} yayılım gösteren Pliyosen yaşlı çökeller ise, konglomera seviyesi ile başlar, kumtaşı – kiltaşı ardalanması ile devam eder.[32] Koyu gri, boz renkli olan konglomeralar gevşek dokulu, orta ve kalın tabakalıdır. Boyları 10-100 cm. arasında değişen çakıllar iyi yuvarlaklaşmamış olup ofiyolit, Miyosen kireçtaşı, siyenit ve kumtaşlarından oluşmuştur. Kumtaşları ve kiltaşları ince-orta tabakalı, pembemsi, boz renkli konglomeralara uyumlu durumdadır.[33] Araştırma sahasında Güneş İstasyonu kuzeyinde bulunan Pliyosen tabakalar çok hafif kıvrımlı olup fazla deformasyona uğramamıştır. Sahada Pliyosen çökelleri genel olarak çukurlukları doldurmaktadır.

Divriği'nin güneybatısındaki Hasançelebi bölgesinde, Neojen sonunda ortaya çıkan tektonik hareketler, bazaltik akıntıları gerçekleştirmiş ve çıkan lâvlar, bölgedeki reliefin bir kısmını örtmüştür.[34] Bu birimin kalınlığı 10 ile 30 m. arasında değişmektedir.[35]

Handere batısı ve güneyi, Tüllüce Tepe, Yalnızsöğüt ve Höbek köyleri çevresinde bazaltlar geniş yayılım alanına sahiptir. Diğer volkanik oluşumu meydana getiren andezitler ise Güresin– Fazıloğlu Deresi, Yerliçay–Olukman köyleri arasındaki tepelerde, Fazıloğlu deresi doğusunda Kömek- Geyikli Dağı arasında ve Danişment güneyinde görülmektedir. Bu andezitler kahverengi ve yeşilimsi renktedir.

Alüvyonlar, akarsuların taşıyıp yol boyunca bıraktığı kil, kum ve çakıl gibi taş parçacıkları yığıntısıdır.[36] Alüvyonlar, araştırma sahasında yüzeylenen birimlerin ayrışması, ayrışan tanelerin taşınarak özellikle dere yataklarında depolanmasıyla oluşmaktadır.

---

[32] SÖYLEM, B., TEKMEN, F., 1991, a.g.r., s. 4.
[33] AKTİMUR, S., 1985, a.g.e., s. 22.
[34] ARDOS, M., 1979, Türkiye Jeomorfolojisinde Neotektonik, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İSTANBUL, s. 169.
[35] AKTAŞ, B., 1973, a.g.r., s. 6.
[36] İZBIRAK R., 1986, Coğrafya Terimleri Sözlüğü, M.E.B. Yayınları Öğretmen Kitapları Dizisi 157, İSTANBUL, s. 14.

Araştırma sahasında Kuvaterner, alüvyonlarla temsil edilmektedir. En genç sedimentleri meydana getiren alüvyonlar, sahada akarsu kenarlarına ve yamaçlara doğru gelişmiştir. Sahada 1.5 km²'lik bir alanda yayılım gösteren alüvyonun kalınlığı 2 m.yi geçmez.[37] Esasen, Çaltı Çayı ile Fazıloğlu Deresi alüvyonları çok daha sınırlı bir alanda bulunmaktadır. Derin ve dar vadilerde akmakta olan bu çay ve dereler alüvyon malzemeyi genişleyen vadi tabanları çevresinde bırakmakta veya taşımaktadır. Bununla birlikte Nih Çayı alüvyonları daha ziyade geniş sahaya yayılmıştır. Kalınlığı nadiren 10 m.yi geçmektedir. Sahada alüvyonun en geniş olduğu yer Güneyevler köyü civarıdır. Bu alüvyonun elemanları daha ziyade çakıl ve kumdur. Kil ve silte pek rastlanılmamaktadır. Alüvyonlar, günümüzde de içinde bulunduğu akarsu ortamında oluşumunu sürdürmektedir.

Divriği ilçesinin bugün görünürdeki genel tektonik doğrultuları, Alp orojenezine bağlı oluşmuştur. Jeomorfolojik evrimine bakıldığında, KETİN (1966) tarafından Torid olarak isimlendirilen tektonik birliğe dahil edilmiştir. Saha ilk şekillenmesini, Laramiyen orojenezi ile kazanmıştır. Genel tektoniğin etkilediği başlıca üç orojenetik fazın belirtileri olup, bunlar eskiden yeniye doğru; Laramiyen, Pireniyen ve Rodaniktir. Ancak daha genç hareketlere bağlı olarak, eski orojenezlerin etkilerini koruyamadığı muhtemeldir.[38]

Bölge Miyosen öncesi sıkışma, Miyosen sırasında da gerilme hareketinin etkilerini taşımaktadır. Bilindiği üzere Toroslar kuşağında ilk şiddetli sıkışma hareketleri Üst Kretase ofiyolitlerin yerleşmesiyle başlamıştır. Bu devre aynı zamanda Alpin orojenezinin de ilk şiddetli safhasıdır.[39] Sıkışmaların genel doğrultusu kuzey güney, kuzey-kuzeybatı ile güney-güneydoğu olup, kıvrılma ve kırılmalar ile ultrabazik intrüzyonların ana doğrultuları bunlara dik, batı-doğu, batı-güneybatı ile doğu-kuzeydoğu olarak görülmektedir. Genellikle orta ve yeni Alpin orojenezlerinin doğrultuları da hemen hemen aynı olduğundan, bunların tektonik etkilerini sınıflandırmak oldukça güçtür. Çünkü hemen hemen aynı doğrultudaki kıvrım, kırık ve

---

[37] SÖYLEM, B., TEKMEN, F., 1991, a.g.r., s. 4.

[38] TATAR, Y., 1983, *Yıldızeli-Subaşı Köyü Yöresinde Tektonik İncelemele*, Fırat Üniversitesi Mühendislik Fakültesi, Türkiye Jeoloji Kongresi Bülteni, ELAZIĞ, s. 7.

[39] KETİN, İ., 1977, a.g.m., s.2.; GÖKTEN, E., 1983, *Şarkışla (Sivas) G-GD'sunun Stratigrafisi ve Jeolojik Evrimi*, T.J.K.B., Cilt: 26, ANKARA, s. 167.; KOPAR, İ., 2001, Yukarı Zamantı Çayı Havzası'nın Fiziki Coğrafi Etüdü, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, ERZURUM, s. 38.

çatlaklar Laramiyenden, Rodanik sonuna kadar oluştukları gibi, birçok fay zonları aynı kırık boyunca değişik fazlarda yeniden oynamışlardır.[40] Ofiyolitlerle kireçtaşlarının dokanağı faylıdır. Şahin köyünün kuzeyinde yine Eosen kireçtaşları içerisinde kuzeybatı-güneydoğu yönünde gelişmiş, düşey atımlı faylar mevcuttur. Havzada Eosen sonrası görülen sığlaşma neticesinde oluşan kapalı havzalarda Üst Oligosen – Alt Miyosen aralığında jipsli fasiyes çökelerek topoğrafyayı yükseltmiştir. Daha sonra bu topoğrafyanın aşınımı ile birlikte tamamen karasal ortamda Pliyosen yaşlı konglomera, kumtaşı, kiltaşı ve killi kireçtaşı ardalanmasından oluşan formasyon havzayı örtmüştür. Orta Pliyosen sonrası gelişen karasal volkanizma ile havzaya bazaltlar yerleşmişlerdir.[41]

Araştırma sahasında mağmatik kayaçların yoğunluk kazanması hareketli bir tektonizmanın varlığına işaret etmektedir. Jeoloji haritasına bakıldığında yer yer gösterilen siyenit, andezit ve bazalt volkanik kayaçlarının geniş yer kapladığı görülmektedir. Özellikle sahanın batısında kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan Yama Dağı volkanının araştırma sahasına bakan yamaçlarında andezit, Malatya'ya bakan yamaçlarda ise bazalt yayılımı söz konusudur. Yama Dağı üzerinde tespit edilen iki kaldera oluşumu tektonizmanın şiddetini göstermektedir.[42]

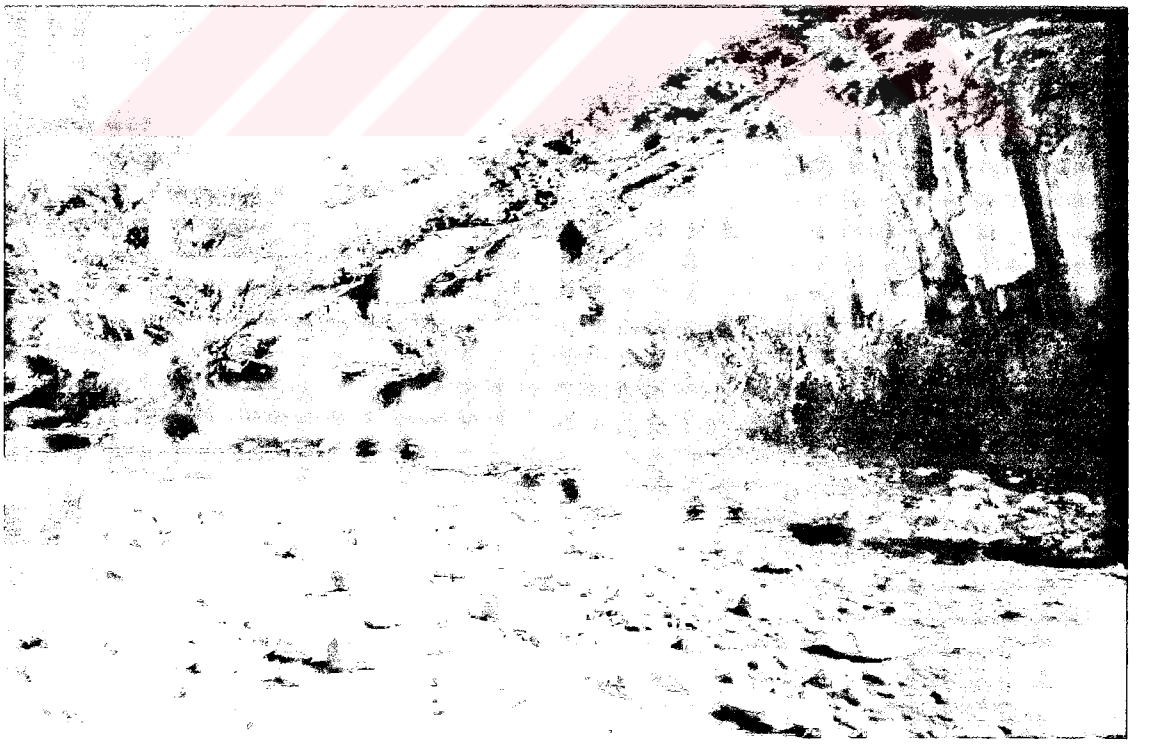
Torid kuşağının gidişine uygun gelişen sahada etkili olan tektonik hareketler ve orojenik fazların neticesinde çok sayıda antiklinal ve senklinal birimler oluşmuştur. Demirdağ köyü güneyinde Çaltı Çayı sağında bir antiklinal mevcuttur. Eosen marnlı plaket kalkerleri içinde Güresin-Armutak köyleri arasında bir antiklinal vardır. Flişler küçük ve büyük kıvrımlar meydana getirmiştir. Antiklinal eksenlerinden biri doğu-batı gidişli olup, Kayaburun - Güresin köyleri güneyinden geçmekte ve batıya dalmaktadır. Eksenin kuzeyinde eğim kuzeybatıya, güneyinde ise güneybatıya doğrudur. Güneyevler köyünün 1 km. kadar güneydoğusundaki Dumluca Deresi'nin sağ sahilinde birbirine mesafesi 500 m. olan antiklinal ve senklinal tespit edilmiştir. Araştırma sahasında büyük kıvrımlanma yanında (kuzey - güney istikametli basınç tesiriyle) bahsi geçen küçük kıvrımlanmalar da olabilmektedir. Bu kıvrımların basınç yönü ise takriben güneydoğu – kuzeybatıdır.[43]

---

[40] BAL, S., 1988, *Sivas - Divriği - Kangal Yöresi Demir Aramaları ve Manyetik Projeksiyon Raporu*, M.T.A. Yayınları, ANKARA, s. 5.
[41] SÖYLEM, B., TEKMEN, F., 1991, a.g.r., s. 5.
[42] EROL, O., 1991,Türkiye Jeomorfoloji Haritası (1/1000.000), M.T.A. Yayınları, ANKARA.
[43] D.S.İ., 1960, a.g.r., s. 20.

Farklı kuvvet etkileriyle kıvrılmayan formasyonlar önemli sayılabilecek fayları meydana getirmektedir. Bunlardan bilhassa kuzeybatı - güneydoğu yönünde olan ve Gümüşkür - Uzunkaya arasında uzanan fay, diğerleriyle karşılaştırıldığında, en büyük olanıdır. Diğer faylar ise Güresin köyü batısında ve Uzunkaya köyünün güneyindedir. Nispeten basınç teşekkül eden Neojen formasyonlarında büyük ölçekli herhangi bir fay tespit edilememiştir.[44] Ancak, Divriği şehrinin doğusunda aynı formasyon içinde küçük ölçekli faylara rastlamak mümkündür.

Araştırma sahasındaki tektonik hareketliliğinin süreklilik arz etmesi formasyonların birbiri üzerinde dokanak oluşturmasına neden olmuştur. Selimoğlu civarındaki kireçtaşları Neojen birimlerinin üzerine gelmiştir (Fotoğraf 1.6). Danişment bucağının doğusunda Eosen yaşlı birimler Neojen yaşlı jipsli fasiyesin üzerine gelmiştir. Başören, Sincan, Demirdağ ve Akmeşe köyleri arasında uzanan ofiyolitli karışık, kuzeyde Oligo - Miyosen Jipsli seri ile güneybatıda Yama volkanitleri üzerine bindirme yapmaktadır. Denizel bir ortamda meydana gelen jipsli formasyon Ürük köyünden Bahtiyar köyüne kadar geniş alanlarda yayılım göstermektedir.

FOTOĞRAF 1.6: Selimoğlu Köyü kuzeyinde Neojen birim üzerine Eosen birimin bindirmesi.

[44] AKTAŞ, B., 1973, a.g.r., s. 6.

1. 1. 2. Dağlık Alanlar

Bu saha ve yakın civarını kaplayan bölge, Pontid, Anatolid ve Toridlerin birbirlerine çok yaklaştıkları, bunlara ait deformasyonların geliştiği bir çarpışma ve kenet zonunu oluşturmaktadır. Bundan dolayı birbirinden farklı özellikteki kayaçlar, çok dar alanlarda yan yana bulunabilmektedir. Kendi içerisinde gösterdiği yapısal ve morfolojik özellikler bakımından farklılıkları ayrıntıyla ortaya koyabilmek için saha, kuzeydeki ve güneydeki dağlık sahalar ile aşınım yüzeyleri olmak üzere üç ana başlık altında incelenecektir.

1. 1. 2. 1. Güneydeki Dağlık Alanlar

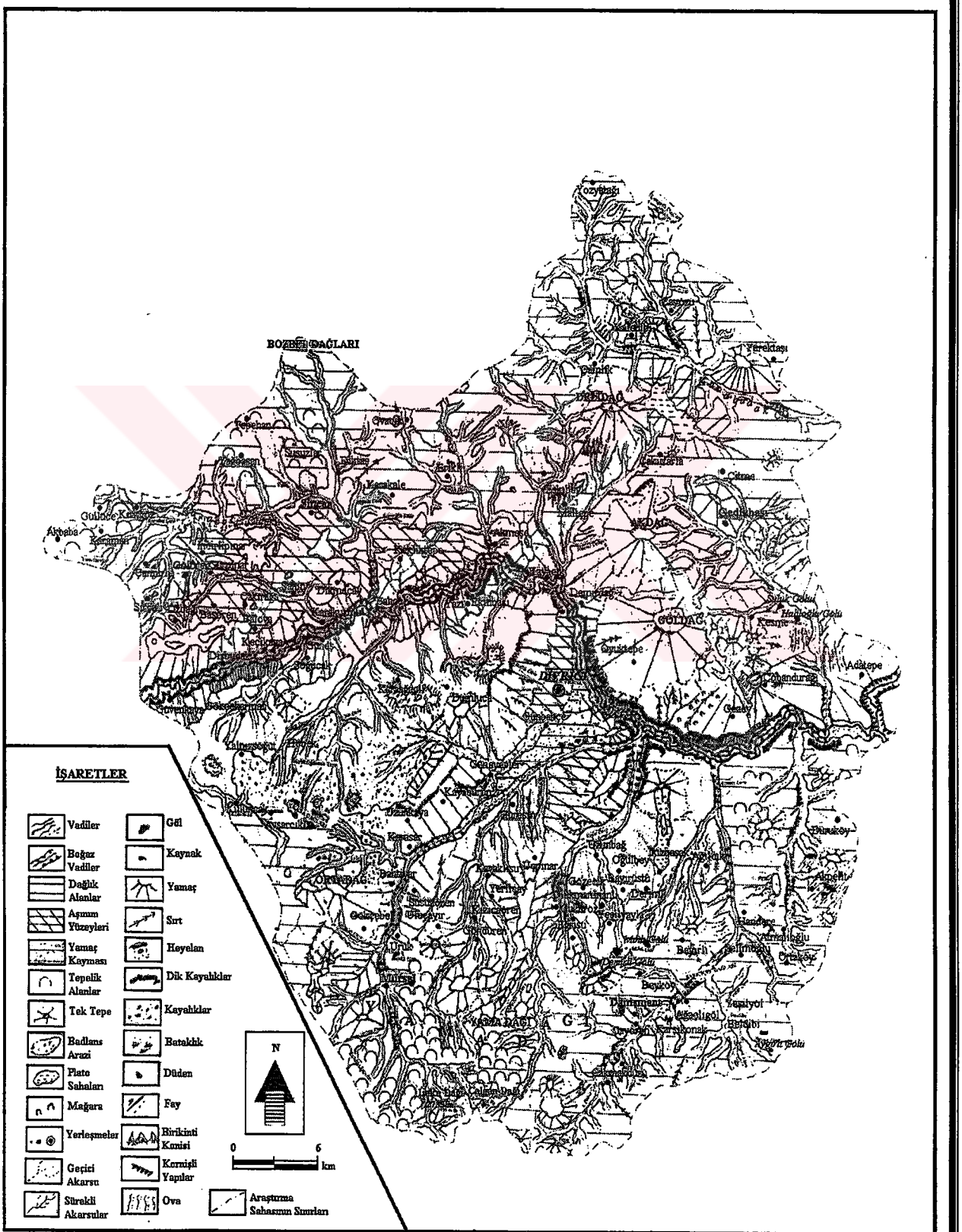
Divriği ilçesini güneyden bir set gibi çevreleyen Yama Dağları, sahanın morfolojisini belirleyen en önemli birimdir. Siyah renkli andezit- bazalt lâvlarıyla birlikte oluşan bu volkanik kütle üzerinde, genç tektonik hareketlerin etkileri oldukça fazladır.[45] Alp orojenezinde, yörede masifler arasındaki daralma ve kubbeleşme şeklindeki dislokasyonlar, yer yer şiddetli volkanizma ve sismik faaliyetler gerçekleşmiş, özellikle dikey dislokasyonlar boyunca yurdumuzun diğer yerlerinde görüldüğü gibi, volkanik faaliyetler meydana gelmiştir. Neojen sonunda araştırma sahasında ortaya çıkan tektonik hareketler, bazaltik akıntıları ortaya çıkarmıştır.[46] Çatlaklar boyunca etrafta yayılan lavlar volkanik dağların oluşumunu sağlamıştır. Bahçeli güneyinden başlayan yayılımın yönü güneydoğuya doğrudur. Mursal, Danişment ve Sarıçiçek yaylalarına kadar uzanan bu volkanik birimler üzerinde büyük patlamaların neticesinde oluşan kalderalar mevcuttur [47] (Harita 1.4).

Yüksek bir kütle durumunda olan Yama dağları, kabaca kuzeybatı – güneydoğu doğrultusunda bir uzanışa sahiptir. Bu dağlar, Tohma Çayı Havzası ile araştırma sahasının da içinde bulunduğu Çaltı Çayı Havzası'nı birbirinden ayıran ünitelerdir. Lâv akışına bağlı olarak, genel eğimi kuzeye doğru azalmaktadır. Ovadan güneye doğru gidildikçe bir yay çizen bu dağların eğim değerleri yükseltiye bağlı olarak kısa mesafelerde değişmektedir. Volkanizma hareketleri sonucunda yükselen bu dağları Çaltı Çayı ve kolları parçalamakta ve derin vadi sistemleri meydana getirmektedir (Fotoğraf 1.7).

---

[45] BAYKAL, F., 1966, a.g.e., s. 3.
[46] ARDOS, M, 1979, a.g.e., s. 169.
[47] EROL, O., 1991, a.g.h.

HARİTA 1.4: DİVRİĞİ İLÇESİ'NİN JEOMORFOLOJİ HARİTASI (2003).

Gülpınar AKBULUT,2003

FOTOĞRAF 1.7: Yama Dağları'ndan bir görünüm (M.Yunusoğlu).

Yukarıda belirtildiği üzere, Yama dağları içinde yer alan, Yama Dağı (2693 m.), Divriği'nin güney ve güneybatı sınırını teşkil eden, Hekimhan ilçesini tamamen ve Kangal ilçesini kısmen ayıran bir dağdır. Sahanın en genç volkanik formasyonunu oluşturan bu dağ, batıdan doğuya doğru uzanarak Danişment bucağının güney sınırlarındaki Çakmak sırtları vasıtası ile Sarıçiçek dağlarına ulaşır. Yama Dağı, Divriği sınırları içinde kuzeye doğru uzayan kısmı havza itibariyle geniş olup Eğrisu (Anzahar) ve İkizbaşak (Kömek) köyleri civarına kadar uzar.[48] Bu dağların Malatya sınırına yakın yükseltisi artmaktadır (2631 m.). Araştırma sahasının dışında kalan bu birimin en önemli doruğu 2371 m. yükseltisi ile Ozangediği Tepesi'dir.[49] Divriği içerisinde Yama dağlarına dahil edilen ünitelerin de yükseltileri yaklaşık aynı değerler göstermektedir. Akarsular tarafından parçalanan volkanik dağları oluşturan bazaltik yapıların genel olarak yayılışı güney ve güneydoğudur. Yama dağlarını oluşturan üniteleri kuzeybatıdan güneydoğuya doğru; Yazlak Tepe (1800 m.), Seydiburun Tepe (1805 m.), Delidağ (2350 m.), Atkayası Tepe (2271 m.), İkiz Tepe (2228 m.), Adımatan Tepe (1964 m.), Toplak Tepe (2213 m.), Demirli Dağı (2324 m.), Geyikli Dağı (2202 m.) oluşturmaktadır.

---

[48] Kutlu ÖZEN' in tekke ve zaviyeler üzerine yaptığı yayınlanmamış çalışma notlarından alınmıştır.
[49] Yurt Ansiklopedisi, 1982, *Türkiye, İl İl:Dünü, Bugünü, Yarını (Sivas Maddesi)*, İSTANBUL, s. 6837.

Bölgenin en önemli yükseltisini oluşturan Yama Dağı, kuzey - güney yönünde uzanan birçok akarsu tarafından parçalanmış, bunun sonucunda da bünyesinde çok sayıda sırt ve vadi oluşumu meydana gelmiştir. Miyosen[50] dönemine ait olan bu volkanik ünite daha dayanıklı bir litolojiye sahip olduğundan, dış güçlerin aşındırıcı etkisinden daha az etkilenmekte, sahaya dik, sarp ve kayalık bir morfoloji sunmaktadır. Volkanik birimler çevresindeki daha az dirençli kütleler ise dış kuvvetlerin aşındırıcı etkisine maruz kaldığından daha silik bir topoğrafya ortaya koymaktadır.

Yama volkanik kütlesinin, güneydoğu ve kuzeybatıya bakan yamaçlarında eğim değerleri farklılık göstermekle birlikte, kuzeybatı ve güney yamaçlarda diklik daha belirgindir. Eğim değerleri güneydoğu yamaçta % 15-25 oranında değişirken, kuzeybatıda ve güneyde % 40'ı aşmaktadır. Zirveye yakın noktalarda dağın genel eğimi % 20–40 arasında değişirken, yüksek kesimler ile havza arasında geçişi sağlayan sırtlarda % 10-15 arasında kalmaktadır. Eğim değerlerinin farklılık göstermesinde; tektonizma, litolojik yapı ve dış süreçlerin etkisi büyüktür. Özellikle zirveye yakın kesimlerde çıplak kayaların görülmesi ve dağ eteklerindeki çözülme ürünleri iklim olaylarının eseridir. Güney yamaçların kuzey yamaçlara göre güneş ışınlarını fazla alması, yükselti nedeniyle sıcaklığın düşük olması ve günlük sıcaklık farklılıklarının yaşanması toprak kayıplarını artırmakta, beşerî faktörlerin tahribatı da bu kayıpları destekleyen bir faktör olmaktadır. Ortalama yükseltisi yaklaşık 2300 m. olan Yama kütlesinin saha içerisinde batı, orta ve doğu bölümlerindeki yükselti değerleri az çok değişmektedir. Kuzeybatı ucundaki yükselti değerlerinin azalması Yama dağlarının bu kesimdeki bitim noktasını teşkil etmesinden kaynaklanmaktadır.

Kabaca 1050–2735 m. arasında bulunan Çaltı Çayı Havzası'nın merkezinde yer alan Divriği ile sahanın en yüksek noktası olan Leke Dağı (2735 m.) arasındaki nispî yükseklik 1685 m.dir. Deniz seviyesinden oldukça önemli bir yükseltide bulunan Divriği'de nispî yükseltinin bu derece üst değerler göstermesi, çevresine göre farklı bir iklimin ortaya çıkmasında da etkili olmuştur. Yama dağı, Divriği ve Çetinkaya yörelerinde çeşitli yükselti basamaklarına dizilmiş plâtolarla kuşatılmıştır. Bu plâto sahaları ile birlikte güney kesimlerindeki tepelik ve dağlık alanlar relief enerjisinin

[50] UÇURUM, A., ve LARSON, L.T., 1999, *Geology, Base-Precious Metal Concentration and Genesisi of the Silica- Carbonate Alteration (Listwaenites) From Late Cretaceous Ophiolitic Melages at Central East Turkey*, Chemie der Erde, NEVADA, Page:79.

fazlalığı nedeniyle kütle hareketleri bakımından zengindir. Saha içerisinde doğu-batı doğrultusunda uzanan bu tepelik alanlar kuzey-güney, kuzeydoğu-güneybatı doğrultusundaki vadiler ve yüksek sırtlarla ayrılmış olmasından dolayı kazandığı eğim ve litolojik yapıya bağlı olarak özellikle yağışlı devrelerde heyelânlara maruz kalmaktadır.

Leke Dağı 2735 m. yüksekliği ile araştırma sahasının en yüksek noktasını teşkil etmektedir. Pliyosen sonu Kuvaterner başında gelişen tektonik hareketlere bağlı oluşan eksen üzerinde meydana gelmiştir. Üst Kretase yaşlı birimlerin üzerinde gelişen Leke Dağı'nın ana kayasını andezit kökenli mağmatik kayaçlar oluşturmaktadır. Araştırma sahası içerisinde yaklaşık 2.5 km.²lik bir alanı kaplamaktadır. Yükselti ve eğim değerlerinin değiştiği bu birim üzerindeki relief enerjisi kütle hareketlerine neden olmaktadır. Özellikle yağışlı devrelerde, bitki örtüsünden yoksun yerlerde yamaç döküntülerine, heyelân ve sel yarıntılarına sıkça rastlanılır. Dağın batı ve güney yamaçlarında eğim değerlerinin yüksek olması nedeniyle andezitler yüzeyde mostralar oluşturmaktadır. Dağın eğimi yüksek kısımlarda % 40-50 iken, aşağılara doğru % 20- 30'a kadar düşmektedir. Leke dağı diğer birimlerden sırtlarla ayrılmaktadır.

Araştırma sahasındaki Demirli, Geyikli ve Katırlı volkanik dağları ayrı bir ünite olmayıp, Yama Dağlarının yüksek tepeleridir. En yüksek relief elemanını 2360 m. ile Katırlı Dağı teşkil ederken, Demirli Dağı 2324 m., Geyikli Dağı ise 2202 m. yüksekliğindedir. Yama Dağı'nın genel uzanış doğrultusu, Geyikli Dağı ile paralellik göstermektedir. Ancak, Demirli Dağı kuzeydoğu–güneybatı doğrultusundaki bir uzanışa sahiptir. Bu dağlık alanların ana kütlesini bazaltlar oluşturmaktadır. Buradaki dağ ünitelerinin yükselti açısından birbirine yakın değerler göstermesi, bunların geçirdikleri süreçler ve litolojik yapılarıyla ilgilidir. Bölgedeki dereler tarafından aşındırılan bu kütleler, V profilli vadiler ve sırtlarla birbirinden ayrılmış durumdadır. Demirli Dağı'nda doğu ve batı yamaçlar, güney ve kuzey yamaçlara oranla daha fazla eğimlidir. Litolojik yapı, bölgenin aldığı yağışların şekli ve eğim değerlerine bağlı olarak burada sık sık heyelân olayları meydana gelmektedir. Demirli Dağı'nın kuzey yamaçlarında heyelân gölü bulunmaktadır. Geyikli ve Katırlı dağlarının yüksek kısımlarında eğim değerleri % 40 - % 50 arasında değişmektedir. Eğimin dik veya dike yakın olduğu zirve kısımlarında ana kaya yüzeye çıkmıştır.

Divriği ilçesinin güneyinde idarî sınır oluşturan batı ve doğu yönünde uzanan Çalgan (2700 m.), Cürük (2500 m.), Koçdağı (2355 m.), Eğerli (2289 m.) ve Ziyaret (1791 m.) adlı birimler başlıca tepeleri oluşturmaktadır. Danişment'in kuzeyindeki Kale Tepe, doğusundaki Kılbuzu ve Sarımsak tepelerinin litolojik yapısı daha önce özellikleri belirtildiği Yama grubuna dahil tepelik alanlarla aynıdır. Araştırma sahasında bazalt ve andezit oluşumlu dağlar, çevredeki malzemeye göre daha sert olduğu için denüdasyon sonucunda çıkıntı şeklinde volkanın ağız kısmında yer almaktadırlar. Yöre halkı, bu görünümdeki volkanik dağlara *kale* demektedir. Bunların dışında sahanın güneyinde kuzeydoğu – güneybatı yönünde uzanan, 2213 m. yükseltiye sahip Toplak Tepesi bulunmaktadır. Toplak Tepesi'nin doğu yamaçlarını oluşturan 1800 izohipsinin geçtiği hat üzerinde Neojen birimlerle andezitler dokanak oluşturmakta, bu da muhtemelen 2 km. uzunluğunda bir faya tekabül etmektedir.

Yama volkanitleri içerisinde bulunan Neojen birimler üzerinde gelişmiş tepeler bulunmaktadır. Palha Çayı'nın batısında 1900 m. yükseltide bulunan Güney Tepe, Çakmakdüzü köyünün güneyindeki Tuzlutaş Tepe (1850 m.) ve kuzeyinde yer alan 1677 m. yüksekliğindeki Kızıl Tepe örnek teşkil etmektedir.

Höbek köyünün güneyindeki Tüllece Tepe denizaltı volkanizmasıyla oluşmuş, yapısında bazalt bulunan volkanik bir dağdır. Yaklaşık 2450 m. yükseltiye sahip, Tüllüce Tepede bulunan demir yatakları ayrıca önem taşımaktadır.[51]

Yama volkanik dağları Pliyosen sonundan Kuvaternere kadar çeşitli zaman Aralıklarıyla gerçekleşen lâv yayılışlarıyla meydana gelmiştir. Geniş alanlara yayılan volkanik üniteler içerisinde oluşumları farklı mağmatik kayaçlara rastlamak mümkündür. Karasar geçidi yakınlarından Güneyevlere kadar uzanan saha içerisindeki bazaltlar iklimin ve dış kuvvetlerin etkisiyle aşınıma uğramışlardır. Yama volkanik dağlarını gösteren ilgili 1/100000 ölçekli topoğrafya haritasına bakıldığında, izohipslerin birbirine paralel ve belli yerlerde sıkışmış olduğu görülür. Bu birimlerinde yatay bir yapı üzerinde oluştuğu söylenebilir ki bu volkanitlerin bulunduğu orta kesim sıkışmayla oluşmuş bir senklinal görünümündedir. Bu dağlar üzerinde toprak yapısının gelişememiş olmasından dolayı bitki örtüsü de oluşamamıştır.

---

[51] GÜLİBRAHİMOĞLU, İ., 1975, *Divriği Tüllüce Tepe Demir Ocağı Jeolojisi*, M.T.A. Arşiv No: 1273, ANKARA, s. 374.

Araştırma sahasının dışında (Arguvan, Arapkir ve Kemaliye ilçeleri) ve Divriği'nin bir bölümünü içine alan Sarıçiçek Dağı, ilçenin güney sınırındaki Çakmakdüzü köyü civarından başlayarak güney doğuya doğru uzanır. Divriği sınırları içinde 50 km.lik bir uzunluğa sahiptir. Eğerli (2380 m.) Tepesi bu dağın en yüksek noktasını teşkil eder.[52] Volkano-sedimenter bir özellik taşıyan birim bazalt, andezit ve siyenit oluşumlarından meydana gelmiştir.

1. 1. 2. 2. Kuzeydeki Dağlık Alanlar

Araştırma sahamızı kuzeyden çevreleyen ve ortalama yükseltisi 2000 m. olan Tecer dağları (2735 m.) sahanın morfolojisini belirleyen diğer önemli birimi oluşturmaktadır. Tecer dağları buradaki mevcut dağların genel adlandırması olarak kullanılmaktadır. Büyük kısmı ile araştırma sahasının dışında kalan Tecer sıradağları, Divriği sınırları içinde Yağbasan ile Çayözü köyleri arasında sınırlanmaktadır. Fizikî bir sınırlandırmaya tabi tutulursa Divriği'nin kuzeybatısında Beydağları ile başlayan bu silsileyi kuzeydoğuda Çengelli, bunun güneyinde ise, Deli Dağı temsil etmektedir. Bu iki dağ sırası doğu yönünde uzanarak birleşmektedir.[53] Hamo ve Karabel çaylarının kolları tarafından derince parçalanan Tecer dağları üzerinde vadi ve sırt oluşumları meydana gelmiştir.

Tecer dağları içerisinde değerlendireceğimiz Bozbel dağları kuzeybatı–güneydoğu doğrultusunda uzanmakta olup, kütlenin büyük bir kısmı araştırma sahasının dışında kalmaktadır. Litolojik yapısını iyi çimentolaşmış ofiyolit, kireçtaşı ve kuvarsit çakıltaşları oluşturmaktadır. Araştırma sahasının sınırlarına dahil olan güneydoğu kesimlerinde kaba taneli kumtaşı – çamurtaşı ardalanmaları, serpantin ve andezit çakıl blokları ile birlikte bulunmaktadır.[54] Bozbel dağlarının kabaca yükseltisi 2208 m.dir. Kesme Çayı tarafından kuzeydoğu yamaçları parçalanmıştır. Dağın genel eğimi zirveye yakın noktalarda % 20–40 arasında değişirken, aşınım düzlüklerine yaklaşan güneydoğu ucunda eğim değerleri % 10–20 arasında değişmektedir.[55] Toprak örtüsünün

---

[52] Kutlu ÖZEN'nin Divriği ve köylerinde yaptığı yayınlanmamış çalışma notlarından alınmıştır.
[53] Yurt Ansiklopedisi, 1982, s. 6837.
[54] KOŞUN, E., 1999, Sivas (Hafik – Zara Güneyi) Miyosen Havzası'nın Sedimanter Evrimi, Hacettepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Jeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, ANKARA, s. 16-17.
[55] FARIMAZ, N., 1990, Ulaş Ovası ve Çevresinin Fizikî Coğrafya Etüdü, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, ERZURUM, s. 33.

gelişmediği veya çok az olduğu kesimlerde, eğim değerlerinin değişmesinde iklim önemli rol oynamaktadır.

Bozbel dağlarının doğusunda kalker oluşumlu dağlar bulunmaktadır. Fıdıl Dağı (2410 m.), Delidağ (2350 m.) bu yapının başlıca noktalarıdır. Çaltı Çayı Havzası'na bakan Fıdıl ve Delidağ'ın güney yamaçları araştırma sahasına dahildir. Akarsular tarafından parçalanan bu birimler arasında çok sayıda vadi ve sırt oluşumuna rastlanılmaktadır. Kalkerli bu ünite üzerinde lapya ve geniş yarıntılar şeklinde gelişen karstik yapılar bulunmaktadır. Bu dağlar üzerinde pek fazla bitki örtüsü gelişmemiştir. Çalılık alanlar seyrekte olsa mevcuttur (Fotoğraf 1.8).

FOTOĞRAF 1.8: Divriği'nin kuzeydoğusundaki Delidağ ünitesinden bir görünüm.

Delidağ, Çengelli Dağı'nın karşısında ve ona paralel bir şekilde batıdan doğuya doğru uzayan bir dağdır. Üzeri fazlaca meşelik ve bir miktarda çam ve ardıç ağaçları ile kaplıdır. Litolojik yapısı Tecer dağlarının oluşumuyla aynı özellikleri göstermektedir.

İncirlipınar köyünün kuzeydoğusunda bulunan, 1350 m. yüksekliğindeki Kale Tepe'nin ana kütlesini kireçtaşları oluşturur. Etrafı Üst Kretase yaşlı ofiyolit ve Tersiyer zamana ait Oligo – Miyosen jipsli seri içerisinde gelişen kütlenin bu durumu göz önüne alındığında, jeolojik açıdan bir uyumsuzluk gösterdiği söylenebilir. Çevresindeki diğer dağlık birimlere göre fazla yüksek olmayan Kale Tepe'nin kuzeybatısından Kesme Çayı

geçmektedir. Ofiyolitik birimlerle kireçtaşı ardalanması sonucunda monaklinal bir yapının teşekkülünden söz edilebilir. Kuzeybatıya bakan yamaçlar kuesta cephesini, güneydoğuya bakan yamaçlar ise kuesta sırtlarını oluşturmaktadır. Girintili çıkıntılı bir görünüm arz eden kuesta alınlarının önünde tepeler ve sırtlar, kuesta cephesinin önünde ise, Kesme Çayı'nın oluşturduğu geniş tabanlı bir vadi yer almaktadır. Yarı kurak iklim şartlarının yaşanmasından dolayı, sahada mevcut bu tür birimler muhtemelen kendilerini uzun süre koruyabileceklerdir (Fotoğraf 1.9).

FOTOĞRAF 1.9: İncirlipınar Köyü'nün kuzeydoğusunda gelişen Monaklinal yapı.

Sincan'ın batısında yaklaşık 1650 m. yükseltiye sahip olan Tuztaşı Tepe batı – doğu doğrultusunda uzanmaktadır. Yapı, Oligo –Miyosen devrine ait jipsli seri ve kireçtaşı oluşumu içermektedir. Tuztaşı Tepe'nin eğim değerleri % 20–40 arasında değişmektedir. Litolojik yapısından dolayı üzerinde herhangi bir bitki topluluğu gelişememiştir. Eğim değerleri, litolojik yapı ve iklim faktörlerine bağlı olarak, yamaçlar sel yarıntılarını andıran bir görünüm kazanmıştır. Birim üzerinde çok sayıda karstik şekil oluşmuştur. Tuztaşı Tepe'nin kuzey yamaçlarında doğrudan, batı yamaçlarda ise aşınım düzlüklerinden sonra vadi tabanına geçilmektedir. Tepenin yamaçları ile vadi tabanı arasında muhtemel bir fay söz konusudur (Fotoğraf 1.10).

FOTOĞRAF 1.10: Sincan'nın batısındaki Tuztaşı Tepesi'nin yüzey sularıyla işlenmesiyle oluşan sel yarıntılarından bir görünüm.

Araştırma sahasının kuzeydoğusunda yer alan Akdağ (2336 m.), kabaca kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanış göstermektedir. Yaklaşık 4 km.²lik bir alanda yayılış gösteren bu birimin temelini Kretase yaşlı kireçtaşı oluşturmaktadır. Bu birim Neojen ve ofiyolitlerle çevrili bulunmaktadır. Birimin doğusunda bulunan siyenetik sokulumun dokanağında, sıcaklık etkisi ile yer yer pişmeler ve mermerleşmeler meydana gelmiştir. Akdağ'da gri yer yer sarımsı renkli olan orta kalınlıkta katmanlaşmalar oluşmuştur. Munzur antiklinalinin meydana getirdiği sıkışma sonucunda ise, kuzeydoğuya doğru kıvrılmalar gerçekleşmiştir. Dış süreçlerin meydana getirdiği aşınım sonucunda anakaya birçok yerde yüzeye çıkmıştır. Yine kayaçta yer yer karstik erime yüzeyleri ve çatlaklar meydana gelmiştir. Yükseltinin arttığı yerlerde yamaç molozları oluşumu gözlenmekte ve kireçtaşı içerisine giren bazik karakterli oluşumlara rastlanılmaktadır.[56] Sıradağın kuzey yüzü dar ve keskin, güneyi Çaltı Suyu'na doğru inen dereler arasında geniş ve yüksek burunlar ve dağ kümeleri halinde uzamaktadır. Neojen yaşlı kıvrımların eksenleri, kabaca doğu-batı doğrultuda yoğunlaştığı ve güney yamaçlarda daha fazla eğimli asimetrik kıvrımlar olduğu görülmektedir. Bitki örtüsüne rastlanılmayan bu dağın eğimi fazla ve görünüşü ise sarptır.

[56] ARAL, F., 1994, a.g.e., s. 37.

Akdağ'ın hemen doğusunda uzanan Uzunkayakola sırtı ise tamamen jipsden meydana gelmiştir. Bitki örtüsü küçük çalı toplulukları ve otsu vejetasyonlardan ibarettir (Fotoğraf 1.11).

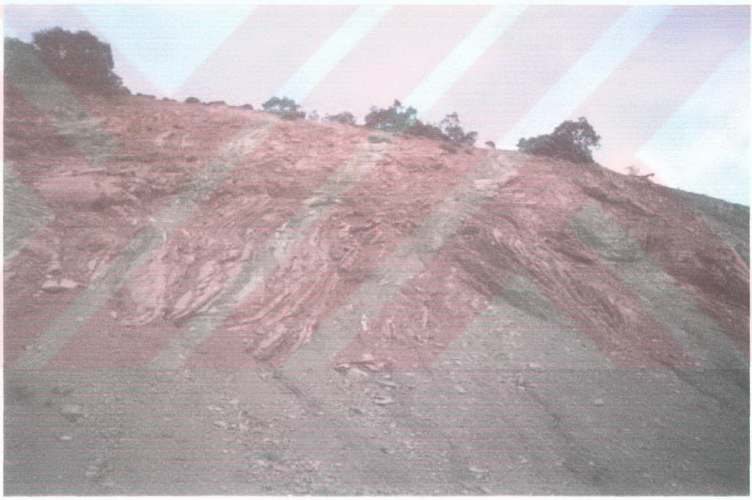
FOTOĞRAF 1.11: Uzunkayakola sırtında jipsli seriden bir görünüm.

Tecer dağlarının önemli bir kolunu oluşturan Çengelli Dağı'nın ortalama yükseltisi 2596 m.dir. Çengelli dağlarından, Kesme Çayı Havzası ile Kızılırmak Havzası'nı birbirinden ayıran su bölümü çizgileri geçmektedir. Havza tabanında bulunan Divriği ile bu dağlar arasındaki nispî yükselti farkı 1321 m.dir. Kayaçların yer yer yüzeyde mostralar oluşturduğu birim üzerinde toprak örtüsü gelişmiştir. Hamo, Efendi ve Kesme dereleriyle parçalanmış olan Çengelli dağları üzerinde karstik oluşumlu şekiller yaygınlık kazanmıştır.

Gedikbaşı bucağı ve köyleri bu dağlar etrafında gelişen vadi tabanlarında ve yamaçlarında kurulmuştur. Toprak örtüsünün geliştiği kısımlarda karaçam, alıç, ardıç ve meşe topluluklarından oluşan kümelere rastlanılmaktadır. Yüzeydeki toprak örtüsünün ortadan kalktığı, beşerî tahribatın ve eğim değerlerinin arttığı kesimlerde gelişen erozyon nedeniyle bitki örtüsü hızla yok olmaktadır. Aşındırmada etkili olan sağanak karakterli yağışlar, yüksek ve eğimli kesimlerde toprak oluşumunu engellemektedir. Çengelli dağları sadece kalker oluşumlu bir dağ değildir. Pliyosende sahada etkili olan

volkanizma sonucunda siyenit ve granit sokulumlarına da rastlanılmaktadır ki bu oluşumlar da dağın yüzeyinde ortaya çıkmıştır. Oligosen flişleri ve jipsleri arasına sokulum yapan serpantinitler nedeniyle, burada krom madeninin bulunma olasılığı fazladır.

Yukarıda belirtilen dağlık ünitelerin dışında Divriği'nin kuzeyinde bulunan batı-doğu uzanışlı tepelik alanlar mevcuttur. Bunlardan biri olan Büyükdüz Tepe, Elmalı deresi ile Mansurlu Çayı arasında yer almaktadır. Munzur antiklinal sistemine dahil olan bu yapı üzerinde kıvrılmalar ve ekaylanmalar gözükmektedir.[57] Kuzeybatı–güneydoğu yönlerinden sıkışmaya maruz kalan bölgede kıvrımlanmanın yönü batıdan doğuya doğrudur (Fotoğraf 1.12).

FOTOĞRAF 1.12: Büyükdüz Tepesi yamacındaki kireçtaşı birimlerinin tektonik hareketler sonucunda kıvrımlanması.

Sahanın kuzeydoğusunda yer alan, 2309 m. yüksekliğindeki Göldağ birimi Akdağ kireçtaşı ile dokunağı Aybattı ve Karakuz tepeleri çizgisi boyunca güneybatıya doğru uzanmaktadır. Araştırma sahasında fazla yayılım göstermeyen Göldağ (7 km.²) kendi içerisinde değişimler göstermektedir. KOVENKO (1939), bu sokulumun

[57] BAYKAL, F., 1966, a.g.e., s. 3.

çekirdeğinin granit, yayılımının siyenit olduğunu, GYSİN (1943) ise, sokulumun çekirdeğinin alkalli granit bileşimli olduğu ve doğuya doğru alkalli siyenit olarak yayılım gösterdiğini belirtmektedir. Sokulumun dış zonları sıcaklık şartlarında meydana gelen değişime bağlı olarak parçalanmış, dağılan bir görüntü sergilemektedir.[58] Divriği ilçesinin doğusunda Iğımbat Dağı (1510 m.) ile Kızıldağ (1548 m.) diğer iki önemli yükseltilerdir.

Divriği şehrinin batısında kalan en önemli yükselti, 1918 m. ile Dumluca Dağı'dır. Kuzey-güney doğrultusunda uzanan bu dağdan demir madeni çıkarılmaktadır. Bu birim aşınım yüzeyleriyle Palanga Ovası'na doğru kademeli olarak geçiş göstermektedir. Araştırma sahasındaki dağlık alanlar genel olarak çıplak ve sarp bir görünüme sahiptir. Güneydeki dağlık alanlarda meşe ve ardıç toplulukları dışında bitki örtüsü gelişmemiştir. Kuzeyde ise, bitki örtüsünü meşe, ardıç, alıç (Sürsülük), çam ve Alpin çayırlar oluşturmaktadır.

Araştırma sahası dağ ünitelerinin oluşumu dışında gerek daha eski jeolojik devirlerde, gerekse Genç Tersiyerde birtakım önemli aşınım faaliyetlerine sahne olmuş, bunun sonucunda aşınım yüzeyleri oluşmuştur. Alpin hareketlerini takiben, muhtemelen Neojen esnasında özellikle Üst Neojen'de bugün Türkiye'nin pek çok yerinde görülen peneplen ve aşınım yüzeyleri oluşmuş ve eskiden yaşları kesin olarak tayin edilemedikleri için Neojen peneplenleri ve aşınım satıhları olarak literatürde sık sık adı geçen bu şekillerin çoğunun, sonradan Pliyosen yaşında oldukları belirlenmiştir. Türkiye'de oldukça geniş alanlar kaplamalarına rağmen bu yüzeylerin oluştukları zamanda ve yerlerde tektonik hareketlerde duraklamaların olduğu anlaşılmıştır. Türkiye'nin pek çok yerinde Pliyosen devri; volkanizmanın ve epirojenik faaliyetlerin olduğu bir dönemdir. Bazı yerlerde aşınım yüzeyleri, Pliyosen yaşlı volkanitlerle örtülürken, akarsuların yüksek kesimleri aşındırmasıyla aşınım satıhları oluşmuştur. Divriği ve çevresi de Pliyosen sonu – Kuvaterner başlarında yükselmiş, araştırma sahasının bulunduğu senklinal tabanı ise çökmüştür. Araştırma sahasının güneyinde kuzey - güney yönünde uzanan akarsular, dağlık sahalarda epijenik boğazlar, başka bir ifade ile yarma vadiler meydana getirmiştir.[59]

---

[58] ARAL, F., 1994, a.g.e., ss. 40-41.
[59] ARDOS, M, 1979, a.g.e., s. 91.

Aşınım yüzeyleri, Miyosen dönemi Anadolu'sunda genellikle tropikal, nemli ve sıcak iklim koşulları altındaki formasyonlar üzerinde gelişmişlerdir.[60] Birbirine yakın yükseklikte geniş bir yayılım alanı gösteren bu düzlüklerin[61] oluşmasında akarsular etkilidir. Tektonik hareketlerdeki durgunluk ve birimleri oluşturan sedimentlerin özelliğine bağlı olarak, aşınım yüzeylerinde akarsu aşındırmasıyla yamaç erozyonu meydana gelmektedir.[62] Araştırma sahasında aşınım yüzeyleri üzerinde dış süreçlerin etkisine bağlı olarak badlands ve önemli bir jeomorfolojik problem olarak beliren erozyon, yamaçlarda yarıntılar meydana getirmiştir (Fotoğraf 1.13).

FOTOĞRAF 1.13: Yazı Köyü doğusundaki jipsli birimler üzerinde erozyonun aşındırıcı etkisi ve meydana gelen yarıntılar.

Sayısız kertiklerle, alçak doruklardan ve tepelerden oluşan badlands topoğrafyası (kırgıbayırlar), yağmur ve erimiş kar sularının saçaklar halinde akmalarıyla, yumuşak ve geçirimsiz marn ve kil tabakaların üzerinde meydana gelmektedir. Özellikle, ilkbaharda görülen sağanak yağışlara bağlı olarak rill adını verdiğimiz küçük oluklar meydana

---

[60] EROL, O., 1979, *Türkiye'de Neojen ve Kuvaterner Aşınım Dönemleri, Bu Dönemlerin Aşınım Yüzeyleri ile Yaşıt Tortullara Göre Belirlenmesi,* Jeomorfolojisi Dergisi, Yıl: 9, Sayı: 8, ANKARA, s. 8.

[61] SÜR, Ö., 1986, Strüktüral Jeomorfoloji, Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Basımevi, ANKARA, s. 77.

[62] PHİLLİPS, J. D., 2002, *Erosion, İsostatic Response and The Missing Peneplains,* Geomorphology, Volume 45, Issues 3-4, USA, Page: 231.

gelir, bunların genişlemesiyle gullyler, en sonunda da üstleri keskin uzun sırtlar oluşmaktadır. Genellikle bu yarıntılar üzerinde bitki örtüsü gelişmemiştir.

Son derece karışık yüzeylenme gösteren karstik ve Oligo- Miyosen arazilerde gelişen dandritik drenajın görüldüğü yapılar, badlands topoğrafyası oluşum sürecini hızlandırmaktadır.[63] Araştırma sahasında, özellikle Neojen araziler üzerinde geniş yayılış gösteren badlands topoğrafyası, Maltepe ve Çakırtarla köyleri arasındaki sahalarda gözlenebilmektedir. Oran olarak yaklaşık % 65 -70 arasında kil içeren bu yapının üzerinde, gelişen bitki örtüsünün, eğimin ve bakının önemli etkileri bulunmaktadır (Fotoğraf 1.14).

FOTOĞRAF 1.14: Maltepe Köyü'nün kuzeyinde gelişen Badlans topoğrafyasının görünümü.

Yarı kurak bölgelerde çalı grupları tarafından çevrilen çayır alanlarının geniş yer kapladığı arazilerde, rill ve gully olarak adlandırdığımız çizgisel aşınımla başlayan bozulmalar sonucu gelişen badlands topografyasında, yine iklim değişmeleri etkin rol oynamaktadır. Araştırma sahası ilkbahar aylarında havanın aşırı ısınmasına bağlı olarak,

[63] BATTAGLİA, S., LEONİ, L. ve SARTORİ, F., 2002, *Mineralogical and Grain Size Composition of Clays Developing Calanchi and Biancane Erosional Landforms,* Geomorphology , Volume 49, Issues 1-2, ENGLAND, Page: 153.

sağanak yağışların etkisi altında kalmaktadır.[64] Yağmur damlalarının killi yapı üzerinde damla erozyonu ile yaptığı tahribat neticesinde bitki örtüsü yönünden de fakir olan arazi üzerinde badlands topoğrafyası gelişmektedir.

Araştırma sahasında bitki örtüsünden yoksun olan bu yerlerde, ilkbahar mevsimindeki yağışlara bağlı olarak otlar yeşermekte, yaz kuraklığına bağlı olarak bir iki ay sonra tamamen kurumaktadır. Üst kesimlerinde yatay yapının oluştuğu badlans topografyasında, şiddetli erozyon yaşandığı için toprak kayıpları önemli olup, tedbir alınması gerekmektedir. Erozyonu önlemek amacıyla bölgenin doğal bitki örtüsünün korunmasının sağlanması ve toprağı tutacak, aşınımı azaltacak bitki topluluklarının dikiminin yapılması gerekmektedir. Bu yapı yarı kurak iklimlerin yaşandığı bölgelerde görülmektedir. Etki gücünü sağanak şeklindeki yağışlardan almaktadır. Bu nedenle kırgıbayırın oluşumu, gelişimi ve yayılışı jeomorfoloji açısından önem arz etmektedir. Araştırma sahasında badlandsın yayılış alanı ve belirli bölgelerde sınırlı kalması dikkate alınırsa jeomorfolojik açıdan yeni bir oluşumunun kanıtı olarak görülebilir. Yöre halkı bu bölgeyi *Şeytan Şehri* olarak isimlendirmiştir.

Yine araştırma sahasında, ilkbaharda meydana gelen sağanak yağışlar, eğim değerlerinin kısa mesafelerde değişmesi ve kil unsuru gibi nedenlerle, heyelân olaylarına sık sık rastlanılmaktadır. Divriği ve yakın çevresinde, Çataloluk Tepesi'nin güneybatı yamaçlarında, Akpelit köyünün de içinde bulunduğu Gebankaya ve Deliktaş tepeleri arasında kalan sahada ve Beyköy'ün kuzeydoğusunda heyelân olayları görülmektedir. Nitekim, yörenin en önemli doğal çevre sorunlarından birini oluşturan heyelânlar, yerleşim alanlarını ve yolları olumsuz yönde etkilemektedir. Özellikle Akpelit köyünde meydana gelen heyelân ve kütle hareketlerine bağlı olarak, belirli yıllarda hayvan kayıpları da yaşanmıştır (Fotoğraf 1.15).

Divriği ilçesinin kuzeyinde ve güneyinde mevcut aşınım yüzeyleri içerisinde bulunan dirençli kayaçların üzerindeki az dirençli yüzeylerin, dış kuvvetlerin etkisiyle ortadan kalkmasıyla oluşmuş yapılar mevcuttur. Sertgen (Monadnock) olarak isimlendirdiğimiz bu yapılara halk *kale* adını vermektedir. Bu yapılar üzerinde toprak tabakası oluşmadığından bitki örtüsü de gelişmemiştir (Fotoğraf 1.16).

---

[64] BOARDMAN, J., PARSONS, A.J., HOLLAND, R., HOLMES, P.J, WASHİNGTON, R., 2002, *Development of Badlands and Gullies in the Sneeuberg, Great Karoo*, Geomorphology, SOUTH AFRİCA, Page :166.

FOTOĞRAF 1.15: Beyköy'ün kuzeybatısında meydana gelen heyelân olayı.

FOTOĞRAF 1.16: Kayacık Köyü kuzeyinde Üst Kretase birimleri içinde yer alan volkaniklerin yüzeye çıkmasıyla oluşan Sertgenin görünümü.

1. 1. 3. Vadiler

Divriği ilçesindeki vadilerin oluşum ve yapısında volkanizma faaliyetleri, tektonik hareketler, dış kuvvetler ve insanın etkisi söz konusudur. Divriği ve çevresinde gelişen en belirgin jeomorfolojik ünitelerden biri de, vadilerdir. Sahadaki vadilerin genellikle iyi gelişemediği ve "V" profilli oldukları dikkati çeker. Çünkü Pliyosen öncesinde kurulmuş vadi ağlarının, tektonik deformasyonlara bağlı olarak değişmesi ve Pliyosen sonrası volkanizma etkilerinin vadi ağları üzerine önemli değişiklikler yapması, vadilerin gelişmesini önlemiş ve genç bir vadi ağı karakteri kazanmıştır.[65]

Araştırma sahasının kuzeydoğu-güneybatı yönlü eksen boyunca Kuvaterner başında yükselmesiyle, akarsuların yapısında da birtakım değişiklikler meydana gelmiş ve akarsular derine aşındırma faaliyetlerine başlamıştır. Yerşekillerinin belirlenmesinde etkili olan iki büyük antiklinal ekseni ve aşınım yüzeyleri üzerinde yerleşen akarsular, bu birimlerin son epirojenik hareketlerle yükselmesine bağlı olarak derine aşındırma yapmış, temele saplanmış ve epijenik vadileri oluşturmuştur. Araştırma sahasında volkanik ve Neojen birimlerle örtülü bulunan havza üzerinde akan Çaltı Çayı ve kolları derin vadi sistemleri oluşturmuştur.

Çaltı Çayı Havzası'nın dışında ayrı bir havza özelliği taşıyan araştırma sahasının kuzeyindeki Kesme Çayı Havzası'nı drene eden Kesme Çayı yer şekillerinin uzanış doğrultusuna paralel bir akış göstermektedir. Kesme Çayı konsekant akarsu özelliği taşımaktadır. Kalker oluşumlu bu vadi içerisinde akışı olan bu çayın önemli bir kolu yoktur. Kesme su toplama havzası, sularını Fırat Havzası'na boşaltmaktadır. Üst Kretase ve Neojen birimler içerisinde gelişen havzanın araştırma sahası içinde kalan yüzölçümü yaklaşık 150 km.²dir.

Yalnız yerkabuğunun yapısına değil, aynı zamanda yer kabartılarına da uymaksızın bir dağ sırasını yarıp geçen vadiler boğaz vadi olarak adlandırılır.[66] Fırat Havzası'nın önemli bir kolu olan Çaltı Çayı araştırma sahasının en önemli vadisini oluşturmaktadır. Çalışma alanı dışında Çaltı Çayı Vadisi iki kol halinde başlar. Biri

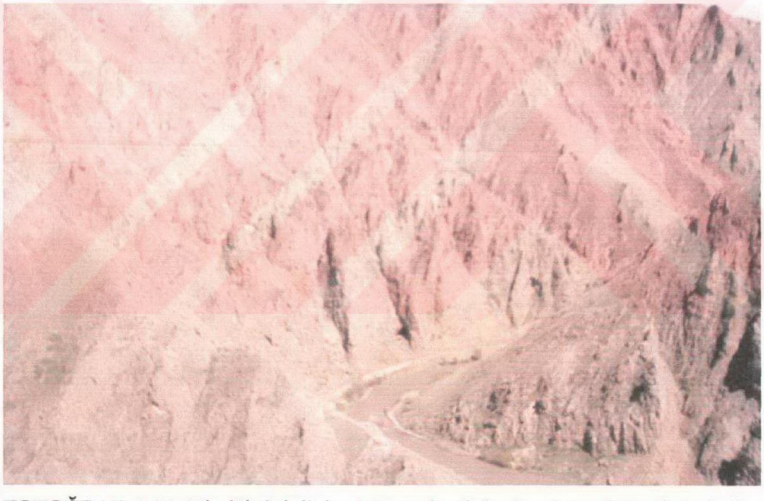
---

[65] ARINÇ, K., 1997, Ahlat-Nazik Havzası'nın Coğrafi Etüdü, Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 96, Araştırma Serisi No: 845, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları No:96, Araştırma Serisi No: 67, ERZURUM, s.26.

[66] İZBIRAK, R., 1979, Analitik ve Umumi Jeomorfoloji, Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Yayınları No: 127, ANKARA, s. 237.

Kangal Çayı Vadisi adıyla Tecer Dağları'nın güneybatı yamaçlarında, öteki Kalkım Çayı Vadisi adıyla Yama Dağı'nın batı yamaçlarında yer almakta ve bu iki vadi Çetinkaya yakınlarında birleşmektedir. Birleştikten sonra kuzeydoğuya yönelen vadi, Tatlı Çayı Vadisi adını alır. Sincan güneyinde, Karabel Çayı Vadisi ile birleşen Tatlı Çay Vadisi, Çaltı Çayı Vadisi adını alır.

Çaltı Çayı Vadisi'nin uzunluğu yaklaşık 130 km.dir. Vadi farklı formasyonlar içinde ilerlemektedir. Güvenkaya köyünden, Akmeşe köyüne kadar ofiyolitler içerisinde açılan dar ve derin görünümlü bu vadi, güneydoğuya doğru bir kavis çizmekte ve Demirdağ köyüne kadar siyenitler içerisinde ilerlemektedir. Divriği yöresinde mermer, kristalize kalker, granit ve dolomitler içerisinde yatağını derine aşındırarak sarp ve derin bir yapı oluşturan Çaltı Çayı Vadisi, Çaltı Demiryolu İstasyonu yakınlarında Fırat Vadisi'ne açılmaktadır (Fotoğraf 1.17).

FOTOĞRAF 1.17: Divriği Şehri'nin doğusunda, Çaltı Çayı'nın oluşturduğu boğaz vadinin görünümü.

Çaltı Çayı Vadisi, litolojik yapı ve eğim değerlerinin vadi boyunca farklılıklar göstermesi nedeniyle aynı enine profili göstermez. Bu vadi dar, yüksek yapı içinde görünmekte olup, sadece Ölçekli ve Palanga ovalarında biraz genişlemektedir. Akarsu yatağının her iki yanında sıralanan ve genişliği 1-2 km. arasında değişen alüvyal

topraklar ise bölge tarımı açısından önem taşımaktadır. Vadinin genelinde eğim değerlerinin yüksek olması nedeniyle bitki örtüsü gelişmemiştir.

Yine, Çaltı Çayı'nın önemli bir kolunu teşkil eden Nıh Çayı, Mursal köyünün güneyindeki Yama Dağı eteklerindeki andezitler içerisinde açılmıştır. Mursal köyünden doğuya doğru yarım yay çizen bu vadinin yönü kuzeydoğudur. Yama Dağı'nı dik kesen ve topoğrafyaya burada uyum göstermeyen vadi, kuzeydoğu yönündeki morfolojik uzanıma uyum göstermekte, konsekant bir özellik taşımaktadır (Fotoğraf 1.18). Nıh Çayı Vadisi'nin uzunluğu yaklaşık 30 km. kadardır. Vadi Bahtiyar köyüne kadar dar tabanlı ve oldukça dik bir boğaz vadi konumundadır. Güresin köyü yakınlarında Aktoprak Vadisi ile birleşen Nıh Çayı Vadisi aynı adı alarak, Neojen formasyonlar içerisinde ilerlemektedir. Divriği'nin güneybatısındaki aşınım yüzeyleri içerisinde derine aşındırmanın zayıfladığı, buna karşılık yana aşındırmanın etkili olduğu kesimde vadi genişlemektedir. Bu kesimden vadi mermer, kristalize kalker ve dolomitler içerisinde ilerleyerek yatağını derine aşındırmaya başlamakta, kuzeydoğuda Çaltı Çayı Vadisi'ne açılmaktadır.

FOTOĞRAF 1.18: Nıh Çayı Vadisi'nin başlangıç kesiminden bir görünüm.

Yama Dağı'ndaki andezitler içerisinde yer alan Fazıloğlu Vadisi, boğaz vadi özelliği göstermektedir. Bu vadinin uzanış doğrultusu güney-kuzey yönünde

gerçekleşmektedir. Oğulbey köyü kuzeyinde litolojik yapının değişmesi nedeniyle tabanı genişlemekte asimetrik bir vadi görünümü kazanmaktadır. Bu nedenle vadinin batı yamaçları, doğu yamaçlarına göre daha diktir. Bunun kuzeyinde, Sandıklı ve Kızıldağ tepeleri arasında yaklaşık 4 km. uzunluğunda bir yarma vadi oluşturan bu birim, kalker ve ofiyolitler içerisinde derine aşındırma yapmıştır (Fotoğraf 1.19). Kuzeybatı yönündeki Fazıloğlu Vadisi, Nıh Çayı Vadisi'yle birleşmektedir. Birleşen iki vadi kuzeydeki Çaltı Çayı Vadisi'ne açılmaktadır.

FOTOĞRAF 1.19: Fazıloğlu Vadisi'nden bir görünüm.

Fazıloğlu Yarma Vadisi'nin yaklaşık 500 m. doğusunda bulunan Palha Yarma Vadisi, muhtemelen güneybatı-kuzeydoğu oluşumlu bir fay üzerine yerleşmiş olup, vadiye asimetrik bir görünüm kazandırmıştır. Aşınıma karşı dirençli olan volkanitler batı yamacını oluştururken, daha az dirençli Eosen birimler ise doğu yamacını meydana getirmektedir. Selimoğlu köyüne kadar kuzeydoğu yönünde uzanan vadi, bu kesimde dirsek yaparak yönünü kuzeybatıya dönmekte, buradan Sarıçiçek dağlarını ve plâto sahasını parçalayarak Çaltı Çayı Vadisi'yle birleşmektedir. Vadi tabanında kurulmuş olan Handere, Atmalıoğlu ve Selimoğlu köyleri zaman zaman sel tehdidi altında kalmaktadır (Fotoğraf 1.20).

FOTOĞRAF 1.20: Divriği'nin güneyinde yer alan Palha Çayı Vadisi'nin görünümü.

Araştırma sahasının güneyinde belirtilenlerin dışında, çok sayıda yarma vadi oluşumu söz konusudur. Volkanik faaliyetlerin durduğu yada yavaşladığı andan itibaren, bu kesime yerleşen akarsular denge profiline ulaşmak amacıyla çok hızlı bir şekilde derine aşındırma yapmaya başlamıştır. Aşındırma sonucunda genç oluşumlu bu vadilerin boyuna profilleri gelişirken, genel olarak enine profilleri gelişmemiştir. Yarma vadilerin her iki yamacında da eğim değerleri yüksek olduğundan toprak oluşumu meydana gelmemiştir. Bu nedenle bitki örtüsü de gelişmemiştir. Sadece kayaçlar arasında aşındırılmış malzeme üzerinde çalı grupları mevcuttur. Vadilerin yamaçlarında özellikle akarsuyun boğaza girdiği kesimde molozlar meydana gelmiştir. Yüksek alanları ve aşınım yüzeylerini parçalayan birçok genç vadi mevcuttur. Bu vadiler havzaya yaklaştıklarında eğimleri azalmakta ve yatık bir görünüm kazanmaktadır. Akarsular, genç vadileri parçalarken her iki yamacında düzlükler, başka bir ifade ile taraça yüzeyleri meydana getirmektedir.

Çaltı Çayı Vadisi'nin kuzeyinde gelişen vadiler genellikle Neojen birimler içerisinde oluştuklarından, güneydeki vadiler gibi dar ve derin bir görüntü oluşturmamaktadır. Divriği'nin kuzeybatısında kaynağını Gürlevik Dağı'ndan alan

akarsuyun oluşturduğu Karabel Çayı Vadisi, batı-doğu yönünde uzanan Neojen birimler içerisinde açılmıştır. Bu vadinin araştırma sahamız içerisindeki uzunluğu yaklaşık 4,5 km. kadardır. Sincan'ın batısında Karabel Çayı'nın yana aşındırma yapmasıyla vadi tabanı genişlemekte ve akarsuyun getirdiği malzemeler yatak eğiminin azalmasına bağlı olarak birikmektedir. Karabel Çayı Vadisi içerisinde akan Karabel Çayı, menderesler çizmektedir. Mendereslenme yapan akarsu içinde ortak yerli ve dirençli kayalar mevcut olmadığı için yalnız alüvyonlardan oluşan konkav yamaçların oyulması ve getirilmesiyle meydana gelen menderes kayması kolaylıkla meydana gelir.[67] Karabel Çayı üzerinde kum adacıkları oluşmuştur (Fotoğraf 1.21). Sincan'ın doğusunda kuzeybatı-güneydoğu istikametine yönelen Karabel Çayı Vadisi Çaltı Çayı'na döküldüğü yere kadar boğaz vadi görünümündedir. Buradan Üst Kretase yaşlı ofiyolitik seri içerisinde akış gösteren akarsu, seriyi parçalamış dar ve derin bir vadi şeklini oluşturmuştur.

FOTOĞRAF 1.21: Karabel Çayı Vadisi'nden bir görünüm.

Araştırma sahasında belirtilen belli başlı bu vadilerin dışında yüksek alanları ve aşınım yüzeylerini parçalayan birçok genç vadi mevcuttur. Bu vadilerin havzaya yaklaştıkları yerde eğimleri azalmaktadır. Vadilerin her iki yamacında da yamaç molozları gelişmiş durumdadır. Yarma vadilerin yamaçlarında toprak örtüsü

[67] ERİNÇ, S., 1996, Jeomorfoloji I, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü, Öz Eğitim Yayınları No: 12 İSTANBUL, s. 485.

oluşamadığından, bitki örtüsünün oluşumuna da imkan vermemektedir. Akarsuların karşılarına çıkan yüksek birimleri parçalamaları sonucunda sadece vadiler oluşmamakta, sırtlar da meydana gelmektedir (Fotoğraf 1.22). Genç vadi oluşumlarına paralel gelişen sırtlar üzerinde de bitki örtüsü genellikle gelişmemiştir. Araştırma sahasında boğaz veya asimetrik vadilerin önünde kurulmuş olan yerleşmeler bulunmaktadır. Özellikle ilkbahar aylarında yağışların artması ve vadi tabanlarının dar olması sebebiyle akarsu seviyelerinde meydana gelen ani yükselmeler, vadi önlerinde kurulmuş olan yerleşmeleri ve yöre halkını tehdit edici bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Bu yerleşmelerin yerlerinin değiştirilmesi gerekmektedir.

FOTOĞRAF 1.22: Danişment kuzeyinde gelişen sırtlardan bir görünüm.

1. 1. 4. Ovalar

Araştırma sahasında Miyosen öncesi sıkışma sonrasında gerilme kuvvetlerinin etkisinde kalan eksenlerden kuzeyde Munzur antiklinalı, güneyde Sarız antiklinalı bulunmaktadır. Bu iki antiklinal ortasında kalan saha ise, sıkışma sonucunda çökmeye maruz kalan bir senklinal alanıdır. Antiklinaller üzerinde gelişen akarsular, aşındırdıkları malzemeyi senklinal tabanında biriktirmiş ve bu birikim sonucunda Palanga Ovası oluşmuştur (Fotoğraf 1.23). Yine aynı sahada yüksek kesimler ile akarsular tarafından parçalanmış düzlükler arasında yer alan Ovacık köyünün

bulunduğu kesimde, ova meydana gelmiştir. Dağlar arasında kalmış olan bu düzlüğü, yüksek kesimlerden aşındırılan malzeme örtmüştür. Bu iki birim dışında araştırma sahasının hiçbir kesiminde ova oluşumuna rastlanılmamıştır.

FOTOĞRAF 1.23: Divriği'nin güneybatısındaki Palanga Ovası'nın görünümü.

Çöküntü alanının merkezini oluşturan Çaltı Çayı Havzası'nın tabanı 1050 m. yükseltide yer almaktadır. Bu havza tabanında, Neojen ve Kuvaterner birimler üzerinde gelişen Palanga Ovası Nıh Çayı'nın yukarı mecrası boyunca oluşmuştur. Nıh Çayı'na doğru girintileriyle beraber 30 km.² kadar genişlikte olan bu ova, güneyden kuzeye doğru genişleyen bir üçgen şeklindedir ve en geniş kısmına Divriği doğusunda ulaşır.[68] Ovanın eğim değeri % 2 -% 3 civarında değişmektedir. Palanga Ovası'nda akış gösteren Nıh Çayı yatak eğiminin azaldığı yerde menderî hareketler yapmaktadır. Ovada taban suyunun yüksek olduğu kesimlerde bataklık alanlar ortaya çıkmış ve bu alanlarda hidrofitler oluşmuştur. Bu kesimin dışında ova üzerinde tarım yapılmaktadır. Ova ve çevresindeki az eğimli yüzeylerde ise eğim %3 -%10 arasında değişmekte ve havza tabanından uzaklaştıkça bu değerler artmaktadır. Ovanın içinde yer yer 20-30 m. yükseklikte Eosen flişleri, tepecikler oluşturmuştur. Eosen flişlerin bulunduğu sahalarda eğim %10 -%15 arasında değişmektedir. Kuzey ve güneydeki volkanik birimlerle arızalı

[68] SARAÇOĞLU, H., 1989, Doğu Anadolu Bölgesi, M.E.B. Yayınları, Öğretmen Kitapları Serisi: 176, İSTANBUL, s.182.

bir topoğrafya meydana gelmiştir. Bununla birlikte ortalama eğim değerleri %15 - % 50 arasında değişmektedir.

Araştırma sahasını çevreleyen yüksek kesimlerden aşındırılarak, havza tabanında biriken ve bütün birimleri uyumsuz olarak örten alüvyonların altında Neojen yaşlı birimler, Üst Kretase kalkerleri bulunmaktadır. Havzadan kenar dağlara doğru gidildikçe dağların yamaçlarında kum, kil, çakıl gibi parçacıkların birikmesinden dolayı birikinti konileri meydana gelmiştir. Ancak, araştırma sahasının güneyinde bulunan kuzey-güney yönlü vadi yamaçlarının dik veya dike yakın bir görünüm arz etmesi birikinti konilerinin oluşumuna engel teşkil etmektedir. Yine de vadi tabanlarının genişlediği kesimlerde birikinti konileri ve yelpazeleri oluşmuştur.

Divriği ilçesinin jeomorfolojik özelliklerini ortaya koyabilmek için oluşumunu ve gelişimini açıklamak gerekir. Litolojik yapısı üzerinde durulurken bildirildiği üzere araştırma sahası, Anatolidler ve Toridlerin sıkışma zonuna tekabül etmektedir. Sincan ve kuzeyi Anatolidlere dahil olan sahanın, büyük bir kısmı Toridlere girmektedir.[69] Temeli oluşturan Üst Kretase Kalkerleri üzerine Eosen fliş ve volkanitleri gelmiş, bunların üzerini ise Pliyosen yaşlı bazalt volkanitleri örtmüştür. Kuvaterner oluşumlu alüvyonlar saha üzerindeki bütün birimler üzerine uyumsuz olarak gelmiştir. Yukarıda belirtilen litolojik yapı Çaltı Çayı ve kolları tarafından yarılmış, farklı morfolojik birimler oluşmuştur.

Araştırma sahası Pliyosen sonu – Kuvaterner başında genç tektonik hareketlerin etkisi altında kalmıştır. Pliyosen sonundan itibaren bölgede oluşan akarsular, son meydana gelen aşınım yüzeyi ile birlikte daha önce meydana gelen ve tektonik hareketlerle çeşitli yükseltilere çıkarılan aşınım yüzeylerini parçalamaya ve boşaltmaya başlamıştır.[70] Araştırma sahası içinde kalan kesimde Çaltı Çayı Havzası'nın ortasına doğru alt birimleri örten Pliyosen dolgu yüzeyleri oluşmuştur.[71] Bugün araştırma sahasını, kuzey ve güneyinde bulunan antiklinaller ile bunların arasında gelişen bir senklinal sahası olarak kabul edebiliriz. Bu saha Kuvaternerde epirojenik hareketlere bağlı olarak yükselmiştir. Bunun en önemli delili tünemiş senklinallerin varlığıdır

[69] KURTMAN, F., 1970, *Sivas-Hafik-Zara ve İmranlı Bölgesi*, M.T.A. Yayınları, ANKARA, s. 21.
[70] ARINÇ, K., 1991, Bitlis Çayı Havzasının Coğrafi Etüdü, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), ERZURUM, s. 21.
[71] ERİNÇ, S., 1988, *Havzaların Jeomorfolojik Evrimi Hakkında Düşünceler*, İstanbul Üniversitesi, Denizbilimleri ve Coğrafya Enstitüsü No: 5, Sayı:5, İSTANBUL, s. 12

(Fotoğraf 1.24). Bu yükselimdeki diğer bir delil ise, akarsuların derine aşındırma yaparak, vadi tabanlarının her iki yanında taraça seviyeleri meydana getirmiş olmasıdır. İnce bir alüvyon tabakasının geliştiği ve yerli kayanın yüzeye yakın olduğu vadi boylarında yerli kaya taraçalarına rastlamak mümkündür.

FOTOĞRAF 1.24: Ürük Köyü kuzeyinde tünemiş senklinalden bir görünüm.

Saha iç kuvvetler tarafından oluşturulmuş ve dış kuvvetler tarafından da şekillendirilmiştir. Çaltı Çayı tarafından parçalanan arazi, araştırma sahasında eğimli yüzeylerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ovanın etrafını çevreleyen aşınım yüzeyleri üzerinde gelişen yükseltilerin şekillenmesinde, akarsular etkili rol oynamaktadır. Beşerî açıdan değerlendirildiğinde, su ve toprak koşullarının sağladığı büyük avantajlar nedeniyle kalabalık insan gruplarını düzlük sahalar kendilerine çekmiştir.[72] Araştırma sahasında yerleşmeyi bu koşullar belirlemiştir. Ancak, tarımsal açıdan önem taşıyan ova, havza tabanı ve vadi boylarınca köyler yer almıştır. Yine Palanga Ovası'nın doğu kesiminde, yeraltı su kanallarının çok iyi gelişmediği üst yüzeylerinde su birikimi söz konusudur. Bataklık sahanın oluştuğu bu kesimde yerleşme yoktur. Araştırma sahasında en büyük yerleşme olan Divriği ise, Çaltı Çayı'nın kenarında ve Palanga Ovası'nın kuzeyine kurulmuştur.

---

[72] TUNÇDİLEK, N., 1985, *Türkiye'de Relief Şekilleri ve Arazi Kullanımı*, İstanbul Üniversitesi, Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Yayınları No:3, İstanbul Üniversitesi Yayınları No:3279, İSTANBUL, ss. 72-73.

1. 2. İklim

1. 2. 1. Giriş

İklim, oldukça geniş bir bölge içinde ve uzun yıllar boyunca değişmeyen ortalama hava koşullarıdır.[73] İnsanların ve diğer canlıların bir yerde yerleşmeleri, yaşamlarını sürdürmeleri büyük ölçüde doğal ve beşerî çevreyi etkileyen iklim faktörüne bağlıdır. Bu nedenle araştırma sahasının iklim özelliklerinin belirlenmesi, insan faktörünü temel alan coğrafya ilmi ve ilkeleri açısından değerlendirildiğinde, büyük önem arz etmektedir. Bu çalışmada iklim özellikleri açıklanırken, sadece meteoroloji istasyonlarından elde edilen iklim verileri değerlendirilmemekte, iklimin etkilediği sosyal - ekonomik yapı (nüfusun yerleşim özellikleri ve dokusu, yetiştirilen ürünler, hayvan türleri vb.), arazi kullanımı, su varlığı ve bitki örtüsünün dağılımına etkisinin sonuçları da ortaya konulmaktadır.

Divriği yöresi iklimi ile ilgili daha önce yapılmış herhangi bir çalışma yoktur. Araştırma sahası içerisinde Divriği Meteoroloji İstasyonu bulunmaktadır. Divriği yöresi içerisinde 1963 yılından beri, gözlem yapan bu büyük klima istasyonu, 1225 m. yükseltisinde yer almaktadır. Divriği büyük klima istasyonu, sahanın iklim olaylarını ortaya koyan rasatları gerçekleştirmiş olduğu için temel meteoroloji istasyonu olarak seçilmiştir.

Bir yerin ya da bölgenin iklimi büyük değişkenlere sahip elemanların bileşkesi olduğu için tümüyle birbirine benzeyen bir iklime sahip olan iki yer bulmak hemen hemen imkansızdır. Ancak uzun yılları kapsayan hava rasatlarının ortalama karakterini yansıtan bir coğrafî olayın ortaya konulması için de o yöredeki veya o yöreye yakın özellikleri taşıyan meteoroloji istasyonlarının verilerine ihtiyaç vardır.[74] Bu nedenle araştırma sahasının iklimi belirlenirken, 60 km. doğusunda Kuluncak,[75] 89 km. batısında Kangal[76] ve 169 km. kuzeybatısında yer alan Sivas Meteoroloji istasyonları mukayese istasyonları olarak seçilmiştir. Ancak, sahanın iklim elemanlarının karşılaştırılmasında, Kuluncak Meteoroloji İstasyonu'nun eşit süreli rasat değerlerine

---

[73] EROL, O., 1988, Genel Klimatoloji, İstanbul Üniversitesi Yayınları No : 3526, Denizbilimleri ve Coğrafya Enstitüsü No: 9, İSTANBUL, s. 12.

[74] BULUT, İ., 1998, a.g.e., s. 15.

[75] Değişik sürelerde rasatların yapıldığı Kuluncak Meteoroloji İstasyonu'na ait verilerden, zaman zaman yararlanılmıştır.

[76] Kangal meteoroloji istasyonuna ait veriler değerlendirilirken. Kopar'ın çalışmasından faydalanılmıştır.

sahip olmaması iklim analizlerini zorlaştırmıştır. Diğer mukayese istasyonlarının korelasyonu ile bu sorun giderilmeye çalışılmıştır.

Türkiye'nin iklim şartları, dolayısıyla araştırma sahasının iklimi jenetik-dinamik faktörler tarafından tayin edilmektedir.[77] Divriği Yöresi'nde iklim olaylarının karşılıklı ilişkilerini düzenleyen en önemli unsurlardan biri hava kütlelerinin mevsimlik değişmelerine bağlı olarak ortaya çıkan planeter faktörlerdir. Diğeri ise bunları daha çok yerel değişikliklere uğratan kontinentalite ve oroğrafyaya bağlı olarak sahada termik ve dinamik değişmelere neden olan fizikî coğrafya faktörleridir.

Makroklima zonları bakımından değerlendirildiğinde Türkiye'nin belirli bir hava kütlesinin bütün yıl boyunca hakimiyeti altında kalan bir çekirdek sahası üzerinde bulunmadığı göze çarpar.[78] Yine bu konumu dolayısıyla sahanının kuzeyinde kutbî hava kütleleri, güneyinde tropikal hava kütleleri yer almakta, bu hava kütlelerinin etkisiyle mevsimlik farklılaşmalar meydana gelmektedir. Kışın kutbî hava kütlelerinin etkisi altında kalan sahaya, yazın tropikal hava kütleleri egemen olmaktadır.

Coğrafî konumu göz önüne alındığında, İç Anadolu Bölgesi ile Doğu Anadolu Bölgesi arasında sınır oluşturan araştırma sahasında her iki bölgenin iklim özelliklerini de yansıtan geçiş karakterli bir iklim tipi oluşmuştur. Yüksek plâto alanlarından oluşan Doğu ve İç Anadolu bölgeleri kışın uzun bir süre ülkenin kuzey doğusundan (Hazar Havzası) kaynaklanan soğuk bir hava kütlesinin (cP) işgali altında bulunur. Bu nedenle, kışın iç bölgeler ve dolayısıyla araştırma sahası, çoğu zaman yüksek basınç rejiminin etkisinde kalır. Böyle antisiklonal rejimin egemen olması, batıdan gelen alçak basınç merkezlerinin çoğu kez iç bölgelere sokulmasına izin vermez.[79] Az nem içeren Kontinental Polar hava kütlesinin sahaya hakim olduğu dönemde gökyüzü genellikle bulutsuzdur. Bu hava kütlesinin etkili olduğu mevsimde hava sıcaklıkları düşmektedir.

Akdeniz havzasında kış boyunca etkisini sürdüren Polar Cephe batı rüzgârları sistemine bağlı olarak Mayıs ayından itibaren kuzey enlemlere doğru çekilmeye başlar. Doğu Avrupa'nın ısınmaya başlaması ve Azor antisiklonunun kuzeye doğru yer değiştirerek, Avrupa üzerine yayılmasıyla birlikte Akdeniz havzası ve dolayısıyla

---

[77] ERİNÇ, S., 1996, Klimatoloji ve Metotları, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 994, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 38, İSTANBUL, s. 294.
[78] ERİNÇ, S., 1996, a.g.e., s. 295.
[79] KOÇMAN, A., 1993, Türkiye İklimi, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 72, İZMİR, ss. 2-3.

Türkiye tropikal hava kütlelerinin etki alanına girer. Azor yüksek basıncının kuzeye kayması ve Basra alçak basınç alanının genişlemesine bağlı olarak antisiklonik bir dönüş nedeniyle alt hava katmanlarında kuzeybatıdan güneydoğuya doğru bir sirkülasyon sistemi doğmuş olur.[80] Bu mevsimde kuzey ve kuzeybatıdan gelen hava kütleleri güneye hareketlerinde alttan ısınır, bağıl nemliliği gittikçe azalır ve sahada yaz yağışlarına imkan vermez.[81]

Diğer taraftan ilkbahar mevsimi, Kontinental kutbi hava kütlesi ile tropikal kökenli hava kütleleri arasında, alan kazanma bakımından en yoğun mücadelenin gerçekleştiği dönem olarak belirir. Mücadelenin doğal sonucu olarak ilkbahar mevsiminde şiddetli instabilite ve frontojenez olayları meydana gelmekte ve bu durum, orografik oklüzyonlarla kuvvetlenmektedir.[82]

İlkbahar geçiş dönemine göre daha az belirginlik taşıyan, sonbahar geçiş mevsimindeki duruma gelince Eylül ayından itibaren Doğu Avrupa'nın soğumaya başlamasıyla, Sibirya yüksek basınç alanını yeniden kuvvetlenmeye başlar ve Azor antisiklonun güneye doğru yer değiştirmesiyle kış durumuna geçilir.

Türkiye'de ve dolayısıyla Divriği yöresinde genel olarak kışın, Ekim ayı sonundan başlayıp Mayıs'a kadar süren bir dönemde farklı bölgelerden Akdeniz havzasına ulaşan hava kütlelerine bağlı cephe sistemleri ve alçak basınç oluşumları hava şartlarını yönetir. Saha, Ekim ayı sonlarından Mayıs ayına kadar süren bir dönemde çoğu zaman yüksek basınç koşullarının etkisi altındadır. Mayıs ayından başlayarak Ekim ayına kadar olan dönemde aylar arasında basınç değişmeleri daha küçük değerler göstermekte ve Türkiye'de ve sahada daha kararlı iklim şartları yaşanmaktadır.[83]

Atmosfer olaylarının kaynağı Güneş radyasyonudur.[84] Doğal ve beşerî çevre üzerine önemli etkileri bulunan Güneş radyasyonu, bir yerin güneşlenme süresine, Güneş ışınlarının ufuk düzlemiyle yaptığı açıya, bulutluluk, hava kütlelerinin mevsimlik durumu, kontinentalite şiddeti ve oroğrafya gibi coğrafî faktörlere bağlı olarak değişir.[85] Güneşlenme süresinin uzun olması, güneş ışınlarının geliş açılarının dik ve dike yakın

---

[80] KOÇMAN, A., 1993, a.g.e., s. 4.
[81] ERİNÇ, S., 1996, a.g.e., s. 296.
[82] ARINÇ, K., 1997, a.g.e., s. 38.
[83] KOÇMAN, A., 1993, a.g.e., s. 2.
[84] KOPAR, İ., 2001, a.g.e., s. 93.
[85] SÜR, A., 1977, Alanya'nın İklimi, Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Yayınları No:270, ANKARA, s. 12.

olması sahadaki sıcaklık değerlerini etkileyecektir. Araştırma sahasında güneşlenme süresiyle ilgili yapılmış meteorolojik çalışmalar bulunmamaktadır. Ancak mukayese istasyonlarında yapılan gözlemlere bağlı kalınarak, sahanın Güneş radyasyonundan etkilenme süreci üzerine durulacaktır. Kuzey enlemlerde yer alan mukayese istasyonlarından Sivas'ın ortalama güneşlenme süresi 6,43 gün/saat iken, diğer mukayese istasyonu olan Kangal'ın ortalama güneşlenme süresi 6,34 gün/saattir. Sivas'ta güneşlenme süresi, maksimum düzeye 11,18 gün/saat ile Temmuz ayında, minimum düzeye ise, 2,19 gün/saat ile Ocak ayında ulaşmaktadır. Kangal'da güneşlenme süresi maksimum düzeye, 11,28 gün/saat ile Ağustos ayında, minimum düzeye ise, 2,19 gün/saat ile Aralık ayında ulaşmaktadır (Tablo 1.1). Söz konusu her iki istasyonda da en uzun güneşlenme süreleri yaz mevsiminde görülmektedir.

TABLO 1.1: Sivas ve Kangal'da Aylık Ortalama Güneşlenme Süresi ve Yıllık Ortalaması (2001).

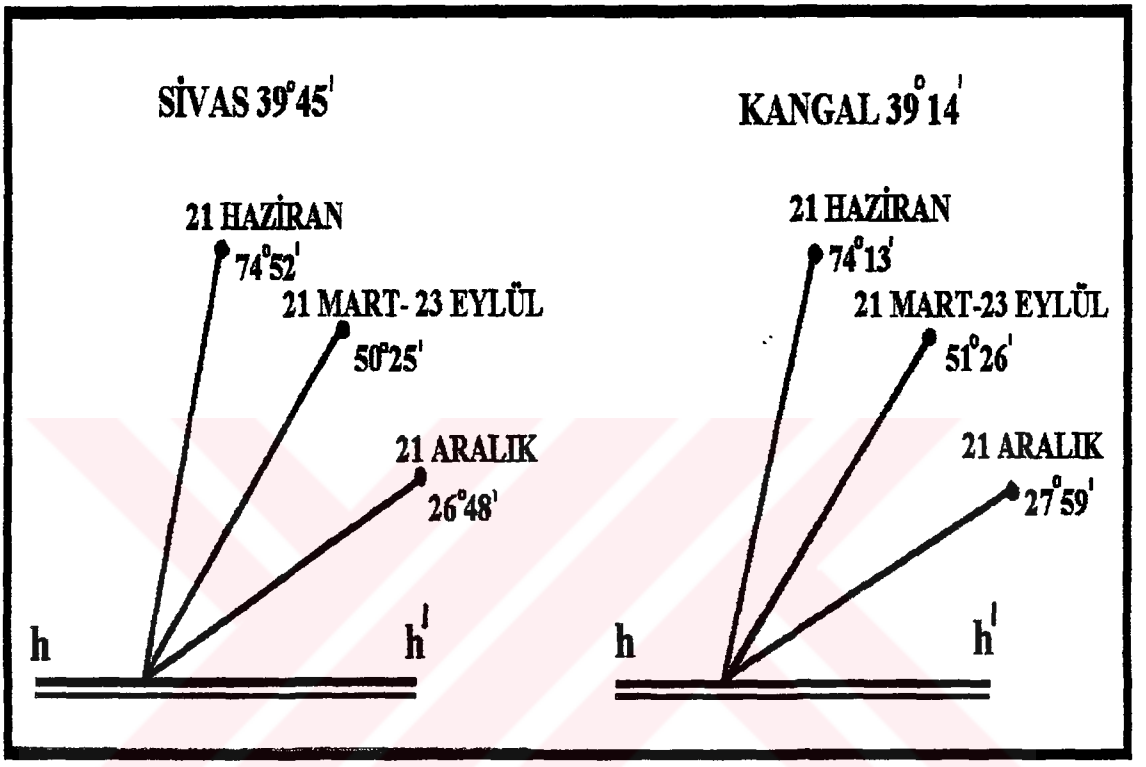
Meteoroloji İstasyonları	AYLAR												
	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
SİVAS (Saat)	2,19	3,18	4,34	6,01	8,00	10,37	11,18	9,18	8,31	7,31	4,10	2,26	6,43
KANGAL (Saat)	2,43	3,35	5,08	6,20	7,20	9,36	11,26	11,28	9,31	5,55	3,34	2,19	6,34

KAYNAK: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden.

Araştırma sahasının güneşlenme süresi, batısında yer alan Kangal'a ve kuzeybatısında bulunan Sivas'a göre daha yüksek olacaktır. Çünkü; bulutluluk oranı (Divriği; 4,4, Sivas; 4,7, Kangal; 4,5) her iki mukayese istasyonuna göre daha düşüktür. Yine güneş ışınlarının geliş açısında meydana gelen mevsimlik değişmeler ile dağlık tepelik alanların bulunması, güneşlenme süresinin yıl içinde değişmesinde etkili olmaktadır. Divriği ilçesinde, sıcaklık ortalamalarının en yüksek değere ulaştığı Haziran, Temmuz ve Ağustos aylarında güneş enerjisinden yararlanabilir.

Söz konusu istasyonların verilerine göre, güneş ışınlarının düşme açısı incelendiğinde, en uzun gündüz süresinin yaşandığı 21 Haziran'da Sivas'ta 74°52' Kangal'da 74°13'lık düşme açısına karşılık, 21 Aralık'ta ise güneş ışınlarının

düşme açısı Sivas'ta 26°48' ve Kangal'da 27°59'ye kadar inebilmektedir. Araştırma sahası ise, yüksek kesimlerle çevrili bir havza içerisinde yer aldığından, güneş radyasyonundan daha fazla yararlanacak ve sıcaklık şartları bu durumdan olumlu yönde etkilenecektir (Şekil 1.1).

ŞEKİL 1.1: Sivas ve Kangal'da Yılın Belli Tarihlerinde Güneş Işınlarının Düşme Açısı.

İç Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinin kesişim sahasında olan Divriği'nin iklimi, yükseltisi, dağların uzanış doğrultuları, denize uzaklığına bağlı olarak ortaya çıkan karasallık, bakı koşulları gibi fizikî coğrafya faktörlerinin etkisiyle önemli değişmelere uğramaktadır. Daha önce de belirtildiği üzere, deniz seviyesinden 1225 m. yükseltide bulunan araştırma sahasında yüksek dağlık ve tepelik alanlar bulunmaktadır. Araştırma sahasında dağlar, akarsular tarafından parçalanmış ve derin vadi sistemleri oluşmuştur. Topoğrafyanın bu görünümü rüzgârların yönünü, şiddetini ve bitki örtüsünün dağılımını etkilemektedir. Güneş ışınlarının geliş açısı yamaçların eğim durumuna bağlı olarak değişmektedir. Bu nedenle güneş enerjisi, araştırma sahasının kuzeye bakan yamaçlarında güneye bakan yamaçlara göre daha az etkili olmakta ve kuzeye bakan yamaçlarda kar örtüsü geç kalkmaktadır. Bakı faktörüne bağlı olarak bitki örtüsünün dağılımı da yamaçların bulunduğu yöne göre değişmektedir.

1. 2. 2. İklim Elemanları

1. 2. 2. 1. Sıcaklık

Araştırma sahasının iklimi İç Anadolu Bölgesi'ne özgü yarı kurak karasal iklim ile Doğu Anadolu Bölgesi'nin karasallığı arasında geçiş özelliği gösterir. Yazlar sıcak ve kurak, kışlar soğuk ve kar yağışlıdır. Yaz mevsimi kısa süreli olan bölgede mevsimlik ve günlük sıcaklık farklılıkları görülmektedir.

Makroklima niteliğinde rasat yapan Divriği Meteoroloji İstasyonu'nun 39 yıllık gözlem sonuçlarına göre, yıllık ortalama sıcaklık 11.2 °C'dir. Sivas'ta bu değer 8.7 °C, Kangal'da 6.4 °C, Kuluncak'ta 10.6 °C'dir (Tablo 1. 2).

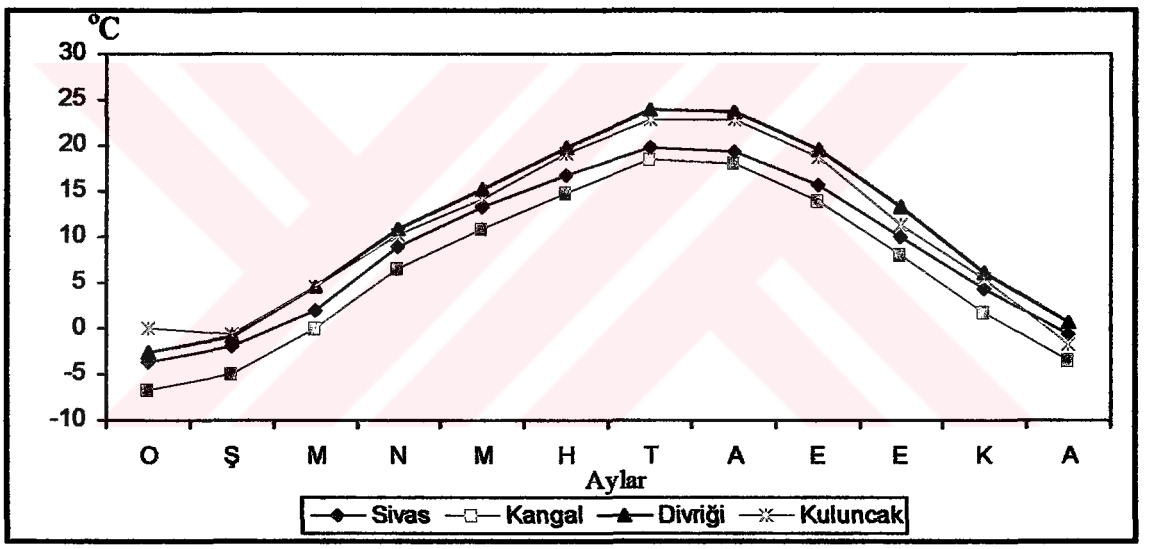
TABLO 1.2: Sivas, Divriği, Kuluncak ve Kangal Meteoroloji İstasyonlarında Aylık Ortalama Sıcaklıklar ve Amplitüd Değerleri (°C).

Meteoroloji İstasyonları	AYLAR												Yıllık Ort.	İstas. Yükselti	Ampli Tüd
	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A			
SİVAS (1929-2001)	-3.8	-1.9	2.8	9	13.2	16.8	19.7	19.4	15.6	10.1	4.4	-0.6	8.7	1285	23.5
DİVRİĞİ (1939-2001)	-2.5	-0.8	4.5	10.8	15.3	19.8	24.0	23.8	19.6	13.2	6.0	0.7	11.2	1225	26.5
KANGAL (1966-2001)	-6.7	-5.0	0.0	6 . 5	10.9	14.8	18.4	18.0	13.9	8 . 0	1.7	-3.4	6.4	1200	25.1
KULUNCAK (1983-2001)	0.0	-0.7	4.5	10.2	14.2	19.2	22.8	22.9	18.8	11.2	5.5	-1.7	10.6	1250	24.6

KAYNAK: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden.

Meteoroloji istasyonlarının yıllık ortalama sıcaklık değerlerinin birbirine yakın olması, yöreler arasındaki yükselti farkının az olmasına bağlanabilir. Nitekim, Divriği, Sivas'tan 50 m., Kuluncak'tan 25 m. alçakta iken, Kangal'dan 25 m. daha yüksektedir. Etrafının yüksek dağlarla çevrili olmasından dolayı korunaklı bir konumda olan Divriği, Kangal'dan yüksekte olmasına rağmen sıcaklık değerleri daha yüksektir. Yine Sivas hariç meteoroloji istasyonlarının birbirine yakın ve istasyonlar arasında yükselti farkının az olmasına rağmen, sıcaklığın kısa mesafelerde farklılık göstermesi dikkat çekmektedir. Bazı kesimlerin mikroklima alan oluşturması topoğrafya ve yükselti faktörleriyle açıklanabilir.

Sıcaklığın yıl içinde gösterdiği değişmeler termik rejimin tespiti bakımından da önemlidir.[86] Aylık ortalama sıcaklıkların en soğuk olduğu ay Divriği'de –2.5°C, Kangal'da –6.7°C, Sivas'ta –2.5°C ile Ocak ayı iken, Kuluncak'ta –1.7 °C ile Aralık ayıdır. Divriği'de (Ocak; -2.5°C, Şubat; -0.8°C) ve Kuluncak'ta (Şubat; -0.7°C, Aralık; -1.7°C) yılın sadece iki ayında (Ocak; -2.5°C, Şubat; -0.8°C), Kangal'da (Ocak; -6.7°C, Şubat; -5.0°C, Aralık; -3.4 °C) ve Sivas'ta yılın üç ayında (Ocak; -3.8°C, Şubat; -1.9°C, Aralık; -0.6 °C) aylık ortalama sıcaklıklar, 0°C'nin altına düşmektedir. Yaz mevsimine göre güneş ışınlarının daha eğik açılarla gelmesi, kış aylarında etkili olan soğuk hava kütleleri ve kar örtüsünün uzun süre yerde kalması araştırma sahasında sıcaklıkların düşük değerler göstermesine neden olur (Şekil 1.2).

ŞEKİL 1.2: Divriği, Kangal, Sivas ve Kuluncak'ta Yıl İçerisinde Sıcaklık Değerlerinin Aylık Dağılım Grafiği.

Divriği ilçesinde, Nisan ayından Ağustos'a kadar sıcaklıklar düzenli olarak yükselir. Aylık ortalama sıcaklıklar incelendiğinde, en sıcak ayın Divriği'de 24°C, Kangal'da 18.4°C, Sivas'ta 19.7°C ile Temmuz iken, Kuluncak'ta 22.9°C ile Ağustos olduğu anlaşılır. Bu değerlerin görülmesinde, güneyden gelen sıcak hava kütleleri ve güneş ışınlarının geliş açısının değişmesiyle radyasyon miktarında görülen önemli artışlar etkili olmaktadır. Sonbahar mevsiminin başlangıcını oluşturan Eylül ayından itibaren sıcaklık değerleri düşmeye başlar. Bu durum Mart ayına kadar devam eder.

---

[86] KOÇMAN, A., 1989, Uygulamalı Fizikî Coğrafya Çalışmaları ve İzmir Bozdağlar Yöresi Üzerine Araştırmalar, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 49, İZMİR, s. 43.

Araştırma sahasında ve mukayese istasyonlarındaki yıllık amplitüd değerleri yüksektir (Sivas; 23.5°C, Divriği; 26.5°C, Kangal; 25.1°C, Kuluncak; 24.6°C). Bunun nedenleri, denizden uzaklık ve yükseltiye bağlı olarak ortaya çıkan karasallıktır. Yörenin termik rejim diyagramı ve amplitüd değeri göz önüne alındığında, Divriği ilçesi kışın soğuk ve kar yağışlı, yazın ise sıcak ve kurak geçtiği; en sıcak ayın Temmuz olduğu, *Karasal İç Anadolu Termik Rejimi*'ne dahil edilebilir.[87]

Sıcaklık incelemelerinde, ortalama sıcaklık değerleriyle birlikte ekstrem değerlerinde büyük önemi vardır. Divriği'de ortalama yüksek sıcaklığın en yüksek olduğu aylar 31.3°C ile Temmuz ve Ağustos'tur. Ortalama yüksek sıcaklıklarının en düşük olduğu ay ise; 1.2°C ile Ocak ayıdır. Yine araştırma sahasında, ortalama düşük sıcaklığın en düşük olduğu ay –5.9°C ile Ocak ayı, en yüksek olduğu ay ise 15.9°C ile Temmuz ayıdır. Ortalama düşük sıcaklıklar, Aralık–Mart ayları da dahil olmak üzere, yılın dört ayında 0°C'nin altında seyretmektedir (Tablo 1.3). Karasal bir iklime sahip olan sahada değerler incelendiğinde, geçiş mevsimlerinde ani sıcaklık değişmelerinin olduğu görülür. Bununla birlikte kış aylarında sıcaklığın düşmesinde, kuzey ve kuzeydoğudan gelen soğuk hava kütleleri etkilidir.

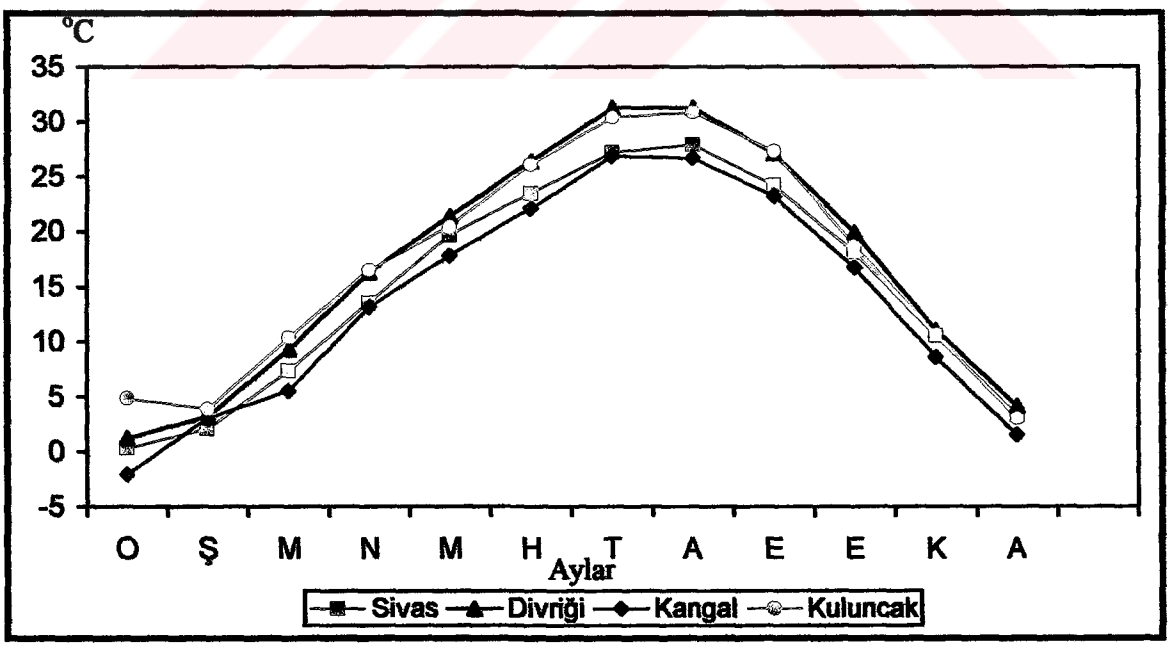
TABLO 1.3: Sivas, Divriği, Kangal, Kuluncak'ın Ortalama Yüksek ve Düşük Sıcaklık Değerleri (°C).

Meteoroloji İstasyonları		AYLAR												
		O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
SİVAS (1929-2001)	O.Y.S	0.3	2	7.2	13.5	19.7	23.5	27.2	27.9	24.2	18.1	10.5	3,3	14.8
	O.D.S	-7.9	-6.5	-2.6	2.7	6.6	9	11	10.8	7.4	3.6	-0.3	-4.6	2.4
DİVRİĞİ (1939-2001)	O.Y.S	1.2	3.2	9.3	16.3	21.4	26.4	31.3	31.3	27.1	19.9	11.0	4.1	16.9
	O.D.S	-5.9	-4.6	-0.1	5.3	9.1	12.4	15.9	15.7	11.8	7.1	1.5	-2.4	5.5
KANGAL (1966-2001)	O.Y.S	-2.1	3.0	5.5	13.1	17.8	22.1	26.9	26.7	23.2	16.7	8.6	1.5	13.4
	O.D.S	-12.1	-10.1	-5.2	0.1	3.4	3.4	8.0	7.5	4.0	0.2	-3.9	-7.8	-1.0
KULUNCA (1983-2001)	O.Y.S	4.8	3.8	10.3	16.5	20.5	26.1	30.4	30.9	27.3	18.7	10.6	3.0	16.9
	O.D.S	-4.2	-4.9	-0.3	4.3	7.6	10.9	14.3	14.5	10.6	3.7	0.5	-0.6	4.2

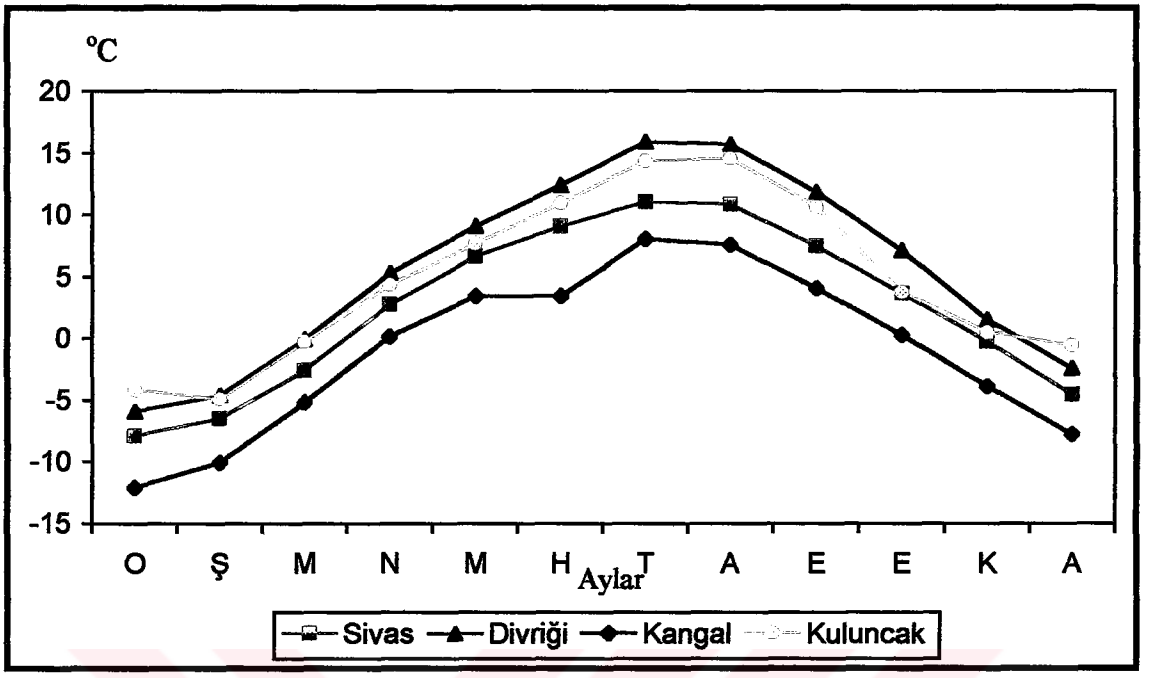
KAYNAK: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden.

[87] KOÇMAN, A., 1993, a.g.e., s. 26.

Ortalama yüksek sıcaklığın en yüksek olduğu değerler, Sivas'ta; 27.9 °C, Kuluncak'ta; 30.9°C ile Ağustos ayı iken, Kangal'da; 26.9°C Temmuz ayıdır. Ortalama yüksek sıcaklıkların en düşük olduğu değerler Sivas'ta; 0.3°C, Kangal'da; -2,1°C ile Ocak ayı iken, Kuluncak'ta; 3.0°C Aralık ayıdır. Ortalama düşük sıcaklığın en yüksek olduğu değerler, Sivas'ta; 11°C ve Kangal'da; 8°C ile Temmuz ayı iken, Kuluncak'ta; 14.5°C ile Ağustos ayıdır. Ortalama düşük sıcaklıkların en düşük olduğu değerler ise; Sivas'ta; -7.9°C, Kuluncak'ta; -4.2°C, Kangal'da; -12,1°C ile Ocak ayıdır. Divriği'de Mart ayından itibaren Ağustos ayına kadar sıcaklar düzenli bir artış gösterir. Ağustos ayında maksimum seviyeye yükselen sıcaklık değerleri bu aydan sonra düzenli bir şekilde azalmaya başlar ve Ocak ayında minimum seviyeye düşer. Sivas ve Kangal'da ortalama yüksek ve düşük sıcaklık değerlerinin, Divriği yöresine göre daha düşük değerler göstermesi, bölgeleri etkileyen hava kütleleri, topoğrafya, karasallığın şiddeti ve yükseltiyle ilgilidir. Yüksek dağlar arasında yer alan havza içinde, topografyanın akarsular tarafından parçalanmış olması ve bu topoğrafyaya bağlı olarak yöreye gelen hava kütlelerinin karakterini değiştirmesiyle sıcaklık değerleri daha yüksek değerler göstermektedir (Şekil 1.3; Şekil 1.4).

ŞEKİL 1.3: Sivas, Divriği, Kangal, Kuluncak'ın Ortalama Yüksek Sıcaklıkların Aylık Değişim Değerleri (°C).

ŞEKİL 1.4: Sivas, Divriği, Kangal, Kuluncak'ın Ortalama Düşük Sıcaklıkların Aylık Değişim Değerleri (°C).

Dünya ikliminde global anlamda meydana gelen değişmeler, hava sıcaklıklarının artmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla, araştırma sahasında görülen ekstrem sıcaklık değerlerinin nedeni sadece karasallık değil, genelde görülen sıcaklık değişimleri ve buna bağlı oluşan hava kütleleridir. Araştırma sahasında ilk rasat yılından günümüze kadar gelen en düşük sıcaklık -30°C olup, 1972 yılının Ocak ayında kaydedilmiştir. Bugüne kadar ölçülen en yüksek sıcaklık ise; 41 °C olup, 2000 yılının Temmuz ayında kaydedilmiştir. Ölçülen sıcaklık değerlerinin yüksek veya düşük olmasını Divriği'nin bulunduğu coğrafî konum, yükselti ve yerşekillerinin görünümü belirlemektedir. Yükseltinin arttığı dağlık alanlarda bu değerlerin daha düşük olması beklenmektedir. Ekstrem sıcaklığın aylara göre dağılışına bakıldığında ortalama sıcaklık değerlerinin seyrine paralellik arz ettiği görülmektedir. En düşük sıcaklıklar kış mevsimine (Kasım –16.9°C, Aralık –20.7°C, Ocak -30°C), en yüksek sıcaklıklar yaz mevsimine (Temmuz 41 °C, Ağustos 39.4 °C) gelmektedir. En düşük sıcaklıklar yılın sadece dört ayında 0°C'nin üzerindedir (Haziran 0.8°C, Temmuz 5.2°C, Ağustos 7.2°C, Eylül 2°C). Tablo 1.4. incelendiğinde, ekstrem sıcaklık değerleri arasında büyük farklar görülecektir ki; bu da tarımsal faaliyetleri, konutların yapılış tarzını, insan ve canlı yaşamını etkilemektedir (Tablo 1.4).

TABLO 1.4: Divriği ve Mukayese İstasyonlarında Ortalama En Yüksek ve En Düşük Sıcaklıkların Değişimi.

Meteoroloji İstasyonları	Meteorolojik Unsurlar	AYLAR												
		O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yılık
SİVAS (1929-2001)	En yüksek Sıc.	11.8	17.5	25.2	28.4	31	34.5	38.3	38.2	33.7	30.5	24	15.5	27.3
	En Düşük Sıc.	-34.6	-34.4	-27.6	-11	-5.5	-0.6	3	3.2	-3.8	-9	-24.4	-30.2	-14.5
DİVRİĞİ (1939-2001)	En yüksek Sıc.	11.6	15.4	25.6	29.3	32.6	35.4	41	39.4	35.8	31.1	22.4	14.8	27.8
	En Düşük Sıc.	-30	-25.1	-23.1	-8.6	-0.1	0.8	5.2	7.2	2	-5.6	-16.9	-20.7	-9.5
KANGAL (1966-2001)	En yüksek Sıc.	10	13.8	19.4	25.7	29.8	33	35.5	35	32.3	29.2	20.6	12.4	24.7
	En Düşük Sıc.	-36.2	-32	-32.8	-10.8	-6.2	-2	-1.3	-2.3	-7	-13	-23.4	-30.6	-16.4
KULUNCAK (1983-2001)	En yüksek Sıc.	11	14.6	24.1	25	27.4	32.4	37.2	37.2	32	28.4	18.8	10.7	24.9
	En Düşük Sıc.	-15	-17.4	-19	-1	-1	6.2	9.8	8.6	6.2	-6.4	-17.6	-18	-5.1

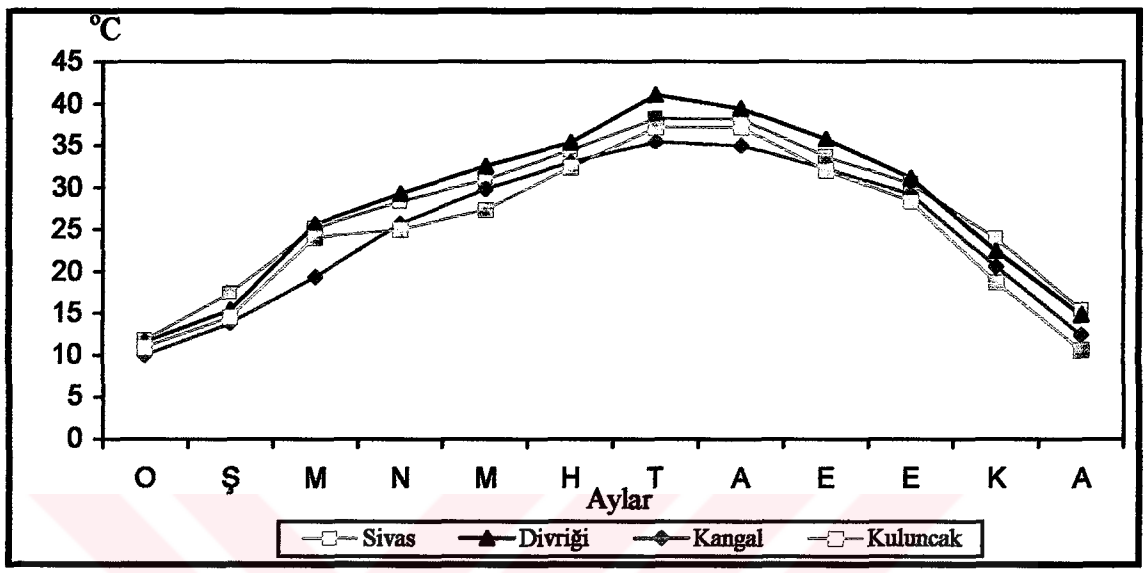
KAYNAK: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden.

Araştırma sahasında görülen ekstrem sıcaklık değerlerine bağlı olarak tarımsal faaliyetler şekillenmektedir. Divriği'de enlem ve doğal çevre şartlarının bir sonucu olarak oluşan karasal ve az nemli iklim şartları, tahıl tarımına elverişli koşullar sağlamaktadır. Ekstrem sıcaklık değerlerinin düşük olması birçok ürünün yetişmesini de engellemektedir. Bu durum en düşük sıcaklık değerlerinin ilkbahar aylarında 0°C'nin altında gerçekleşmesi, kışın etkili olan polar hava kütlelerinin etkisinin ilkbahar mevsimine kayması ve karla kaplı zeminin etkisi ile açıklanabilir.

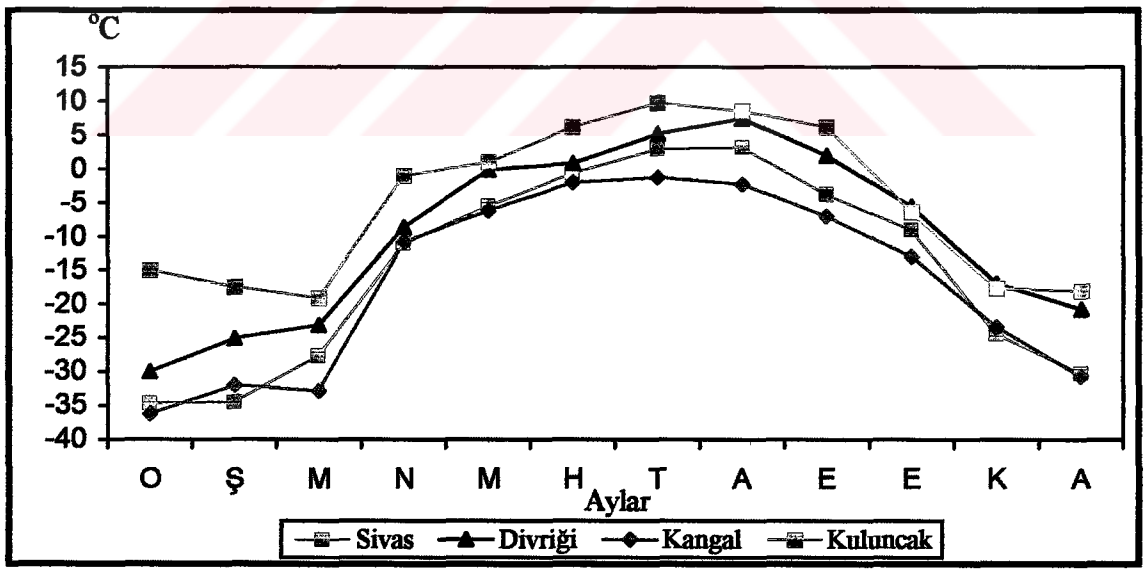
Ekstrem sıcaklık değerleri arasındaki büyük farklar konutların yapılışını da etkilemiştir. Soğuktan korunmak amacıyla evlerin pencere sayısı az ve küçüktür. Konutların tavanı alçaktır. Kırsal ve modern konutların her ikisinde de bina izolasyonları çevredeki malzeme ve ekonomik duruma göre şekillenmektedir. Divriği'de taş meskenlerin iç ve dış yüzeyleri toprak harç ile sıvanmaktadır.

Divriği ve mukayese istasyonlarında ortalama en yüksek ve en düşük sıcaklık değişimleri dikkate alındığında, sıcaklık değerlerindeki artışların ve azalışların aylara göre değişimi birbirine paralellik göstermektedir. Ancak Divriği'nin sıcaklık değerleri Kuluncak dışındaki diğer istasyonlara göre, daha yüksektir. Bunun ana nedeni, yörede lokal klimatik koşulların yaşanmasıdır. Makroklimatik etkenlere bağlı olarak yazın sıcaklık dereceleri genel olarak yüksektir. Kışın ise, yöreye dışarıdan gelen gezici

siklonların derin vadi sistemlerinden geçerek havzaya gelmesiyle hava sıcaklıkları yükselmektedir (Şekil 1.5; Şekil 1.6).

ŞEKİL 1.5: Sivas, Divriği, Kangal ve Kuluncak'ın Ortalama En Yüksek Sıcaklıkların Aylık Değişim Diyagramı.

ŞEKİL 1.6: Sivas, Divriği, Kangal ve Kuluncak'ın Ortalama En Düşük Sıcaklıkların Aylık Değişim Diyagramı.

Dört istasyonun verilerine bağlı kalarak hazırlanan tablo ve şekiller incelendiğinde, mevsimler arasındaki sıcaklık farklılıkları göze çarpar. Kışın araştırma sahasını etkileyen soğuk hava kütleleri ve kar örtüsüne bağlı şiddetli ışıma sonucu ortaya çıkan aşırı soğuma ile düşük sıcaklıklar, yazın aşırı ısınmaya bağlı olarak yüksek

sıcaklıklar görülmektedir. Yaz mevsiminde sıcaklıkların bu kadar yükselmesinin ana nedeni, hava kütleleridir. Güney ve güneydoğudan gelen Kontinental Tropikal Hava Kütlesi (cT) yazın etkilidir. Orijin bölgesinde çok sıcak ve kararlı olan bu hava kütlesinin kuzeye doğru hareketleri sırasında nem içeriği artmasına rağmen kararlılığı ortadan kalkmamakta ve sahada çok yüksek sıcaklıkların meydana gelmesine neden olmaktadır.[88] Kış mevsimdeki düşük sıcaklıklar ilkbahar mevsiminde de etkisini gösterdiğinden, bu mevsimde görülen sıcaklıklar sonbahara göre daha düşük olmaktadır. Araştırma sahasının iklim özelliklerinin belirlenmesinde sıcaklığın etkisinin büyük önemi vardır.

İzoterm haritası hazırlanırken, 1225 m.de bulunan Divriği Meteoroloji İstasyonunda kaydedilen sıcaklık değerleri esas alınmıştır. İstasyonda kaydedilen yıllık ortalama sıcaklık 11.2°C'dir. Bu sıcaklık değeri yükselti, yamaçların güneş ışınlarını alma durumları, eğim, yöreyi etkileyen hava kütleleri ve morfolojik birimlerin farklılık göstermesiyle değişmektedir. Yörede sıcaklık dağılışının hesaplanmasında yükselti faktörü esas alınmıştır.

Hazırlanan izoterm haritası incelendiğinde, sıcaklık en fazla Divriği şehrinin bulunduğu Palanga Ovası ve Çaltı Çayı Vadisi'nin doğusunda hissedilmektedir. Araştırma sahasında en alçak izohips 900 m.den geçmektedir. Yerleşmenin bulunduğu en alçak izohips ise, 1050 m.de bulunan Palanga Ovası'dır. Yükseltisi 1050-1225 m.ler arasında bulunan Palanga Ovası ve hafif eğimli düzlüklerde sıcaklığın 11.2-12°C'ye kadar yükseldiği tahmin edilmektedir. Kuzey ve güneye doğru gidildikçe yükseltinin artmasına bağlı olarak sıcaklık değerlerinde düşme görülür. Yine yükselti faktörü dikkate alındığında, araştırma sahasının en alçak ve en yüksek morfolojik birimleri arasında 9°C'lik bir sıcaklık farkı oluşacağı tahmin edilmektedir. Sahanın güneybatısında bulunan aşınım yüzeylerinde ortalama sıcaklıklar 8°C-9°C arasında değiştiği sanılmaktadır. Divriği şehrinin doğusuna doğru gidildikçe Çaltı Çayı Vadisi'nin oluşturmuş olduğu etki sebebiyle sıcaklık değerleri yükselmektedir. Divriği yöresinde yükseltiye bağlı olarak sıcaklık değerlerinin değişmesi bitki örtüsü, tarımsal faaliyetler ve yerleşmenin sınırlandırılmasında etkili olmaktadır. Tarım faaliyetlerinden dolayı 1100–1500 m.lerde bitki örtüsü doğal özelliğini kaybetmiştir. Yüksek kesimlerde

[88] ARINÇ, K., 1997, a.g.e., s. 41.

ise, sıcaklığın azalmasına bağlı olarak çayırlar geniş yer kaplamakta ve tarımsal faaliyetler yapılamamaktadır. Araştırma sahasının en yüksekte kurulmuş yerleşmesi Çokmasat mezraasıdır. Devamlı yerleşme özelliği kazanmış bu mezra yaklaşık 1800 m. yükseltide bulunmaktadır (Harita 1.5).

Araştırma sahasının aylık ortalama sıcaklık değerlerinden anlaşılacağı üzere, donlu gün sayısı oldukça fazladır. Divriği Meteoroloji İstasyonu'nun 1963'ten günümüze yaptığı rasat sonuçlarına göre ortalama donlu gün sayısı yılda 93.5 gündür. Bu değer Sivas'ta 121.7, Kangal'da 170.7 ve Kuluncak'ta 99 gündür (Tablo 1.5). Divriği'de don olaylı gün sayısının, diğer mukayese istasyonlarına göre az olması, güney yönünden gelen sıcak rüzgarlara bağlanabilir.

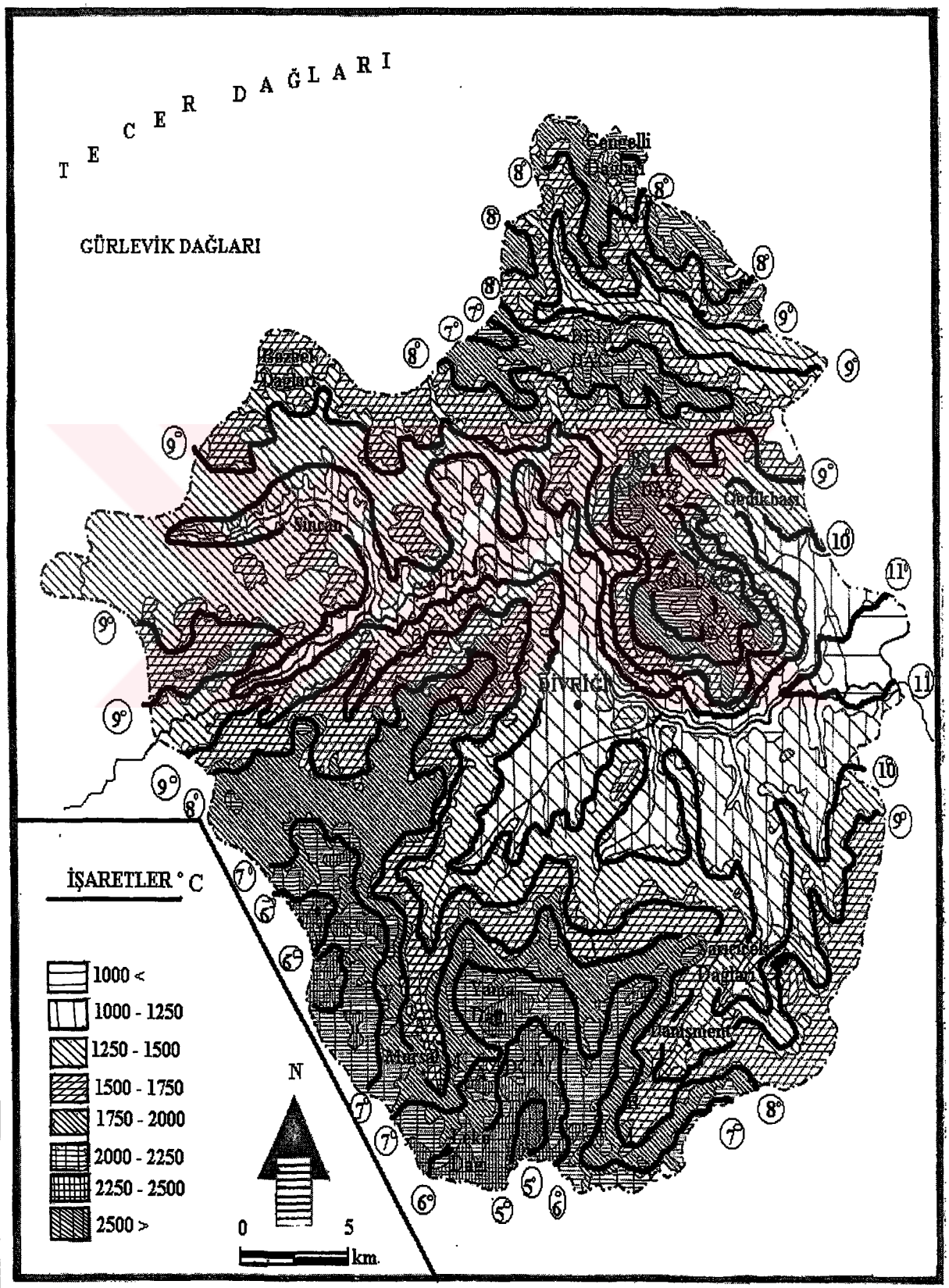
TABLO 1.5: Sivas, Divriği, Kangal, Kuluncak'ta Ortalama Don Olaylı Günler Sayısının Aylara Göre Dağılımı (Gün).

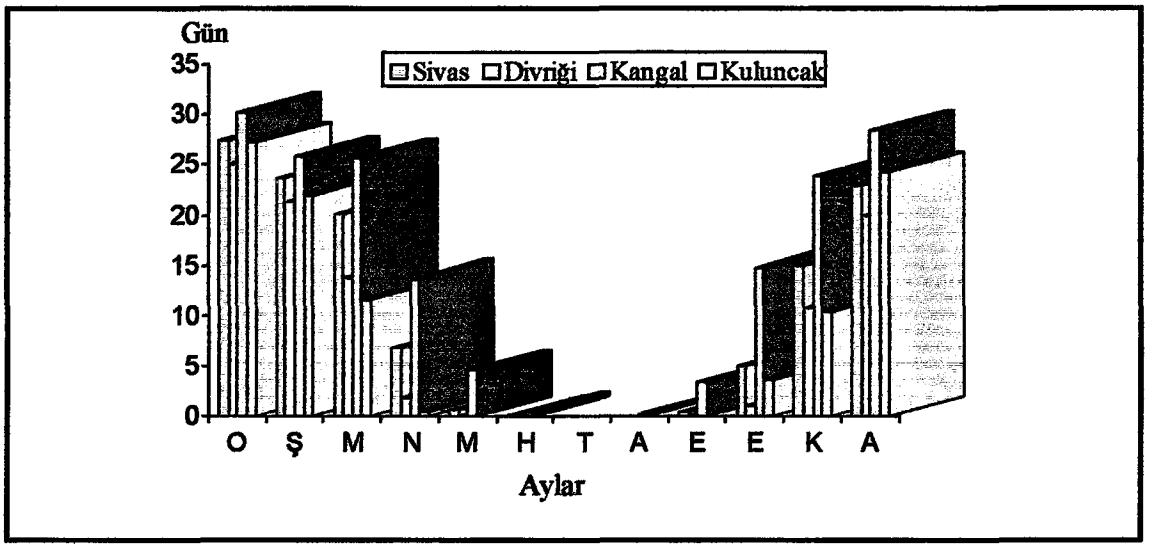
Meteoroloji İstasyonları	Meteorolojik Unsurlar	AYLAR												Yıllık
		O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	
SİVAS (1929-2001)	DON OLAYLI GÜNLER SAYISI	27.5	23.6	20.1	6.7	0.6	0.0	-	-	0.3	4.9	14.9	23	121.7
DİVRİĞİ (1963-2001)		25.1	21.3	13.7	1.7	0.0	-	-	-	-	1.0	10.8	19.9	93.5
KANGAL (1970-1999)		30.2	25.9	25.7	13.6	4.5	0.4	-	0.1	3.3	14.8	23.8	28.4	170.7
KULUNCAK (1996-2001)		27.3	22.0	11.5	0.3	-	-	-	-	-	3.6	10.3	24.3	99.3

KAYNAK: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden.

Divriği'de en fazla don olayı yaşanan ay 25.1 gün ile Ocaktır. Haziran, Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarında ise hiç don olayı meydana gelmemektedir. Don olaylı günler Eylül ayının sonunda başlamakta, Mayıs ayının ortalarına kadar devam etmektedir. Dolayısıyla yıl içinde don olayının görülme oranı çok fazladır. İlkbahar ve sonbahar mevsimleri boyunca don olayı görülme ihtimali vardır. Don, kış mevsiminden ilkbahara geçişte giderek azalmaktadır. Nisan ayında 1.7 günün üzerinde seyrederken, Mayıs ayında ise ancak bir iki gün donlu geçmektedir (Şekil 1.7).

HARİTA 1.5: DİVRİĞİ İLÇESİ'NİN YILLIK ORTALAMA SICAKLIK HARİTASI (2003).

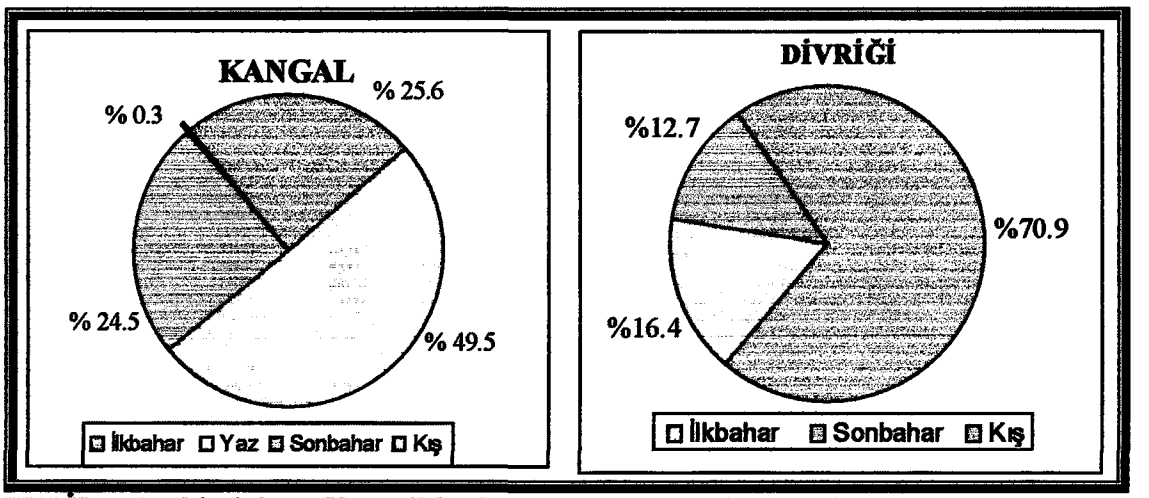
ŞEKİL 1.7: Sivas, Divriği, Kangal, Kuluncak'ta Ortalama Donlu Günler Sayısının Yıl İçindeki Dağılımı.

Don olaylı günlerin mevsimlere dağılışı incelendiğinde, kış mevsiminde % 70.9 ile en fazla don olayı görülmektedir. Bu mevsimde ortalama 66.3 gün don olayı meydana gelmektedir. Karın yerde kalma süresi ve Güneş'ten kazanılan enerjinin yetersizliği don olayının şiddetini ve süresini etkilemektedir. İlkbahar mevsiminde 15.4 gün ve toplam pay içerisinde % 16.4 oranında don olayı olmakta, sonbahar mevsiminde gün sayısı 11.8'e, oran içerisinde payı ise % 12.7'ye düşmektedir. Yaz mevsiminde don olayı görülmemektedir (Tablo 1.6; Şekil 1.8).

TABLO 1.6: Sivas, Kangal, Divriği, Kuluncak'ın Don Olaylı Gün Sayılarının Mevsimlere Göre Dağılımı ve Yüzde Oranları.

Meteoroloji İstasyonları	Meteorolojik Unsurlar	MEVSİMLER								
		KIŞ	%	İLKBAHAR	%	YAZ	%	SONBAHAR	%	TOPLAM
SİVAS (1929-2001)	TOPLAM DON OLAYLI GÜN SAYISI	74.1	60.8	27.4	22.5	0.1	0.2	20.1	16.5	121.7
DİVRİĞİ (1963-2001)		66.3	70.9	15.4	16.4	-	-	11.8	12.7	93.5
KANGAL (1970-1999)		84.5	49.5	43.8	25.6	0.5	0.3	41.9	24.5	170.7
KULUNCAK (1996-2001)		73.6	74.1	11.8	11.8	0.0	0.2	13.9	13.9	99.3

KAYNAK: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden.

ŞEKİL 1.8: Divriği ve Kangal'da Don Olaylı Günlerin Mevsimlere Göre Dağılışını Gösteren Grafikler.

Araştırma sahasında don olan günlerin görülmesinde, kontinentalite derecesi, hava kütleleri, denizden uzaklık ve yükselti şartları etkilidir. Gerçekte sıcaklık değerlerine bağlı olarak, gelen don olan günlerin sayısı ve başlangıç tarihleri yıllara göre değişmektedir. Araştırma sahasındaki don olaylı gün sayısı diğer mukayese istasyonlarıyla karşılaştırıldığında (Kuluncak hariç) daha azdır. Bu durum yöreye gelen soğuk hava kütlelerinin etkinliğinin ve karın yerde kalma süresinin araştırma sahasında daha az olmasıyla ilgilidir. Yine Divriği'ye hakim olan güneyin sıcak rüzgârları vadi içlerinde kanalize olarak, karın yerde kalma süresini azaltmakta ve sıcaklık değerlerini yükseltmektedir.

Don olaylı gün sayısının başlama ve sona erme sürelerinin bilinmesi, canlı yaşamı üzerine don olaylarının etkisini belirlemek açısından önem taşımaktadır. Mart ayından itibaren sıcaklık derecelerinin yükselmesiyle don olayının süresi ve şiddeti de azalmaktadır. Don takvimi incelendiğinde, geç ilkbahar mevsiminde don olayı en erken 7 Mart'ta, en geç ise 16 Mayıs'ta görülmektedir. Araştırma sahasında tarımsal faaliyetlerin yoğunluk kazandığı dönem geç ilkbahar mevsiminde en erken 15 Mart ve en geç 5 Mayıs iken; geç sonbahar mevsiminde en erken 18 Ekim ve en geç 29 Kasım'dır (Tablo 1.7). Divriği ilçesinin doğal bitki örtüsünü oluşturan sarıçam, ardıç, geven v.b. türler sahanın iklimine uyum sağlamıştır. Bu nedenle tarihler, özellikle kültür bitkilerinin yetiştirilmesi açısından önem taşımaktadır. Don olayının bitkiler üzerindeki olumsuz etkisi bilindiğinden, tarımsal faaliyetlerin yoğunluk kazandığı dönem de meydana gelmemesi önemlidir.

TABLO 1.7: Sivas, Divriği ve Kangal'ın Don Takvimi (1978 –2001).

Meteoroloji İstasyonları	Dönem	Düşük Sıcaklıklar °C.				Bitkisel Dönem°C	
		-4 E.Geç	-2 E.Geç	0 E.Erken	0 E.Geç	5 E.Erken	5 E.Geç
Sivas	İlkbahar Geç	26/04	01/05	19/03	20/05	28/03	16/05
	Sonbahar Geç	15/10	07/10	23/12	28/09	10/11	03/10
Divriği	İlkbahar Geç	12/04	26/04	07/03	06/05	15/03	05/05
	Sonbahar Geç	09/11	31/10	26/11	15/10	18/10	29/11
Kangal	İlkbahar Geç	24/05	04/06	14/04	27/05	15/04	23/05
	Sonbahar Geç	05/09	05/09	06/10	14/08	10/11	25/09

KAYNAK: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden.

Bitkilerin çimlenmesi ve hayati fonksiyonlarını devam ettirebilmesi için kesin olarak belirlenmiş bir sıcaklık değeri yoktur. Bitki tohumları belli sıcaklık derecelerinde daha iyi çimlenir. Tahıllardan buğday, arpa ve yulafın minimum çimlenme sıcaklığı 0°C-5°C arasında değişmektedir.[89] Bu nedenle sahada genel olarak buğday tarımının yapılmasına bağlı olarak, tarım faaliyetleri don olayından fazla etkilenmez. Toprak yüzeyini kaplayan kar örtüsü, toprak altındaki buğday tohumlarını koruyarak izolasyon görevi yapmaktadır. Araştırma sahasında, özellikle ilçe merkezinde bağ ve bahçecilik gelişmiştir. İlkbahar sonu ve yaz başlarında zaman zaman görülen geç donlar bu dönemde bitkilerin sahip olduğu genç sürgünler ve çiçeklerin dökülmesine neden olmaktadır ve verim düşmektedir.

Toprak sıcaklıkları, tarımsal faaliyetler, ulaşım, doğal bitki örtüsü ve hidrolojik koşulların belirlenmesi açısından önem taşımaktadır. Atmosfer sıcaklıkları ile toprak sıcaklıkları arasında yakın ilgi bulunmaktadır. Divriği Meteoroloji İstasyonu tarafından belli derinliklerde ölçülen toprakaltı sıcaklıkları değerlendirilmiştir. Divriği yöresinin yıllık ortalama sıcaklığı 11.2°C iken, 5 cm. derinliğinde ortalama toprak sıcaklığı 12.7°C olduğu görülür (Tablo 1.8). Dolayısıyla zeminin albedosunun düşüklüğü nedeniyle yüzeydeki toprak sıcaklıkları, yıllık ortalama sıcaklıktan daha yüksek bir değer göstermektedir.[90]

---

[89] KARAOĞLU, M, 2002, Don Hadisesi ve Türkiye'nin Don Takvimi, D.M.İ.G.M. Zirai Meteoroloji ve İklim Rasatları Dairesi Başkanlığı Yayınları No:2002/01, ANKARA, s. 4.

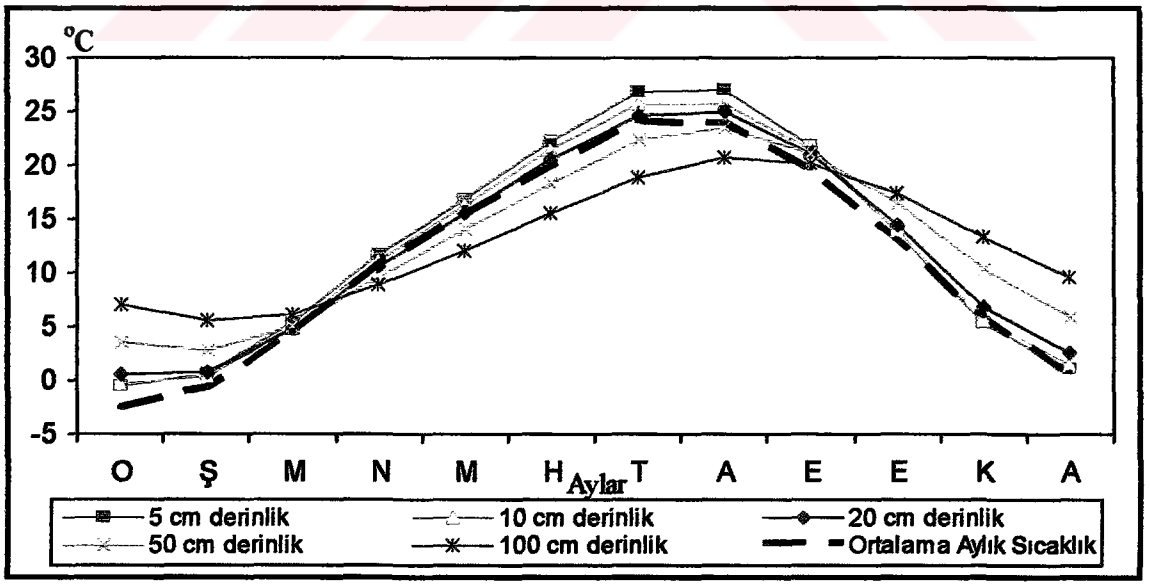
[90] ARINÇ, K., 2001, a.g.e., s. 33.

TABLO 1.8: Divriği İlçesi'nde Belli Derinliklerde Ortalama Toprak Sıcaklıkları (°C).

METE.	DERİNLİK	AYLAR												
		O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
DİVRİĞİ İST. (1963-2001).	5 cm.	-0.5	0.5	5.3	11.6	16.8	22.2	26.9	27.1	21.9	13.9	5.4	1.2	12.7
	10 cm.	-	0.3	4.9	11.1	16.3	21.5	25.7	25.8	21.4	13.9	5.7	1.5	12.3
	20 cm.	0.6	0.8	4.8	10.6	15.5	20.5	24.7	25.0	21.1	14.5	6.9	2.6	12.3
	50 cm.	3.5	2.7	5.0	9.7	14.0	18.4	22.4	23.6	21.2	16.4	10.3	6.0	12.8
	100 cm.	7.0	5.6	6.1	8.9	12.0	15.5	18.8	20.8	20.2	17.4	13.4	9.6	12.9

KAYNAK: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden.

Toprağın ısınmasında en güçlü etmen güneş ışınları olmakla birlikte, havanın bulutluluğu, nemi, toprağın yapısı, bitki ve kar gibi yüzey örtüleri de etkilidir.[91] Divriği'de ortalama derinliği 20 cm. olan toprağın sıcaklığı 12.3°C, 50 cm.de 12.8°C ve 100 cm.de ise 12.9°C'dir. Nitekim, 50 cm. derinlikten sonra toprakta sıcaklığın artmasında kış aylarında hava sıcaklığının düşük olması, toprağın havaya göre geç ısınıp soğuması ve ışıma etkilidir. Kış aylarında toprak sıcaklığı, hava sıcaklığına bağlı olarak düşük değerler göstermektedir. Sürüm derinliğine karşılık gelen 20 cm.de en düşük toprak sıcaklığı 0.6°C ile Ocak ayında olmakta, en yüksek toprak sıcaklığı ise, 25°C ile Ağustos ayına tekabül etmektedir (Şekil 1.9).

ŞEKİL 1.9: Divriği İlçesi'nin Aylık Ortalama Hava Sıcaklıkları ve Belli Derinliklerdeki Toprak Sıcaklıklarının Karşılaştırılması.

[91] EROL, O., 1993, Genel Klimatoloji, Gazi Büro Kitabevi, ANKARA, s.66.

Araştırma sahasında kış mevsiminde (Aralık, Ocak, Şubat) ve geçiş mevsimlerinde don olaylı günlerin fazla olmasına bağlı olarak, toprak sıcaklıkları da düşmekte, bu da toprak yüzeyinin donmasına neden olmaktadır. Mart ayından itibaren toprak sıcaklığı artmaya başlamakta, Eylül ayına kadar artan toprak sıcaklığı bu aydan sonra düşmektedir. Toprağın iletkenliğinin fazla olmaması yüzünden kışın yüzeyden derine doğru gidildikçe toprak sıcaklığı artmakta, yazın ise tam tersi bir durum ortaya çıkmaktadır. Nitekim, Ağustos ayında 5 cm. derinlikte ortalama sıcaklık 27.1°C iken, 20 cm. derinlikte 25°C ve 100 cm. derinlikte ise 20.8°C'dir.

Toprakta bitki tohumlarının çimlenmesi, bitkilerin büyüme ve gelişme dönemleri, hava sıcaklığından çok toprakaltı sıcaklıklar tarafından kontrol edilmektedir.[92] Bu nedenle bitkilerin gelişimi açısından toprak sıcaklığının düşük olmaması gerekir.

1. 2. 2. 2. Basınç ve Rüzgârlar

Yıl içerisinde farklı hava kütlelerinin etkisi altında kalan araştırma sahasında basınç değerleri aylara göre değişir. Divriği Meteoroloji İstasyonu'nun 29 yıllık rasat sonuçlarına göre, yıllık ortalama basınç 888,5 mb.dır. Basınç değerlerinin yıllık gidişi, kışın ve sonbaharda yüksek, ilkbahar ve yazın ise normal değerler gösterir. En düşük ortalama basınç değerine 884,4 mb. ile Temmuz ayında, en yüksek ortalama basınç değerine 891,9 mb. ile Kasım ayında rastlanır. Ocak ayı ortalama basınç değeri yıllık ortalama basınç değerine yakın olmakta, bu aydan sonra basınç değerleri Temmuz ayına kadar azalmakta, Temmuz ayından sonra tekrar yükselmeye başlamaktadır (Tablo 1.9; Şekil 1.10).

Farklı kökenli hava kütlelerinin etkisi altında kalan Anadolu platosu kışın çok soğur. Hazar havzası üzerinden sokulan Kontinental Polar (cP) hava kütlesi Doğu ve İç Anadolu bölgelerini işgal ederek, yüksek basınç alanı oluşturur.[93] Bu nedenle araştırma sahasında Ekim, Kasım, Aralık ve Ocak aylarında basınç değerleri yüksektir. Yine kış mevsiminde kontinentalitenin yüksek olması, basıncın dağılışı ve rüzgâr istikametleri üzerinde büyük tesir yapar. Bu mevsiminde gökyüzü genellikle açık ve bulutluluk azdır. Kar örtüsünün etkisi ile geceleri hava soğur. Kışın yüksek basıncın etkisinde kalan saha,

---

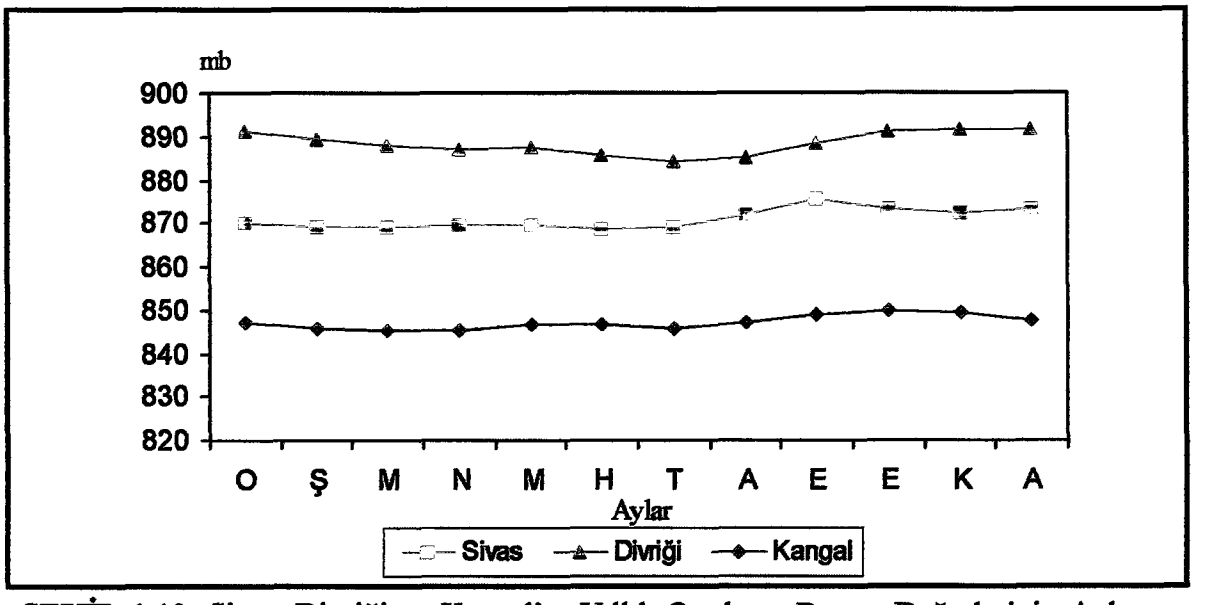
[92] KOÇMAN, A., 1993a, Ege İklimi, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 73, İZMİR.
[93] KOÇMAN, A., 1993, a.g.e., s. 12.

zaman zaman güneybatıdan gelen tropikal sıcak hava kütlesinin etkisi altında kalır, yağış oluşur ve hava sıcaklığı yükselir.

TABLO 1.9: Sivas, Divriği ve Kangal Meteoroloji İstasyonlarında Kaydedilen Uzun Süreli Ortalama Basınç Değerlerinin Aylara Göre Dağılımı (mb).

Met. İstasyon.	Aktüel Basınç(mb)	AYLAR												Yıllık
		O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	
SİVAS (1929-2001)	Ortalama	870.0	869.1	869.1	869.88	869.8	868.6	869.4	872.0	875.5	873.5	872.3	872.3	872.3
	En Yüksek	888.9	884.1	885.3	881	880.2	879.1	878.5	877.6	881.4	883.6	889	888.8	889
	En Düşük	844.6	842.0	845.4	847.9	854.8	856.1	857.4	853.2	858.4	852.9	855.6	852.2	842
	Genlik	44.3	42.1	39.9	33.1	25.4	23	21.1	24.4	23	30.7	33.4	36.6	47
DİVRİĞİ (1973-2001)	Ortalama	891.3	889.6	887.9	887.0	887.5	885.9	884.4	885.5	888.4	891.3	891.9	891.7	888.5
	En Yüksek	903.3	902.1	902.5	896.7	896.0	894.0	891.7	891.1	896.7	898.8	901.3	904.4	904
	En Düşük	874.5	868.0	872.7	875.3	877.8	877.2	877.5	879.5	879.9	881.1	871.1	874.8	868
	Genlik	28.8	34.1	29.8	21.4	18.2	16.2	14.2	11.6	16.8	17.7	30.2	29.6	36
KANGAL (1964-1999)	Ortalama	847.0	845.7	845.4	845.5	846.8	846.5	845.6	846.9	848.8	850.0	849.2	847.7	847.1
	En Yüksek	859.1	857.7	859.2	857.4	856.0	853.7	853.3	855.5	855.8	858.2	858.6	859.3	859.3
	En Düşük	828.8	821.8	826.0	826.7	835.8	835.9	819.5	837.3	841.3	839.0	832.3	829.9	819.5
	Genlik	30.3	35.9	33.2	30.7	20.2	17.8	33.8	18.2	14.2	19.2	26.3	29.4	39.8

KAYNAK: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden.

ŞEKİL 1.10: Sivas, Divriği ve Kangal'ın Yıllık Ortalama Basınç Değerlerinin Aylara Göre Dağılımı (mb).

İlkbahar mevsiminde polar hava kütlelerinin etkileri sürdüğü için basınç değerlerinde düşme görülmez. Mayıs ayından itibaren Azor yüksek basınç alanının kuzeye doğru ilerlemesi sonucu araştırma sahasında basınç değerleri azalmaya başlar. İlkbahar mevsiminin sonlarına doğru soğuk hava kütlelerinin etkisi ortadan kalkar ve yerini yavaş yavaş güneyden gelen tropikal hava kütlelerine bırakır. Atmosferdeki bu hava hareketlerine bağlı olarak sıcaklık artmakta, basınç değerleri de azalmaktadır.

Yazın, Basra alçak basıncının etkisi altına giren sahada basınç değerleri Ağustos ayına kadar düşmeye devam eder. Sonbaharda ise sıcaklık değerlerinin düşmeye başlamasıyla basınç değerleri en yüksek seviyeye ulaşır. Kuzeye çekilmiş olan Batı Rüzgârları güneye inmekte, Tropikal hava kütleleri etkisini bu mevsimde yavaş yavaş kaybetmektedir. Yine basınç ve rüzgârların oluşmasında plâneter faktörlerin yanında, yerel faktörler de son derece önem kazanmaktadır. Yükselti, eğim değerleri ve yer şekillerinin uzanış doğrultusu basınç değerleri üzerine doğrudan etkilidir.

Divriği'nin aktüel basıncı Sivas ve Kangal ile karşılaştırıldığında, daha yüksek değerler gösterdiği görülür. Ancak ekstrem değerler arasındaki genlik Sivas ve Kangal'dan daha düşüktür. Bu farklılığın oluşmasında karasallık, kar örtüsünün yerde kalma süresi, kışın etkili olan hava kütlelerinin karakteri, yükselti ve topografya etkilidir. Ekstrem değerler arasındaki genlik farkları incelendiğinde, kış aylarında bu değerlerin yüksek olduğu görülür. Araştırma sahası en büyük genlik farkına Şubat ayında, 34,1mb. ile ulaşır. Bu genlik farkı, türbülans ve konveksiyonal hareketlerin etkili olduğunu gösterdiği gibi, kış ve ilkbahar yağışlarının da nedenini bir ölçüde açıklamaktadır.[94]

Araştırma sahasının, rüzgâr özelliklerini incelemek için Divriği Meteoroloji İstasyonu verilerinden yararlanılmıştır. Sahanın merkezi olan Divriği şehrine doğru çeşitli yönlerden esen rüzgârların 29 yıllık ortalamalara göre, toplam esme sayısı 17501'dir. En fazla frekansa sahip yön ise, güney olup, yıllık esme sayısı 4952'ye ulaşmaktadır. Bunu yıllık 2977 esme sayısı ile kuzey ve 2777 esme sayısıyla güneydoğu yönünden gelen rüzgârlar izler. Dolayısıyla sahaya hakim olan güney sektörlü esen rüzgârların frekansı % 51,8'e ulaşır. Divriği'nin yıllık esme frekansları incelendiğinde, esme sayısının en az olduğu yönün ise batı olduğu anlaşılır (Tablo 1.10). Batı yönlü

[94] ARINÇ, K., 2001, a.g.e., s. 39.

rüzgârların frekansı % 4,9'dur. Bu yönlü rüzgârın oranı yaz mevsiminde % 5,7 iken, ilkbahar mevsiminde % 4'e gerilemektedir. Yıl içerisinde önemli bir değişiklik göstermemektedir. Bununla birlikte dar ve derin vadi sistemleri, dağların uzanış doğrultuları, araştırma sahasındaki rüzgârların yönünü, şiddetini ve hızını önemli ölçüde etkilemektedir. Doğu-batı yönünde uzanan dağlar, kuzey ve güney yönünde akış gösteren akarsular tarafından aşındırılmıştır. Aşındırma sonucunda oluşan derin vadiler içine kanalize olan rüzgârların şiddeti ve hızı artmaktadır.

TABLO 1.10: Divriği İlçesi'nde Çeşitli Yönlerden Esen Rüzgârların Esme Sayıları ve % Frekansları (1972-2001).

RÜZGÂR YÖNÜ	İLKBAHAR	%	YAZ	%	SONBAHAR	%	KIŞ	%	TOPLAM	%
N	726	17	1057	24,2	624	14,8	403	8,9	2977	17
NE	366	8,6	381	8,7	325	7,7	253	5,6	1325	7,5
E	464	10,8	184	4,2	398	9,4	451	10	1497	8,5
SE	818	19,2	378	8,6	768	18,2	813	18	2777	15,9
S	**1118**	**26,2**	**928**	**21,2**	**1413**	**33,5**	**1493**	**33,1**	**4952**	**28,3**
SW	345	8,1	294	6,7	362	8,6	336	7,4	1337	7,6
W	173	4,06	250	5,7	232	5,5	189	4,1	844	4,9
NW	352	8,2	739	16,9	382	9,07	319	7,08	1792	10,3
TOPLAM	4257	100	4362	100	4211	100	4504	100	17501	100

KAYNAK: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden.

Belirli yönlerden araştırma sahasına esen rüzgârların frekansları, genellikle rüzgâr gülü adı verilen diyagramların çizilmesiyle açıklanacaktır. Hakim rüzgâr istikametine gelince, bunu gerek rüzgâr gülü ile gerekse oranları karşılaştırmak suretiyle belirtmek mümkündür. Ancak bu olgu her zaman doğru sonuç olarak karşımıza çıkmamaktadır. Bu sebepten dolayı hakim rüzgâr istikametini açı cinsinden ifade eden RUBİNSTEİN formülü sahaya uygulanmıştır.[95] RUBİNSTEİN formülüne göre; Divriği'de ilkbahar ve yaz mevsimlerinde iki, sonbahar ve kış mevsimlerinde tek hakim rüzgâr yönü belirlenmiştir (Tablo 1.11).

[95] ERİNÇ, S., 1996, Klimatoloji ve Metotları, Alfa Yayınevi, İSTANBUL, s. 459.

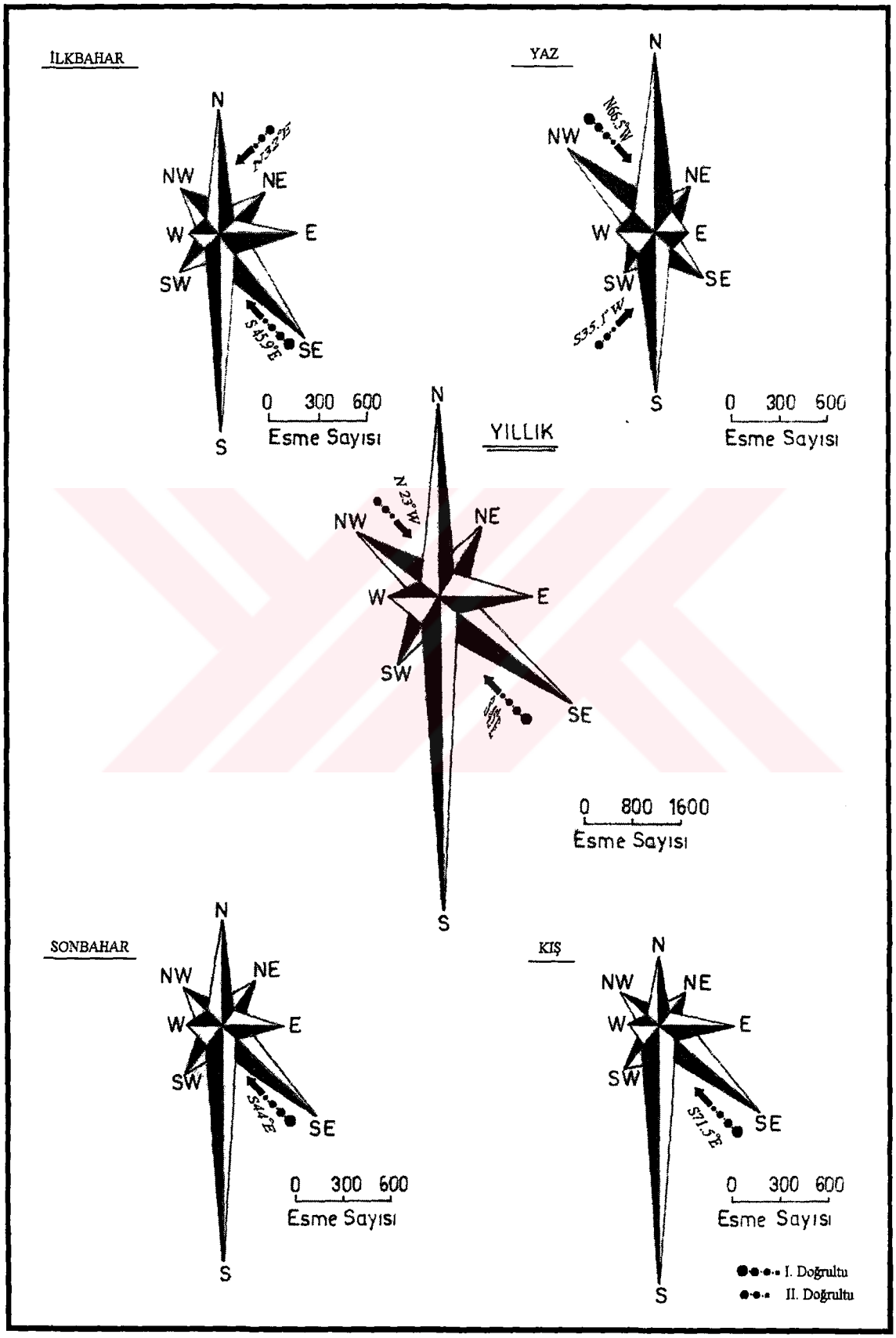
TABLO 1.11: Divriği İlçesi'nde Rubinstein Formülüne Göre Hakim Rüzgâr Doğrultuları.

MEVSİMLER	HAKİM RÜZGÂR DOĞRULTUSU	
İlkbahar	S 45.9 °E	N 32 °E
Yaz	N 66.5 °W	S 35.1°W
Sonbahar	S 44 °E	-
Kış	S 71.5 °E	-
YILLIK	S 45 °E	N 23 °W

RUBİNSTEİN formülüne göre; Divriği'de hakim rüzgâr yönünü güney sektörlü rüzgârlar oluşturur. Dağlık alanların yükseltisinin fazla olması bu birimlerin birer yüksek basınç alanı olmasında etkili olmuştur. Daha alçakta bulunan aşınım yüzeyleri ve ova tabanıyla, dağlık sahalar arasında yerel ısınma farklılıkları meydana gelmektedir. Rüzgâr hareketliliğini arttıran bu durum yörede vadi ve dağ meltemlerinin oluşumuna zemin hazırlamaktadır. Özelikle dağlardan inen hava kütleleri havza tabanına doğru inerken ısınmakta ve fön rüzgârlarının oluşmasına neden olmaktadır. Bu rüzgârların etkin olduğu bölgelerde bağ ve bahçecilik gelişmiştir.

Divriği'de hakim rüzgâr yönü güneydoğu ve kuzeybatı olmak üzere iki istikamette etkilidir. Güneydoğu ve kuzeybatı yönünde gelişen bu rüzgârların hızı ve şiddetinin belirlenmesinde havzayı çevreleyen dağlık alanların ve diğer yüzey şekillerinin etkisi çok fazladır (Şekil 1.11).

Araştırma sahasının 29 yıllık rüzgâr rasatlarına göre, ortalama rüzgâr hızı 2.7 m/sec.dir. Ortalama rüzgâr hızının aylara göre gösterdiği değişmeler çok büyük farklılıklar göstermemekte, yıl içerisinde 2.3 m/sec. (Eylül ve Ekim ayları) ile 3.4 m/sec. (Nisan ayı) arasında değişmektedir (genlik 1.1 m/sec.). Rüzgâr hareketliliği Şubat, Mart ve Nisan aylarında ortalama rüzgâr hızının üzerinde seyrederken, diğer aylarda bu hızın altında değerler göstermektedir. Araştırma sahasında en hızlı esen rüzgârı Haziran ayında (26.9 m/sec.) güneydoğu sektörlü rüzgârlar oluşturmaktadır. Bu değer tüm mevsimlerdeki hakim rüzgâr doğrultularına da paralellik arz etmektedir. Rüzgâr hızını belirleyen veya artıran basınç merkezleri dışında, yüzey şekilleri de etkin rol oynamaktadır. Bilindiği üzere, hızı 15 m/sec.i aşan rüzgârlar fırtına olarak

ŞEKİL 1.11: Divriği Rubinstein Formülüne Göre Yıllık ve Mevsimlik Ortalama Rüzgar Frekans Gülleri.

nitelendirilir.[96] Divriği'de rüzgâr hızları bu değerin üzerinde olduğundan, her ay fırtınalı rüzgâr eser. Divriği'de yıllık ortalama 58 günü geçen kuvvetli rüzgârlı gün sayısı da yıl içerisinde düzenli bir dağılış göstermektedir. Kuvvetli rüzgârların en fazla etkili olduğu mevsim ilkbahardır. En fazla etkili olduğu ay Nisan (8.1 gün), en az etkili olduğu ay ise Kasım (3 gün)'dır. Ortalama fırtınalı günlerin aylara göre dağılımı incelendiğinde, ortalama fırtınalı günler sayısı yılın her ayında bir günün üzerine hiç çıkmamıştır. Araştırma sahasının yıllık ortalama fırtınalı günler sayısı ise 5.9 gündür. Dolayısıyla insan yaşamını etkileyen fırtınalar oluşmaz (Tablo 1.12).

TABLO 1.12: Divriği'de Rüzgâr Hareketlerinin Aylık Dağılımı (1972-2001).

AYLAR	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	YILLIK
Ortalama Rüzgâr Hızı	2.5	2.8	3.0	3.4	2.7	2.6	2.8	2.6	2.3	2.3	2.4	2.5	2.7
En Hızlı Rüzgâr Hızı	24	23	21.6	22.8	24	26.9	19.5	21.7	25	18.8	22.1	24.1	26.9
En Hızlı Rüzgâr Yönü	SE	SW	SE	SW	SW	SE	SW	NW	W	SSW	E	SSE	SE
Ortalama Kuv.Rüz.Gün Hızı	3.7	4.4	5.4	8.1	6.9	5.0	5.5	5.0	3.8	3.7	3.0	4.1	58.6
Ortalama Fırtınalı Gün	0.6	0.6	0.6	0.6	0.7	0.5	0.2	0.4	0.5	0.3	0.4	0.5	5.9

KAYNAK: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden.

Türkiye'de rüzgârlar oluştukları etki ve mevsime göre farklılıklar göstermektedir. Makro ölçekli rüzgâr sistemleri üç ana gruba ayrılmıştır. Kuzey yönlü A grubu, güney yönlü B grubu ve batı yönlü C grubudur.[85] Araştırma sahasının hakim rüzgâr yönü dikkate alındığında B grubuna dahil olduğu görülmektedir. Sonbahar ve kış mevsimlerinde polar hava kütlelerinin etkili olduğu sahada oluşan frontejenez cepheler rüzgârların oluşmasında etkili olmaktadır. Dağlık alanlar yüksek basınç alanlarını havza tabanı ise alçak basınç alanlarını oluşturmaktadır.

---

[96] ARINÇ, K., 2001, a.g.e., s. 41.

[85] SUNGUR, K.A., 1988, *Hava Akıntı Düzenleri ve Türkiye Üzerindeki Klimatik Etkileri*, İstanbul Üniversitesi, Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 5, Sayı:5, İSTANBUL, s. 23.

1. 2. 2. 3. Buharlaşma ve Nemlilik

Araştırma sahası ve yakın çevresindeki meteoroloji istasyonlarında buharlaşma rasatları yapılmamaktadır. Ancak Thorhtwaite metodu ile yapılan hesaplamalara göre Divriği'de yıllık ortalama düzeltilmiş potansiyel evapotransprirasyon 712.3 mm.dir. Bu değer dikkate alındığında, sahanın ortalama buharlaşma miktarının da yaklaşık bir değer olarak ortaya çıkması muhtemeldir. Buharlaşma değerlerinde meydana gelen değişmeler sıcaklık faktörüyle doğrudan ilgilidir. Sıcaklığın 0°C'nin altında yaşandığı kış aylarında buharlaşma olayı nadiren de olsa gerçekleşmektedir. Kış mevsiminde sahada zaman zaman etkili olan güney sektörlü sıcak hava kütleleri ve rüzgârlar buharlaşmaya neden olsa da, meteorolojik veriler Ocak ve Şubat aylarında buharlaşmanın değerini negatif göstermektedir. Yine kış aylarında araştırma sahasında yüksek basınç koşulları baskındır. Bu nedenle atmosferdeki nem oranı yüksek ve buharlaşma miktarı da azdır.[97] İlkbahar ve sonbahar aylarında ise, buharlaşma 100 mm.nin altında gerçekleşmektedir. Temmuz ayında 150.9 mm., Ağustos ayında 139.7 mm. ile maksimum seviyeye ulaşan buharlaşma miktarı, yaz aylarında sıcaklığın yüksek değerler göstermesinin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Tablo 1.13).

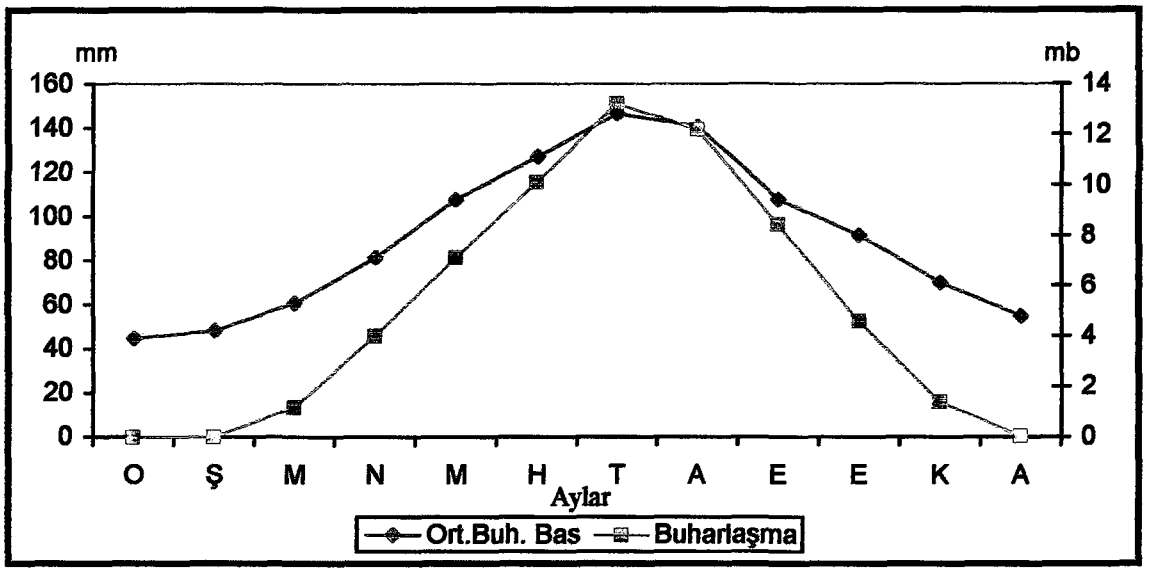
TABLO 1.13: Thorhtwaite Metoduna Göre Divriği'de Yıllık Ortalama Buharlaşma Miktarı ve Buhar Basıncının Aylara Göre Dağılımı (1972-1999).

AYLAR	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Buharlaşma (mm.)	0	0	13.3	45.9	81.2	115.5	150.9	139.7	96.2	52.5	16.0	0.6	712.3
Ort. Buharlaşma Basıncı (mb.)	3.9	4.2	5.3	7.1	9.4	11.1	12.8	12.3	9.4	8.0	6.1	4.8	7.9

KAYNAK: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden.

Yıl içerisinde su buharında meydana gelen değişmeleri ortaya koymak açısından sahanın buhar basıncı ile ilgili değerleri bilmek önem taşımaktadır. Nitekim, 29 yıllık gözlem sonuçları incelendiğinde, sahanın ortalama buhar basıncı 7.9 mb.dır. Sıcaklık ve buharlaşma değerlerinin yıl içerisindeki dağılışlarıyla paralellik arz eden buhar basıncındaki en yüksek değerler 12.8 mb. ile Temmuz ayında ölçülmüştür. En düşük buhar basıncı ise 3.9 mb. ile Ocak ayında ölçülmüştür. Kış aylarında sıcaklığın azalmasına bağlı olarak buhar basıncındaki değerler de düşmektedir (Şekil 1.12).

[97] KOÇMAN, A., 1993a, a.g.e., s. 57.

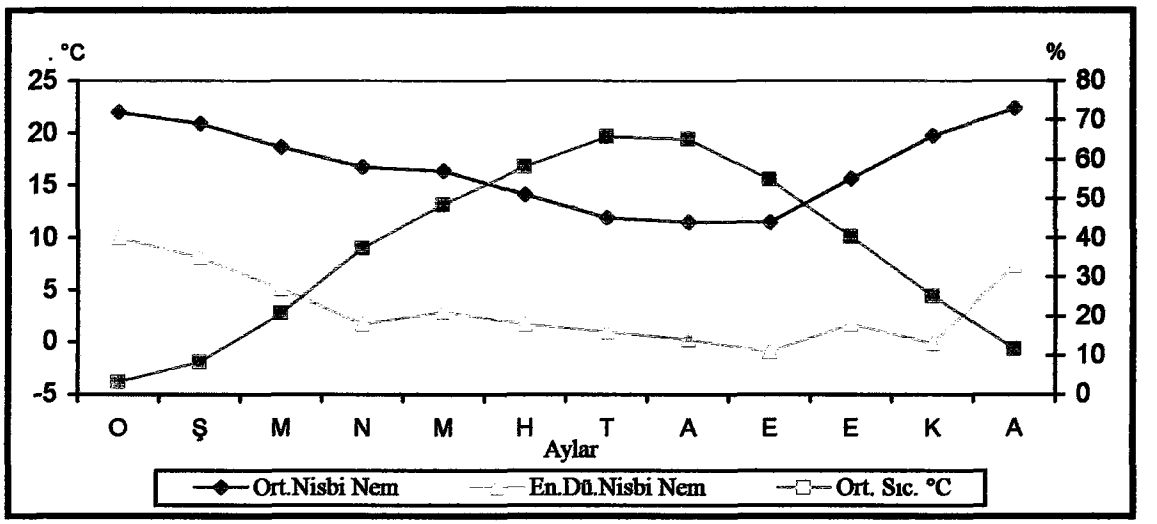
ŞEKİL 1.12: Thorhtwaite Metoduna Göre Divriği'de Yıllık Ortalama Buharlaşma Miktarı ve Buhar Basıncının Aylara Göre Dağılımı.

Havadaki bağıl nem oranı diğer iklim elemanlarında meydana gelen değişikliklere bağlı olarak farklılık göstermektedir. Bulunduğu enlem ve coğrafî faktörlere göre değişen sıcaklık değerleri yükseldikçe, bağıl nem azalmakta, tersi bir durumda ise artmaktadır. Araştırma sahasında ortalama nispî nem oranı % 58 ve en düşük nispî nemin ortalaması da % 11'dir. Divriği'de nispî nemin en yüksek olduğu ay % 73 ile Aralık , en düşük olduğu aylar ise, % 44 ile Ağustos ve Eylül'dür. Mayıs ve Eylül ayları arasında nispî nem değerleri ortalamanın altında seyretmektedir. Eylül ayı sonrasında bu değerler sıcaklığın azalmasıyla tekrar yükselmektedir (Tablo 1.14; Şekil 1.13).

TABLO 1.14: Divriği'de Yıllık Ortalama Sıcaklık, Ortalama Nispî Nem ve En Düşük Nispî Nem Miktarının Aylara Göre Durumu (1963-1999).

AYLAR	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Ort. Sıcaklık °C	-3.8	-1.9	2.8	9	13.2	16.8	19.7	19.4	15.6	10.1	4.4	-0.6	8.7
Ort.Nispî Nem%	72	69	63	58	57	51	45	44	44	55	66	73	58
En Düşük Nispî Nem %	40	35	27	18	21	18	16	14	11	18	13	33	11

KAYNAK: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden.

ŞEKİL 1.13: Divriği'de Yıllık Ortalama Sıcaklık, Ortalama Nispî Nem ve En Düşük Nispî Nem Miktarının Aylara Göre Dağılımı ve Karşılıklı Durumları.

Araştırma sahasında en düşük nispî nem değerleri, atmosfer basıncının nispeten yükseldiği ve kontinental kutbî havanın bölgeyi büyük ölçüde etkisi altına aldığı Eylül ayında (%11) görülür. En düşük nispî nem değerleri içerisindeki en yüksek değere ise, % 40 ile Ocak ayında ulaşılır. Nispî nem miktarının dağılımı aylara göre incelendiğinde, önemli farklılıklar yoktur. Bu nedenle yazın sıcaklığın artmasına bağlı olarak nispî nem azalsa da, sahada bunaltıcı bir hava hakim durumdadır.

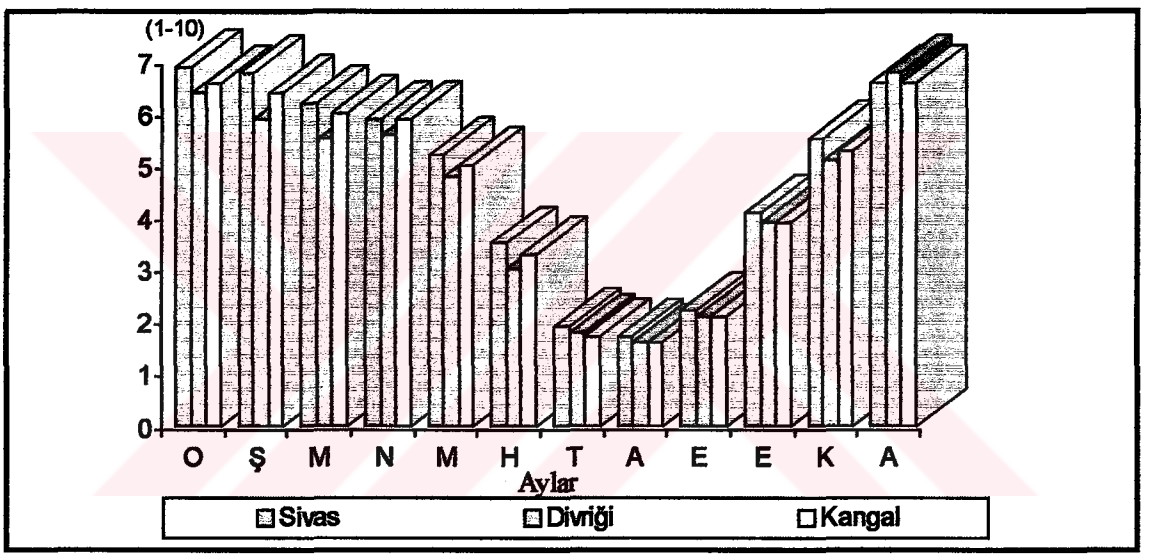
Sahanın yağış özelliklerini etkileyen en önemli iklim elemanlarından biri de, bulutluluk derecesi ve gösterdiği aylık değişimlerdir.[98] Türkiye'de bulutluluğun ortalama yıllık oranları genel olarak düşüktür. Türkiye'de bulutluluğun yıl içindeki değişmelerine bakıldığında, aylık oranlar atmosfer aktivitelerine bağlı olarak, mevsimden mevsime önemli farklılıklar gösterir. Nispî nemliliğin dağılışıyla paralellik gösteren bulutluluk İç Anadolu Bölgesi'nde daha düşük değerler gösterir.[99] Sivas, Divriği ve Kangal istasyonlarında maksimum bulutluluk değerlerine kış mevsiminde, minimum bulutluluk değerine ise yaz mevsiminde ulaşılır. Kasım ayından Mayıs ayının sonuna kadar süren dönemde bulutluluk oranı 5.0'den fazladır. Kuşkusuz bu durum, yağışların fazlalığı ve bağıl nem oranının yüksek olmasının bir sonucudur (Tablo 1.15; Şekil 1.14).

[98] ARINÇ, K., 1997, a.g.e., s. 52.
[99] KOÇMAN, A., 1993, a.g.e., s. 43.

TABLO 1.15: Sivas, Divriği, Kangal'da Ortalama Bulutluluğun Aylık Dağılımı (0-10).

Meteoroloji İstasyonları	AYLAR												Yıllık
	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	
SİVAS (1929-2001)	6.9	6.8	6.2	5.9	5.2	3.5	1.9	1.7	2.2	4.1	5.5	6.6	4.7
DİVRİĞİ (1939-2001)	6.4	5.9	5.5	5.6	4.8	3.0	1.8	1.6	2.1	3.9	5.1	6.8	4.4
KANGAL (1966-2001)	6.6	6.4	6.0	5.9	5.0	3.3	1.7	1.6	2.1	3.9	5.3	6.6	4.5

KAYNAK: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden.

ŞEKİL 1.14: Sivas, Divriği ve Kangal'ın Ortalama Bulutluluk Oranları (0-10).

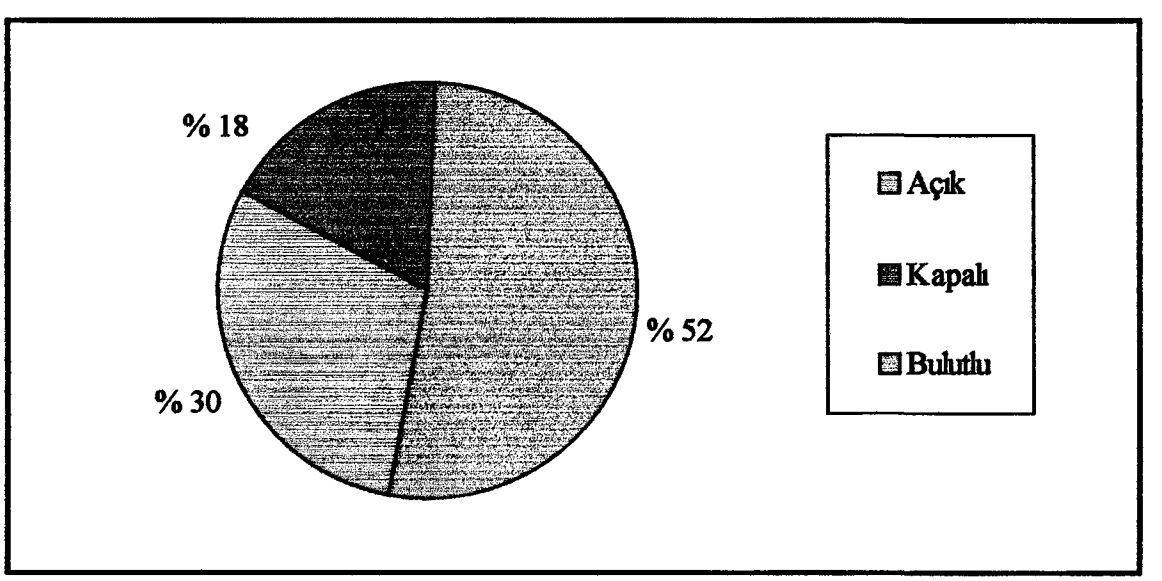
Yıllık ortalama bulutlu gün sayısı Divriği'de 188.6 gündür. Aylık ortalama bulutlu gün sayısı yılın 12 ayında, 10 günün üzerindedir. En fazla bulutlu günlere Divriği'nde 23.1 gün ile Mayıs ayında, en az bulutlu günlere ise 10.6 ile Ağustos ayında ulaşılır. Geçiş mevsimlerinde bulutlu gün sayısının yüksek olması, farklı hava kütlelerinin cephe hareketliliğine bağlıdır. Buna karşılık yaz aylarında havza ve çevresinin aşırı ısınmasına bağlı olarak yükselme olayı meydana gelmekte ve bulutlu gün sayısı az olmaktadır. Bulutlu günlerin fazla olduğu ilkbahar mevsiminde hava sıcaklıklarının yükselmesiyle birlikte her zaman gerçekleşmese de yağışın olması beklenir. Bu durum tarımsal faaliyetleri, yerleşmeyi, canlı yaşamını hem olumlu hem de olumsuz yönde etkileyecektir. İç ve Doğu Anadolu bölgeleri arasında geçiş özelliğine sahip bir konumda yer alan araştırma sahasında, yükselti faktörüne bağlı olarak ilkbahar

yağışları yaz aylarına kaymaktadır. Bu nedenle buğday gibi yaz kuraklığı isteyen tarım ürünleri sahanın belirli yerlerinde yetişememektedir. Bulutluluğun yüksek seyrettiği dönemlerde gelen güneş ışınları engellendiğinden, hava sıcaklık değerlerinde azalma olmakta ve bitkilerin yetişmesini olumsuz yönde etkilemektedir. Açık gün sayısı Divriği'de 109.5 ve kapalı gün sayısı 67 gündür. Ortalama açık günler yaz aylarında, ortalama kapalı günler ise, kış aylarında en yüksek değerlerine ulaşır. Nitekim, araştırma sahasında kapalı günler sayısı yılda % 18, açık günler sayısı % 30 ve bulutlu günler sayısı % 52 oranındadır (Tablo 1.16; Şekil 1.15).

TABLO 1.16: Divriği'de Ortalama Açık, Bulutlu ve Kapalı Günler Sayısının Aylık Dağılımı (1929-2001).

AYLAR	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık	%
Açık Günler (0.0-1.9)	3.9	4.7	5.1	3.7	4.4	11.3	18.6	20.4	17.1	10.1	6.8	3.4	109.5	30
Bulutlu Günler (2.0-8.0)	14.4	14.3	17.6	19.9	23.1	17.8	12.3	10.6	12.5	16.9	15.7	13.5	188.6	52
Kapalı Günler (8.1-10.0)	12.7	9.2	8.3	6.3	3.5	0.9	0.1	0.0	0.4	4.0	7.5	14.1	67	18

KAYNAK: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden.

ŞEKİL 1.15: Divriği İlçesi'nde Aylık Ortalama Açık, Bulutlu ve Kapalı Günler Sayısının Dağılımı.

Türkiye'de sislerin oluşumu ve süresi bölgeden bölgeye önemli farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıkların başlıca nedeni hiç kuşkusuz sislerin oluşumuna yol açan süreçler yada koşullarla ilgilidir.[100] Ortalama sisli günler sayısı Divriği'de 2.8 gündür. Araştırma sahasında sis olayının az olmasında yüzey şekilleri etkilidir. Kuzey ve güneyden dağlarla çevrili olan sahada, dikey hava hareketleri sis oluşumunu engeller. Bununla birlikte vadi tabanlarında terselme nedeniyle dağlardan inen soğuk ve ağır hava, sahaya çökerek sise neden olur. Gece soğuyarak vadi tabanlarına çöken sis, öğleye doğru artan sıcaklıklara bağlı olarak ortadan kalkar. Ortalama sisli günler sayısının en az olduğu mevsim yazdır. Bu mevsimde sis olayına nadiren rastlanılır. Kış mevsiminde ise aşırı soğuma ve yer radyasyonuna bağlı olarak, sisli günler sayısı en yüksek değerine ulaşır (Tablo 1.17).

TABLO 1.17: Divriği İlçesi'nde Ortalama Sisli Günler Sayısının Aylık Dağılımı.

Meteoroloji İstasyonları	AYLAR												Yıllık
	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	
DİVRİĞİ (1939-2001)	0.9	0.3	0.1	0.1	-	-	-	0.1	-	-	1	0.9	2.8

KAYNAK: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden.

1. 2. 2. 4. Yağışlar

Türkiye gibi kısa mesafelerde önemli farklılıklar ve değişiklikler gösteren bir topoğrafik yapıya sahip, farklı hava kütlelerinin etkisinde bulunan ve buna bağlı olarak yıl boyunca dört mevsimin yaşandığı mikroklimatik oluşumların gözlendiği bir ülkenin, dolayısıyla da araştırma sahasının yağış değerlerini sadece bir faktörle açıklamak mümkün değildir.[101] Araştırma sahasının yağış değerlerinin belirlenmesinde yalnızca hava kütleleri değil, topoğrafya ve klimatolojik değişkenler de dikkate alınmalıdır. Canlı yaşamı, sosyo-ekonomik yapı, arazi-su kullanımı ve doğal vejetasyonun biçimlenmesinde etkili olan yağış, iklim özelliklerinin belirlenmesindeki en önemli unsurlardan birini oluşturmaktadır. Bu nedenle yörenin yağış özelliklerini ortaya

[100] KOÇMAN, A., 1993, a.g.e., s. 48.
[101] AKGÜNDÜZ, S., 2000, Türkiye'de Yağış, Sıcaklık ve Nem Verilerinin Klimatolojik Analizi, D.M.İ.G.M. Yayınları No:2000/07, ANKARA, s. 2.

koyabilmek için, Divriği meteoroloji istasyonunun 39 yıllık rasat sonuçlarının yanında Sivas ve Kangal mukayese istasyonlarının yağış değerleri de kullanılmıştır.

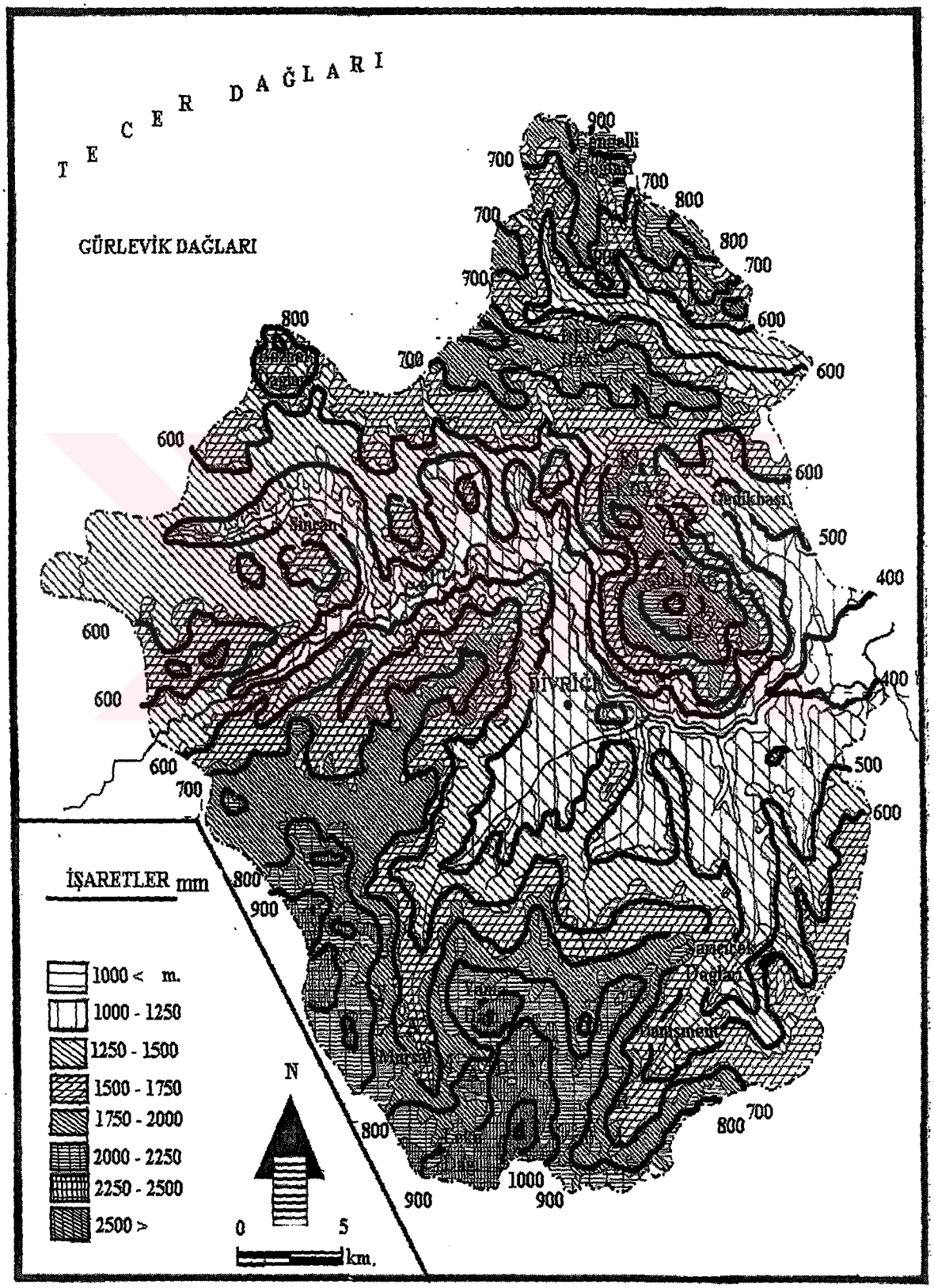
Araştırma sahasında yağış değerlerinin topoğrafik özellikler, irtifa ve bakıya göre farklılıklar arzettiği görülmektedir. Uzunca bir dönemin rasatlarına göre, Divriği'nin ortalama yağış miktarı 397 mm. olarak belirlenmiştir. Sivas'ta 417.0 mm. olan yağış tutarı, Kangal'da 473.9 mm. kadardır. Divriği ve çevresinin yüksek dağlar ile çevrili olması ve eğimin kısa mesafelerde değişmesi nedeniyle, yağış değerinin, sahanın bütün bölümlerinde eşit olmayacağı kuşkusuzdur. Divriği ve yakın çevresindeki yükseltilerin tahmini yağış miktarlarını belirlemek amacıyla SCHREIBER[102] formülü uygulanmıştır. Araştırma sahasının en fazla yağış alan kesimlerini, yükselti-yağış arasındaki ilişki dikkate alındığında dağlık kesimler oluşturmaktadır. Divriği ve çevresindeki ondüleli yapı ve dar ova tabanını oluşturan alçak sahalar en az yağış alan kesimlerdir. SCHREIBER formülünün sonuçlarına göre, Yama Dağı'nın Divriği'ye bakan kuzey yamaçlarında yıllık ortalama yağış miktarı 483.4 mm.yi aşmakta, güneydeki Eğerli dağlarının kuzeybatı yamaçlarında 458 mm., kuzeydeki Dumluca ve Delidağları'nda 459.5 mm.ye ulaşmaktadır. Yağış miktarlarındaki bu değerlendirmede bakı faktörünün dikkate alınmaması nedeniyle, gerçeğe yakın yağış değerlerinin ancak, kuzeye ve batıya dönük yamaçlarda elde edileceği söylenebilir. Bununla birlikte sıcaklık ve yağış enterpolasyonlarının teorik olduğu, dikkate alınmalıdır.[103] Araştırma sahası kendisini çevreleyen dağlık kesimlere göre alçakta kaldığından daha az yağış almaktadır. Kuzey-güney yönündeki dağlık üniteleri parçalayan Çaltı Çayı ve kollarının oluşturduğu vadiler içine sokulan hava kütlelerinin, yükselici hareketi yapmasını kolaylaştıran rüzgâr, bakı, eğim v.b. gibi koşullar gerçekleşirse, yağış miktarı artmaktadır. Gerekli doygunluğa ulaşamayan hava kütleleri sahaya düşen yağış miktarını azaltmaktadır. Depresyon özelliği taşıyan havza tabanındaki Palanga Ovası'na ulaşan hava kütleleri ısındığında genellikle yağış bırakmaz. Bu ünite ile yüksek kesimler arasında yıllık yağış tutarı bakımından 397 ilâ 483.4 mm. arasında değişen yağış farkları belirmektedir. Planeter ve oroğrafik özellikler ile klimatolojik elemanlar arasındaki etkileşim yağış farklarını belirleyen faktörlerdir (Harita 1.6).

---

[102] ARDEL, A., KURTER, A., DÖNMEZ, Y.,1969, Klimatoloji Tatbikatı, İstanbul Üniversitesi Yayınları No:123, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları No:40, İSTANBUL, ss. 195-196.

[103] ARINÇ, K., 1997, a.g.e., s. 54.

HARİTA 1.6: DİVRİĞİ İLÇESİ'NİN YILLIK ORTALAMA YAĞIŞ HARİTASI (2003).

Genel atmosfer sirkülasyon koşulları ve hava kütleleri bahsinde de değinildiği gibi Doğu ve İç Anadolu bölgeleri kışın uzun bir süre Kontinental Polar (cP) hava kütlesine bağlı yüksek basınç rejiminin etkisinde kalır. Bu süreçte batıdan gelen alçak basınç merkezlerinin çok kez iç bölgelere sokulmasına imkân vermez.[104] Bununla birlikte zaman zaman Ekim ayı sonundan itibaren Mayıs ayına kadarki dönemde Kontinental Polar (cP) hava kütleleriyle yer değiştiren Maritim Polar (mP) hava kütlelerine bağlı depresyonlar yağışlara yol açar. Sözü edilen bu hava kütlelerinin etkisiyle oluşan yağışlar, sahaya kışın kar ve havalar ısınmaya başladıktan itibaren ise yağmur şeklinde düşmeye başlar.[105] Kar şeklindeki yağışlardan en erken Divriği'yi çevreleyen dağlık sahalar etkilenir.

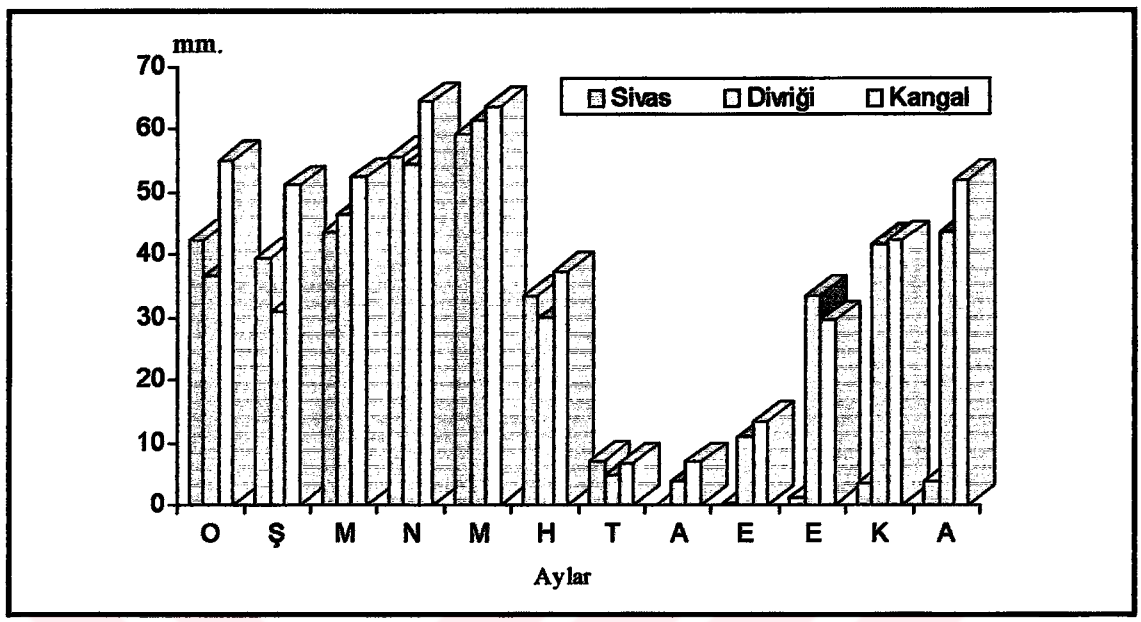
Araştırma sahasında kaydedilen, ortalama yağış miktarının aylara göre dağılımı incelendiğinde, Divriği'de en fazla yağışın 61.3 mm. ile Mayıs, en az yağışın ise 3.9 mm. ile Ağustos ayında düştüğü görülür. Yağış fazlalığı bakımından Mayıs ayını, Nisan ve Mart ayları takip eder. Yağış maksimum değere ulaştığı bu aydan sonra, azalmaya başlar. Kangal'da yılın en fazla yağışlı ayı 64.4 mm. ile Nisan, Sivas'ta 59.2 mm. ile Mayıs ayı iken, en düşük yağışlı ay ise Kangal'da 6.8 mm. ile Temmuz, Sivas'ta 5.3 mm. ile Ağustos'tur. Yıllık yağış miktarının diğer iki istasyona göre az olmasının sebepleri; oroğrafik özelliklere, gelen hava kütlelerinin karakterine ve bakı faktörüne bağlanabilir (Tablo 1.18; Şekil 1.16).

TABLO 1.18: Sivas, Divriği ve Kangal'da Aylık Ortalama Yağış Miktarının Yıl İçindeki Dağılımı (mm).

Meteoroloji İstasyonları	AYLAR												YILLIK
	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	
SİVAS (1929-2001)	42.3	39.4	43.5	55.7	59.2	33.4	7.7	5.3	16.9	31.3	38.9	43.4	417.0
DİVRİĞİ (1939-2001)	36.5	30.9	46.4	54.2	61.3	29.7	4.8	3.9	10.8	33.4	41.6	43.5	397
KANGAL (1966-2001)	55.0	51.0	52.3	64.4	63.5	37.2	6.8	6.9	13.4	29.4	42.2	51.8	473.9

KAYNAK: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden.

[104] KOÇMAN, A., 1993, a.g.e., ss. 2-3.
[105] KOPAR, İ., 2001, a.g.e., s. 136.

ŞEKİL 1.16: Sivas, Divriği ve Kangal'da Aylık Ortalama Yağış Miktarının Yıl İçindeki Dağılım Grafiği .

Yağış rejimini ortaya koyabilmek için, yağışın mevsimlere göre gösterdiği değişimleri incelemek gerekir. Divriği'de yağışın aylara dağılışı incelendiğinde, yağış miktarının en fazla düştüğü devre % 40,7 ile ilkbahardır. Çünkü ilkbahar mevsiminde, sıcaklık artışına bağlı olarak, termik yüksek basınç alanlarının etkileri azalmaktadır. Özellikle atmosferin yeryüzünden başlayarak ısınması, yere yakın tabakaların sıcaklığını arttırmakta, buna karşılık yüksek atmosfer katmanlarında hâlâ düşük sıcaklıklar devam etmektedir.[106] Bu durum ise konvektif kararsızlığa yol açmakta, Mayıs ve Haziran aylarında konvektif kararsızlığa bağlı oluşan, konveksiyonel yağışların artmasında etkili olmaktadır.[107] Divriği ilçesinde ilkbahar mevsimi boyunca konveksiyonel yağışlar hakim durumdadır.

Yağış miktarının en az düştüğü devre ise, % 9.6 ile yaz mevsimidir. İlkbahar mevsiminde etkili olan konveksiyonel yağışlar yaz mevsimi başlangıcında da etkisini sürdürür. Yaz mevsiminde atmosfer sirkülasyonu şiddetini nispeten kaybeder ve planeter frontal faaliyetler Anadolu'nun çok daha kuzeyine kayar.[108] Yazın araştırma sahası üzerinde etkili olmayan gezici siklonların frekanslarının düşük olması, yaz mevsiminde yağışların azalmasına neden olmaktadır. Divriği bu mevsimde tropikal

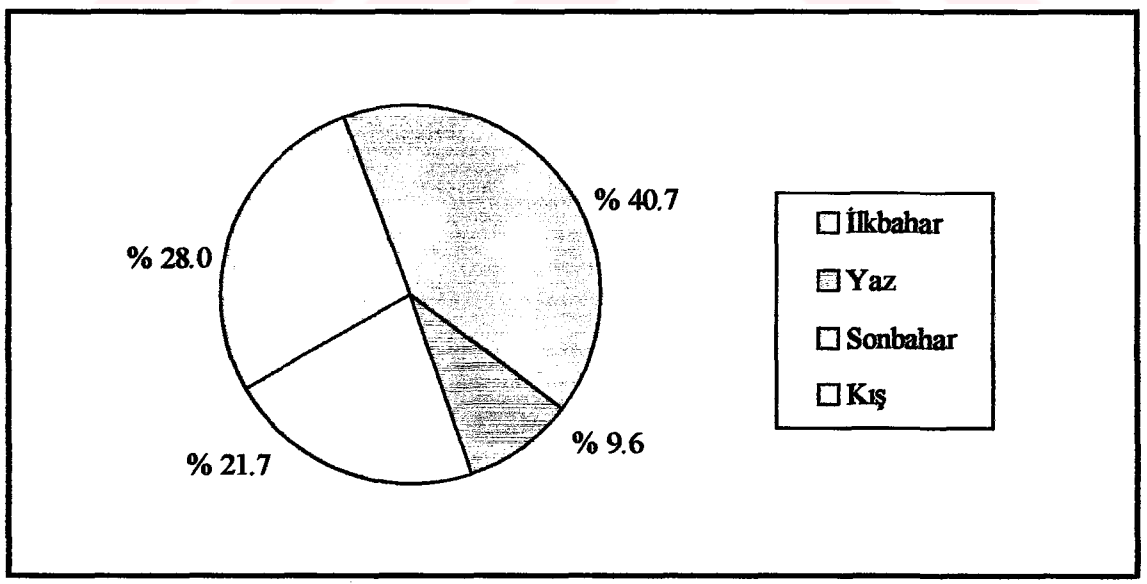
[106] ARINÇ, K., 2001, a.g.e., s. 47.
[107] KOÇMAN, A., 1993, a.g.e., s. 55.
[108] ERİNÇ.S.,1996a, a.g.e., s. 301.

hava kütlelerinin etkisi altına girmekte[109] ve havanın ısınmasıyla da yağış miktarı azalmaktadır. Yaz aylarının sonlarına doğru tekrarlanan hava kütlelerinin hareketleri sonbahar mevsiminde yağışların tekrar artmasında etkili olmaktadır. Yağışın Sonbahar mevsiminde % 21.7'si ve kış mevsiminde de % 28'i düşmektedir. Mukayese istasyonlarında da en yağışlı mevsim ilkbahardır. Yağış miktarının en fazla olduğu ikinci mevsim Sivas'ta sonbahar, Kangal'da ise Divriği'de olduğu gibi kıştır. Bunun ana nedenleri; hava kütlelerinin mevsimlik hareketleri ve coğrafî konumdur (Tablo 1.19; Şekil 1.17; Şekil 1.18).

TABLO 1.19: Sivas, Divriği ve Kangal'da Yıllık Ortalama Yağış Miktarının Mevsimlere Göre Dağılımı (mm).

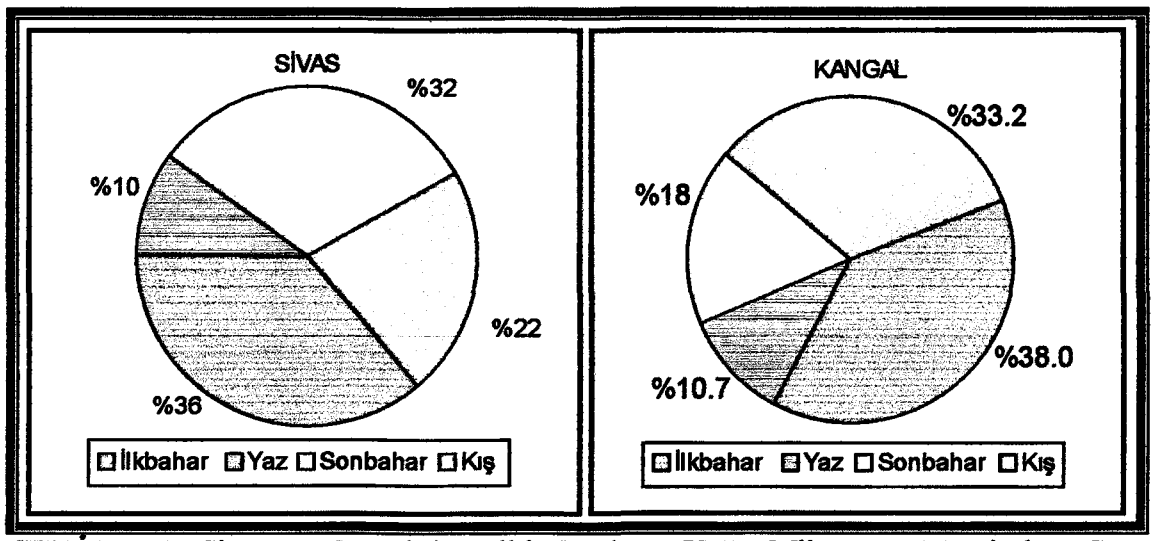
Meteoroloji İstasyonu	MEVSİMLER								YILLIK
	İLKBAHAR	%	YAZ	%	SONBAHAR	%	KIŞ	%	
SİVAS (1929-2001)	158.4	36	46.4	10	87.1	32	125.1	22	417.0
DİVRİĞİ (1939-2001)	161.9	40.7	38.4	9,6	85.8	21.7	110.9	28	397.0
KANGAL (1966-2001)	180.2	38.02	50.9	10.7	85	17.9	157.8	33.2	473.9

KAYNAK: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden.

ŞEKİL 1.17: Divriği'de Yıllık Ortalama Yağış Miktarının Mevsimlere Göre Dağılım Grafiği.

[109] KOÇMAN, A., 1993, a.g.e., s. 55.

ŞEKİL 1.18: Sivas ve Kangal'da Yıllık Ortalama Yağış Miktarının Mevsimlere Göre Dağılım Grafikleri.

Sonuç itibariyle Divriği, *İç Anadolu Karasal Geçiş Tipi*'ni gösteren yağış rejimine sahiptir.[110] Her üç istasyonda da yağış maksimum seviyeye ilkbahar sonunda yükselir, minimum seviyeye yaz sonunda düşer. Yaz mevsiminde kuraklık kendini gösterir. Ekim ayından itibaren artmaya başlayan yağışlar, Ocak ayına kadar devam eder. Ocak ve Şubat aylarında yöreyi etkileyen polar hava kütleleri yağış miktarının azalmasına neden olur. Mart ayında sıcaklık değerlerinin yükselmesi ve farklı karakterdeki hava kütlelerinin karşılaşmasıyla, yağış değerleri tekrar yükselmeye başlar ve Mayıs ayında maksimum seviyeye ulaşılır. Bu aydan itibaren azalan yağışlar minumum seviyeye Ağustos ayında ulaşır ve Eylül ayında yağışlar yeniden artmaya başlar.

Araştırma sahasının yıllık ortalama yağış miktarının yıllara göre dağılımı incelendiğinde, bugüne kadar kaydedilen en yüksek yağış miktarına, 1959 yılında 736 mm. ile ulaşıldığı görülür. Buna karşılık en düşük yağış ise, 360.5 mm. ile 1989 yılında kaydedilmiştir.[111] Dolayısıyla yapılan 40 yıllık rasat sonuçlarına göre, belli bir yağış oynaklığının olduğu dikkati çeker. Yıllara göre yağış değerlerinin değişmesi doğal ve beşerî yaşamı da olumsuz yönde etkilemiştir. Bu durum tarımda sulamayı zorunlu hale getirmiş ve hakim doğal bitki örtüsünün de diğer faktörlerle birlikte step formasyonuna dönüşmesine yol açmıştır.

---

[110] KOÇMAN, A., 1993, a.g.e., s. 58.
[111] Divriği Meteoroloji İstasyonu Verileri.

Divriği ilçesinin yağış özellikleri belirlenirken, ortalama yağışlı günlerin sayısı ile yağış türünün açıklanması gerekir. Nitekim, araştırma sahasında yağışlı günlerin yıl içinde aylara göre dağılımı incelendiğinde, ortalama yağış miktarının aylık dağılımı birbirine paralellik göstermektedir. Buna göre 0.1 mm.den daha fazla yağış kaydedilen günlerin sayısı Divriği'de 105.5 gün, karşılaştırma istasyonları olan Sivas'ta 110.4 gün ve Kangal'da 97.3 gündür. Dolayısıyla araştırma sahasında yılın % 29'luk kısmı yağışlı geçmektedir. Aylık ortalamalarda en yüksek yağışlı gün sayısı 13.6 gündür. Bu değere aynı zamanda maksimum yağışın yaşandığı Mayıs ayında ulaşılır. Mart-Mayıs dönemini içeren ilkbahar mevsiminde yağışlı günlerin ortalama sayısı Sivas'ta 12.8 gün ile 13.8 gün, Divriği'de 12.7 gün ile 13.6 gün, Kangal'da ise 11.5 gün ile 12.7 gün arasında değişir. Buna karşılık yaz aylarında İlkbahar yağışlarının Haziran ayına sarkması nedeniyle yağışlı gün sayısı Haziran ayında yüksek (Sivas 8.2 gün, Divriği 7.3 gün, Kangal 7.2 gün) Temmuz ve Ağustos aylarında tüm istasyonlar için 1.7 gün ile 2.4 gün arasında değişen düşük değerler gösterir. Bu iki ayda yağış değerlerinin minimum seviyeye düşmesinde, yazın yöreye gelen sıcak hava kütleleri ve rüzgârlar etkilidir. Yağışlı gün sayısının düşük değerler gösterdiği aylarda kuraklık önemli bir problemdir (Tablo 1.20).

TABLO 1.20: Sivas, Divriği ve Kangal'da Ortalama Yağışlı Gün Sayısının Aylık Dağılımı (Gün).

MET. İST.	AYLAR												YILLIK
	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	
SİVAS (1929-2001)	12.9	12.4	12.8	13.2	13.8	8.2	2.4	1.8	4.2	7.5	9.3	11.9	110.4
DİVRİĞİ (1939-2001)	11.4	11.1	12.7	12.9	13.6	7.3	2.3	2.6	3.7	7.3	8.4	12.2	105.5
KANGAL (1966-2001)	11.6	10.8	11.5	12.0	12.7	7.2	1.7	1.5	3.0	6.4	7.8	11.1	97.3

KAYNAK: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden.

Araştırma sahasında günlük maksimum yağışların en fazla etkili olduğu aylar, yağışlı geçen aylarla benzer özellikler gösterir. Günlük maksimum yağışlar içinde, en az yağışlı geçen mevsim yazdır. Buna göre; yıl içinde kaydedilen en yüksek günlük ortalama yağışa Sivas ve Divriği'de 51.2 mm. ile Ekim ayında, Kangal'da 56.2 mm. ile

Kasım ayında ulaşılır. Aşındırma sürecine bağlı olarak oluşan yüzey şekilleri dikkate alınırsa, sağanak yağışların yörede zaman zaman etkili olduğu anlaşılmaktadır. Zaman ve süreç faktörleri içerisinde değerlendirildiğinde, çok hızlı ve kısa sürede gelişen bu oluşum, sahadaki fiziksel ve beşerî yapıyı olumsuz yönde etkilemektedir. Divriği ve yakın çevresinde sel karakterli sağanak yağışlar, özellikle yaz mevsiminin başlangıcında oluşmaktadır.

İlkbahar ve sonbahar mevsimlerinde yağmur şeklindeki yağışlar, kışın sıcaklık değerlerinin azalması ve yoğunlaşmanın 0°C altında gerçekleşmesiyle kar şeklinde düşmektedir. Kar yağışları ve kar örtüsünün yerde kalma süresine yükselti, karın albedosu, rüzgâr, toprak sıcaklığı, bulutluluk, bitki örtüsü, eğim gibi bir çok faktörün doğrudan ya da dolaylı etkileri vardır.[112] Divriği'de 28.6 gün olan kar yağışlı günler sayısı, Sivas'ta 31.6 güne yükselmekte, Kangal'da 32.9 güne ulaşmaktadır. Kar yağışının en fazla görüldüğü ay üç istasyonda da Ocak ayıdır (Divriği 'de 8.7 gün, Sivas'ta 9.4 gün, Kangal'da 9 gün). Haziran, Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarında ise kar yağışı görülmemektedir. Divriği, mukayese istasyonlarıyla karşılaştırıldığında, yıl içerisinde ortalama kar yağışlı gün sayısı daha azdır. Çünkü yıl içindeki ortalama sıcaklık değerleri iki istasyondan daha yüksektir. Yörede en fazla kar yağışını dağlık alanlar almaktadır. Yine toprak sıcaklıkları yüksek olan Divriği'de, karın yerde kalma süresi diğer istasyonlara göre daha kısadır. Kar ile örtülü günler sayısı 50.8 gündür. Sivas'ta bu sayı 62.2 gün ve Kangal'da 83.5 gün olup, karın yerde kalma süresi, depolandığı yerin özelliklerine göre değişmektedir. Özellikle yükseltisi fazla olan dağların kuzey yamaçlarında karın yerde kalma süresi Haziran sonuna kadar sarkabilmektedir. Divriği şehrinin bulunduğu Palanga Ovası ve az eğimli aşınım yüzeylerinde ise, kar yağışı azdır ve süresi de kısadır.

Araştırma sahasında Mayıs ayı başından Ekim ayı sonuna kadar kar örtüsü görülmez. Kış mevsiminde ise kar uzun süre yerde kalmaktadır. Bu durum toprağın su ihtiyacının karşılanması ve yeraltı sularının oluşumu açısından önem taşımaktadır. Yeraltı suları, yöredeki kaynakları ve akarsuları beslemekte, yaz kuraklığının yaşandığı Divriği'de, tarımsal faaliyetleri olumlu yönde etkilemektedir. Buna karşılık, kar yağışları zaman zaman ulaşımı olumsuz yönde etkilemektedir.

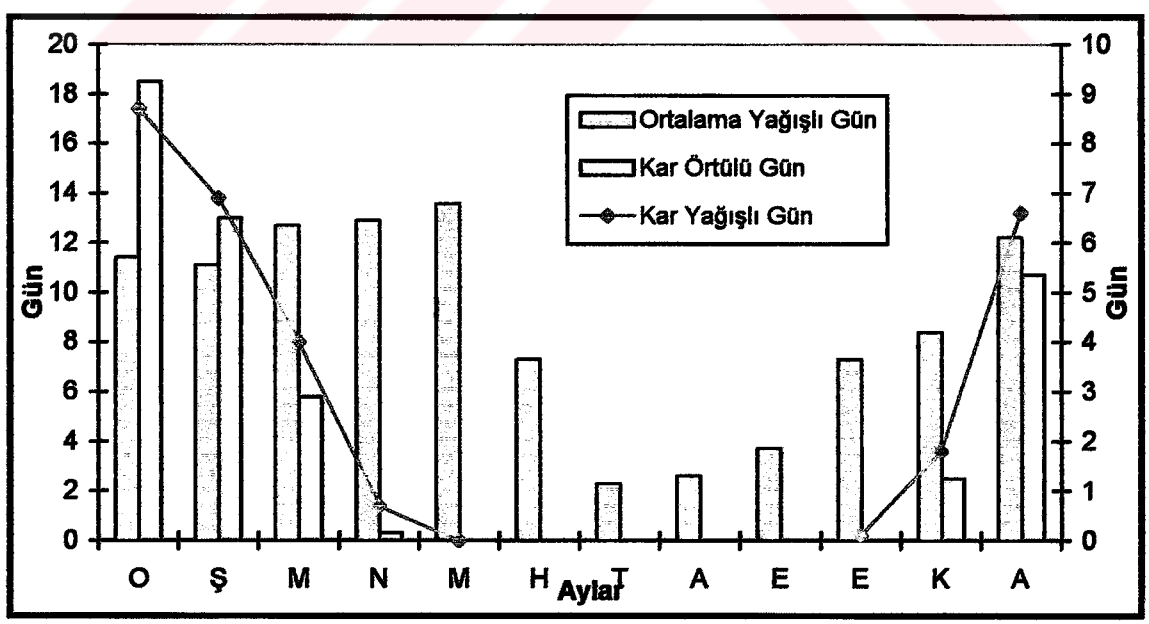
[112] KOPAR, İ., 2001, a.g.e., s.146.

Divriği'de uzun yıllık rasat sonuçlarına göre, en yüksek kar örtüsü kalınlığı 59 cm. olup, Aralık ayında kaydedilmiştir. Bu değer Sivas'ta 110 cm., Kangal'da ise 165 cm.dir. Her iki istasyonda da Şubat ayında tespit edilmiştir (Tablo 1.21; Şekil 1.19).

TABLO 1.21: Sivas, Divriği ve Kangal'da Ortalama Kar Yağışlı Günler, Karla Örtülü Günler Sayısı ve En Yüksek Kar Örtüsü Kalınlığının Aylık Dağılımı.

Met..İst.	Met.Unsur	AYLAR												Yıllık
		O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	
SİVAS (1929-2001)	K.Y.G.	9.4	8.5	5.2	0.9	0.1	-	-	-	-	0.2	1.6	5.7	31.6
	K.Ö.G.	21.2	17.6	7.7	0.6	0.0	-	-	-	-	0.0	2.5	12.4	62.2
	K.Ö.K.(cm)	102	110	76	15	10	-	-	-	-	7	30	102	110
DİVRİĞİ (1939-2001)	K.Y.G.	8.7	6.9	4.0	0.7	0.0	-	-	-	-	0.1	1.8	6.6	28.6
	K.Ö.G.	18.5	13	5.8	0.3	-	-	-	-	-	-	2.5	10.7	50.8
	K.Ö.K.(cm)	38	49	36	9	-	-	-	-	-	-	29	59	59
KANGAL (1966-2001)	K.Y.G.	9.0	8.5	5.5	1.1	0.1	-	-	-	-	0.0	1.4	7.2	32.9
	K.Ö.G.	25.3	22.6	14.7	1.3	0.0	-	-	-	-	0.2	3.2	16	83.5
	K.Ö.K.(cm)	126	165	115	27	-	-	-	-	-	10	36	64	165

KAYNAK: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden.

ŞEKİL 1.19: Divriği Ortalama Kar Yağışlı Günler, Karla Örtülü Günler Sayısı ve En Yüksek Kar Örtüsü Kalınlığının Aylık Dağılımı.

1. 2. 2. 5 Yağış Etkinliği ve İklim Tipi

Herhangi bir sahanın aldığı yağış tutarı ile buharlaşma, terleme, sızma gibi unsurlarla, kaybedilen su arasındaki ilişkiye dayanan yağış etkinliği bir yerin iklimini tanımlamada çok önemlidir. Yağış etkinliğini, dolayısıyla iklim tipini belirlemek amacıyla, Divriği Meteoroloji İstasyonu'nun verileri esas alınmış, ERİNÇ, KÖPPEN, DE MARTONNE ve THORNTHWAİTE yağış etkinliği formülleri kullanılmıştır.[113] KÖMÜŞÇÜ'nün iklim tipini belirlemek için yaptığı tasniften de yararlanılmıştır.

ERİNÇ'in yağış etkinliği indis formülüne göre, yıllık ortalama yağış miktarı, yıllık ortalama maksimum sıcaklık değerine bölünerek yağış etkinliği indisi elde edilmektedir.[114] Bu formüle göre, araştırma sahasının yağış etkinliği indisi 18.3'dur. Ancak bu indis değerleriyle havza genelinin yağış etkinliğini belirlemek güçtür. Çünkü; bölgesel ve yersel konum şartları, bakı, yükselti gibi özellikler nedeniyle bir yerin sahip olduğu sıcaklık, yağış, basınç ve rüzgâr gibi koşullar kısa mesafelerde bile değişik durumlar göstereceği için, yağış etkinliğinin de farklı olacağı açıktır.[115] ERİNÇ formülüne göre, sıcaklığın düşük ve yağışın fazla olduğu soğuk aylarda indis değerleri yüksek, sıcaklığın yüksek ve yağışın az olduğu sıcak aylarda ise indis değerleri düşük çıkmıştır. Bu da göstermektedir ki; mevcut su döngüsünde kayıp ile kazanç arasında uygun bir yapılanma vardır. İlkbahar aylarında yarı nemli, kış aylarında nemli ve yaz aylarında ise tam bir kurak devre yaşanmaktadır. Bu dağılış doğal yapıyı etkilemektedir. Araştırma sahasının doğal bitki örtüsünü stepler oluşturmakta, mevcut iklim şartlarının oluşturduğu kuru orman formasyonuna ait elemanlara rastlanılmaktadır. Bitki örtüsünün bugünkü dağılışında, insan faktörünün etkisi de dikkate alınmalıdır.

Yıllık ortalama yağış ile yıllık ortalama sıcaklığın 10 sayısı ile toplamı arasındaki orantı, De MARTONNE (1923-1942) Kuraklık İndisi[116] formülünü vermektedir. Bu formüle göre, Divriği şehri 11.1 yıllık indis değeri ile *yarı kurak bir iklim tipi*ne sahiptir. Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarında indis değeri 10'un altındadır. Bu aylarda yüksek buharlaşmaya karşılık yağışlar son derece azdır ve yörede kuraklık

---

[113] ERİNÇ, S., 1996a, a.g.e., ss. 474-487.
[114] ERİNÇ, S., 1996a, a.g.e., ss. 485-486.
[115] KOÇMAN, A., 1995, a.g.e., s. 91.
[116] DÖNMEZ, Y., 1984, Umumî Klimatoloji ve İklim Çalışmaları, İstanbul Üniversitesi Yayınları No:2506, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No:102, İSTANBUL, ss. 253-255.

etkilidir. Yörede indis değeri 10-20 arasında kalan Haziran ve Eylül ayları yarı kurak, 20-30 arasında kalan Kasım ve Aralık ayları ise yarı nemli geçmektedir (Tablo 1.22).

TABLO 1.22: ERİNÇ (1965) ve De MARTONNE (1942) Formüllerine Göre Divriği'nin Yıllık ve Aylık Kuraklık İndis Değerleri.

Formül		AYLAR												
		O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
ERİNÇ	İndis Değeri	365	115.8	59.8	39.9	34.3	13.5	1.8	1.4	4.7	20.1	45.3	127.3	18.3
	Yağış Etkinliği	Çok Nemli			Yarı Nemli		Yarı Kurak	Kurak			Yarı Kurak	Nemli	Çok Nemli	Yarı Kurak
DE MARTONNE	İndis Değeri	61.6	40.3	38.6	31.5	29.3	12.0	1.7	1.3	4.3	17.3	31.3	49.7	11.1
	Yağış Etkinliği	Nemli				Yarı Nemli	Yarı Kurak	Kurak			Yarı Kurak	Nemli		Yarı Kurak

KAYNAK: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden yararlanılmıştır.

Araştırma sahasında, yağış etkinliğinin tespiti için kullanılan değerlendirme metotlarından biri de, KÖPPEN formülüdür.[117] Bu formüle göre, yöre her mevsimi yağışlı, kış ayının yağış miktarı yaz ayının yağış miktarının 1/10'dan fazla (Df), en az dört ayın sıcaklığı 10 °C'den fazla (b), yıllık ortalama sıcaklık 18 °C'den az ve en sıcak ay 18 °C'den yüksek (k) olan *nemli soğuk mutedil iklim tipi*ne[118] girer. Bu iklim tipi Dfbk harfleri ile ifade edilir.

Meteoroloji uzmanı KÖMÜŞÇÜ'nün yağışa bağlı iklim sınıflandırması esas alındığında, yıllık ortalama yağışı 250 mm.den az olan yerler kurak, 250-500 mm. arası olan yerler ise yarı kurak iklime sahip olarak kabul edilmektedir.[119] Araştırma sahasındaki yağış miktarı, bu ölçütlerle değerlendirildiğinde yarı kurak iklim özelliklerine dahil edilebilir.

Araştırma sahasının iklim tipini gerçeğe en yakın tespit edebilmek için THORNTHWAITE metodu kullanılmış ve buna göre su bilançoları hazırlanmıştır. Bu metoda göre, yağış kaybedilen sudan fazla olduğu zaman iklim yağışlı, su

[117] ERİNÇ, S., 1996, a.g.e., s. 496.
[118] ERİNÇ, S., 1996, a.g.e., s. 258.
[119] KÖMÜŞÇÜ, A.Ü. ve ERKAN, A., 1998, Kuraklık ve Türkiye Açısından Genel Bir Değerlendirme, http://www.meteor.gov.tr/webler/inethaf/kuraklik/kuraklik.htm.

yetersizliğinin ihtiyaca göre fazla olduğu yerlerde iklim kuraktır prensibinden hareket etmektedir. Thornthwaite iklim sınıflandırmasında, yağış etkinlik oranı dikkate alınır. Yağış etkinlik oranı, aylık toplam yağışın aylık toplam buharlaşmaya bölünmesiyle elde edilir.[120]

THORNTHWAITE metodu, bir bölge veya yörenin ikliminin belirlenmesinde doğal ve beşerî olayların analizini yapabilmek açısından büyük önem taşımaktadır. Gerçekten de iklim elemanlarının kombinasyonu ile belirlenen iklim tipi; yerleşme, mesken şekilleri, tarımsal faaliyetler, doğal bitki örtüsü, akarsuların debi ve rejimleri, kaynaklar ve yeraltı sularının verimlilik dereceleri gibi birçok doğal ve beşerî olayı doğrudan ve dolaylı etkilemektedir. Ancak bu etkinin derecesi temelde sıcaklık, yağış ve buharlaşma gibi faktörlerin yönlendirdiği bir gelir gider dengesi olan yağış etkinliğine bağlıdır.[121] Araştırma sahasında bu metoda göre, yağış miktarının potansiyel evapotranspirasyondan daha az olduğu, Kasım ayından itibaren toprakta su birikmeye başladığı görülür. Kasım ve Aralık aylarında yağışların artmasıyla birlikte, toprak tamamen su ile doygun hale gelmektedir. Ocak ve Şubat aylarında ortalama sıcaklık değerleri 0°C'nin altında olduğundan buharlaşma hemen hiç olmamakta, Şubat, Mart, Nisan aylarında toprakta su fazlası görülmektedir. Mayıs ayından itibaren yağışlar potansiyel buharlaşmayı karşılamamakta, toprakta birikmiş su artık harcanmaya başlamaktadır. Yine bu aydan sonra bitki örtüsünün ve tarımsal faaliyetlerin canlanmasına bağlı olarak su tüketimi artmakta, yazın buharlaşmanın da etkisiyle 2,5-3 ay kurak bir dönem yaşanmaktadır. Mayıs, Haziran, Temmuz, Ağustos, Eylül ve Ekim ayları su noksanı olan aylardır. Bu aylarda beslenme unsurlarındaki negatif bilanço nedeniyle, akarsu ve kaynakların debilerinde hissedilir bir azalma meydana gelir. Mayıs ayından Ekim ayına kadar devam eden altı aylık evrede yağışlar PE'den daha azdır. Ekim ayı sonu ile Kasım ayı başlarından itibaren artan yağışlara karşılık, azalan buharlaşmanın etkisiyle toprakta yeniden su birikmesi gerçekleşmektedir. Yağışın arttığı ve PE'nin de sıcaklıkların da düşmesine birlikte azaldığı soğuk devre boyunca, toprakta su birikimi sağlanır (Tablo 1.23).

---

[120] THORNTHWAITE, G.T.,1948, *An Introduction to Climate*, Third Ed. McGraw-Hill Book Company Inc, NEWYORK, s.19.

[121] ERİNÇ, S.,1957, Tatbiki Klimatoloji ve Türkiye'nin İklim Şartları, İstanbul Üniversitesi Hidrojeoloji Enstitüsü Yayınları, Sayı: 2, İSTANBUL, s. 71.

TABLO 1.23: Thornthwaite Metoduna Göre Divriği İlçesi'nin Su Bilançosu.

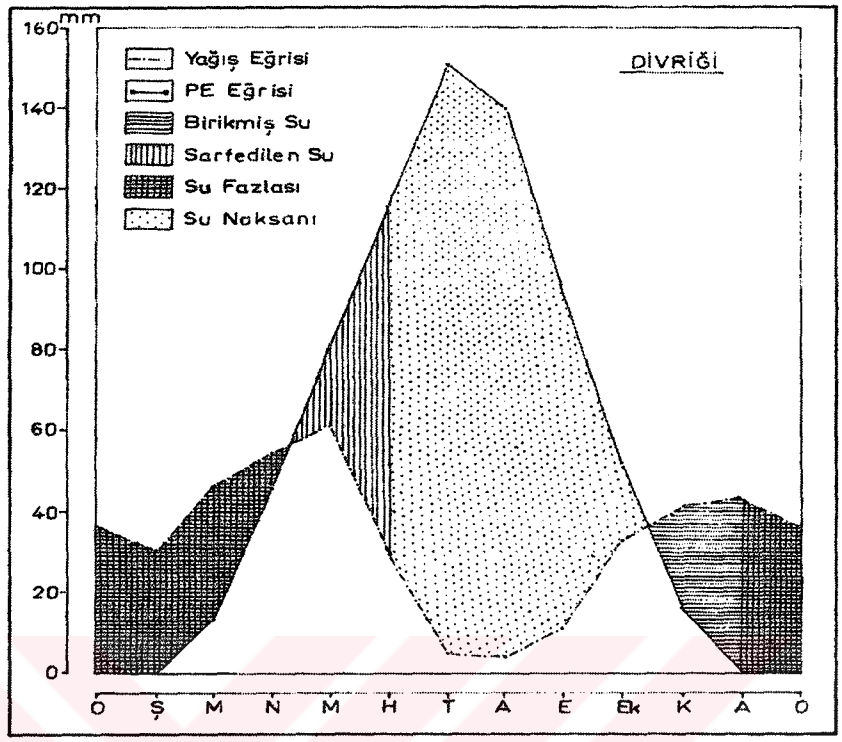
AYLAR	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Sıcaklık °C	-2.9	-0.8	4.4	10.6	15.1	19.6	23.7	23.5	19.5	13.1	5.9	0.5	11,2
Sıcaklık İndisi	0	0	0.8	3.1	5.3	7.9	10.5	10.4	7.8	4.2	1.2	0.3	51,5
Düzelmemiş PE	0	0	12.9	41.3	66.5	93.2	119.7	118.4	92.5	54.7	19.0	0.7	619.1
Düzelmiş PE	0	0	13.3	45.9	81.2	115.5	150.9	139.7	96.2	52.5	16.04	0.6	712.3
Yağış	36.5	30.9	46.4	54.2	61.3	29.7	4.8	3.9	10.8	33.4	41.6	43.5	397
Birikmiş Suyun Aylık Değişimi	41	0	0	0	19.9	0	0	0	0.	12.1.	74.6	31.1	-
Birikmiş Su	100	100	100	100	80.1	0	0	0	0	0	25.6	68.9	-
Gerçek Evapotraspirasyon	0	0	13.4	45.9	81.2	109.8	4.8	3.9	10.8	33.4	16	0.6	319.8
Su Noksanı	0	0	0	0	0	5.8	146.1	135.9	85.5	19.2	0	0	392.5
Su Fazlası	36.5	30.9	3.3	8.3	0	0	0	0	0	0	0	0	108.7

KAYNAK: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü Verilerinden Hazırlanmıştır.

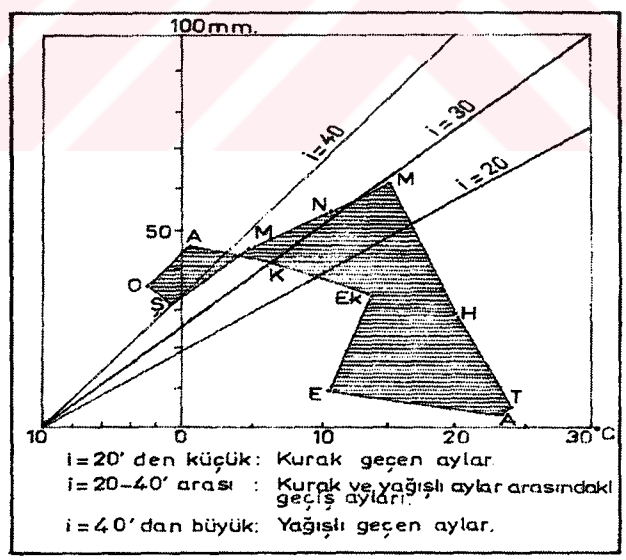
THORNTHWAITE metoduna göre, Divriği "C1 C'2 sb'2" harf ve rakamlarıyla ifade edilen *Kurak ve az nemli, ikinci dereceden mikrotermal (az sıcak), kış mevsiminde orta derecede su fazlası olan ve denizel şartlara yakın iklim tipi*ne girmektedir.[122] Gün içinde sıcaklık farklılaşmalarının görülmesi, soğuk kış ve çok sıcak olan yazların mevcudiyetine bağlı olarak ortaya çıkan karasal rejim, araştırma sahasında azda olsa değişime uğramıştır (Şekil 1.20).

Divriği'de uygulanan iklim tasniflerine göre, nemli ve kurak geçen aylar bulunmaktadır. Bu nedenle sıcaklık ve yağış ilişkilerini gösteren bir adet klimogram hazırlanmıştır. Yağış ve sıcaklıkların aylara dağılımında farklılıklar olduğu için klimogramın şekli uzunlamasına bir görünüm almıştır. Klimogramın indis değerleri incelendiğinde; Mayıs, Haziran, Temmuz ve Ağustos aylarında indis değeri 20'nin altındadır. Bu devreler arası kurak ayları temsil etmektedir. Sonbahar mevsimi kurak ve yağışlı devreler arasında bir geçiş dönemi oluşturmaktadır. Aralık, Ocak, Şubat ve Mart indis değeri 40'ın üzerinde bulunmaktadır. Özellikle kışın bölgede etkili olan gezici siklonlar yağışlara neden olmaktadır (Şekil 1.21).

[122] AKGÜNDÜZ, S., 2000, a.g.e., ss. 12-56.

ŞEKİL 1.20: Thornthwaite Metoduna Göre Divriği İlçesi'nin Su Bilançosu

ŞEKİL 1.21: Divriği İlçesi'nin Klimogramı.

Netice itibariyle iklim tasnifinde kullanılan formüller esas alındığında, saha *yarı kurak ve az nemli bir iklim tipine* sahiptir. Yaz aylarında yaşanan kuraklık, tarımsal faaliyetler açısından önem taşımaktadır. Yörede büyük ölçüde kuru tarım yapılmakta, suyun temin edildiği yerlerde ise sulamalı tarıma geçilmektedir. Doğal bitki örtüsü antropojen etkiler ve iklimdeki global ısınmaya bağlı olarak değişmektedir.

1. 3. Hidrografya

Dünyada yağış, buharlaşma, rüzgâr yönleri ve sıcaklık, güneşten gelen enerjiye göre şekillenmekte ve bu şekillenmeyle iklim değişmektedir. Büyük iklim değişmelerinden sürekli devinim halinde olan su döngüsü de etkilenmektedir.[123] Su döngüsüne bağlı olarak yer altı ve yer üstü suları oluşmaktadır. Nitekim coğrafî yeryüzünün[124] temel unsurlarından biri olan su, canlıların var olmasını, topografyanın şekillenmesini, bitki örtüsünün gelişmesini, beşerî ve ekonomik faaliyetlerin biçimlenmesini sağlar. Özellikle de herhangi bir bölgede insanın yaşayabilmesi için, su gerekli bir ihtiyaçtır. Yine yarı kurak iklim tipinin egemen olduğu sahalarda, tarımsal faaliyetler için büyük değer taşıyan yeraltı ve yerüstü sularının tespiti önemlidir. Bu nedenlerle Divriği ilçesinin akarsuları, gölleri, yeraltı suları ve kaynakları, hidrografik açıdan incelenerek, coğrafî özellikler üzerine etkileri belirlenmeye çalışılmıştır.

1. 3. 1. Akarsular

Araştırma sahasının en büyük akarsuyunu oluşturan Çaltı Çayı ve kollarının su toplama havzası yaklaşık 2400 km^2yi bulmaktadır. Çaltı Çayı kadar büyük olmayan yörenin diğer önemli akarsuyunu da, kuzeybatı-güneydoğu yönünde sahayı kat eden Kesme Çayı oluşturmaktadır. Bu akarsu yan kollarıyla birlikte 150 km^2lik bir alanı drene etmektedir. İki havzanın bütün suları, Fırat Irmağı'na dökülmektedir (Harita 1.7).

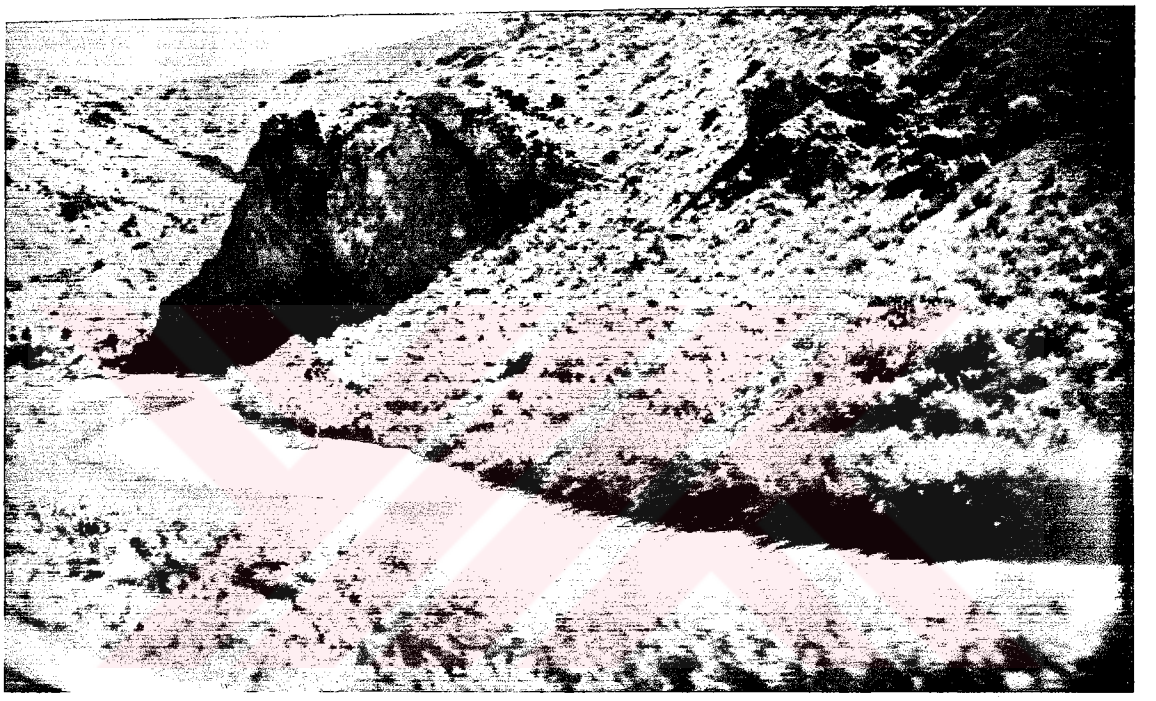
Çaltı Çayı, araştırma sahasının dışında Yılanlı Dağları'ndan çıkan Güneş Çayı ile Tecer, Gürlevik ve Karabel yörelerinden kaynaklanan Sincan Çayı'nın Divriği yakınlarında birleşmesiyle oluşmaktadır. Divriği ilçesi içindeki uzunluğu 130 km. olup, toplam uzunluğu 180 km.dir. Güneş Çayı, Kangal ilçesi yakınlarında Kangal Çayı adını alır ve güneydeki Kalkım Çayı ile Çetinkaya'da birleşerek Tatlı Çay adıyla güneybatı-kuzeydoğu yönünde akış gösterir. Bahçeli köyü yakınlarında Karabel Çayı'nın (Sincan Çayı) katılmasıyla, Çaltı Çayı adını alır. Çetinkaya'dan Akmeşe köyüne kadar ofiyolitik serinin içinde akarken, bu kesimden sonra siyenitlere sokulan akarsu yön değiştirerek kuzeybatıdan- güneydoğuya doğru akış gösterir. Divriği ilçesine kuzeybatıdan giriş yaparak, ilçenin doğusunda Çaltı Çayı Vadisi'nde dar bir boğaza girerek, Dazlak

---

[123] FARNSWORTH K.L. and MİLLİMAN, J.D. 2003, *Effects of Climatic and Anthropogenic Change on Small Mountainous Rivers: The Salinas River Example*, Global and Planetary Change, Volume 39, Issues 1-2, USA, Page: 55.

[124] DOĞANAY, H., 1993, Coğrafya'ya Giriş, Gazi Büro Kitabevi, ANKARA, s. 13.

İstasyonu'na kadar devam eder ve tekrar litolojik yapıya bağlı olarak kuzeydoğuya doğru yönelir. Akarsu, Divriği şehri-Fazıloğlu Deresi doğusuna kadar metamorfik, Fazıloğlu Deresi –Morçinge arası ofiyolitik, Morçinge- Arage Deresi arasında Granit birimler içinde akarak, Çaltı Demiryolu İstasyonu yakınlarında Fırat Irmağıyla birleşir. Fırat'a birleşim noktasına kadar suyun rengini demir oksitler belirler. Bu nedenle suyun rengi kırmızıdır (Fotoğraf 1.25).

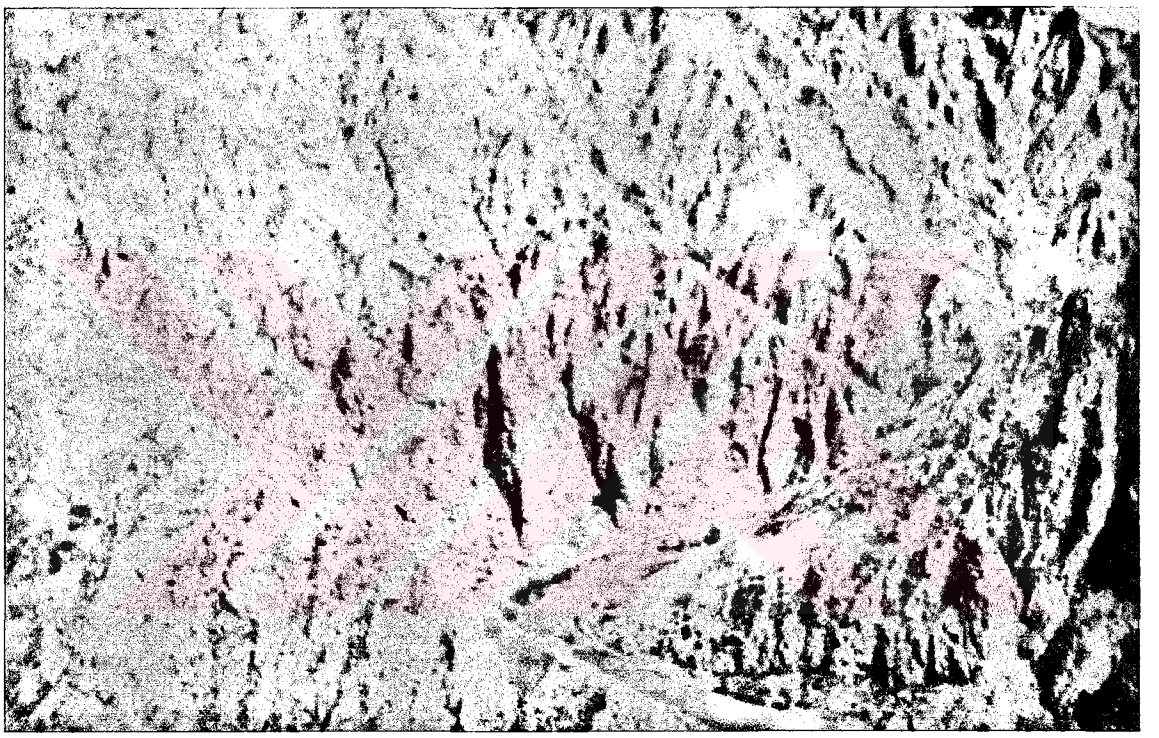

FOTOĞRAF 1.25: Demirdağ Köyü yakınlarında Çaltı Çayı'na karışan Demir Oksitler suyun rengini değiştirmekte ve su bu kesimden sonra kırmızı bir renk almaktadır.

Pliyosen ve Kuvaterner de Neotektonik hareketlere bağlı olarak sahanın toplu olarak yükselmesi mevcut akarsuların yataklarına gömülmesine neden olmuştur. Çaltı Çayı ve kolları akış yönlerine paralel olarak dar, derin, sarp görünümlü antesedant ve boğaz vadileri meydana getirmişlerdir (Fotoğraf 1.26).

Çaltı Çayı'nın araştırma sahasındaki diğer beslenme kolları Nıh Çayı, Hamo Çayı, Fazıloğlu Deresi, Morçinge Deresi, Karabel Çayı, Eskibeyli Deresi ve Erikli Deresi'dir. Adı geçen bu akarsulardan en önemlisi Nıh Çayı'dır. Mursal köyünün güneyindeki Yama Dağı'ndan (2150 m.) kaynağını alan Nıh Çayı, çevre dağlardan gelen birçok kaynak ve mevsimlik akarsuların katılmasıyla Hekme Deresi adını alır. Geçtiği yerlere göre isim alan Hekme Deresi, Çokmaşat mezraası ile Mursal arasında

Mursal Çayı, Mursal'ın kuzeyinden Güresin köyüne kadar da Nıh Çayı olarak isimlendirilir. Burada Yama Dağı'ndan kaynağını alan güneybatı-kuzeydoğu uzanışlı Aktoprak Deresi ile birleşir. Nıh Çayı, kaynaktan Bahtiyar köyüne kadar üzerindeki volkanik birimi aşındırarak, dar ve derin bir boğazda akar. Bahtiyar köyünün kuzeyinde Neojen birimler üzerinde geniş tabanlı bir vadide kuzeydoğuya yönelen akarsu, tekrar 4 km. uzunluğunda bir boğaz vadiye girer. Bu kesimden sonra Fazıloğlu Deresi ile birleşerek kuzeyde Çaltı Çayı'na dökülür.

FOTOĞRAF 1.26: Divriği Şehri doğusunda Çaltı Çayı'nın akış gösterdiği Boğaz Vadinin görünümü.

Araştırma sahasının güneyinde bulunan diğer önemli bir akarsuda Fazıloğlu Deresi'dir. Leke Dağı'ndan (2735 m.) kaynağını alan güney-kuzey akışa sahip ve bazaltlar içerisinde asimetrik bir vadi özelliği kazanan Fazıloğlu Deresi, bu kesimde Eğrisu Deresi adını almaktadır. Eğrisu köyüne kadar bu köyün adıyla isimlendirilen akarsu, bu köyün kuzeyinde Fazıloğlu Deresi olarak adlandırılmaktadır. Uzunbağ köyünden sonra kuzeydoğuya ani bir dirsekle yönelen akarsuyun bu kesimin de, olası bir fay olduğu tahmin edilmektedir. Fazıloğlu Deresi, Sandıklı Tepesi ile Cevizlikbaşı Tepe arasında kalan kalkerli sahayı kesmekte ve bu yapının içinde oluşturduğu boğaz vadi ile Çaltı Çayı'na dökülmektedir.

Kaynağını ortalama 2500 m. yükseltiye sahip Sarıçiçek dağlarından alan Palha Çayı, bazaltik kütle içerisinde açtığı dar ve derin bir boğaz vadi içerisinde akmaktadır. Akarsuyun dağın batı yamaçlarına öteleme yapması, eksenler arası bir yapılaşmanın orta çizgisinde akış göstermesi ve yönünün Selimoğlu köyünden sonra dirsek yaparak yön değiştirmesi bu hat üzerinde olası bir fayın olabileceği kanaatini oluşturmaktadır. Selimoğlu köyünden sonra bu akarsu Yukarı Kuşlu Çayı adını almakta; Derimli doğusundan gelen Bağ Deresi birleşerek, 3 km. sonra Çaltı Çayı'na karışmaktadır.

Araştırma sahasının kuzeyindeki en önemli akarsu ise, Çaltı Çayı Havzası'na dahil olmayan ve ayrı bir havza özelliği taşıyan Kesme (Türk) Çayı'dır. Tecer sıradağlarının devamı niteliğindeki Çengelli dağlarından kaynağını alan akarsuyun yaklaşık uzunluğu 16 km. olup, araştırma sahasına dahil uzunluğu 7 km.dir. Çitme köyünün kuzeyinde Mansurlu ve Mezraa dereleriyle birleşmekte ve Madenli köyüne kadar Hamo Çayı, buradan sonra da Kesme Çayı adını alarak araştırma sahasının dışına çıkmakta ve Fırat'a dökülmektedir. Kesme Çayı, Oligo-Miyosen dönemine ait jipsli bir seri üzerinde yer aldığından yüzey suları gelişme imkanı bulamamış ve sahada yeraltı kaynakları gelişme göstermiştir.

Çaltı Çayı Havzası'na dahil olan Karabel Çayı kaynağını Yılanlı dağlarından alan diğer önemli bir akarsudur. Çayın toplam uzunluğu 53 km. olup, bunun 22 km.si araştırma sahasına dahildir. Kırkgöz köyünün kuzeydoğusundan sahaya giren Karabel Çayı, Sincan beldesine kadar Oligo-Miyosen dönemine ait jipsli seriyi örten Kuvaterner arazi üzerinde gelişmekte, Sincan mevkiinden sonra ofiyolitik serinin içerisine girmektedir. Demirdağ köyüne kadar bu seri içerisinde akış gösteren çay, Dumluca mevkiinde siyenit kütlenin içine girerek dar ve derin bir boğaz oluşturmaktadır. Karabel Çayı Güneş İstasyonu'nun 1 km. doğusunda Çaltı Çayı ile birleşmektedir.

Deniz seviyesinden 1898 m. yükseltide Sivri Tepe'nin güney eteklerinde doğan Değirmen Deresi ile 2200 m. yükseltide bulunan Kılıçkıran Tepe'den kaynağını alarak Erikli köyü yakınlarında birleşen Erikli deresi, dağ sıralarının uzanış doğrultularına paralel bir yönde akmaktadır. Kaynağında Eosen birimler, Erikli köyü mevkiinde Neojen birimler içinde akış özelliği kazanan akarsu, Akmeşe köyü çevresinde ofiyolit seri içerisinde akmaktadır. Kaynak sularla beslenen Erikli deresinin yaklaşık olarak uzunluğu 8 km.dir.

Araştırma sahasının kuzeyindeki Eskibeyli deresi, 1950 m. yükseltideki Büyükgüney Tepe'nin eteklerinden kaynağını almakta, buradan Doğan mezraasına kadar dar ve derin bir vadi içerisinde ilerlemekte ve dağların yamaç kısımlarını takip ederek Eskibeyli köyüne ulaşmaktadır. Akarsu, Eskibeyli köyü yakınlarında Eosen, bu köyün güneyinde Oligo-Miyosen, Çaltı Çayı ile birleşim noktasında ise ofiyolitik ve siyenit birimler içinde akış göstermektedir.

Yukarıda belirtildiği gibi, sular dışında tepelik alanlardan vadi ve havza tabanına doğru akış gösteren mevsimlik akarsular mevcuttur. Özellikle yaz mevsiminde yatakları kuru olan bu akarsular, ilkbaharda karların erimesi ve yağışların artmasına bağlı olarak akışa geçerler. Yağışların maksimum seviyeye ulaştığı devrede ise taşkınlara sebebiyet verirler. Özellikle vadi ağzına kurulmuş araştırma sahasındaki köyler de ilkbahar ayında meydana gelen sağanak yağışlarla birlikte sel, taşkın ve heyelân olaylarına rastlanılmaktadır.

Araştırma sahasında yer alan akarsulara ait uzun süreli akım rasatları yoktur. Çaltı Çayı ve bazı kollarının rejimi ile akım özellikleri incelenirken, DSİ tarafından yapılmış ölçümler değerlendirilmiştir. Divriği'deki akarsular büyük ölçüde dar ve derin vadi sistemleri içinde aktıklarından ölçümler yapılırken durgun devreler muhtemelen alınmış olmalıdır.

Çaltı Çayı'nın aşağı ve orta çığırları araştırma sahasının içerisinde kalmaktadır. DSİ'nin akım gözlem istasyonları Çaltı Çayı ve kolları üzerindeki ölçme noktalarında 1964 yılından beri ölçüm yapmaktadır. Dazlak İstasyonu'nun yaklaşık 100 m. batısında kalan ölçme noktasında, 1967-1991 yılları arasında yapılan yıllık gözlemlere göre, Çaltı Çayı'nın yıllık ortalama debisi 19442 m^3/sn.dir. Mart, Nisan ve Mayıs ayları hariç, yılın geri kalan diğer aylarında aylık ortalama debi değerleri, yıllık ortalama debi değerlerinin altında kalmaktadır. Çaltı Çayı maksimum akım değerine Nisan ayında (76.6 m^3/sn.), minimum akım değerine ise Ağustos ayında (2.64 m^3/sn.) ulaşır. Ocak ve Şubat aylarında yağışın kar şeklinde olması, yüzeysel akışın gerçekleşmesini engeller. Bu nedenle Eylül ayından itibaren yükselmeye başlayan akım değerleri, bu aylar da düşer. Sıcaklık değerlerinin yükselmeye başladığı ilkbahar mevsiminde sağanak yağışlara ve kar erimelerine bağlı olarak akım değerleri yükselir. Yaz aylarında hava sıcaklıklarının artmasıyla birlikte yağış azalmakta, yer altı sularının seviyelerinde düşüş olmakta ve

buharlaşmanın etkisiyle akım değerleri düşmektedir. Çaltı Çayı'nda seviye değişiklikleri yıl içinde bir yükseliş, bir de alçalış şeklindedir. Araştırma sahasındaki akarsular da büyük ölçüde bu gruba dahildir. Bu açıdan basit rejim tiplerinden *Karlı-ova rejimi*ne dahil olduğu düşünülebilir. Akarsuların rejimleri üzerinde en önemli rolü iklim oynamaktadır. İklim ile birlikte havzanın genişliği, şekli, zeminin yapısı, jeolojik ve biyolojik faktörlerde akım değerleri üzerinde etkili olmaktadır.[125] Aralık, Ocak, Şubat aylarında akımın sürekli, fakat minimum seviyede bulunması ve bahar aylarında akım değerlerinin maksimum seviyeye yükselmesi, kar yağışının akım üzerindeki etkisinin yağmura göre daha az olduğunu göstermektedir. Belirtilen özellikler dikkate alındığında, Çaltı Çayı'nı *Yağmurlu- Karlı Rejimi*ne[126]de dahil edebiliriz. Araştırma sahasında geçiş tipi bir rejimin hakim olduğu söylenebilir (Tablo 1.24, Şekil 1.22).

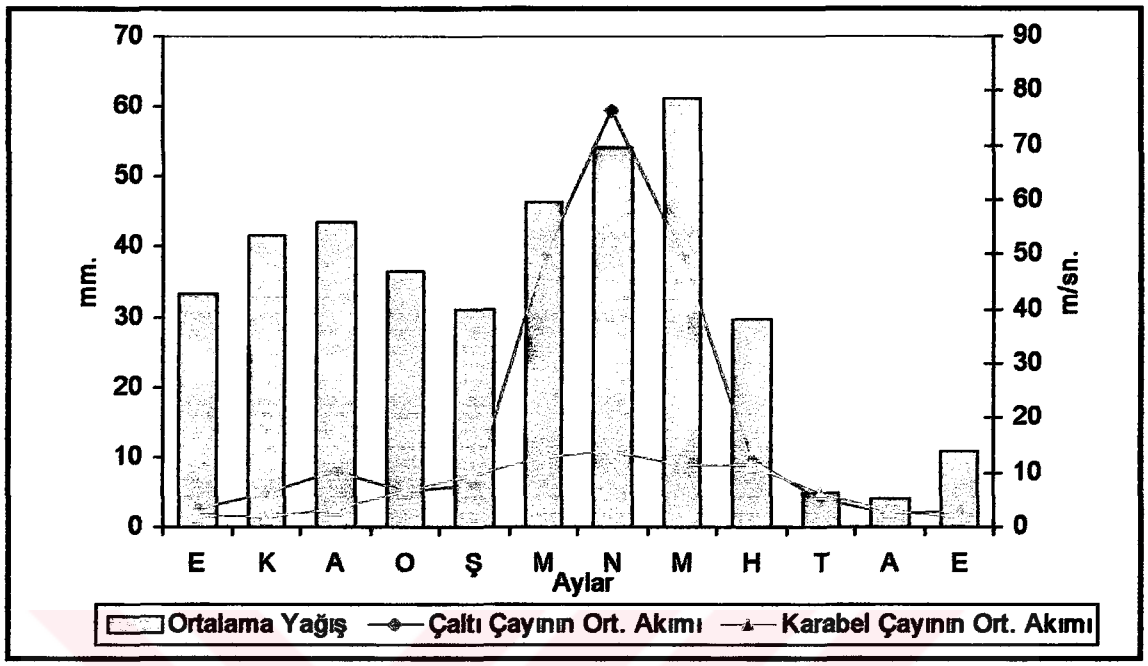
TABLO 1.24: Çaltı Çayı, Karabel Çayı, Şimşir Deresi ve Acısu Deresi'nin Aylık Ortalama Akım Değerleri (1967-1991) ile Divriği'nin Aylık Ortalama Yağış Miktarı (1939-2001).

İSTASYON	AYLAR												YILLIK
	E	K	A	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	
Çaltı Çayı (Dazlak İstasyonu)	3.20	6.22	10.2	6.45	7.54	49.7	76.6	49.8	12.6	5.15	2.64	2.75	19.442
Karabel Çayı (Sincan İstasyonu)	1.59	1.53	2.57	5.22	7.51	9.99	10.9	8.71	8.68	4.70	2.26	1.31	5.41
Şimşir Deresi (Mursal İstasyonu)	0.32	3.65	1.04	0.32	0.44	3.38	7.53	8.62	2.58	0.15	0.25	0.22	2.375
Acısu Deresi (Ölçekli İstasyonu)	0.48	0.49	0.63	1.74	1.74	6.94	7.47	4.04	2.27	1.27	0.6	0.41	2.350
Ortalama Yağış (mm)	33.4	41.6	43.5	36.5	30.9	46.4	54.2	61.3	29.7	4.8	3.9	10.8	397

KAYNAK: Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü Akım Gözlem Yıllıkları ve Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verilerinden.

[125] AKYOL, İ.H., 1948-49, *Türkiye'de Akarsu Rejimleri I,* Türk Coğrafya Dergisi, Sayı:XI-XXII, İSTANBUL, ss. 2-3.

[126] HOŞGÖREN, Y. M, 2001, Hidrografya'nın Ana Çizgileri (Yeraltısuları-Kaynaklar-Akarsular), Çantay Yayınevi, İSTANBUL, s. 88.

ŞEKİL 1.22: Çaltı ve Karabel Çaylarının Aylık Ortalama Akım Değerleri ile Divriği İlçesinin Aylık Ortalama Yağış Değerlerinin Karşılaştırılması.

Araştırma sahasında yer alan bir akarsu da Karabel Çayıdır. Karabel Çayı'nın 1967-1991 yılları arasında ölçülen ortalama akımı 5.41 m^3/sn. olarak tespit edilmiştir. Akarsuyun akım değerleri yılın ilk altı ayında (Ocak, Şubat, Mart, Nisan, Mayıs, Haziran) ortalama değerlerinin üzerindedir. Yağışların yaz mevsimine kayması, kar erimeleri, yeraltı kaynaklarından beslenim durumları ve dağların uzanış doğrultuları debi değerlerinin Haziran ayında da yüksek olmasında etkili olmuştur. Akarsu maksimum akım değerlerine Nisan ayında (10.9 m^3/sn.) ulaşırken, minimum akım değerlerine Eylül ayında (1.31 m^3/sn.) erişmektedir.

Ölçümü yapılan diğer iki akarsu ise Şimşir ve Acısu dereleridir. Bu akarsular genel olarak akım özelikleri bakımından Çaltı Çayı'na benzerlik gösterir. Şimşir Deresi'nin yıllık ortalama akım değeri 2.375 m^3/sn. ve Acısu Deresi'nin ise 2.350 m^3/sn.dir. Şimşir Deresi minimum akım değerlerine Temmuz ayında (0.15 m^3/sn.), maksimum akım değerlerine ise, Mayıs ayında (8.62 m^3/sn.) ulaşırken, Acısu Deresi minimum akım değerlerine Eylül ayında (0.41m^3/sn.), maksimum akım değerlerine ise, Nisan ayında (7.47 m^3/sn.) erişmektedir. Her iki akarsuyun aylık ortalama akım değerleri Ocak ayından Mayıs ayı sonuna kadar hızlı bir artış gözlenmektedir.

Akarsuların akım özellikleri mevsimden mevsime büyük değişiklikler göstermektedir. Akım özellikleri üzerine etkili olan iklim elemanlarından en önemlisi yağıştır. Yağış çeşitlerinin arasında da yağmurlar hemen etkisini gösterir. Bunun yanında kar ve gür kaynaklar yerine göre akımı besler. Divriği ilçesindeki akarsular dar ve derin vadiler içinde aktıklarından iklime bağlı gelişen yağmur ve kar gibi faktörler bunların seviyelerinde ani değişikliklere yol açmaktadır. Yine yaz aylarında hava sıcaklığına bağlı olarak artan buharlaşma akarsular da düzensizlik oluşturmaktadır. Araştırma sahasında çok sayıda akarsu kurumakta veya kuruma derecesine gelmektedir.

Bilindiği üzere karalar yüzeyine düşen yağmur sularının sızma, buharlaşma ve bitkiler tarafından tutulma yoluyla kayba uğrayan kısmından geriye kalanı, topoğrafya yüzeyinin eğimini takip ederek alçak yerlere doğru akar.[127] Bu akışın bir şeklini de belirli bir çizgi boyunca toplanan akarsular oluşturur. Topoğrafyaya uygun akan birinci derecelendirmeye tabii bu akarsulara gelişim süresi içinde yeni akarsu kolları katılır. Böylece akarsu şebekesi meydana gelir.

Akarsu ağlarının oluşumu ve gelişiminde çeşitli etmenler rol oynar ve etki derecesine göre çeşitli drenaj tipleri meydana gelir. Araştırma Sahasındaki akarsular büyük ölçüde tektonik birimler içinde uzanmış olup, bazı kesimlerde dirsek, kavis, dik, paralel, saçak şekil ve durumları göstermektedir.[128] Divriği ilçesinin en büyük akarsuyunu oluşturan Çaltı Çayı ve kolları ağaç dallarına benzer özellik taşıyan *dandritik drenaj tipini* oluşturmuştur. Topoğrafyaya uyum sağlayan bu drenaj şeklinin belirmesinde konsekant akarsular etkilidir. Çok geniş yayılım gösteren andezitler ve Neojen birimler üzerinde gelişen dandritik drenaj ağı hidroğrafik yapıyı da belirlemektedir. Bu drenaj tipinin dışında paralel, subparalel, radyal ve kesinleşmemiş drenaj tipleri de tespit edilmiştir.

Araştırma sahasının kuzeyinde ve güneyinde bulunan çeşitli dönemlere ait jeolojik birimler üzerinde *paralel ve subparalel drenaj tipi* gelişmiştir. Karabel Çayı Sincan'ın güneyinden, Eskibeyli ve Erikli dereleri kaynaklarından havzaya girdikleri yere kadar aynı yönde birbirlerine paralel akmaktadırlar. Kuzeyde Kesme Çayı Havzası'na dahil olan Mansurlu, Elmalı, Delidağ, Ambar ve Hanagen dereleri Eosen

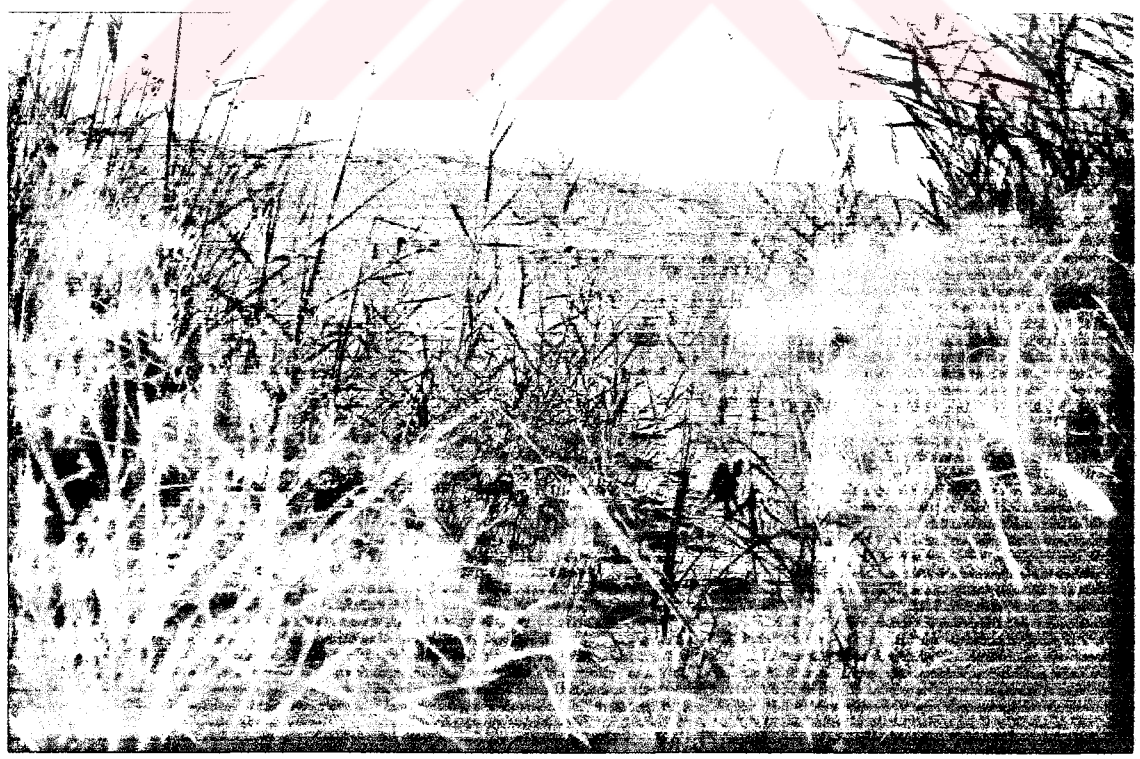
---

[127] HOŞGÖREN, Y. M., 2001, a.g.e. s. 105.

[128] YALÇINLAR, İ., 1996, *Türkiye'de Akarsu ve Vadiler*, Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, ANKARA, s. 4.

fliş, ofiyolitik ve Neojen araziler üzerinden geçmekte Kesme Çayı ile birleşmektedir. Kesme Çayı, Gedikbaşı güneyinde muhtemelen Neojen ile ofiyolitik serinin dokanak yaptığı ve Kuvaterner döneme ait birimler tarafından örtülen yapının üzerinde akış göstermekte gelişen faylara ve topoğrafyaya bağlı olarak yönünü belirlemektedir. Araştırma sahasının güneyinde Nih Çayı ve Çaltı Çayı belirli bölgelerde güneybatı-kuzeydoğu yönünde, Palha Çayı, Fazıloğlu ve Arege dereleri kaynaktan itibaren güney-kuzey yönünde birbirlerine paralel akmaktadırlar.

Havzanın güneybatı ve kuzeydoğu kesimlerinde akarsuyun yüksek kesimlerden alçak kesimlere doğru yol alması sonucunda *radyal drenaj tipi* gelişmiştir. Bu tip drenaj şekillerine Delidağ, Geyikli dağı, Leke Dağı gibi kütleler üzerinde rastlanılmaktadır. Karabel Çayı, topografyaya uyum sağlama sürecinde farklı formasyonlardan geçerken, Doğan ve Kızılören derelerini kaparak *kancalı drenaj tipi*ni oluşturmuştur. Yine Fazıloğlu-Nih Çayı birleşim noktası üzerinde kesinleşmemiş drenaj ağlarına rastlanılmaktadır. Tabanın killi olması toprağın geçirimliliğini azaltırken, drenajın bozulmasını ve bataklık bir alanın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu kesimden tarımsal açıdan yararlanılmamaktadır (Fotoğraf 1.27).

FOTOĞRAF 1.27: Palanga Ovası'nın doğusunda drenaj problemleri sonucunda oluşan bataklık sahanın görünümü.

1. 3. 2. Yeraltı Suları ve Kaynakları

Bilindiği gibi, herhangi bir bölgede, yeraltı su rezervleri, akarsular, göller, kaynaklar ve bunların oluşumları ve zamanla gösterecekleri değişiklikler, öncelikle doğal çevre faktörlerinden jeomorfolojik özellikler ile iklim elemanlarına bağlıdır.[129] Başka bir ifadeyle bir sahada yeraltı suyunun zengin olması, zeminin litolojik özelliğine, bitki örtüsüne, topoğrafik durumuna, toprak ve iklim özelliklerine göre değişmektedir. Bu nedenle araştırma sahasının hidrografik özellikleri ortaya konurken, yerüstü kaynaklarının olduğu kadar yeraltı sularının ve kaynaklarının da öneminden bahsedilecektir.

Divriği ilçesinde çeşitli zamanlara ait formasyonlar mevcuttur. Ofiyolitler yeraltı suyu bakımından zengin bölgeler oluşturmaz ve küçük debili kaynaklar verir.[130] Eosen kalkerleri doğuda ofiyolitler üzerine gelmekte olup, tabaka eğimleri batıya doğrudur. Muhtemelen bu tabaka eğimi, yeraltı sularının hareket yönünü de oluşturmaktadır. Ancak batıya doğru gidildikçe kalkerin devamı görülmemekte muhtemelen kesikliğe uğramaktadır. Erime boşluklarından ve çatlaklardan çıkan kaynaklar, akifer karakter taşımaktadır.[131] Bu kaynakların beslenmesinde etkili olan faktör yağışlardır. Eosen üzerinde gelişen kaynaklar yöre halkı tarafından içme ve sulama suyu olarak kullanılmaktadır. Topoğrafyanın engebeli olmasından dolayı sondajlamaya elverişli olmayan birimler içinde gelişen yeraltı suları, yerüstü sularının da beslenim kaynaklarını oluşturmaktadır.

Araştırma sahasında Eosen kalkerlerden boşalan kaynaklardan biri, Gürpınar köyünün hemen batısında bulunmaktadır. Bu kaynağın ortalama debisi 3.5 lt/sn.dir. Yine Şahin köyünün 500 m. kadar güney batısındaki mağaracık kaynağının ortalama debisi 2.5 lt/sn.dir[132](Tablo 1.25). Sincan– Akmeşe arasında bulunan Oligo-Miyosen yaşlı jipsli formasyonlardan çıkan kaynakların su kalitesi bozuk olup, acı ve tuzlu oldukları tespit edilmiştir. Bu kaynaklar içme ve sulama suyu olarak kullanılamaz.

---

[129] YAZICI, H., 1997, *Tercan Ovası ve Çevresinin Başlıca Hidroğrafik Özellikleri*, Atatürk Üniversitesi Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı: 4, Öz Eğitim Basım Evi, ERZURUM, s.184.

[130] D.S.İ., 1991, *Sivas-Divriği-Gözecik-Çakırağa ve Şahin Köyleri Jeofizik Rezistivite Etüt Raporu*, D.S.İ. Genel Müdürlüğü Yayınları ANKARA, s. 3.

[131] D.S.İ., 1970, *Sivas-Divriği-Gürpınar-Gözecik-Çakırağa ve Şahin Köyleri Hidrojeolojik Etüt Raporu*, D.S.İ. Genel Müdürlüğü Yayınları, ANKARA, s. 4.

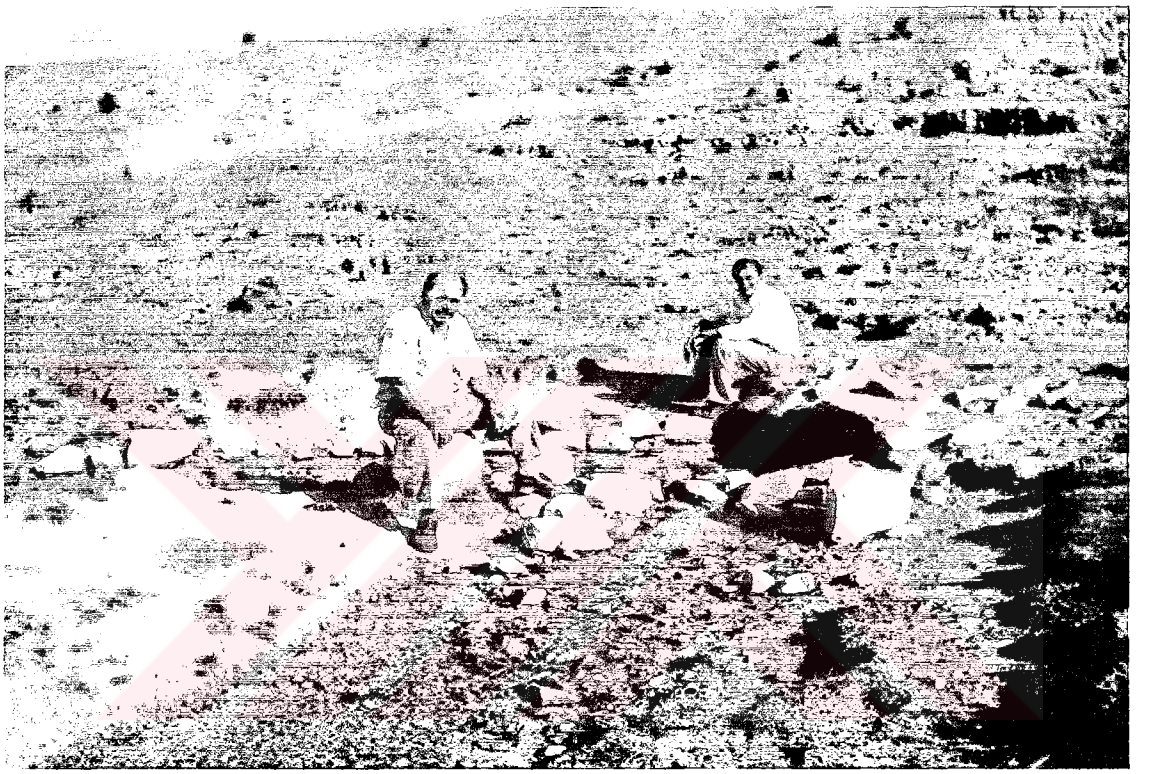
[132] D.S.İ., 1970, a.g.r., ss. 3-5.

TABLO 1.25: Araştırma Sahasında Bulunan Başlıca Kaynaklar ve Çeşmeler.

Kaynağın Adı	Çıktığı Formasyon	Ortalama Debi	Kullanım Şekli
Aşağı Çeşme	Eosen Kalker	8 lt/sn	İçme Suyu
Mağaracık Kaynağı	Eosen Kalker	2.5 lt/sn	İçme Suyu
Dikme Kaynağı	Eosen Kalker	2 lt/sn	İçme Suyu
Palanga Kaynağı	Eosen Flişi	30 lt/sn	İçme ve Kullanma Suyu
Ulupınar Kaynağı	Eosen Flişi	5 lt/sn	Sulama Suyu
Kızılcaören Çeşme	Eosen Flişi	3 lt/sn	İçme Suyu
Güresin Kaynağı	Eosen Flişi	0.3 lt/sn	İçme Suyu
Kömek Çeşme	Andezit	0.3 lt/sn	Sulama Suyu
Timisi Kaynak	Andezit	28 lt/sn	Sulama Suyu
Gahnut Kaynak	Andezit	1.5 lt/sn	İçme Suyu
Olukman Çeşme	Andezit	40 lt/sn	İçme ve Sulama Suyu
Ödeş Kaynak	Andezit	1.5 lt/sn	İçme ve Sulama Suyu
Purunsur Kaynağı	Neojen Greler	1-1.5 lt/sn	Ufak Çapta Sulama
Ahı Kaynağı	Neojen Greler	3.5 lt/dak	İçme Suyu
Hazerkek Çeşme	Neojen Greler	0.8 lt/dak	İçme ve Sulama Suyu
Erşün Çeşme	Alüvyon	5.6 lt/sn	İçme Suyu
Odur Çeşme	Alüvyon	17 lt/dak	İçme Suyu
Hazerkek Kaynağı	Alüvyon	3 lt/sn	İçme ve Sulama Suyu
Üçpınar Kaynağı	Bazalt	35 lt/dak	İçme Suyu
Ürük Çeşme	Bazalt	4 lt/sn	İçme Suyu
Dumluca Çeşme	Bazalt	6.7 lt/dak	İçme Suyu
Pargam Kaynak	Bazalt	0.4 lt/sn	İçme Suyu
Karasar Kaynak	Bazalt	1 lt/sn	İçme Suyu
Ödek Kaynağı	Bazalt	92 lt/dak	İçme Suyu
Arhusu Kaynağı	Bazalt	8 ton/gün	İçme Suyu
Mursal Kaynağı	Bazalt	30 lt/sn	İçme Suyu
Uluçayır Çeşme	Bazalt	38 lt/dak	İçme Suyu
Tülünk Kaynağı	Bazalt	10 lt/sn	Sulama Suyu
Anzahar Kaynağı	Bazalt	6 lt/sn	Sulama Suyu
Kırkikindi Çeşme	Bazalt	7 lt/dak	İçme ve Sulama Suyu
Armutak Kaynak	Bazalt	0.5 lt/sn	İçme Suyu
Purunsur Çeşme	Üst Kretase Kalkeri	0.5 lt/sn	İçme Suyu
Yanlızkeşiş Çeşme	Granit-Siyenit	0.2 lt/sn	İçme ve Sulama Suyu
Dazlak Kaynağı	Serpantin	1 lt/dak	İçme Suyu

KAYNAK: Sivas Devlet Su İşleri Bölge Müdürlüğünden sağlanmıştır.

Araştırma sahasının güneyinde, Handere mezraası yakınlarında, Eosen-Neojen formasyonların bindirme yapması neticesinde kaynaklar oluşmuştur. Öbek köyü yakınlarından çıkan kaynağın ortalama debisi 5 lt/sn.dir. Kaynaktan düzenli su çıkışı olmaktadır. Yakın çevredeki geçici yerleşmeler kaynağı içme suyu olarak kullanmaktadır (Fotoğraf 1.28).

FOTOĞRAF 1.28: Öbek Köyü yakınlarındaki bir kaynaktan görünüm.

Pliyosen genellikle kil, çakıllı kil, çakıllı seviyeler ve tebeşirimsi beyaz kalkerlerle temsil edilmektedir. Çakıllı seviyelerde bu kaynakların ortalama debisi 2 lt/sn.dir. Şahin ve Çakırağa köylerinin 1.5 km. güneyinde tespit edilen Dikme kaynağı tek bir noktadan değil, vadi boyunca sızıntılar şeklinde birkaç noktadan çıkmaktadır. Vadi boyunca toplanan sular toplam 2 lt/sn.lik debiye sahiptir.[133] Bu kaynak yöre halkı tarafından sulamada kullanılsa da çok verimli bir kaynak olmadığı gözlenmiştir. Şahin ve Çakırağa köylerinin kuzeyinde yer alan Yassıpınar kaynağı Pliyosen çakıllı seviyelerden boşalmaktadır. Araştırma sahasının güneyinde geniş sahalar kaplayan volkanitler de, Eosen flişte olduğu gibi büyük ölçekli kaynaklar vermezler. Yeraltı suyu ve kaynak yönünden pek fazla önem taşımayan bu kaynakların ortalama debisi genel

[133] D.S.İ., 1991, a.g.r., s. 3.

olarak 0.1-1 lt/sn. arasında değişmektedir.[134] Serbest yeraltı suyu taşıyan alüvyonlar yörede geniş alanlar kaplamaz. Karapınar kaynağı, Gözecik köyünün 250 m. batısında, alüvyon birimler içerisinde gelişmiştir. Yaklaşık 1425 m. yükseltiden çıkan kaynağın ortalama debisi 1.5-2 lt /sn.dır.[135]

Neticede araştırma sahasında yeraltı suyunun beslenimi, yağıştan süzülme yolu ile olmaktadır. Yine sahada akifer karakterinde olan tek formasyon Pliyosen yaşlı çökellerdir. Pliyosen, altta konglomera seviyesi ile başlar, kumtaşı ve kil taşı ardalanması ile devam eder. Bu birimin yaklaşık kalınlığı 100-150 m. civarındadır. Sahada akifer görünümde olan Eosen yaşlı kireçtaşları ise yaklaşık 100 m. kalınlığa sahiptir. Yeraltı sularının boşalımı ile beslenimi arasında 1.27 hm^3/yıllık bir fark bulunmaktadır.[136] Sahada yeraltı sularının boşalımı kaynaklar yoluyla sağlanmaktadır.

Araştırma sahasında mevcut kaynaklar değerlendirilmelidir. Yeraltı suyu yönünden zengin sayılabilecek sahanın hidrojeolojik etüdünün tamamlanması gerekmektedir. Divriği'de birçok köyün içme ve sulama suyu problemi vardır. Bu sorunlar yapılan baraj ve regülatörlerle giderilmeye çalışılmışsa da devam etmektedir. Araştırma sahasında vadilerin ortaya çıkardığı dar ve derin topoğrafyaya bağlı olarak akarsulardan büyük ölçüde yararlanılmamaktadır. Bu problemi yaşayan köylerden biri olan Demirdağ 1952'de kurulmuş olup, su ihtiyacını Buzu Çeşmesi'nden sağlamaktadır. Neojen grelerden çıkan kaynak, demir içerdiğinden yöre halkı tarafından sadece sulamada değerlendirilmektedir. Köylerimizde kaynak suların bir kısmı sadece içme (Derimli, Ödek, Uluçayır ve Güneyevler köyleri v.b.), bir kısmı sulama (Çukuröz, Bayırüstü, İkizbaşak köyleri v.b.) bir kısmı da içme ve sulama suyu (Olukman, Ödek ve Ölçekli köyleri v.b.) olarak kullanılmaktadır.

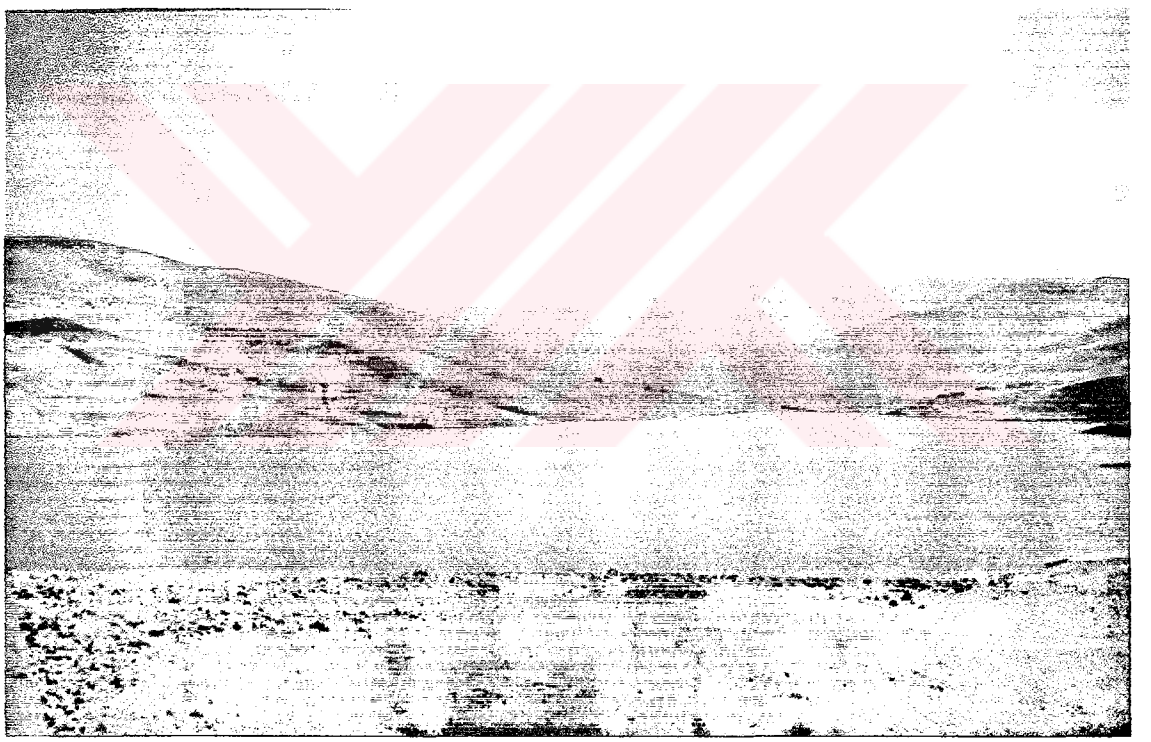
1. 3. 3. Durgun Sular (Göletler) ve Göller

Yarı kurak iklim kuşağında yer alan ve bölgeleri arasında büyük farklılıklara sahip olan ülkemizde, sulama suyu ihtiyacı genellikle yağışın az olduğu yaz aylarında görülür. Sıcaklığa bağlı buharlaşmanın fazla olmasıyla ortaya çıkan kuraklık, akarsu ve kaynakların akım değerlerinin düşmesine veya tamamen kurumasına neden olur. Bu

---

[134] D.S.İ.. 1970, a.g.r., s. 4.
[135] D.S.İ., 1991, a.g.r., s. 3.
[136] D.S.İ., 1991a, *Divriği-Başören-Gözecik-Kaygusuz-Gürpınar-Çakırağa-Dikmençay ve Şahin Köyleri Hidrojeoloji Raporu*, D.S.İ . XIX Bölge Müdürlüğü, SİVAS, s. 8.

nedenle tarımda sulama probleminin çözümü için, DSİ tarafından çalışmalar yapılmış ve yapılmaya devam etmektedir. Bu çalışmalardan en önemlisi, Mursal Barajı'dır. Divriği ilçesinin 30 km. güneybatısında enerji ve sulama amaçlı yapılan baraj, yaklaşık 1665 ha. tarımsal arazisini sulamaktadır (Fotoğraf 1.29). Barajın yapımından sonra Divriği güneyindeki yöre halkının sulama suyu ihtiyacından doğan problemi büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. Sulama amacını karşılayan bu baraj aynı zamanda yılda toplam 32 x 106 kw/h enerji üretmektedir. Elde edilen enerji köylerin elektrik ihtiyacını karşılamaktadır. Araştırma sahasında Hes I ve II olmak üzere iki regülatör mevcuttur. Palanga Ovası'nın güneybatısında yer alan regülatörler enerji üretiminde kullanılmaktadır.

FOTOĞRAF 1.29: Mursal Köyü'nün kuzeyinde Nıh Çayı üzerinde kurulan Mursal Barajı'nın görünümü.

Mursal Barajı'nın ve göllerin beslenmesinde en önemli etkeni yağışlar oluşturmaktadır. Yerüstü ve yeraltı sularının kaynağını oluşturan yağışların yaz mevsiminde azalmasıyla göletlerin su seviyelerinde bir düşme meydana gelir. İlkbahar mevsimindeki sağanak yağışlar, kar erimelerine ve yeraltı sularındaki artışla baraj ve göllerde su seviyesi yükselir. Mursal Barajı geçirimlilik özelliği zayıf olan ofiyolitik bir yatak üzerine yapıldığından, yeraltına sızan sularda azalma diğer göletlere göre daha az

olmaktadır. Göletlerin bulunduğu sahada jips formasyonunun mevcut olması, yüzeye düşen suların kısa zamanda yeraltına intikal etmesine ya da yaz aylarında artan sıcaklık değerlerine bağlı olarak buharlaşma neticesinde azalmasına neden olmaktadır. Bu nedenle göletlerin varlığı bu konudaki mevcut sorunların giderilmesi konusunda etkilidir, ancak yeterli değildir.

Göletlerin dışında araştırma sahasında doğal göller bulunmaktadır. Çördaşlık Tepe'nin doğu ve kuzey yamaçlarında meydana gelen akmalar sonucunda heyelân set gölleri meydana gelmiştir. Kesme köyünün kuzeyinde Sülük Gölü bulunmaktadır. Yaklaşık 1350 m. yükseltide bulunan bu göl, granit birimler üzerinde yer alan Oligo-Miyosen Jipsli serinin ve yeni alüvyonların suyla doygunluk kazanarak akması ve Hamo Çayı'nın bir kolunu tıkamasıyla oluşmuştur. Demirdağ çevresinde bulunan yamaçlardaki kütlenin dere önünü tıkaması sonucu Demirgöl meydana gelmiştir. Demirgöl'ün doğusunda 1800 m. yükseltide bulunan Mıhlı Gölü'de diğer bir heyelân set oluşumlu bir göldür. Havşurlar yaylası ve Göndüren köyünün güneybatısında, Maltepe ve Gedikbaşı arasında, Çakmakdüzü çevresinde bataklık özelliği kazanmış göller mevcuttur. Yaklaşık 1250-2500 m. yükseltiler arasında bulunan bu gölleri kaynaklar ve kar suları beslemektedir (Fotoğraf 1.30).

FOTOĞRAF 1.30: Göndüren Gölünden bir görünüm.

1. 4. Toprak Örtüsü

Oluşması için yüzlerce ve hatta bazı toprak grupları için binlerce yıllık bir zaman süreci gereken, buna karşılık ekolojik dengesi bozulduğu takdirde, çok kısa sürede aşınarak ortadan kalkabilen, en kıymetli doğal kaynaklardan biri de topraktır.[137] Başka bir ifade ile ana kaya, iklim, bitki örtüsü ve topoğrafya gibi faktörlerin etkisiyle, uzun sayılabilecek bir zaman diliminde oluşan toprak örtüsünün tüm canlılar için vazgeçilmez bir hayat kaynağı olduğu aşikardır. Bu nedenle doğal çevre şartları içerisinde toprak örtüsünün önemli bir yeri bulunmaktadır.[138] Ekonomisi tarıma dayalı sahalarda tarımsal gelirin yükselmesi gibi önemli bir sorunun çözümü, o yerdeki toprakların iyi analiz edilmesiyle mümkün olabilmektedir.[139] Divriği ilçesinin toprak özelliklerini doğrudan ilgilendiren bilimsel ve detaylı bir araştırma yapılmamıştır.[140] Sahada yapılan gözlemlerine göre, 1/100.000 ölçekli bir toprak haritası çizilmiştir.

Divriği ilçesinde zonal, intrazonal ve azonal topraklar tespit edilmiştir. Bölgede en yaygın toprak grubunu intrazonal topraklar oluşturmaktadır. İklimin etkisinden çok, bulunduğu yerin relief ve yapısına bağlı olarak ortaya çıkan intrazonal topraklar araştırma sahasının kuzeybatısında yayılış gösterir. Gelişmiş toprak gruplarını oluşturan zonal topraklar sahada çok geniş yer kaplamamaktadır. Azonal topraklar ise kahverengi toprakların içinde lekeler halinde yayılmıştır (Harita 1.8).

1. 4. 1. Zonal Topraklar

Araştırma sahasının % 21.1'ini teşkil eden Zonal topraklar, 587.1 km^2lik bir alanda yer alır.[141] İntrazonal topraklardan sonra en fazla yayılış gösteren toprak grubunu oluşturur. Yarı kurak iklim şartlarının yaşandığı yörede yağış miktarı, vejetasyon ve yıllık ortalama sıcaklık bu toprakların oluşumunu sağlar.

---

[137] ARINÇ, K., 1997, a.g.e., s. 87.

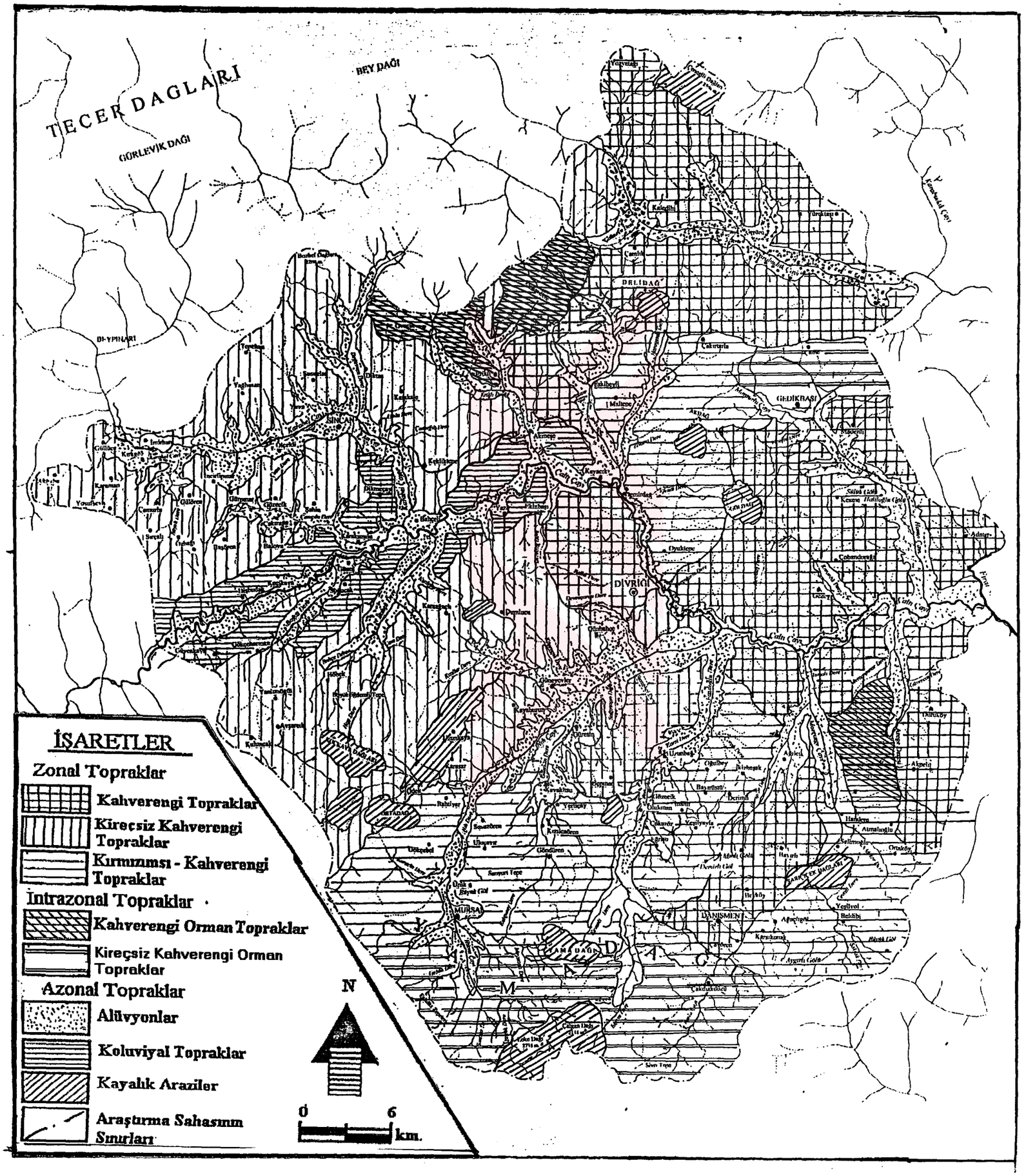
[138] YAZICI, H., 1997a, Orta Sakarya Vadisi'nin Coğrafi Etüdü "Yenice-Alpagut Arası", Atatürk Üniversitesi Yayınları No:839, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayınları No: 78, Araştırma Serisi No:19, ERZURUM, s.43.

[139] KAYA, F., 2001, a.g.e., s. 92.

[140] Araştırma sahasının toprak özellikleri belirlenirken, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanmış olan Sivas İli Arazi Varlığı Raporu'ndan yararlanılmıştır. Divriği ilçesinin dahil olduğu Fırat Havzası topraklarına yönelik yapılan çalışma bulunmamaktadır. Bu nedenle toprak özelliklerini ortaya koyabilmek amacıyla, belirlenen toprak grupları diğer havzaların benzer nitelikleriyle bu yönde karşılaştırılmıştır.

[141] *Sivas İli Arazi Varlığı Raporu*, 1994, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları, İl Raporu No:58, ANKARA, s.55 ve 1/100.000 ölçekli topoğrafya haritası ölçüt alınarak yapılan arazi gözlemleri sonucunda elde edilmiştir.

HARİTA 1.8: DİVRİĞİ İLÇESİ'NİN TOPRAK HARİTASI (2003).

Zonal toprak grubuna ait olan kahverengi topraklar, araştırma sahasında Üst Kretase kalkeri, Neojen ve volkanik birimler üzerinde gelişme göstermiştir. Bu toprakların bütün topraklar içindeki oranı % 10.8'dir. Genellikle 1150-1600 m. arasındaki yükseltilerde, eğimin az olduğu alanlarda bulunan bu toprakların rengi açık, grimsi-kahverengi ve kahverengi arasında değişmektedir.

QAKES (1958), kahverengi toprakların profil karakterini, grimsi kahverengi ile kahverengi arasında değişen kireçli üst topraklardan 45-60 cm. derinliğe doğru giderek beyazlaşan kireçli horizonlara geçilir, şeklinde tanımlamaktadır.[142] Kahverengi topraklar çoğu ilkbaharda düşen yağışlarla yıkanmakta, 45-60 cm. derinlikte rengi açılmaktadır. Kalsifikasyon sürecinde toprakta bol miktarda kalsiyum karbonat birikmesi olur. Birikme katının üzerinde kalan toprak A ve B katmanlarından ibarettir. A horizonu, B horizonuna göre koyu renkte olup, genellikle granüler yapıdadır. Organik madde miktarı düşüktür. Yörede kahverengi topraklar, kurak bölgelerin açık renkli toprakları ile fazla rutubetli yarı kurak bölgelerin koyu renkli toprakları arasında geçiş teşkil eder. Sahada kahverengi topraklar üzerinde erozyonun şiddeti orta derecededir.[143]

Araştırma sahasının havza tabanında açık kahverengi-kahverengi arasında değişen toprak rengi, yamaçlara doğru koyulaşmakta sahanın kuzeybatısında yer alan Sincan-İmirhan arasında artan yağışlara bağlı olarak grimsi-kahverengi bir hal almaktadır. Selâvattepe'nin kuzeyinde kahverengi topraklar, kırmızı kahverengi topraklarla birlikte alacalı bir görüntü oluşturmaktadır. Divriği'de kahverengi toprakların bulunduğu kesimlerde tarım yapılmaktadır. Tarımsal faaliyetlerin gelişmediği ve kahverengi toprakların yaygın olduğu sahalarda, bitki örtüsünü antropojen stepler, meşe ve ardıç toplulukları oluşturmaktadır.

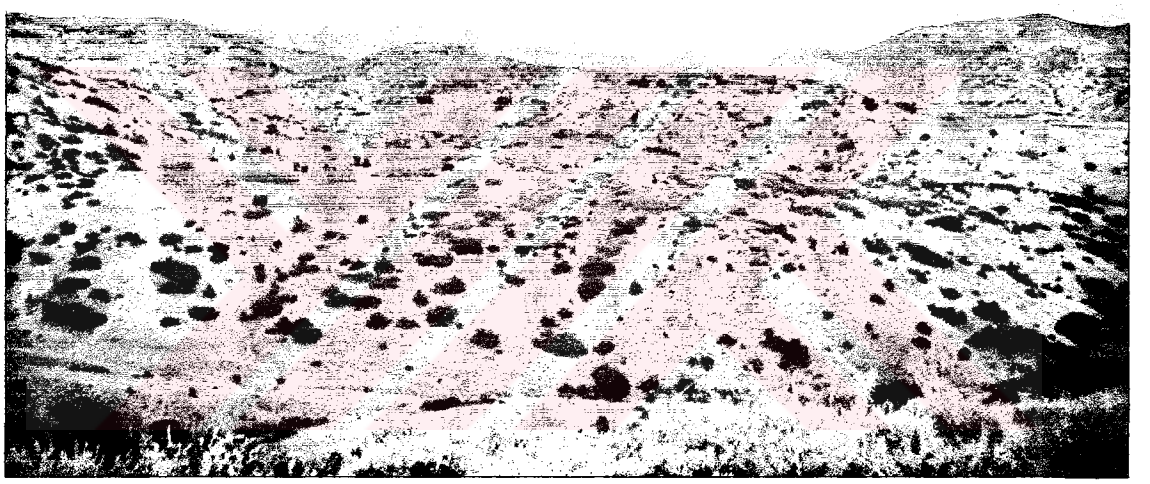
Dar bir alanda dağılış gösteren kırmızı-kahverengi topraklar, kahverengi topraklarla birlikte bulunmaktadır. Kırmızımsı-kahverengi topraklar üst kısımlarda koyu kırmızı, aşağı horizona inildikçe koyu kırmızısımsı – kahverengi bir görüntü alır. Oligo-Miyosen'e ait kırmızı renkli kil depoları bu toprağın oluşumunu sağlar. Bu toprakların en belirgin özelliği, alkalen reaksiyon göstermesi yanında alt toprak katında aşırı olarak

---

[142] QAKES, H., 1958, Türkiye Toprakları, Türk Yüksek Ziraat Mühendisleri Birliği Neşriyatı, Sayı: 18, Ege Üniversitesi Matbaası, İZMİR, s. 39.

[143] D.S.İ., 1973, *Sivas – Yıldızeli - Belcik Havzası Hidrojeolojik Etüt Raporu*, SİVAS, s. 5.

bazların ve kirecin birikmesidir.[144] Demir madeni yönünden oldukça zengindir. (Fotoğraf 1.31). Kırmızımsı-kahverengi topraklar üzerinde gelişen bitki örtüsünü antropojen stepler oluşturur. Yükselti arttıkça bitki örtüsü de ortadan kalkar. İlkbahar mevsiminde sağanak yağışlara bağlı olarak, bu toprakların üzerinde bulunduğu topoğrafya aşındırılır. Sel sularıyla yarılmış bir görünüm kazanır.

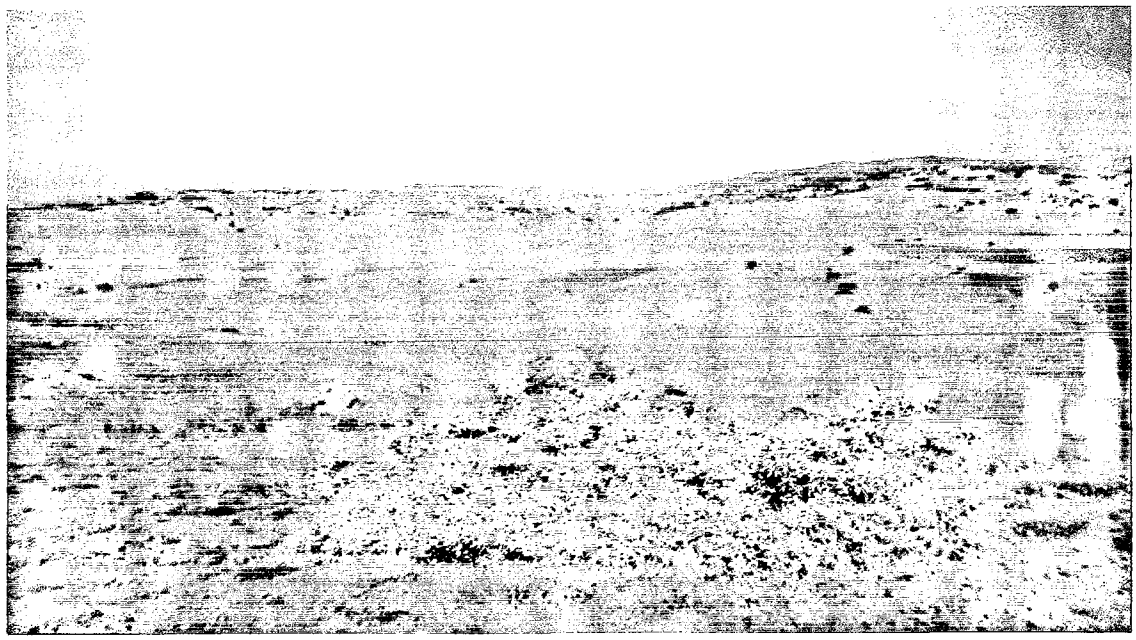

FOTOĞRAF 1.31: Demirdağ Köyü'nün kuzeyinde yayılış gösteren kırmızımsı-kahverengi topraklardan bir görünüm.

Kireçsiz kahverengi topraklar Divriği arazisinin % 10.3'ünü (287.9 km.²) oluşturur. Toprak dağılışları dikkate alınırsa, üçüncü sırada yer alır. Araştırma sahası içerisinde kalkersiz kahverengi topraklar değişik bölgelere dağılmış durumdadır. Bu topraklar andezit, bazalt ve bazı metamorfitlerin yer aldığı dalgalı veya hafif dalgalı sahalarda yaygınlık gösterir. Bunlar, Divriği güneyindeki Eğrisu köyünün kuzeyi, Höbek, Uzunkaya, Akpelit, Kesme, Güllüce ve Bahtiyar köyleri çevresinde yer almaktadır. Sarpan, Kırkgöz, Başören ve Susuzlar köylerinde bu toprağın rengi sarımsı kahverengidir. Dağlık ve eğim değerinin fazla olduğu alanlarda bulunan bu topraklarda, bitki örtüsü gelişmediğinden erozyon olayı görülür (Fotoğraf 1.32).

---

[144] ATALAY, İ., 1994, Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği, Ege Üniversitesi Basımevi, İZMİR, s.241.

FOTOĞRAF 1.32: Yazı Köyü'nün doğusunda yayılış gösteren kalkersiz kahverengi toprakların görünümü.

1. 4. 2. İntrazonal Topraklar

Araştırma sahasında en fazla yayılış gösteren toprak grubu İntrazonal topraklardır. Ana materyalin yapısı, topoğrafya veya drenaj gibi hakim bazı yerel etkileri yansıtan, belirgin olarak gelişme özellikleri gösteren topraklardır. Zayıf drenaj, toprakta alkalli tuzların birikmesi ve ana materyaldeki fazla kireç bu toprakları belirler.[145] Yörenin dağlık olması ve eğim değerlerinin yükseltiyle orantılı bir biçimde sürekli artması toprak profilinin tam olarak gelişmesini engellemektedir. Genellikle A ve C horizonlu topraklardır.[146] Divriği ilçesinde kahverengi orman toprakları, kireçsiz kahverengi orman toprakları, hidromorfik topraklar ve ofiyolitik seri üzerinde gelişen topraklar bu toprak grubuna dahildir.

İntrazonal toprak grubu içinde en geniş alanı kahverengi orman topraklar oluşturmaktadır. Yüzölçümü 2782 km.² olan ilçenin %70.3'ünü (1957.8 km.²) bu topraklar teşkil etmektedir. Araştırma sahasında kireçsiz kahverengi orman topraklarıyla birlikte bulunan kahverengi orman toprakları sahanın kuzeyinde aşınım yüzeyleri ve

---

[145] ERGENE, A., 1993, Toprak Biliminin Esasları, Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No: 267, ERZURUM, s. 96.

[146] YILMAZ, Ö., 1990, *Horasan-Sarıkamış Arasındaki Aras Nehri Havzasının Toprak Özellikleri*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi, Sayı:18, Fen-Edebiyat Fakültesi Ofset Tesisleri, ERZURUM, s. 176.

tepelik alanlarda, güneyinde ise arızalı topoğrafya ve dağlık alanlarda yayılış göstermektedir. Organik maddece zengin, granüler strüktürde, hafif asit reaksiyonda koyu renkli üst toprağı, bunun altında koyu kahverengi, granüler strüktürde zayıf oluşmuş B horizonu kireçli ana materyal içermektedir.[147] Toprak oluşum şartlarını tam olarak gerçekleştirdiğinde, zonal topraklara dönüşebilmektedir. Topoğrafyanın dik ve dike yakın meyil gösterdiği çoğu yerde sığ ve taşlı olan bu topraklar, şiddetli erozyona maruz kalmaktadır (Fotoğraf 1.33).

FOTOĞRAF 1.33: Bayırüstü Köyü çevresindeki kahverengi orman topraklarının görünümü.

Bu toprakların bitki örtüsünü orman ve çalı formasyonları meydana getirmektedir. Meşe, ardıç, alıç (sürsülük), çam gruplarından oluşan orman ve fundalıklar seyrek olarak görülmektedir. Belirtilen bitki örtüsünün gelişmediği kesimlerde kahverengi orman toprakları tarım arazileri veya çayır mera alanı olarak kullanılmaktadır. Çayır mera alanları üzerinde ayrık otu, ebem gömeci, yumak, oğulotu, madımak gibi otlar ile kuşburnu, karamuk ve yaban üzümü gibi meyve veren çalı toplulukları bulunmaktadır (Fotoğraf 1.34).

---

[147] ERGENE, A., 1993, a.g.e., s. 451.

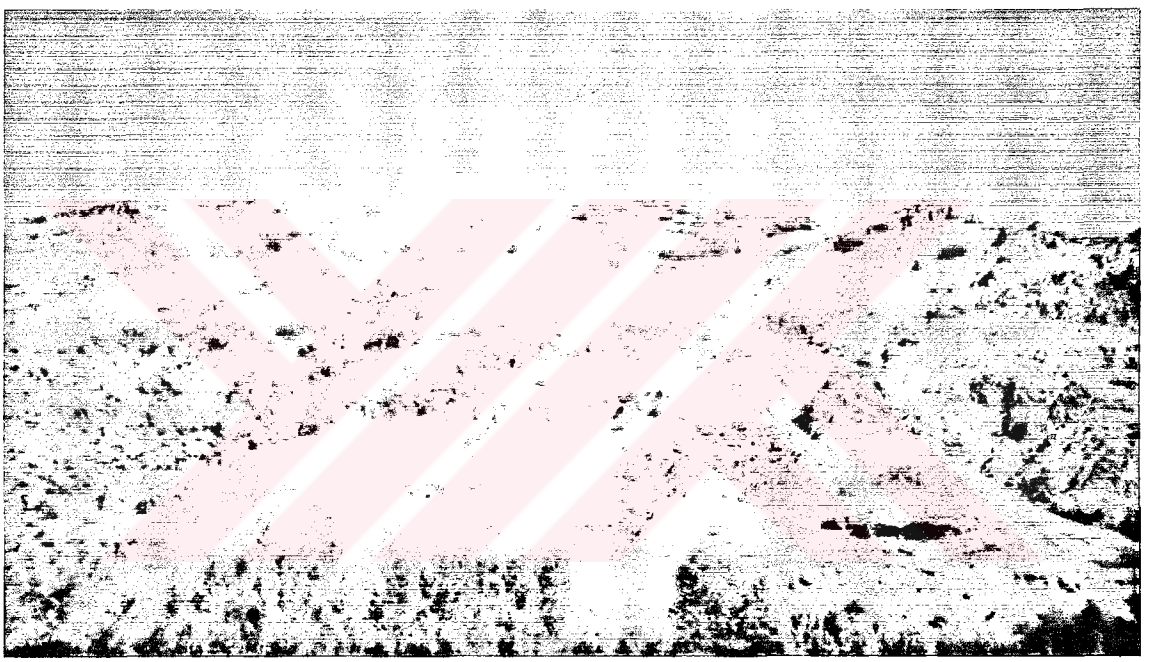
FOTOĞRAF 1.34: Akmeşe Köyü çevresindeki kahverengi topraklardan bir görünüm.

Bu grup içerisinde değerlendireceğimiz kireçsiz kahverengi orman toprakları kahverengi orman toprakları içerisine noktasal olarak dağılmıştır. Bununla birlikte, kireçsiz kahverengi orman toprakları, araştırma sahasının % 2.6'sını (72,9 km.^{2}) oluşturmaktadır.

Araştırma sahasının güneydoğusunda taban suyu yüksek, drenajı zayıf, yılın önemli bir kısmında su altında bulunan ve gür bir vejetasyonun oluşumuna elverişli, düz topoğrafya arazilerde oluşmuş olan ve özellikleri yerel koşullara bağlı gelişen hidromorfik topraklar,[148] lekeler halinde yer almaktadır. Hidromorfik toprakların bitki örtüsünü kamış, saz, tuzlu ve bataklık bitkileri oluşturmaktadır. Organik açıdan zengin olan bu topraklarda drenaj probleminin olması tarımsal açıdan yararlanmayı engellemektedir. Yine taban suyunun üst düzeyinde tuz birikimi söz konusudur. Yüzeye yakın yer alan tuz, bünyesine aldığı suyla şişmekte ve geçirimsiz bir tabaka oluşturmaktadır. Bu nedenle üst toprak sürekli olarak yaştır. Yaz mevsiminin büyük bir kısmı da dahil olmak üzere toprak yüzeyinde sürekli bir göllenme olmaktadır.

[148] ERGENE, A., 1993, a.g.e., s. 454.

Ofiyolitik seri üzerinde gelişen topraklar sahada geniş yer kaplar. Profil gelişimi çok zayıf olan bu topraklar Güvenkaya, Dişbudak, Keçikaya, Güneş, Soğucak, Karakuzulu, Bahçeli, Kekliktepe, Demirdağ ve Akmeşe köyleri çevresinde yayılış gösterir. Eğimin fazla ve bitki örtüsünün fakir olduğu ofiyolitler üzerinde genellikle sığ topraklar oluşur. Dolayısıyla yamaçlarda sadece C horizonlu topraklar bulunur.[149] Anakaya erozyonun devam ettiği yamaçlarda yüzeye çıkar. Toprağın yapısındaki asidik oluşum nedeniyle bitki örtüsü gelişmez. Ofiyolitik seri üzerinde gelişen kahverengi ve kırmızımsı-kahverengi topraklarda cılız bitki türleri yer alır (Fotoğraf 1.35).

FOTOĞRAF 1.35: Demirdağ Köyü'nün batısında Ofiyolitik seri içinde gelişen toprakların görünümü.

1. 4. 3. Azonal Topraklar

Topografyanın ve eğim değerlerinin kısa mesafelerde değiştiği araştırma sahasında aşındırma ve biriktirme faaliyetleri sürekli devam etmektedir. Bunun neticesinde ana materyal, relief ve zaman faktörlerinin etkisi ile iyi gelişmiş profil özellikleri taşımayan Azonal topraklar oluşmaktadır. Oluşumlarında iklim ve vejetasyonun etkisi önemli değildir.[150] Bu topraklar sahada alüvyal ve kolüvyal olmak üzere iki gruba ayrılmıştır.

---

[149] YILMAZ, Ö., 1990, a.g.e., ss. 178-180.
[150] ERGENE, A., 1993, a.g.e., s. 454.

Bilindiği üzere, alüvyal topraklar sularla taşınmış olan zerre büyüklüğüne göre yatay sıralanmaya uğramış gevşek yığıntılar üzerinde yer alan A ve C horizonlu topraklardır.[151] Sürekli sayılabilen bir oluşuma dahil olduğundan tam bir profil teşekkülü göstermez. Hemen tamamında tarım yapıldığından üst kısmında orijinal A horizonuna rastlanılmaz.[152] Alüvyon topraklar 27.4 km^2'lik bir alanda, % 1 oranında bir paya sahiptir. Bu oranın az olmasında topoğrafya etkili olmaktadır. Dar ve derin akışa sahip olan akarsuların talvegleri derin olduğundan aşındırdıkları malzemeyi de beraberinde taşımakta ve birikme gerçekleşmemektedir. Vadi tabanlarında veya eğim değerlerinin çok az olduğu düz ve düze yakın kesimlerde ise alüvyonlara rastlanılmaktadır. Bu toprakların ana maddesini akarsuların geçmiş oldukları jeolojik birimlerden aldığı malzemeler oluşturmaktadır. Malzemeler eğimin azaldığı yerde, akarsuyun her iki tarafında birikmektedir. Eğim değerlerinin düşük olmasından dolayı taban suyu seviyesi yüksek olmakta ve çevresindeki diğer toprak tiplerine göre daha fazla nem içermektedir (Fotoğraf 1.36).

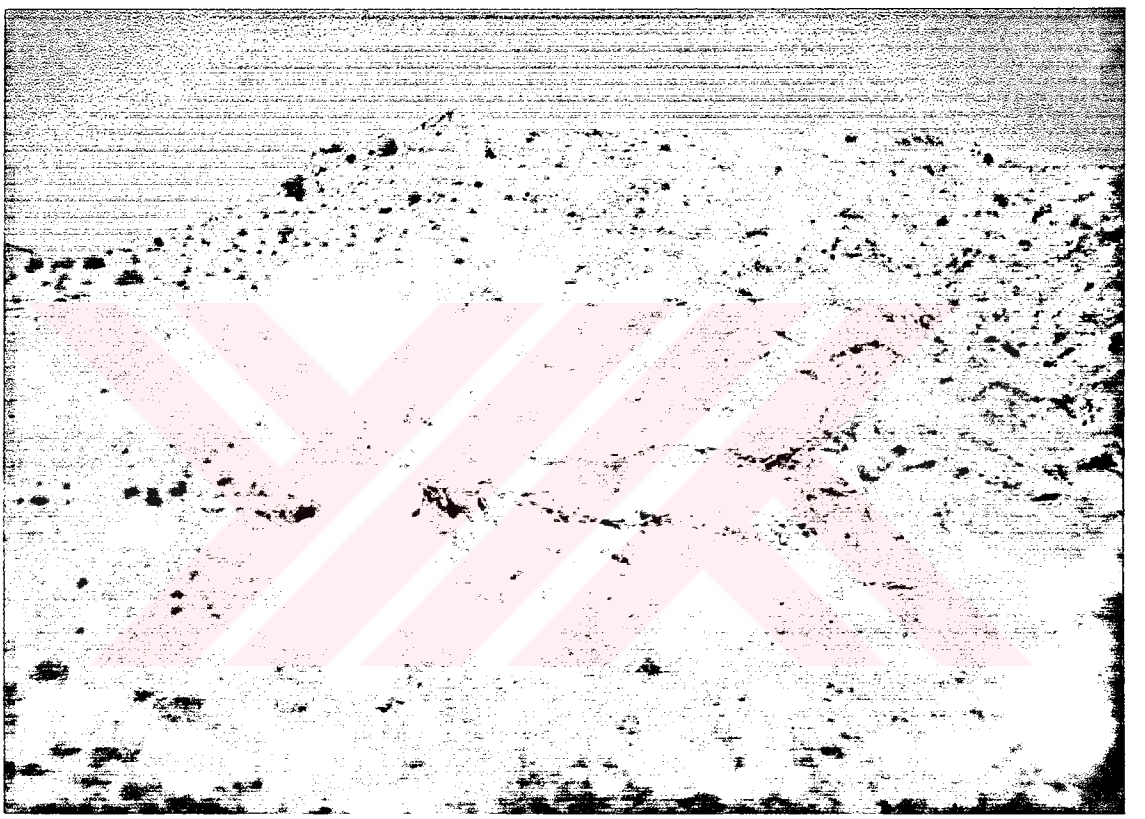

FOTOĞRAF 1.36: Divriği Şehri batısında Çaltı Çayı'nın oluşturduğu alüvyal toprakların bir görünümü.

[151] Kızılırmak Havzası Toprakları, 1970, Toprak Su Genel Müdürlüğü Yayınları No: 526, ANKARA, s.78.

[152] Yeşılırmak Havzası Toprakları, 1970, Toprak Su Genel Müdürlüğü Yayınları No: 241, ANKARA, s. 99.

Dağlık ve tepelik arazilerden taban araziye geçişteki etek sahalarında yer çekimi ve küçük akıntılarla taşınmış olup, zerre büyüklüğüne göre yatay sıralanma göstermeyen pekişmemiş materyal üzerinde ve zayıf A horizonundan başka oluşuma sahip olmayan genç topraklar kollüviyal topraklar olarak adlandırılmıştır.[153] Araştırma sahasında kollüviyal topraklar 11.7 km.^{2}lik bir alanda, % 0.4'lük bir paya sahiptir (Fotoğraf 1.37).

FOTOĞRAF 1.37: Akmeşe Köyü'nün güneyinde Ofiyolitik Seri üzerinde gelişen kolüvyal topraklardan bir görünüm.

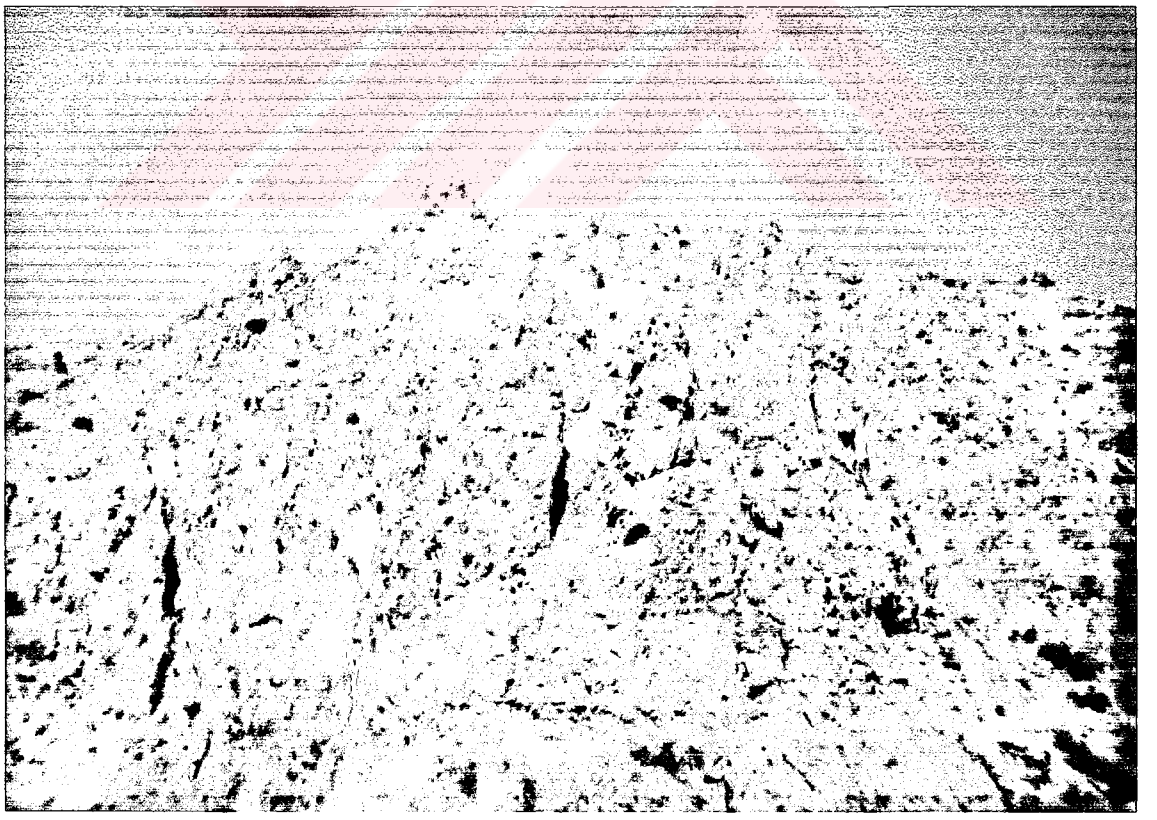
Birikinti konileri ve yüksek dağların yamaçlarında gelişen kollüviyal toprakların ana unsuru, kopup geldiği ana kayaya benzerlik gösterir. Bununla birlikte başta eğim koşulları olmak üzere, toprakta meydana gelen kayma ve akma olayları da bu toprakların oluşumunda etkilidir. Açık kahverengi, organik madde yönünden zayıf, kum, kil ve farklı büyüklükteki çakıllar kollüviyal toprakların genel özelliklerini belirlemektedir.[154] Araştırma sahasının batı kesimlerinde ofiyolitik seri üzerinde gelişen yamaç molozlarının aşağıya kaymasıyla kollüviyal depolar ve topraklar oluşmaktadır.

---

[153] Kızılırmak Havzası Toprakları, 1970, s. 82.
[154] YILMAZ, Ö., 1990, a.g.e., ss. 178-180.

Farklı büyüklükteki çakıllardan oluşan bu toprakların derinliği fazla değildir. Erozyonun aktif olduğu kesimler, tamamen bitki örtüsünden yoksundur. Anakaya üzerinde toprak oluşumunun gerçekleştiği yüksek sahalar ve dağ eteklerinde gelişen birikinti konileri üzerinde ise stepler bulunmaktadır.

Yarı kurak iklim koşullarının yaşandığı araştırma sahasında, gece-gündüz ve mevsimler arası sıcaklık farkı yüksektir. Yüzeye çıkmış anakaya, bu sıcaklık farkına bağlı olarak fiziksel parçalanmaya maruz kalmaktadır. Yükselti arttıkça çözünmenin şiddeti de artmaktadır. Özellikle Divriği ilçe merkezinin güneyindeki bazı dağlık alanlarda toprak örtüsü tamamen ortadan kalkmakta ve anakaya yüzeye çıkmaktadır. Burada çözünüme uğrayan kütleler ise aşağıya sürüklenmekte veya düşmektedir. Sıcaklık farkı, ilkbahar aylarında görülen sağanak şeklindeki yağışın şiddetine ve rejim derecesine bağlı olarak, parçalanan kayacın parça büyüklüğü değişmektedir. Dik yamaçların eteklerinde ve vadi boğazlarında bulunan malzeme daha ziyade kaba taş ve molozlardan oluşmaktadır (Fotoğraf 1.38).

FOTOĞRAF 1.38: Divriği Şehri'nin 10 km. doğusunda erozyona bağlı olarak toprak örtüsünün gelişmediği ve anakayanın yüzeye çıktığı kesimlerin bir görünümü.

1. 5. Doğal Bitki Örtüsü

Herhangi bir alanda bitki örtüsünün tutunması, gelişmesi ve mevcudiyetinin devam etmesi, o alanın iklim, toprak, ana materyal, topoğrafya ve biyotik faktörler gibi ortamı oluşturan ekolojik şartlara bağlıdır.[155] Belirtilen ekolojik şartlar, bitki örtüsünün yetişmesini ve dolayısıyla dağılışını etkilemiş durumdadır. Karasal iklimin hakim olduğu İç Anadolu ve Doğu Anadolu bölgeleri, İran-Turan flora bölgesine dahildir. [156] Bu alanların hakim doğal bitki örtüsü otsu bitkilerden meydana gelen stepler oluşturmaktadır.

Yıllık ortalama sıcaklık Divriği'de 11.2 °C ve yıllık ortalama yağış 397 mm.dir. ERİNÇ'e göre yarı kurak iklimin hakim olduğu yörede bitki örtüsünü, sıcaklık ve nem isteği az olan stepler oluşturur. İlçenin korunmuş bazı kesimlerinde stepler içinde *Orman Adaları*[157] azda olsa bulunur. Sahanın kuzeyinde ve güneyindeki yüksek kesimlerde lekeler halinde bodur çalı, meşe ve sarıçam toplulukları yayılış gösterir. Dağlık alanlarda, bölge iklimine uyum sağlamış bazı endemik türler de yer almaktadır.

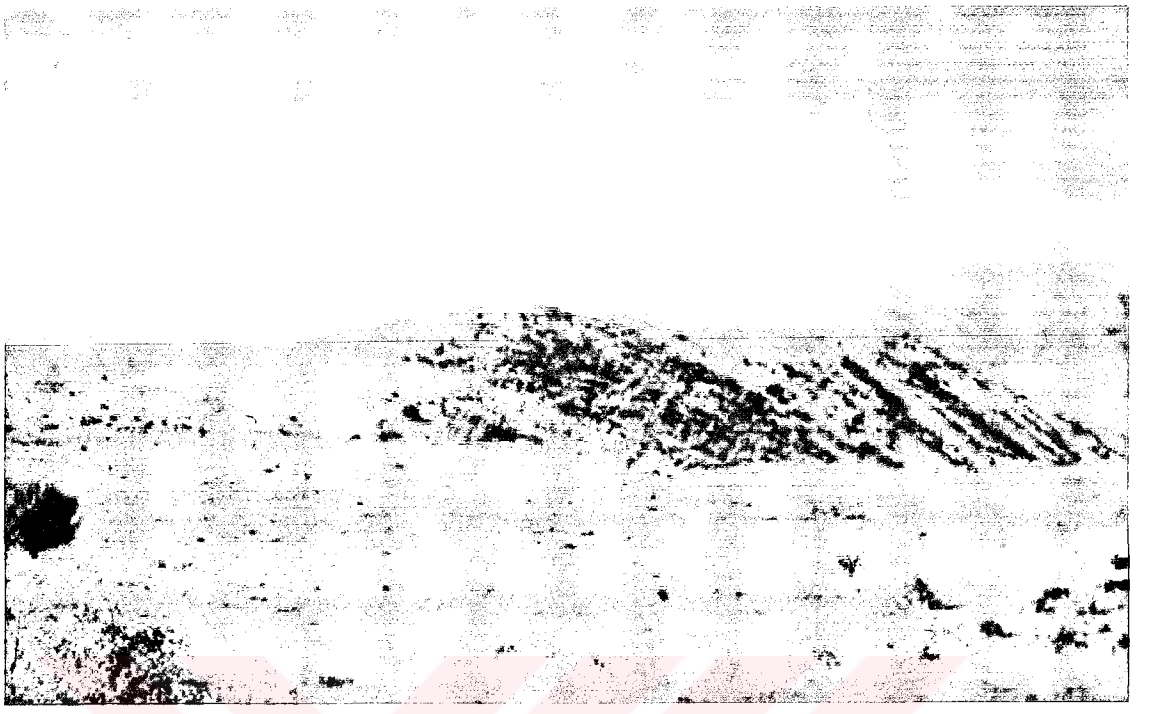
Divriği'nin bitki örtüsü yükselti, eğim, toprak türü ve bakıya bağlı olarak değişiklik gösterir. Bütün toprak gruplarında genellikle step bitkileri yaygınken, hidromorfik topraklar ve alüvyonlar üzerinde tuzcul bitki türlerinin yaygın olduğu görülür. Yine antropojen faktörler ve geçmişte iklim değişikleri günümüzde bitki örtüsünü değiştirmiştir. Araştırma sahasında dağların uzanış doğrultuları ve güneş ışınlarını alma açılarına bağlı olarak kuzey ve güney yamaçlardaki bitki örtüsü de değişikliğe uğramıştır. Kuzey yamaçlarda sıcaklık isteği az, nem ihtiyacı fazla olan bitki örtüsü yaygınlık gösterirken, güney yamaçlarda sıcaklık isteği fazla, nem isteği az olan bitki örtüsü yaygınlık göstermektedir. Özellikle antropojen steplerin hakim olduğu kesimlerde yamaçlardaki bu farklılıklar daha belirgin bir hale gelmektedir. Bakının etkisiyle İkizbaşak köyünün yaklaşık 3 km. kuzeyindeki tepelik alanın kuzey yamacında antropojen stepler hakim durumda iken, güney yamaçlar tamamen çıplak görünümlü ve kayalıktır (Fotoğraf 1.39).

---

[155] ATALAY, İ., 1994a, Türkiye Vejetasyon Coğrafyası, Ege Üniversitesi Yayınları, İZMİR, ss.10-11.

[156] AVCI, M., 1993, *Türkiye'nin Flora Bölgeleri ve Anadolu Diagonali'ne Coğrafi Bir Yaklaşım*, Türk Coğrafya Dergisi, Türk Coğrafya Kurumu Yayınları, Sayı:28, İSTANBUL, ss.223-248. ; ERİNÇ, S., 1977, Vejetasyon Coğrafyası, İstanbul Üniversitesi Yayınları No:2276, İSTANBUL, s.133.

[157] YAZICI, H., 2002, İç Anadolu Bölgesi Coğrafyası, Nobel Yayınevi, ANKARA, s.35.

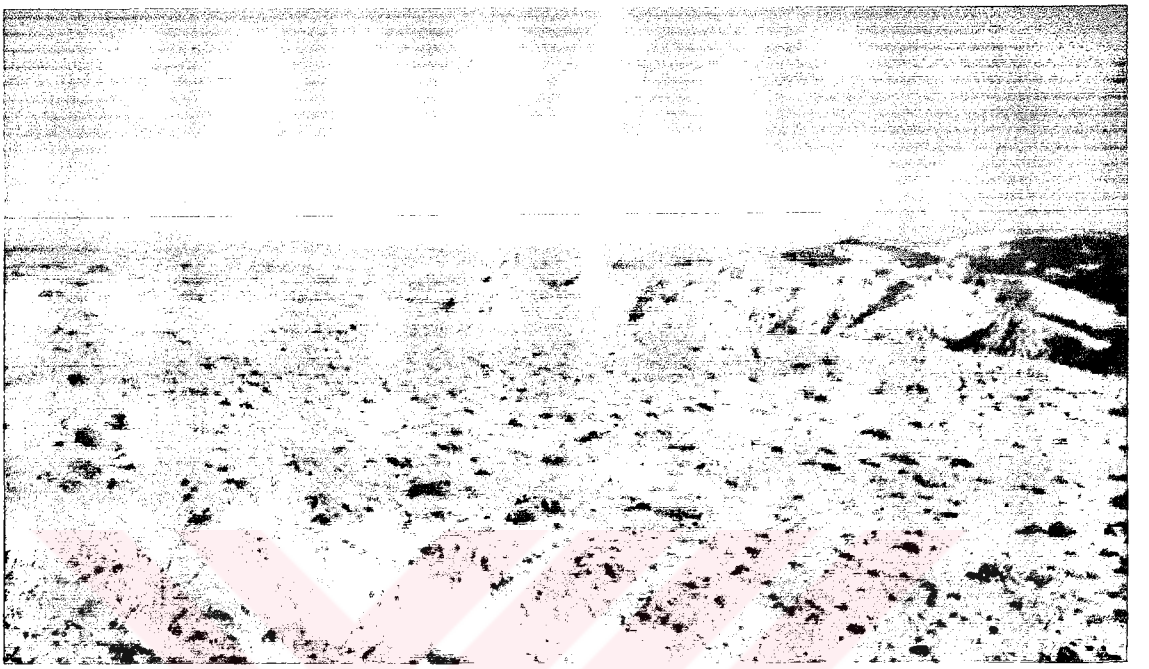
FOTOĞRAF 1.39: İkizbaşak Köyü kuzeyinde bakıdan kaynaklanan asimetrik durum.

Araştırma sahasının havza tabanı ve aşınım yüzeylerinde bugün hakim olan antropojen steplerin yerinde gelişmiş bitki örtüsü toplulukları büyük ölçüde insanlar tarafından tahrip edilmiştir. Savaşlar, konut yapımında yapı malzemesi olarak orman elemanlarının kullanılması, tarla açılması ve yakacak temini için, insanlar orman tahribatında bulunmuş ve bulunmaya devam etmekte, bu durum da orman sınırının gerilemesine neden olmaktadır. Ormanların tahrip edildiği yerlerde çalı toplulukları ve antropojen stepler yaygınlık kazanmaktadır. Araştırma sahasının bitki örtüsünü antropojen step, çalı ve orman formasyonları meydana getirmektedir.

Divriği ilçesinde en geniş yayılışa sahip olan bitki örtüsünü antropojen stepler oluşturmaktadır. Step bitkileri, şiddetli ve soğuk bir kıştan sonra havanın ısınmasıyla birdenbire canlanmakta ve yaşama devrelerini kısa bir süreye sığdırdıktan sonra kurumaktadır.[158] Step bitkileri otsu yada odunlu bir görünüm oluşturmaktadır. Yörede otsu step bitkilerinde Stipa, odunlu bitkilerde ise Astragalus türleri yaygınlık göstermektedir. [159] Divriği'de ziraî faaliyetler ve aşırı hayvan otlatılması sonucunda primer step vejetasyonu olan Stipa (yumak) gibi otsu türler azalmaktadır. Yörede hayvanların sevmediği Artemisia spicigeara (yavşan) ve Astragalus (Geven) gibi birkaç

[158] YAZICI, H., 2002, a.g.e., s. 35.
[159] AKMAN, Y., 1993, Biyocoğrafya, Palme Yayınları, ANKARA, s.187.

tür yaygın hale gelmektedir. Erozyonun şiddeti bu sahalarda daha etkili olmaktadır (Fotoğraf 1.40).

FOTOĞRAF 1.40: Sarıçiçek Yaylası'nın kuzeydoğusunda yayılış gösteren step formasyonunun görünümü.

Antropojen step alanları içinde, çalı ve orman formasyonuna ait bitki türleri de yer almaktadır. Meşe, ardıç gibi kuru orman elemanları step alanları içinde, ağaççık sahalar yada tek ağaç şeklinde bulunmaktadır. Bu nedenle step alanlarını sekonder olarak kabul etmek daha doğrudur. Araştırma sahasında tespit edilen başlıca step türleri; Astragalus (Geven), Euphorbia virgata (Sütleğen), Artemisia spicigeara (Yavşan otu), Triple urospermum transcocacium (Papatya), Thymus fallax (Kekik), Verbascum aredoxum (Sığır kuyruğu), Stipa (Yumak), Acantholimon acerosum (Çoban Yastığı) ve Malva neglecta (Ebegümeci)'dir.[160] Yine Doğu ve İç Anadolu arasında kalan araştırma sahasında farklı flora alanlarına ait bitki türleri ve özellikle endemik türler tespit edilmiştir. DAVİS'e göre Astragalus oratus (Geven), Hypericum pumilio (Kantaron), Jurinea Pontica,[161] Rubiaceae glabrous baytopianum,[162]gibi endemik türlerle birlikte,

[160] Araştırma sahasında tespit edilen bitki türlerinin teşhisleri, Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Erol DÖNMEZ tarafından yapılmıştır. Yine yöre halkı ile yapılan görüşmelerden bazı bitki türlerinin adı elde edilmiştir.

[161] DAVİS, P.H., 1975, Flora Of Turkey and East Aegean Islands, University of Edinburg, Volume 5, ENGLAND, Page:446.

[162] DAVİS, P.H., 1982, Flora Of Turkey and East Aegean Islands, Edinburg at the University Press, Volume 7, ENGLAND, Page:808.

Achillea goniocephal (Civan perçemi), Anthemis coelopoda (Papatya), Carduus nutans (Deve dikeni), Centaurea virgata (Sıtma otu), Cichorium pumilum (Akkanak otu), Artemisia austriaca (Yavşan otu), Euphorbia (Sütleğen), Sonchus (Eşek marulu), Veronica reuterona, Veronica biloba, Reseda armena (Kuzu otu), Trollius (Çünk), Thymus (Kekik), Teucrium (Acı yavşan), Plantago (Bağa), Onosma albo roseum (Emzik otu), Onosma aucheranum (Emcek otu), Torilis, Sedum (Çamuş kulağı), Physoptychis haviskreecht, Muscari comosum (Dağ sümbülü), Iris caucasica (Navruz), Phlamis oppovitiflora, Convolvulus betonicifolius (Koyun gözü), Allium cardiostemon (Sirmo), Allium kharputense (Harput soğanı),[163] Allium macrochaetum (Kaya sarımsağı), Lythrum salicaria (Aklar otu), Ferulago platycarca (Kurt kulağı), Aristolochia (Yılan otu), Arthemis austriaca (Tarhun), Scorzonera latifolia (Yakı otu), Scorzonera papposa (Yemlik), Onopordum candidum, Stachys lavandulifolia (Eşek otu), Carduus virgata, Carduus drabigaka, Carduus urvillei, Arthemis cretica (Tarhun), Aristolochia mauraun (Yılan otu), Salvia amasiaca, Matricaria (Papatya) step türleri sahada yer almaktadır.[164]

Araştırma sahasında step türleri yanında, kuru orman elemanları olarak değerlendirilen meşe ve ardıç toplulukları bulunmaktadır. Antropojen etkilerle bozulan bu formasyonlar step alanları içinde adacıklar şeklinde kümelenmektedir. Yörede 1250-1500 m. yükseltiler arasında sıcaklık isteği az ve ışık isteği fazla olan saf ardıç topluluklarına rastlanılmaktadır. Maltepe, Çakırtarla, Çayözü köylerinin kuzeyinde, Divriği ilçesinin doğusunda bulunan saf ardıç toplulukları yatay yönde yayılış göstermektedir. Yaklaşık 1300 m.den sonra ardıç toplulukları, meşe ormanlarıyla birlikte karışık halde bulunmaktadır. Araştırma sahasındaki ardıçların boyu yaklaşık 1-2 m.yi bulmaktadır.

Kuru orman elemanlarından bir diğeri olan meşe, araştırma sahası içinde geniş alanlarda yayılış göstermektedir. Sahanın kuzeyinde Susuzlar, Diktaş, Ovacık, güneyinde ise Danişment, Yeşilyayla, Beyköy, Üçpınar köyleri arasında saf meşe toplulukları bulunmaktadır. Antropojen faktörlerle Kırkgöz, İmirhan, Sapan, Eskibeyli ve Yazı köylerinde bulunan meşe toplulukları dağınık bir görüntü oluşturmaktadır.

---

[163] BAYTOP, T., 1997, Türkçe Bitki Adları Sözlüğü, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları: 578, ANKARA, ss.299-325.

[164] DAVİS, P.H., 1965-1988, Flora Of Turkey and East Aegean Islands, University of Edinburg, Volume I-XI, ENGLAND.

Kuzeyde Tepehan, güneyde Höbek köyleri arasında kalan sahanın batısında meşe toplulukları dikkat çekmektedir. Özellikle Sırçalı, Çamurlu, Başören, Dişbudak, Soğucak, Gökçeharman, Yusufşeyh, Çakırağa köyleri ve çevresinde geniş alanlarda meşe toplulukları, alt yükseltilerde çalı grupları ve tek ağaçlar dağılış göstermektedir. Yörede tespit edilen sıcaklık isteği az, nem isteği orta derece olan İspir meşesi (Quercus macran thera) 1400-1500 m.nin üzerindeki yükseltilerde yetişmektedir.[165] Meşe toplulukları bu yükseltiden sonra iğne yapraklı orman formasyonlarıyla birlikte bulunmaktadır (Fotoğraf 1.41).

FOTOĞRAF 1.41: Beyköy'ün güneydoğusunda yayılış gösteren meşe topluluklarının bir görünümü.

Meşe topluluklarının tahrip edildiği yada ortadan kalktığı yerlerde çalı toplulukları gelişir. Araştırma sahasında tespit edilen başlıca çalı türleri ve yabani ağaçlar şunlardır: Karamuk (Berberis), Kuşburnu (Rosa canine), Phlomis (Ayı kulağı), Crataegus monogyna (Sürsülük-alıç),[166] Alıç (Certeagus orientalis), Euphorbia orientalis,[167] Yabani armut (Pirus elagrifolia), Yabani elma (Malus) ve çitlembik'tir. Belirtilen çalı türleri ve yabani meyve ağaçlarından elde edilen meyveler pazarlarda

[165] GÜNAL, N., 1987, Türkiye'de Başlıca Ağaç Türlerinin Coğrafi Dağılışları, Ekolojik ve Floristik Özellikleri, İSTANBUL, s. 110.
[166] BAYTOP, T., 1997, a.g.e., s. 29.
[167] DAVİS, P.H., 1982, a.g.e., s. 589.

satışa sunulmaktadır. Bu meyvelerin bazıları halk arasında hastalıkların tedavisinde kullanılmaktadır. Kuşburnunun halk arasında basur olarak bilinen bağırsak hastalığına, karamuğun şeker hastalığına ve yaban armudunun da (çördük) böbrek rahatsızlıklarına iyi geldiği düşünülmektedir.

İç Anadolu Bölgesi'nin, dolayısıyla araştırma sahamızın önemli elemanlarından birini de Sarıçam (Pinus sylvestris) oluşturmaktadır.[168] Tepehan, Diktaş ve Üzümlü köylerinin kuzeyinde meşe topluluklarıyla birlikte yayılış gösteren bu eleman, yaklaşık 1400–2200 m. yükseltiler arasında yer almaktadır. Diğer kuru orman elemanlarında olduğu gibi antropojen etkilerle bozulan sarıçamlar, bazı kesimlerde tek ağaç şeklindedir. Yörede meşe, ardıç ve sarıçam toplulukları dışında, Kavak (Populus alba) ve Söğüt (Salix) gibi özellikle akarsu boylarında yetiştirilen ağaçlarda bulunmaktadır.

Sonuç olarak İran-Turan florası içinde yer alan araştırma sahasında doğu Akdeniz florasının da etkileri bulunmaktadır. Yine jips, serpantin ve volkanik kayalarda gelişen endemikler[169] sahada farklı flora bölgelerinin karıştığını göstermektedir. Yarı kurak iklimin özellikleriyle, sahanın step ve kuru orman elemanlarından oluşan bitki örtüsü birbirine paralellik göstermektedir. Ancak, eski bir yerleşim merkezi olması, gelişigüzel kaçak kesimlerin yapılması, tarla açılması ve hayvanlarının aşırı otlatılması sonucunda tahrip edilen doğal bitki örtüsü yerini sekonder step bitkilerine bırakmıştır. Anakayanın yüzeye çıktığı sahanın belli kesimlerinde ise bitki örtüsü tamamen ortadan kalkmaktadır. Antropojen step alanlarında düz ve düze yakın kesimler tarla olarak kullanılmaktadır.

[168] ATALAY, İ., 1994, a.g.e., ss. 231-232.
[169] AKMAN, Y., 1993, a.g.e., s. 186.

İKİNCİ BÖLÜM

2. BEŞERÎ ÇEVRE ÖZELLİKLERİ

2. 1. Nüfus

2. 1. 1. Nüfusun Gelişimi

2. 1. 1. 1. Cumhuriyet Dönemi Öncesinde Divriği

Belirli bir sayım gününde, belirli bir ülke veya yönetim biriminde tespit edilen toplam insan sayısı nüfus olarak tanımlanmaktadır.[1] Bir sahada yaşayan insan topluluklarının dağılışlarının, hareketlerinin, sosyal ve ekonomik durumlarının ortaya konulabilmesi, nüfus özelliklerinin analizi ile mümkün olabilmektedir.[2] Bu nedenle araştırma sahasının nüfus gelişimini inceleyebilmek için, tarihî kaynaklar ve Divriği ile ilgili bilgiler değerlendirilmiştir.

Dağlık bir bölgede, savunmaya elverişli konumda kurulmuş olan Divriği ve çevresinde göze çarpan tarihi eserler, ticaret yolu ve maddi kültür belgeleri, bu kesimin çok eski bir yerleşim merkezi olduğunu göstermektedir. Ancak, Divriği ve yakın çevresinde ilk yerleşmenin tarihi hakkında kesin bir bilgi yoktur.[3] Höyük ve tümülüslerde yapılan yüzey araştırmalarında arkeologlar ve sanat tarihçilerinin elde ettiği bulgulara dayanarak, yerleşmenin ilk tarihinin Hititler dönemine dayandığı bilinmektedir. Divriği'nin Kale mahallesi sınırları içinde kalan, Kesdoğan Kalesi'nde Urartu dönemine ait kaya çanakları ve aletler bulunmuştur.[4] Geçmişten günümüze birçok devletin egemenliğinde kalan şehre Romalıların, Nikopolis adını verdiğini[5] ileri sürenler vardır. Ancak bu ismin Divriği'yi temsil etmediğini, Nikopolis'in daha kuzeyde, şimdiki Suşehri'nin civarında yer aldığını tespit edilmiştir.[6] Diğer taraftan araştırma sahası Romalıların yerleşim merkezî olmuştur. Şehir, Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasıyla birlikte Doğu Roma'ya tâbi olmuş, böylece adı

---

[1] DOĞANAY, H., 1991, Demografya, Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi, ERZURUM, s. 2.
[2] TANOĞLU, A., 1966, Nüfus ve Yerleşme, İstanbul Üniversitesi Yayınları No:1183, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü Neşriyatı, No:45, İSTANBUL, s. 31.
[3] DARKOT, B., 1945, *İslâm Ansiklopedisi: Divriği Maddesi*, Milli Eğitim Basımevi, Cilt: III, İSTANBUL, s. 596.
[4] DENİZLİ, H., (Tarihsiz) , Sivas Tarihi Eserler ve Anıtlar, Özbelsan A.Ş., Simtaş Matbaacılık, SİVAS, s.s. 225-226.
[5] BAŞEL, F., 1934, Sivas Bülteni, Kamil Yayınevi, SİVAS, s.32.
[6] DARKOT, B., 1945, a.g.a., s. 596.

Tephrike olarak değişmiştir. Bizans döneminde halk Antakya Piskopos'u Samsatlı Parlos'un yaymış olduğu Hıristiyan Pegan[7] karışımı paulusçu inancını kabul etmiş ve böylece Divriği bu mezhebin önemli merkezlerinden birini oluşturmuştur.[8]

Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu'nun kapıları Türklere açılmıştır. Anadolu'ya gelen Türk boyları yavaş yavaş kaleleri almışlar ve surlarla çevrili şehirlere, askerî ve iktisadî bakımdan güvenilir merkezlere yönelerek, beylikler kurmuşlardır.[9] Bizans ordusunun büyük bir kısmı yenildiği için, bu güçlere karşı koyacak bir ordu kalmamıştır. Malazgirt zaferini takiben Anadolu'ya gelen Mengücek Ahmet Gazi; Erzincan, Kemah, Divriği ve Şebinkarahisar'ı fethederek bu bölgeler üzerinde hâkimiyetini kurmuştur.[10] Mengücek Ahmet Gazinin oğlu İshak'ın 1142'de ölümünden sonra Mengücek Beyliği oğulları arasında taksim olunmuştur. Bu suretle ortaya çıkan Mengüceklerin Divriği koluna başkentlik yapan şehir, bu dönemde en parlak devrini yaşamıştır.[11] Mengücekliler hakim oldukları iki asra yakın sürede Selçuklulara bağlı kalmışlar, Selçukluların idarî, malî, sosyal ve kültürel özelliklerini ortaya koymuş ve yaşatmışlardır.[12] İlk Anadolu Türk beyliklerinden olan Divriği Mengücekleri,[13] İslâm mücadelerinde "Uc Türkleri"[14] olarak doğuda Selçuklularla, kuzeyde Danişmentlilerle birlikte hareket etmiş, Karadeniz Sahil Rumları ile mücâdelelere katılmıştır.[15] Doğuda Türk nüfusunun artmasında ve İslâmiyet'in yayılmasında etkili olmuşlardır.

Divriği, 1277'de Memlüklerin hâkimiyetine girmiştir. Memlük Sultanlığına bağlı iken, kısa bir süre Moğol işgalinde kalmıştır. Şehir, Yavuz Sultan Selim'in (1516 yılı) Mısır seferi sırasında Osmanlı yönetimi altına girmiştir.[16] Osmanlı yönetimine girmeden önce Divriği'nin yaklaşık 3700 civarında nüfusu vardı. Müslüman hane sayısı

---

[7] Pegan (Pingen) günümüzde Divriği ilçe merkezine 40 km uzakta Adatepe köyü yerleşmesinin adıdır. Divriği Harman Dergisi, 2002, *Adatepe Köyü*, Divriği Kültür Derneği Yay., Sayı :12, ANKARA, s. 31.

[8] Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, 1986, *Divriği Maddesi*, Cilt: VII, Interpress Basın ve Yayıncılık A.Ş., İSTANBUL, s. 3239.

[9] KAFESOĞLU, İ., 1992, Selçuklu Tarihi, M.E.B. Yayınları, İSTANBUL, s. 89.

[10] PITCHER, D.E., 2001, Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası (Çev.: Bahar TIRNAKÇI), Yapı Kredi Yayınları-1293, İSTANBUL, s.52.

[11] TURAN, O., 1980, Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi, İSTANBUL, s. 60.

[12] ERDEM, İ., 2002, *Genel Türk Tarihi: Doğu Anadolu Türk Devletleri – Mengücekler*, Cilt: III, ANKARA, s. 110.

[13] Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 1994, *Divriği Maddesi*, Cilt: IX, Divantaş Diyanet Vakfı Neşriyat Pazarlama ve Ticaret A.Ş., İSTANBUL, s. 452.

[14] TURAN, O., 1969, Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti, Turan Neşriyat ve Matbaacılık Kollektif Şirketi, İSTANBUL, s.s. 118-120.

[15] TURAN, O., 1980a, Selçuklular ve İslâmiyet, Nakışlar Yayınevi, Armağan No: 4, İSTANBUL, s. 85.

[16] ARIKAN, Z., 1991, *Divriği Kazâsı'nın İlk Sayımı (925/1519)*, Osmanlı Araştırmaları XI, Ayrıbasım, İSTANBUL, s. 49; PITCHER, D.E., 2001, a.g.e., s. 153.

498 olup, bunun toplam hâne sayısına göre oranı % 70'e ulaşıyordu. Şehirde bu sırada etnik grup olarak Ermeniler bulunmaktaydı.[17]

Bilindiği üzere Osmanlılar yeni fethettikleri yerleri, arazisinin tescili ve gelir kaynaklarının tespiti için tahrire tâbi tutarlardı. Tahrir sırasında, imparatorluk içerisinde herhangi bir bölgede yaşamak üzere olan yetişkin erkek nüfus, bunların elindeki toprak miktarı ve devlete vermekle mükellef oldukları vergiler düzenli bir şekilde kaydedilirdi. Ayrıca her köyün kimin tımarı, mülkü veya vakfı olduğu, burada elde edilen ürünlerin ve hayvanların cins ve miktarlarını, cami, mescit, medrese gibi içtimai müesseselerini ve bunların vakıflarını, görevlerini, yerleşim birimlerindeki sipahi, zaim gibi dirlik sahiplerini bu defterde bulmak mümkündü.[18] Böylece memleketin nüfusunun kitlesi, yoğunluğu ve dinamizmi, harita üzerindeki yayılış şekli, artış nispeti bu deftere göre hesaplanabilirdi.[19] Divriği'de tahrir defterleri Osmanlı yönetimine geçmesinden hemen sonra yapılmış, bütün vakıflar ve mülkler yeniden yazılmıştır.[20] Ancak nüfus kayıtları 1547 yılına kadar yapılmamıştır. Bu tarihte yapılan tahrire göre ise, şehrin Ermenilerle birlikte toplam nüfusu 5000 civarındaydı.[21] Kayıtların geç tutulmasında Osmanlının bölgeden uzakta kalması ve buranın sık sık başka devletlerin egemenliğine geçmesi etkili olmuştur.

Osmanlı yönetiminde sancak olarak örgütlenen Divriği, önce Vilayet-i Arap'a, bir süre sonra da Eyalet-i Rum'a bağlanmıştır.[22] Şehir, sancağın güçlü idarecilere ihtiyaç duyduğu XVIII. yüzyılda bir derebeyi ortamına dönüşmüş ve bu yüzyılın ilk yarısında, Anadolu genelindeki düzensizlikten nasibini almıştır. Harput-Arapgir-Zara güzergahında önemli bir konaklama merkezî olan yöre, XVIII. yüzyıl sonlarından itibaren Munzur dağlarında tutunan eşkıyanın baskısı altında kalmıştır.[23] Ekonomik gelirlerin düşmesi, ticaret faaliyetlerinde azınlıkların hakim duruma geçmesiyle orantılı olarak nüfus, XVIII. yüzyıl başlarından itibaren yoğunluğunu giderek kaybetmeye başlamıştır. Bu dönemde sekiz bin Türk, iki bin gayrimüslim halk göç etmiş ve nüfus

---

[17] Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 1994, s. 453.
[18] GÜLSOY. E., 1991, XVI Asrın İlk Yarısında Divriği Kazası, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İSTANBUL, s. 1.
[19] BARKAN, Ö.L. ve diğerleri, 1988, Hüdavendigar Livası, Tahrir Defterleri 1, ANKARA, ss. 3-4.
[20] ARIKAN, Z., 1987, Divriği Sancağı Kanunnameleri, Belleten 21, Cilt: II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, ANKARA, s. 762.
[21] Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 1994, s. 453.
[22] ARIKAN, Z., 1987, a.g.e., s. 762.
[23] Türk Ansiklopedisi, 1966, *Divriği Maddesi,* Cilt: XIII, ANKARA, s. 366.

XIX. yüzyıla doğru yarı yarıya azalmıştır. Özellikle İstanbul'un Yağkapanı, Unkapanı semtleri ve iş hanları Divriği'den gelen nüfus ile temsil edilmeye başlamıştır.[24] Devlet, göçü engellemek amacıyla birtakım çalışmalar yapmışsa da, başarılı olamamıştır. Ticaret açısından önemli olan IV. Sultan Murat Yolu'nun[25] işlevini kaybetmesi ve savaşlar döneminde Osmanlı İmparatorluğu'nun buradaki ordusunu cephelere çekmesi sonucunda nüfus azalmıştır. Yine sağlık koşullarının iyi olmaması, nüfusun azalmasında önemli bir etkendi. Kuyu ve ark sularının kullanıldığı kasaba ve köylerde trahom yaygındı. Sıtma, verem, veba, kolera ve tifüs salgınları çok sayıda insanın ölmesine neden olmuştu.[26]

Divriği'de nüfusun yapısını belirleyen konargöçerler ile yerleşik iki önemli unsuru oluşturmaktadır. Osmanlı Devleti, konargöçer durumdaki kışlak-yayla hayatı sürdüren toplumları kontrol edebilmek ve Anadolu içerisinde yerleşim merkezleri oluşturabilmek amacıyla disipline etmeye çalışmıştır. Bunlar, Anadolu içerisinde belirlenen merkezlerde yerleşik düzene geçirilmiştir.[27] Yerleştirme politikalarında kısmen başarılı olan Osmanlı İmparatorluğu'nun otoritesinin zayıfladığı XVII. yüzyılda, yerleşikler ve konargöçerler problem olmaya başlamıştır.[28] Belgelerde geçen aşiretler; kan davaları, yaşadıkları toprakların verimsizliği, merkezî otoritenin zayıflaması, vergilerin ağırlaşması ve asayişsizlik gibi nedenlerle isyankâr topluluklar haline dönüşmüştür. Bununla birlikte yerleşik duruma geçen konar-göçerler, aşiret ve eşkıya baskılarına direnç gösteremeyince yerleşik düzenlerini bozmuştur. Devlet bozulan göçebe düzenini yeniden kurmak yerine, sindirici yöntemler izlemiştir. Bu durum Anadolu'da terör ve isyanların artmasına neden olmuştur. İsyanlar bölgeye askerlerin kuvvet uygulamalarıyla son bulmuştur.[29] Göçerler bölgedeki uygun yerlere tekrar yerleştirilmiştir. SAKAOĞLU'na göre özellikle Divriği'yi ilgilendiren aşiret olayları, 1730-1780 arasında iki ayrı yoldan ve başka amaçlara yönelerek gerçekleşmiştir. Diyarbakır'da verimsizleşen topraklardan dolayı gerçekleşen birinci göç hareketi Kuzey Suriye'den kaynaklanmakta, Hekimhanı, Alacahan üzerinden Divriği'ye uzanmaktaydı.

---

[24] SAKAOGLU, N., 1998, Anadolu Derebeyi Ocaklarından Köse Paşa Hanedanı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları 64, ANKARA, ss. 15-16.
[25] Divriği'de yapılan görüşmeler sonucunda, bu yol günümüzde de aynı isimle bilinmektedir.
[26] SAKAOĞLU, N., 1998, a.g.e., s. 19.
[27] SAKAOĞLU, N., 1998, a.g.e., s. 37.
[28] DARKOT, B., 1945, a.g.a., s. 598.
[29] SAKAOĞLU, N., 1998, a.g.e., s. 38.

Divriği'ye gelen konargöçerler; Reyhanlı, Baraklı, Karaşeyhlü, Kuzugüdenli, İlbeyli, Milli, Umranlu, Kangunlu, Şefaatli, Cihanbeğli, Mamalu, Avşarlı, Keçiborlu gibi boylar, oymaklardan oluşmakta ve bunlara *boylar konfederasyonu* anlamında Rişvan aşireti denmekteydi.[30] Anadolu'ya yerleştirilen Rişvan aşiretleri Osmanlı Devleti içinde en tehlikeli olanıydı. Gerçekte Konya çevresine yerleştirilen bu aşiretlerin bir grubu Divriği'ye geldi. Yerleşik halk ile daha zayıf aşiretler üzerinde baskı oluşturdu.[31] Bugün Akmeşe, Bayırüstü, Mursal, Erikli ve Uluçayır köylerinin bulunduğu topraklara yerleşti.

Divriği'yi daha fazla tehdit eden ikinci göç hareketi, Munzur dağları, Karasu Vadisi ile dağ geçitlerinde XVIII. yüzyılın başlarında ortaya çıkan, terör ve talan yapan eşkıyalardı. Bu gruba *Dersimliler* denmekteydi.[32] Dersimliler, Divriği'deki göç hareketliliği açısından önem teşkil etmektedir. Baskı uyguladıkları köylerin büyük bir kısmı boşalmış ve yerleşik düzene geçen konargöçer halk tekrar dağlara çıkmıştır.

Kırım'ın 1783'de Ruslar tarafından işgalinden sonra, Kırım-Türk Tatarları'nın Osmanlı topraklarına göç etmesi ile başlayan hareket, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı öncesinde büyük kitle hareketlerine dönüşmüştür. Bu dönem içerisinde Osmanlı topraklarına bir buçuk milyon insan göç etmiştir. Bu büyük nüfus hareketinin hedefi olan Osmanlı topraklarına göçmenlerin yerleştirilme hususu, o günkü Osmanlı Devleti'ni önemli bir mesele ile yüz yüze getirmiş ve devrin yöneticileri çok başarılı bir yerleştirme politikası uygulamışlardır. Osmanlı Devleti göçmenlerin iskânında kendi yararına en uygun yerleştirme plânını uygularken özellikle Kafkasyalı göçmenlerin yerleştirilmesi hususunda Rusya'nın müdahalesi ile karşılaşmıştır. Ruslar, Kafkasyalıların yerleştirilmesinde Osmanlı Devleti'nin izlediği politikaları dikkatlice takip etmiş ve yerleştirilmedeki isteklerinin dikkate alınmasından memnuniyet duymuştur.[33] Divriği'ye idarî olarak bağlı olan İkizbaşak (Kömek) köyünde, Kafkasya'dan gelen Tatar Türkleri yaşamaktadır. Eski isminin Azeri dilinde dayanışma, yardımlaşma anlamına gelen Kömek oluşu köyü yerleşim yeri olarak seçen insanların, Kafkasya veya Orta Asya kökenli olduklarını göstermektedir.[34]

---

[30] SAKAOĞLU, N., 1998, a.g.e., s. 38.

[31] SAYDAM, A., 1999, *Reformlar ve Engeller: Tazminat Döneminde Aşiretlerin Yol Açtıkları Asayiş Problemleri*, Osmanlı Ansiklopedisi, Cilt: IV, Yeni Türkiye Yayınları, ANKARA, ss. 184-186.

[32] SAKAOĞLU, N., 1998, a.g.e., s. 40.

[33] BİCE, H., 1991, Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ANKARA, ss. 54-56.

[34] Divriği Harman, 2002, Divriği Kültür Derneği Yayınları, Sayı: 13, ANKARA, s. 43.

Araştırma sahasında nüfusun gelişimi ve yerleşmenin özelliklerinin belirlenmesi açısından yazılı kaynaklar önemlidir. İdarî olarak birçok devletin yönetimine giren Divriği'de meydana gelen değişimler, nüfus özelliklerini de etkilemiştir. Ancak yörenin nüfus ile ilgili özelliklerini ve gerçeğe yakın bilgilerini, Osmanlı yönetimine dahil oluncaya kadar bulmak mümkün değildir. Divriği sancağında, 1831 yılında yapılan nüfus sayımında yaklaşık 15000 Müslüman erkek yaşamaktaydı. Yine XIX. Yüzyılın ortalarında bölgeye gelen AINSWORTH'a göre Divriği, 2000'i Hıristiyan ve 10000 nüfuslu bir şehir görünümündeydi.[35] Sivas Vilayet Salnamesi'nde ise 1870 yılında erkek Müslümanların sayısı 12625 kişiydi. Aynı tarihte Hıristiyan erkek nüfusu 3452 kişi olup, toplam nüfus 16077 idi.[36] Divriği'de, 1888 Sivas Vilayet Salnamesi'ne göre, erkek Müslüman nüfusu 13374, erkek Hıristiyan nüfusu 3988 olmak üzere toplam nüfus 17362 kişidir.[37]

Osmanlı nüfus sayımlarının verilerine göre, 1881/1882-1893 tahrir defterlerinde, Divriği'de Müslüman olan kadın 12158, erkek 13020'dir. Divriği'de Müslüman olmayan kadın 3853, erkek 4133'tür. Sivas Vilayet Salnamesi'nde, 1903 yılında Divriği sancağında nüfusun etnik ve dinsel dağılımlarına bakıldığında, Müslüman nüfusun 13273'ü erkek, 14009'u kadın, geri kalan nüfusu 4121 Ermeni erkeği ile 4138 Ermeni kadını oluşturmaktaydı.[38] Bu yılda toplam nüfus 35541'dir.

Divriği'de XIX. yüzyılın sonunda 9 nahiye ve 125 köy vardı.[39] Bu yüzyılda terkedilmiş bir kasaba görünümünde olan Divriği'nin nüfusu 5600'dür.[40] Ülke genelinde olduğu gibi araştırma sahasında da bir takım sosyal ve ekonomik gelişmeler yöre nüfusunun bu dönemde azalmasında etkili olmuştur. Öte yandan 1907 Vilayet Salnamesi'nde 129 köyü ve 10484 nüfusunun bulunduğu belirtilmektedir.[41] Osmanlı

---

[35] AINSWORTH, W. F., 1842, Travels and Researches in Asia Minor, C. III, LONDON, p. 7- 12. "Küçük Asya'da Araştırmalar ve Seyahatler" adlı seyahatnamenin Divriği ile ilgili kısmını, İngilizce aslından Türkçe'ye çeviren Cumhuriyet Üniversitesi Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Adnan MAHİROĞULLARI'ndan alınmıştır.

[36] Yurt Ansiklopedisi, 1982, *Türkiye Dünü, Bugünü, Yarını (Sivas Maddesi)*, İSTANBUL, s. 6859.

[37] KARAMAN, F., 2001, Sâlnâme-i Vilâyet-i Sivas (Sivas, Amasya, Tokat ve Karahisar-ı Şarkî), 1308-1890, Acar Matbaacılık A.Ş., İSTANBUL, s. 104.

[38] Yurt Ansiklopedisi, 1982, s. 6860.

[39] Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 1994, s. 453.

[40] CUINET, V., 1892, La Turquie d' Asie, C. I, PARİS, p. 685. "Asya Türkiyesi" adlı seyahatnamenin Divriği ile ilgili kısmı, Fransızca aslından, Cumhuriyet Üniversitesi Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Adnan MAHİROĞULLARI tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir.

[41] ÇATALKAYA, A., 1998, Tarih İçinde Divriği, Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Lisans Tezi, Elazığ, s. 35.

İmparatorluğu'nun yıkılması, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla Divriği, 1922'de ilçe durumuna getirilerek, Sivas'a bağlanmıştır.

2. 1. 1. 2. Cumhuriyet Döneminde Divriği

Cumhuriyet dönemi öncesinde Divriği nüfusu hakkında, daha önce de belirtildiği üzere; seyahatnâmeler, tahrirler ve diğer tarihî kaynaklarda verilmiş sayısal verilere rastlanılmaktadır. Ancak, bu kaynaklarda bulunan sayım dönemleri arasındaki büyük zaman farkı, nüfus artışını bilimsel metotlarla ortaya koymayı güçleştirmektedir.[42] Bununla birlikte Hititler döneminde bir yerleşim merkezî, Danişmentoğulları'nın başkenti ve Osmanlı İmparatorluğunca Sivas Beylerbeyliği'ne bağlı bir sancak olduğu devirlerde önemli bir şehir olan Divriği'de nüfusun çok yüksek oranda arttığı, XVII. Yüzyıldan itibaren eşkıyaların yöredeki etkisinin artması, devlet otoritesinin zayıflamasının devamında güvenliğinin bozulması üzerine ise nüfusun azaldığı tahmin edilebilir.

Cumhuriyet döneminde ise, periyodik olarak yapılan genel nüfus sayımlarıyla birlikte ilçe nüfusunu, daha doğru verilerle takip edebilmekteyiz. Nitekim, Divriği ilçesi ile ilgili ilk nüfus bilgileri, 1927 yılında yapılan ilk genel nüfus sayımı ile belirlenmiş ve ilçenin toplam nüfusu 25172 olarak tespit edilmiştir. Son genel nüfus sayımının yapıldığı 2000 yılında ise, Divriği nüfusu bir önceki devreye göre azalarak 23313'e inmiştir. İlçe nüfusundaki 73 yıllık değişim, 1927-2000 dönemleri arasında % 92.3'dür. Bu artış oranı Sivas ili (% 229) ve Türkiye ortalamasının (% 497.8) oldukça gerisindedir. Divriği ilçesinin nüfusu 1965 sayımında 49882 ile en yüksek değere ulaşmıştır. Bu tarihten 1997 yılına kadar özellikle kırsal nüfusun sürekli azaldığı dikkat çekmektedir. Cumhuriyet döneminin 1927-1935 devresinde, yıllık nüfus artışı % 3.9 oranı ile en yüksek düzeye ulaşmış, 1960-1965 devresinde ise % 0.04 oranı ile en düşük düzeye inmiştir (Tablo 2.1).

İlk genel nüfus sayımından son genel nüfus sayımına kadar araştırma sahasının nüfus gelişimi ve özellikleri incelendiğinde, yörenin sosyal ve ekonomik yapısı hakkında bilgi edinilebilir. Ayrıca nüfusun artışı veya azalmasına neden olan faktörler konusunda farklı sonuçlara ulaşmamız da mümkündür.

---

[42] ARINÇ, K., 1997, a.g.c., s.113.

TABLO 2.1: Divriği İlçesi'nde Nüfusunun Gelişimi (1927-2000).

Sayım Devresi	Toplam Nüfus	Yıllara Göre Değişen Nüfus Miktarı	Yıllık Artış Hızı (%)	1927=100
1927	25172	———	———	100.0
1935	34474	9302	3.9	136.9
1940	36040	1566	0.8	143.1
1945	34456	-1584	-0.8	136.8
1950	37399	2943	1.6	148.5
1955	45039	7640	3.7	178.9
1960	49685	4646	1.9	197.3
1965	49882	197	0.04	198.1
1970	46699	-3183	-1.2	185.5
1975	43214	-3485	-1.5	171.6
1980	41562	-1652	-0.4	165.1
1985	38382	-3180	-1.5	152.4
1990	33105	-5277	-3.3	131.5
1997	22903	-10202	-7.3	90.9
2000	23313	228	0.3	92.3
ARTIŞ	-	-	-33.89	92.3
DİE Y.N.A Yöntemi*	-	-	0.1	-
15 Devre Ortalaması (1927-2000)	-	-	- 0.2	

KAYNAK: Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Genel Nüfus Sayımı İstatistikleri.

Cumhuriyet döneminde ülkemizde izlenen nüfus politikalarına bağlı olarak, nüfusun artması yönünde çalışmalar yapılmıştır. Özellikle 1912-1913 Balkan savaşlarından, 1919-1923 milli bağımsızlık savaşları sonuna kadar, ülke büyük nüfus kayıplarına uğramıştır.[43] Türkiye Cumhuriyetinde 1927 yılında yapılan ilk nüfus sayımında, nüfusumuzun 13.6 milyon çıkmasında, erkek nüfusun savaşlarda kaybedilmesi ve sosyo-ekonomik durumun kötüye gitmesi başlıca nedenleri oluşturmaktadır. Ülkemiz için geçerli olan bu şartlar araştırma sahamızdaki mevcut nüfus üzerinde etkili olmuştur. Aynı yılda araştırma sahasındaki nüfus daha önce belirtildiği üzere 25172 olarak tespit edilmiştir.

---

* D.İ.E. Yıllık Nüfus Artışı Formülü: r= LogP – LogPo / n. Loge.
r: Yıllık Nüfus Artış Oranı, P= Son Nüfus, LogPo= İlk Nüfus, n= Yıl Sayısı, e=2,7182818

[43] DOĞANAY, H., 1994, Türkiye Beşerî Coğrafyası, Gazi Büro Kitabevi, ANKARA, s. 199.

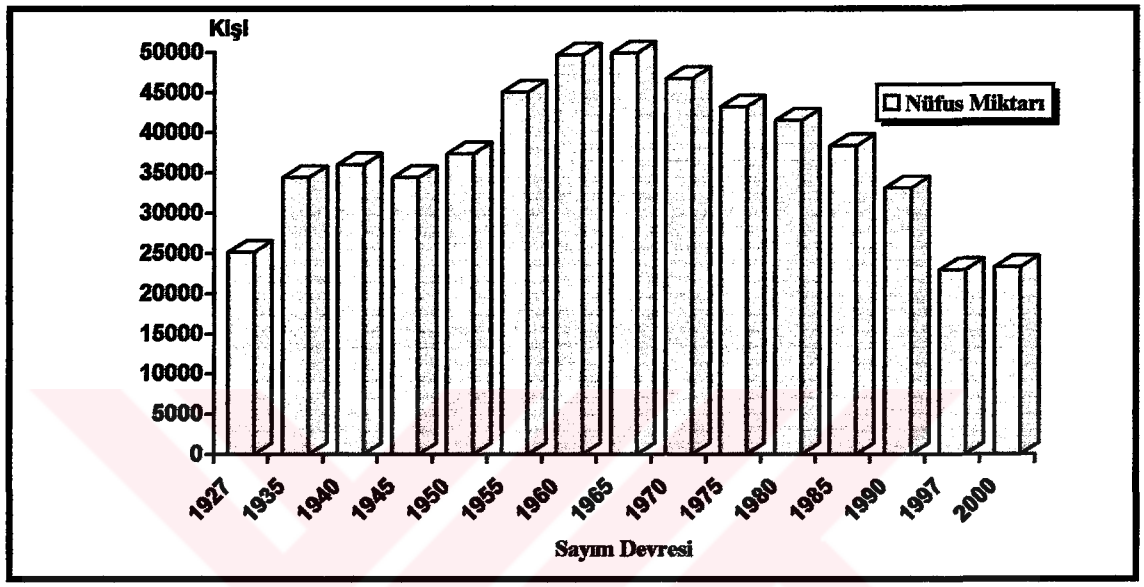
Yukarıda belirtilen nedenlerin dışında izlenen nüfus politikalarında Türkiye sınırları dışında kalan Türkleri ülkeye getirmek hedeflenmiştir. Bu göçlerin ilk ve en büyük halkasını, Lozan'da imzalanan Türk Nüfus Mübadelesi'ne İlişkin Sözleşme ve Protokol Anlaşması uyarınca, İstanbul Rumları ile Batı Trakya Türklerinin anlaşma dışı kaldığı Ortodokslarla Müslümanların zorunlu olarak mübadelesi oluşturmaktadır. Türkiye'ye gelen 500000 nüfus içerisinde Divriği'nin payı rakamlarla tam olarak ifade edilememektedir. Yöreye mübadele sonucunda batıdan ve doğudan gelen muhacirlerle mülteciler olmuştur. Balkanlardan gelen 677 kişi, Kafkasya'dan gelen 150 kişi yerleştirilmiş, 212 konut ve toplam 10216 hektar tarım arazisi verilmiştir.[44] Divriği'de yaşayan Rum nüfusunun, Kurtuluş Savaşı'ndan sonra yaşadıkları yerleşim yerlerini terk ettikleri bilinmektedir. Türkiye'den göç eden bir milyon Rum yerine, nüfus mübadelesiyle gelen Türkler yerleştirilmişlerdir. Ancak yaşam koşullarının geldikleri yerlere göre uygun olmaması muhacir diye adlandırılan bu halkın göç etmesine neden olmuştur.[45]

İkinci nüfus sayımının yapıldığı 1935 devresinde, Divriği ilçesinin nüfusu 9302'i artarak 34474'e yükselmiş ve yıllık nüfus artış hızı da % 3.9 olarak gerçekleşmiştir. Eklenen kişi sayısı dikkate alındığında, bu değerler 1927-2000 nüfus sayımları içinde ki en yüksek verileri ifade etmektedir. Söz konusu artışta 1933 yılında Sivas–Divriği demiryollarının yapımı sırasında, Türkiye'nin bilinen en yüksek kaliteli demir cevherinin bulunması ve işletmeye açılması etkili olmuştur. Yine doğal nüfusun artışıyla birlikte göçmen kabulü, önceki sayım dönemindeki eksiklerin giderilmesi ve sayım süresinin sekiz yılı içermesi bu devrede ilçe nüfusunun artışına katkı sağlamıştır.

Üçüncü genel nüfus sayımında yani 1940 devresinde, ülke nüfusunun % 2.0'lık yıllık artışına karşılık[46], araştırma sahasında bu oran çok düşük kalmış ve % 0.8 oranında gerçekleşmiştir. Ancak yine de 20 Ekim 1939 tarihinde Sivas-Erzurum demiryolunun tamamlanması ve doğal nüfus gelişimine bağlı olarak, Divriği ilçesine 1566'ı kişi eklenmiş, toplam nüfus 36040'a yükselmiştir. Ayrıca ülkemizde 1939-1945 arasındaki altı yılda, II. Dünya Savaşı'nın olumsuz etkileri yaşanmıştır. Nüfus artışını teşvik eden erkek nüfusun askere alınması, beslenme yetersizliğine bağlı olarak yüksek

[44] ABURŞU, F., 1999, Sivas'ta İktisadî ve Sosyal Hayata Bir Bakış (1930-1935), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Eğitimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, MALATYA, s. 63.
[45] TAŞDEMİR, S., 2000, Cumhuriyet Tarihi Ders Notları, Dilek Ofset Matbaacılık, SİVAS, s. 4.
[46] ARINÇ, K., 1997, a.g.e., s. 115.

oranlara ulaşan çocuk ölümleri nüfusun gelişimini yavaşlatmış,[47] ekonomik sektörlerin faaliyetlerini duraklamıştı. Söz konusu dönemde evlilikler azalmış ve dolayısıyla doğum oranları da düşmüştü.[48] Dolayısıyla ülkemizde olduğu gibi araştırma sahasında da 1940-45 devrelerinde nüfus % 0.8 azalarak, 36040'dan 34456'ya inmiştir (Şekil 2.1).

ŞEKİL 2.1: Divriği İlçesi'nde Genel Nüfus Sayımı Devrelerine Göre Nüfus Gelişimi (1927-2000).

Divriği ilçesinde 1945-50 devresinde nüfusu yıllık ortalama % 1.6 oranında artarak, 37999'a yükselmiştir. Erkek nüfusun ilçeye geri dönmesi ve nüfus artışına yönelik devletin izlediği sağlık politikaları bu artışta etkili olmuştur. Toplam nüfusa katılım 2943 kişidir.

Çok partili döneme geçen ülkemizde 1950'li yıllarda, sanayileşme, şehirleşme, sosyal olguların yarattığı gelişmeler ve kalkınma hamleleri başlamıştır. Bu gelişmelerden etkilenen Divriği ilçe nüfusunda önemli bir artış görülmüştür. Demir Çelik İşletmeleri'nin 1955 yılında modern sanayî tesisine dönüştürülmesiyle birlikte üretimi artmış, işçiye ihtiyaç duyulan çevre il ve ilçelerden sağlanmıştı. Nitekim 1955 devresindeki genel nüfus sayımında yıllık nüfus artış hızı % 3.7 olarak gerçekleşmiş ve nüfus 45039'a ulaşmıştı. Divriği ilçesine 1945-1955 yılları arasında 19 köyün bağlanması da ilçe nüfusu artmasına neden olan diğer bir gelişmedir.

---

[47] ARINÇ, K., 2001, a.g.e., s. 87.

[48] KARABAĞ, S. ve ŞAHİN, S., 2003, Türkiye Beşerî ve Ekonomik Coğrafyası, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, ANKARA, s. 20.

Nüfusun artışında 1955 devresinde meydana gelen olumlu gelişmeler 1960 ve 1965 devresinde de devam etmiştir. Nitekim, 1955-60 devresinde toplam nüfus bir önceki devreye göre 4646 kişi artarak, 49685'e ulaşmış ve yıllık nüfus artış hızı % 1.9 olarak gerçekleşmiştir. Ülke genelinde 1960 sonrasında, özellikle sanayi kesiminde Ankara, İstanbul ve İzmir gibi büyüyen şehirlerde yapısal değişiklikler yaşanmıştır. Ülkenin her yerinden bu şehirlere göç hareketi başlamıştır.[49] Büyük şehirlerin sağladığı ekonomik ve sosyal rahatlık özellikle kırsal kesimdeki nüfusun azalmasına neden oldu. Divriği'de ise Demir Çelik İşletmeleri dışında önemli bir sanayi kuruluşu yoktu. İlçenin idarî olarak bağlı olduğu Sivas, şehir olarak Divriği'den gelen nüfusu kalkındırabilecek düzeyde değildi. Dolayısıyla kırsal kesimde gerçekleşen göçün hareket yönünü sanayileşme ve istihdam hacminin büyük olduğu şehirler oluşturdu.

Toplam nüfus 1960-1965 devreleri arasında 49882 ile en yüksek düzeye ulaşmış olmasına karşın, yıllık nüfus artışı % 0.04 oranı ile Cumhuriyet döneminin en düşük düzeyine inmiştir. Dolayısıyla, bir önceki devreye 197 kişinin ilave olduğu araştırma sahasında, nüfusun durakladığı ve ekonomik nedenlerle göçlerin yaşandığı dikkat çeker. İç ve dış göçlerin yoğun yaşandığı bu dönemde kademeli göç hareketi söz konusudur. Kırsal kesimden kentlere, küçük kentlerden büyük kentlere ve bölgeden bölgeye göç hareketlerinin[50] yaşandığı araştırma sahasında bu devreden sonra nüfus hızla azalmaya başlamıştır. Bununla birlikte 1960'lı yıllarda Avrupa ülkeleri sanayisinde çalıştıracak iş gücüne ihtiyaç duymaktaydı. Aynı devrede ülkemizde göç veren hemen bütün bölgelerde olduğu gibi, Divriği ilçesinde de yurtdışına yönelik göçler gerçekleşmiştir.

Divriği ilçesinin nüfusu 1965-70 devresinde % 1.2 oranında azalarak, 49882'den 46699'a inmiştir. Bu devreyi takip eden dönemlerde nüfusun gelişimine dikkat edildiğinde, sürekli bir gerilemenin olduğu dikkat çeker. Gerçekten, 1975'de % 1.5, 1980'de % 0.4, 1985'de % 1.5 ve 1990'da % 3.3'lük bir oran ile nüfusun azaldığı tespit edilmiştir. Yine 1970-75 devresinde nüfus, bir önceki döneme göre 3485 kişi azalarak, 43214'e inmiştir. Araştırma sahasında 1970'te 10389 olan ilçe merkezî nüfusu, 1975'te 12302'ye ulaşırken, 1970'te 36310 olan kırsal nüfus, 1975'te 30912'ye inmiştir. Bu durum, kırsal nüfusun öncelikle ilçe merkezi olmak üzere büyük şehirlere ve yurtdışına göç ettiğini göstermektedir. Burada dikkati çeken, 1965 yılında kırsal kesimde bulunan

[49] Yurt Ansiklopedisi, 1982, s. 6902.
[50] DOĞANAY, H., 1994, a.g.e., s. 164.

kadın nüfusun erkek nüfusa, Divriği şehir merkezinde bulunan erkek nüfusun ise kadın nüfusa göre daha fazla olmasıdır. Kırsal kesimlerde gerçekleşen göçlerde, iş bulma kaygısı, geleneksel yapı ve toprağa bağlılık gibi nedenlerle ferdi göçlerin yapıldığı, ailelerin, özellikle kadın, çocuk ve yaşlıların kırsal kesimde kaldığı dikkat çekmektedir. Ayrıca 1970 döneminde hem ilçe merkezî hem de kırsal kesimde kadın nüfusu erkek nüfusuna göre fazladır. Dolayısıyla erkek nüfusun, büyük şehirlere göç ettiği anlaşılmaktadır.

Sivas-Divriği karayolunun tamamlanması, konsantrasyon ve pelet tesislerinin yapılması ve şehirsel fonksiyonların gelişmesine bağlı olarak, Divriği ilçesinde 1965 sonrası hızlanan göç hareketinin yavaşladığı, ancak durmadığı görülür. Yörede 1975-1980 devresinde toplam nüfus 41562'dir. Yine 1980-1985 devresinde 38382 olan nüfus, 1985-1990 devresinde 33105'e inmiştir. Nüfus gelişimini olumsuz etkileyen nedenler önceki devrelerle olduğu gibi benzerdir.

Araştırma sahasının nüfus gelişiminde 1997 yılında yapılan genel nüfus tespiti önemlidir. Nüfus yılda ortalama % 7.3 oranında azalarak 33105'den 22903'e inmiştir. Bu durum Doğu Anadolu ile İç Anadolu bölgeleri arasında bir geçiş alanı oluşturan sahanın 1990 yılında terör hareketlerinin etkisi altına girmesiyle ilgilidir. Çünkü kırsal kesimde bulunan nüfusun güvenliği açısından yaylacılık faaliyetlerine izin verilmemiş, hayvancılığın ekonomik açıdan yöre halkına katkısı azalmış ve tarım arazilerinin ekilememesiyle birlikte toplu göç olayları meydana gelmiştir.

En son yapılan 2000 genel nüfus sayımında, bir önceki devreye göre 228 kişi ilave olmuş, toplam nüfus 23313'e ulaşmıştır. Cumhuriyet dönemindeki genel nüfus sayımları incelendiğinde, nüfus miktarı en düşük düzeye bu devrede ulaşmıştır. Bununla birlikte, nüfusun yıllık artış oranı % 0.3'dür. Bu artış küçük bir değer gösterse de, yörede 1965 yılından beri nüfusun azaldığı dikkate alındığında önemli gelişmelerin gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Yörede 1990'lı yıllarda etkili olan ve yöre halkının güvenliğini tehdit eden terör olaylarının devlet ve halk desteğiyle önlenmesi, yaylacılık faaliyetinin tekrar başlaması, dışarıya yönelik göçlerin yavaşlaması, şehirsel fonksiyonların gelişmesi ve 1999 yılında meydana gelen Düzce depreminde burada yaşayan ailelerin bir kısmının Divriği'ye tekrar göç etmesiyle birlikte nüfus miktarında az da olsa bir artış yaşanmıştır.

Şehirsel ve kırsal nüfusun belirlenmesinde, nüfus sayısı ile fonksiyonlar önemli kriterleri oluşturmuştur. İdare alanında Köy Kanunu 20000'den fazla nüfuslu yerleri şehir saymıştır.[51] Araştırmacılar arasında şehir olarak kabul edilen değerler ise nüfusu 20000'i aşan yerleşmeler[52] yada nüfusu 10000'i aşan yerleşmeler[53] olarak değişmektedir. Buna göre Divriği ilçe merkezi bazı araştırmacıların ileri sürdüğü gibi, şehirleşmenin eşik değeri olan 10000 nüfus kriterine[54] ancak 1970 yılında sahip olduğu 10389 kişilik nüfus büyüklüğü ile ulaşmıştır. Dolayısıyla 1927'den 1970'e kadar bir kasabadır. Diğer taraftan Divriği, 20000 nüfus kriterine halen ulaşamamıştır. Nüfus miktarı 10000'i aşan Divriği ilçe merkezinin fonksiyonel özellikleri de dikkate alındığında şehir olarak kabul edebilir.

Araştırma sahasında kırsal yerleşmelerin sayım devrelerine göre nüfus artışları incelendiğinde, 1927-1935 döneminde % 4.2 ile en yüksek yıllık nüfus artış oranı gerçekleşmişti. Bu devrede nüfus 20383'den 28564'e ulaşmıştı. Yine kırsal nüfus 1960'da en yüksek seviyeye ulaşmış (40856 kişi), bu devreden sonra 2000 yılına kadar sürekli düşmüştü. Yüksek nüfus artışında dışarıdan gelen göçler ve doğal nüfus artışı etkili olmuştu. Kırsal olmayan yerleşmelerin sayım devrelerine göre nüfusları incelendiğinde ise, Divriği kasabasında 1927 yılında 4789 olan nüfus, 1935 yılında 5910'a ulaşmıştı. Bu devrede toplam nüfusun % 17.1'i kasabada, % 82.9'u kırsal kesimde yaşamaktaydı. Nüfusun hareket yönü şehirden kırsal yerleşmelere yönelikti. Çünkü tarımsal faaliyetler köy reformları adı altında devlet tarafından destekleniyordu. Ayrıca kasaba özelliğindeki Divriği'de fonksiyonlar henüz gelişme aşamasındaydı.

Divriği ilçesinde 1940 yılında kırsal nüfus 28564'den 27939'a inerken, kasaba nüfusu 5910'dan 8101'e yükselmişti. Yine kırsal nüfus yılda ortalama % 0.4 oranında azalırken, Cumhuriyet döneminde kasaba nüfusu % 6.3 oranıyla en yüksek düzeye ulaşmıştı (Tablo 2.2). Bu durumun en önemli nedenini, 1938'de açılan Divriği Demir

---

[51] DARKOT, B., 1967, *Şehir Ayırımında Nüfus Sayısı ve Fonksiyon Kriterleri,* İstanbul Üniversitesi, Coğrafya Enstitüsü Dergisi, Cilt: 8, Sayı :16, İSTANBUL, ss.1-5.

[52] ÖZÇAĞLAR, A., 1997, *1995 Yılında Türkiye'deki Belediye Örgütlü Yerleşmelerin Coğrafi Dağılışı,* Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Sayı:6, ANKARA, s.246.

[53] EMİROĞLU, M, 1975, *Türkiye Coğrafi Bölgelerine Göre Şehir Yerleşmeleri ve Şehirli Nüfus,* Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Sayı: 7, ANKARA, s.s.127-128; TÜMERTEKİN, E., 1965, *Türkiye'deki Şehirlerin Fonksiyonel Sınıflandırması,* İstanbul Üniversitesi, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No:43, İSTANBUL, ss.1-3.

[54] ARINÇ, K., 2001, a.g.e., s. 90.

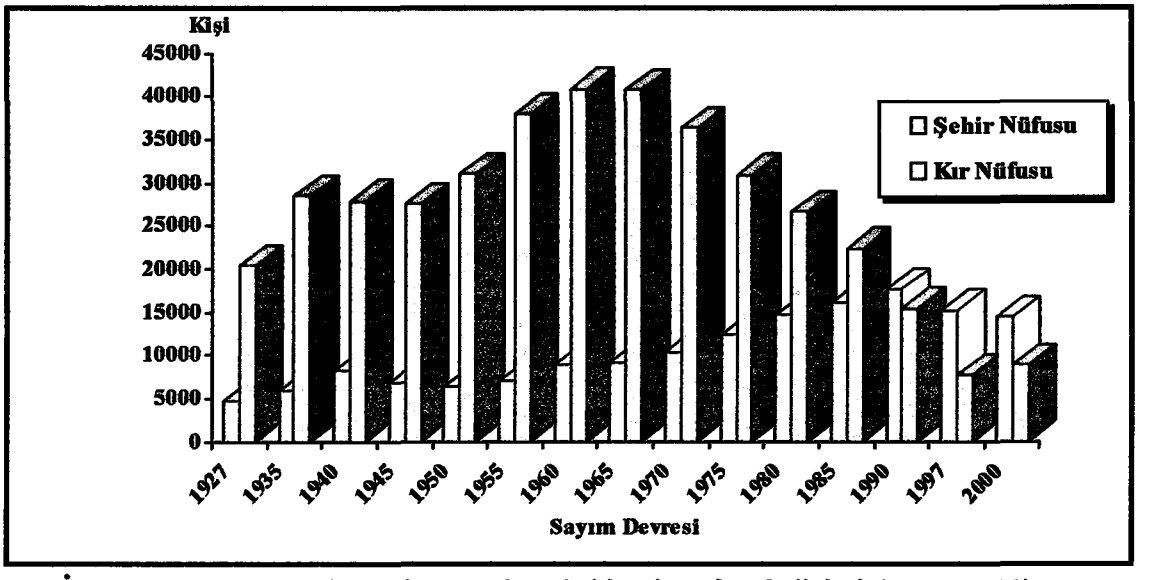
İşletmeleri'nin oluşturduğu sanılmaktadır. Özellikle kırsal kesimden kasabaya yönelik göçler gerçekleşmiştir. Bununla birlikte dışarıdan gelen göçler Divriği kasaba nüfusunun artışında etkili olmuştur.

TABLO 2.2: Divriği İlçesi'nde Şehir ve Kırsal Nüfusun Gelişimi (1927-2000).

Sayım Devresi	Divriği'nin Nüfusu	Oranı %	Yıllık Artış Hızı %	Kırsal Nüfus	Oranı %	Yıllık Artış Hızı %
1927	4789	19	——	20383	81	——
1935	5910	17.1	2.6	28564	82.9	4.2
1940	8101	22.4	6.3	27939	77.6	-0.4
1945	6804	19.7	-3.5	27652	80.3	-0.2
1950	6254	16.7	-1.6	31125	83.3	2.4
1955	6983	15.5	2.2	38056	84.5	4
1960	8829	17.7	4.6	40856	82.3	1.4
1965	9075	18.1	0.5	40772	81.9	-0.04
1970	10389	22.2	2.7	36310	77.8	-2.3
1975	12302	28.4	3.3	30912	71.6	-4.6
1980	14679	35.3	3.5	26741	64.7	-2.9
1985	15974	416	1.7	22408	58.4	-3.5
1990	17664	53.3	2	15441	46.7	-7.4
1997	15199	66.3	-3	7704	33.7	-1.3
2000	14429	61.8	-0.1	8884	38.2	0.3
DİE Y.N.A Yöntemi	-	-	1.5	-	-	-8.8
15 Devre Ortalaması (1927-2000)	-	-	1.4	-	69.6	-

KAYNAK: Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Genel Nüfus Sayımı İstatistikleri.

Öte yandan kırsal nüfus 1940-1950 devreleri arasında durağan bir dönem geçirmiştir. Özellikle yetişkin erkek nüfusun silah altına alındığı 1945-1950 devresinde kırsal nüfusun yıllık artış oranı % 2.4'dür. Aynı devrede şehir nüfusu ise, yılda ortalama % 1.6 azalarak 6804'den 6254'e inmiştir (Şekil 2.2). Nitekim, 1950 yılında nüfusun % 16.7'si kasabada, % 83.3'ü ise kırsal kesimde yaşıyordu. Bu devreden sonra hızlı şehirleşme olgusunun bir sonucu olarak, Türkiye'de şehir nüfusu önemli ölçüde artmıştır. Araştırma sahası mevcut sosyo-ekonomik ve alt yapı koşullarının hazır olmamasından dolayı bu süreci 1970'li yılların sonunda yakalamıştır.

ŞEKİL 2.2: Araştırma Sahasında Kırsal ve Şehirsel Nüfus Gelişimi (1927-2000).

Toplam nüfus içerisinde kasaba nüfusu 1955 yılında % 15.5 (6983 kişi) iken, kırsal nüfus % 84.5 (38056 kişi) kadardı. Kırsal nüfus artışı % 4'lük oranı ile 1935'den sonraki en yüksek düzeye bu devrede ulaşmıştır. Kır nüfusunun yüksek bir oranda artış göstermesinde idarî değişiklikler etkili olmuştur. Bir önceki devrede Kangal'a bağlı olan Güvenkaya (295 kişi), Yalnızsöğüt (582 kişi), Avşarcık (389 kişi), Höbek (701kişi), Soğucak (380 kişi), Kuluncak (293 kişi), Dikmeçay (488 kişi), Gürpınar (256 kişi), Gökçeharman (339 kişi), Gözecik (340 kişi), Keçikaya (90 kişi), Başören (364 kişi), Şahin (456 kişi), Karakuzulu (186 kişi) ve Çakırağa (139 kişi) köylerinin Divriği'ye bağlanması kırsal nüfusun artışında önemli rol oynamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ilk yıllarında çağdaş bir yapıya kavuşturulması için gelişmiş ülkeler örnek alınarak, köklü değişikliklere ve düzenlemelere gidilmiştir. Nitekim, 1960'lı yılların başlarında Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü'nün öncülük ettiği, Merkezî Hükümet Teşkilâtı Araştırma Projesi (MEHTAP) ile kapsamlı çalışmalara başlamıştır. Çalışmaların önemli bir bölümü, o dönemin siyasî, malî ve teknolojik olanakları ile hayata geçirilememiştir.[55] Hayata geçirilen projeler ise ülkemizde büyük şehirlerin istihdam hacminin büyümesine ve sanayilerinin gelişmesine büyük katkı sağlamıştır. Ancak ekonomik anlamda bu gelişmelerin gerisinde kalan Divriği, 1997 yılına kadar sanayileşmenin gerçekleştiği ve şehirleşme sürecinin daha hızlı geliştiği büyük şehirlere sürekli göç veren bir ilçe konumunda kalmıştır.

[55] GÜNDÜZ, M. ve GÜNDÜZ, F., 2002, Yurttaşlık Bilinci, Anı Yayınevi, ANKARA, s. 85.

Kırsal nüfusun 1960 yılında yıllık artışı % 1.4'e ve kasaba nüfusun yıllık artışı ise % 4.6'ya ulaşmıştır. Cumhuriyet döneminde kasaba nüfusunun en hızlı artış gösterdiği 1960 sayımında kasaba nüfusu 8829 iken, kırsal nüfus 40856'dır. Nüfusta meydana gelen bu hızlı gelişimin en önemli nedeni doğal nüfus artışıdır. Yine Divriği Demir Çelik İşletmeleri ile devlet kurumlarına alınan işçi ve memurlar nüfus artışında etkili olmuştur. Kangal'a bağlı Dişbudak, Akbaba ve Balova köylerinin 1960 yılında Divriği'ye bağlanmasıyla meydana gelen idarî değişiklikler, kırsal nüfusun gelişimini olumlu yönde etkilemiştir. Bir önceki devreyle benzer özellikler gösteren 1965 yılında toplam nüfusun % 18.1'i (9075 kişi) kasaba, % 81.9'u (40772 kişi) ise kırsal yerleşmelerde yaşamaktaydı. Aynı devrede kır nüfusu % 0,04 azalmıştır.

Araştırma sahasında kırsal nüfus 1965-70 döneminde % 2.3 oranında azalarak 40772'den 36310'a inerken, şehir nüfusu % 2.7 oranında artarak 9075'den 10389'a yükselmiştir. Divriği nüfusu 10000 değerinin üzerine çıktığından, şehir döneminin teorik olarak başladığı kabul edilebilir. Bu dönemde de kır nüfus azalmaya (%77.8), şehir nüfusu (%22.2) artmaya devam etmiştir. Yine Divriği şehir merkezîne yönelik göçler nedeniyle erkek nüfus, kadın nüfusundan daha fazladır. Öte yandan kırsal kesimde tam tersi bir durum söz konusudur.

Nüfus içerisinde kırsal nüfusun payı 1975 yılında azalmaya, şehir nüfusun payı ise artmaya devam etmiştir. Nitekim, 1975'te 12302 olan şehir merkezî nüfusu, 1980'de, 14679'a, 1985'te 15974 kişiye ulaşmıştır. Bununla birlikte 1965 yılında azalmaya başlayan kır nüfusu 1975'de 36310'dan, 30812'ye, 1980'de 26741'e, 1985'te ise 22408'e inmiştir. Nüfusun 1975'de % 28.4'ü, 1980'de %35.3'ü, 1985'te % 41.6'sı şehir merkezinde, 1975'de % 71.6'sı, 1980'de % 64.7'si ve 1985'te % 58.4'ü kırsal kesimde yaşamaktaydı. Şehir merkezinde nüfus artışı 1975 yılında % 3.3, 1980'de % 3.5 ve 1985'de % 1.7 oranında gerçekleşmiştir. Kırsal kesimde ise 1975 yılında % 4.6, 1980'de % 2.9 ve 1985'de % 3.5 oranında gerçekleşen dalgalanmalar, nüfus içerisinde sosyo–ekonomik problemlerin olduğunu göstermektedir.

Araştırma sahasının 1985-90 devresindeki şehir nüfusu yıllık ortalama % 2 oranında artmaya, kır nüfusu ise % 7.4 oranında azalmaya devam etmiştir. Kırsal nüfusundaki bu azalış Cumhuriyet dönemi içerisinde tespit edilen en yüksek oran olarak belirlenmiştir. Aynı devrede toplam nüfusun % 53.3'ü şehir merkezinde, % 46.7'si ise

kırsal yerleşmelerde yaşamaktadır. Dolayısıyla kır-şehir bileşimi arasındaki nüfus dağılımına bakıldığında, şehir nüfusunun kır nüfusunu geçtiği görülmektedir. Şehir nüfusu 1985'te 15974'den 17664'e, kırsal nüfus 22408'den 15441'e inmiştir. Divriği ilçe merkezînde şehirsel fonksiyonların gelişimi, kırsal kesimde ekonomik gelir getiren kaynakların ortadan kalkması ve sosyal hayat içerisinde daha iyi hayat standartlarını yakalama ihtiyacı böyle bir dengenin ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Cumhuriyet döneminde sahanın kırsal nüfusu ilk kez 1990 yılında yapılan sayımda 22408'den 15441'e inerek, 20000 sınırının altında kalmıştır. Bu devrede kırsal yerleşmeleri, nüfus gelişimi bakımından olumsuz etkileyen nedenlerin başında terör hareketleri gelmektedir. PKK terör örgütünün 1990'da araştırma sahasında tehlike oluşturması nedeniyle halkın güvenliğinin korunması amaçlanmış ve yaylacılık faaliyetleri yasaklanmıştır. Faaliyet alanları sınırlanan kırsal nüfus ilçe merkezine göç etmiştir. Ancak şehir merkezine göç eden nüfusu istihdam edecek alt yapı ve ekonomiye sahip olmayan Divriği'den büyük şehirlere göç hareketi devam etmiştir. Bugün Çobandurağı gibi tamamen terk edilmiş köylerin yanında, Çakmakdüzü, Handere, Selimoğlu gibi köy yerleşmeleri de kısmen terk edilmiş durumdadır. Yine Cumhuriyetten günümüze kadar araştırma sahasında bazı idarî çalışmalar yapılmıştır. Divriği ilçe merkezîne bağlanan farklı il veya ilçe merkezlerinin köyleri yanında, yönetimine dahil bazı köylerin de Divriği idarî sınırlarının dışında bırakılması söz konusu olmuştur. Aydoğan köyü İmranlı ilçesine, Oğlaklı Kangal ilçesine 1990 yılında bağlanmıştır.

Şehir nüfusu 1997 nüfus tespitinde bir önceki dönemle karşılaştırıldığında, 17664'den 15199'a, kır nüfusu da 15441'den 7704'e kadar inmiştir. Cumhuriyet dönemini içinde Divriği, en düşük kırsal nüfus değerine bu devrede ulaşmıştır. Bununla birlikte 1997 yılında şehir nüfusu, toplam nüfusun % 66.3'ünü, kırsal nüfus ise % 33.7'sini meydana getirmektedir. Araştırma sahamızda 1990'da % 53.3 olan şehirli nüfus oranı 1997'de % 66.3'e yükselmekte, böylelikle şehirleşme oranında % 65 olan Türkiye ortalamasının üstünde bir değer ortaya çıkmaktadır. Ancak kırsal kesimde görülen bu değerler tam olarak gerçekleri yansıtmamaktır. Bugün kış mevsiminde boşalmış veya sayıları az olan köyler yaz mevsiminde dışarıdan nüfusun gelmesiyle hareketlilik kazanmıştır. Göç olgusunun 1980'den sonra hız kazanması yörenin sosyal açıdan da değişimlere uğramasına neden olmuştur. Ekonomik nedenlerden dolayı

araştırma sahasındaki nüfusun yapısı değişime uğramıştır. İş gücü oluşturacak 15-45 yaş arası nüfusun dışarıya yönelmesi, sahadaki yaşlı kadın ve çocuk nüfusunun toplam nüfus içerisindeki payını arttırmıştır. Yapılan gözlemler neticesinde bugün Divriği ilçesinin kırsal kesiminde yaşayan nüfusun genellikle yaşlı insanlardan oluştuğu görülmektedir. Yine iyileşen hayat standartları, gelişen ulaşım ağları ve sosyal yapıdaki değişimlere bağı olarak araştırma sahasındaki nüfusun ortalama yaşam süresi uzamıştır.

En son nüfus sayımın yapıldığı 2000 yılında, şehir nüfusu toplam nüfusun % 61.8'ini (14429 kişi), kırsal nüfus ise % 38.2'sini (8884 kişi) meydana getirmektedir. Divriği ilçesinin nüfus tespitinde, toplam nüfus artış oranı % 0.3'lük bir oran göstermektedir. Bu devrede şehir nüfusunun tekrar azalmaya başladığı, kırsal nüfusun ise artmaya başladığı görülmektedir. Terör olayları nedeniyle kırsal kesimden göç eden nüfusun bir bölümü köylerine tekrar geri dönmüştür. Ayrıca 17 Ağustos 1999 yılında meydana gelen Gölcük depreminden sonra İzmit, İstanbul gibi büyük şehirlerde yaşayan nüfusun Divriği'ye geri dönüşlerinin olduğu dikkati çeker. Yatılı bölge okullarının kurulmasıyla çevre ilçe ve köylerden, Divriği Meslek Yüksek Okulu'nun açılmasıyla da ülkemizin farklı illerinden öğrenci grupları yöreye gelmeye başlamıştır. Divriği ilçesinde nüfusunun artmasıyla birlikte, tekrar ekonomik anlamda üretim faaliyetleri canlılık kazanmıştır.

Araştırma sahasında 2000 yılı itibariyle 109 köy, 26 mahalle, 86 mezraa, 21 yayla, 92 ağıl olmak üzere 350 kırsal yerleşmenin bulunduğu tespit edilmiştir. Bu yerleşmelerde toplam nüfus 23313'dür. Divriği ilçesinin 73 yıllık devredeki nüfus değişimi; orantı yöntemine göre % 8.8 azaldığı tespit edilirken, D.İ.E. logaritmik nüfus artışı hesaplama yöntemine göre ise % 0.1 olduğu hesaplanmıştır. Yine 1927-2000 yılları arasındaki her sayım dönemini esas alan 15 devre ortalaması ilçenin %-0.2 olarak hesaplanmış ve nüfus yaklaşık 92.3 kat azalış göstermiştir.

Divriği ilçesindeki kırsal yerleşmelerin nüfus değişimleri incelenirken, köy nüfuslarına ait ilk sağlıklı verilerin yayınlandığı 1935 yılı dikkate alınmıştır. Bu dönemde 28564 olan kırsal nüfus, 2000 yılında 8884'e kadar inmiştir. Kırsal nüfusun 75 yıllık devrede 19680 kişi azalmasının en önemli sebebini ekonomi ve bu alanda yaşanan sorunlar oluşturmaktadır. Bu nedenle araştırma sahasından yurt dışına ve yurt içine yönelik göçler meydana gelmiştir (Tablo 2.3).

TABLO 2.3: Divriği İlçesindeki Kırsal Yerleşmelerin Nüfus Artışları (1935-2000).

Kırsal Yerleşmenin Adı	1935 Yılı Nüfus	2000 Yılı Nüfus	Fark	Kırsal Yerleşmenin Adı	1935 Yılı Nüfus	2000 Yılı Nüfus	Fark
Kaledibi	848	7	-841	Kavaklısu	330	144	-186
Akmeşe	954	231	-723	Kızılcaören	257	71	-186
Bahçeli	516	23	-493	Demirdağ	290	110	-180
Çakırtarla	506	35	-471	Ölçekli	226	48	-178
Yerliçay	463	32	-431	Kekliktepe	235	16	-172
Karasar	502	97	-405	Karaağaçlı	223	51	-172
Maltepe	559	156	-403	Kırkgöz	324	85	-166
Çayözü	447	56	-391	Karakuzulu	192	26	-166
Çobandurağı	423	58	-365	Ovacık	548	204	-162
Kesme	616	254	-362	Tepehan	182	23	-159
Güllüce	431	72	-359	Ölçekli	226	48	-158
Çakmakdüzü	506	155	-351	Yürektaşı	209	51	-158
Keçikaya	391	45	-346	Özbağı	344	62	-157
Avşarcık	307	56	-345	Güneş	272	115	-157
Ovacık	548	204	-344	Erikli	206	52	-154
Höbek	565	233	-332	Susuzlar	77	50	-150
Ağılcık	547	220	-327	Selimoğlu	175	25	-150
Ağaçlıgöl	377	56	-321	Şahin	362	66	-147
Güresin	452	131	-321	Eskibeyli	262	119	-143
Oğulbey	345	34	-311	Gürpınar	224	82	-142
Eğrisu	462	150	-312	Gökçeharman	168	30	-138
Ödek	433	125	-308	Güvenkaya	200	77	-133
Derimli	371	64	-307	Oyuktepe	145	16	-129
Yağbasan	421	120	-301	Beyköy	186	64	-122
Yozyatağı	325	26	-299	Çitme	133	13	-120
Şahin	362	66	-296	Çukuröz	182	64	-118
Çamurlu	356	61	-295	Yusufşeyh	156	48	-108
Soğucak	341	49	-292	Güneyevler	392	296	-96
Beldibi	321	34	-287	Üzumbağ	184	90	-94
Özbağı	344	62	-282	Çamlık	139	47	-92
Dumlucu	314	46	-268	Yuva	129	39	-90
Örük	356	90	-266	İncirlipınar	217	130	-87
Gözecik	299	33	-266	Uluçayır	185	99	-86
Madenli	391	128	-263	Karşıkonak	187	103	-84
Bayırüstü	350	88	-262	İkizbaşak	107	30	-77
Dikmeçay	373	117	-256	Dişbudak	134	60	-74
Avşarcık	307	56	-251	Yeşilyayla	112	39	-73
Göndüren	325	76	-249	Gülören	153	90	-63
Gözecik	276	29	-247	Çakırağa	123	62	-61
Akpelit	326	84	-242	Günbahçe	139	80	-59
Üçpınar	323	82	-241	Susuzlar	77	50	-27
Kırkgöz	324	85	-239	Kayacık	-	321	
Ortaköy	268	40	-228	Adatepe	-	124	-
Başören	282	56	-226	Karakale	-	76	-
Diktaş	255	31	-224	Karaman	-	52	-
Kekliktepe	235	16	-219	Sırçalı	-	51	-
İmirhan	237	23	-214	Uzunkaya	-	46	-
Ekinbaşı	258	45	-213	Atmalıoğlu	-	46	-
Kuluncak	261	51	-210	Balova	-	45	-
Yanlızsögüt	319	113	-206	Yazı	-	43	-
Kayaburun	384	178	-206	Gezey	-	37	-
Bahtiyar	232	30	-198	Susuzören	-	32	-
Duruköy	254	63	-191	İnanlı	-	31	-
Handere	224	37	-187	Akbaba	-	9	-
Yeşilyol	252	66	-186	TOPLAM	28564	8884	-19680

KAYNAK: Başbakanlık D.İ.E. verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Kırsal yerleşmelerdeki doğal nüfus artışları ve göç hareketleri nüfus miktarını belirlemektedir. Araştırma sahasının 1935 ve 2000 yılı köy nüfus miktarları karşılaştırıldığında, en fazla nüfusun azaldığı köyün Kaledibi olduğu tespit edilmiştir. Bu köy 1935'te 848 kişi iken, 2000 yılında nüfusu 7'ye kadar inmiştir. Çengelli Dağı eteklerinde 1800 m. yükseltide kurulmuş olan Kaledibi köyü nüfusunun azalmasında kuruluş yeri, Divriği şehir merkezine uzaklığı (57 km.) ve tarım arazilerin azlığı nedeniyle yaşanan ekonomik sorunlar etkili olmuştur.

Araştırma sahasında yer alan Çakırtarla, Maltepe, Çayözü, Çobandurağı, Kesme, Çakmakdüzü, Ağaçlıgöl, Yozyatağı, Beldibi, Madenli, Yürektaşı, Duruköy ve Akpelit köyleri eğim değerlerinin yüksek olduğu dağlık- tepelik arazilerde kurulmuştur. Burada dikkati çeken durum 1935 yılında bu köylerin nüfuslarının yüksek oluşudur. Köy nüfuslarının yüksek olmasında farklı nedenler söz konusudur. Nedenlerden biri Balkanlardan Divriği'ye gelen muhacirlerin büyük bir kısmının Kesme, Kaledibi ve Maltepe köylerine yerleştirilmiş olmasıdır. Kesme köyünün 1935 yılı nüfusu 616, Maltepe köyünün 559'dur. Diğer bir nedende bu köylerde hayvancılık faaliyetlerinin en önemli geçim kaynağını oluşturmasıdır. Ancak 1980'de ülkemizde iç huzursuzlukların yaşanması, 1990'dan sonra da yörede etkili olan terör nedeniyle yaylacılık faaliyetlerine izin verilmemesi neticesinde hayvancılık faaliyetleri sınırlandırılmış ve nüfus azalmıştır. Kesme köyünde 2000 yılı nüfusu 254' e, Maltepe köyünde ise 156'ya kadar inmiştir.

Öte yandan sayım devreleri dikkate alındığında, bu yerleşmelerde gelişen sosyal ve ekonomik yapıya bağlı olarak yıllara göre köy nüfuslarında zaman zaman artma ve azalmalar meydana gelmiştir. Örneğin; Divriği'de demir madeninin bulunması ve 1950 yılında işletmeye açılmasıyla birlikte, madenin yakınındaki birçok köyün nüfusu artmıştır. Akmeşe köyü 1935 yılında 954 kişi iken, 1950 yılında 1225 kişiye ulaşmıştır. Ancak Divriği şehrinin mahallesi konumundaki Cürek'te demir madeninin işletilmesine yönelik modern tesislerin 1955 yılında tamamlanmasından sonra nüfusu azalmış, 1960 yılında 877 kişiye inmiştir. Demirdağ köyünde ise 1940 yılından 1970 yılına kadar düzenli bir nüfus artışı söz konusudur. Ülkemizde güven ortamının bozulduğu 1975-1980 devresinde ise Divriği ilçesinin hemen hemen bütün köylerinde olduğu gibi Demirdağ köyünde de nüfusta azalmalar görülmektedir. Bir önceki devrede köyün nüfusu 317 iken, bu dönemde 263 kişiye kadar inmiştir. Bir sonraki devrede yani 1980'de 341 kişiye ulaşmış, 1997'de ise 93 kişiye kadar tekrar gerilemiştir (Tablo 2.4).

TABLO 2.4: Divriği İlçesi'ne Bağlı Köy Yerleşmelerinin Sayım Devrelerine Göre Nüfusları (1935-2000).

Yerleşme Adı	1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1997	2000
Ağılcık	547	599	636	718	776	824	827	604	511	545	556	409	194	220
Akmeşe	954	893	107	122	103	877	998	936	927	828	777	439	210	231
Akpelit	326	359	345	353	335	333	263	189	172	128	110	98	51	84
Avşarcık	307	301	330	389	349	423	408	399	366	279	239	142	61	56
Bahçeli	516	-	-	-	-	-	219	200	187	161	118	47	19	23
Bayırüstü	350	426	458	485	483	520	508	440	350	268	256	189	105	88
Çakırtarla	506	195	201	230	194	202	216	165	159	130	106	88	9	35
Çukuröz	182	201	209	230	229	209	175	160	131	155	130	70	56	64
Demirdağ	290	136	165	216	226	269	247	317	263	341	310	274	93	110
Derimli	371	235	245	271	282	299	298	243	217	160	149	91	51	64
Dumluca	314	343	344	414	473	520	358	339	280	178	115	68	57	46
Duruköy	254	254	281	328	333	360	374	356	256	261	203	164	58	63
Eğrisu	462	506	501	548	550	545	464	427	300	280	205	149	77	150
Ekinbaşı	258	695	282	322	617	288	300	259	227	229	231	133	113	45
Erikli	206	241	229	245	282	311	336	257	229	187	143	120	48	52
Eskibeyli	262	323	329	347	399	470	512	452	424	408	316	259	130	119
Gezey	-	-	-	150	180	206	229	170	167	145	99	73	23	37
Gökharma	168	332	318	339	357	305	271	254	217	136	103	62	37	30
Gözecik	276	289	283	332	314	313	297	149	106	89	50	45	17	29
Günbahçe	139	154	158	202	194	209	228	222	197	207	159	120	73	80
Güneş	272	275	297	384	436	625	683	729	638	479	352	254	103	115
Güneyevler	392	529	577	665	656	731	682	656	660	608	600	431	218	296
Güresin	452	-	-	-	226	233	247	268	225	199	193	152	118	131
Güvenkaya	200	258	238	295	301	314	348	286	221	204	157	91	17	77
Höbek	565	582	610	701	709	761	834	765	805	685	639	420	218	233
İkizbaşak	107	141	147	165	177	187	187	211	139	117	103	82	17	30
İnanlı	-	-	-	-	-	-	-	100	74	53	37	26	26	31
Karaağaçlı	223	240	276	299	333	386	418	438	376	285	191	117	55	51
Karakale	-	-	-	-	-	287	313	324	260	239	190	151	58	76
Karakuzulu	192	162	156	186	206	212	219	264	136	128	77	33	47	26
Kayaburun	384	425	493	617	476	372	414	471	423	380	423	371	157	178
Kayacık	-	-	-	-	123	252	242	448	507	789	888	621	323	321
Keçikaya	391	94	78	90	87	119	145	132	146	121	107	61	26	45
Kuluncak	261	247	276	293	282	305	300	252	225	162	111	106	48	51
Maltepe	559	274	344	380	381	473	441	434	424	366	343	277	154	156
Oğulbey	345	146	142	173	169	179	159	94	54	41	41	32	39	34
Olukman	226	260	260	292	283	310	269	175	165	164	129	104	40	64
Oyuktepe	145	173	162	186	178	186	153	79	68	31	51	46	19	16
Soğucak	341	304	276	380	359	428	489	435	379	356	306	179	64	49
Uzunbağ	184	240	242	267	241	335	346	336	313	243	207	170	113	90
Uzunkaya	-	-	-	-	-	85	129	118	104	97	113	89	52	46
Üçpınar	323	366	377	433	466	347	332	304	265	231	186	123	75	82
Yanlızsögü	319	276	511	582	600	641	597	533	416	378	330	235	105	113
Yazı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	142	45	43
Yeşilyayla	112	140	174	180	171	186	159	134	130	-	93	74	39	39
Danişment	**327**	**376**	**369**	**401**	**400**	**489**	**477**	**439**	**366**	**270**	**234**	**123**	**36**	**92**
Ağaçlıgöl	377	99	93	106	98	137	171	186	170	188	89	—	9	56
Atmalıoğlu	-	-	-	-	-	-	179	175	176	167	121	57	34	46
Bayırlı	279	301	301	349	393	413	442	462	441	403	324	197	98	100
Beldibi	321	348	373	397	437	435	507	580	617	556	342	13	5	34
Beyköy	186	219	201	230	278	302	300	261	246	226	171	91	37	64
Çakmakdüz	506	540	576	620	611	682	695	619	545	460	385	299	161	155

Çayören	262	307	306	342	382	419	420	407	375	370	299	226	148	115
Handere	224	234	258	305	266	331	287	318	224	139	160	73	24	37
Karşıkonak	187	191	186	224	251	287	282	311	317	316	299	150	71	103
Ortaköy	268	293	332	335	315	381	229	343	182	75	30	57	43	40
Selimoğlu	175	176	207	250	254	248	263	309	283	227	229	138	23	25
Yeşilyol	252	254	221	279	290	339	382	403	381	307	274	71	48	66
Gedikbaşı	**388**	**439**	**405**	**465**	**435**	**395**	**400**	**356**	**324**	**270**	**266**	**232**	**133**	**175**
Adatepe	-	-	93	262	434	474	474	460	485	450	444	325	144	124
Çamlık	139	156	184	222	333	290	303	326	300	286	196	148	44	47
Çayözü	447	511	589	652	711	795	961	680	478	424	336	213	59	56
Çitme	133	150	150	154	143	162	111	78	66	34	24	25	16	13
Çobandura	423	246	289	271	251	341	343	327	299	223	245	120	73	58
Kaledibi	848	588	673	794	863	956	941	629	383	249	143	57	17	7
Kesme	616	743	794	682	672	669	737	694	611	535	518	420	278	254
Madenli	391	418	471	504	486	520	436	323	266	257	227	197	95	128
Yozyatağı	325	339	377	416	450	394	416	296	284	153	94	63	24	26
Yürektaşı	209	324	320	351	353	384	279	227	159	141	105	87	33	51
Mursal	**997**	**114**	**109**	**138**	**143**	**141**	**137**	**967**	**751**	**659**	**643**	**460**	**340**	**325**
Bahtiyar	232	231	244	289	147	159	152	94	64	60	53	44	43	30
Gökçebel	215	227	252	279	308	362	360	302	200	154	149	96	84	70
Göndüren	325	365	419	429	411	466	426	358	283	271	228	131	71	76
Kavaklısu	330	265	297	309	349	390	335	275	268	262	223	169	57	144
Karasar	502	488	659	608	602	645	621	500	502	413	357	289	129	97
Kızılcaören	257	366	307	313	306	314	236	206	135	108	78	82	36	71
Ödek	433	480	501	613	660	734	696	547	400	386	302	259	126	125
Susuzören	-	-	-	-	160	147	164	137	85	78	50	51	28	32
Uluçayır	185	207	216	227	241	257	245	163	100	78	35	32	47	99
Ürük	356	391	385	435	469	494	489	376	303	258	167	134	81	90
Yerliçay	463	236	249	281	270	295	277	224	176	133	77	72	26	32
Sincan	**311**	**349**	**360**	**383**	**405**	**408**	**371**	**360**	**272**	**257**	**156**	**109**	**100**	**63**
Akbaba	-	-	-	-	-	93	101	113	87	73	47	16	25	9
Balova	-	-	-	-	-	113	122	130	65	53	23	14	12	45
Başören	282	311	329	364	359	362	361	278	225	136	114	84	28	56
Çakırağa	123	137	118	139	156	163	131	128	102	94	73	38	36	62
Çamurlu	356	400	419	472	552	585	610	313	241	186	136	50	29	61
Dikmeçay	373	421	410	488	535	535	521	476	399	377	310	201	114	117
Diktaş	255	137	151	182	160	181	175	117	98	75	68	52	26	31
Dişbudak	134	86	83	97	110	117	101	81	47	47	32	15	24	60
Gülören	153	351	306	325	346	364	347	370	241	195	198	130	74	90
Gözecik	299	289	314	340	329	269	203	160	148	139	129	55	16	33
Güllüce	431	328	308	339	354	307	290	297	317	226	170	150	66	72
Gürpınar	224	253	230	256	249	234	240	248	169	126	112	129	58	82
İmirhan	237	254	217	228	239	268	331	211	152	103	70	51	14	23
İncirlipınar	217	220	224	238	239	216	219	160	141	74	57	49	36	130
Karaman	-	-	-	-	-	-	-	150	122	104	71	47	14	52
Keklikteppe	235	263	271	293	323	400	376	382	429	251	162	80	7	16
Kırkgöz	324	311	302	346	366	411	409	333	222	203	153	87	59	85
Ovacık	548	623	600	696	710	763	767	645	472	430	295	265	175	204
Ölçekli	226	237	221	218	234	286	258	197	220	160	138	130	41	48
Özbağı	344	384	359	376	442	302	304	267	128	117	90	46	12	62
Sırçalı	-	-	-	-	-	197	217	189	192	178	136	99	43	51
Susuzlar	77	283	-	-	318	337	333	314	262	195	123	89	40	50
Şahin	362	431	449	456	451	447	443	330	241	181	139	101	72	66
Tepehan	182	105	125	154	199	253	288	192	293	193	109	51	16	23
Yağbasan	421	485	516	586	642	647	597	726	442	335	276	172	95	120
Yusufşeyh	156	161	174	212	227	269	260	247	211	201	126	76	60	48
Yuva	129	212	227	221	193	237	224	217	184	166	91	41	33	39

KAYNAK: Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Genel Nüfus Sayımı İstatistikleri.

Kayacık köyü dışında, Çaltı Çayı ve kollarının oluşturduğu vadiler boyunca yer alan köylerin tamamında nüfus azalmıştır. Akmeşe köyüne bağlı Kayacık yerleşmesi ise, demir madeninin bulunmasıyla birlikte hızla nüfuslanmış ve zamanla köy özelliği kazanmıştır. İlk nüfus sayımının yapıldığı 1955 yılında bu köyün nüfusu 252 iken, 2000 yılında 321'e ulaşmıştır. Çaltı Çayı boyunca yer alan diğer köylerin 1935 ve 2000 yılları arasındaki nüfus miktarlarına Tablo 2.4'den bakıldığında; Bahçeli köyünün 516'dan 23 kişiye, Karakuzulu köyünün 192'den 26 kişiye, Güneş köyünün 272'den 115 kişiye, Soğucak köyünün 341'den 49 kişiye ve Keçikaya köyünün 391'den 41 kişiye inmiş olduğu dikkat çeker. Bu durumun ortaya çıkmasında sınırlı olan tarım arazilerin artan nüfusla birlikte bölünmesi, ulaşım yetersizliği ve Divriği şehir merkezinin fonksiyonel olarak gelişmesi etkili olmuştur.

Araştırma sahasındaki köy yerleşmelerinin bir kısmının yıllara göre nüfus tespiti yapılmamıştır. Yapılmayan yıllar içerisinde bu yerleşmeler muhtemelen köy statüsü taşımayan geçici yerleşmeler konumundaydı. İlk nüfus sayımları Yazı köyünde 1990, Atmalıoğlu köyünde 1965 ve İnanlı köyünde 1970 yılında yapılmıştır. Aynı tarihlerde Yazı köyünde 142 kişi, Atmalıoğlu köyünde 179 kişi ve İnanlı köyünde 100 kişi tespit edilmiştir. Yine araştırma sahasında Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren köy statüsü taşıyan yerleşmelerin bazılarında nüfus sayımı yapılmamıştır. Eski bir yerleşim birimi olan Güresin, Susuzlar ve Bahçeli köylerinde ilk nüfus sayımı 1935 yılında yapılmıştır. Bahçeli'de 1965, Güresin'de 1955 ve Susuzlar köylerinde 1940 yılı sayımı da yapıldıktan sonra 1955 yılına kadar nüfus sayımı yapılmamıştır. Bu köylerdeki sayımların değerlendirilmesinin unutulduğu sanılmaktadır. Balkanlardan ve Kafkasya'dan gelen muhacirler yerleştirildikleri köylerin nüfusunun artmasında etkili olmuştur. Balkanlardan Divriği'ye gelen muhacirlerin büyük bir kısmı daha önce belirtildiği üzere Kesme, Kaledibi ve Maltepe köylerine, Kafkasya'dan gelen nüfus ise, İkizbaşak ve Şahin köylerine yerleşmişlerdir.

Nitekim, 1935-2000 yılları arasında yöredeki bütün köylerin nüfus değişiminde ekonomi en önemli faktörü oluşturmuştur. Ekonomik nedenlerle gerçekleşen göç hareketleri ise 1990'dan sonra yörede etkili olan terör faaliyetleriyle hız kazanmıştır. Öte yandan 1997 yılında yöredeki güvenlik probleminin çözüme kavuşması ve yaylaların kullanımına izin verilmesi dışarıya göç eden nüfusun bir kısmının geri gelmesini sağlamıştır. Bu devrede en fazla nüfusu artan yerleşme İncirlipınar köyüdür.

Köyde 1997 yılında 36 kişi, 2000 yılında ise 130 kişi yaşamaktadır. Nüfusu azalan köylerin başında ise bu devrede Ekinbaşı köyü gelmektedir. Köyde 1997'de 113 kişi yaşarken bu sayı 2000 yılında 45'e inmiştir (Tablo 2.5). Divriği şehir merkezinin 20 km. batısında yer alan Ekinbaşı köyü nüfusu kısmen, ilçe merkezine bağlı Cürek mahallesine göç etmiştir.

TABLO 2.5: Divriği İlçesi'ne Bağlı Bazı Köy Yerleşmelerinin Nüfusunda 1997-2000 Yılları Arasında Meydana Gelen Değişimler.

NÜFUSU AZALAN KIRSAL YERLEŞMELER				NÜFUSU ARTAN KIRSAL YERLEŞMELER			
Kırsal Yerleşmenin Adı	**1997 Yılı Nüfus**	**2000 Yılı Nüfus**	**Azalış %**	**Kırsal Yerleşmenin Adı**	**1997 Yılı Nüfus**	**2000 Yılı Nüfus**	**Artış %**
Ekinbaşı	113	45	251.1	İncirlipınar	36	130	261
Çayören	148	115	28.7	Kavaklısu	57	144	152.6
Karasar	129	97	33	Güneyevler	218	296	35.8
Kesme	278	254	9.4	Eğrisu	77	150	94.8
Uzunbağ	113	90	25.5	Güvenkaya	17	77	352.9
Karakuzulu	47	26	80.7	Ürük	47	99	110.6
Bayırüstü	105	88	19.3	Özbağı	12	62	416.7
Çitme	73	58	25.9	Çobandurağı	133	175	31.6
Soğucak	64	49	30.6	Karaman	14	52	271.4
Akbaba	25	9	277.7	Dişbudak	24	60	150
Bahtiyar	43	30	43.3	Kızılcaören	36	71	97.2
Yusufşeyh	60	48	25	Akpelit	51	84	64.7

KAYNAK: D.İ.E. verilerinden yararlanarak hazırlanmıştır.

Son genel nüfus sayımında nüfusu artmış gözüken bazı köy yerleşmelerinde nüfus olmadığı gözlenmiştir. Nitekim 2000 yılında 175 kişi olan Çobandurağı köyüne yapılan geziler sonucunda nüfusun olmadığı tespit edilmiştir. Bu durum başka yerlerde ikamet eden nüfusun köyün devamlılığının sağlanması amacıyla sayım döneminde köye gelmelerinden kaynaklanmaktadır.

Yine yaptığımız geziler neticesinde büyük şehirlerde yaşayan insanların yaz aylarında köylerine döndükleri görülmüştür. Dolayısıyla yaz ve kış aylarında köylerdeki nüfus miktarı değişmektedir. Özellikle Divriği ilçesinin güney köylerine ilkbaharda gelmeye başlayan ve burada bahçecilik faaliyeti ile uğraşan nüfus kış aylarında tekrar büyük şehirlere dönmektedir. Ayrıca bu yerleşmelerde kış aylarında köylerdeki nüfusu çoğunlukla yaşlılar oluşturmaktadır.

2. 1. 2. Nüfus Hareketleri

2. 1. 2. 1. Doğumlar ve Ölümler

Nüfus hareketleri içinde nüfus kitlelerinin başlıca değişkenlerinden biri doğumlar ve ölümlerdir.[56] Sanayi toplumlarının gelişmesi, kadının iş yaşamına dahil olması, sosyal ve ekonomik yapıda meydana gelen gelişmeler dünya da doğum ve ölüm oranının hızla azalmasına neden olmuştur. Türkiye'de dolayısıyla araştırma sahasında belirtilen bu gelişmeler doğrultusunda doğum ve ölüm oranlarında geçmiş dönemlere göre azalmalar meydana gelmiştir. Divriği'de nüfusta değişimi sağlayan doğumlar, ölümler ve göçlerin karşılıklı birbirlerini etkilemeleri sonucunda nüfusun dağılışı ve yoğunluğu sürekli değişim içindedir.[57] Bir ülkede yıllık doğum ve ölüm oranları arasındaki fark, o ülkenin nüfusundaki gelişme hareketini vermektedir.[58]

Araştırma sahasında veri temininde güçlükler yaşanmıştır. Ülkemizde olduğu gibi Divriği ilçesinde de bunun nedenlerini doğan çocukların nüfus kütüğüne kaydettirilmemesi, ülkenin çeşitli yörelerine göç eden ailelerin nüfusla ilgili işlemlerinin kayıtlı olduğu yerde devam ettirilmesi ve ölümlerin çoğu kez yasal bir gereklilik olmadıkça, nüfus müdürlüklerine bildirilmemesi oluşturmaktadır.[59] Verilerin elde edilmesinde sağlık ocakları kayıtlarından yararlanılmıştır.

Divriği Sağlık Ocağı verilerine göre, 2003 yılı içerisinde araştırma sahasında canlı doğan bebek sayısı 176'dır. Buna göre bir bölgede 15-49 yaş dilimindeki toplam kadın nüfustan 1000 kadın başına düşen yıllık doğum sayısı olan doğurganlık oranı[60] ‰ 37.01, canlı doğum sayısının genel nüfusa bölünmesiyle elde edilen ham yada genel doğum oranı[61] ise ‰ 8.8'dir.[62] Araştırma sahasına ait olan bu doğurganlık oranı, 1997 yılında ‰ 22 olan Türkiye ortalamasının[63] oldukça üstündedir. Doğal nüfus artış hızının yüksek olmasına rağmen, araştırma sahasında nüfusun sürekli azalması göç olayının bir sonucu olarak görülebilir. (Tablo 2. 6).

---

[56] DOĞANAY, H., 1994, a.g.e., s. 152.
[57] TÜMERTEKİN, E., ÖZGÜÇ, N., 1998, Beşerî Coğrafya, Çantay Kitapevi, İSTANBUL, s. 249.
[58] DOĞANAY, H., 1997, Türkiye Beşerî Coğrafyası, M.E.B. Yayınları :2982, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi: 877, Eğitim Dizisi:10, İSTANBUL, 152.
[59] ARINÇ, K., 1998, Ahlat İlçesi'nin Coğrafyası, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları No:97, Araştırmalar Serisi No: 68, ERZURUM, s. 127.
[60] DOĞANAY, H., 1994, a.g.e., s. 152.
[61] TÜMERTEKİN, E., 1994, Beşerî Coğrafyaya Giriş, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 3819, Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 246, İSTANBUL, s. 142.
[62] ETP sonuçlarından elde edilen 19821 nüfus miktarı hesaplamalarda dikkate alınmıştır.
[63] ÖZKALP, E., 2001, Sosyolojiye Giriş, Anadolu Üniversitesi Yayınları, ESKİŞEHİR, s. 280.

TABLO 2.6: Divriği İlçesi'nde Gerçekleşen Doğumlar, Ölümler ve Oranları (2003).

NÜFUS HAREKETLERİ	ERKEK	KADIN	TOPLAM	ORANLAR (‰)
Doğumlar	91	85	176	37.01
Ölümler	46	38	84	4.24

KAYNAK: Divriği Devlet Hastahanesi ve Sağlık Ocağı kayıtlarından derlenmiştir.

İlçede 2003 yılında, 2 bebek ölümü meydana gelmiştir. Aynı yılda Sivas ilinde bebek ölüm oranı ‰ 26.9 iken, araştırma sahasında ‰ 11.36'dır. Araştırma sahasında ölüm oranının Sivas iline göre düşük olduğu görülmektedir. Yörede son yıllarda gelişen sağlık şartlarının iyileştirilmesi, bebek ölüm sayısının azalmasını sağlamıştır. Ancak kadın ve çocuk sağlığında yaşanan sorunlar vardır. Bu sorunların en önemlisi, Divriği'de kadın hastalıkları ve doğumlar konusunda hizmet veren uzman doktorun ve servisin olmamasıdır. Araştırma sahasında doğumlar, Divriği Devlet Hastahanesi'nde bulunan ebe ve hemşireler tarafından yaptırılmaktadır. Sağlıklı ve iyi eğitimli bir nüfusun oluşabilmesi ve aile plânlaması konusunda hizmetlerin gelişmesi açısından hemşire, ebe ve doktorlar halka yönelik seminer çalışmaları yapmaktadır.

Sağlık ocakları ve Divriği Devlet Hastahanesi kayıtlarına göre, 2003 yılında, Divriği ilçesinde 84 ölüm olayı meydana gelmiştir. Ölümlerin 46'sı erkek, 38'i ise kadındır. Ölüm oranındaki değer genel nüfusa oranlandığında, sahanın genel ölüm oranı ‰ 4.2 olarak gerçekleşmiştir. Araştırma sahasının genel ölüm oranı 1997 yılında Türkiye ortalamasının (‰ 6.5) [64] altında, 2003 yılında ise Sivas ilinin (‰ 3.71) üstünde bir değer göstermektedir. Sağlık ocaklarında tutulan 2003 yılı istatistiklerine göre, araştırma sahasında 65 yaş üzerinde meydana gelen ölüm sayısı 60'dır. Dolayısıyla, ölümlerin yaşlı nüfus içerisinde en fazla görüldüğü anlaşılır.

Nüfus içerisindeki doğum ve ölüm oranları değerlendirildiğinde; genel doğum oranının ve ölüm oranlarının çok yüksek değerler göstermesinde sosyo-ekonomik nedenler önem taşımaktadır. Göç hareketlerine bağlı olarak kırsal nüfusun şehir nüfusu içine kayması bu kesimde doğum oranının azalmasına, buna karşılık şehirli nüfusta doğum oranının artmasına neden olmaktadır. Geleneksel faktörler, erken yaşta evlilik, doğum kontrollerinde istenilen başarının sağlanmaması ve din olgusundan dolayı nüfusta sürekli artış gözlenmektedir. Yine yöre halkının geçim kaynaklarını oluşturan

[64] ÖZKALP, E., 2001, a.g.e., s. 280.

tarım ve hayvancılık faaliyetlerinde ihtiyaç duyduğu iş gücünü karşılamak ve toplumda sosyal bir güç kazanmak için de çok çocuk sahibi olma olgusuna olumlu yaklaşımlar söz konusudur. Yine yörede toplu ölümlere neden olabilecek salgın hastalıklar ve doğal afetlere rastlanılmamıştır. Ancak toplam nüfus içerisinde yaşlı nüfusun oranının yüksek olması ölüm oranlarının artışında etkilidir.

2. 1. 2. 2. Göçler

Doğumlar ve ölümlerden sonra nüfus içerisinde hareketliliği sağlayan üçüncü bir kavram olarak ortaya çıkan göçlerin değişik tanımları yapılmaktadır. Nüfusun devamlı yaşama bölgelerini kişisel olarak, aileler veya gruplar halinde terk edip, geçici veya sürekli olarak yaşamak amacıyla bir başka yere gitmesi hareketine göç denilmektedir.[65] Göç, ayrıca nüfus ile kaynaklar arasında daha iyi bir denge sağlanmasını başarmak için kendiliğinden meydana gelen bir çaba olarak yorumlanmaktadır.[66] Sosyologlara göre göç, dünya çapında bir olgudur ve insanların gelişmiş yerlere olan hareketliliğini ifade eder.[67] Gerçekten hem nüfus dağılışını etkileyip, demografik yapıyı değiştiren çok önemli bir coğrafî olgu, hem de nüfusun sosyo-ekonomik özelliklerini yansıtan temel parametrelerden biri olan göç hareketleri[68] araştırma sahası üzerinde coğrafî dağılım ve sosyal etkileri bakımından her dönemde önemli bir güce sahip olmuştur. Çünkü yöre sürekli dışarıya göç vermiştir.

Ülkemiz, dolayısıyla araştırma sahası süratle değişen dinamik bir demografik yapıya sahiptir. Türkiye nüfusu hızla artarken, 1950'lerde başlayan ve 1960'lı yıllarda hızlanan kırdan kente göç ve dolayısıyla kentleşme olgusu, önemli bir demografik olay olarak karşımıza çıkmaktadır. Önceleri bu kırdan kente göç, kalkınma için bir potansiyel, itici bir güç olarak kabul edilmişti.[69] Nüfus içerisinde meydana gelen bu değişim sonraki yıllarda ilçe merkezleri ve köylerdeki hayatı sosyo-ekonomik açıdan olumsuz yönde etkilemiştir. Buna göre araştırma sahasında meydana gelen göçleri, iç göçler, dış göçler ve iç göçler içerisinde değerlendirilecek olan mevsimlik göçler olarak sınıflandırmak ve incelemek mümkündür.

---

[65] DOĞANAY, H., 1994, a.g.e., s. 165.
[66] TÜMERTEKİN, E., 1994, a.g.e., s. 139.
[67] ÖZKALP, E., 2001, a.g.e., s. 268.
[68] YAZICI, H., 1997a, a.g.e., s. 63.
[69] TANDOĞAN, A., 1998, Demografik Temel Kavramlar ve Türkiye Nüfusu, Lega Yayınları, TRABZON, s. 74.

2. 1. 2. 2. 1. İç Göçler

Bir ülkede yaşayan nüfusun bir yerden diğer yere çalışmak, daha iyi hayat şartları bulmak için yaptıkları hareket iç göç olarak tanımlanmaktadır.[70] Daha çok kırsal kesimden şehirlere doğru ağırlıklı olarak gerçekleşen bu hareketlerin temelinde, kırsal kesimde yaşayan nüfus ile geçinme kaynakları arasındaki dengenin bozulmuş olması, tarım sektöründe ülke genelinde yapısal değişikliklerin görülmesi, tarım dışı, yeni iş alanları ve ulaşım sistemindeki gelişmeler yatmaktadır.[71] Araştırma sahasındaki göçlerin büyük bir bölümünün ekonomik nedenler ve bu nedene bağlı olarak ortaya çıkan sorunlar neticesinde gerçekleştiği söylenebilir.

İç göç olgusu, toplumun evrimi sırasında geçirdiği dönüşümlere paralel olarak ortaya çıkan tek yönlü uyum hareketi olarak kabul edilmektedir.[72] Bu uyum hareketi, toplumun değişmesindeki mekânizmalardan biri olarak kabul edilmekte ve göçün kısa ya da uzun sürede ortaya çıkardığı sorunlar, değişik bilim alanlarında kurumsal araştırmalara konu olmaktadır. Kuşkusuz göçle birlikte bir yerdeki nüfusun aktif kesimi gitmekte, daha az girişimci, daha az dinamik kesimi kalmaktadır. Bu da net göç veren yörelerin gelişme hızlarını önemli ölçüde düşürmektedir. Gelişme hızı düştükçe, göç artmakta ve geri kalmışlık kısır döngüsü işlemeye başlamaktadır. Buna karşılık göçlerin yöneldiği alanlarda, bilhassa şehirlerde, sosyo-ekonomik sorunlar had safhaya ulaşmakta ve ülkemizde olduğu gibi iç göç çıkmazı devam etmektedir.[73]

Siyasal, sosyal ve ekonomik nedenlerden kaynaklanan göç hareketleri nüfusun yapısında meydana gelen aynı süreçlerin değişimlerini de hızlandırmıştır. Değişimlere bağlı olarak Divriği tarih içerisinde güvenli bir konumda yer aldığı dönemlerde nüfus için önemli bir çekim merkezî oluşturmuştur. Ayrıca Divriği'ye hakim olan her yönetim, Anadolu'nun diğer şehirlerine göre sosyal ve kültürel anlamda daha fazla katkı sağlamıştır. Şehrin gelişiminde dolayısıyla nüfus artışında, konumunun diğer yerleşmelere göre sapa kalması da etkili olmuştur. Neticede siyasal, sosyal ve ekonomik nedenlerle farklı dönemlerde Divriği nüfusunda azalma ve artışlar görülmüştür.

---

[70] ATALAY, İ., 1999, Genel Beşerî ve Ekonomik Coğrafya, Ege Üniversitesi Basımevi, İZMİR, s. 20.
[71] BULUT, İ., 1998a, a.g.e., s. 48.
[72] TEKELİ, İ. ve ERDER, L., 1978, Yerleşme Yapısının Uyum Süreci Olarak İç Göçler, Hacettepe Üniversitesi Yayınları D.26, ANKARA, s. 24.
[73] BAŞIBÜYÜK, A., 1999, Suşehri Havzası'nın Coğrafi Etüdü, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Orta Alanlar Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, ERZURUM, s. 144.

Araştırma sahasının geçmiş yıllara ait nüfusunun yapısı hakkında elde edilen veriler, göç hareketinin boyutları konusunda bilgi vermektedir. Ancak göç olayının nüfustaki oranının kesin olarak tespiti mümkün olmadığından nüfus değişimi, yapılan anketler, dayanışma dernekleri ve kaymakamlık verilerinden yararlanılarak dolaylı bir değerlendirme yapılmıştır. Araştırma sahasında iç göçler kırsal yerleşmelerden ilçe merkezine, ilçe merkezinden de büyük şehirlere yönelik olmuştur. Gerçekte Divriği ilçesindeki iç göç hareketlerini, öncelikle kırsal kesimi dikkate alarak, 1960-1990 ve 1990-2000 yılları arasında iki ayrı dönem olarak değerlendirmek yararlı olacaktır.

Birinci dönemde yani 1960-1990 yılları arasında sahada kırsal nüfusun göç etmesinin esas nedenini ekonomi ve bundan kaynaklanan sorunlar oluşturmaktadır. Kırsal kesimde tarımla uğraşan nüfusun artması, çiftçi ailesi başına düşen tarım arazisi alanını küçülmekte, verimin de düşük olması sebebiyle çiftçi başına düşen gelir gittikçe azalmaktadır.[74] Dolayısıyla Divriği'de ilk göç hareketini, özellikle toprağı olmayan veya az olan ailelerin çalışma çağına gelmiş bireyleri gerçekleştirmiştir. Yine sağlık, eğitim ve alt yapı gibi yaşam koşullarının düzeltilmediği kırsal kesim bu yıllar içinde itici bir konuma getirilmiştir. Nitekim, Cumhuriyet döneminden günümüze kadar gelişen kırsal nüfus oranlarına bakılırsa, Divriği ilçe nüfusunda önemli azalmaların olduğu dikkati çekmektedir. Kırsal nüfusun en yüksek düzeyde olduğu 1960 yılında nüfus 40856 iken, 1990 yılında bu sayı 25415 kişi azalarak 15441'e inmiştir. Bu değer nüfusun özellikleri içinde göç hareketinin önemli olduğunu göstermektedir.

Öte yandan Divriği'de 1960 yılından sonra şehirli nüfus oranında sürekli bir artış söz konusudur. Araştırma sahasında şehirli nüfus 1960 yılında 8829 iken, bu sayı 1990 yılında 8835 kişi artarak 17664'e ulaşmıştır. Bu yıllar arasında kırsal nüfus azalırken, şehir nüfusun artışında kırsal kesimden Divriği ilçe merkezine yönelik yapılan göç hareketleri büyük ölçüde etkili olmuştur. Gerek yaşam şartlarının daha iyi olması gerekse sanayileşme ile birlikte iş bulma imkanının daha fazla olduğu şehirler önemli birer çekim merkezleri haline gelmiştir. Bununla birlikte, öncelikle Divriği'de ticaretle uğraşan ve gelir seviyesi yüksek olan bireyler büyük şehirlere göç etmiştir. İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirlere yatırım yaparak bu illerde iş sahaları kurmuşlar, sonrasında ailelerini de yanlarına almışlardır.

---

[74] TANDOĞAN, A., 1998, a.g.e., s. 91.

İkinci dönemde yani 1990-2000 yılları arasında ise araştırma sahasında kırsal nüfusun göç etmesinin esas nedenlerini, 1990 yılından sonra sahada etkili olan terör hareketleri ve bunun sonucunda ortaya çıkan ekonomik sorunlar oluşturmaktadır. Divriği ilçesinde sözü geçen yılda sadece İnanlı, Karakuzulu, Oğulbey, Uluçayır ve Akbaba köylerinde nüfus artışı meydana gelmiştir. Bölücü terör hareketlerine bağlı olarak bütün köylerde nüfus hızla azalmıştır. Araştırma sahasında terörün etkin olduğu yıllarda güvenlik nedeniyle yaylacılık faaliyetleri sınırlandırılmış veya devlet denetiminin yapılamayacağı yerleşmelerde tamamen yasaklanmıştır. Bu durum ekonomik açıdan köylerde sorunlar yaşanmasına ve beraberinde göç hareketlerinin başlamasına neden olmuştur. Araştırma sahasında şehir nüfusunun azaldığı bu dönemde kırsal nüfusun bir kısmı iş imkânlarının daha fazla olduğu büyük şehirlere göç etmiştir. Dolayısıyla sahada kırsal nüfus 1990 yılında 15441'den, 1997 yılında 7704'e inmiştir.

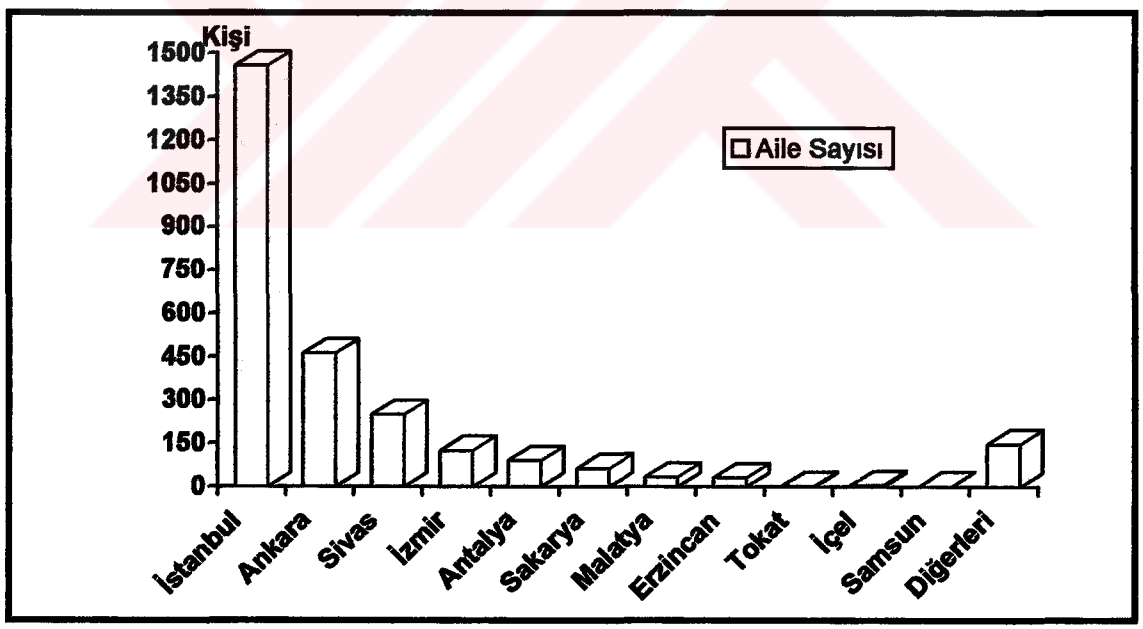
Son nüfus sayımına bakıldığında, araştırma sahasında şehirli nüfus oranının azaldığı ve kırsal nüfus oranında ise tekrar bir artış olduğu tespit edilmiştir. Şehirli nüfus sayısı 2000 yılında 3343 kişi azalarak 14321'e inmiştir. Bu durum terörün etkili olduğu dönemde ilçe merkezine yönelen kırsal nüfusun, bölge güvenliğinin devlet tarafından sağlanmasından sonra, tekrar köylerine geri dönmesiyle ilgilidir. Ancak göç hareketine sadece kırsal nüfus değil, şehirli nüfusta katılmıştır. Sanayi ve hizmet sektörünün gelişmemesi, kırsal kesimden gelen nüfusun ortaya çıkardığı sosyo-ekonomik sorunlar ve terör hareketleriyle birlikte yaşanan güvenlik problemi şehirli nüfusun büyük şehirlere göç etmesinde etkili olmuştur.

Ülke içine yönelik göç hareketleri hakkında kesin rakamlar ifade etmek söz konusu değildir. Daha önce belirtildiği üzere D.İ.E., kaymakamlık verileri, köy muhtarları, dayanışma dernekleri ve yapılan anketler yardımıyla göçler hakkında veri elde edilmeye çalışılmıştır. Ancak bu değerlerin doğruluğu kesin değildir. Alınan cevapların yanlış ve eksik bilgiler içereceği gözden uzak tutulmamalıdır. Ayrıca göç eden ailelerden bir kısmının memleketleriyle olan bağlantılarını kesmeleri ve nüfuslarını bulundukları yerleşim merkezlerine taşımaları nedeniyle bunları tam olarak tespit etmemiz mümkün olamamıştır. Yine yaptığımız gözlemler sonucunda bazı köylerde nüfus bulunamamıştır. Divriği ilçesinde yapılan tespitler, 2002 yılına kadar 2667 ailenin ve yaklaşık 16000 nüfusun dışarıya göç ettiğini göstermektedir (Tablo 2.7; Şekil 2.3).

TABLO 2.7: Divriği İlçesi'nden Ülke İçine Yönelik Göçlerin İllere Göre Dağılımı (2002).

GÖÇ EDİLEN İL	GÖÇ EDEN NÜFUS	GÖÇ EDEN AİLE SAYISI	%
İstanbul	8750	1459	55
Ankara	2776	463	17.3
Sivas	1500	250	9.3
İzmir	750	125	4.6
Antalya	540	90	3.3
Sakarya	375	63	2.3
Malatya	200	33	1.2
Erzincan	185	31	1.1
Tokat	13	2	0.1
İçel	25	4	0.2
Samsun	5	1	0.04
Diğerleri	881	147	5.5
TOPLAM	16000	2667	100

KAYNAK: Anket sonuçları, Kaymakamlık verileri ve Divriği dayanışma dernekleri.

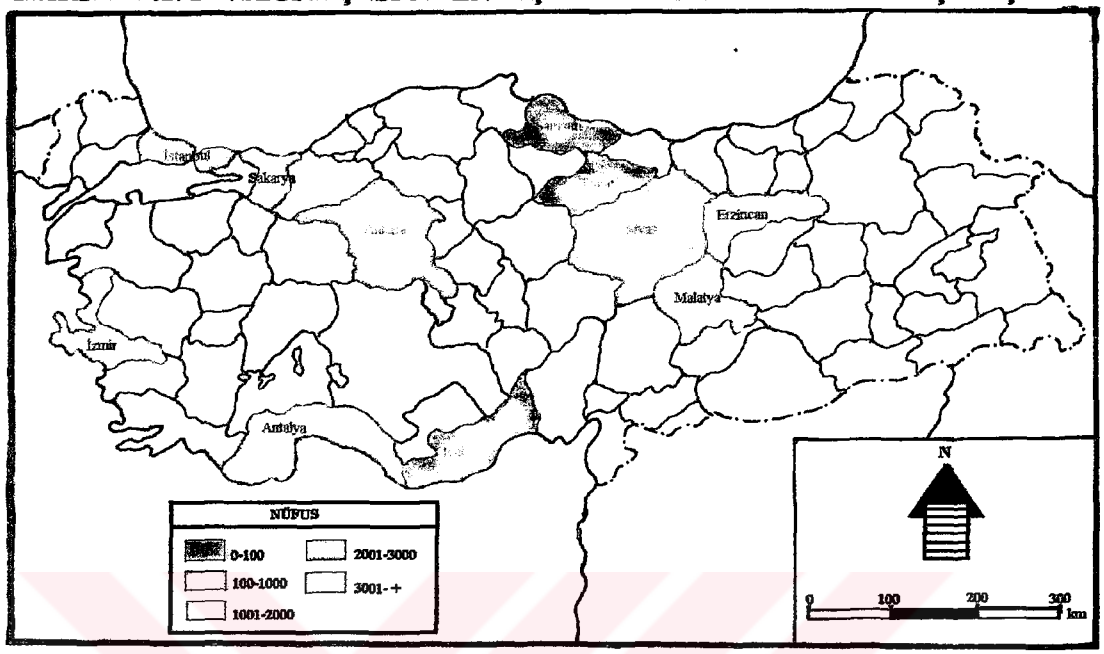

ŞEKİL 2.3: Divriği İlçesi'nden Göç Eden Ailelerin İllere Göre Dağılımı (2002).

Araştırma sahasından en fazla göç edilen illerin başında, 1459 aile ile İstanbul ili gelmektedir. Yörede gerçekleşen göç hareketinin % 55'i (8750 kişi) İstanbul'a yöneliktir (Harita 2.1). Divriği'nin idarî açıdan bağlı olduğu Sivas ili ise, 1985-1990 döneminde İstanbul'a 76451 kişi ile en fazla göç gönderen altıncı il durumundadır[75]

[75] TANDOĞAN, A., 1998, a.g.e., s. 89.

HARİTA 2.1: DİVRİĞİ İLÇESİ'NDEN DIŞARIYA YÖNELİK YAPILAN İÇ GÖÇLER.

Tablo 2.7'den de anlaşılacağı üzere göçün esas hareket yönünün İstanbul olmasında birçok faktör etkili olmaktadır. Öncelikle Türkiye'nin belki de tek metropoliten şehri olan İstanbul'un, büyük bir çekim gücü bulunmaktadır.[1] Büyük çekim gücünü ise sanayinin kuruluşunda etkili olan hammadde, pazar ve enerji kaynaklarına yakınlık, ticaret, kültür merkezî olmasının getirdiği avantajlar ve ulaşım şartları oluşturmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'de başlayan sanayi hamlelerinin büyük bir kısmı bu ilde gerçekleştirilmiştir. Günümüzde de göç alan İstanbul ili bu özelliğini korumaktadır. Yine İstanbul'a göç edenler akraba veya aynı yerleşmeden daha önce bu yerleşmeye gelenlerle bağlantı kurmuşlardır. Göç edenler İstanbul'a önce yalnız gelmişler, iş bulunca da ailelerini getirmişlerdir.

Divriği'den İstanbul'a yerleşen insanların başlıca ekonomik uğraşı öncelikle inşaat olmak üzere, taksicilik, otobüs, camcılık, pastane ve lokanta işletmeciliğidir. İstanbul'da 2001'de yapılan görüşmeler neticesinde, Divriği nüfusunun en fazla dağılım gösterdiği semtler, iş sahalarının da bulunduğu Maltepe, Göztepe, Kartal, Şirinevler, Sultanbeyli ve Bahçelievler'dir. Nüfusun burada yoğunluk kazanmasında akrabalık ve hemşerilik ilişkilerinin etkisi gözlenmiştir.

[1] ARINÇ, K., 2001, a..g.e., s.101.

Göç bakımından İstanbul'u, Ankara, Sivas, İzmir ve Antalya gibi iller takip etmektedir. Diğer şehirlere göre sosyo-ekonomik anlamda daha karmaşık sorunların yaşandığı Sivas şehri araştırma sahasından göç alan üçüncü merkezi oluşturmaktadır. Bu durum Türkiye'de dolayısıyla araştırma sahasındaki iç göçlerin önemli bir kısmını oluşturan kademeli göçlerle açıklanabilir.[77] Divriği kırsal kesimden işsizlik ve güvenlik sorunları gibi nedenlerle ayrılan nüfus öncelikle ilçe merkezine, daha sonra Sivas şehrine göç etmektedir. Buraya gelen nüfusun büyük bir kısmı da sanayi, tarım ve hizmet sektörlerinde iş imkanları fazla olan büyük şehirlere yönelmektedir. Yine yapılan tespitler, Sivas şehrine göç eden yaklaşık 1500 kişinin olduğunu, çoğunlukla kırsal kesimdeki mal varlıklarını satmadıklarını ve yazın bu yerlere geri döndüklerini göstermektedir. Öte yandan büyük şehirlere göç edenler, Divriği'nin sosyal ve kültürel özelliklerini korumak amacıyla dernekler kurmuştur. Bu dernekler ülkemizin farklı illerinde memur olarak hizmet veren ailelerin tespitinde ve büyük şehirlere gelen nüfusun belirlenmesinde önemli bir etkiye sahiptir.

Nüfus hareketlerini önemli ölçüde etkileyen unsurlardan biri de mevsimlik göçlerdir. Araştırma sahasının dağlık olması, kış mevsiminin uzun geçmesi ve ekonomik faaliyetlerin bu dönem içerisinde durması mevcut yerleşim alanlarındaki nüfusu sosyo-ekonomik açıdan olumsuz etkilemektedir. Başka bir ifade ile yörenin ekonomik geliri doğal nüfus artışını yakalayamadığından nüfus geçim sıkıntısı çekmektedir. Dolayısıyla doğurganlık oranının yüksek olduğu araştırma sahasından dışarıya yönelik önemli göç hareketleri meydana gelmektedir. Bu nüfus içerisinde mevsimlik göç edenler yaz mevsiminde yerleşim merkezlerine dönerek bahçecilik ve tarımsal faaliyetlerle uğraşmakta, kışın ise ikâmet ettikleri yerleşim alanlarına geri dönmektedir. Başta İstanbul, İzmir ve Ankara olmak üzere diğer illere göç eden nüfusun genellikle her iki yerleşim merkezînde de konutları bulunmaktadır. Ancak göç eden nüfus içerisinde akrabaların yanında veya işyerlerinde kalan, ilkbaharda tekrar Divriği'ye dönen bir nüfus da söz konusudur.

Araştırma sahasına kaymakamlık aracılığıyla uygulanan anketle yerleşim merkezlerinin kış ve yaz mevsimlerindeki nüfus miktarları belirlenmeye çalışılmıştır. Bu ankete göre, yörede mevsimlik göç hareketine katılanların sayısı 2002 yılında

[77] KARABAĞ, S. ve ŞAHİN, S., 2003, a.g.e., s. 56.

yaklaşık 2741 olup, bu sayı 2500-3000 kişi arasında değişmektedir. Nitekim, yaz mevsiminde Kayacık köyü dışındaki bütün yerleşmelerin nüfusu artmaktadır. Bu köyün nüfusunun kış mevsiminde artması ise demir madeninin varlığı ve Ağar mezrasının çevre köylerden kış mevsiminde göç almasıyla ilgilidir. Kayacık köyünün kış aylarında nüfusu 22 kişi artarak 342'ye ulaşmaktadır. Divriği içerisindeki kış mevsiminde nüfus miktarı 0-50 arasında azalan köylerin sayısı ise 101'dir (Tablo 2. 8). Ağılcık, Mursal ve İncirlipınar yerleşmelerinde kış mevsiminde nüfus ortalama 100-170 kişi arasında azalmaktadır. Yaz aylarında bu köylerin nüfusunun artmasında yurt dışından ve özellikle İstanbul olmak üzere büyük şehirlerden gelenler etkili olmaktadır.

TABLO 2.8: Divriği İlçesi'nde Kış Mevsiminde Nüfusu Azalan Köyler (2001).

NÜFUS MİKTARI AZALAN KÖYLER	KÖY SAYISI
0-50	101
51-100	5
101+	3
TOPLAM	109

KAYNAK: Divriği Kaymakamlığı anket sonuçları.

Araştırma sahasında kış mevsimindeki nüfusun azalmasında birçok faktör etkili olmaktadır. Çoğunlukla dışarıda çalışan nüfusun kış mevsiminde tekrar geldikleri yere dönmeleri önemli bir neden oluşturmaktadır. Yine kış mevsiminde Akdeniz ve Ege bölgelerinde faaliyet gösteren inşaat sektörünün istihdam ettiği işgücünü kışın ekonomik faaliyetlerin durma noktasına geldiği Divriği kırsal kesiminden sağlaması, maddi durumu iyi olan ailelerin kış mevsimini daha rahat geçirebilecekleri illere yönelmeleri ve dışarıda eğitim gören öğrencilerin tekrar dönüşlerinin başlaması gibi nedenlerden dolayı kış mevsimindeki nüfus gerçek nüfusa oranla daha az değer göstermektedir.

Divriği ilçe merkezine yönelik eğitim amaçlı göçler de meydana gelmektedir. Terör nedeniyle kapatılan köy okullarındaki öğrenciler çoğunlukla Divriği şehrindeki yatılı bölge okuluna gelmektedir. Çocukları eğitim hizmetinden yararlanamayan kırsal kesimdeki birçok aile ise, Divriği ilçe merkezine geçici olarak göç etmektedir. Bu nüfus yaz aylarında tekrar köylerine dönmektedir. Yine 1987-1988 eğitim öğretim yılından beri faaliyet gösteren Cumhuriyet Üniversitesi Divriği Meslek Yüksek Okulu, ülkemizin farklı illerinden öğrenci kabul etmektedir.

2. 1. 2. 2. 2. Dış Göçler

Göçlerle, tarihi olaylar ve savaşlar arasında bir paralellik mevcuttur.[78] Osmanlı İmparatorluğu genişleme devresinde sürekli büyüyen bir devlet konumundaydı. Balkanlara fetih amacıyla yaptığı savaşlar sonrasında, Anadolu'daki seçilmiş aileleri bu bölgelere yerleştirerek, buradaki nüfusunu arttırmıştı. Osmanlı İmparatorluğu gerileme döneminde ise bulunduğu her cepheden toprak kaybetmişti. Kaybedilen topraklardan ana yurda başlamış olan göçmen akını ve toplam nüfus sayısını bir veriye dayandırmak ise güçtü.[79] Diğer taraftan Kırım, Kafkasya ve Balkanlardan gelen göçmenler yurdun çeşitli bölgelerine yerleştirilmişlerdi.[80] Genellikle devlete ait topraklara yerleştirilen Çerkez ve Abazalar, dağlık, ormanlık alanları, Balkanların step alanlarından gelenler ise plato düzlükleri ile alüvyal sahaları tercih etmişlerdi.[81] Göçmenler, işletme dışı kalmış çiftliklerin tarıma açılmasını, XIX. Yüzyılın kır görünümünü yansıtan büyük çiftliklerin küçülmesini ve küçük mülkiyete dayanan köylerin gelişmesini sağladı.[82]

Anadolu'ya, dolayısıyla araştırma sahasına yönelik gerçekleşen göçler, tarihi olaylar neticesinde uzun bir süre devam etmiştir. Rusya, Osmanlının gerileme döneminde, sıcak denizlere açılma politikasını tekrar canlandırmıştı. Rusya güneyinde yaşayan Kırım Türkleri ve Abazalar,[83] kuzeydeki bölgelere zorunlu göçe tâbii tutulmuş, bölgede isyanlar ve Anadolu'ya göçler başlamıştı. Kırım Savaşı'nın sona ermesi ile 1859'da hız kazanan göç hareketi ile Anadolu'ya göçmenler gelmiştir.[84] Sivas'a, Kafkaslardan gelen ilk göç hareketi ise, 1860 yılından sonra olmuştur.[85] Özellikle 1877-1878 Rus Savaşı'nın hemen devamında, Kafkaslardan en büyük göç dalgası gerçekleşmiştir.[86] Sivas şehrine bu dönemde Kafkasya'dan 11086 kişi gelmiş olup, gelen göçmenlerin sadece 150'si Divriği ilçesine bağlı köylere yerleştirilmiştir.[87] Bu

---

[78] EMİROĞLU, M., 1970, Akçakoca'da Nüfus, Yerleşme ve Ekonomik Faaliyetler, Ankara Üniversitesi D.T.C. F. Yayınları: 192, ANKARA, s. 50.
[79] DOĞANAY, H., 1980, *Dıştan Anadolu'ya Göçün Nüfus Artışı Üzerine Etkilerine Genel bir Bakış, (1783–1976)* Fen-Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi, Sayı:12, ERZURUM, s. 369.
[80] EMİROĞLU, M., 1970, a.g.e., s. 50.
[81] İPEK, N., 1999, Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri (1877-1890), Türk Tarih Kurumu, ANKARA, s.228.
[82] TUNÇDİLEK, N., 1986, Türkiye'de Yerleşmenin Evrimi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 3367, Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Yayınları No:4, İSTANBUL, ss.71-75.
[83] EMİROĞLU, M., 1970, a.g.e., s. 50.
[84] SAYDAM, A., 1997, Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876), Türk Tarih Kurumu, ANKARA, s.87.
[85] DOĞANAY, H., 1980, a.g.e., s. 358.
[86] EMİROĞLU, M., 1970, a.g.e., s. 50.
[87] ABURŞU, F., 1999, a.g.e., ss. 62-63.

durum Balkanlardan ve Kafkaslardan gelen nüfusun aynı zamanda Anadolu'ya gelmesi ile ilgili olmalıdır.[88] Günümüzde Kafkasya göçmenleri Kömek köyünde yaşamaktadır. Yeni adı İkizbaşak olan köyün eski adı Kömek, Azeri dilinde yardımlaşma, dayanışma veya yardım elini uzatma anlamlarına gelmektedir.

Cumhuriyet döneminde yapılan ilk nüfus sayımında ise Türkiye nüfusunun azlığı dikkat çekicidir. Bu dönemde nüfusun artması konusunda izlenen politikalardan biri de nüfus mübadeleleridir. Uygulamadaki amaç yalnızca Türkiye sınırları içerisindeki Türklerin sayısını arttırmak değildi. Türkiye sınırları dışında kalan Türklerin ana yurt topraklarına getirilmesi, bu toprakların yurt olarak benimsenmesi, böylece, içerde özdeş, kaynaşmış, dinamik bir toplum yaratma arzusunu gerçekleştirme düşüncesidir. Bu göçlerin ilk ve en büyük halkasını, İstanbul Rumları ile Batı Trakya Türklerinin anlaşma dışı kaldığı Ortodokslar ile Müslümanların zorunlu olarak yaptıkları mübadele göçleri oluşturmaktadır. Mübadele sonucunda yurdun çeşitli bölgelerine yerleştirilen göçmenlerin 6604'ü Sivas'a gelmiştir.[89] Bu sayı içerisinde Divriği ilçesine Balkanlardan gelen toplam göçmen sayısı 677'dir.[90] Gelen muhacirlere ev, arazi, ziraat aletleri, çift hayvanları, sanat ve ticaret erbabına dükkan ve ticarethanelerine lazım gelen sermaye yardımı yapılmıştır.[91] Bundan başka savaş nedeniyle baskıdan dolayı gelenlerden şehirde oturanlara birer ev, köylerde oturanlara birer ev ve arazi bedelli borçlanma gereğince ödenmek üzere verilmiştir.[92]

Bölgeye gelen göçmenlerin sosyal yapı üzerine etkileri söz konusudur. Mesleklerine göre bölgeye yerleştirilen göçmenlerin, buğday, patates ekiminde yararları, dokuma ve nalburluk gibi bazı iş kollarındaki becerileri dikkat çekicidir. Araştırma sahasına gelen göçmenlerin yerli halkla uyum sürecinde yaşadığı önemli problemler olmuştur. Özellikle Divriği'de aşiretlerin yaylak alanı olarak kullandığı devlete ait sahalar göçmenlere verilince[93] hayvancılıkla geçimlerini sağlayan aşiretler tepki göstermiştir. Toplumsal kıskançlık nedeniyle uyum sağlayamayan göçmenler batıya özellikle de muhacir nüfusunun yoğunluk kazandığı Bursa iline göç etmişlerdir. Günümüzde halen Divriği ilçesine bağlı Maltepe, Adatepe ve Kesme köylerinde Selanik

[88] EMİROĞLU, M., 1970, a.g.e., s. 50.
[89] TAŞDEMİR, S., 2000, a.g.e., s. 5.
[90] ABURŞU, F., 1999, a.g.e., s. 63.
[91] İPEK, N., 1999, a.g.e., ss. 214-227.
[92] ABURŞU, F., 1999, a.g.e., s. 63.
[93] SAYDAM, A., 1997, a.g.e., s.190.

muhacirleri yaşamaktadır. Buradaki muhacirler tamamıyla yerli halk ile uyum sağlamış olup, kültürel anlamda kaynaşmış durumdadır. Köyde yaşayan muhacirlerde dikkat çekici özellikleri, geldikleri yerlere özgü olarak bahçe kültürünü korumaları ve binek hayvanı olarak halen atları kullanmalarıdır.

Divriği ilçesinden yabancı ülkelere gerçekleşen dış göçler önem taşımaktadır. Başka bir ifade ile devletler arasında siyasî anlaşmalarla belirlenen göçlerin dışında ekonomik nedenlere bağlı olarak gerçekleşen nüfus hareketleri vardır. Esas olarak Türkiye'den başka ülkelere yapılan göçlerin çoğu, işçi göçü şeklinde olmuştur. Bu göçler özelikle 1960'lı yılların başından 1970'lerin ortalarına kadar devam etmiştir.[94] Divriği ilçesinden dış ülkelere yönelik gerçekleşen göçler konusunda elde edilen verilere tam olarak ulaşılamasa da, yapılan tespitler, tahminen 1215 kişinin yurt dışına göç ettiğini göstermektedir (Tablo 2. 9).

TABLO 2.9: Divriği İlçesi'nden Dış Ülkelere Yönelik Göçlerin Ülkelere Göre Dağılımı (2002).

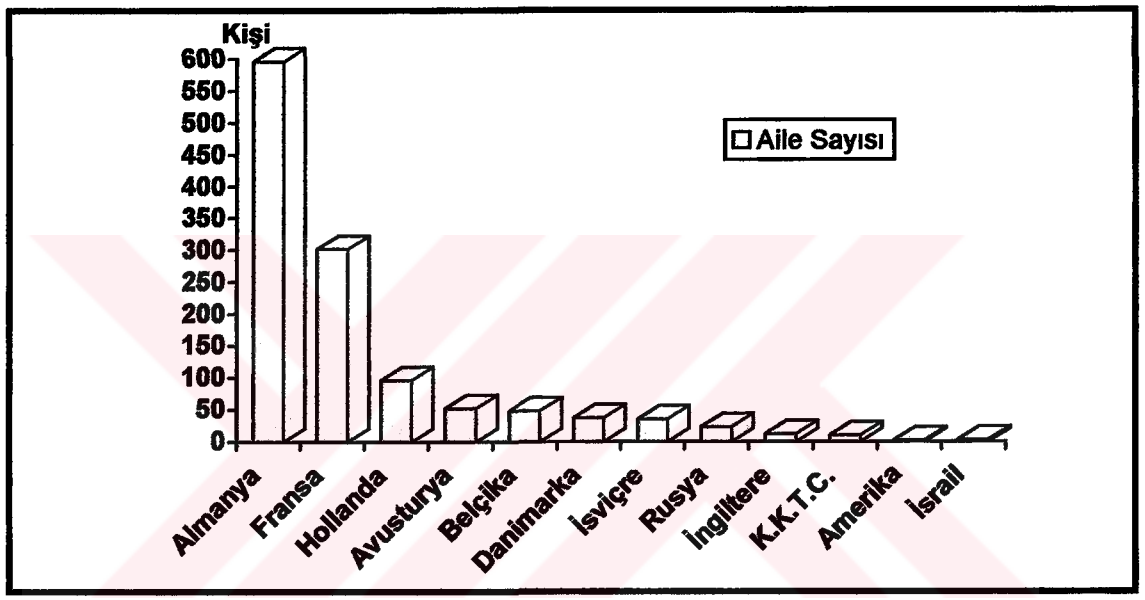
GÖÇ EDİLEN ÜLKE	GÖÇ EDEN NÜFUS	%
Almanya	596	49
Fransa	302	24.9
Hollanda	96	7.9
Avusturya	52	4.3
Belçika	48	3.9
Danimarka	37	3.6
İsviçre	35	3.5
Rusya Federasyonu	23	1.9
İngiltere	12	0.9
K.K.T.C.	10	0.8
Amerika	2	0.1
İsrail	3	0.1
TOPLAM	**1215**	**100**

KAYNAK: Anket, Sivas İli Emniyet Müdürlüğü Pasaport Bölümü bilgileri.

Araştırma sahasının göç verdiği ülkelerin başında Almanya gelmektedir. Özellikle 1960 yılında hızla gelişen Alman sanayisinin ihtiyaç duyduğu iş gücünü karşıladığı devletlerden biri Türkiye'dir. Divriği ilçesinde yapılan anketlere göre, 596 kişinin Almanya'ya göç ettiği tespit edilmiştir. Yani bu ülke sahamızdan göç eden toplam nüfusun % 49'unu tek başına çekmiştir. Diğer ülkelere göç eden Divriği nüfus

[94] KARABAĞ, S. ve ŞAHİN, S., 2003, a.g.e., s. 58.

sayısı oranlandığında, Almanya'yı % 24.9 ile Fransa, % 7.9 ile Hollanda, % 4.3 ile Avusturya ve %3.9 ile Belçika izlemektedir. Başka bir ifade ile 302 kişi Fransa'ya, 52 kişi Avusturya'ya, 96 kişi Hollanda'ya, 48 kişinin Belçika'ya ve geriye kalan 119 kişinin diğer ülkelere göç ettiği tespit edilmiştir (Şekil 2.4). Dolayısıyla, yurt dışına yönelik gerçekleşen göç hareketlerinin yönünü çoğunlukla Batı Avrupa ülkeleri belirlemektedir. Örneğin; Almanya'nın 1973'ten itibaren yabancı işgücü istihdamına son vermesiyle birlikte[95], bu ülkeye olan göçler hemen hemen durmuştur.

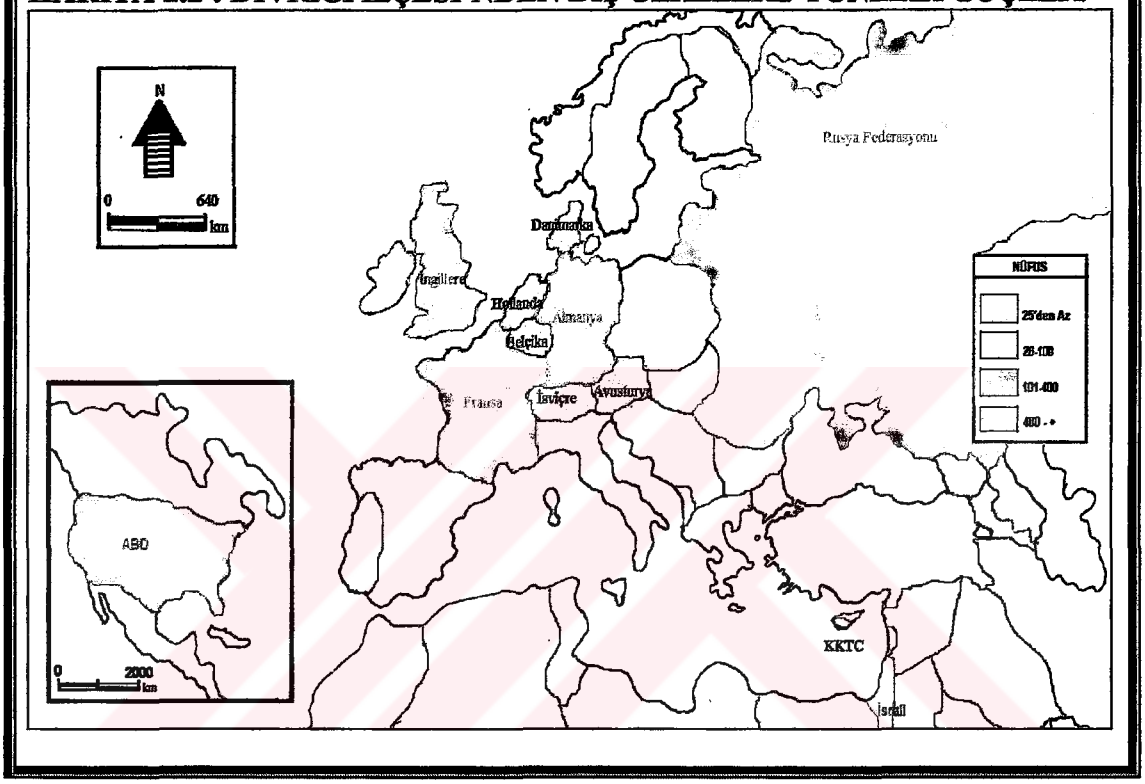
ŞEKİL 2.4: Divriği İlçesi'nden Yurt Dışına Göç Eden Ailelerin Dağılımı (2002).

Öte yandan, 1991 yılında Sovyet Rusya'nın yıkılmasıyla ortaya çıkan Rusya Federasyonu'na 23 kişi, Orta Doğu ülkelerinden İsrail'e ise 3 kişi göç etmiştir (Harita 2.2). Rusya ve İsrail gibi ülkelerdeki çalışma koşullarının Avrupa ülkelerinden farklı olması nedeniyle ferdi göçler gerçekleşmiş ve aileler götürülmemiştir. Esasen Batı Avrupa ülkelerine göç edenlerin de başlangıçta ailelerini götürmedikleri, ferdi göç ettikleri ve uygun şartları oluşturduktan sonra ailelerini yanlarına aldıkları bilinmektedir. Sürekli göç veren yörede 1970'lerin sonlarına kadar erkek nüfus sayısının kadın nüfus sayısından az olması ferdi göçlerin gerçekleştiğini göstermektedir. Ancak Avrupa ülkelerinde iş güvencesinin olması ve birçok sosyal hakkın verilmesi fertlerin ailelerini beraberinde götürmelerine olanak sağlamıştır. Yapılan tespitlere göre, dış ülkelere göç eden ailelerin bir kısmı emekli olduktan sonra köylerine geri

[95] KARABAĞ, S. ve ŞAHİN, S., 2003, a.g.e., s. 60.

dönmüştür. Yurt dışında çalışan bazı aileler ise, yaz mevsiminde tatillerini ilçe veya köylerde geçirip tekrar çalıştıkları ülkeye dönmektedir. Bu ülkelerde yaşayan Türk nüfusunun en büyük problemi adaptasyondur. Bunun nedeni, kendi kültürel ve sosyal değerleri yaşadıkları ülke ile uyum göstermemesidir.

HARİTA 2.2 : DİVRİĞİ İLÇESİ'NDEN DIŞ ÜLKELERE YÖNELİK GÖÇLER.

Başlangıçta ekonomik amaçlı yapılan dış göçler daha sonra eğitim amacıyla da gerçekleştirilmiştir. Divriği nüfusuna kayıtlı olan ve anketlerle tespit edilen 17 kişi Amerika, İngiltere, K.K.T.C., Fransa, Almanya ve Avusturya'da eğitim amaçlı bulunmaktadır.

Yurt dışında ekonomik nedenlerle bulunan resmi nüfus dışında, iltica yolu ile hak elde etmeye çalışan bir kesim de bulunmaktadır. Temelinde daha fazla kazanma, daha iyi yaşam ve daha iyi bir eğitim yapma gibi ekonomik sorunları bulunan bu tür bir göçün gerçekleşme şeklinin ülkeyi bazı suçlamalarla karşı karşıya getirmesi nedeniyle, olumsuz etkileri bulunmaktadır.[96] Yine bulundukları ülkelerde kaçak durumunda çalışan işçilerin sosyal haklarının olmaması ve düşük ücretle çalışmaları önemli bir sorun olarak dikkat çekmektedir.

[96] ARINÇ, K., 1991, a.g.e., s. 164.

2. 1. 3. Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Özellikleri

2. 1. 3. 1. Nüfusun Cinsiyet ve Yaş Yapısı

Nüfusun en önemli sosyal ve ekonomik özelliklerinden birini yaş ve cinsiyet yapısı oluşturmaktadır. Nüfusun analiz edilmesinde gereken değişkenlerden biri nüfusun cinsiyet oranıdır. Bu oran belli bir nüfus kitlesinde, 100 veya 1000 kadın başına düşen erkek sayısını ifade eder.[97] Nüfusa ilişkin bazı sosyal ve ekonomik amaçlı sorunların belirlenmesi ile plânlama kararları alınması ve uygulamaların başarıya ulaşması açısından cinsiyet oranları büyük önem taşımaktadır.[98]

Divriği ilçesindeki nüfusun cinsiyet yapısını belirleyebilmek amacıyla, Cumhuriyet dönemi içinde yapılan genel nüfus sayımları sonuçları dikkate alınmıştır. Ancak kadın- erkek nüfus ayrımı 1950 genel nüfus sayımında yapılmamıştır. Bir önceki sayım yılındaki kadın ve erkek nüfus artış oranını dikkate alınarak hesaplama yapan Divriği İlçe Nüfus Müdürlüğü'nden bu yıla ait veriler alınmıştır. Sahanın nüfus yapısı incelendiğinde, şehir, kır ve toplam nüfus içerisinde cinsiyet oranlarının birbirinden farklı değerler gösterdiği anlaşılır. Divriği ilçe merkezinde, bütün sayım devrelerinde erkek nüfus fazlalığı dikkati çeker. Kırsal kesimde ise bu durumun aksine hemen her sayımda kadın nüfus fazlalığı söz konusudur. Bununla birlikte ilçenin genel nüfus yapısı kırsal kesimdeki nüfus yapısıyla paralellik gösterir.

Nitekim, 1927-1935 devresinde, kadın nüfus fazlalığı Kurtuluş Savaşı sırasında erkek nüfusta meydana gelen kayıplarla açıklanabilir. Bu devrede 1000 kadın başına düşen erkek sayısı 781'dir.[99] Bunu takip eden 1935 yılında ise, bir önceki devredeki kadın ve erkek sayısındaki orantının tersine bir değişim görülür. Sivas-Divriği demiryolunun yapımı ve demir madeninin bulunmasıyla birlikte sahaya gelen erkek nüfusla ilgili olarak, bu dönem 1000 kadına 1065 erkeğin düştüğü anlaşılmaktadır. Yine aynı dönemde gerek Divriği kasabasında gerekse kırsal kesimde erkek nüfus fazlalığı, ilçenin toplam nüfus yapısıyla uyum gösterir. Belirtilen nedenlere ilaveten bu durumun ortaya çıkmasında doğumlar etkin rol oynar (Tablo 2.10; Şekil 2.4).

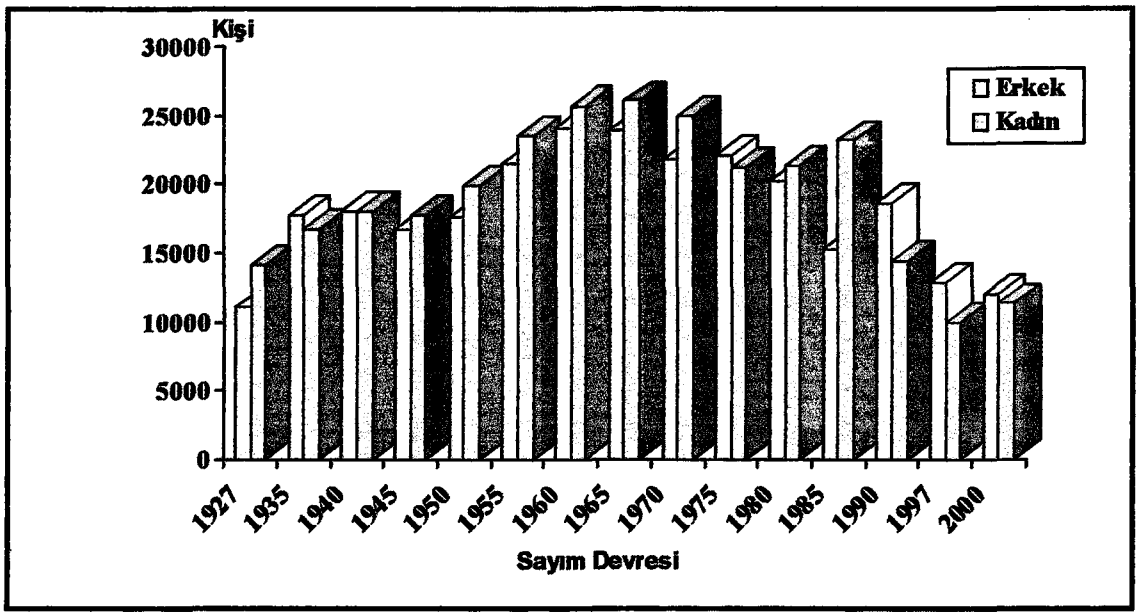
---

[97] DOĞANAY, H., 1994, a.g.e., s. 156.
[98] BULUT, İ., 1998a, a.g.e., s. 53.
[99] Genel cinsiyet oranı belli bir nüfus kitlesinde 100 veya 1000 kadına isabet eden erkek sayısı şeklinde ifade edilmektedir. Bu orantının formülü; G.C.O= Pm / Pf .100; Pm: Erkek Nüfusu, Pf: Kadın Nüfusu.

TABLO 2.10: Divriği İlçesi'nde Nüfusun Cinsiyet Durumu ve Oranları (1927-2000).

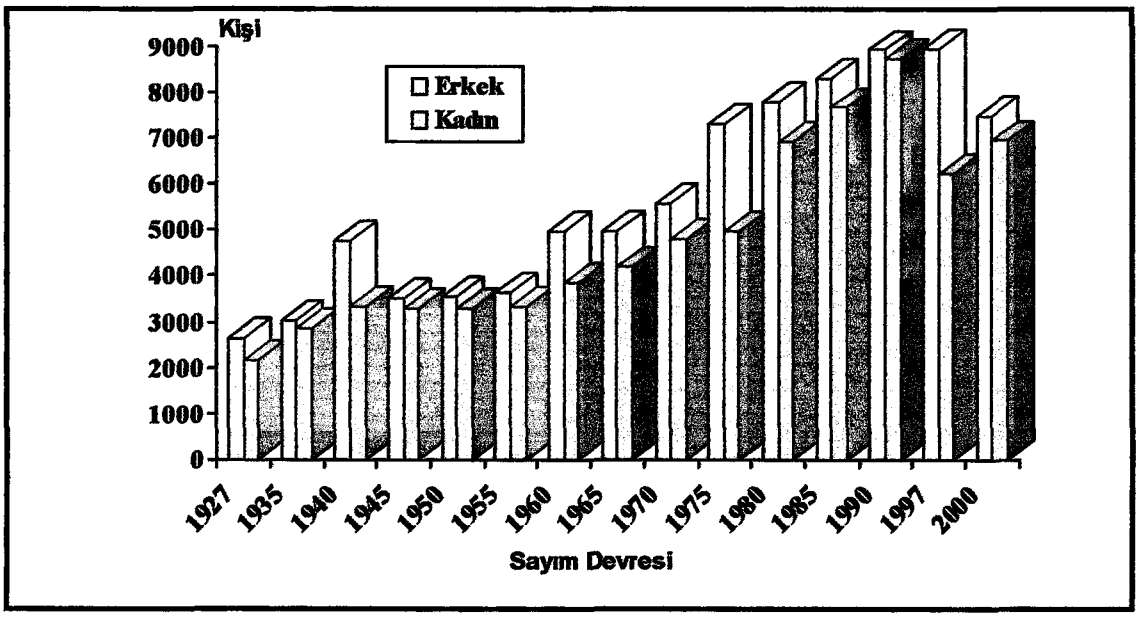
SAYIM DEVRESİ	KASABA NÜFUSU				KIRSAL NÜFUS				TOPLAM NÜFUS			
	Erkek	Kadın	Toplam	Cinsiyet Oranı %	Erkek	Kadın	Toplam	Cinsiyet Oranı %	Erkek	Kadın	Toplam	Cinsiyet Oranı %
1927	2636	2153	4789	1224	8402	11981	20383	701	11038	14134	25172	781
1935	3038	2872	5910	1058	14741	13823	28564	1066	17779	16695	34474	1065
1940	4758	3343	8101	1423	13246	14693	27939	902	18004	18036	36040	998
1945	3520	3284	6804	1072	13166	14486	27652	909	16686	17770	34456	939
1950	3560	3290	6850	1082	13996	16553	30549	845	17556	19843	37399	885
1955	3644	3339	6983	1090	17862	20194	38056	885	21506	23533	45039	914
1960	4964	3865	8829	1284	19073	21783	40856	876	24037	25648	49685	937
1965	4970	4190	9160	1186	18887	21835	40722	865	23857	26025	**49882**	917
1970	5570	4819	10389	1156	16179	20131	36310	804	21749	24950	46699	872
1975	7313	4989	12302	1466	14706	16206	30912	907	22019	21195	43214	1039
1980	7789	6932	14721	1123	12384	14457	26841	856	20173	21389	41562	943
1985	8296	7678	15974	1080	10463	11945	22408	875	18759	19623	38382	659
1990	8933	8731	17664	1023	7254	8187	15441	886	16187	16918	33105	1291
1997	8969	6230	15199	1439	3931	3773	7704	1041	12900	10003	22903	1290
2000	7486	6943	14429	1078	4497	4387	8884	1025	11983	11330	23313	1058

KAYNAK: Devlet İstatistik Enstitüsü ve Divriği İlçe Nüfus Müdürlüğü verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

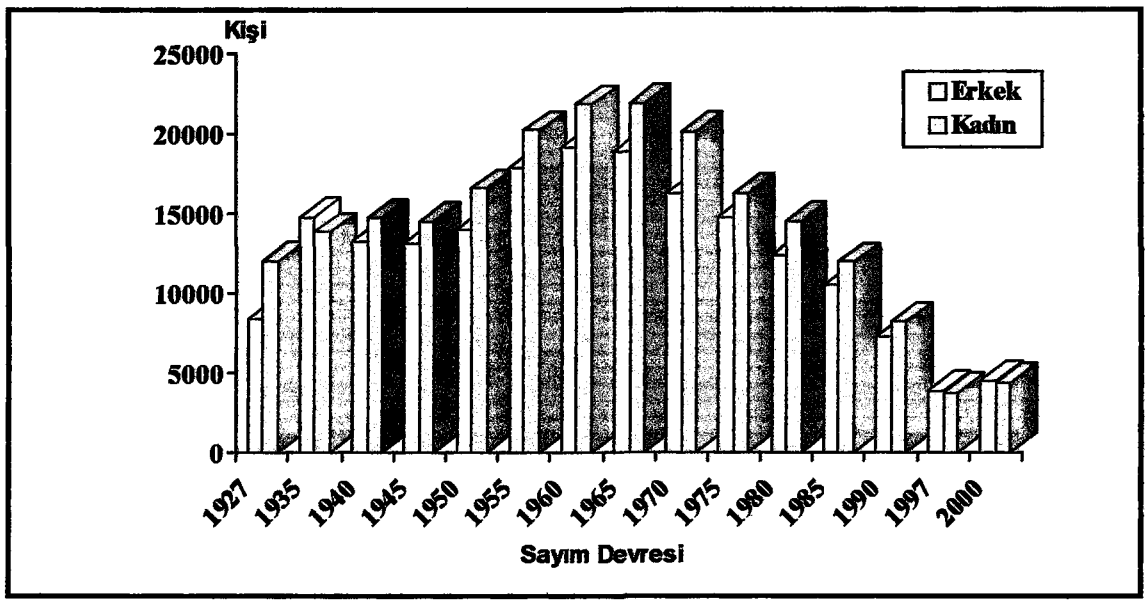

ŞEKİL 2.5: Araştırma Sahası Nüfusunun Cinsiyet Durumu (1927-2000).

Öte yandan 1940 yılında, toplam nüfus içerisindeki kadın ve erkek oranı bir denge oluşturur. Belirtilen devrede 1000 kadına düşen erkek sayısı 998'dir. Kadın ve erkek nüfus sayısındaki dengenin 1945 yılına gelindiğinde bozulduğu görülür. Bu durum II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte erkek nüfusun silah altına alınmasıyla ilgilidir. Yine aynı devre içinde Divriği kasabasında erkek nüfus, kırsal kesimde ise kadın nüfus fazlalığı söz konusudur (Şekil 2.6; Şekil 2.7).

ŞEKİL 2.6: Divriği Şehri Nüfusunun Cinsiyet Durumu (1927-2000).

ŞEKİL 2.7: Divriği İlçesi'nde Kırsal Nüfusun Cinsiyet Durumu (1927-2000).

Divriği ilçesinin 1950, 1955, 1960, 1965 ve 1970 genel nüfus sayımlarındaki toplam nüfusunda, kadın nüfus fazlalığı göze çarpar. Çünkü ülkemizde, dolayısıyla araştırma sahasında 1950 yılından sonra başlayan göç hareketlerine ilk olarak erkekler katılmıştı. Başka bir ifade ile ferdi yapılan göç hareketleri, göç veren araştırma sahasında kadın nüfusun artışına neden olmuştu. Belirtilen devrelerde 1000 kadın başına düşen erkek sayısı 885 ile 872 arasında değişmekteydi. Kırsal kesimdeki nüfus yapısı araştırma sahasındaki toplam nüfusla benzerlik, Divriği kasabasındaki nüfus cinsiyet yapısıyla farklılıklar göstermiştir. Araştırma sahasında 1965-1970 devresinde, özellikle kadın nüfusunda bir azalış söz konusudur. Bu durum 1950'li yıllarda başlayan ferdi göçlerin, 1970'li yıllarda aile fertlerinin katılımıyla gerçekleşen göç hareketine dönüşmesiyle ilgilidir. Daha önce belirtildiği üzere, 10000 nüfusunu aşan Divriği kasabası 1970'de şehir özelliği kazanmıştır.

Öte yandan Türkiye'de yüksek doğum oranına rağmen toplumunun genel cinsiyet oranının (1058) normal değerine ulaştığı 1975 yılıyla,[100] araştırma sahasının nüfus cinsiyet yapısı benzerlik gösterir. Bu tarihten itibaren sahadaki kadın ve erkek nüfus oranı birbirini dengelemeye başlamış, 1975 yılında toplam nüfusta 1000 kadın başına düşen erkek sayısı 1039 olarak gerçekleşmiştir. Divriği şehrinde şehirsel fonksiyonların gelişmesi, doğum sayısının erkekler lehine olması, kamu kurum ve

[100] TANDOĞAN, A., 1998, a.g.e., s. 113.

kuruluşlarında çalıştırılmak üzere gerçekleşen işçi alımları ve yatılı bölge okullarına gelen öğrenciler nedeniyle erkek nüfus fazlalığı görülmektedir. Kırsal kesimde ise toprağı olmayan köylülerin traktör sayısındaki artışlara bağlı olarak işsiz kalması,[101] tarım arazilerinin miras yoluyla küçülmesi ve sosyal yaşamdaki yetersizlikler göçlere neden olmakta ve bu dönemde kadın nüfus fazlalığı ortaya çıkmaktadır. Burada 1000 kadına düşen erkek sayısı 907'dir.

Nüfus veren alanlarda yakın yıllarda meydana gelen değişimler ilçe nüfuslarının cinsiyet durumu, bucak, köy ve ilçe merkezlerindeki nüfus artışlarının karşılaştırılması ile çok daha açık bir şekilde ortaya çıkar.[102] Nitekim, genel cinsiyet oranının Türkiye (1027) ortalamasının altında kaldığı Divriği ilçesinde, 1985 yılında 1000 kadına isabet eden erkek sayısı 659'dur. Bu sayı Cumhuriyet dönemi içerisinde görülen en düşük değerdir. Kadın nüfusun fazla olmasında doğumlar değil, iç ve dış göçler etkin rol oynamıştır. Kırsal kesim bu devrede toplam nüfusun özelliklerini yansıtmakta, Divriği şehrinde ise erkek nüfus (1080 kişi) fazlalığı görülmektedir.

Araştırma sahasında 1990'da 1000 kadına düşen erkek sayısı 1291 iken, 2000 yılında bu sayı 1058 olarak gerçekleşmiştir. Her iki devrede de erkek nüfus fazlalığı dikkat çekmektedir. Sosyal yapıda bir iyileşme olduğunu gösteren erkek nüfus fazlalığı, yerel faktörler düşünülmediğinden her zaman doğru yansımalar oluşturmayabilir. Nitekim nüfus içerisindeki 1990-2000 yılında kadın ve erkek oranlarında değişimler meydana gelmiştir. Bu değişimler içerisinde sadece etkili olan faktör bölgenin ekonomik anlamdaki gelişmişliği veya geri kalmışlığı değildir. Değişimi etkileyen farklı süreçler veya oluşumlar da söz konusudur.

Bu faktörlerden biri ve en önemlisi, araştırma sahasında 1985'ten sonra etkili olan terör olaylarıdır. Daha öncede belirtildiği üzere arazinin dağlık olması dolayısıyla terör faaliyetleri için uygun bir saha oluşturan Divriği'de yoğun göç hareketi yaşanmıştır. Yaklaşık 10 yıl içerisinde 9000'den fazla kişi göç etmiştir. Özellikle kırsal kesimde yaşanan göç hareketliliğinde hem kadın hem de erkek sayısında azalmalar görülmüştür. Bu harekete önceden iş bulmak amacıyla erkekler öncülük etmiştir. Erkek nüfus işi bulduktan sonra ailesini de yanına almıştır. Kırsal kesimde, 1990 yılından

---

[101] ERDOĞMUŞ, Z., 1989, *Türkiye'de Kırdan Kente Göçün Sosyal Temelleri,* Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: III, Sayı:2, ELAZIĞ, s. 99.

[102] TÜMERTEKİN, E., 1968, *Türkiye'de İç Göçler Üzerine,* İstanbul Üniversitesi Yayınları:1371, İSTANBUL, s. 33.

itibaren etkili olan terör hareketlerini önlemek ve yöre halkının güvenliğini sağlamak amacıyla Sincan, Gedikbaşı ve Danişment bucak merkezlerine devlet tarafından askerî karakollar kurulmuştur. Kırsal kesimde askeri birliklerin bulunması nüfus cinsiyet yapısını erkekler lehine etkilemiştir. Danişment'te bulunan karakol, yörenin güvenliğinin sağlandığı düşüncesi ile 2003 yılında kaldırıldı. Bölgedeki terör olaylarının 2000'li yıllarda sonlanması, ulaşım yollarının özellikle karayolunun geliştirilmesi ve 1999 yılında meydana gelen Düzce depreminden sonra deprem bölgelerinde yaşayan Divriğililerin geri gelmesi neticesinde mevcut nüfus artmıştır. 2000 yılı genel nüfus sayımında kadın-erkek nüfusu orantılı olarak hemen hemen birbirini dengelemektedir.

Nüfusta cinsiyet oranının belirlenmesinde doğumlar önemli bir etkiye sahiptir. Demografik bir kural olarak; erkek çocuğun döllenmedeki şansı ve doğum sayısı yüksektir.[103] Divriği ilçesinde 2003 yılında meydana gelen doğumlar incelendiğinde, doğanların 91'i erkek ve 87'sinin kız çocuğu görülmektedir. Öte yandan cinsiyet oranlarının belirlenmesinde sadece doğum etkili değildir. Bu dağılımda göçler, ekonomik ve sosyal faktörler de etkili olmaktadır.

Bir ülkenin veya herhangi bir yerin nüfusunun yaş yapısının bilinmesi, plânlama açısından büyük anlam ifade eder. Çocuk sayısına bakılarak, sağlıklı büyüme, iyi beslenme ve kaliteli eğitim alma olanakları hazırlanabilir. Yetişkin nüfusa meslek ve mesleki eğitim kazandırma, istihdam alanı yaratma ve sosyal yapının oluşumuna katkı sağlanabilir. Yaşlıların nüfustaki oranları ve sayılarını dikkate alarak bu insanların sağlık ve bakım sorunlarını çözümlemek, ilk yapılacak işler arasındadır. Başka bir deyişle, düzenli bir toplum yapısı oluşturulması konusunda, yaş kompozisyonunun kıymetli bir ölçüt olduğu söylenebilir.[104] Bölgeye yönelik yatırımların plânlanması, bilhassa eğitim, sağlık, iş alanları ve askerlik potansiyeli gibi stratejilerin belirlenmesi açısından nüfusun yaş yapısın bilinmesi ve analiz edilmesi son derece gereklidir.[105]

Nüfusun yaş özelliklerini saptayıp, yorumlayabilmek için geniş (0-14, 15-64 ve 65+ yaş grupları)[106] ve dar aralıklı gruplandırma (0-4, 5-9, 10-14, 60-64, 65+)[107] dağılımı dikkate alınacaktır. Yine cins ve yaş yapısı hakkında bilgi verecek nüfus

---

[103] ARINÇ, K., 2001, a.g.e., s. 111.
[104] ÖZGÜR, M, 2001, Türkiye Coğrafyası, Hilmi Usta Yayınevi, ANKARA, s. 137.
[105] DOĞANAY, H., 1994, a.g.e., s. 157.
[106] ÖZGÜR, M, 2001, a.g.e., s. 137.
[107] DOĞANAY, H., 1994, a.g.e., s. 158.

piramitleri, toplumdaki üretim faaliyetine iştirak etmediği varsayılan 0-14 yaş grubu ile 65 ve daha yukarı yaşlardaki bağımlı nüfus ile faal nüfus olarak kabul edilen 15-64 yaş grubundaki aktif nüfusun belirlenmesinde önem taşımaktadır.[108] Araştırma sahasındaki çalışma yaşı aktif nüfusu oluşturan alt sınırdan daha düşük bir değer gösterdiği tespit edilmiştir.

Sosyal, ekonomik, askeri yapının plânlanması ve değerlendirilmesinde etkisi olan nüfus piramitlerinin hazırlanmasında, Divriği sağlık ocakları kayıtları, İlçe Nüfus Müdürlüğü ve genel nüfus sayımı sonuçlarından faydalanılmıştır. Genel nüfus sayımı ile sağlık ocaklarından elde edilen değerler arasında belirli yaş grupları arasında farklılıklar söz konusudur. Sağlık ocaklarının Ev Halkı Tespit Fişleriyle (ETF)'lerle 2003 yılında tespit edilen nüfus 19821 olup, nüfus piramitleri yapılırken bu değer dikkate alınmıştır. Son nüfus sayımında ise Divriği ilçesinde 11983'ü erkek, 11330'u kadın toplam 23313 kişi tespit edilmiştir. Toplam nüfus içerisinde kadın ve erkek nüfus birbirine yakın değerler gösterirken, aynı durum yaş gruplarına indirgendiğinde farklılık arz etmektedir.

Araştırma sahasının yaş yapısı dar aralıklı olarak incelendiğinde, toplam nüfus ve şehir nüfusunun verileri sonucunda elde edilen piramidin kabaca bir üçgene benzediği, kırsal nüfus için düzenlenen piramidin ise çan eğrisine benzediği dikkati çeker. Bu durumda Divriği ilçesi *Brezilya tipi*, kırsal kesim de *İsveç tipi* yaş grubuna girmektedir.[109] Özellikle İsveç modeline benzeyen kırsal kesimde piramidin bu şekilde olması, yaşlı nüfusun toplam nüfus içerisinde önemli bir orana sahip olduğunu göstermektedir. Başka bir ifade ile araştırma sahasındaki piramitler incelendiğinde, kırsal ve şehir nüfusunun yaş yapısı özelliklerinin birbirinden farklı olduğu görülecektir. Araştırma sahasında bu farklılığı ortaya çıkaran nedenlerin en önemlisi sosyo-ekonomik faktörlerdir.

Divriği şehir nüfusu içindeki en yüksek oran % 11.0 ile 10-14 yaş grubundaki çocuk nüfusa aittir. Doğurganlık oranının yüksek olması nedeniyle nüfus fazlalığının görüldüğü bu dilimde kadın nüfus oranı % 50.6, erkek nüfus oranı % 49.4'dür. Aynı yaş diliminin kırsal nüfustaki payı ise % 5.5'dir (Tablo 2. 11; Şekil 2.8; Şekil 2.9).

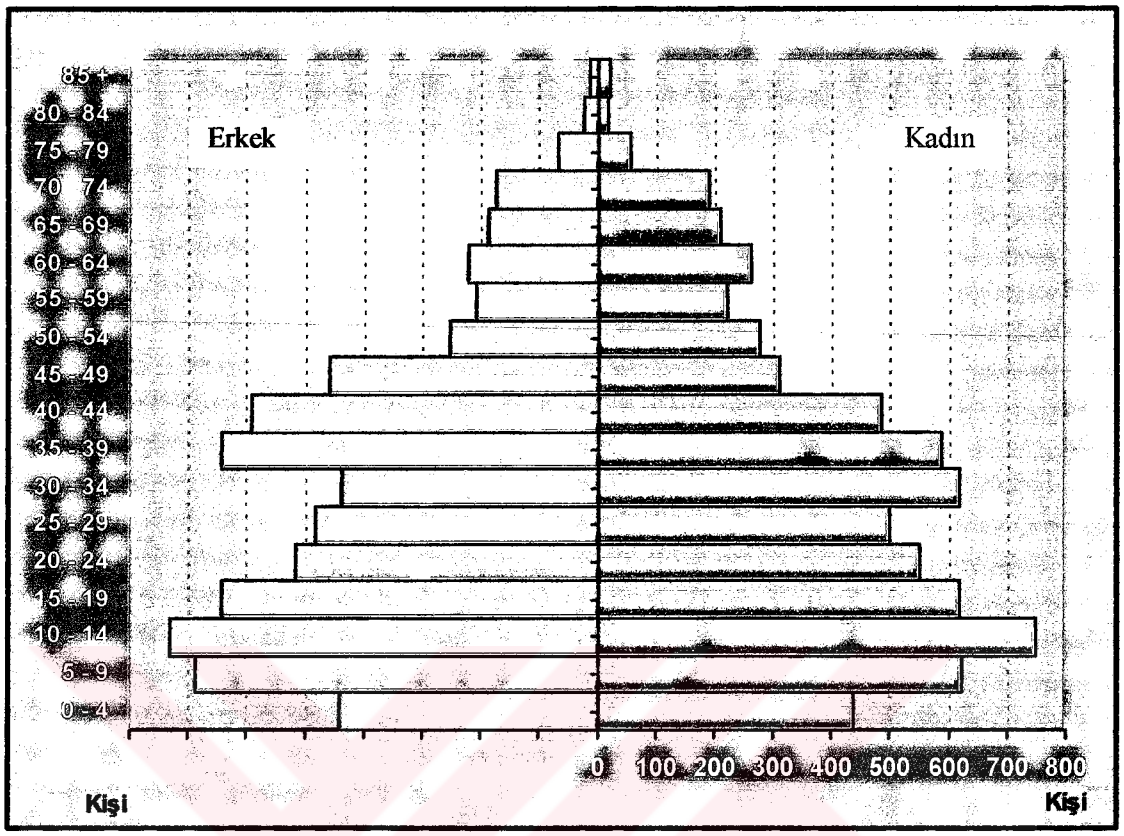
[108] TANDOĞAN, A., 1994, Türkiye Nüfusu, Eser Ofset Matbaacılık ve Yayınları Sanayi, TRABZON, s.65.

[109] ATALAY, İ., 1999, a.g.e., ss. 8-9.

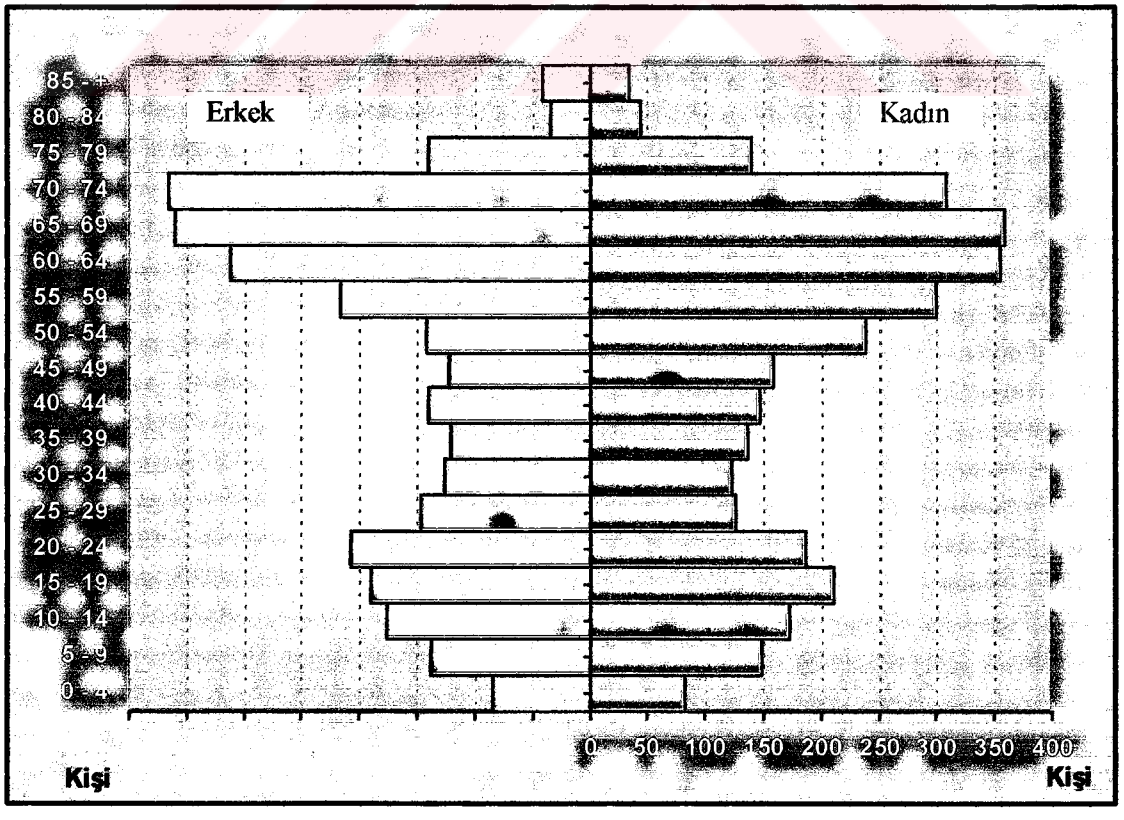
TABLO 2.11: Divriği İlçesi'nde Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (2003).

YAŞ GRUBU	ŞEHİR NÜFUSU						KIRSAL NÜFUS						TOPLAM NÜFUS					
	Erkek	%	Kadın	%	Toplam	%	Erkek	%	Kadın	%	Toplam	%	Erkek	%	Kadın	%	Toplam	%
0-4	441	50.2	437	48.2	878	6.5	84	50.6	82	49.4	166	2.6	525	50.3	519	49.7	1044	5.2
5-9	686	52.4	623	47.6	1309	9.7	138	48.1	149	51.9	287	4.5	824	51.6	772	48.4	1596	8.1
10-14	733	49.4	748	50.6	1481	11.0	177	50.7	172	49.3	349	5.5	910	49.7	920	50.3	1830	9.2
15-19	641	50.8	619	49.2	1260	9.3	190	54.4	211	45.6	401	6.3	831	50.0	830	50.0	1661	8.3
20-24	515	48.3	550	51.7	1065	7.9	207	52.7	186	47.3	393	6.2	722	49.5	736	50.5	1458	7.4
25-29	481	49.0	499	51.0	980	7.3	147	53.8	126	46.2	273	4.3	628	50.1	625	49.9	1253	6.3
30-34	437	41.3	619	58.7	1056	7.8	125	50.4	123	49.6	248	3.9	562	43.1	742	56.9	1304	6.6
35-39	641	52.2	586	47.8	1227	9.1	120	46.7	137	50.3	257	4.1	761	51.3	723	48.7	1484	7.5
40-44	590	54.9	484	45.1	1074	8.0	140	48.7	147	51.3	287	4.5	730	53.6	631	46.4	1361	6.7
45-49	457	59.6	309	39.4	766	5.7	123	43.6	159	56.4	282	4.4	580	55.3	468	44.7	1048	5.3
50-54	252	47.7	276	52.3	528	3.9	142	37.3	238	62.7	380	6.0	394	43.4	514	56.6	908	4.6
55-59	206	48.1	222	51.9	428	3.2	216	41.9	300	58.1	516	8.1	422	44.7	522	55.3	944	4.8
60-64	221	45.9	261	54.1	482	3.6	312	46.8	355	53.2	667	10.5	533	46.4	616	53.6	1149	5.8
65-69	187	47.1	210	52.9	397	2.8	360	50.1	359	49.9	719	11.4	547	49.0	569	51.0	1116	5.6
70-74	174	47.9	189	52.1	363	2.5	365	50.8	308	49.2	673	10.6	539	52.0	497	48.0	1036	5.2
75-79	67	54.0	57	46.0	124	0.9	140	50.0	140	50.0	280	4.4	207	51.2	197	48.8	404	2.0
80-84	21	51.2	20	48.8	41	0.3	33	42.8	44	57.2	77	1.2	54	45.8	64	54.2	118	0.6
85+	11	34.4	21	65.6	32	0.2	41	54.6	34	45.4	75	1.2	52	48.6	55	51.4	107	0.5
TOPLAM	6761	50.1	6730	49.9	13491	100	3060	48.3	3270	51.7	6330	100	9821	49.5	10000	50.5	19821	100

KAYNAK: Divriği İlçesi Sağlık Ocakları ETF Tabloları.

ŞEKİL 2.8: Divriği Şehri'nin Nüfus Piramidi (2003).

ŞEKİL 2.9: Divriği İlçesi'nin Kırsal Nüfus Piramidi (2003).

Çocuk nüfusunu oluşturan 0-4 yaş grubunda doğurganlık oranının düşmesi ve göçlerin etkisi ile şehir nüfus piramidinde bir daralma olduğu görülür. Bu daralma kırsal nüfus içinde daha da belirgindir. Özellikle 1990 yılından sonra terör faaliyetlerinin yörede etkin olması ekonomik faaliyetlerin gelişmesini ve mevcut gelir kaynaklarının korunmasını engellemiştir. Kırsal nüfusun azalmasında göç hareketleri önemlidir. Belirtilen nedenlere bağlı olarak çalışma çağındaki nüfus dışarıda olduğundan doğum olayları olumsuz yönde etkilenmektedir. Nitekim, 2003 yılında 0-4 yaş grubunun şehir nüfusu içindeki payı % 6.5 iken, kırsal nüfusta bu pay % 2.6'dır. Bu oranın belirlenmesinde nüfus miktarı, doğurgan kadın oranının kır-şehir dağılımındaki yeri ve göçler etkilidir.

Buna karşılık kırsal nüfus içindeki en yüksek payı % 11.3 ile 65-69 yaş grubundaki yaşlı nüfus oluşturur. Aynı yaş grubunda % 50.0 ile erkek ve kadın nüfus oranları birbirine eşittir. Yaşlı nüfusun kırsal nüfustaki payının yüksek olmasında göçler etkilidir. Çalışma çağına gelen yetişkin nüfusu kırsal kesimde istihdam edecek iş alanların bulunmaması, eğitim ve sağlık gibi yaşam koşullarının iyileştirilmemesi kırsal kesimden şehirlere yönelik gerçekleşen nüfus hareketliliğini zorunlu hale getirmiştir. Yine yaşlı nüfusun artışında dışarıda uzun yıllar çalışan ve emekli olduktan sonra yerleşim yerlerine geri dönenlerin payı önemlidir.

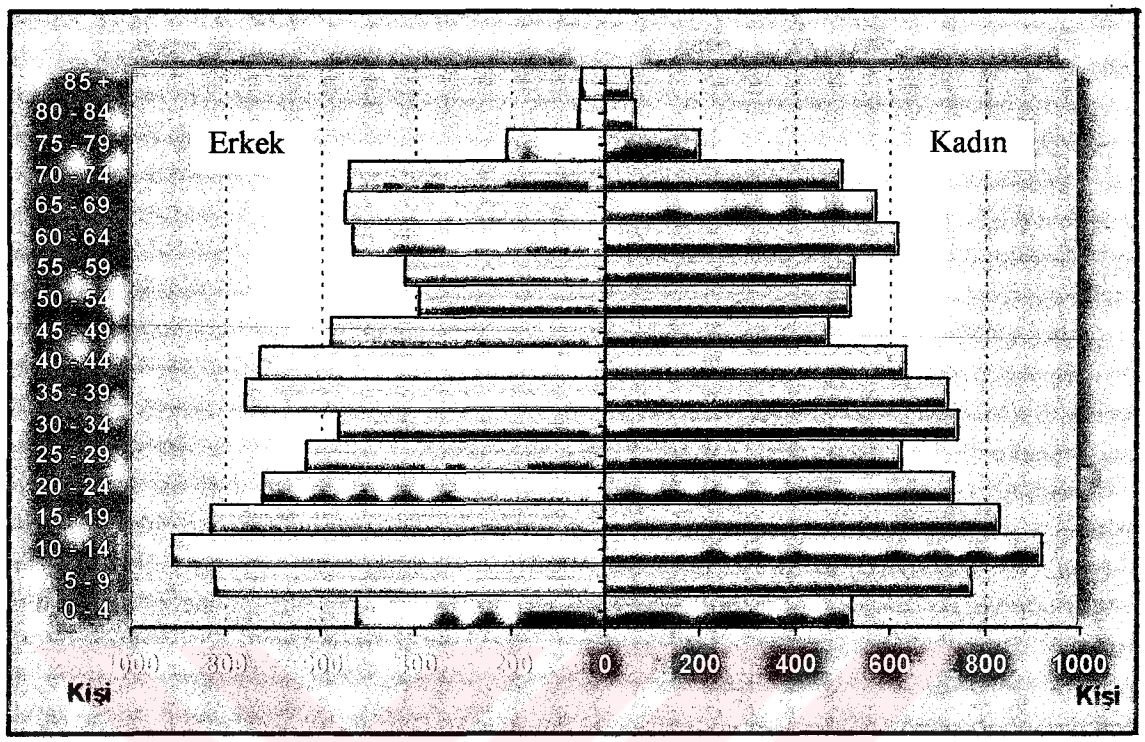
Divriği toplam şehir nüfusunda 2003 yılında yetişkin nüfusun oranı % 66.2'dir. Çalışma çağındaki 15-19 yaş grubundaki nüfus, 35-39 yaş grubuna kadar azalmaya devam etmektedir. Şehir nüfusunda 35-39 yaş grubunda ise hem kadın hem de erkek nüfusunda bir artış gözlenmektedir. Şehir nüfusu içerisinde bu oranın yüksek olmasında, yüksek doğurganlık, kırsal kesimden gelen göçler, kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan nüfusun çoğunlukla erkek olması etkilidir. Aynı yaş grubunda kırsal nüfusta azalmanın görülmesi ise kırsal kesimlerden şehre yönelik göçleri doğrulamaktadır. Divriği kırsal kesiminde 20-24 yaş grubuna kadar aşağıdan yukarıya genişleyen piramit, bu yaş grubundan 50-54 yaş grubuna kadar daralmaktadır. Nüfus piramidindeki daralma çalışma çağındaki nüfusun göç etmesi ile ilgilidir. Ayrıca yaşlı nüfus fazlalığı bu daralmada etkilidir. Yine 50-54 yaş grubundan, 60-64 yaş grubuna kadar genişleyen piramitte, doğal nüfus artışı ile birlikte Divriği'ye yönelik göçlerin gerçekleşmesi de söz konusudur. Divriği ilçe merkezî ve köyleriyle piramitlerin farklılık göstermesindeki temel neden ekonomik ve sosyal yapı da yaşanan sorunlardır.

Gerek şehir nüfusunda gerekse kırsal nüfusta üretim, sosyal ihtiyaçlar ve çevre ilişkilerinin belirlenmesinde yetişkin nüfusun ayrı bir önemi vardır. Buna karşılık çocuk nüfusun tüketici olarak görülmesi, yöreye ekonomik anlamda çoğunlukla katkı sağlamaması, sosyal ve ekonomik sorunların ortaya çıkmasında etkili olmaktadır. Dolayısıyla yaşam şartlarının hem şehirde hem de kırsal kesimde uygun bir hale getirilmesi için, yetişkin nüfusun tüketici durumundaki çocuk nüfusun ihtiyaçlarındaki payını da üstlenerek üretime daha fazla katkı sağlaması gerekmektedir. Nitekim, ihtiyaçlarını karşılayamayan bu nüfus çoğunlukla göç etmiştir.

Divriği şehrinde yaşlı nüfus % 7.1 iken, kırsal kesimde bu oran % 28'e yükselmektedir. Nüfus piramidi incelendiğinde, 65 ve daha üzerindeki yaş gruplarında yer alan nüfus, şehir ve kır nüfusu düzenli bir azalış gösterir. Özellikle kırsal kesimde 70-74 yaş grubunda erkek nüfus fazlalığı dikkat çeker. Yine 65-69 yaş grubunda hem erkek hem de kadın nüfus fazlalığı görülür. Araştırma sahasından 1960'lı yıllarda çalışmak amacıyla yurt dışına göç eden nüfusun emekli olmaya başlaması ve tekrar köylere dönüşü yaşlı nüfusun artmasında etkili olmuştur.

Nüfusun yaş yapısının yorumlanmasındaki göstergelerden biri de medyan yaş ortalamasıdır. Son genel nüfus sayımı sonuçlarına göre, Divriği ilçesinin idarî olarak bağlı olduğu Sivas ili nüfusunun medyan yaşı 23 civarında iken, araştırma sahasında bu değer ortalama 32'dir. Medyan yaşının Sivas ili ortalamasının çok üzerinde olması, Divriği ilçesinde yaşlı nüfusun fazlalığı ve genç nüfusun yöreden göç etmesiyle açıklanabilir.

Araştırma sahasında sağlık ocaklarına göre toplam nüfus 19821 olup, bu nüfusun 9821'i erkek ve 10000'i ise kadındır. Değerlere bakıldığında, sahada kadın ve erkek nüfus arasında belirgin bir fark görülmese de, kadın nüfusun fazlalığı söz konusudur. Daha iyi yorumlanan dar aralıklı yaş grupları piramidi incelendiğinde, Divriği şehrinde olduğu gibi, toplam nüfus içinde de 10-14 yaş grubundaki çocuk nüfusun fazlalığı dikkat çeker. Bu nüfusun % 50.5'ini erkek, % 49.5'ini ise kadın nüfus oluşturmaktadır. Çocuk nüfus içerisinde 0-4 yaş grubu 1044 kişi, 5-9 yaş grubu 1596 kişi ve 10-14 yaş grubu 1830 kişi olmak üzere toplam 4470 kişi yer almaktadır (Şekil 2.10). Çocuk nüfusu, toplam nüfusun sadece % 22.5'i düzeyinde kalmaktadır. Divriği ilçesi nüfusunda önemli bir paya sahip olmasında doğal nüfus artışı etkilidir.

ŞEKİL 2.10: Divriği İlçesi'nin Nüfus Piramidi (2003).

Toplam nüfusu gösteren piramit incelendiğinde, 0-4 yaş diliminde bir daralma olduğu görülür. Doğurganlık oranının yüksek olduğu araştırma sahasında bu şekilde bir daralma olması, doğum kontrollerinin kısmen başarılı uygulandığı ve gözlemler sonucunda sağlık ocaklarında görev yapan ebelerin ve hemşirelerin bu konuda halkı bilinçlendirmeye çalıştıkları tespit edilmiştir.

Piramitte en alt yaş dilimlerinde üst dilimlere doğru devam eden nüfus miktarı 10-14 yaş diliminden sonra azalmaya başlar. Bu yaş diliminden itibaren göç hareketinin başladığını gösterir. Divriği ilçesinde 2003 ETF sonuçlarına göre 15-19 yaş grubunda 1661 kişi bulunur. Yetişkin nüfusun toplam nüfus içerisinde % 8.3 oran ile en yüksek düzeye ulaştığı yaş dilimidir. Bu yaş diliminde bulunan nüfusun erkek (831 kişi) ve kadın (870 kişi) nüfus oranları eşittir. Çocuk nüfustaki kadın fazlalığını bu yaş diliminde erkek nüfus dengelemiştir.

Divriği ilçesinde 2003 yılında yetişkin nüfus yada 15-64 yaş grubu toplam nüfus içinde % 62.4'lük bir orana sahiptir. Bu nüfus içerisindeki kadın oranı % 50.2, erkek oranı % 49.8'dir. Buna ilaveten yetişkin nüfus içerisindeki 20-24, 25-29, 30-34 yaş grupları içerisinde kadın nüfus fazlalığı görülür. Askerlik ve çalışma çağına gelen erkek nüfusun yöreden ayrıldıkları sanılmaktadır. Öte yandan 35-39 yaş grubunda 1484 kişi

bulunmakta, bu yaş grubunda tekrar erkek fazlalığı dikkat çekmektedir. Çalışmak üzere araştırma sahasından başka il veya ülkelere göç eden erkek nüfusun ailelerini yanına almaları orantının değişiminde etkili olmuştur. Yine araştırma sahasına farklı kurumlarda çalışmak üzere gelen Divriği dışındaki nüfusun çoğunlukla erkek olması piramidin şeklinin belirlenmesinde etkilidir. Bu yaş grubundan itibaren piramit genel olarak daralmakta, 45-49 yaş grubundan sonra kadın nüfusu erkek nüfusuna paralellik göstermektedir. Erkeklerin iş hayatında yıpranması, kadınlarda ortalama insan ömrünün erkeklere göre daha uzun olması ve sosyal baskılar sebebiyle yaş faktörü kadınlar lehine gelişmektedir. Divriği şehir nüfus piramidi, toplam nüfus piramidiyle benzerlik göstermektedir.

Türkiye'de ortalama yaşam süresi 70 olup, kadınlarda bu oran 73.2'ye yükselmekte, erkeklerde ise 68'e düşmektedir.[110] Başka bir ifade ile nüfus piramitlerine bakıldığında, genellikle kadınların yüksek yaş gruplarında erkeklerden fazla olduğu görülür.[111] Araştırma sahasında yaşlı nüfus içerisindeki kadın erkek oranındaki dağılım genel olarak ülkemizdeki yaşlı nüfusun yaş bileşimine uyum gösterir. Özellikle 80-84 yaş grubunda kadın fazlalığı dikkat çekicidir. Bu durum daha önce belirtildiği üzere, ortalama yaşam süresi ile ilgilidir. Divriği ilçesinde yaşlı nüfus içerisinde, kadın oranının düşük olmasının ise çok farklı nedenleri vardır. Bu nedenlerin başlıcaları erken yaşta yapılan evlilikler, kadınların ardı ardına çocuk sahibi olmaları, bakımsızlık ve sosyal yaşamda ezilmeleridir. Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı % 15.0'dır. Bu değer Türkiye ortalamasının (% 4.3) üzerindedir. Nüfusun 60-64 yaş grubunun da bir önceki yaş grubuna göre fazlalık gösterdiği görülmektedir. Toplam nüfus içerisinde 1149 kişinin % 46.3'ünü (533 kişi) erkek nüfus, % 53.7'sini (616 kişi) ise kadın nüfus oluşturmaktadır. 60-64 yaş grubunun ilçede fazla olması dışarıda çalışıp, emekli olan nüfusun,bölgeye geri gelmesi ile ilgilidir.

Netice itibariyle dar aralıklı nüfusun belirlenmesiyle bölgede göç hareketinin niteliği, ekonomik yapı hakkında bilgi edinmemiz söz konusudur. Sağlık ocakları verileriyle, genel nüfus sayımı arasında nüfus miktarı açısından fark olmasına rağmen, yaş grupları arasındaki yaş dağılımının benzerlik göstermesi, mevcut problemlerin belirlenmesi açısından önemli bir sorun oluşturmamıştır.

---

[110] D.i.E., 2002, 2000 Genel Nüfus Sayımı (Sivas İli), D.İ.E. Matbaası, ANKARA, s. 29.
[111] ÖZGÜÇ, N., 1998, Kadınların Coğrafyası, Çantay Kitabevi, İSTANBUL, s. 76.

2. 1. 3. 2. Nüfusun Bağımlılık Oranları

Nüfusun önemli özelliklerinden biri olan bağımlılık oranı, çalışan kişilerin bakmakla yükümlü olduğu kişilere oranı olarak tanımlanabilir.[112] Başka bir ifade ile toplumdaki üretim faaliyetine iştirak etmediği varsayılan 0-14 yaş grubu ile 65 ve daha yukarı yaşlardaki nüfusun toplamına, faal nüfus olarak kabul edilen 15-64 yaş grubundaki nüfusun üretimine ortak olduğu için *bağımlı nüfus* adı verilir.[113] Bu düşünce, belki şehirsel nüfus için geçerli kabul edilirse de, kırsal nüfusun üretime katılma yaşı daha erken dönemde başlamakta ve yaşlı nüfusun belli bir emeklilik yaşı bulunmamaktadır.[114]

Ülkemizde, dolayısıyla araştırma sahasında yaşanan en önemli sorunlardan biri nüfustaki bağımlılık oranının yüksek olmasıdır. Cumhuriyetin kuruluşundan beri giderilemeyen, bu sorun, hem bölgesel ölçekte hem de yerel ölçekte kalkınmayı güçleştiren temel problemler arasındadır.[115] Yüksek orandaki bağımlı nüfus, tüketim masraflarını genişletmekte, yatırım imkanlarını daraltmakta ve neticede kalkınmada istenilen güce ulaşmayı engellemektedir.[116]

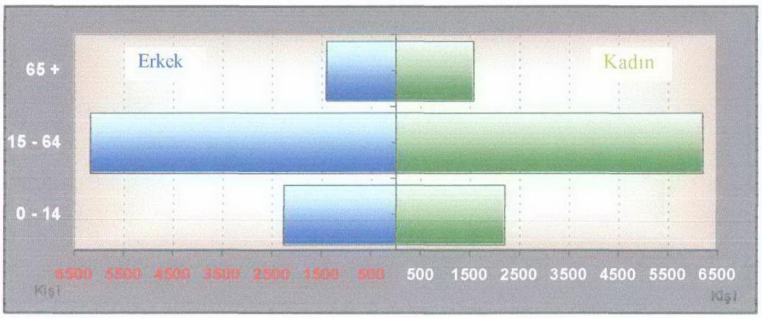
Divriği ilçesinde nüfusun bağımlılık oranının değerlendirilmesinde, geniş aralıklı yaş piramitleri dikkate alınmıştır. Buna göre çalışma çağı nüfusu 12373, bağımlı nüfus ise 7448 olan sahada genç nüfus fazlalığı görülür. Toplam nüfus içerisinde tüketici durumda olan 0-14 yaş grubundaki çocuk nüfusun sayısı 4470'dir. Bu nüfusun % 50.5'i erkek, % 49.5'i ise kadındır (Tablo 2.12; Şekil 2.11). Divriği ilçesi nüfusunda çocuk nüfusun fazlalığı doğurganlık oranının yüksek olması ile ilgilidir.

TABLO 2.12: Divriği İlçesi Toplam Nüfusunun Geniş Aralıklı Yaş Yapısı (2003).

YAŞ GRUBU	ERKEK	%	KADIN	%	TOPLAM	%
0-14	2259	50.5	2211	49.5	4470	22.6
15-64	6163	49.8	6210	50.2	12373	62.4
65+	1399	46.9	1579	53.1	2978	15.0
TOPLAM	9043	45.6	10018	54.4	19821	100

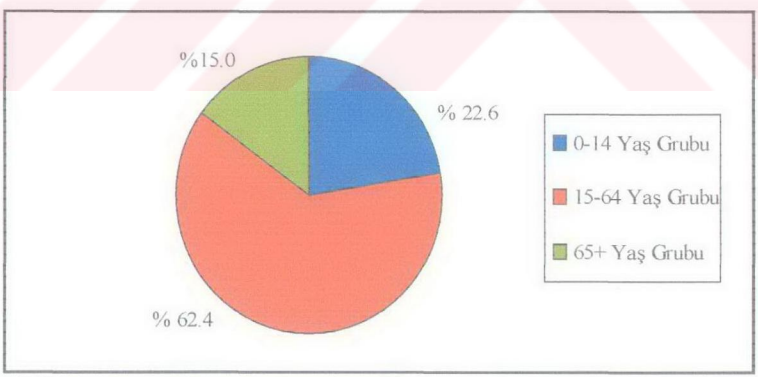
KAYNAK: Divriği İlçesi Sağlık Ocakları ETF Tabloları.

[112] KARABAĞ, S. ve ŞAHİN, S., 2003, a.g.e., s. 70.
[113] TANDOĞAN, A., 1998, a.g.e., s.119.
[114] ARINÇ, K., 1997, a.g.e., s. 144.
[115] ARINÇ, K., 2001, a.g.e., s. 117.
[116] TANDOĞAN, A., 1998, a.g.e., s.120.

ŞEKİL 2.11: Divriği İlçesi'nin Geniş Aralıklı Nüfus Piramidi (2003).

Son nüfus sayımı verilerine göre, Türkiye nüfusunun bağımlılık oranı % 56.1'dir.[117] Araştırma sahasındaki toplam nüfusun bağımlılık oranı ise % 57.6 ile bu değerin biraz üzerindedir. Yine Divriği ilçesinde çalışan nüfusun, toplam nüfus içindeki oranı % 62.4 iken, bağımlı nüfusun oranı % 37.6'dır (Şekil 2.12). Çalışabilir nüfusu istihdam edebilecek iş olanaklarının yörede bulunmaması önemli bir sorun oluşturur. Yeni iş alanlarının ortaya çıkma hızı, 15-16 yaş grubunun büyüme hızından düşük olduğu için işsizlik oranı artmaktadır.[118] İşsizlik oranının artmasıyla, büyük şehirlere yönelik göçler başlamıştır.

ŞEKİL 2.12: Divriği İlçesi Nüfusunun Geniş Aralıklı Gruplandırılması (2003).

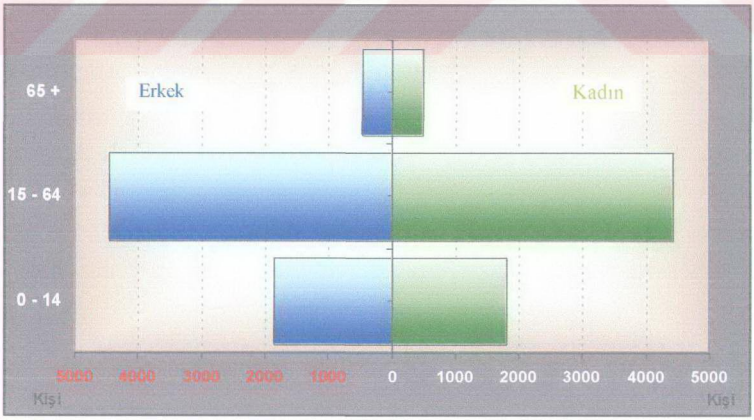
[117] KARABAĞ, S. ve ŞAHİN, S., 2003, a.g.e., s. 71.
[118] ÖZKALP, E., 2001, a.g.e., s. 284.

Divriği şehir ve kırsal nüfusun geniş aralıklı yaş gruplandırması incelendiğinde, bağımlılık oranlarında farklılıklar görülür. Divriği şehir nüfusunun % 27.2'sini çocuk nüfus, % 7.1'ini yaşlı nüfus oluşturur. Bu nüfusun % 65.6'sını 15-64 yaş grubundaki yetişkin veya çalışma çağı nüfus meydana getirir. Kırsal nüfus içerisinde ise 2003 yılında 0-14 yaş grubundaki çocuk oranı % 12.6, 65 ve üzerinde yer alan yaşlı nüfusun oranı ise % 28.8'dir (Tablo 2.13; Şekil 2.13; Şekil 2.14). Bu değerler dikkate alındığında, Divriği şehrinin bağımlılık oranı % 52.2 ile Türkiye ortalamasının altında kalırken, kırsal nüfusun % 70.8 olan bağımlı nüfusu ortalamanın çok üzerinde yer almaktadır. Dolayısıyla bu durum, kırsal kesimdeki yetişkin nüfus azlığını gösterir.

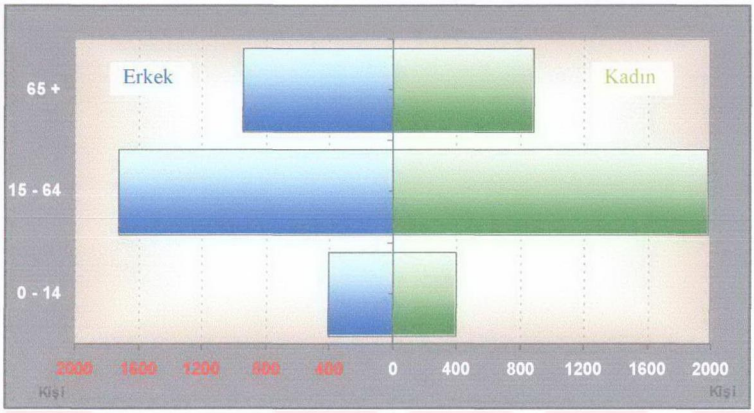
TABLO 2.13: Divriği Şehir ve Kırsal Nüfusun Geniş Aralıklı Yaş Piramidi (2003).

YERLEŞİM BİRİMİ	YAŞ GRUBU	ERKEK	%	KADIN	%	TOPLAM	%
ŞEHİR NÜFUSU	0-14	1860	50.7	1808	49.3	3668	27.2
	15-64	4441	50.1	4422	49.9	8863	65.6
	65+	460	47.9	500	52.1	960	7.1
	TOPLAM	6761	50.1	6730	49.9	**13491**	100
KIRSAL NÜFUS	0-14	399	49.7	403	50.3	802	12.6
	15-64	1722	46.4	1982	53.6	3704	58.5
	65+	939	51.4	885	48.6	1824	28.9
	TOPLAM	3042	48.0	3285	52.0	**6327**	100

KAYNAK: Divriği İlçesi Sağlık Ocakları ETF Tabloları.

ŞEKİL 2.13: Divriği Şehri Nüfusunun Geniş Aralıklı Nüfus Piramidi (2003).

ŞEKİL 2.14: Divriği Kırsal Nüfusunun Geniş Aralıklı Nüfus Piramidi (2003).

Öte yandan bu oranlar saha içindeki bağımlı nüfus oranını tam olarak yansıtmamaktadır. Özellikle de kırsal kesimde ekonomik nedenlerden dolayı üretime katılan nüfus 15 yaşın altındadır. Yine şehirde okula gitmeyen aynı yaş grubunda yer alan çocuklarda berber, kasap, elektrikçi gibi çeşitli meslekî eğitime yönelik iş yerlerinde çalışmaktadır. Yine, yaşlı nüfusun bağımlı nüfus içerisinde değerlendirme yaşı olan 65 yaşı da geçerli değildir. Belli bir yaş sınırı vermek mümkün olmasa da yapılan tespitler sonucunda, bu yaş grubu üzerindeki nüfusun çoğunlukla aktif nüfus içerisinde yer aldığı gözlenmiştir. Ayrıca, bağımlılık oranındaki yanıltıcı konulardan biri de ev kadınları, askerler, öğrenciler, işsizler ve kendine bakamayacak durumdaki insanların çalışabilir nüfus içerisinde değerlendirilmesidir. Buna karşın, diğer bir sorunda, genelde aile geçimine büyük katkı sağlayan kadının istihdam ile ilgili istatistiklerin dışında kalmasıdır.[119] Özellikle, kırsal kesimde ücretsiz tarım işçileri olarak çalışan kadınların ekonomiye katkısı dikkate alınmaz.

Araştırma sahasında çeşitli sektörlerde çalışan yaklaşık 3986 kişi olduğu tespit edilmiştir. Bu nüfusun 3489'unu erkek, 497'sini ise kadın oluşturmaktadır. Gerçekte çalışma çağında kabul edilen 15-64 yaş grubundaki nüfus miktarı (12373 kişi) dikkate alındığında, bu değer düşüktür. Araştırma sahasında 7134 kişi çeşitli nedenlerden dolayı aktif nüfus içerisinde yer almamakta ve bağımlı nüfusun içerisine dahil olmaktadır.

[119] ÖZGÜÇ, N., 1998, a.g.e., s. 100.

Diğer bir ifadeyle, 2000 yılında çalışan her bir kişi, kazancını 5.3 kişi ile paylaşmak durumunda kalmıştır. Son genel nüfus sayımı sonuçlarına göre, işsiz nüfus 639'dur. İstihdam edilen işgücünün dışında ve aktif nüfusun içerisinde kalan bir kitle düşünüldüğünde işsizliğin boyutları daha açık olarak belirlenecektir.

Divriği'de geniş aralıklı yaş grupları değerlendirildiğinde karşılaşılan nüfusun genç ve dinamik yapısı dikkat çekicidir. Bu nüfusun bölge halkına getirdiği birtakım sosyal ve ekonomik avantajların yanında problemlerde bulunmaktadır. Çalışma çağına gelen nüfus içerisinde askerlik eğitim, adet ve göreneklere ilgili olanlar dışında açık olan bu işsizlik kitlesi, İstanbul, Antalya, Ankara, İzmir gibi büyük şehirlere yönelmektedir. Bölgede meydana gelen göç hareketlerinin temel nedenlerinin temel nedenlerinden biri de, ekonomik kaynakların ve üretimin çok kişi arasında paylaşılması zorunluluğudur.[120]

2. 1. 3. 3. Aile Büyüklükleri

Divriği İlçesi'nin 2003 yılı sağlık ocakları kayıtlarına göre nüfusu 19821 kişi iken, 2000 yılı Genel Nüfus Sayımında bu değer 23313 kişi olarak belirlenmiştir. Ortalama aile büyüklükleri tespit edilirken, son genel nüfus sayımı verilerine göre, daha sağlıklı değerler içeren Sağlık Ocağı kayıtları dikkate alınmıştır. Divriği sağlık ocakları verilerine göre, 2000 yılı itibariyle toplam nüfusun 13491'i Divriği şehrinde, 6330'u ise kırsal alanda ikâmet etmekteydi. Aynı yılda, araştırma sahasında 3434 aile Divriği şehrinde, 2042 aile ise kırsal yerleşmelerde olmak üzere toplam 5476 aile bulunmaktaydı. Toplam nüfusa göre ortalama aile büyüklüğü Türkiye'de 4.5, İç Anadolu Bölgesi'nde 4.9, araştırma sahasında ise 3.6 kişi civarındadır. Bu değerler dikkate alındığında araştırma sahasında ortalama aile büyüklüğünün düşük değerler gösterdiği anlaşılmaktadır. Kuşkusuz, nüfus yapısında standart bir aile büyüklüğünden söz edilemez.[121] Çünkü aile bireyi sayısının az veya çok olması, ailelerin ekonomik, sosyal ve kültürel yapılarıyla, gelenek ve görenekleriyle yakından ilgilidir.[122] Araştırma sahasındaki yerleşmelerde 2 ile 12 arasında değişen çocuklu ailelere rastlamak mümkündür. (Tablo 2.14).

---

[120] ARINÇ, K., 1991, a.g.e., s.126.
[121] DOĞANAY, H., 1997, a.g.e., s. 156.
[122] KAYA, F., 2001, a.g.e., s. 312.

TABLO 2.14: Divriği İlçesi'nde Ortalama Aile Büyüklüğünün Yerleşim Birimlerine Göre Dağılımı (2003).

Yerleşme Adı	Nüfus Miktarı	Aile Sayısı	Ortalama Aile Büyüklüğü	Yerleşme Adı	Nüfus Miktarı	Aile Sayısı	Ortalama Aile Büyüklüğü
Divriği	13491	3434	3.9	Ortaköy	16	4	4.0
Ağılcık	205	47	4.3	Selimoğlu	9	3	3.0
Akmeşe	165	71	2.3	Yeşilyol	12	4	3.0
Akpelit	64	15	4.2	**Gedikbaşı**	**100**	**38**	**2.6**
Avşarcık	48	15	3.2	Adatepe	90	28	3.2
Bahçeli	13	5	2.6	Çamlık	34	10	3.4
Bayırüstü	88	27	3.2	Çayözü	15	4	3.8
Çakırtarla	7	3	2.3	Çitme	13	-	-
Çukuröz	49	14	3.5	Çobandurağı	6	2	3.0
Demirdağ	60	12	5.0	Kaledibi	6	3	2.0
Derimli	38	17	2.2	Kesme	275	64	4.3
Dumlucu	21	6	3.5	Madenli	113	32	3.5
Duruköy	66	24	2.7	Yozyatağı	7	3	2.3
Eğrisu	72	27	2.6	Yürektaşı	11	4	2.8
Ekinbaşı	39	22	1.7	**Mursal**	**281**	**75**	**3.7**
Erikli	46	23	2.0	Bahtiyar	9	5	1.8
Eskibeyli	106	43	2.4	Gökçebel	40	14	2.8
Gezey	37	0	-	Göndüren	79	26	3.0
Gökçeharman	38	15	2.5	Kavaklısu	66	25	2.6
Gözecik	19	14	1.4	Karasar	112	43	2.6
Günbahçe	61	26	2.3	Kızılcaören	39	16	2.4
Güneş	70	38	1.8	Ödek	77	24	3.2
Güneyevler	208	59	3.5	Susuzören	25	8	3.1
Güresin	97	24	4.0	Uluçayır	19	4	4.8
Güvenkaya	0	0	-	Ürtük	67	23	2.9
Höbek	204	58	3.5	Yerliçay	26	10	2.6
İkizbaşak	44	13	3.3	**Sincan**	**43**	**28**	**1.5**
İnanlı	24	11	2.2	Akbaba	9	2	4.5
Karaağaçlı	43	15	2.9	Balova	10	4	2.5
Karakale	49	18	2.7	Başören	25	12	2.0
Karakuzulu	15	9	1.7	Çakırağa	28	7	4.0
Kayaburun	175	59	2.9	Çamurlu	21	14	1.5
Kayacık	382	122	3.1	Dikmeçay	66	30	2.2
Keçikaya	45	10	4.5	Diktaş	21	12	1.8
Kuluncak	24	14	1.7	Dışbudak	32	0	-
Maltepe	100	31	3.2	Gülören	79	26	3.0
Oğulbey	34	-	-	Gözecik	29	16	1.8
Olukman	41	17	2.4	Güllüce	40	19	2.1
Oyuktepe	16	-	-	Gürpınar	42	18	2.3
Soğucak	43	21	2.0	İmirhan	7	2	3.5
Uzunbağ	69	25	2.8	İncirlipınar	110	10	**11.0**
Uzunkaya	36	9	4.0	Karaman	14	8	2.0
Üçpınar	58	21	2.8	Kekliktepe	6	2	3.0
Yanlızsögüt	84	29	2.9	Kırkgöz	35	16	2.1
Yazı	27	12	2.2	Ovacık	148	49	3.0
Yeşilyayla	24	13	1.8	Ölçekli	24	14	1.7
Danişment	**45**	**25**	**1.8**	Özbağı	19	5	3.8
Ağaçlıgöl	7	2	3.5	Sırçalı	11	4	2.8
Atmalıoğlu	7	3	2.3	Susuzlar	19	5	3.8
Bayırlı	69	27	2.5	Şahin	35	8	4.8
Beldibi	34	-	-	Tepehan	8	2	4.0
Beyköy	29	19	1.5	Yağbasan	52	16	3.3
Çakmakdüzü	110	41	2.7	Yusufşeyh	27	7	3.8
Çayören	90	38	2.3	Yuva	19	6	3.1
Handere	16	9	1.7	**TOPLAM**	19821	5476	3.6
Karşıkonak	75	20	3.7				

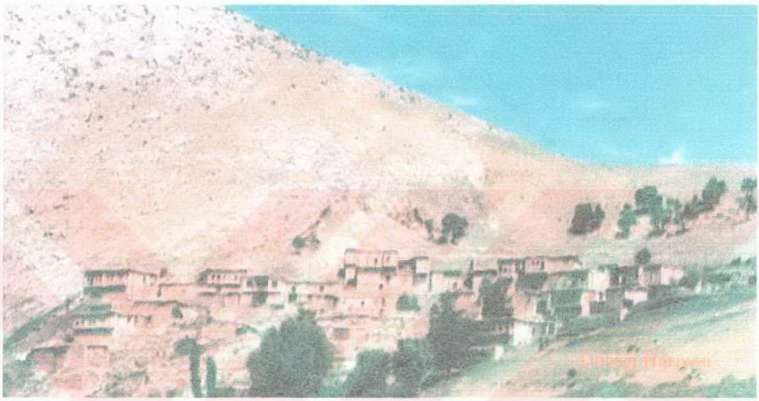
KAYNAK: Divriği Sağlık Ocakları kayıtları ve yerinde yapılan gözlemler.

Araştırma sahasında kırsal nüfus ile şehir arasında önemli farklılıklar bulunmamaktadır. Bu farklılığın ortadan kalkmasındaki en önemli neden köyler ve dönemlik yerleşmelerden ilçe merkezîne yönelen göçlerdir. Divriği ilçesinde toplam nüfusun % 32'si kırsal kesimde, % 68.0'i ise şehirde yaşamaktadır. Yine toplam aile sayısının % 62.7'si şehirde, % 37.3'ü kırsal alanda bulunmaktadır. Nitekim, toplam nüfusta aile sayısı ile nüfus miktarının birbirine uyum gösterdiği görülmektedir. Bu durumun en önemli nedenini göçler oluşturmaktadır. Şehir ve kırsal alandaki aile sayısı ve nüfus miktarları, toplam aile sayısı ve nüfus miktarı ile karşılaştırıldığında ise, farklı bir değerlendirme ortaya çıkmaktadır. Kırsal alanda ortalama aile büyüklüğü 3.1kişi ile toplam nüfusun ortalama aile büyüklüğünün (3.6 kişi) altında bir değer gösterirken, ortalama aile büyüklüğü 3.9 kişi olan Divriği şehri bu değerin üzerinde kalmaktadır. Göçler, aile yapısı, sosyal ve ekonomik özellikler bu oluşumda etkili olmuştur.

Yapılan gözlemler neticesinde, araştırma sahasından yoğun şekilde göç veren yerleşmelerde ortalama hane büyüklüğü 2-12 kişi arasında değişmektedir. Divriği ilçesinde, kırsal alanda ortalama aile büyüklüğünün en küçük değer gösterdiği yerleşme 1.4 kişi ile Gözecik köyü ve en büyük değer gösterdiği yerleşme ise 11 kişi ile İncirlipınar köyüdür. Araştırma sahasında ortalama aile büyüklüğünün (3.6 kişi) altında değer gösteren köy sayısı 85 iken, bu değerin üzerine çıkan köy sayısı yaklaşık 24'ü bulmaktadır. Yine ortalama aile büyüklüğü 2-3 kişi arasında değişen köy sayısı 57; 3 ile 5 kişi arasında değişen 37; 5 kişinin üzerinde bulunan köy sayısı da 15'dir.

Belirtilen değerler ve tespitler neticesinde, sahada aile sayılarının küçüldüğü ve nüfus miktarının azaldığı görülmüştür. Bu durumun ortaya çıkmasında birçok etken rol almıştır. Öncelikle, dağlık ve eğim değerlerinin yüksek olduğu sahada, tarım arazileri azdır. Büyüyen aile sayısına karşılık, tarım arazileri küçülmüş, 1950'li yıllardan sonra tarımda makineleşmeye geçilmesiyle birlikte, özellikle kırsal alanda tarım işçisine olan ihtiyaç azalmıştır. Aynı zamanda ekonomik yetersizliklerin belirginleşmeye başladığı sahada, 1960'lı yılların sonuna kadar izlenen nüfus politikalarının değişmesi, sosyal ve ekonomik yapıdaki olumsuzluklara çözüm bulunamaması göç olaylarına, dolayısıyla aile sayısının küçülmesine neden olmuştur. Araştırma sahasında, ortalama aile büyüklüğü 3'ün altında olan Gözecik, Ölçekli, Diktaş, Ekinbaşı, Yeşilyayla, Erikli, Soğucak, Güllüce, Yazı, Çayören, Duruköy, Gökçeharman ve Bahçeli gibi köylerde göç olayı nüfusun azalmasına hız kazandırmıştır. Bu azalışta, 1990 yılından sonra yörede

etkili olan terör faaliyetleri belirleyici olmuştur. Ayrıca, günümüzde sahada yer alan bazı köylerde nüfus olmadığı veya dönemlik kalındığı tespit edilmiştir. Örneğin; Kış aylarında, Atmalıoğlu ve Çobandurağı köyleri tamamen terkedilmiş durumdadır. Yaz aylarında ise, hayvancılıkla geçimlerini sağlayan birkaç aile bu köylere gelmektedir. Çobandurağı halkı ise, günümüzde, Divriği ilçe merkezî ve Ankara, İstanbul gibi şehirlerde yaşamaktadır (Fotoğraf 2.1).

FOTOĞRAF 2.1: Çobandurağı Köyü'nden bir görünüm (Divriği Harman Dergisi).

Araştırma sahasında ortalama aile sayısının yüksek olduğu köyler de mevcuttur. Çünkü, kırsal alanda tarıma duyulan iş gücü ihtiyacını karşılamak amacıyla, çocuğu güvence gibi algılayan bir nüfus söz konusudur. Bu nedenle, Divriği'de tarım arazilerinin yoğunluk kazandığı kırsal kesimlerde nüfus miktarı dolayısıyla aile sayısı da tarım arazisi az olan yerleşmelere göre daha fazla değerler göstermektedir. Örneğin; Divriği'nin batısında bulunan İncirlipınar köyünde ortalama aile büyüklüğü 11.0 kişidir. Demirdağ (5.0 kişi), Uluçayır (4.8 kişi), Keçikaya (4.5 kişi), Ağılcık (4.3 kişi), Güresin, Tepehan, Ortaköy ve Çakırağa (4.0 kişi) köylerinde de ortalama aile büyüklüğü, toplam nüfusa ve aile sayısına göre daha yüksek bir değer göstermektedir. Bu köylerin en önemli geçim kaynaklarını genel olarak tarım ve hayvancılık oluşturmaktadır. Ancak, Demirdağ köyünde olduğu gibi geçimi madenciliğe dayanan köyler de mevcuttur. Bileşik aile yapısı gösteren bu köylerde geçim kaynaklarının sınırlı olması ve sosyal ihtiyaçların karşılanamaması gibi nedenlerden dolayı bozulmalar meydana gelmekte, aile yapısı önemli ölçüde değişikliğe uğramaktadır. Bileşik aile yapısından çekirdek

aileye doğru hızlı bir dönüşüm söz konusudur. Bu yapının görüldüğü ailelerde dede, nine, çocuklar ve torunlar birlikte yaşamaktadır. Kırsal nüfusta aile büyüklüğünü etkileyen diğer bir faktör de birden fazla yapılan evliliktir.[123] Ülkemizde, özellikle Doğu Anadolu Bölgemizde yaşanan çok kadınla evlilik olayına araştırma sahasında pek rastlanılmaz. Ancak, nadir olarak erkek çocuğu olmayan veya sürekli kız çocuğu dünyaya getiren bazı ailelerde çoklu evlilik sistemi bulunur. Yapılan tespitlere göre, Divriği şehrinin güneyinde yer alan Handere ve Selimoğlu gibi köylerde ihtiyaçtan dolayı çoklu evlilik yapılmıştır.

Divriği ilçesinde, şehir nüfusunun aile sayısı ve nüfus miktarı incelendiğinde, kırsal alana göre farklılık gösterdiği görülür. Ekonomik yapının ve yaşam şartlarının daha iyi olması nedeniyle, Divriği şehrinin ortalama aile büyüklüğü (3.9), kır (3.1) ve toplam nüfusun (3.6) ortalama aile büyüklüğünden daha fazladır. Bu durum, şehre yönelik göçlerin gerçekleşmesinden kaynaklanır. Öte yandan Divriği şehrinde mahallelere göre ortalama aile büyüklükleri arasında farklılıklar mevcuttur. Ortalama aile büyüklüğü, en yüksek 4.9 kişi ile Karamahmut mahallesinde, en düşük ise 2.6 kişi ile Demirdağ mahallesindedir (Tablo 2.15).

TABLO 2.15: Divriği Şehrinde Mahallelere Göre Ortalama Aile Büyüklükleri (2003).

Mahallenin Adı	Nüfus	Aile Sayısı	Ortalama Aile Büyüklüğü	Mahallenin Adı	Nüfus	Aile Sayısı	Ortalama Aile Büyüklüğü
Ahmet Paşa	935	245	3.8	Kemenkeş	519	136	3.8
Arhusu	472	141	3.3	Kalealtı	238	62	3.8
Abuçimen	363	99	3.6	Kale	805	189	4.2
Aşağıhamam	314	76	4.1	Karayusuf	358	95	3.8
Ceditpaşa	700	192	3.6	K. Hüseyin	383	90	4.2
Cürek Maden	345	87	3.9	Karamahmut	148	30	**4.9**
Demirdağ	79	30	**2.6**	Kocapaşa	618	165	3.7
Dillioğlu	241	66	3.6	Mercantepe	398	112	3.5
Güllübağ	761	195	3.9	Turabali	609	135	4.5
Gökçecami	305	74	4.1	Selavattepe	1458	357	4.1
Hacıkumru	487	116	4.2	Süleymanağa	441	117	3.8
H.OsmanMesci	402	97	4.1	Ulucami	887	206	4.3
İmamoğlu	505	146	3.4	Zelihahatun	513	124	4.1
Kültürlü	207	52	3.9	**TOPLAM**	13491	3434	3.9

KAYNAK: Divriği İlçesi Sağlık Ocağı verilerinden faydalanılmıştır.

[123] ARINÇ,K., 1997, a.g.e., s.148.

Karamahmut ve Turabali mahallelerinin ortalama aile büyüklüğü, Türkiye ortalamasından yüksektir. Bunun nedeni genellikle kırsal nüfus bu mahallelere göç etmektedir. Yine Demir çelik lojmanları, Meslek Yüksek Okulu ve Askeri lojmanların yer aldığı Selavattepe, şehir nüfusunun ve aile sayısının en fazla olduğu mahalledir. Ortalama aile büyüklüğü 4.1 olan bu mahallede, Div-Han Maden A.Ş'ye ait 600 konut bulunmaktadır. Lojmanlardan genelde çalışanlar yararlanmakta çok az sayıda da olsa kamu görevlileri istifade etmektedir (Fotoğraf 2.2).

FOTOĞRAF 2.2: Divriği Şehri batısındaki Div-Han lojmanlarından bir görünüm.

Eğitim seviyesi yüksek, eski yerleşim merkezlerinden birini oluşturan Kale mahallesinin ortalama aile büyüklüğü ise 4.2 kişidir (Fotoğraf 2.3). Mahallenin nüfusu 805 kişidir. Zelihahatun ve Ulu Cami mahalleleri, Divriği ilçesinin çarşısını oluşturan merkezî yerleşmelerdir. Nüfusun 887 kişi olduğu Ulu Cami mahallesinde ortalama aile büyüklüğü 4.3 kişi iken, nüfusun 558 olduğu Zelihahatun mahallesinde bu değer 4.1 kişidir. Aynı mahalleler ekonomik, ticaret ve eğitim merkezlerini birbirine bağlayan bir konumda yer almaktadır. Buradaki yollar ve evler eski özelliklerini korumaktadır. Devlet Hastahanesi, Sağlık ocağı ve İstiklal ilkokulunun bulunduğu Gökçe Cami mahallesi diğer önemli bir yerleşim merkezîni oluşturmaktadır. Nüfusunun 305 kişi olduğu Gökçe Cami mahallesinin ortalama aile büyüklüğü 4.1 kişidir. Şehir nüfusu fazla mahallelerinden biri de Cürek mahallesi (3.9 kişi)'dir.

FOTOĞRAF 2.3: Kalealtı Mahallesi'nin güneyinden bir görünüm.

Birçok resmi kuruluşun bulunduğu Ahmetpaşa mahallesinde, ortalama aile büyüklüğü 3.8, Divriği ve Ticaret liselerinin bulunduğu Hacı Osman Mescit ve Öğrenci yurdu, Atatürk İlkokulu ve Divriği Meslek lisesinin bulunduğu Aşağı Hamam mahallelerinde ortalama aile büyüklüğü 4.1 olup, bu değer Türkiye ortalamasının aşağısında kalmaktadır (Fotoğraf 2.4).

FOTOĞRAF 2.4: Abuçimen Mahallesi'nin bir görünümü.

Neticede, Divriği'de mahallelere göre ortalama aile büyüklükleri dikkate alındığında, 14 mahalle toplam nüfus değerin altında kalırken, aynı sayıda mahalle bu değerin üzerine çıkmaktadır. Kırsal alanlardan Divriği şehrine yönelik gerçekleşen göçler nedeniyle bileşik aile yapısını şehir nüfusu içinde de görmek mümkündür. Köylerdeki nüfus ilçe merkezîne yönelmiş ve çekirdek aile yapısının şehirde oluşmasına engel olmuştur. Yine, özellikle 1990'lı yıllarda etkin olan terör olayları geçimini tarım ve hayvancılıktan kazanan kırsal kesimin hareketini sınırlamıştır. Kırsal nüfus bu nedenle ilk önce ilçe merkezîne daha sonra da İstanbul, Ankara, İzmir ve Antalya gibi büyük şehirlere göç etmişlerdir. Kırsal kesim ile ilçe merkezî kıyaslandığında, birçok köyün aile büyüklüğünün gösterdiği değer ilçe merkezînden daha az çıkacaktır. Son dönemlerde ekonomi, sağlık şartlarında iyileşmeler ve ailelerinin eğitim seviyesinin yükselmesi çocuk sayısını geçmiş yıllara oranla azaltmıştır. Çocuk sayısının azalması aile sayısının küçülmesinde etkili olmaktadır.

2. 1. 3. 4. Nüfusun Eğitim Durumu

Nüfusun eğitim durumu, ülkedeki toplumsal ve ekonomik yaşamın en önemli unsurlarından birini oluşturmaktadır. Toplumsal ve ekonomik kalkınma, gelişmişlik durumu, eğitimin düzeyi ve kalitesi iyi eğitilmiş nüfus kitlesinin varlığına bağlıdır. Bu nedenle bireyin kendinî ve ailesini geçindirebilmesi, bir iş sahibi olabilmesi, asgari vatandaşlık görevini yerine getirebilmesi, başkalarıyla iyi ilişkiler kurabilmesi ailenin ve toplumun beklentilerini yerine getirebilmesi için eğitim sürecinden geçmesi gerekmektedir.[124]

Araştırma sahasının Cumhuriyet öncesi eğitim-öğretim faaliyetleri ile ilgili bilgi mevcuttur. Sivas vilayetinin bir kazası olan Divriği'de 1884 yılında, 39 okulda 2388 erkek ve 502 kız olmak üzere 2890 öğrenci öğrenim görmekteydi. Müslüman okullarının sayısı 25 olup, 1588 erkek, 400 kız öğrenci bu okullarda okumaktaydı. Müslüman olmayan 800 Erkek, 102 kız öğrenci mevcuttu.[125] Yine, 1888 Devlet Salnamesi bir rüştiyenin bulunduğunu, bu rüştiyede 69 öğrencinin öğrenim görmekte olduğunu belirtmektedir. Sivas Vilayeti 1903 Maarif Salnamesinde Divriği kazasında bulunan rüştiyedeki öğrenci sayısı bu tarihte 58'e düşmüştür.[126] Öğrenci sayılarının bu

[124] SEZGEN, S.M. ve diğerleri, 1980, Eğitim ve Öğretim İlkeleri, M.E.B. Yayınları, İSTANBUL, s. 2.
[125] Yurt Ansiklopedisi, 1992, s. 6864.
[126] Yurt Ansiklopedisi, 1992, s. 6864.

dönem azalması eğitim-öğretimde birtakım problemlerin yaşandığının bir göstergesi olabilir. Divriği'de 1890 yılında kaza merkezî dahil 44 okul bulunmakta, ilkokuldan (medrese) yüksekokuluna kadar 502'si kız, 2482'si erkek, toplam 2986 öğrenci öğretim görmekteydi. Aynı tarihte Divriği'de her birinin bir öğretmeni olan iki Protestan okulu vardı. Protestan okulunda 860'ı erkek, 102'si kız, toplam 962 öğrenci vardı.[127] Günümüzde olduğu gibi, bu dönemde de eğitim kurumlarındaki öğrenci sayıları içinde, erkek çocuk fazlalığı dikkat çeker. Nitekim, 1890 yılında, toplam öğrencinin % 84.7'sini erkek, % 15.3'ünü ise kız çocukları oluşturmaktaydı. Kırsal kesimdeki kız çocukları muhtemelen eğitim- öğretim hakkından yoksun bırakılıyordu.

Cumhuriyet döneminde ise, eğitimin yapısında önemli değişiklikler yaşanmıştır. Atatürk'ün 1920'lerde çizdiği eğitim politikasına bağlı olarak, ülkenin birçok yerinde okullar açılmıştır.[128] Cumhuriyet dönemi eğitim politikalarından yararlanan Sivas ilinin ilk ilçelerinden biri de Divriği ilçesidir. Araştırma sahasında, 1927 yılında açılan ve ilk eğitim kurumu olan Cumhuriyet ilkokulunun devamında ilköğretim kurumları, 1969 yılında açılan Endüstri Meslek lisesinden sonra ortaöğretim kurumları giderek yaygınlaşmıştır (Fotoğraf 2.5).

FOTOĞRAF 2.5: Cumhuriyet İlköğretim Okulu, Divriği İlçesi'nde, 1927 yılında açılan ilk eğitim kurumudur.

[127] MAHİROĞULLARI, A., 2001, Seyyahların Gözüyle Sivas, Acer Yayınevi, İSTANBUL, s. 154.
[128] SAKAOĞLU, N., 1992, Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi, İletişim Yayınları, İSTANBUL, s. 7.

Divriği ilçesinde daha önce belirtildiği üzere, Cumhuriyet ilkokulundan sonra, 1928 yılında Kesme köyünde bir ilkokul hizmete girmiştir. Kesme köyünde bir ilkokulun açılmasında, muhtemelen Yunanistan'dan gelen göçmenler etkili olmuştur. Bu okulu takiben, 1937 yılında İstiklal ilkokulu ve 1939'da ise Maden ilkokulu eğitim-öğretim faaliyetine başlamıştır (Tablo 2.16). Araştırma sahasında, 1960'lı yıllarda ilkokullar yaygınlaştırılmış, 1980 yılında ise bütün köyler ilkokula kavuşturulmuştur. Bugün ise, ekonomik nedenler ve terör olayları sebebiyle 1997 yılına kadar sürekli göç veren bu köylerden ilçe merkezine yakın olanların okulları faal durumdayken, diğerleri kapalı durumdadır.

TABLO 2.16: Divriği İlçesi'ndeki İlköğretim Kurumlarının 2001-2002 Öğretim Yılındaki, Öğretmen, Öğrenci ve Derslik Sayıları (2003).

Okulun Adı	Öğrenime Başladığı Tarih	Öğrenci Sayısı			Öğretmen Sayısı	Derslik Sayısı	Derslik /Öğrenci	Öğretmen/ Öğrenci
		Erkek	Kız	Toplam				
Kesme Köyü	1928	17	15	32	1	2	16.0	32
Ağılcık Köyü	1969	12	9	21	1	2	10.5	21
Maltepe Köyü	1958	10	7	17	1	1	17	17
Atatürk	1944	113	126	239	7	9	26.5	34.1
Atatürk YİBO	1983	330	183	513	17	11	30.1	30.2
Cumhuriyet	1927	167	195	362	10	11	32.9	36.2
D. Sadık Özge	1989	201	192	393	15	14	28.1	26.2
İstiklal	1937	219	199	418	10	8	52.3	41.8
Mustafa Necati	1964	187	175	362	12	11	32.9	30.1
Maden	1939	94	87	181	9	8	22.6	20.1
Selavattepe	1981	209	224	433	14	13	33.3	30.9
Ş.Hamza Özge	1997	120	102	222	9	8	27.8	24.7
TOPLAM	-	1679	1514	3193	106	98	32.5	30.1

KAYNAK: Divriği İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü kayıtlarından.

Araştırma sahasında, 2003 yılı itibariyle, 12 ilköğretim okulu bulunmaktadır. Bu ilköğretim okullarının 3'ü Kesme, Ağılcık ve Maltepe köylerinde, diğerleri ise Divriği ilçe merkezindedir. İlköğretim kurumlarındaki öğretmen sayısı 106'dır. Toplam öğrenci sayısı 3193 olan Divriği ilçesinde, derslik başına düşen öğrenci sayısı 32.5, bir öğretmene düşen öğrenci sayısı ise 30.1'dir. Öğretmen ve derslik başına maksimum 40 öğrencinin düşmesi gerektiği dikkate alındığında, bu değerler sahada verimli bir

eğitimin çoğunlukla sağlandığını gösterebilir. Araştırma sahasında öngörülen bu değere sadece, bir dersliğe 52.3 ve bir öğretmene 41.8 öğrencinin düştüğü İstiklal ilköğretim okulu uymamaktadır. Buna karşın, öğretmen başına düşen öğrenci sayısının öngörülen bu sayının çok altında olması eğitim öğretim faaliyetlerine katılan öğrenci sayısının azlığı ile ilgili olabilir. Yine okullardaki öğretmen dağılımındaki eşitsizlikler, ihtiyaca yönelik öğretmenin sağlandığı norm kadro uygulamasıyla giderilmeye çalışılmaktadır.

Divriği ilçesinde eğitim açısından yaşanan problemlerden biri köylerdeki ilköğretim okullarının durumudur. Önceden belirtildiği üzere, 1980 yılında araştırma sahasında yer alan 109 köy yerleşmesinin tamamında ilkokul bulunmaktaydı. Bu köy okullarından 39'u güvenlik, 8'i öğretmen olmaması, diğerleri de köy nüfusunun kış mevsiminde başka illerde ikâmet etmesi ve öğrenci azlığı gibi nedenlerle günümüzde kapatılmıştır. Okulları kapalı bulunan köylerde öğrenim çağına gelmiş nüfus ise, ilçe merkezindeki Atatürk Yatılı İlköğretim Bölge okulunda kalmakta yada ilçe dışında öğrenimine devam etmektedir. Divriği köylerinden gelen YİBO'da kalan öğrenci sayısı 343'dür (Tablo 2.17). Yine YİBO'da kalmayan, ancak ilçede öğrenimlerine devam eden çocuklar, aileleri veya arkadaşlarıyla ev kiralamakta yada aileleri tarafından akrabalarının yanına gönderilmektedir.

TABLO 2.17: Atatürk Yatılı İlköğretim Bölge Okulunda Öğrenci Sayısı ve Geldikleri Yerleşim Merkezleri (2002).

YERLEŞİM YERİ	ÖĞRENCİ SAYISI	YERLEŞİM YERİ	ÖĞRENCİ SAYISI
Divriği Köyleri	343	Zara ve Köyleri	4
Kangal ve Köyleri	63	Ilıç ve Köyleri	4
Gürün ve Köyleri	54	Kemaliye ve Köyleri	1
Gemerek ve Köyleri	15	**TOPLAM**	484

KAYNAK: Divriği İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü kayıtları.

Atatürk Yatılı İlköğretim Bölge okulunda, Divriği ilçesi dışındaki yerleşmelerden gelen öğrencilerde bulunmaktadır. Sivas iline bağlı Kangal (63 kişi), Gürün (54 kişi), Gemerek (15 kişi), Zara (4 kişi) ilçeleriyle; Erzincan iline bağlı İliç (4 kişi) ile Kemaliye (1 kişi) ilçelerinden toplam 484 kişi öğrenimine, Divriği ilçesinde devam etmekte ve YİBO'da kalmaktadır. Nitekim, 1983 yılında eğitim öğretim faaliyetine başlayan bu okulda, 2002 öğretim yılında, 330'u erkek, 183'ü ise kız olmak üzere toplam 513 öğrenci öğrenim görmektedir. Eğitim hizmetlerinden yararlanamayan

birçok öğrencinin kaldığı YİBO'nun oluşturduğu sorunlarda mevcuttur. Bu okulda yatılı kalan öğrenciler karmadır. Dolayısıyla, öğretim çağında bulunan ve köylerinde ilköğretim okulu bulunmayan kız çocukları aileleri tarafından ilçeye gönderilmemekte, eğitim olanaklarından yararlanamamaktadır. Kız çocuklarının okula gönderilmemesinde gelenekler ve ekonomik yeterlilik etkilidir. Yapılan görüşmeler neticesinde, YİBO' da kalan ve ailelerinden küçük yaşta ayrılan öğrencilerde olumsuz davranışların geliştiği tespit edilmiştir.

Öğrenci sayısının Atatürk Yatılı Bölge okulundan sonra en fazla olduğu ilköğretim okulu, 1981 yılında eğitim-öğretim faaliyetine başlayan, Selavattepe İlköğretim Okulu'dur. Okulun 13 dersliği, 14 öğretmeni ve 433 öğrencisi bulunmaktadır. Eğitim-öğretim faaliyetine 224 kız öğrenci 209'da erkek öğrenci ile devam etmektedir. Bu okulun öğrenci sayısı fazlalığı, Divriği Demir İşletmeleri'ne ait lojmanların varlığına bağlanabilir.

Köylerdeki mevcut ilkokullarda görev yapan öğretmenler birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Özellikle ilçe ile uzak köyler arasında ulaşım olanakları açısından yaşanan güçlükler, görev yapan öğretmenlerin ihtiyaçlarını karşılamada sorun yaratmaktadır. Yine ilçenin güney batısındaki köylerde dil önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. İlkokula başlayan öğrenciler ve köy halkı Türkçe'yi yeterince konuşamamaktadır. Öğretmenlerin çoğu özellikle bu köylerde uyum zorlukları çekmekte ve en kısa zamanda ayrılmayı düşünmektedir. Özellikle 1985-1995 devresinde araştırma sahasında yaşanan terör olaylarından dolayı bölgeye tayini çıkan öğretmenlerin önemli bir bölümü gelmemiştir. Kırsal kesimde görev yapacak öğretmenin sağlanamaması dolayısıyla, öğrenciler öğretmensiz kalmış ve eğitim kapasitesi sürekli olarak düşmüştür. Öğretmenlerin yaşadığı önemli sorunlardan biri de barınma veya lojman yetersizliğidir. Köylere gelen öğretmenlerin bir kısmı köy muhtarlarının evinde kalmaktadır. Yakın köylerde barınma sorunu yaşayan öğretmenler ise gidiş-geliş yapmaktadır. Köy öğretmenlerinin gidiş-geliş yapmaları köyün sosyal yaşamını, eğitimin kalitesini ve düzeyini olumsuz yönde etkilemektedir. Çünkü öğretmen sadece öğrencilere eğitim-öğretim sağlamaz, aynı zamanda öğrenciler vasıtasıyla velilerle bağlantı kurarak, köylerde yaşanan temel sorunlara çözüm yolları bulmaya çabalar. Öğretmenler ilçe merkezinde toplanmış, ancak sorunlar kırsal kesimde bırakılmıştır.

Araştırma sahasında Cumhuriyet döneminde faaliyete başlayan ilk ortaöğretim okulu, 1969 yılında açılan, Divriği Endüstri Meslek Lisesidir. Genel amaçlı lise yerine mesleğe yönelik lisenin ilçede öncelikle açılması, mevcut maden yataklarının varlığına bağlı olmalıdır. Divriği ilçe merkezinde 4, Cürek mahallesinde 1 olmak üzere 5 adet lise düzeyinde öğretim kurumu bulunmaktadır. Bu ortaöğretim kurumlarında, 2002-2003 eğitim-öğretim yılında 864 öğrenci mevcut olup, 52 öğretmen görev yapmaktadır. Bir öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 16.6'dır. Divriği ilçesinde liselerin 2002-2003 eğitim-öğretim yılındaki derslik sayısı 56'dır. Öğretmen-öğrenci-derslik sayısı yeterli düzeyde olup, oran açısından eğitim ve öğretime uygundur (Tablo 2.18).

TABLO 2.18: Divriği İlçe Merkezindeki Lise ve Dengi Okulların Öğretmen, Öğrenci ve Derslik Sayıları (2003).

Okulun Adı	Öğrenime Başladığı Tarih	Öğrenci Sayısı			Öğretmen Sayısı	Derslik Sayısı	Derslik /Öğrenci	Öğretmen/ Öğrenci
		Erkek	Kız	Toplam				
Divriği	1970	185	250	435	20	21	20.7	21.8
Cürek	1984	51	37	88	11	8	10.0	8.0
Endüstri Meslek	1969	173	-	173	11	6	27.5	9.1
Sadık Özgür Ticaret	1993	35	84	119	5	12	12.1	18.2
İmam Hatip	1976	7	42	49	3	9	5.4	16.3
TOPLAM	-	452	413	864	52	56	15.4	16.6

KAYNAK: Divriği İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü kayıtları.

Ortaöğretim kurumunun sahaya geç gelmesi nedeniyle, bu yıllarda okuma imkânı bulamayan gençler büyük şehirlere giden akrabalarının yanına yerleşerek eğitimlerine devam etmişlerdir. Göç hareketinin hız kazandığı 1965'lerde ilçede ilkokulu bitiren ve okuma imkânı bulamayan gençler, iş bulmak amacıyla yurtdışına veya İstanbul, İzmir gibi büyük şehirlere yönelmişlerdir. Öğretim seviyesinin geliştirilmesi amacıyla 1970 yılında genel amaçlı Divriği Lisesi ve 1976 yılında da Divriği İmam-Hatip Lisesi eğitim-öğretim faaliyetine başlamıştır. Cürek mahallesinde, 1984 yılında, Cürek Lisesi, 1993'te ise Ticaret Meslek Lisesi Divriği halkının ihtiyacını karşılamak amacıyla kurulmuştur.

Liselere devam eden öğrenciler arasında, Cürek ve Endüstri Meslek liseleri dışında, kız öğrenci sayısının erkek öğrencilere göre üstünlük gösterdiği görülmektedir. Endüstri Meslek Lisesi'nde motor, elektrik, mobilya, metal gibi bölümler kız öğrencilerin mesleki eğitim açısından dikkatini çekmemektedir. İlçedeki kız öğrenciler Ticaret Meslek Lisesi'ndeki muhasebe bölümüne yönelmişlerdir. Anadolu'nun birçok kesiminde, kız çocukları ilkokuldan sonra okula gönderilmemektedir. Ancak, araştırma sahasında okullardaki kız öğrenci sayısının toplam öğrenci içerisindeki payının % 47.8 (413 kişi) olduğu dikkate alınırsa; bu durumun daha az geçerli olduğu görülebilir. Divriği ilçesinde, 2002-2003 öğretim yılında liselerde eğitim gören 864 öğrencinin % 52.2'sini ise (452 kişi) erkek öğrenciler oluşturmaktadır.

Ortaöğretime yönelik ilgi sürekli artmaktadır. Ancak, yörede artan lise öğrencisinin varlığı, eğitim açısından birtakım problemlerin oluşmasına neden olmuştur. Anadolu Lisesi ve dengi okulları temsil eden öğretim kurumlarının bulunmaması, ilköğretimden sonra bu okulları kazanan öğrencilerin ilçeden ayrılmasına neden olmaktadır. Ayrıca, ilköğretimi bitirdikten sonra ekonomik açıdan eğitim masraflarını karşılayamayan aileler çocuklarını okula gönderememektedir. Araştırma sahasında dikkati çeken diğer bir durum da ortaöğretim çağına gelen nüfusun okumak yerine, çalışmayı tercih etmesidir.

Divriği İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü ve ortaöğretim kurumlarında yapılan tespitlere göre, 2001-2002 yılında liselerden 263 öğrenci mezun olmuş ve üniversite sınavında 40 öğrenci başarılı olmuştur. Son sınav yönetmeliklerine göre, meslek lisesi mezunu öğrenciler mesleki alandan puan alarak, üniversitelerin meslek yüksek okullarına sınavsız giriş hakkı kazanmıştır. Bu nedenle geçen yıla göre, Divriği Meslek Yüksekokulu'na kayıt yaptıran yöredeki meslek lisesi mezunlarının sayısı artmıştır. Liselerde öğretimin yeterli verilememesi, müfredat programının içerik olarak üniversite sınavlarına yönelik olmaması ve öğretmen-öğrenci ilişkilerinin sağlanamaması gibi nedenlerle, ilk yılında üniversiteyi kazanan öğrenci sayısı azdır. Ekonomik anlamda olanaklara sahip olan öğrenciler, genellikle Sivas'taki dershanelere gitmektedir.

Yine okullarda yapılan görüşmeler sonucunda, birçok okulun benzer araç-gereçlere ve binaya ihtiyaç duyduğu tespit edilmiştir. Bilgisayar, tepegöz gibi eğitim malzemelerine, spor salonu ve laboratuarlar gibi mekanlara ihtiyaç duymaktadır.

Araştırma sahasında yer alan köylerdeki ilköğretim okulları sobalıdır. İlçe merkezinde yer alanlar ise kaloriferlidir. Eğitim açısından yaşanan sorunlar sadece teknik donanımla ilgili değildir. Eğitim faaliyetini sürdüren öğretmenlerin da sorunları mevcuttur. Özellikle, farklı illerden gelen öğretmenlerin, çoğunlukla lojman yoktur.

Cumhuriyet Üniversitesi'ne bağlı olarak, 1987'de açılan Divriği Meslek Yüksekokulu'nda muhasebe, bilgisayarlı muhasebe, elektrik, makine, iş makineleri, sigortacılık ve pazarlama bölümleri bulunmaktadır. Bu kurum, 2001-2002 öğretim yılında sınavsız 198 öğrenci alınmıştır. Okulun toplam öğrenci sayısı 326 olup, bu sayının 105'i kız, 221'i ise erkek öğrencidir. Divriği Meslek Yüksek Okulu'nda bir öğretim üyesi, on öğretim görevlisi ve yedi personel görev yapmaktadır. Toplam 101 öğrencinin olduğu elektrik bölümünde 25 öğrenciye 2 öğretim görevlisi, diğer bölümlere ise bütün öğretim görevlileri eğitim ve öğretim vermektedir. Yörenin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısını olumlu yönde etkileyen okul maden işletmelerinin yakınında kurulmuştur (Fotoğraf 2. 6). Netice itibariyle, Divriği ilçesinde, 2003 yılı itibariyle, 1 yüksekokul, 5 lise ve dengi okul, 12 ilköğretim okulu mevcut olup, 3193 öğrenci eğitim görmekte, 169 öğretmen görev yapmaktadır.

FOTOĞRAF 2.6: Divriği Meslek Yüksekokulu'nun görünümü.

Nüfusta okur yazarlık oranı hem yerleşilen yerlerin özelliklerine hem de kasaba ve köyler nüfusunda cinsiyete göre değişiklik göstermektedir.[129] Son genel nüfus sayımına göre, 12889 kişi olan ilçe merkezî nüfusunun % 9.2'si (1183 kişi) okuma yazma bilmemektedir. Okuma yazma bilmeyenlerin % 81.4'ünü erkek, % 18.6'sını ise kadın nüfus oluşturmaktadır. Divriği ilçe merkezînde % 90.8 (11706 kişi)'i bulan okur-yazarlık oranı, kadın nüfusta % 44.7 iken, erkek nüfusta 55.3'dür. Yine, okuma-yazma bilen, ancak herhangi bir öğretim kurumundan mezun olamayan kişi sayısı 3100'dür. Herhangi bir öğretim kurumundan mezun olamayanların oranı % 24.1 olup, bu oranın % 51.3'ü kadın, % 48.4'ünü ise erkek nüfus oluşturmaktadır (Tablo 2.19).

TABLO 2.19: Divriği İlçe Merkezînde 6 Yaş ve Üzeri Nüfusun Eğitim Durumu (2003).

ÖĞRENİM DURUMU	ERKEK	%	KADIN	%	TOPLAM	%
Okur-Yazar Olmayan	220	18.6	963	81.4	1183	9.2
Okur-Yazar	6469	55.3	5237	44.7	11706	90.8
Toplam	6689	51.9	6200	48.1	12889	100
Mezun Değil	1515	48.9	1585	51.3	3100	24.1
İlkokul	1893	47.8	2065	52.2	3958	30.1
İlköğretim	293	53.7	252	46.3	545	4.1
Ortaokul	703	63.4	405	36.6	1108	8.4
Lise	892	61.2	565	38.8	1457	11.0
Yüksekokul	401	70.8	166	29.2	567	4.9
Lise ve Dengi Okullar	727	78.6	199	21.4	926	8.1
TOPLAM	6689	51.9	6200	48.1	12889	100

KAYNAK: Devlet İstatistik Enstitüsü 2000 Genel Nüfus Sayımı ve İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü kayıtları.

İlçe merkezînde öğrenim gören toplam nüfus içinde cinsiyetler arasında bir karşılaştırma yapıldığında, ilkokul öğrencileri içinde kadın nüfusun fazlalığı dikkat çeker. İlkokul mezunu 3958 kişinin 1893'ünü erkek, 2065'ini kadın nüfus oluşturur. Başka bir ifade ile öğrenim gören kadın nüfusun oranı % 52.2 iken, erkek nüfusun oranı % 47.8'dir. İlkokuldan sonra araştırma sahasında okuma oranı azalmakta erkek nüfus ileriki öğretim yıllarında kadın nüfusun önüne geçmektedir. İlköğretimden sonra kadın

[129] DOĞANAY, H., 1994, a.g.e., s. 163.

nüfusun okuma oranında azalma görülmesi öncelikle geleneksel yapı ile ilgilidir. Yöredeki sosyo-ekonomik koşullarda yaşanan olumsuzluklarda bu durumda etkilidir. Araştırma sahasında 2000 yılı itibariyle ilköğretimden 545 kişi mezun olmuştur. Bunun % 46.3'ü kadın, % 53.7'si ise erkek nüfustur. Günümüzdeki eğitim sisteminde ilköğretim içerisine dahil edilen ortaokuldan, toplam 1108 kişi mezun olmuştur. Bunun 703'ü erkek, 405'i ise kadındır.[130] Lise ve dengi okullardan mezun olan toplam nüfus 2383 kişidir. Divriği'de Yüksekokul mezunu 401'i erkek, 166'sı kadın olmak üzere 567 kişi bulunmaktadır.[131]

Nüfusun eğitim durumu deyimi ile çoğu kez okur-yazar olan ve olmayan nüfus anlaşılmakta ise de yeterli değildir. Çünkü eğitim düzeyi ölçülürken okullaşma oranı, okul çağı nüfusun eğitim kademeleri, okul, öğretmen, öğrenci sayısı dengesi de önemle dikkate alınmalıdır.[132] Daha öncede belirtildiği üzere okulların tamamına yakını Divriği ilçe merkezîndedir. Köy okulları kapatılmıştır. Bir kısmı da köy halkı tarafından depo olarak kullanılmaktadır (Fotoğraf 2.7).

FOTOĞRAF 2.7: Beyköy Köyündeki ilköğretim okulu, köy halkı tarafından depo olarak kullanılmaktadır.

[130] Divriği İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü Kayıtları.
[131] Divriği Meslek Yüksek Okulu Verileri.
[132] DOĞANAY, H., 1994, a.g.e., s. 163.

Daha önce de belirtildiği üzere, 2000 yılı Genel Nüfus Sayımına göre 1183 kişinin (% 9.2) okur-yazar olmadığı anlaşılmaktadır. İlçenin toplam nüfusu dikkate alınırsa, nüfusun % 90.8'i (11706 kişi) okur-yazar görülmektedir. Okur-yazar oranının yüksek olması, yöre halkının eğitime önem vermesinden kaynaklanmaktadır. Halk Eğitim Merkezi, ilçede okur-yazar olmayan vatandaşların tespitini de yapmaktadır. Yapılan tespitler neticesinde, nüfusun % 95'i okur-yazar durumdadır. Yine, araştırma sahasında, okuma-yazma oranının yüksek olmasında 1981'de Sivas'ta başlatılan okuma seferberliğinin önemli bir payı bulunmaktadır. Nüfusun eğitim ve kültürel seviyesini yükselten yaygın eğitime yönelik kurulmuş olan Divriği Halk Eğitim Merkezî'nde I. Kademe okuma-yazma kursu açılmıştır. Bu kursa 2002-2003 öğretim yılında 7 kursiyer katılmış ve belgelerini almıştır.

Araştırma sahasında yukarıda belirtildiği üzere, ilçe Halk Eğitim Merkezî Müdürlüğü mevcut olup bu merkez tarafından açılan kurslar ilgi görmektedir. Bu kurum 2002-2003 öğretim yılı içerisinde toplam 7 branşta kurs açılmıştır. Bunlar makine, nakış, giyim, halı, arıcılık, kalorifer ateşçiliği ve bilgisayar kursu olup, bu kurslara 40'ı kadın, 52'si erkek olmak üzere 92 kişi katılmıştır. Halk Eğitim Merkezî Müdürlüğü'nce 2001-2002 öğretim yılında makine-nakış, bilgisayar, sığır besiciliği, I. kademe okuma-yazma, arıcılık ve üniversiteye hazırlık kursları açılmış, kurslara katılan 387 kursiyer belgelerini almıştır. Bugüne kadar, 6944 kişi bu kurumdan mezun olmuştur. [133] Bu merkezde 12 usta öğretici görev yapmakta olup, gerekli olan kurslarda sınıf ve lise öğretmenlerinden de faydalanılmaktadır. Halk Eğitim Merkezînde tamamlanan kurslar sonucunda bazı yıllar halka yönelik sergiler açılmaktadır.

Belirtilen faaliyetlerin dışında sahada, liseden sonra, yüksek öğrenime devamı kolaylaştırmak amacıyla hazırlık kursu veren özel bir dershane bulunmaktadır. İlçedeki dershaneyi yeterli bulmayan öğrenciler Sivas'ta veya büyük şehirlerde akrabalarının yanında dershaneye gitmektedir. Ayrıca lise ve dengi okullarda hafta sonlarında öğretmenler tarafından hazırlık kursu verilmektedir. Yine 2000 yılında faaliyete başlayan sürücü kursu, şimdiye kadar B/sınıfı 433 C/sınıfında 461 kişiye sürücü belgesi vermiştir. Toplam 894 kişinin sürücü belgesi aldığı bu kursun faaliyeti, bu sınavın merkezî sisteme alınması nedeniyle azalma göstermiştir.

---

[133] Divriği İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü Kayıtları.

Divriği şehri eski bir kültür merkezîdir. 1903 Maarif Salnamesi'ne göre, Sivas Vilayetindeki üç kütüphaneden biri Divriği'de bulunmaktaydı. Araştırma sahasında 1864 yılında kurulan Muhittin Bey Kütüphanesinde 150 kitap vardı.[134] Bu kütüphane, 1926 yılında halk kitaplığı olarak yeniden düzenlendi. Günümüzde ilçede 1 halk kütüphanesi mevcut olup, bu kütüphanede toplam 18925 adet kitap bulunmaktadır. Yıllık 47 adet süreli yayın abonesi vardır. Divriği Halk Kütüphanesi'nde 1 personel hizmet vermektedir. Kütüphane yetkilileri tarafından 2003 yılı itibariyle belirlenen okuyucu sayısı 25947 kişidir.[135] Nüfusun eğitim seviyesinin belirlenmesi kütüphanedeki kaynaklardan ne ölçüde faydalandığına bağlıdır. Divriği'de kütüphane halkın ihtiyaçlarına cevap verebilecek düzeydedir. Ancak kütüphane genellikle öğrenciler tarafından ödev hazırlama mekânı olarak görülmektedir.

Araştırma sahasında kültür hizmeti sunan 1 adet sinema bulunmaktadır. 1995 yılında faaliyete başlayan yerel medya ve televizyon yayınları bulunmaktadır. İlçede 1 adet özel matbaa mevcuttur. İlçede 7 kırtasiye vardır. *Yeşil Divriği Gazetesi* ismiyle haftada bir gün çıkarılan özel gazete bulunmaktadır. İlçede gazete bayileriyle yapılan görüşmelerden edinîlen bilgilere göre, günlük ortalama gazete satışı 1000-1500 arasında değişmektedir. Divriği'den büyük şehirlere sürekli göç yaşanmaktadır. İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirlere Divriği doğumluları bir araya toplamak amacıyla dernekler kurulmuştur. *Divriği Harman Dergisi* Divriği Kültür Derneği tarafından 1999'dan sonra içeriği değiştirerek köylerin sosyo-ekonomik yapısı, tarihi ve kültürü hakkında bilgiler veren bir dergi olarak yayınlanmaktadır. Divriği doğumlu olup, İstanbul'da yaşayanlar İstanbul Divriği Kültür Derneği'ni kurmuşlar ve burada bir kütüphane oluşturmuşlardır. Divriği'de kaymakamlığın çıkardığı ayda bir yayınladığı *Divriği Kültür Dergisi* bulunmaktadır. Köylerin kurmuş oldukları derneklerin de dergileri vardır. *Çakmakdüzü Dergisi* güney köylerinin sosyo-ekonomik özelliklerini yansıtan ve İstanbul'da yayınlanan bir dergidir. Bunların dışında kültürel ve sosyal açıdan yöre halkına imkân sağlayacak tesisler de bulunmaktadır. Div-Han A.Ş. Genel Müdürlüğü'ne ait 1 adet kapalı spor salonu vardır. Yine 1 tanesi çim olmak üzere, 2 adet futbol sahası mevcuttur. Ayrıca özel şahıslar tarafından yaptırılan ve işletilen 1 adet halı saha vardır. Her yıl okullar arası masa tenisi ve folklor yarışmaları

[134] Yurt Ansiklopedisi, 1992, s. 6865.
[135] Divriği Halk Kütüphanesi Kayıtları.

düzenlenmektedir. Ayrıca Belediye tarafından halıcılık kursu verildiği gibi, kaymakamlık tarafından ve özel şahısların açtığı saz evlerinde de bağlama kursu verilmektedir. Bunların dışında Divriği'de yaz mevsiminde düzenlenen ve geleneksel olarak yapılan şenlikler bulunmaktadır. Kışın büyük şehirlerde yaşayan, özellikle yaşlı nüfus, yazın köylerine dönmektedir. Araştırma sahasında kabak şöleni, Sarıçiçek yayla şenlikleri, Mursal köylüleri dayanışma şenlikleri kültürel amaçlı yapılan başlıca faaliyetlerdir. Geçmişten gelen kültürünü koruyan Divriğililer gelenek ve göreneklerini gereken ölçülerde devam ettirmekte olup, düğünler ve ölümlerde yöresel değerleri yansıtan görüntüler sergilemektedir.

2. 1. 3. 5. Diğer Sosyo-Ekonomik Nitelikler

Ekonomik yapı ve kültürel özelliklere büyük ölçüde bağlı olan beslenme ve sağlık şartları, bir toplum kitlesindeki sağlıklı insan sayısını belirleyen faktörlerin başında gelir. Sağlıksız bir toplumun çalışma verimi düştüğü gibi, tedavi giderleri de artar.[136] Araştırma sahasında yaşayan nüfusun beslenme ve sağlık durumunun belirlenmesinde doğal, beşerî ve ekonomik özellikler önemli bir ölçüttür.

Nüfusun sağlıklı gelişmesini sağlayan önemli faktörlerden biri de sağlık hizmetleridir. Araştırma sahasında sağlık hizmetleri 50 yataklı Divriği Devlet Hastahanesi, 20 yataklı Div-Han Devlet Hastahanesi ve 2 adet sağlık ocağı tarafından yürütülmektedir. Bucaklardaki üç sağlık ocağı, sağlık ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalınca kapatılmıştır. Sincan bucak merkezinde ise açık bir sağlık ocağı bulunmaktadır.

Araştırma sahasının en kapasiteli ve önemli sağlık kuruluşu 1998 yılında hizmete açılan Divriği Devlet Hastahanesidir (Fotoğraf 2.8). Kadro yatağı 50 olan ve 25 yatak kapasiteli hastanede 2'si uzman (Dahiliye ve Kadın Doğum Uzmanı), 3 pratisyen, 1 diş hekimi olmak üzere 6 doktor bulunmaktadır. Hemşire, ebe, sağlık memurları ile birlikte sağlık hizmetlerinde 24 personel çalışmaktadır. Bunların 9'u hemşire, 3'ü ebe, 5'i sağlık memuru, 1'er kişi laboratuar, anestezi, röntgen teknisyenleri, tıbbı sekreter, hastahane müdürü, 2'si hizmetli ve 4'ü yardımcı personelden oluşmaktadır. Söz konusu bu personel sahanın, sağlık ihtiyaçlarını karşılamakta yetersizdir. Özellikle, yöre 1 çocuk hastalıkları uzmanına, 1 genel cerraha, 3 pratisyen hekime, 5 hemşireye, 2 sağlık memuruna, 2 laboratuar, anestezi ve röntgen teknisyenine ihtiyaç duymaktadır. Sağlık

[136] ARINÇ, K., 1991, a.g.e., s. 126.

hizmetlerini büyük ölçüde yerine getiren Divriği Devlet Hastahanesi, yöre halkının ihtiyaçlarını karşılasa da cerrahî müdahale eksikliğinden dolayı yetersiz kalmakta, hastalar Sivas iline sevk edilmektedir. Yine, Divriği Hastahane'sinde ambulans şoförü olmadığından, taşıma işlemi ilçedeki şoförler tarafından yürütülmektedir.

FOTOĞRAF 2.8: Divriği Devlet Hastahanesi'nin görünümü.

Araştırma sahasında yer alan Mursal, Gedikbaşı ve Danişment bucaklarındaki sağlık ocaklarında, 2002 yılına kadar, pratisyen doktor ve ebe bulunmaktaydı. Sağlık ocakları kapatılınca, burada görev yapan sağlık personeli ilçe merkezinde görevlendirilmiştir. Böylece, ilçenin doktor ve personel ihtiyacı kısmen giderilmiştir. Kırsal alanlarda yaşanan veya yaşanabilecek sağlık sorunları , sağlık ocakları tarafından yapılan, sağlık taramaları giderilmeye çalışılmaktadır. Doğumlar genellikle ebeler tarafından yaptırılmaktadır. Gebelik izleme, aşı kampanyaları yönelik çalışmalar yapılmakta, bebek ve çocuk ölümleri takip edilmektedir. Son yıllarda sağlık koşullarında görülen iyileşmeler ise ölüm oranlarında bir azalmaya neden olmuştur. Nitekim, 2003 yılında ölen kişi sayısı 84'dür. Ölümlerde yaş faktörü önemli bir etkendir. Ölümlere neden olan farklı nedenlerde söz konusudur. Kışın köy yollarının tamamen kapanması, ilçenin Sivas iline uzak olması nedeniyle hastaların zamanında hastahanelere ulaştırılamaması ve yöre insanının halk hekimlerine yönelmesi ölümleri artırıcı nedenleri oluşturmaktadır.

Öte yandan çevre şartlarının ortaya koyduğu birtakım olumsuzluklar, sağlık üzerinde etkilidir. Ekonomik gelirin düşük olduğu ve sosyal haklardan yararlanamayan yöre halkının uğraşı hayvancılık faaliyetidir. Hayvanların barınma yerlerini oluşturan ahır ve samanlık gibi yerler aile konutuyla bitişik bir durumda yer almaktadır. Ev ve ahırın yan yana olması, gübre yığınının konutların kenarında biriktirilmesi, tuvalet ve içme sularının açıkta olması gibi nedenlerden dolayı ishal, sıtma, tifo, dizanteri vb. hastalıklara bölgede sıkça rastlanılmaktadır. Örneğin; Divriği şehrinin güneyinde bir havza tabanında yer alan Fazlıoğlu Çayı, kireçtaşı ve alüvyonlar üzerinde gelişen bir akarsudur. Yaz mevsiminde buharlaşma nedeniyle, çayın suları çekilmekte ve bataklık bir saha oluşmaktadır. Neticede, hastalık yapıcı birtakım sivrisinekler türemekte ve sıtma hastalığına bu mevsimde neden olmaktadır.

Divriği Devlet Hastahanesi kayıtlarına göre, en fazla rastlanan hastalıkların başında hepatit-B, tifo, dizanteri, ishal, kızamık, guatr, kanser, üst solunum yolu enfeksiyonları gelmektedir. Güneyevler, Güresin, Höbek, Gedikbaşı yerleşmelerinin dışındaki köylerde kanalizasyon sistemi yoktur. Özellikle ilkbahar ve sonbahar mevsiminde görülen yağışlara bağlı olarak içme suları ile kanalizasyon suları birbirine karışmakta sarılık, dizanteri gibi hastalıklar görülmektedir. Sevir ve Handere köylerinde içme suyu içerisinde bulunan maddeler guatr ve kanser hastalıklarının bölge insanları arasında yaygınlık göstermesine neden olmaktadır. Bölgede demir madeninin oluşturduğu kirli hava astım, bronşit gibi hastalıkların kronikleşmesine yol açmaktadır. Madenden çıkan zehirli atık madde içme suyu olarak kullanılan Çaltı Çayı'na karışmaktadır. Aynı zamanda tarım arazilerinin sulanması amacıyla kullanılan bu çayın içindeki mevcut kirleticiler sebze ve hayvanlara geçmekte ve besin olarak insanlar tarafından tüketilmektedir.

Eski bir kültüre sahip şehirlerden biri olan Divriği'de, dünyanın önemli hastahanelerinden biri bulunmaktadır. Bu hastahanede, özellikle, akıl hastalarının tedavi gördüğü bilinmektedir. Günümüzde ise yöre halkı mevcut tekke ve zaviyelere olan inançlarından dolayı, hem tıbbî hem de geleneksel yöntemlerle hastalıkları tedavi etmeye çalışmaktadır. Özellikle ,çocuğu olmayan, ölümcül veya tedavi edilemeyen bir hastalığa sahip insanlar geleneksel tedavi yöntemini benimsemektedir. Ekonomik açıdan ortaya çıkan yetersizlik bu yönelimlerin en önemli nedenidir.

Divriği'nin büyük şehir merkezlerine ve ana yollara uzak olması kapalı bir ekonomik sistemin gelişmesine neden olmuştur. Üretilen birçok ürün kendi içerisinde tüketilmektedir. Hayvanlardan elde edilen et, süt, yumurta, peynir, yoğurt; buğdaydan elde edilen un, bulgur ve yörede yetiştirilen fasulye, kabak, lahana, domates v.s. sebzeler iç tüketimi karşılamakta, bazı ürünler ise komşu ilçelerdeki pazarlarda satışa sunulmaktadır. Divriği'de halkın büyük çoğunluğu, kışın bulundukları köylerde veya ilçe merkezlerinde kalmamaktadır. Kış mevsimini İstanbul, Ankara, Antalya, İzmir gibi şehirlerde geçiren yöre halkı yazın Divriği'ye gelmektedir. Divriği'de ilçe merkezînde yaşayan nüfusun bir kısmını çalışan memurlar oluşturmaktadır. Köylerde üretilen ürünlerin azlığından dolayı fiyatlar yüksek olmakta, bu da alım gücünü düşürmektedir.

Yaz mevsiminde, göç eden nüfusun büyük bir kısmı geri gelmektedir. Bu göç hareketi Divriği'nin gelenek, görenek inanç ve iktisadî faaliyetler açısından farklılaşmasını sağlamıştır. Farklılaşan bu değerler yaz aylarında Divriği'de bir araya gelen insanlar tarafından şenliklerle Divriği kültürüne dahil edilmektedir. Yerleşim birimlerinin ilçe merkezîne olan uzaklıkları önemli bir ölçüttür. Asfalt yol yok denilebilecek kadar azdır. Yollar çoğunlukla stabilize ve ham yol şeklindedir. Kayalık zeminlerin olduğu yüzeylerde ise patika yollar bulunmaktadır.

Yöre halkının ihtiyaçlarını karşılamak üzere perşembe günleri kurulan pazar özellikle kırsal nüfusun haftalık alış-verişini yapması açısından önem taşımaktadır. Hayvansal ve bitkisel ürünler dışında, giyimin ve ev eşyalarının satışa sunulduğu bu pazar yoğun ve hareketlidir.

Divriği ilçesinde sosyal yapıyı etkileyen diğer bir olay da yakacak problemidir. Geçmişte, Selimoğlu ve Uluçayır köylerinin kuzeydoğusunda bulunan kömür yatakları işletilmiştir. Köy yerleşmelerinde özellikle güney köylerde yakacak olarak meşe odunu ve tezek kullanılmaktadır. Eskibeyli köyü uzun yıllar yakacak ihtiyacını meşe ormanlarını keserek karşılamıştır. Netice itibariyle, 1970'li yıllarda meşe odunu ticaretinin yapıldığı Eskibeyli köyü, günümüze çalılıklarla çevrili çıplak bir arazi olarak kalmıştır. Eskibeyli'de insanlar, 1960'dan sonra iş bulmak ve okumak amacıyla şehirlere göç etmişlerdir. Diğer önemli bir yakacak türü tezektir. Özellikle büyükbaş hayvancılığın yapıldığı köylerde kullanılmaktadır. Tezek, solunum yolu enfeksiyonlarına neden olmaktadır.

Araştırma sahasında alt yapı hizmetlerinin kullanımı, gelişmişlik düzeyini de göstermektedir. Yerleşmelerde elektrik, yol, su ve telefon gibi günümüz ihtiyaçlarını karşılayan alt yapı hizmetlerinin varlığı önemlidir. Elektrik ve elektronik ev aletleri köylerin büyük çoğunluğunda mevcuttur. Köylerdeki içme suyu kullanımının %78.9'u şebeke, % 23'ü ise çeşme suyu şeklindedir. Gezey, Güvenkaya, Karakuzulu gibi köylerde içme suyu olarak çeşme suyu kullanılmaktadır. Köylerin tamamında elektrik vardır. Ancak, yükselti ve iklim şartlarının olumsuz etkisinin daha fazla hissedildiği kış aylarında, köy yolları kapanmakta ve elektrikler kesilmektedir. Kanalizasyon sitemi sadece Höbek köyünde vardır. Diğer köyler bu alt yapı hizmetinden yoksundur. Divriği ilçesi kırsalında yaşanan bu olumsuz şartlar nedeniyle, kışın ilçe merkezîne yoğun göçler yaşanmaktadır. Bu nedenle, sahadaki alt yapı hizmetlerinin tamamlanması önemlidir.

2. 1. 3. 6. Nüfus Dağılışı ve Yoğunlukları

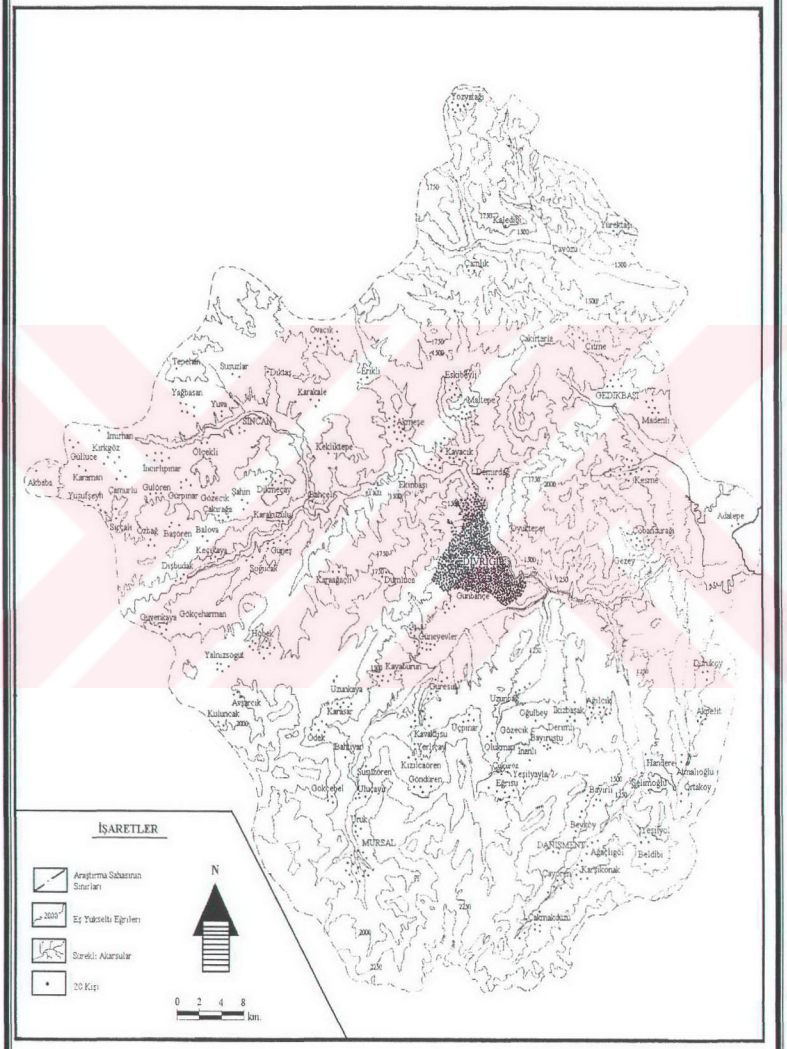
Nüfus ile arazi arasındaki ilgi derecesini ortaya koyan ve en açık göstergelerden biri olan nüfus yoğunlukları, belli bir coğrafî ünitede barındıran nüfusun, bu ünitenin yüzölçümüne oranlanması ile elde edilir.[137] Nüfusun dağılışı ve yoğunluğu üzerinde yeryüzü şekilleri, iklim, yükselti, su kaynakları toprak ve bitki örtüsü gibi coğrafî faktörlerin yanında, sosyo-ekonomik kültürel, idarî değişiklikler gibi beşerî ve ekonomik coğrafya faktörleri de etkili olmaktadır.[138]

Divriği ilçe merkezi ve köylerinde nüfusun dağılışını gösteren haritaya bakıldığında, akarsu boyları ve düzlük alanlarda sık nüfuslanmanın, kuzey ve güneydeki dağlık alanlarda, özellikle eğimin arttığı bölgelerde seyrek nüfuslanmanın hakim olduğu görülmektedir (Harita 2.3). Yeryüzü şekilleri, iklimi, akarsu rejimleri, toprak yapısı gibi fizikî coğrafya özellikleri, uzun zaman içerisinde değişiklik gösterebilen yapılar ve birimlerdir. Beşerî coğrafya şartlarında meydana gelen değişiklikler ise, daha hızlı ve meydana gelen oluşumlar daha yenidir. Araştırma sahasında nüfusun dağılışını belirleyen en önemli etken Çaltı Çayı ve kollarıdır. Yine güneyde Yama dağları, kuzey de Tecer dağlarının uzantıları sahada geniş bir alana yayılmışlardır. Yükseltinin ve eğim değerlerinin kısa mesafelerde değiştiği bu kesimlerde, tarım arazisi azdır ve nüfus gelişmemiştir.

---

[137] DOĞANAY, H., 1997, a.g.e., s. 210.
[138] TANOĞLU, A., 1966, a.g.e., ss. 68-69.

HARİTA 2.3: DİVRİĞİ İLÇESİ'NDE NÜFUSUN DAĞILIŞ HARİTASI (2003).

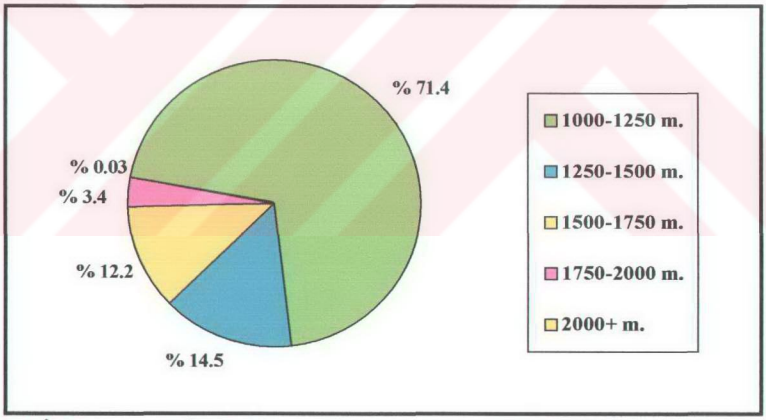

Yukarıdaki faktörler dikkate alındığında, topoğrafyadan kaynaklanan farklı nüfuslanma kuşakları seçilebilir. Bu nüfuslanma kuşaklarından 1050 m. ile başlayan Çaltı Çayı Havza tabanı ile 1750 m.ye kadar uzanan alanlar en sık nüfuslanmış kesimi oluşturur ve toplam nüfusun % 96.6'sı bu kuşakta yaşar (Tablo 2.20 ; Şekil 2.15).

TABLO 2.20: Divriği İlçesi'nde Nüfusun Yükselti Basamaklarına Göre Dağılımı (2003).

YÜKSELTİ BASAMAĞI	NÜFUSU	%	ORTALAMA NÜFUS BÜYÜKLÜĞÜ
1000 – 1250	16665	71,4	108.1
1250 – 1500	3379	14.5	69.0
1500 - 1750	2845	12.2	81.2
1750 – 2000	796	3.4	79.6
2000 ve Üzeri	7	0.03	7
TOPLAM	23313	100	213.9

KAYNAK: 1/100000 Ölçekli Topoğrafya Haritası.

ŞEKİL 2.15: Divriği İlçe Nüfusunun Yükselti Basamaklarına Göre Dağılımı (2003).

Araştırma sahasında 1000 m. eş yükselti eğrisinin oluşturduğu birinci kuşakta, Çaltı Çayı Vadi tabanını göstermekte, boğaz vadi boyunca eğimin dik ve dike yakın olmasından dolayı yerleşme bulunmamaktadır. Divriği ilçe merkezinin bulunduğu ve topoğrafyanın tarımsal açıdan daha kullanılabilir olduğu, 1000-1250 metreler arasındaki ikinci kuşakta ise nüfus fazlalığı söz konusudur. Divriği ilçe nüfusunun % 71.4'ü bu

kuşakta bulunmaktadır. Buna karşın, yükseltinin arttığı kesimlerde nüfus azalmaktadır. Örneğin; 2000-2200 metreler arasında yer alan tek köy Kaledibi'dir. Bu köyde 7 kişi yaşamaktadır. Yine 1850 m. ile en yüksekte bulunan ikinci köy olan Yozyatağı'nda 26 kişi yaşamaktadır. Nitekim, hayvancılık için gereken koşulların uygun olması Kaledibi ve Yozyatağı köylerinin bu yükseltide kurulmasına neden olmuştur.

Yeryüzü şekillerinin, özellikle 2000 m. den sonra yerleşme ve nüfus üzerine olan olumsuz etkisi ortaya çıkmaktadır. Araştırma sahasında nüfusun % 99.9'u 2000 m.nin altında yaşamaktadır. Bunun başlıca nedenleri ; yükselti faktörüne bağlı olarak sıcaklık değerinin azalması, tarımsal faaliyetlerin yapılması için gerekli optimal sıcaklığın ve yeterli tarım arazisinin olmaması, bulunduğu konum itibariyle yağışların kar şeklinde düşmesi ve ulaşımda yaşanılan güçlüklerdir. Yine Divriği'nin kuzey ve güneyinde bulunan dağlık alanların yamaçlarında bakı faktörü nedeniyle nüfus yoğunlukları farklılık göstermektedir. Güneye bakan yamaçlarda, sıcaklık değerinin kuzeye bakan yamaçlara göre daha yüksek değer göstermesi nedeniyle, nüfus yoğunluğunu güneye bakan kesimlerde daha fazladır. Sonuç itibariyle, akarsu boyları, mera alanları nüfusun dağılışını belirleyen iki unsuru sahada oluşturmaktadır.

Toprak ve nüfus arasındaki ilgi derecesini ortaya koyan parametrelerden biri de nüfus yoğunluklarıdır.[139] Son nüfus sayımı sonuçlarına göre, Divriği ilçesinde toplam nüfus 23313 kişi, toplam alan ise 2782 km.^{2}dir. Araştırma sahası genelinde km^2 ye düşen kişi sayısı 2000 yılında, 8.4'dür. Nitekim, 1927 yılında km.^{2} ye 15.2 kişinin düştüğü dikkate alınırsa, yörenin nüfus kaybı daha iyi anlaşılacaktır. Yine son nüfus sayımında 28549 km.^{2} yüzölçümü ve 755091 nüfusa sahip Sivas ili genelinde km^2 ye 26 kişinin düşmekte, araştırma sahası bu değerin çok altında kalmaktadır. Nüfus yoğunluğunun çok düşük değer göstermesi, nüfus hareketliliğinden yani göçlerden kaynaklanan bir durumdur. Araştırma sahasında aritmetik nüfus yoğunluğunun ortaya çıkardığı en önemli problem arazideki her noktayı yerleşilmiş gibi göstermesidir. Divriği ilçe merkezinde mahalleler toplu dokulu bir özelliğe sahip olup, km^2 ye düşen kişi sayısı çevre mahallelere göre daha yüksektir. Şehir merkezinden uzaklaştıkça yerleşme dokularında gevşek yapı oluşmaktadır. Bu yerleşmelerinin çoğunluğu bahçeli konutlar niteliğindedir (Tablo 2.21).

[139] ARINÇ, K., 1997, a.g.e., s. 152.

TABLO 2.21: Divriği Şehri'nde Mahallelere Göre Matematiksel Nüfus Yoğunluğu (2003, km.^{2}/kişi).

MAHALLELER	TOPLAM NÜFUS	YÜZÖLÇÜMÜ (km^2)	YOĞUNLUK (km^2 / kişi)
Abuçimen	363	0.072	5041.6
Ahmetpaşa	935	0.256	3652.3
Arhusu	472	1.345	350.9
Aşağıhamam	314	0.167	1880.2
Ceditpaşa	700	0.066	10606.1
Cürek	345	0.054	6388.8
Demirdağ	79	2.134	37.0
Dillioğlu	241	0.032	7531.2
Güllübağ	761	1.281	594.1
Gökçe Camii	305	0.027	11296.2
Hacı Kumru	487	0.448	1087.1
Hacı Osman Mescidi	402	0.115	3495.6
İmamoğlu	505	0.118	4279.6
Kale	805	5.374	149.7
Kalealtı	238	0.255	933.3
Karamahmut	148	0.746	198.3
Karayusuf	358	0.055	6509.1
Kemenkeş	519	0.078	6653.1
Kocapaşa	618	0.096	6437.5
Küçük Hüseyin	383	0.218	1756.8
Kültürlü	207	0.076	2723.6
Selavattepe mh.(Maden)	1458	0.856	1703.2
Mercantepe	398	0.072	5527.7
Süleymanağa	441	0.204	2161.7
Turabali	609	8.474	71.8
Ulu camii	887	0.238	3726.8
Zelihahatun	513	0.117	4384.6
TOPLAM	13491	22.972	587.2

KAYNAK: Tapu Kadastro, Divriği Devlet Hastahanesi ve Sağlık Ocağı verileri.

Divriği Sağlık Ocağı'ndan alınan verilere göre, mahalleler arasında farklılık görülmektedir. Nüfus yoğunluğuna en fazla sahip olan Gökçecami mahallesinde km.^{2}ye 11296.2 kişi düşmektedir. Mahallenin yüzölçümünün diğer mahallelere göre en küçük değerde olması, nüfus yoğunluğunun yüksek çıkmasına neden olmuştur. Yine Devlet Hastahanesi, İstiklal İlköğretim okulunun bu mahallede bulunması nedeniyle nüfus yoğunluğu yüksek bir değer göstermektedir. Gerçekte, yüzölçümü bakımından büyük olan mahallelerin çoğunluğunda nüfus miktarı, yüzölçümü küçük olan mahallere göre fazladır. Ancak, yüzölçümü büyük olan mahallerde, matematiksel yoğunluk yüksek bir değer göstermez. Örneğin; Divriği şehrinin en büyük yüzölçümüne sahip mahallesi olan Turabali'de nüfus yoğunluğu km.^{2}ye 71.8 kişidir. Demirdağ mahallesi ise km.^{2}ye

37 kişi ile nüfus yoğunluğunun en az olduğu mahalledir. Nüfusun az olması ve mahallenin kapladığı alanın büyük olması nedeniyle, matematiksel nüfus yoğunluğu bu kesimlerde düşük değerler göstermektedir.

Araştırma sahasında, nüfus dağılışında görülen farklılıkları daha iyi belirleyebilmek için, nüfusun sayım devrelerine göre nüfus yoğunluklarını da incelemek gerekmektedir.[140] Toprak ve nüfus arasındaki dağılım 1927'den 2000 yılına kadar değişiklik göstermiştir. Divriği ilçesinde 1927 yılında 15.2 kişi kadar olan matematiksel nüfus yoğunluğu 1935 yılında 13 kişiye düşmüştür (Tablo 2.22; Şekil 2.16). Yine 1955'te 16.3 kişi olan matematiksel nüfus yoğunluğu, 2000 yılında 8.4 kişiye gerilediği dikkat çekmektedir. Bu durum yüzölçümü genişleyen fakat nüfusu sürekli azalan Divriği ilçesinin matematiksel nüfus yoğunluğunu azaltıcı bir rol oynamıştır.

TABLO 2.22: Divriği İlçesi'nde Sayım Yıllarına Göre Matematiksel Nüfus Yoğunlukları (1927-2000, km.^{2}/kişi).

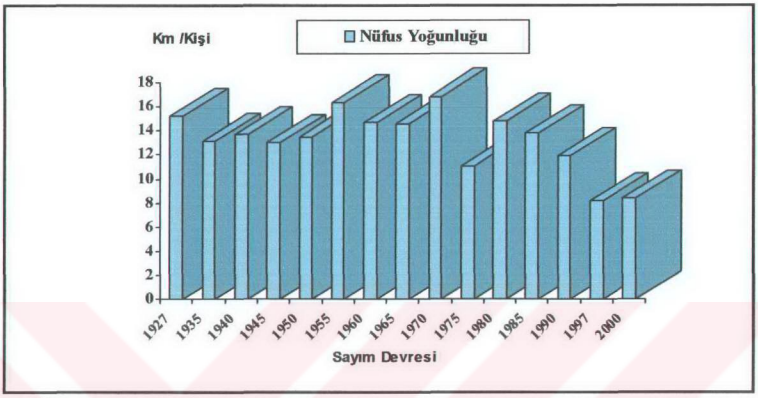
YILLAR	YÜZÖLÇÜMÜ (km^2)	NÜFUSU	MATEMATİKSEL NÜFUS YOĞUNLUĞU (km^2 / kişi)
1927	2635	40072	15.2
1935	2635	34474	13.1
1940	2635	36040	13.7
1945	2635	34456	13.0
1950	2762	37399	13.5
1955	2762	45039	16.3
1960	2782	40856	14.7
1965	2782	40772	14.6
1970	2782	46699	16.8
1975	2782	30912	11.1
1980	2782	41420	14.8
1985	2782	3852	13.8
1990	2782	33105	11.9
1997	2782	22903	8.2
2000	2782	23313	8.4

KAYNAK: Devlet İstatistik Enstitüsü verileri.

Matematiksel nüfus yoğunluğunun en yüksek değer gösterdiği 1970 yılı (16.8 km.^{2} /kişi) aynı zamanda Divriği'de en yüksek nüfus miktarını da temsil etmektedir. Araştırma sahasının yüzölçümünde 1960 yılından sonra herhangi bir değişiklik olmamıştır. Nüfusta meydana gelen değişiklikler, matematiksel nüfus yoğunluğunu

[140] KAYA, F., 2001, a.g.e., s. 340.

olumlu veya olumsuz yönde etkilemiştir. Yörede, 1990'dan sonra etkili olan terör olayları nedeniyle, köylerdeki nüfus şehirlere taşınmıştır. Dolayısıyla, köylerdeki matematiksel nüfus yoğunluğu azalırken, Divriği şehrinde artmıştır.

ŞEKİL 2.16: Divriği İlçesi'nde Nüfusun Sayım Devrelerine Göre Matematiksel Nüfus Yoğunlukları (1927-2000).

Kırsal yerleşmelerde matematiksel nüfus yoğunluklarının dağılışı incelendiğinde km.^{2}ye 3.2 kişi düştüğü tespit edilmiştir. Köylerin yüzölçümlerine göre matematiksel nüfus yoğunlukları değişmektedir. Araştırma sahasında akarsuların ve tarım alanlarının yoğunluk kazandığı Sincan'ın batısında ve Danişment'in kuzeybatısında nüfus yoğunluğu artarken, ana kayanın yüzeye çıktığı, eğim değerlerinin arttığı ve verimli tarım arazilerinin yer almadığı Gedikbaşı batısında ve Divriği doğusunda nüfus yoğunluğu azalmaktadır. Çobandurağı köyünde kışın nüfus bulunmamakta, yazın ise dışarıda bulunanlar ve yaylacılıkla uğraşan aileler köye gelmektedir. Bu köyde 0.5 km^2 / kişi olan matematiksel nüfus yoğunluğunun, bu derece düşük olmasının en önemli nedeni, güvenlik ve ekonomik nedenlerden dolayı sürekli göç olayının yaşanmasıdır. Divriği ilçe merkezînin güneyinde kalan kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan Palha Çayı boyunca kurulan köyler ile Sincan batısındaki düzlük sahaların geniş yer kapladığı demiryolu ve karayolu ulaşımının rahatlıkla sağlandığı köylerde nüfus yoğunluğu yüksektir. Örneğin; Sincan ve Ölçekli (16 km^2/kişi) Gözecik (33 km^2/kişi), Çakmakdüzü (62 km^2/kişi) köylerinde km.^{2}ye düşen kişi sayısı fazladır.

Araştırma sahasında nüfus yoğunluğu kırsal kesimin matematiksel nüfus yoğunluğu ortalamasından fazla olan, 98 köy yerleşmesi bulunmaktadır. Köylerin 1/100000 ölçekli topoğrafya haritasındaki dağılımlarına bakıldığında, vadi tabanları ve dağların etek kısımları yoğunluk kazandığı görülür. Yapılan gözlemler sonucunda son nüfus sayımında, nüfusu var gibi gözüken bazı köylerin, tamamen boşalmış veya terkedilmiş olduğu, köylerde nüfus bulunmadığı tespit edilmiştir. Örneğin; son nüfus sayımında Çobandurağı köyünde 58 kişi sayılmıştır. Ancak, bu köyde yapılan gözlemler neticesinde nüfus bulunamamıştır. Yine, ekonomik anlamda sorun yaşayan köylerde eğitim, sağlık ve kültür açısından eksikliklerin yaşanması ve 1990'dan sonra etkili olan terör olaylarının bu sorunların üzerine gelmesi göç olaylarının meydana gelmesinde etkili olmuştur. Bölge güvenliğinin 1997'den sonra sağlanmasıyla tekrar köylerine dönen nüfus mevcut ise de bunların büyük kısmını yaşlılar oluşturmaktadır.

Özetle ifade edilecek olursa, araştırma sahasında matematiksel nüfus yoğunluğunun Çaltı Çayı'nın ve kollarının genişlediği kesimlerdeki vadi tabanlarında artmakta, dağlık alanlarda ve Çaltı Çayı Vadisi boyunca azalmaktadır. Araştırma sahasında fizikî şartlar matematiksel nüfus yoğunluğun belirlenmesinde, beşerî faktörlerin önüne geçmektedir.

Matematiksel nüfus yoğunluğu, toplam nüfusun arazi yüzölçümüne bölünmesiyle elde edilmekte, nüfusun hangi alanlarda yoğunlaştığı konusunda yeterli bilgi vermediği gibi yanıltıcı bir görüşün ortaya çıkmasına da sebep olabilmektedir.[141] Çünkü söz konusu nüfus yoğunluğunda teorik olarak arazinin her km^2sine nüfusun eşit dağıldığı varsayılmaktadır. Dolayısıyla, ürün getirmeyen taşlık, kayalık ve bataklık alanlar, tarım dışı bölgeler olmalarına rağmen, nüfuslanmış olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle tarımsal arazi ile nüfus arasındaki orantıya dayanan fizyolojik nüfus yoğunluğu metodu daha faydalı ve isabetli olacaktır.[142]

Sivas İl Tarım Müdürlüğü verilerine göre araştırma sahasının tarım alanlarının toplam yüzölçümü 417.3 km^2 ve 2000 yılı Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre nüfusu 23313 kişidir. Araştırma sahasının fizyolojik nüfus yoğunluğu[143] 55.9 km^2/kişidir. Bu

---

[141] TANDOĞAN, A., 1994, a.g.e., ss. 24-25.
[142] DOĞANAY, H., 1997, a.g.e.,s. 24.
[143] Fizyolojik Ny=Tarımsal Arazi (km^2) / Toplam Nüfus (kişi) formülünden elde edilmektedir (Bkz. DOĞANAY, H., 1997, İstanbul, s. 147.).

yoğunluk değeri 219.4 km²/ kişi olan[144] Türkiye ortalamasının oldukça altındadır. Fizyolojik nüfus yoğunluğunun düşük bir değer göstermesi; sahada nüfusun az, buna karşın ekili-dikili arazinin fazla olduğunu göstermektedir.

Yine Divriği ilçesinde fizyolojik nüfus yoğunluğunun düşük olmasının başlıca nedeni, 1960'lı yıllardan günümüze kadar en önemli problem olan göçlerdir. Sahada topoğrafya şartlarının ortaya çıkardığı yükselti ve eğim gibi olumsuz şartlar, tarım arazilerinin azlığına neden olmuştur. Buna rağmen, ilçe yüzölçümünün büyük olması, nüfusun azlığı gibi nedenlerle fizyolojik yoğunluk düşük bir değer göstermektedir. Dolayısıyla tarım ünitelerinden daha az insan yararlanmaktadır. Fizyolojik nüfus yoğunluğunun en önemli sakıncası, bütün nüfusun tarımla geçindiğini göstermesidir. Araştırma sahası içinde böyle bir oluşum söz konusu değildir. Madencilik, sanayi, hizmetler vb. sektörlerden sağlayan nüfus da bu değer içerisinde değerlendirilmektedir. Bu durum toprak ve nüfus arasındaki ilişkiyi kurabilmek için fizyolojik nüfus yoğunluğunun yetersiz kaldığını göstermektedir. Dolayısıyla toprak ve nüfus arasındaki ilişkiyi daha doğru ortaya kayabilmek için, kırsal nüfusla tarımsal arazi yüzölçümünün birbirine oranlanması işlemine dayanan tarımsal nüfus yoğunluğu metodu uygulanması gerekmektedir.[145] (Tablo 2.23).

TABLO 2.23: Divriği İlçesi'nde Fizyolojik ve Tarımsal Nüfus Yoğunluğunun Dağılımı (2000).

	Tarımsal Arazi (km²)	Tarımsal Arazi (ha)	Nüfus	Yoğunluk (km²)	Yoğunluk (ha)
Tarımsal Yoğunluk	417.3	417300	14100	33.7	337
Fizyolojik Yoğunluk	417.3	417300	23313	55.9	559

KAYNAK: 2000 Yılı Genel Nüfus Sayımı verileri ve Divriği Kaymakamlığı.

Divriği ilçesinde nüfus ile tarım arazileri arasındaki ilişki, tarımsal nüfus yoğunluğu açısından değerlendirildiğinde; matematiksel ve fizyolojik nüfus yoğunluklarına oranla daha isabetli sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Hemen her bölgede geçinmenin temel kaynağı olan ekili ve dikili toprakların her kilometre karesine düşen insan miktarı hesaplanırsa, nüfus ve arazi arasındaki ilişki daha gerçekçi olacaktır.[146]

---

[144] KAYA,F., 2001., a.g.e., s. 346.
[145] DOĞANAY, H., 1997, a.g.e., s. 216.
[146] TAVOĞLU, A, 1945, *Türkiye'de Çiftçi Nüfus Yoğunluğu Meselesi*, Türk Coğrafya Dergisi No: 7-8, İSTANBUL, s. 49.

Araştırma sahasının tarımsal nüfus yoğunluğu[147] hesap edilirken kaymakamlıktan alınan tarımsal nüfus değerlendirilmiştir. Bu veriler tarımla geçimini sağlayan nüfus hakkında sağlıklı değerler oluşturmasa da, tarımsal nüfus yoğunluğu hakkında bir fikir vermesi açısından önemlidir. Divriği ilçe merkezinde sanayi, hizmet ve madencilik sektörlerinde çalışanlar dışında kalan kentsel nüfus içerisinde de tarımsal faaliyetlerle uğraşan nüfus söz konusudur. Kırsal kesimle birlikte şehir içerisinde tarımla uğraşan nüfus 14100 kişi tarım alanı ise 417.3 km.^{2}dir. Araştırma sahasının tarımsal nüfus yoğunluğu 33.7 km.^{2}/kişidir. Bu yoğunluk 2000 yılında Sivas ilinde 40 km.^{2}/kişi iken, Türkiye'de 106.7 km.^{2}/kişidir. Araştırma sahasında tarımsal nüfus yoğunluğu bu değerlerin altında kalmaktadır. Tarımsal nüfus yoğunluğunun düşük değerler göstermesi sürekli yaşanan göç olaylarına bağlıdır.

Özetle ifade edilecek olursa, bölgedeki yoğunluk değeri, Türkiye ve Sivas ilinin çok altında kalmaktadır. Ayrıca, araştırma sahasında geçim kaynağı oluşturacak hayvancılık, madencilik, sanayi ve hizmet sektörleri bulunmaktadır. Araştırma sahasında uygulanan yoğunluklardan hiçbiri kesin sonuç vermemektedir. Her üç metodun ortak noktası, nüfusun araziye eşit dağıldığı varsayımından hareket etmesidir.[148] Bunların dışında nüfusun dağılışı ve yoğunluğu üzerindeki en etkili etmen göç olayıdır. Araştırma sahasına 1997 yılında sonra dışarıdan tekrar dönüşler gerçekleşse de 1960'lı dönemlerdeki nüfusuna ulaşması mümkün değildir. Nüfus projeksiyonlarına göre, 2020 yılında Divriği nüfusu 25100 olacaktır. İlçenin yüzölçümünde herhangi bir değişiklik meydana gelmez ise matematiksel nüfus yoğunluğu 9 kişi olacaktır.

Nüfusun dağılışı ve yoğunluğu üzerine etkili olan diğer bir faktör de fizikî coğrafya koşullarıdır. Yükselti eğim, iklim şartları, toprak yapısı, su kaynakları belirleyici rol oynamaktadır. Bununla birlikte, araştırma sahasında 1935 yılına kadar tarım ve hayvancılık başlıca ekonomik faaliyetleri oluşturmaktaydı. Yaklaşık aynı yıllarda yapılmaya başlanan demiryolu sırasında bulunan demir yataklarının çıkartılmasından sonra gelişen madencilik ilçe için önemli bir sektör olarak ortaya çıkmıştır. Neticede, nüfusun dağılışı ve yoğunluğunun belirlenmesindeki etkenler bir sebebe bağlanamaz.

---

[147] DOĞANAY, H., 1994, a.g.e, s. 208.
[148] DOĞANAY, H., 1997, a.g.e., s. 217.

2. 2. Yerleşme

2. 2. 1. Genel Bakış

Yerleşme, bir yararlanma ve ekonomik faaliyetlerde bulunma bölgesi olarak tanımlanabilir.[149] Bugün olduğu gibi, geçmişte de iklim, su, toprak, ulaşım ve savunma durumu yerleşme alanının seçiminde birinci derecede etkili olmuştur.[150] Nitekim, ana yollardan uzak, savunmaya elverişli bir konumda kurulan Divriği'nin bugünkü yerleşme durumu tarihi bir geçmişe sahip olduğunu göstermektedir.

Eski Yunan kaynaklarında *Aphlike*, Bizans kaynaklarında *Tephrice* (Tefrike) şeklinde kaydedilen Divriği, Arap kaynaklarında suyun çıktığı yer yada suyun kaynağı anlamında *El-Abrik* veya *Ebrik* şeklinde geçer.[151] Osmanlı Kaynaklarında XV. yüzyılda *Divrik* veya bugünkü kullanışına yakın bir şekilde *Divrigi* tarzında yazarlar.[152] Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde geçen *Divriği* adı günümüzde kullanılır.[153]

Divriği ilçesinin kuruluş tarihi konusunda kesin bilgiler olmamakla birlikte M.Ö. 90 yıllarında Hititlerin bir yerleşme alanı olduğu tahmin edilmektedir. Şehrin, Bizans İmparatorluğu'na dahil oluncaya kadar Perslerin ve Makedonların saldırısına uğradığı ve Kapadokya Krallığı sınırları içinde kaldığı bilinmektedir.[154] Divriği, VII. yüzyılda kısa sürelerle Bizans ve Sasaniler tarafından işgal edildi. Bizans İmparatoru Heraklius tarafından Sasani yayılmasından kurtarılan Divriği kısa bir süre sonra Arap saldırılarıyla karşılaşmıştır.[155] Bu devirde Divriği bugünkü Çaltı Suyu üstündeki yüksek bir tepede sağlam bir kale olarak stratejik bir değer taşımakta idi. Divriği'nin belgelere dayanan gerçek tarihi IX. yüzyılda ortalarında Pavlikianlar'la başlar.[156] Doğu paganismine dayanan Rafîzi bir Hıristiyan tarikatı olarak anılan Pavlikianlar Bizans'a karşı Müslümanlardan himaye ve teşvik gördüler.[157]

---

[149] DOĞANAY, H., 1994, a.g.e., s. 19.
[150] ÖZÇAĞLAR, A., 1996, *Zile'nin Kuruluşu, Gelişmesi ve Bugünkü Fonksiyonel Özellikleri*, Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Coğrafya Bilim ve Uygulama Kolu, Türk Tarih Kurumu Basımevi, ANKARA, s.146.
[151] ÖZEN, K., 1997, Divriği Evliyaları, Dilek Ofset Matbaacılık, SİVAS, s. 11.
[152] DARKOT, B., 1945, a.g.a., s. 596.
[153] Evliya Çelebi Seyahatnamesi (Çeviren: Seyit Ali KAHRAMAN ve Yücel DAĞLI), 2003, I. Cilt, Yapı Kredi Yayınları, İSTANBUL, s. 134.
[154] Türkiye Diyanet Vakfı, 1994, a.g.a., s. 452.
[155] DARKOT, B., 1945, a.g.a., s. 597.
[156] ÖZEN, K., 1997, Divriği Evliyaları, Dilek Ofset Matbaacılık, SİVAS, s.11.
[157] Türkiye Diyanet Vakfı, 1994, a.g.a., s. 452.

Pavlikyanlar zaman zaman Bizanslılarla ve Araplarla çatıştı. Divriği ve Arguvan'da VIII. yüzyılda yaşanan olaylar, dönemin Arap ve Bizans yazarlarınca ilgiyle izlendi. Arapların "Biyalıka", Rumların "Pavlicien" dedikleri Pavlikyanlar, Divriği'de kaleler ve tapınaklar yaparak burayı başkent edindiler. Başka bölgedeki dindaşları IX. yüzyılda şehre geldiler. Güçlü önderlerin yönetiminde ayaklanan Pavlikyanlar'a karşı, Bizans İmparatorları III. Mihail (842-867), I. Basileius (867-886) ve VI. Leo (886-912) seferler düzenlediler. Bu sefer sonucunda halkın büyük çoğunluğu sürgüne gönderildi. Bizans garnizonunun yerleştiği Tephrike Kalesi, Sasani ve Abbasi sınırlarına yakın bir konumda haber alma ve ileri karakol olarak önem kazandı.[158]

Araştırma sahasının da dahil olduğu Anadolu'da Türk fethi sonrası Selçuklular Dönemi başlamıştır. Malazgirt Meydan Savaşı'ndan (26 Ağustos 1071) sonra Anadolu'nun kapıları Türklere açılmıştır. Selçuklu hükümdarı Alparslan'ın kumandanlarından Ahmet Danişmendi; Sivas, Kayseri, Malatya, Emir Saltuk; Erzurum, Harput, Mengücek Gazi de; Erzincan, Kemah ve Divriği havalisini ıslah için görevlendirilmesiyle, Divriği 1080 yılında Türk egemenliğine girmiş oldu. Mengücek Gazi'nin bağlı olduğu Oğuz boylarından Kayı, Bayat, Karaevli ve Akevli boylarının bu dönemde Divriği'ye yerleştikleri öne sürülmektedir.[159] Orta Asya'dan gelen ve Anadolu içinde bulunan boylar yerleşik düzene sistemli olarak geçirilmeye başlandı.

Merkezî Erzincan olan Mengücek Devletinin kurucusu Mengücek Gazi hayatta iken, Divriği ve çevresini oğlu İshak Bey'e bırakmıştır. Bunun üzerine 1095'de Divriği Mengücek Devleti kurulmuş oldu. Bu küçük devlet doğuda Erzincan, güneybatıda Danişmentler, kuzey-kuzeybatıda Saltuk Oğulları ile çevriliydi.[160] Bütün beylikler Anadolu'ya gelen Türk boylarının yerleştirilmesine devam etmiştir. Mengücek Gazi'nin oğlu İshak'ın 1142'de ölümünden sonra Mengücek Beyliği, oğulları arasında taksim olunmuştur.[161] Beylikler döneminde Divriği şehrinin idarîsi Mengücek torunu Süleyman Şah'a geçmiştir. Bu dönemde şehrin en önemli yerleşim alanını Divriği kalesi oluşturuyordu.[162]

---

[158] ÇATALKAYA, A., 1998, a.g.e., s. 5.
[159] ÖZEN K., 1997, a.g.e., s. 12.
[160] MANSUROĞLU, A. K., 1998, *Divriği'den Yansımalar*, Divriği Kültür Derneği Yayınları, Sayı:1, SİVAS, s. 5.
[161] SÜMER, F., 1990, Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, ANKARA, ss. 1-4.
[162] ÇATALKAYA, A., 1998, a.g.e., s. 5.

Süleyman Şah sonrasında Divriği Mengücüklerinin başına gelen şahlar fazla siyasi olaylara karışmayan, daha ziyade toplum ve sanat hizmetlerine yönelen ve şehrin yerleşim alanı olarak genişlemesine önem veren yöneticiler olmuştur.[163] Divriği kolunun ilk ünlü hükümdarı olan Şahin Şah döneminde Kale Camisi ve Sitte Melik Türbesinden başka Kemaleddin ve Ahi Yusuf Türbeleri de yaptırılmıştır.[164] Şahin Şah'ın torunu Melik Ahmet Şah (1228 -1252), Anadolu'da kargaşalığın hüküm sürdüğü yıllara rastlayan şahlığı döneminde yol, hayır kurumu, Ulu Cami, iki hamam, türbeler, bedesten ile çevre köylere hanlar, çeşmeler ve köprüler yaptırmıştır. Şehrin içme suyu ihtiyacını karşılayan Ahmet Şah Suyu da onun zamanında yaptırılmıştır. Divriği'nin en parlak döneminin Ahmet Şah zamanı olduğu bilinmektedir. Ahmet Şah, yaklaşan Moğol tehlikesi nedeniyle, Alââddin Keykubat'ın da desteğini alarak Divriği Kalesi'ni genişletti ve onarımını yaptırdı. Bu çalışmalar 1232-1252 yılları arasında oğlu Melik Salih dönemine kadar sürdürüldü. Aslında Ulu Cami'nin yapımının başlandığı 1228 yılından 1247'ye kadar bayındırlık ve sanat çalışmaları devam etti. Tek içme suyu olan Ahmet Şah suyu XX. yüzyılın ilk yarısına kadar kullanılmıştır. Ahmet Şah, Alââddin Keykubat'ın 1237'de ölmesi üzerine tekrar bağımsızlığını ilân etmiş, Keykubat'ın yerine geçen çocuk sultan II.Giyaseddin Keyhüsrev'i de tanımamıştır.[165]

Ahmet Şah, 1243 yılına kadar hayattaydı. Moğol akınlarının ve yağmalarının tanığı oldu. Oğlu Melik Müeyyed Salih, Moğol saldırısı sırasında yıkılan Divriği Kalesi'nin surlarını onartmış ve yeni burçlar yaptırmıştır. İran İlhanlı hükümdarı Abaka, 1277'de Mısır Memluklülerine karşı Elbistan seferine giderken, Divriği'ye de uğramış, şehir halkının kendisini iyi karşılamasına rağmen surların yıkılmasını emretmiştir. Bu tarihten sonra Mengücekoğullarının idaresi artık sona ermiştir.[166]

Divriği, 1340'a kadar geçici Moğol (İlhanlı) işgalinde kalan Divriği 1340-1398 tarihleri arasında yerli bir hanedan olan Şuhrilerin yönetiminde, Memluk, Eratna sonra da Kadı Burhaneddin hükümetine bağımlı kaldı.[167] Mısır Memlukluları hükümdarı Melik Zahir Baybars'ın orduları tarafından şehir 1381'de işgal edilmiştir. Divriği'nin Mısırlıların idaresine dahil olmasından sonra Abaka Han tarafından yıkılan surlar tamir

---

[163] Türkiye Diyanet Vakfı, 1994, a.g.a., s. 452.
[164] ÖZEN, K., 1996, Sivas ve Divriği yöresinde Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri, SİVAS, s.66.
[165] ÇATALKAYA, A., 1998, a.g.e., s. 5.
[166] UZUNÇARŞILI, İ., 1987, Sivas Şehri, Seyran Yayınları, SİVAS, s. 54.
[167] ÖZEN, K., 1996, a.g.e., s. 67.

edilmiştir.[168] Divriği Mısırlıların idaresinde, Halep eyaletine bağlı bir serhat şehri haline gelmiştir. Anadolu'daki Türk birliğinin dağılmasından sonra Sivas Eratnaoğullarına bağlanmışken, Divriği'nin yönetim olarak Memluklulara kaldığı görülmektedir. Karayülük Osman'ın 1398 tarihinde Sivas Sultanı Kadı Burhaneddin'i Zara ile Divriği arasında yenilgiye uğratıp öldürmesinden sonra yöreye hakim olan Yıldırım Beyazıt, Divriği Kalesi'ni Mısır'lı Vali İbrahim ve Şuhri'nin oğlundan teslim almıştır.[169] Ancak o sırada Timur'a karşı tedbir almak lüzumu hissettiğinden, Memluk Devleti ile anlaşma yaparak şehri bırakmak zorunda kalmıştır. Memluklu sınırlarına katılan bu şehir Memlukluların kuzeydoğudaki önemli bir karakolu olmuştur. Divriği'de Mısır hâkimiyetinin tam olarak ne zaman sona erdiği bilinmemekle birlikte, bu hâkimiyetin Mercidabık Zaferi'ne (1516 Yılı) kadar devam etmiş olması mümkündür.[170]

Mercidabık Zaferi'nden sonra Osmanlı mülküne katılmasıyla Divriği, Sivas Eyaletine bağlanan bir sancak merkezî olmuş ve daha sonra kazaya dönüştürülmüştür. Osmanlı padişahı Sultan IV. Murat (1623-1640), doğu seferleri boyunca Divriği'nin sorunlarıyla da ilgilendi. Şehri önemli merkezlere bağlayan caddeleri, kervan yollarını onarttığı gibi köprüler ve hanlar yaptırdı. Dumluca, Pamuklu Han, Burmahan konakları ile hâlen kalıntıları görülebilen bazı köprüler de bu dönemden kalmadır. Divriği ve çevresi VII. yüzyılın ikinci yarısında korkunç denilebilecek düzeyde güvensizliğe terk edilen eşkıya gruplarının baskısına girdi. Bu yüzden köylüler topraklarını bırakıp başka yerlere göçmeye başladılar. Bu yüzyılın sonlarında ise konar-göçer çetelerin, hatta eyalet valilerinin baskıları şehri sürekli geriletti.[171]

Ancak, 1790'larda otorite kurabilen Vezir Köse Mustafa Paşa ile kent beklenmedik bir gelişme sürecine girmiştir. Köse Paşa, 40 dükkânlı bir demirciler çarşısı yaptırdığı gibi Dumluca ve Ziniski'de de ilkel yöntemlerle demir üretilmesine olanak sağladı. Değirmenler, köprüler ve kendi adına da büyük bir cami (Paşa Camii) inşaa ettirdi. Gelişme düzeyini yakalayan şehir, Vezir Köse Mustafa Paşa'dan sonra tekrar gerileme sürecine girdi. Yerleşmede, 1844'te gerçekleştirilen ilk nüfus tahririnde 10000 dolayında bir nüfus yaşadığı belirlenmiştir.[172]

---

[168] UZUNÇARŞILI, İ., 1987, a.g.e., s. 54.
[169] GÜLSOY,E., 1991, a.g.e., s. 12.
[170] DARKOT, B., 1945, a.g.a., s. 597.
[171] ÇATALKAYA, A., 1998, a.g.e., s. 11.
[172] SAKAOĞLU, N., 1988, a.g.e., s. 18.

I. Ahmet'in hakimiyet döneminde, yapılan yönetimdeki değişiklikle Sivas ili eyalet merkezî haline getirilerek, Divriği sancağı da buraya bağlanmıştır. Tanzimatın ilânından sonra 1854 yılında sancak merkezî olan Divriği, Sivas İli'ne bağlı bir ilçe haline getirilmiştir. Devletin kuvvetleri zayıfladıkça Divriği önemini kaybetmiş ve XIX. yüzyılın sonlarında asayişsizlik ve bunun oluşturduğu güvensizlik, yöre halkını zorunlu göçe zorlamıştır. Bu sırada nüfusu 5000'e düşmüştür.[173] Uzun süre ulaşım ağının dışında kalan şehir ekonomik ve sosyal yönden kapalı, durağan bir dönem geçirmiştir. Divriği, XIX. yüzyılın sonunda ise terk edilmiş bir kasaba görünümü almıştır.[174]

Divriği ilçesi, kalkınmasını Cumhuriyet ile birlikte sağlamıştır. Küçük kasaba görünümlü bu yerleşme 1922 yılında Sivas'ın bir ilçesi olmuştur. Sivas-Erzurum demiryolunun 1937 yılında Divriği'ye ulaşmasıyla beraber ulaşım açısından yaşanan problemler büyük ölçüde çözüme kavuşmuştur. Yine demiryolu yapımı sırasında bulunan Türkiye'nin en büyük ve zengin demir yataklarının işletmeye açılmasıyla araştırma sahası yeniden önem kazanmıştır. Kâtip Çelebi, Divriği yakınında bir dağda saf demir cevherinin yer yer işletildiğini ve şehrin kuzeybatısına yakın bir dağda mıknatıs taşı bulunduğunu belirtmiştir.[175] Osmanlı döneminde, küçük işletmeler şeklinde olan demir madeni, Cumhuriyet döneminde modern yapıya kavuşmuştur. Böylelikle, Türkiye'nin bilinen en yüksek kaliteli demir cevheri değerlendirilmiştir. Dolayısıyla yerleşmenin yönü bugünkü demir madeninin bulunduğu batı ve kuzeybatıya doğru kayma göstermiştir. Yine yerleşmenin sınırları Cumhuriyet döneminde değişmiş ve daha önce belirtildiği üzere 19 köy Divriği ilçesine bağlanmıştır.

Gelişen bu olumlu şartlara rağmen Divriği'nin ana yol kavşaklarına günümüzde de uzak olması yerleşmeyi, ekonomik faaliyetleri ve sosyal yapıyı olumsuz yönde etkilemektedir. Yine bölgenin dağlık olması nedeniyle barınma imkânı bulan ve 1990'lı yıllarda etkin durumdaki terör gruplarının yöre halkını rahatsız etmesi sonucunda göçler yaşanmıştır. Yerinde yaptığımız tespitlerde birçok köyün boş olduğu ya da hane sayısının elimizdeki nüfus değerleriyle aynı olmadığı belirlenmiştir. Yerleşim yerlerinin ortadan kalkmasını veya nüfusun bu ölçüde azalmasını tek bir sebebe bağlamak doğru değildir. Tarım ve hayvancılıkla geçimlerini sağlayan ve farklı ekonomik kaynakları

[173] ÇATALKAYA, A., 1998, a.g.e., s. 11.
[174] ÖZEN, K., 1997, a.g.e., s. 14.
[175] KATİP ÇELEBİ, Cihannüma Müteferrika Tab'ı, 1145, İSTANBUL. ss. 624-625.

olmayan yöre halkının güvenliğinin sağlanması amacıyla yaylacılık faaliyetlerine izin verilmemesi de önemli bir nedendir. Divriği Demir Çelik İşletmelerinin varlığı bölgeye ekonomik bir destek sağlasa da bu, yöre halkının geçimi için yeterli değildir.

Bugün ilçeye bağlı 26 mahalle, 109 köy yerleşmesi ve bu yerleşmelere ekonomik destek sağlayan dönemlik yerleşmeler bulunmaktadır. Yerleşmenin kuruluş yeri seçiminde; savunma, kolay su temini ve hayvancılık için elverişli konum dikkate alınmıştır. Su kaynakları ve topoğrafyaya bağlı olarak yerleşmelerde toplu yerleşme şekli hakimdir. Geçmişte Çaltı Çayı'nın güneyinde bir tepe üzerine kurulan yerleşme, bugün Palanga Ovası'na doğru yayılmaya başlamıştır.

Anadolu'ya dışarıdan gelen Türk boyları geldikleri yerin isimlerini yerleştikleri bölgelere vermiştir. Bu durum, Anadolu'nun Türkleşme süreci içerisinde Divriği ve çevresine Oğuz boylarından Salgur, Bayak, Bozokların yerleştikleri alanlara verdikleri isimlerden anlaşılmaktadır. Bu nedenle araştırma sahasındaki yer adları önemli belgelerden birini teşkil etmektedir. Ancak yer adları tarih içinde yerleşen toplulukların etnik yapıları ve kullandıkları dile göre değişmiştir. Bölgeye Osmanlı döneminde gelen Türkmen grupları eski yerleşim birimlerine yerleştikleri gibi yeni yerleşim birimleri de kurmuşlardır. Geçmişte mevcut yerleşim birimlerinin bazılarına günümüzde rastlamamaktayız.

Araştırma sahasındaki yer adları aldıkları isimlere göre birkaç grupta incelenebilir. Kökeni boy, oymak ve kişi adlarına dayanan yer adları; Eskibeyli, Avşarcık, Oğulbey, Atmalıoğlu, Selimoğlu, Yusufşeyh, Çakırağa, Bahtiyarefendi, Beyköy'dür. Kökenini mevcut doğa şartlarından alan yer adları; Akmeşe, Şahin, Oyuktepe, Bayırüstü, Güvenkaya, Güneş, Kayaburun, Keçikaya, Uzunkaya, Akbaba, Ovacık, Çamlık, Dışbudak, Çamurlu, Gözecik'dir. Kökenini mevcut madenlerden alan yer adları; Madenli, Demirdağ, Yürektaşı, Kesme'dır. Kökenini mevcut beşerî faaliyetlere göre alan yer adları; Ekinbaşı, Erikli, Gökçeharman, İncirlipınar, Özbağı, Günbahçe, Bahçeli, Çitme, Çobandurağı'dır. Kökenini mevcut eski ve geçici yerleşim birimlerine göre alan yer adları; Ağılcık, Yeşilyayla, Yazı, Kızılcaören, Başören, Çayören, Gülören, Susuzören vb. yerleşim birimleridir. Başka toplumlar tarafından araştırma sahasına verilen isimler halk tarafından kullanılmakta ise de, bunların bazıları Türkçe değildir. Bu isimler günümüzde değiştirilmiştir.

2. 2. 2. Yerleşme Şekilleri

Yerleşme, temelde doğal çevreye önemli ölçüde bağlıdır. Bu bağlılık, daha çok ilk yerleşmelerde belirgin şekildedir. Nitekim, önceden insanlar için yerleşim alanı seçmede en önemli kriterler olan suyun varlığı ve savunmaya elverişlilik,[176] bugün değerini gelişen teknoloji, ulaşım olanakları ve kültürel düzeydeki gelişmelere bağlı olarak yitirmiş veya etkisini azaltmış durumdadır.

Bugün, araştırma sahası insanların oturduğu ve faydalandığı bir alandır.[177] Bu alanda insanlar ister devamlı, ister geçici, ister dağınık, ister toplu bir halde yerleşmiş bulunsunlar yiyecek, içecek ve diğer beşerî ihtiyaçları nedeniyle daima yerleştikleri ve ihtiyaçlarını temin eden mahal veya onun çevresine az çok bağımlıdırlar. Yerleşmenin oluşmasında, yerleşme yerinin seçiminde coğrafî şartların az veya çok etkisi bulunmaktadır.[178] Reliyef, özellikle kuvvetli eğim ve yarılma derecesi gibi morfolojik faktörler,[179] araştırma sahasındaki yerleşmeler üzerinde etki yapmaktadır. Divriği'nin dağlık bir bölgede kurulmuş olması nedeniyle, tarım arazileri azdır. Gerek şehirde, gerekse kırsal kesimde yerleşmeler çoğunlukla toplu yerleşmeler şeklindedir.

Araştırma sahasında 1 şehir yerleşmesi, 26 mahalle, 4' ü bucak merkezî olan 109 köy, 86 mezraa, 21 yayla ve 92 ağıl yerleşmesi bulunmaktadır. Bugün araştırma sahasındaki dört bucak merkezînin müdürü de bulunmamaktadır. Köyler ve ilçe merkezî arasında bir yönetim merkezî olan bucak, aşağı yukarı belirli bir coğrafî ünitedeki köy idare ünitelerinin birleşmesiyle oluşan idare merkezleridir.[180] Bu merkezler kırsal kesimde yaşanan sorunları çözüme kavuşturur, çözemediği problemleri de ilçeye gönderir. Ancak, İçişleri Bakanlığı tarafından bu idarî merkezlere artık bucak müdürü tayin edilmemektedir.[181] Bu açıdan değerlendirildiğinde, idarî statü olarak işlevini kaybetmiştir. Araştırma sahasındaki bucak merkezleri 1990'lı yıllarda terör

---

[176] SIRAKAYA, N., 1995, *Güdül İlçesi'nde Yerleşme ve Konut Tipleri*, Ankara Üniversitesi Türk Coğrafya Araştırma ve Uygulama Dergisi, Sayı: 4, ANKARA, s. 189.

[177] İZBIRAK, R., 1986, Coğrafya Terimleri Sözlüğü, Öğretmen Kitapları Dizisi:157, Milli Eğitim Basımevi, İSTANBUL, s. 352.

[178] TANOĞLU, A., 1954, *İskân Coğrafyası Esas Fikirler, Problemler ve Metot*, Türkiyat Mecmuası, İstanbul Üniversitesi, Türkiyat Enstitüsü, Osman Yalçın Matbaası, Cilt. XI, İSTANBUL, ss. 2-3.

[179] ERİNÇ, S., 1973, *Türkiye: İnsan ve Ortam*, İstanbul Üniversitesi, Coğrafya Enstitüsü Dergisi Sayı:18-19, İSTANBUL, s. 17.

[180] ÖZÇAĞLAR, A., 1997, a.g.e., s. 245.

[181] ÖZÇAĞLAR, A., *1996,Türkiye'nin İdarî Coğrafyası Bakımından Köy, Bucak, İlçe, İl ve Belde Kavramları Üzerine Düşünceler*, Ankara Üniversitesi, D.T.C.F. Coğrafya Araştırmaları Dergisi, ANKARA, ss.12-13.

faaliyetlerinden dolayı nüfuslanmıştır. Ekonomik açıdan köylerden farklı olmayan bu merkezlerdeki nüfus bir süre sonra tekrar göç etmiştir. Araştırma sahasındaki geçici yerleşmeler de fonksiyonel açıdan benzer durumlar göstermektedir. Bugün bu yerleşmelerin birçoğu kullanılmamaktadır. Netice itibariyle gerek fonksiyonlar gerekse nüfus özellikleri açısından araştırma sahasını kır ve şehir yerleşmeleri olarak ayırmak değerlendirme açısından uygun olacaktır.

2. 2. 2. 1. Kırsal Yerleşmeler

2. 2. 2. 1. 1. Devamlı Kırsal Yerleşmeler

2. 2. 2. 1. 1.1. Köy Yerleşmeleri

Köyler yöredeki en yaygın devamlı yerleşmelerden olup, büyük çoğunluğu coğrafi çevrenin şartlarını sıkı sıkıya taşıyan yakın çevresi ve ekonomik yaşama alanları ile bir bütünlük oluşturan, yerleşme coğrafyası içerisinde en çok dikkat çeken unsurlardır.[182] Başka bir ifade ile bu köyler özellikle İç Anadolu'da rastlanan bütün bir köy nüfusunu toplayan, merkeziyetçi, birlikte yaşamaya ve çalışmaya alışmış gelenek ve göreneklerine sadık, bir cami ve bir çeşme etrafında toplanan sık evleri ile uzaktan bir yığın halinde görülen toplu köylere benzerlik gösterir.[183] Devamlı yerleşmeler içerisinde önemli bir paya sahip olan araştırma sahasındaki köy yerleşmelerinin sayısı 109'dur. Köylerin kendi yönetimleri içerisinde ayrılmalar söz konusudur. Buna göre, 45 köy yerleşmesi Divriği, 12 köy Danişment, 10 köy Gedikbaşı, 11 köy Mursal ve 27 köy Sincan bucak merkezlerine bağlıdır. Sahadaki fonksiyonlar ve nüfus kriterleri dikkate alındığında 4 bucak merkezi de köy statüsünde değerlendirilmesi uygun olacaktır.

Araştırma sahasında geçmişte kurulmuş olan köylerin büyük bir kısmı günümüzde yoktur. Geçmişte sınır şehri özelliği taşıyan Divriği üzerinden tali ticaret yolları geçmekte, bu yolların kenarında veya yakınında da yerleşmeler bulunmaktaydı. Osmanlı Devleti'nin gücünün azalması, bölgedeki yerel güçlerin hâkimiyeti ele alması, eşkıyaların köylere ve ticaret kervanlarına saldırması nedeniyle göç hareketi meydana gelmiştir. Bazı köylerin nüfusları azalırken, bazıları ise tamamen boşalmışlardır. Örneğin; Gedikbaşı'na bağlı Ağırekrek, Arduş, Kevci, Venk; Mursal'a bağlı Gürvi, Aşuşin, Güneşgördü, Gümri, Fethabat, Haris, Eksük, Hazkırak, Odurvenk; Danişment'e

[182] BULUT. İ., 1998a. a.g.e., s. 77.
[183] TANOĞLU, A., 1954, a.g.e., s. 11.

bağlı Haçige, Ansas, Balmana köyleri bugün mevcut değildir. Yine Osmanlı Devleti döneminde nahiye merkezi olan Kesme ve Sevir bu özelliklerini kaybetmiştir.[184] Yine sosyal ve siyasî nedenlerden dolayı oluşan köyler mevcuttur. Eskiden konar göçer durumda olan ve yerleşik hayata geçirilen göçebelerin oluşturduğu Eskibeyli, Beyköy, Oğulbey ile Kafkasya'dan 500-600 yıl önce bölgeye gelen Azeri Türklerin yerleştiği İkizbaşak köyü bu şekildeki köylere örnektir.[185] Daha önce belirtildiği gibi, İkizbaşak köyü, Cumhuriyet dönemine kadar Kafkasya'dan sürekli göç almıştır. Cumhuriyet döneminde ise yörede güvenlik probleminin çözümlenmesine rağmen, ekonomik yetersizliğin ön plâna çıkmasıyla göçler devamlılık göstermiştir. Yine bölgedeki tarımın geliştirilmesi ve hayvancılığın modern yapılabilmesi için, yöreye gelen Yunanistan göçmenleri, ulaşım ve ekonomik problemlerin yaşandığı köylere gönderilmiştir. Ancak geçici çözüm oluşturan bu çözüm etkili olmamıştır.

Görüldüğü üzere, köy yerleşmelerinin devamlılığı üzerinde, geçim kaynaklarının yeterli olup olmaması en önemli etkiyi yapmaktadır. [186] Eskiden geçici yerleşme olan mezraa ve yaylalar fonksiyonel özellikleri ve nüfuslarındaki artışlarla gelişerek devamlı yerleşme özelliği kazanmışlardır. Örneğin; Handere köyünün eski bir mezrası olan Atmalıoğlu 1965, Akmeşe köyüne bağlı olan Yazı mahallesi ise 1985 yılında fonksiyonel özelliklerin gelişmesi ve nüfus artışına bağlı olarak köy muhtarlığı statüsü kazanmıştır. Yine Divriği'de köy yerleşmelerinin sayısı yıllara göre çok fazla değişiklik göstermemiştir. Araştırma sahası içerisinde yer alan bazı köyler Divriği ilçesine bağlanırken, bazıları da başka ilçelere dahil edilmişlerdir. Örneğin; Kangal ilçesine bağlı Akbaba köyü 1955 yılında Divriği ilçesine, Divriği ilçesine bağlı Aydoğan köyü ise 1975 yılında Kangal ilçesine bağlanmıştır.

Köylere bağlı birden fazla yerleşim birimi bulunmaktadır. Köylere bağlı bu yerleşmeler, münferit ev ve eklentileri ile gerçek köy arasında birer ara tip oluşturmaktadır. Bu yerleşmeler köyden küçük, sosyal ve ekonomik yönden köy yerleşmesine bağlı ve onun ekonomisini destekleyen yerleşme şekilleri olarak bilinmektedir.[187] Bu geçici yerleşme birimlerinin bazıları zaman içinde kazandıkları fonksiyonel özellikler ve gelişimlerin bir sonucu olarak devamlı yerleşmeler şekline

[184] GÜLSOY, E., 1991, a.g.e., ss. 32-70.
[185] Divriği Harman Dergisi, 2002, Divriği Kültür Derneği Yayınları, Sayı: 3, ANKARA, s. 43.
[186] ARINÇ, K., 1997, a.g.e., s. 168.
[187] BULUT, İ., 1998a, a.g.e., s. 77.

dönüşmüştür. Köylerin ekonomik ihtiyaçlarına göre ortaya çıkan bu geçici yerleşmeler yayla, mezraa, değirmen, ağıl ve çiftliklerdir. Bu yerleşmelerin bazılarında kış mevsiminde de nüfus bulunmaktadır. Güneyevler köyünün Ahi mezraasında kışın 50, Kayacık köyünün Ağar mezraasında 35 kişi yaşamaktadır. Bu yerleşmeler köye bağlı mahalle yerleşmelerine dönüşmüştür.

2. 2. 2. 1. 1. 1. 1. Kuruluş Yerlerine Göre Köyler

Herhangi bir bölge veya yöredeki coğrafî çevre şartlarının insan hayatı üzerindeki etkisini en iyi yansıtan olgulardan birini de, kırsal yerleşmelerin kuruluş yerleri teşkil eder. Çünkü köy yerleşmelerinin kuruluş yerleri ve konumları asırlar süren bir arayışın sonunda belirmiştir. Gerçekten yakın dönemlerde yerleşmeye açılan yörelerde, devamlı yerleşme sayısına oranla geçici kır yerleşmesi sayısının oldukça yüksek olduğunu gözlemlemek mümkündür.[188] Divriği ilçesinde yerleşmeler, kuruluş yerlerine göre incelendiğinde, yer şekillerinin büyük ölçüde etkili olduğu görülür. Reliefin kısa mesafelerde değiştiği ve eğim değerlerinin fazla olduğu bölgede düzlük alanlar, yamaçlar, sırtlar ve vadi tabanları başlıca yerleşim sahalarını oluşturur. Palanga Ovasında % 5 olan eğim değerleri, dağlık arazilerde % 40'ı aşmaktadır. Dağlık sahalarda eğim değerlerinin fazla olması nedeniyle toprak örtüsü gelişmemiştir. Bu kesimlerde yaşayan halkın en önemli geçim kaynağı hayvancılıktır. Eğim değerlerinin az olduğu ova tabanı ise tarım arazisi olarak kullanılmaktadır. Verimli olan bu tarım topraklarından yararlanmak amacıyla halk geçmişte bu kesimlere yerleşmemiştir. Ancak günümüzdeki yerleşmeler ova tabanına yayılmaya başlamıştır.

Yerleşmenin kuruluş yerinin belirlenmesinde sadece fizikî faktörler değil, beşerî faktörler de etkilidir. Divriği şehrinin ilk yerleşim alanı Çaltı Çayı'nın bulunduğu vadi tabanı ve bu vadinin güneyinde yer alan tepedir. Stratejik açıdan şehrin kuruluş yerinin belirlenmesinde, savunma kolaylığı önem taşımaktadır. Kırsal yerleşmeler de muhtemelen bugünkü kuruluş yerlerinden farklı alanlarda bulunmaktaydı. Yapılan gözlemlere göre, geçmişte var olan köy yerleşmeleri çoğunlukla savaş, sosyal ve ekonomik anlamda yaşanan olumsuzluklardan dolayı, bugün mevcut değildir. Öte yandan zamanla güvenlik faktörünün sağlanması, yerleşmelerin düzlük alanlara doğru yayılmasında etkili olmuştur.

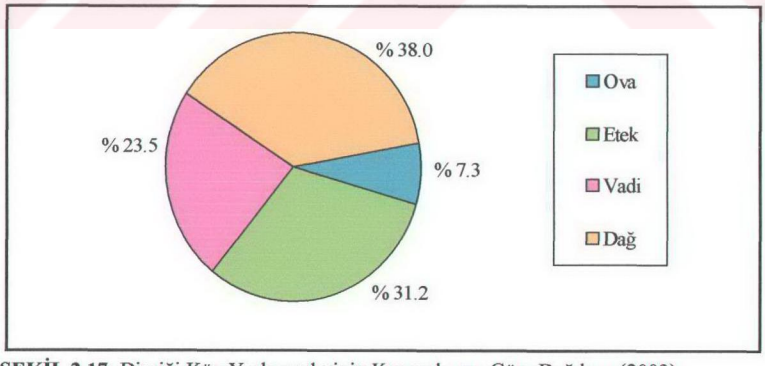
[188] ARINÇ, K., 1997, a.g.e., s. 173.

Divriği ilçesinde yerleşmeleri kuruluşlarına göre, ova, etek, vadi ve diğer morfolojik birimler üzerinde kurulan köyler olmak üzere dört grupta inceleyebiliriz. Araştırma sahasındaki dağlık kesimler, Çaltı Çayı ve kolları tarafından parçalanmıştır. Parçalanan bu topoğrafyada derin vadi sistemleri ve sırtlar meydana gelmiştir. Bu nedenle, düz ve düze yakın alanlar araştırma sahasında dağlık alanlar kadar yer kaplamaz. Yine yerşekilleri içerisinde en az yerleşmeye sahip olan alanlar ova tabanları ve aşınım yüzeyleridir. Ova tabanı, tarım toprakları olarak değerlendirildiğinden büyük ölçüde boş bırakılmıştır. Günümüzde, Palanga Ovası ile Sincan ve çevresindeki düzlük alanlarda kurulan köy sayısı 6'dır. Araştırma sahasının yüksek kesimlerini oluşturan dağlık alanlarda yamaçların az eğimli yerlerinde kurulmuş olan köy sayısı 41'dir. Toplam köy sayısı içindeki oranı ise 37.6'dır (Tablo 2.24; Şekil 2.17).

TABLO 2.24: Divriği İlçesi'ndeki Köylerin Kuruluş Yerlerine Göre Dağılımı (2003).

KURULUŞ YERİ	KÖY SAYISI	%
OVA	8	7.3
ETEK	34	31.2
VADİ	26	23.5
DAĞ	41	38.0
TOPLAM	109	100

KAYNAK: 1/35000 Ölçekli Hava Fotoğrafları ve yerinde yapılan gözlemler.

ŞEKİL 2.17: Divriği Köy Yerleşmelerinin Konumlarına Göre Dağılımı (2003).

Ovada kurulan köy sayısının toplam köy sayısına oranı % 7.3'dür. Bu morfolojide yaşanan birtakım problemler yerleşmeyi sınırlandırmıştır. Sorunların biri, ilkbahar aylarında kar erimeleri ve yağışların artmasına bağlı olarak, ova tabanından yükselen yeraltı suyu seviyesinin bataklık alanları oluşturmasıdır. Diğer bir sorunda akarsu seviyesinin, ova tabanı seviyesine yakın olmasından kaynaklanan taşkınlardır. Ova tabanında veya düzlük alanlarda kurulan köylerin kuruluş yerlerinden dolayı kazandığı avantajlarda söz konusudur. Bu avantajların en önemlisi ulaşım açısından problem yaşanmamasıdır. Ovacık, Karaman, Ölçekli, Çakırağa, İncirlipınar ve Çamurlu köyleri, bu tip yerleşmelere örnek oluşturmaktadır (Fotoğraf 2.9).

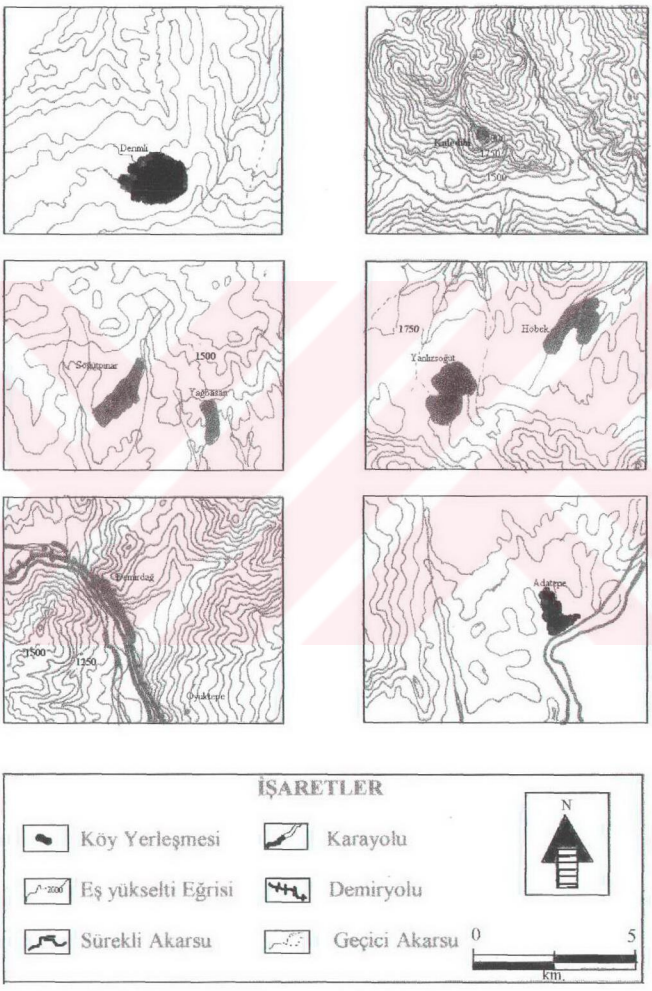

FOTOĞRAF 2.9: Aşınım yüzeyleri üzerinde kurulmuş Beyköy'ün görünümü.

Ovadan uzaklaştıkça, sırt ve etekte kurulan köyler görülmektedir. Toplam köy sayısı içinde ise %31.2'lik bir orana sahip olan bu köylerin sayısı 34'dür (Harita 2.4). Etek köyleri; hayvancılık faaliyetleri için dağlık bölgelerden yararlanmak ve aynı zamanda da ova tarım bölgelerinden yararlanmak gibi amaçlarla, ova ve dağlık bölgenin kesişme kuşağında kurulmuşlardır.[189] Farklı geçim kaynaklarını bir arada kullanan etek köyleri diğer yerleşmelere göre daha iyi durumda bulunmaktadır (Fotoğraf 2.10).

[189] DOĞANAY, H., 1994, a.g.e., s. 254.

HARİTA 2.4: DIVRIĞİ İLÇESİ'NDE KÖY YERLEŞME PLANLARININ TOPOĞRAFYA İLE İLİŞKİSİ (2003).

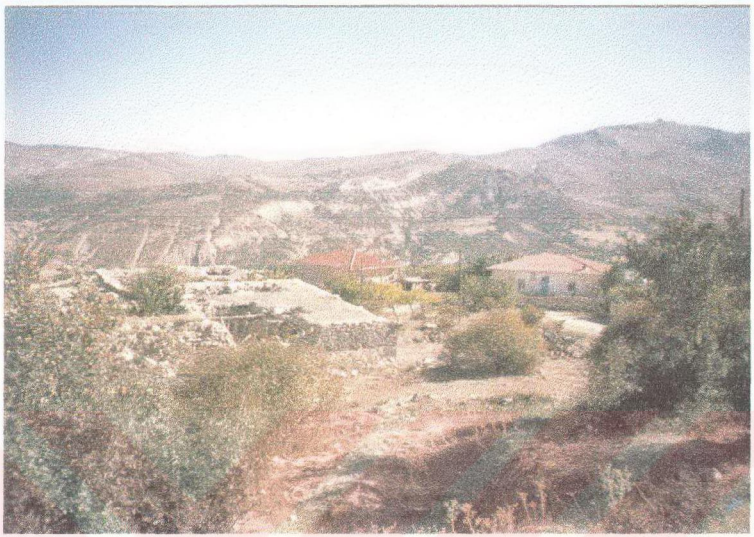

FOTOĞRAF 2.10: Birikinti konisi eteklerinde yer alan Maltepe Köyü'nün görünümü.

Tarım arazilerinin az yer kapladığı Divriği'de hayvancılık önemli bir geçim kaynağıdır. Sırtlarda kurulan köy yerleşmelerinin bulunduğu sahalarda, meraların geniş yer kaplaması hayvancılığı geliştirmiştir. Bu açıdan ovada kurulan köylere göre bu yerleşmeler ekonomik açıdan daha avantajlı durumdadır. Sırtlarda kurulan kırsal yerleşmelerde yükselti ve eğim dezavantajlar oluşturmaktadır. Yükseltiye bağlı olarak sıcaklık değerlerinin daha düşük olduğu bu kesimlerde, kış aylarında ulaşım güçlükle yapılmaktadır. Özellikle eğim değerlerinin kısa mesafelerde değiştiği Ödek, Eskibeyli ve Uluçayır gibi köylerde kar yağışına bağlı olarak kışın yollar kapanmaktadır. Bu yerleşmelerde yaşanan diğer bir problem de ısı farklılaşmalarına bağlı olarak gelişen blok çözülmelerdir. Toprak örtüsünün gelişemediği kesimlerde ufalanan kaya parçaları zaman zaman tehlike oluşturmaktadır. Araştırma sahasındaki yerleşmelerde litoloji ve iklim faktörleri heyelânlara neden olmaktadır.

Araştırma sahası merkezî, bir ilçe ve onun çevresinde gelişen küçük ünitelerden oluşmuştur. Jeomorfolojik açıdan sahadaki yerleşmeler çoğunlukla Çaltı Çayı'nın oluşturduğu havza içerisinde yer almaktadır. Havzanın çevresindeki dağlık ve tepelik sahalar ve bu birimlerin yamaçlarında yer alan köylerin sayısı 41'dir. Bu değer araştırma sahasındaki köylerin % 38.0'ini oluşturmaktadır (Fotoğraf 2.11).

FOTOĞRAF 2.11: Dağlık alanda kurulan Bayırüstü Köyü'nün görünümü.

Güneydoğu Toros Dağları'nın kuzeydoğu ucunda yer alan saha tektonik hareketlerle yükselmiş, sonrasında akarsular tarafından parçalanmıştır. Bu parçalanmayla birlikte derin vadi sistemleri meydana gelmiştir. Böylece, Yılanlı Dağı'ndan kaynağını alan Çaltı Çayı, sahanın morfolojisini belirleyen ve yerleşmenin dağılışında etkili olan en önemli unsurdur. Kabaca batıdan doğuya doğru akış gösteren Çaltı Çayı Vadisi aynı yönde daralmaya ve derinleşmeye başlar. Batıda bu çayın genişleme gösterdiği vadi tabanlarında yerleşmeler kurulmuştur. Çaltı Çayı'nın önemli kollarından biri olan Karabel Çayı'nın oluşturduğu vadi boyu, kuzeydeki köylerinin yerleşim yerini oluşturmaktadır. Yine, Yama Dağı'ndan kaynaklanan Nıh ve Palha çayları ve bunlara bağlı küçük kollar, güneydeki köy yerleşmelerinin kurulduğu vadilerdir. Sonuç itibariyle, araştırma sahasında vadi içerisinde bulunana yerleşmelerin oranı % 23.5'dir. Vadi tabanlarına veya yakınlarına yerleşmelerin kurulmasında etkili olan faktör sudur. Tarımsal faaliyetler ve insan ihtiyaçlarının karşılanmasında gereklilik arz eden su, yerleşmelerin ilk kuruluş yerlerini belirleyen en önemli unsurdur. Araştırma sahasındaki yerleşmelerden Kırkgöz, Üçpınar, İncirlipınar, Soğucak, Çayören, Çayözü ve Handere gibi benzer köylerde su, isimlerinden de anlaşılacağı üzere önemlidir.

Çaltı Çayı Vadisi içinde yer alan ve batıdan doğuya doğru bir uzanış gösteren köyler; Güvenkaya, Keçikaya, Soğucak, Güneş, Bahçeli, Yazı, Akmeşe, Ekinbaşı, Kayacık, Demirdağ'dır. Demirdağ köyünden sonra Divriği ilçe merkezîne ulaşan Çaltı Çayı'nın akış gösterdiği vadi genişlemekte, şehrin doğusunda tekrar daralmaktadır. Bu morfolojik yapı, sıcaklığı arttırmakta ve ekonomik anlamda daha farklı ürünlerin yetiştirilmesine olanak sağlamaktadır (Fotoğraf 2.12).

FOTOĞRAF 2.12: Çaltı Çayı Vadisi'nin kenarında kurulan Demirdağ Köyü'nün görünümü.

Karabel Çayı'nı batıdan doğuya doğru takip eden vadi köyleri; İmirhan, Kırkgöz, Gürpınar, İncirlipınar, Gözecik, Ölçekli, Bahçeli, Sincan ve Karakale yerleşmeleridir. Karabel Çayı Vadisi, araştırma sahasında en geniş vadi tabanını oluşturmaktadır. Karların eridiği ve yağışların arttığı ilkbahar ve yaz aylarının başında taşkınlar meydana gelmektedir. Düz ve düze yakın bu vadi tabanında, dağlardan gelen malzemeler birikmekte ve ırmak adaları oluşturmaktadır (Fotoğraf 2.13).

Nıh Çayı Vadisi'ni güneyden kuzeye doğru takip eden köyler; Mursal, Ürük, Gökçebel, Uluçayır, Susuzören, Bahtiyar, Kayaburun ve Güresin yerleşmeleridir. Kaynağını Yama Dağı'ndan alan bu çayın oluşturduğu vadi, Mursal'a kadar genişlemekte, buradan sonra ise daralmaktadır. (Fotoğraf 2.14).

FOTOĞRAF 2.13: Karabel Çayı Vadisi'nde Bahçeli Köyü'nün görünümü.

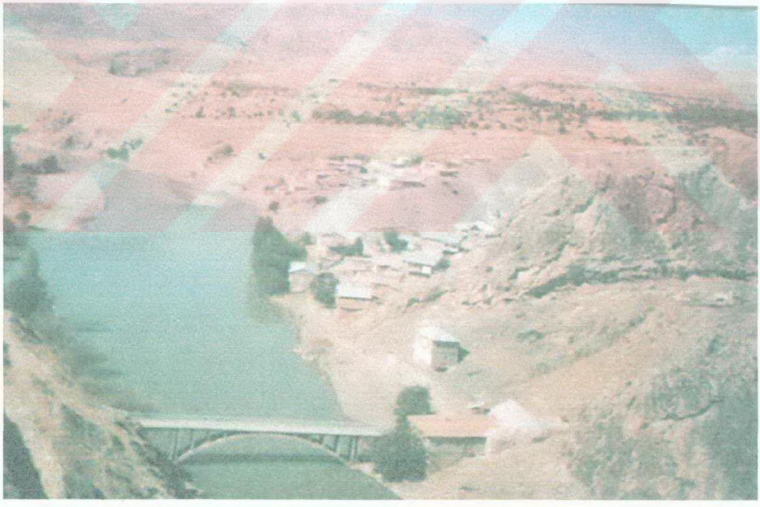
FOTOĞRAF 2.14: Nih Çayı Vadisi içinde yer alan Mursal'ın görünümü.

Palha Çayı Vadisi'ni güneyden kuzeye doğru takip eden köyler; Çakmakdüzü, Çayören, Karşıkonak, Beldibi, Beyköy, Derimli, Ağılcık, Yeşilyol, Selimoğlu, Handere, Atmalıoğlu yerleşmeleridir. Rüzgâra karşı korunaklı olan vadi köylerinde dut, üzüm, elma, armut, domates, fasulye ve biber gibi bağ ve bahçe ürünleri yetiştirilmektedir. Güneyde ve kuzeyde yer alan vadi köylerinin önemli problemlerinden biri ulaşım sorunudur.

2. 2. 2. 1. 1. 1. 2. Yükselti Basamaklarına Göre Köyler

Oldukça engebeli ve yüksek bir yapıya sahip olan ülkemizin ortalama yükseltisi 1132 m.dir. Ülkemizde nüfus dağılışı, nüfus yoğunluğu, şehir ve kır yerleşmelerinin dağılışı, geniş ölçüde yükselti ile ilişkilidir. Farklı iklim, bitki örtüsü ve toprak özelliklerinin oluşumuna zemin hazırlayan yükselti, farklı tarım faaliyetlerinin, değişik yerleşme ve yaşam şekillerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ancak reliyef ve buna bağlı olarak yükseltinin, gerek nüfus gerekse şehir ve kırsal yerleşmeler üzerindeki etkileri coğrafi bölgelerimize göre büyük farklılıklar gösterir.[190]

İç Anadolu ve Doğu Anadolu bölgeleri arasında geçiş özelliği gösteren Divriği ilçesinin bulunduğu yükselti kuşağı 900- 2800 metreler arasında değişir. Araştırma sahasında yerleşmenin en alt sınırını 950 m. eş yükselti eğrisi oluşturur. Divriği şehrinin doğusunda yer alan Adatepe köyü, bu yükseltideki tek yerleşmedir (Fotoğraf 2.15). Öte yandan yerleşmenin en üst sınırını 2050 m.dir. Bu yükseltide yer alan tek köy yerleşmesi ise Kaledibi köyüdür.

FOTOĞRAF 2.15: Araştırma sahasında yerleşmenin en alt sınırında yer alan Adatepe Köyü'nün görünümü(Divriği Harman Dergisi).

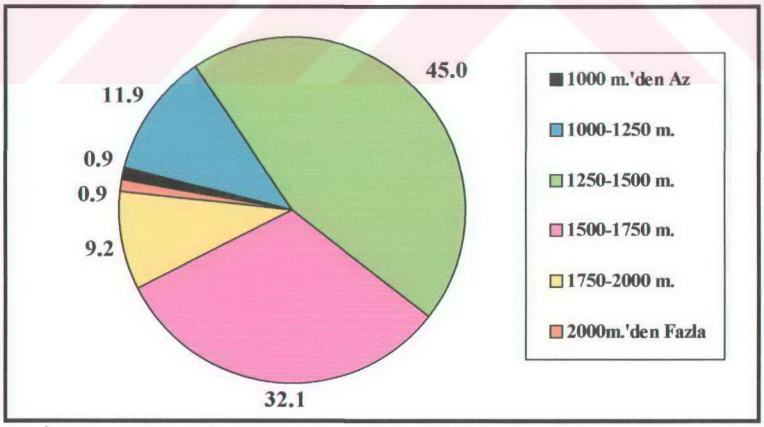
[190] KAYA, F., 2001, a.g.e., s. 128.

Araştırma sahasındaki köy yerleşmeleri 1250- 1500 metreler arasındaki kuşakta yoğunlaşır. Ancak, yükseltinin artışına ve eğim değerlerinin değişmesine bağlı olarak, yerleşme sayısı düşer ve nüfus azalır. Örneğin; Divriği ilçesindeki köylerin yükselti basamaklarına göre dağılımlarına bakıldığında, 1250-1500 metreler arasında 49 köy, 1500-1750 metreler arasında ise 35 köy tespit edilmiştir. Bu durum sahadaki yükselti ve nüfus arasındaki ilişkiyi doğrular niteliktedir. Yine yükselti faktörü yerleşmelerin geçim kaynaklarını ve yerleşme düzenini belirler (Tablo 2. 25; Şekil 2.18; Harita 2.5).

TABLO 2.25: Divriği İlçesi'nde Köy Yerleşmelerinin Yükselti Basamaklarına Göre Dağılımı (2003).

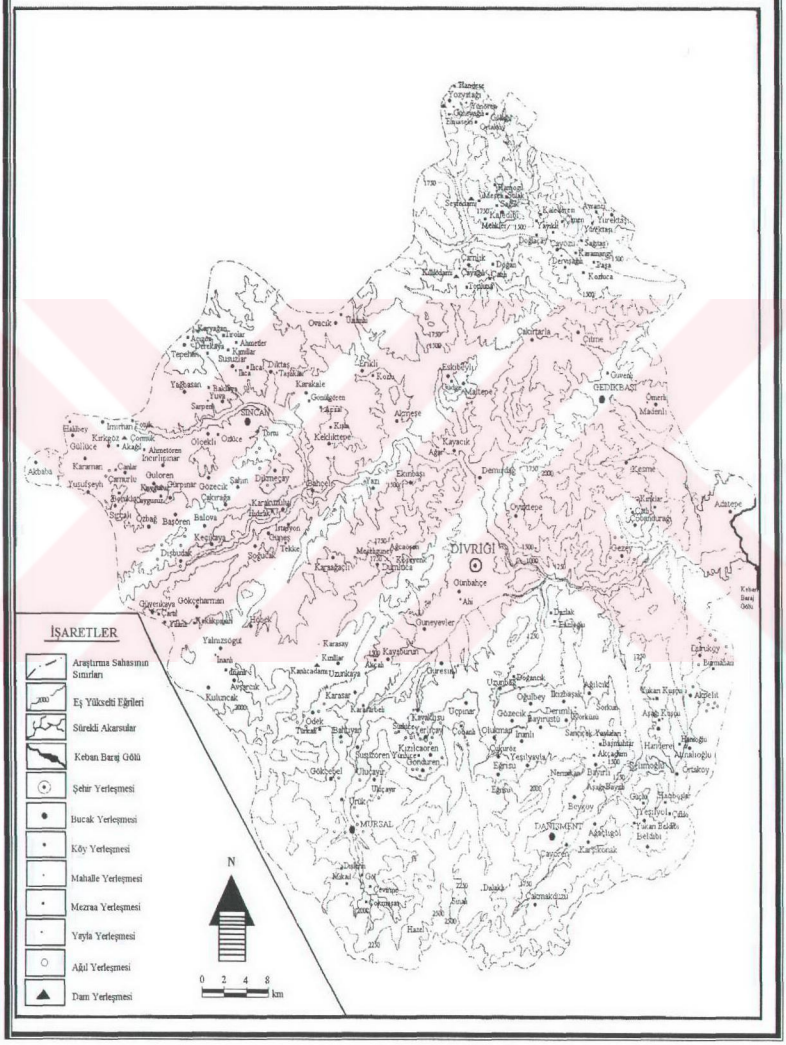
YÜKSELTİ BASAMAĞI (m.)	YERLEŞME SAYISI	%	NÜFUSU	%	ORTALAMA NÜFUS BÜYÜKLÜĞÜ
1000 ve >	1	0.9	124	1.4	124
1000 – 1250	13	11.9	1609	18.1	123.7
1250 – 1500	49	45.0	3379	39.0	69.0
1500 - 1750	35	32.1	2845	32.0	81.2
1750 – 2000	10	9.2	796	9.0	79.6
2000 ve <	1	0.9	7	0.08	7
TOPLAM	109	100	8884	100	81.5

KAYNAK: Devlet İstatistik Enstitüsü Verileri ve 1/100000 Topoğrafya Haritası.

ŞEKİL 2.18: Divriği İlçesi'nde Köy Yerleşmelerin Yükselti Basamaklarına Göre Dağılımı (2003).

HARİTA 2.5: DİVRİĞİ İLÇESİ'NDE YERLEŞMELERİN YÜKSELTİ BASAMAKLARINA GÖRE DAĞILIŞ HARİTASI (2003).

Araştırma sahasındaki toplam 109 köy yerleşmesinin 63'ü, 1500 m. eş yükselti eğrisinin altında kurulmuştur. En alçakta kurulmuş köy yerleşmesi, daha önce belirtildiği üzere 124 nüfuslu Adatepe köyüdür. Divriği ilçe merkezinin doğu sınırında yer alan bu köy, Fırat Nehri ile Çaltı Çayı'nın birleşim noktasına yakın bir konumda yer almaktadır. Divriği İlçesi'nin ikinci en alçakta kalan köy yerleşmesi ise Günbahçe Köyü'dür. Yaklaşık, 1050 m. yükseltide kurulan köyün nüfusu 349'dur. Neticede, 1500 m. yükseltinin altında yerleşme sayısının çok fazla olması, Çaltı Çayı'nın oluşturmuş olduğu vadi tabanları ve düzlük sahaların varlığına bağlanabilir. Yine, 1000-1250 metreler arasında köy sayısının, 1250-1500 metreler arasındaki köy sayılarına göre daha az olması, Palanga Ovası ve yakın çevredeki alanların tarım arazisi olarak kullanılmasıyla ilgilidir.

Divriği ilçesinde, 1500 – 1750 metreler arasında yer alan köy sayısı 35 olup, sahadaki toplam köy sayısına oranı % 32.1'dir. Bu yerleşmeleri genellikle sırt ve eteklere kurulmuş köyler oluşturur. Ova ve dağ üniteleri arasında aşınım yüzeyleri, sırt ve yamaçlar kademeli olarak yer alır. Ova tabanından, dağlara doğru basamak oluşturan morfolojik görünüm dikkat çeker. Palanga Ovası ve aşınım yüzeylerinden uzaklaştıkça, ekip biçmeye uygun tarım arazileri küçülmektedir. Araştırma sahasında, 950 – 1750 m. yükselti kuşağında, köylerin % 89.9'u yer almaktadır. Bu kuşakta ortalama nüfus büyüklüğü 81.2'dir. Yerleşmeye açık vadi tabanlarının bulunduğu yükselti değerlerinin bir sonucu olarak, nüfusun büyük bir kısmı da bu yükselti basamakları arasında yer almaktadır. Mursal Barajı'nın varlığı, çevresinde gelişen yerleşmeleri olumlu yönde etkilemiş ve tarım arazilerinde yaşanan sulama problemi çözüme kavuşmuştur.

Böylece yükseltinin artışına bağlı olarak, sahanın morfolojik görünümü, iklimi, bitki ve toprak dağılışları da değişmektedir. Bu faktörlerde meydana gelen değişme, köy yerleşme sayısının azalmasıyla dikkati çekmektedir. Günümüzde, sahada 1750- 2000 metreler arasında yer alan köy sayısı 10'dur. Bu yükseltilerde bulunan köylerin oranı % 9.2 olup, toplam nüfus içindeki payları ise % 9.0'dur. Yükseltinin artışına bağlı olarak, köylerin geçimlerini sağlayan koşullar da değişmiştir. Tarım arazilerinin azlığı nedeniyle, yöre halkı başka geçim kaynaklarına yönelmiştir. Nitekim, çayır alanlarının varlığı, hayvancılık faaliyetini desteklemiştir.

Yine araştırma sahasında 2000 m. ve üzerinde yer alan ve tek köy muhtarlığı statüsü taşıyan yerleşme Kaledibi köyüdür. Çengelli Dağı'nın güneybatısında yer alan

Kaledibi köyünün nüfusu 7'dir. Köy statüsü kazanamamış, Çakmakdüzü mezraası ise en yüksekte kurulmuş dönemlik kullanılan yerleşmeyi oluşturmaktadır. Bu yerleşmenin nüfusu ise 25'dir. Araştırma sahasında, devamlı yerleşmeleri ekonomik açıdan destekleyen dönemlik yerleşmelerin varlığı önemlidir. Köyleri ekonomik açıdan destekleyen, bu yerleşmelerin sayısı geçmişte, bugünkünden daha fazlaydı. Terör nedeniyle bu kesimlerde yer alan geçici ve devamlı yerleşmelerin büyük bir kısmı boşalmıştır. Boşalan yerleşmelere 1997 yılından sonra geri dönüşler olmuştur. Yerleşmenin dikey sınırının en son ulaştığı değer, ortalama 2350 m.yi bulmaktadır. Belirlenen bu yükseltiden sonra yerleşmenin tamamen ortadan kalktığı tespit edilmiştir. Yükseltinin artışına bağlı olarak, sıcaklık değerleri azalmış ve tarım arazileri küçülmüştür. Yağışların kar halinde düşmesi, ulaşım yollarının bu kesimlerde yılın büyük bir kısmında kapalı olması ve bitkilerin yetişmesi için gerekli olan optimal sıcaklığa ulaşamaması, yerleşmeyi sınırlandıran diğer faktörlerdir. Sonuç olarak denilebilir ki; Divriği'de devamlı yerleşmelerin % 99.1'i 2000 m.nin altında, % 0.9'u ise 2000 - 2250 metreler arasında toplanmıştır.

2. 2. 2. 1. 1. 1. 3. Yüzölçüm Büyüklüklerine Göre Köyler

Yerleşme ve ekonomik faaliyet sahaları arasında sürekli gelişen karşılıklı bir ilişki söz konusudur. Kırsal kesim açısından yerleşmelere hayat veren tarım topraklarının dağılışı ile nüfusun ve yerleşmenin dağılışı açısından bir denge kurulması gerekir.[191] Çünkü yerleşme ve ekonomik faaliyetler birbirini tamamlayan süreçlerdir. Yüzölçümü büyüklüğünün, köy ekonomik hayatı ve coğrafî açıdan öneminin büyük olduğu söylenebilir. Çünkü her yerleşme, daima kapladığı alandan daha geniş iktisadî faaliyet sahasına ihtiyaç duyar ve yerleşmeler de bu faaliyet sahasının genişliği ve potansiyeli ile ilgili olarak ya devam ederler yada küçülerek ortadan kalkarlar.[192]

Araştırma sahasında toplam köy yüzölçümü büyüklüğü 278200 hektardır. Esasen, 109 köy yerleşmesinin bulunduğu Divriği'de toplam araziye karşı, ortalama köy yüzölçümü ise 2552.2 hektardır. Divriği ilçesindeki köy yerleşmelerinin büyük bir kısmı bu değerin altındadır. Ekonomik faaliyet alanı olarak değerlendirilen mera, tarım arazisi gibi alanlar, yerleşmelerde az yada çok yer kaplamaktadır. Sahada yer alan Kaledibi, Yozyatağı, Kesme, Çakmakdüzü, Uluçayır, Göndüren ve Derimli köyleri

[191] BULUT, İ., 1998a, a.g.e., s. 94.
[192] ARINÇ, K., 1997, a.g.e., s. 178.

büyük yüzölçümüne sahip olan yerleşmelerdir. Belirtilen bu köyler 1500 m.nin üzerinde yer almaktadır. Yüzölçümlerinin büyük olmasının nedeni, yayla alanlarının varlığı ile açıklanabilir. Nitekim, Yama, Bozdağ, Çengelli ve Delidağ gibi dağlık alanlara doğru köylerin yüzölçümleri büyüktür.

Divriği ilçesinin en küçük yüzölçümlü köyleri ise, Adatepe, Selimoğlu, Atmalıoğlu, Çobandurağı ve Çitme'dir. Örneğin; Atmalıoğlu köyü, geçmişte, Selimoğlu köyüne bağlı dönemlik bir yerleşmeydi. Sonrasında nüfuslanan Atmalıoğlu yerleşmesi köy muhtarlığı statüsü kazanmış, Selimoğlu köyünün de ekonomik faaliyet alanları daralmıştır (Fotoğraf 2.16).

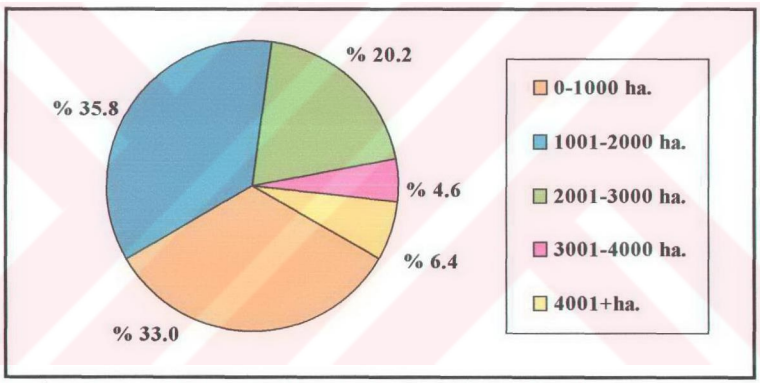
FOTOĞRAF 2.16: Selimoğlu Köyü'nden bir görünüm

Araştırma sahasındaki 109 köy yerleşmesinin % 33'ü (36 köy) 0 – 1000 hektar arasında yüzölçümüne sahiptir. Bu gruba giren köyler ova, sırt ve vadi tabanlarında yer almaktadır. Tarımsal faaliyetler bu köylerin başlıca geçim kaynaklarını oluşturmaktadır. Yüzölçümü 1000–2000 hektar arasında değişen köylerin toplam köy yüzölçümü içindeki payı % 35.8'dir (Tablo 2.26; Şekil 2.19). Bu yerleşmeleri genellikle etek köyleri temsil etmektedir. Tarımsal faaliyetlerin yanında hayvancılığın da geliştiği bu köyler, diğer yerleşmelere göre daha avantajlıdır.

TABLO 2.26: Divriği İlçesi'ndeki Köy Yerleşmelerinin Yüzölçüm Büyüklüklerine Göre Dağılımı (2003).

Köyün Yüzölçümü (hektar)	Köy Sayısı	%'si
0 - 1000	36	33.0
1001 - 2000	39	35.8
2001 - 3000	22	20.2
3001 - 4000	5	4.6
4001 ve üzeri	7	6.4
TOPLAM	109	100

KAYNAK: Divriği İlçesi Köy Sınır Defteri ve 1/100000 Topoğrafya Haritası.

ŞEKİL 2.19: Divriği İlçesi'ndeki Köy Yerleşmelerinin Yüzölçüm Büyüklüklerine Göre Dağılımı (2003).

Toplam köy yüzölçümündeki payı % 20.2'yi bulan sahada, 2001–3000 hektar arasında 22 köy yer almaktadır. Yine, 3001 – 4000 hektar arasında yüzölçümleri değişen ve sayıları 5'i bulan köylerin oranı % 4.6, 4000 ve üzerinde olan köylerin oranı ise % 6.4'dür. Yüzölçümü büyük olan yani 4000 hektarın üzerindeki köy sayısı 7'dir. Ekonomik açıdan hayvancılığın geliştiği bu köylerde, yaylacılık faaliyetleri önemlidir. Çengelli Dağı'nın batısında bulunan Kaledibi köyü, yerleşim alanı olarak sarp, kayalık ve eğim değerlerinin yüksek olduğu bir dağ köyüdür. Köyün gerçekte geçim kaynağını hayvancılık oluşturmakla birlikte, tarım ve ormancılık faaliyetleri de yapılmaktadır.

Köye ait olan irili ufaklı 20 mezraa bulunmaktadır.[193] Gobudu, Çayağıl, Günağıl, Burnaz, Sulak, Oynak, Gavurdamı ve Mercanpınarı mezraaları köyün önemli dönemlik yerleşmeleridir. Ekonomik açıdan bu yerleşmeler 1990'dan sonra kullanılamamıştır. Bunun esas nedeni, aynı yıllarda bölgede yaşanan terör eylemlerden ilk etkilenen yerleşmelerden biri olmasıdır.

2. 2. 2. 1. 1. 1. 4. Yerleşme Şekillerine Göre Köyler

Yerleşme dokularına göre köyleri toplu, dağınık ve gevşek olarak, üç gruba ayırmak mümkündür. Ev ve eklentilerinden oluşan yerleşme çekirdekleri, şayet toplu olarak bulunuyorsa, yani genellikle bir arada ve birbirine yakın inşaa edilmiş ise, toplu yerleşme olarak adlandırılırlar. Yerleşme çekirdeklerinin belli bir uzaklıkta yapılmış olmaları durumundaki yerleşme dokusuna ise, dağınık yerleşme denilmektedir.[194] Bu iki yerleşme arasında kalan yerleşme çekirdekleri ise gevşek dokulu yerleşmeler olarak tanımlanmaktadır.

Araştırma sahasındaki köy yerleşmeleri incelendiğinde, toplu dokulu köy yerleşmelerinin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Toplu, gevşek ve dağınık dokuların farklı oranlarda olmalarının başlıca nedenleri topoğrafya, su, mülkiyet durumu, ekonomik faaliyetler, sosyal yapı ve ulaşımdır.

Su, yerleşmelerin kuruluşunda her zaman etkili olan önemli bir faktördür. Su yetersizliğinin bulunduğu bölgelerde insanlar bir araya toplanmıştır. Ortalama yükseltinin fazla olduğu araştırma sahasında akarsular, dağları derin vadiler şeklinde aşındırmıştır. Derin vadi sistemlerinde akış gösteren akarsulardan yöre halkı yeterince yararlanamamaktadır. Akarsuyun genişleme gösterdiği vadi tabanları boyunca yerleşmelerin toplu kümelenmeler oluşturduğu dikkati çekmektedir. Esasen, arazinin dağlık olması, tarım alanlarının azlığı ve güvenlik sebepleriyle bölgedeki yerleşmeler toplu dokulu köy yerleşmeleri gelişmiştir. Divriği ilçesini, kuzey ve güneyden kuşatan dağlık alandaki köy yerleşmelerinin hemen hepsi, ya çok az sayıdaki kaynak suların yada devamlı akışa sahip akarsuların çevresinde kurularak, toplu köy görünümü kazanmıştır. Yükseltiye bağlı olarak yağışların yaza kayması, yaz sıcaklıklarında buharlaşmayla kaybedilen suyun miktarını azaltmakta ve birçok akarsuyun geç

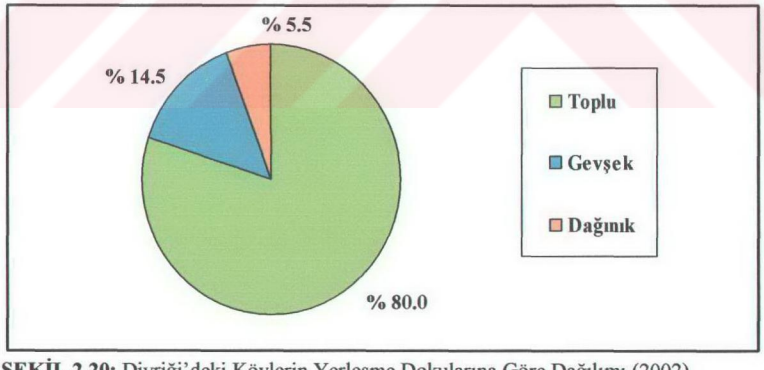
[193] Divriği Harman, 2002, Divriği Kültür Derneği Yayın Organı, Sayı: 13, ANKARA, s. 42.
[194] DOĞANAY, H., 1994, a.g.e, s. 254.

kurumasına neden olmaktadır. Yerüstü sularıyla birlikte, yeraltı sularının varlığı da sahadaki yerleşme dokusunun belirlenmesi açısından oldukça önemlidir. Araştırma sahasının kuzey ve güney sınırında yer alan yerleşmelerin kaynaklar etrafında kümelendiği görülmektedir. Çayözü, Yozyatağı, Çakmakdüzü, Çayören, Kaledibi, Çakırtarla, Selimoğlu ve Uzunpınar köyleri kaynaklar etrafında toplanmış, toplu yerleşmelerdir. Bu yerleşmelere bağlı olarak uzakta gelişen mahalle ve mezraa gibi dönemlik yerleşmeler ise gevşek dokunun oluşmasını sağlamıştır. Divriği ilçesindeki toplu dokulu köylerin sayısı 87 olup, toplam köy sayısının % 80'ini oluşturmaktadır. Geriye kalan köy yerleşmelerinin 16'sı gevşek dokulu, 6'sı da az dağınık yerleşme dokusu özelliği göstermektedir (Tablo 2.27; Şekil 2.20).

TABLO 2.27: Divriği İlçesi'ndeki Köylerin Yerleşme Dokularına Göre Dağılımı (2002).

YERLEŞME DOKUSU	KÖY SAYISI	%
Toplu	87	80.0
Dağınık	6	5.5
Gevşek	16	14.5
TOPLAM	**109**	**100**

KAYNAK: 1987 Köy Envanter Etüdü ve Yerinde Yapılan Gözlemler.

ŞEKİL 2.20: Divriği'deki Köylerin Yerleşme Dokularına Göre Dağılımı (2002).

Bir köy yerleşmesinde, belli bir şekil veya form aramak gerekmez. Kesin bir sınıflandırma yapmak mümkün olmasa da, jeomorfolojik elemanlardan vadiler, akarsular ve ovalar ile beşerî elemanlardan özellikle yollar ve tarlaların açık ve kapalı

tarla sistemi olup olmayışı, köy yerleşmelerine belli şekiller kazandırmıştır.[195] Araştırma sahasındaki köyler yerleşme plânı bakımından değişik tiplere ayrılmaktadır.

Divriği İlçesi genel olarak düşünüldüğünde, yerleşmeler akarsu ve yol kenarlarını takip eden bir yerleşim plânı oluşturur. Havzanın ortasında bulunan ilçe merkezîne değişik açılarla bir doğrultu oluşturarak, uzanan akarsu ve yollar ışınsal dokunun oluşmasına neden olmuştur. İlçenin yerleşme plânının oluşmasını sağlayan Çaltı Çayı batı - doğu yönünde uzun bir vadi sisteminin içinde akmaktadır. Çaltı Çayı'na kuzey ve güneyden katılan akarsular boyunca yerleşmeler gelişmiştir. Düz ve düze yakın eğimlerde kurulan köyler, çoğunlukla dairesel bir şekil gösterirken, dağ eteği ve vadi içlerinde bulunan köyler, topoğrafyanın oluşturduğu şartlara bağlı olarak elips veya üçgen şekillerni almıştır. Günbahçe, Güneyevler, Ovacık, Güllüce ve Mursal bu yerleşmelere örnek oluşturmaktadır (Fotoğraf 2.17).

FOTOĞRAF 2.17: Dağın eteklerinde kurulmuş olan Ovacık Köyü'nün görünümü.

Araştırma sahasında toplu dokulu köy yerleşmelerinin bir kısmı ise, aşınım yüzeyleri ve çok yüksek olmayan tepelik sahalar üzerine kurulmuştur. Karasar – Divriği yolu üzerindeki Höbek köyü ile Sincan – Divriği arasındaki yol üzerindeki yükselti değerinin çok fazla olmadığı tepelik alanlarda bulunan Güllüce, İmirhan, Çamurlu ve Oyuktepe bu tür köylere en güzel örneği oluşturmaktadır. Konutlar birbirine yakın plân

[195] DOĞANAY, H., 1994, a.g.e., s. 262.

özelliklerinde yapılmıştır. Ancak, sahada karayollarının tamamlanmasından sonra yerleşmelerin plânlarında bozulmalar olmuştur. Oval bir şekle sahip olan bu köyler, yol boyunca gelişmeye başlayınca uzunlamasına bir şekil göstermişlerdir (Fotoğraf 2.18).

FOTOĞRAF 2.18: Yol boyu gelişen köylere bir örnek; Yanlızsöğüt Köyü

Morfolojik yapı, sahadaki köylerin yerleşme plânının oluşmasında birinci derecede etkilidir. Merkezî bir noktadan dairesel olarak gelişen bu köylerde, ortak kullanımlara hizmet edecek okul, cami, kahvehaneler, muhtarlık ve bakkal dükkânları bir merkezde toplanmıştır. Dairesel plân özelliğine sahip olan bu köyler zamanla gelişerek ışınsal dokulu köylere dönüşmektedir. Divriği'yi çevreleyen dağlık sahalar üzerinde gelişen köylerde ise, topoğrafyanın etkisi, daha etkin olmuş ve özellikle yamaç köylerinin, etek ve ova tabanındaki yerleşme ünitelerine göre farklı biçimlerde ortaya çıkmalarına neden olmuştur. Topoğrafyaya bağlı gelişen bu oval yapılar, beşerî faktörlerin etkisi ile farklı şekillenmelere maruz kalmıştır. Araştırma sahasında demiryolu ve karayolunun sonradan geliştiği yerleşmeler oval bir görüntüden uzunlamasına gelişen bir görüntüye doğru değişiklik göstermektedir.

Araştırma sahasında topoğrafyaya kolay uyum sağlayan yerleşmelerden biri de vadi köyleridir. Vadilerin uzanış yönünde gelişme gösteren bu yerleşmelerde dik yamaçlar yerleşim plânını sınırlayan en önemli unsurlardır. Bu konuda, Ölçekli, Sincan, Demirdağ, Handere, Selimoğlu ve Atmalıoğlu en güzel örnekleri oluşturmaktadır.

Yerleşme şekillerini belirleyen faktörlerden biri de arızalı topoğrafyanın ortaya çıkardığı dar, küçük ve genellikle verimsiz olan tarım arazileridir. Dağlık alanlarda tarım arazileri uzaktadır. Bu nedenle, tarım arazileriyle köyler arasında gevşek veya az dağınık dokulu geçici yerleşmeler kurulmuştur. Bu geçici yerleşmelerin bir kısmı nüfuslanarak devamlı yerleşmelere dönüşmüş ve köylere mahalle olarak bağlanmışlardır. Ovalar, aşınım yüzeyleri, akarsu taraçaları, vadi tabanları, birikinti konileri ve havza düzlüklerinde kurulan devamlı ve geçici yerleşmeler, genel olarak toplu dokulu bir yerleşme şekline sahiptir.

Araştırma sahasında, yerleşmenin dokusunu belirleyen önemli unsurlardan biri de ulaşımdır. Sahada köyler arasında karayolları gelişmemiştir. Uzun, soğuk ve kar yağışlı geçen kış mevsiminde köy yolları kapanmaktadır. Kaledibi, Handere, Atmalıoğlu, Selimoğlu gibi yüksekte kurulmuş, eğim değerlerinin değiştiği yerleşmelerde kışın yollar uzun süre kapalı kalmaktadır. Birlik ve beraberlik içinde yaşama zorunluluğu olan bu yerleşmelerde toplu doku görülmektedir. Buna karşın, karayollunun yapıldığı kesimlerde yer alan köylerin de yerleşme şekillerinde değişimler söz konusudur. Örneğin; Çetinkaya–Karasar–Divriği karayolları boyunca yer alan Höbek, Karasar, Kayaburun gibi köyler karayolunun yapılmasıyla birlikte yol boyu gelişmeye başlamıştır. Yine, Divriği- Erzincan karayolu tamamlandığında, burada bulunan toplu dokulu köy yerleşmelerinin şeklinde bir değişme olacağı muhtemeldir.

Bir yerleşme şeklinin gelişmiş olmasında tarihi nedenlerde etkilidir.[196] Tarih içinde birçok devletin egemenliğinde kalan Divriği şehri, istila ve savaşlara karşı korunmak amacıyla, yerleşmede toplu doku özelliğini korumuştur. Çaltı Çayı kenarında bir kale içinde şehir önceleri yer almaktaydı.[197] Artan nüfus, azalan ekonomik gelirler ve güvenlik sorununun çözüme kavuşmasıyla, kaleden çıkan şehir halkı zamanla kale eteklerine, daha sonra da ova tabanına doğru yayılmıştır. Divriği'de kırsal yerleşmeler akarsu boyları ve düzlük sahaları takip ederek kurulmuştur. Köy yerleşmelerinin yeni kurulduğu dönemlerde, yerleşmelerin bir veya birkaç aileden oluşması, belki de, dağınık ya da gevşek bir yerleşme dokusunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Zaman içinde kurulan birçok yerleşme, yerleşim özelliğini kaybetmiştir. Yerleşim özelliğini

[196] ARINÇ, K., 1997, a.g.e., s. 182.
[197] SAKAOĞLU, N., 1978, Divriği'de Ev Mimarisi, Kültür Bakanlığı Yayınları: 274, Türk Sanat Eserleri Serisi: 8, İSTANBUL, ss. 5- 7.

kaybetmeyenler de bir merkezde toplanmışlardır. Ayrıca bölgede son dönemlerde meydana gelen ve ülke bütünlüğünü bozmaya yönelik olan terör olaylarının meydana getirdiği tehlikelere karşı korunmak için, toplu yerleşme bir zorunluluk halini almıştır.

Toplu dokulu köy yerleşmeleri çevresindeki dağılma eğilimi ile dağınık veya gevşek dokulu köy yerleşmelerinin oluşumunun sebepleri genelde benzerlik gösterir.[198] Nüfus artışı ve ekonomik yapıdaki gelişmeye bağlı olarak, yeni gelişen kısımlarında gevşek veya az dağınık bir yerleşim şekli ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak bu dağılımda, artan nüfusa karşı toprak yetersizliği, gelişen teknoloji, savunma endişesinin zamanla önemini yitirmesi, sosyal ve kültürel yapıda meydana gelen değişimler, ulaşım şartlarının gelişmesi ve tarımda makineleşme gibi, daha birçok faktörün etkisi olduğu düşünülebilir. Sonuç itibariyle yerleşme plânının oluşmasında doğal ve beşerî faktörler etkili olmaktadır. Bu tip köy yerleşmelerinde topoğrafyaya bağlı gelişmeler söz konusudur. Evlerin güneşe karşı konumları, gelişimi etkileyen diğer bir unsuru oluşturmaktadır.

2. 2. 2. 1. 1. 1. 5. Yer Adlarına Göre Köyler

Gerek yerleşmenin tarihi gelişimi, gerekse coğrafî çevrenin durumu hakkında bilgi edinîlen bir kaynak olması dolayısıyla yerleşme, yer ve mevkii adları üzerinde durulmasında yarar vardır.[199] Tarihte birçok devletin egemenliğine giren Divriği'deki yerleşim adları sürekli değişime uğramıştır. Sınırda yer alan bir şehir özelliği taşıdığından sadece isimler değil, yerleşmelerin yerleri de savunma şartlarına bağlı olarak değişmiştir. Malazgirt Zaferi'nden sonra Anadolu'ya gelen konar göçer Türkmen oymaklarının sayısında artışlar meydana gelmiştir. Anadolu içindeki boş arazilere Selçuklu Devleti Salgur, Bayak, Bozok oymaklarını yerleştirmiştir.[200] Yerleştikleri arazilere genellikle her boy veya oymak kendi adını vermiştir. Avşarcık, Erikli, Karamahmutlu ve Oğulbey köyleri örnek oluşturabilir. Diğer bazı köyler ise, aile adlarının sonuna mensubiyetlik bildiren "gil" ekinin ulanması ile oluşturulmuştur. Bu

---

[198] ARINÇ, K., 1991, a.g.e., s. 216.

[199] GÜNER, İ., ÖZDEMİR, Ü., ERTÜRK, M., 2000, *Bodrum - Milâs Yöresinde Devamlı Kır Yerleşmeleri*, Atatürk Üniversitesi Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı: 4, Atatürk Üniversitesi K.K.E.F. Basımevi, ERZURUM, s. 80.; KARABORAN, H, 1984, *Türkiye' de Mevki Adları Üzerine Bir Araştırma, Türkiye Yer Adları Sempozyumu Bildirileri*, 11-13 Eylül 1984, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırmaları Dairesi, Yay: 60, Seminer, Kongre Bildirilen Dizisi: 17. ANKARA. s. 108.

[200] GÜLSOY, E., 1991, a.g.e., s. 36.

lâkaplar eski bir Anadolu kasabasının toplum yapısı ile yakından ilgilidir. Aileleri tanıtan ve çoğunluğu, doğuşu yüzyıllar ötesine dayanan bu isimlerin büyük bir kısmı Türkçe kelimelerdir.[201] Geçmişte köy statüsü taşıyan bu yerleşmelerin bir kısmı özelliklerini kaybetmiş ve bir kısmı da geçici yerleşmelere dönüşmüştür. Karamangil ve Hamogiller bugün geçici yerleşmelerdir. Oymak beylerinin isimleriyle de köyler kurulmuştur. Halilbey, Karaman, Şahan, Melik ve Musabey örnek verilebilir. Çobandurağı'nın eski adı Kurtlarlı köyüdür. Oğuz Türkmenlerinden Kurtdallı Oymağı'na mensup birkaç aile tarafından kurulan köyün adı, Yer Adları Değiştirme Komisyonu tarafından 1960 yılında değiştirilmiştir. Çobandurağı Tepesi'nin yamaçlarında kurulu olan bu köy aynı ismi almıştır.

Anadolu'da, Selçuklular döneminde var olan birçok köy bugün ortadan kalkmıştır. Sosyal ve ekonomik açıdan kendini tamamlayan bazı köyler ise günümüze kadar gelmişlerdir. Başviran, Höbek, Avşarcık, Güneş ve Olukman köyleri bugün de aynı ismi taşıyan yerleşmelerdir. O dönemde yerleşik düzende olan Sülüklü, Muğri, Musabey, Ağcakaya, Samatı, Bezege, Sarasukud, Zilliköy, Asiköy, Aşılma yerleşmeleri ise bugün yoktur.[202] Bugün Sincan'a bağlı Gözecik köyünün XVI. yüzyıldaki ismi Ağin'di. Yine o dönemde var olan Melik köyünün ismi Keçikaya'dır. Dikmeçay (eski adı Eşke), Ekinbaşı (eski adı Kilisecik), Ağılcık (eski adı Tuğut), Uzunbağ (eski adı Karsi), Bayırüstü (eski adı Timisi), Kevendüzü (eski adı Anzagır) isimleri değişen diğer köylerdir.

Araştırma sahasında, Cumhuriyet öncesi dönemde Ermeni köylerinin olduğu bilinmektedir. Kurtuluş Savaşı yıllarında, Büyük Ermenistan Devleti'ni kurmak amacıyla, Rusya tarafından silahlandırılan Ermeniler, bölgedeki Türk köylerine saldırmıştır. Savaş sonrasında Ermeniler, bulundukları yeri terk ederek, İstanbul gibi büyük şehirlere veya yurt dışına göç etmişlerdir. Ermenilerin boşalttıkları köylerin yerine 1924 nüfus mübadelesiyle Yunanistan'dan gelen Türk nüfusu ve bölge halkı yerleştirilmiştir. Bu nedenle Ermenilerin yaşadıkları köylerin adları değiştirilmiştir. Maltepe (eski adı Hornovul), Yeşilyol (eski adı Arege), Uzunkaya (eski adı Pağram), Uluçayır (eski adı Vazıldan) ve Yeşilçay (eski adı Vartan) bunlara örnek gösterilebilir. Yine araştırma sahasındaki isimlerin farklılaşmasında sosyal, kültürel ve ekonomik

[201] ÇATALKAYA, A., 1998, a.g.e., s. 36.
[202] GÜLSOY, E., 1991, a.g.e., ss. 35-44.

alandaki gelişmelerin önemi büyüktür. Nitekim, Cumhuriyet dönemi içerisinde araştırma sahasında yer alan 109 köyün 59'unun adları değiştirilmiştir. Köy isimlerinin değiştirilmesine rağmen, yöre halkı tarafından eski köy adları kullanılmaktadır.

Bir yöreyi belirleyen isimleri inceleyen toponomi ilmi[203] bölgenin sosyal ve kültürel sorunlarının belirlenmesi açısından da önemlidir. Araştırma sahasında köy adları seçilirken, genellikle yerleşmelerin fizikî ve beşerî coğrafik özelliklerinin dikkate alındığı görülmektedir. Gerçekten, yörede coğrafya ile ilgili yerleşme adlarının fazla olması dikkat çekicidir. Yöre insanlarının doğaya uyum süreçlerinin bir sonucu olarak yerleşimlerin adları belirlenmiştir. Yerleşmelerin isimlerine dikkat edilirse sahanın topoğrafik yapısıyla ilgili doğru sonuçlara ulaşılabilir. Yükseltinin arttığı ve eğim değerlerinin kısa mesafelerde değiştiği sahada görülen olumsuz iklim şartları, kaya bloklarının yüzeylenmesine ve çözünmesine neden olmuştur. Tespitlerimize göre Kayaburun, Kayacık, Keçikaya, Güvenkaya ve Uzunkaya köyleri kayalıkların görünümünden dolayı bu adı almıştır.

Divriği'yi kuzey ve güneyden çevreleyen dağ ve tepelerde kurulmuş bulunan köy yerleşmeleri, adlarını bulundukları sitin topoğrafik özelliklerinden almıştır. Tepe kenarlarında, yamaçlarda, akarsu vadilerinde, küçük tepeler üzerinde ve etekte kurulmuş olan bu gibi yerleşmiş köyler arasında, bulunduğu mevkinin topoğrafik ismini alanlar çoktur. Adatepe ve Oyuktepe bulundukları tepelik alanlardan dolayı bu adları almışlardır.

Araştırma sahasında fitolojik elemanlarla ilgili yerleşme adlarına da rastlanılmaktadır. Bayırüstü, Akmeşe, Bayırlı, Yeşilyayla, Yanlızsöğüt, Ağaçlıgöl, Dişbudak, Karaağaçlı, Çamlık ve Kavaklısu köyleri çevrelerinde geniş yer kaplayan doğal bitki örtüsünden adlarını almışlardır.

Çaltı Çayı Havza'sına dahil olan Divriği'de, su kaynaklarından ismini alan yerleşmeler bulunmaktadır. Örneğin; Olukman, Eğrisu, Çamurlu, Dikmeçay, Gözecik, Kırkgöz, İncirlipınar, Çayözü ve Çayören köyleri adlarını su kaynaklarından alan yerleşmelerdir. Bununla birlikte su problemi yaşayan köyler de bulunmaktadır. Susuzlar ve Susuzören yerleşmeleri de adlarını bu özelliklerinden almıştır. Çamurlu köyü kaynak sular açısından oldukça zengin bir bölgede bulunmaktadır. Yeraltı suyu seviyesinin

[203] DOĞANAY, H., 1994, a.g.e., s. 334.

yüzeye yakın olması yerleşmeyi olumsuz yönde etkilemiştir. Köy, aşağı ve yukarı olmak üzere ikiye ayrılmıştır.

Divriği ilçesinde dam, ağıl, çiftlik, yayla ve bağ gibi geçici yerleşmelerden bazıları devamlı yerleşmeye dönüşerek, bağlı oldukları köyün mahallesi konumuna gelmişlerdir. Örneğin; Bahçeli, Uzunbağ, Yazı ve Özbağı köyleri eski bahçe evleriydi. Zamanla gelişerek köy statüsü kazanmışlardır. Karamanağıl, Çayağıl, Hasağıl, Çevirme, Taşlıkkom ve Yayla gibi geçici yerleşmeler bağlı oldukları köylerin mahalleleri durumuna gelmiştir.

Araştırma sahasındaki yerleşmelerin bazılarına da, ziyaretler ve dinî şahsiyetlerle ilgili adlar verilmiştir. Sincan'a bağlı Yusufşeyh eskiden ziyaret yerlerinden biriydi. Bu ziyaretin çevre nüfusunu artırmasıyla birlikte, zamanla köy olmuştur. Akbaba ve Yürektaşı (eski adı Merendi) köyleri din, gelenek ve görenekler çevresinde gelişen yerleşmelere örnektir.

Köy adlarında yapılan değişiklikler bazen isabetli olmamakla birlikte, yeni adların birçoğu köyün bulunduğu coğrafî çevreyi ve etnoğrafik özelliklerini iyi bir şekilde yansıtmaktadır.[204] Örneğin; Danişment'e bağlı Bayırlı köyü (eski adı Haşke) ismi bulunduğu topoğrafyaya uygun olarak değiştirilmiştir. Buna karşın, eski adı Kömek olan İkizbaşak köyünün ismini değiştirmek gerekmeyebilirdi. Eskiden Sultan Murat Caddesi adı verilen yolda kışın mahsur kalan yolcular bu köyde yaşayanlar tarafından barındırılırdı. Eski isminin Azerî dilinde dayanışma ve yardımlaşma anlamına gelen "Kömek" adının değiştirilmesi yersizdir.[205]

2. 2. 2. 1. 1. 1. 6. Ekonomik Faaliyetlere Göre Köyler

Türkiye köyleri, dolayısıyla araştırma sahasında yer alan köyler, temel ekonomik faaliyet ya da geçim kaynağının, ekip biçmeye dayandığı köyler, hayvancılığa dayanan köyler, meyve veya sebzeciliğe dayanan köyler gibi tiplere ayrılabilirler.[206] Divriği İç ve Doğu Anadolu bölgeleri arasında geçiş özelliği gösteren bir alanda yer almaktadır. Karasal iklim şartlarının görüldüğü bu topoğrafyada yüzey şekillerinin kısa mesafelerde değişmesi tarımsal fonksiyonları son derece sınırlandırmaktadır. Dağlık sahalarda temel

---

[204] ARINÇ, K., 1997, a.g.e., s. 172.
[205] Divriği Harman. 2002, *Kömek Köyü*, Divriği Kültür Derneği Yayın Organı, Sayı: 13, ANKARA, s. 43.
[206] ARINÇ, K., 1998, a.g.e., s. 249.

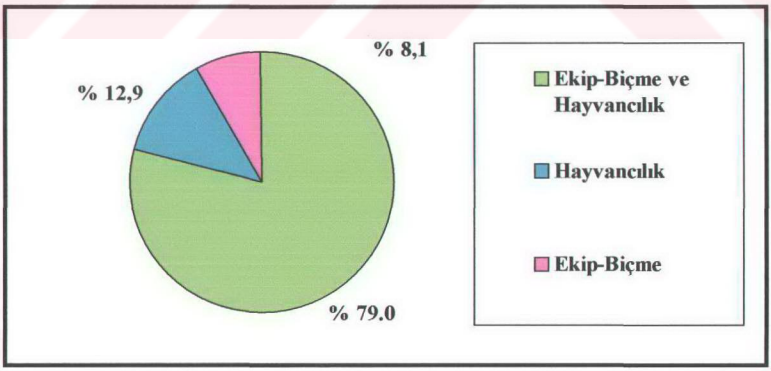
geçim kaynağı olan hayvancılık da yeterli düzeyde değildir. Ortaya çıkan bu olumsuz şartlara bağlı olarak, ekonomik faaliyetlerin çeşitlilik göstermesi zorunludur. Doğal ve beşerî şartlar bu iki faaliyetin genel olarak bütün yerleşmelerde yapıldığını göstermektedir. Faaliyetler arasındaki üstünlükleri belirlemek amacıyla bir sınıflandırma yapılmıştır. Divriği ilçesinde köy yerleşmelerini, temel geçim kaynağı ekip biçme-hayvancılığa dayanan köyler, hayvancılığa dayanan köyler ve ekip biçmeye dayanan köyler şeklinde üçe ayırmak mümkündür.

Araştırma sahasında yapılan gözlemlerle birlikte, elde edilen veriler değerlendirildiğinde, yöredeki 109 köyden 86'sının (% 79) birinci derecede temel geçim kaynağı ekip biçme-hayvancılığa, 14'ünün (% 12,9) hayvancılığa ve 9'unun ise (% 8,1) ekip biçmeye dayandığı tespit edilmiştir (Tablo 2.28; Şekil 2.21).

TABLO 2.28: Divriği Köy Yerleşmelerinin Temel Ekonomik Fonksiyonlarına Göre Dağılımı (2002).

TEMEL EKONOMİK FONKSİYON	KÖY SAYISI	%
Ekip biçme-hayvancılık	86	79.0
Hayvancılık	14	12.9
Ekip biçme	9	8.1
TOPLAM	109	100

KAYNAK: Divriği İlçe Tarım Müdürlüğü ve Yerinde Yapılan Tespitler.

ŞEKİL 2.21: Divriği İlçesi'nde Köylerin Temel Ekonomik Fonksiyonlarına Göre Dağılımı (2002).

Temel ekonomik faaliyetleri oluşturan ekip biçme-hayvancılık faaliyetini sahada, doğal çevre koşulları belirlemektedir. Çaltı Çayı'nın kuzey ve güneydeki dağlık araziyi parçalayarak derin vadiler oluşturduğu ve kısa mesafelerde eğim değerlerinin arttığı ve ekip biçmeye uygun tarım alanlarını sınırlandırdığı bir gerçektir. Buna karşın araziyi farklı açılarla derinleştirmesi lokal iklim şartlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu nedenle, çevresindeki ilçelere göre sahada daha çeşitli tarım ürünleri özellikle meyve ve sebze üretimi yapılmaktadır. Tarla tarımının en yoğun olduğu kesimler ova tabanı, aşınım yüzeyleri ve yüksekte kalmış olan plâto sahalarıdır. Geçmişte bu bölgelerdeki tarım arazilerinde sulama çok önemli bir problemdi. D.S.İ.'nin yaptığı Hes I ve Hes II. Sulama kanallarıyla bu sorun büyük ölçüde çözüme kavuşmuştur. Güneyevler, Gedikbaşı ve Günbahçe köylerinde tahıl tarımının dışında, bağcılık, sebze ve meyve üretimi yapılmaktadır. Ekip – biçme faaliyetinin olduğu köylerde hayvancılık ikinci sırada yer almaktadır. Bu köylerin yakınlarındaki mera alanları hayvancılık için önemli sahalardır. Yükseltiye bağlı dikey bir sınırlandırma yapılırsa alt yamaçlar tarıma, üst yamaçlar ise hayvancılığa ayrılmıştır.

Temel ekonomik faaliyetin hayvancılığa dayandığı köyler ortalama 1500 m.den daha yüksek kesimlerde yer almaktadır. Yükselti artışı ile birlikte düşen sıcaklıkların tarımsal ürün çeşitliliğini azalttığı, ilkbahar yağışlarının yaz mevsimine kayması gibi nedenlerden dolayı geniş meraların varlığı hayvancılığı desteklemektedir. Sahanın kuzey, güney ve batısındaki dağlık - tepelik alanlarda yer alan bu köylerin topraklarının verimsizliğinden ve yaz mevsiminde etkili olan kuraklıktan dolayı mera alanlarındaki otlar çok çabuk kurumaya başlar. Otların kuruduğu bu alanlar da küçük baş hayvancılığın, özellikle keçinin, daha fazla beslendiği dikkat çeker. Bu durum hayvancılıkla geçimini sağlayan köylerin bulunduğu topoğrafyanın engebeli olmasından kaynaklanmaktadır. Adatepe, Çobandurağı, Güresin, Bayırlı ve Beyköy köylerinin geçim kaynağının hayvancılık olmasında topoğrafya etkilidir. Yine bu köylerde hayvancılığın yapılmasında beşerî faktörler etkili olmuştur. Tarım arazilerinin miras yoluyla da bölünmesi, tarım alanlarının parçalı ve verimsiz olmasına neden olmuştur.

Ova ve kenar dağların eğim kesintisi meydana getirdiği kısımlarda yer alan etek köylerinin hemen hemen tamamına yakının temel geçim kaynağı hayvancılığa dayanmaktadır. Özellikle Höbek, Karasar, Yozyatağı, Ürük, Göndüren, Danişment, Çayözü, Çakırtarla ve Çakmakdüzü köylerinde çok geniş çayır alanları vardır.

Dolayısıyla, bu köylerde hayvancılıkla birlikte, kışlık kuru ot üretimi büyük önem kazanmıştır. Ekonomik açıdan değerlendirildiğinde yem açısından kuru ot köylüye kar sağlamaktadır.

Ekonomik fonksiyonların, köy yerleşmelerinin konumlarına göre de değişiklik gösterdiği dikkati çeker. Özellikle temel geçim kaynaklarındaki çeşitlilik ile yükselti arasında ters bir orantı vardır. Yükselti arttıkça ekonomik faaliyetlerdeki çeşitlilik azalmakta, buna karşılık yükselti azaldıkça çeşitlilik artmaktadır.[207] Ova tabanında yer alan köylerde ekip-biçme, bahçe kültürü bitkileri yoğunluk kazanırken, farklı ekonomik faaliyet sahalarının kesişme noktaları olan etek köylerinde, ekonomik fonksiyonlardaki çeşitlilik artar. Öyle ki, etek köylerinde fonksiyonların çeşitlenmesine bağlı olarak tarım dışı ekonomik sektörlerde çalışan kişi sayısında nispeten bir artış gözlenir.

Divriği'deki köy yerleşmelerinin geçim kaynaklarını belirleyen ve onların fonksiyonları arasında bazı farkların ortaya çıkmasına neden olan faktörler, yukarıda da belirtildiği gibi, toprak ve su kaynakları ile bu kaynakların dağılış ve niteliklerinde toplânmaktadır. Sulamalı tarım yapma imkânlarının pek bulunmadığı ve yetişme devresinin çok kısa olduğu, dağlık alanlarda temel geçim kaynağı, doğal koşulların belirlediği ekonomik çevrenin doğal bir sonucu olarak hayvancılığa dayanmaktadır.[208] Yükseltinin arttığı kesimlerde tarımda makineleşmeye gidilememiştir.

2. 2. 2. 1. 1. 2. Mahalle Yerleşmeleri

Mahalle yerleşmeleri, ister bir ailenin fertleri veya ayrı kökten gelen akrabalar olsun, isterse tam tersi olarak fertler arasında herhangi bir akrabalık bağı olmasın; ancak birbirleriyle sosyo-ekonomik bağlar kurmuş, karşılıklı bir dayanışma sistemine ulaşmış kimselerin birbirinden uzak veya yakın mesafede tesis etmiş oldukları meskenlerin meydana getirdiği toplu bir yerleşme grubu olarak tanımlanmaktadır.[209]

Araştırma sahasında yer alan köylerden bazıları, birbirinden ayrı konumlarda kurulmuş mahalle yerleşmelerinden oluşmaktadır. Divriği'deki mahalle yerleşmeleri kuzey ve güneyde yer alan dağlık sahaların yamaçlarında veya akarsuyun parçalandığı,

---

[207] ARINÇ, K., 1998, a.g.e., s. 155.
[208] KAYA, F., 2001, a.g.e., s. 155.
[209] TUNÇDİLEK, N., 1967, Türkiye İskân Coğrafyası, Kır İskânı (Köy Altı iskân şekilleri), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 1283, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No:49, İSTANBUL, ss. 107-108

tarım alanlarının sınırlandığı vadi içlerinde ortaya çıkmıştır. Bu yerleşmeler ekonomik açıdan gelir sağlayacak bölgelerde konaklama şeklinde başlamıştır. Mesafe olarak köye uzak olan mahalleler olduğu gibi, yakın konumlanmış mahalle yerleşmeleri de mevcuttur. Bu yerleşmeler morfolojik görünümünden dolayı toplu veya gevşek dokuludur. Araştırma sahasında gevşek dokulu mahalleler tarlalar içerisine inşa edilen tek ev ve eklentilerinden oluşmuştur. Duruköy, Çobandurağı, Handere, Ekinbaşı, Güneyevler, Uzunbağ, Kayaburun ve Üçpınar köyleri toplu dokulu yerleşmeler olmasına rağmen mahalleleri gevşek dokuludur.

Yükseltinin fazla olduğu araştırma sahasında eğim değerleri kısa mesafelerde değişmektedir. Nüfusun ekonomik yapısını olumsuz yönde etkileyen bu durum köye bağlı yeni mahallelerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Köyün dışında kurulan mahallelerin bazıları zamanla nüfuslanmış ve köy muhtarlığı statüsü kazanmıştır. Örneğin; Çakırtarla köyüne bağlı Uzunpınar başlangıçta bir mahalleydi. Zamanla nüfuslanan bu yerleşme köy durumuna gelmiştir. Handere köyüne bağlı Atmalıoğlu köyünde ise kademeli bir geçiş söz konusudur. Bu yerleşme ilk önce mahalle, sonra da köy muhtarlığı statüsü kazanmıştır (Tablo 2.29).

TABLO 2.29: Divriği İlçesi'ne Bağlı Köy Üniteleri İçindeki Kırsal Mahalle Yerleşmeleri (2002).

MAHALLENİN ADI	KÖYÜN ADI	NÜFUSU
Körküstü	Derimli	15
Ahi	Güneyevler	50
Ağar	Kayacık	35
İnanlı	Yanlızsöğüt	20
Aşağı Bayırlı	Bayırlı	25
Ömerli	Madenli	35
Kaygusuz	Gölören	14
Sarpen	Yuva	20
Yünören	Yozyatağı	-
Elmaseki		-
Güneyağılı		5
Dervişağılı	Çayözü	5
Çayağılı	Çamlık	10
Taşlıkan	Diktaş	18
Ilıca	Susuzlar	-
Çatlı	Çobandurağı	-
Kırıklar		-
Aşağı Kuşçu	Handere	-
Yukarı Kuşçu		4

KAYNAK: 1/100.000 Topoğrafya Haritası, Divriği Kaymakamlığı anket sonuçları ve yerinde yapılan gözlemler.

Nitekim, Divriği ilçesine bağlı köylerde mahalle nüfusları 4 ila 35 kişi arasında değişmektedir. Kayacık köyüne bağlı Ağar mahallesi nüfusu 35 kişi olup, sahanın en fazla nüfuslanan mahalle yerleşmesini oluşturmaktadır. Handere köyüne bağlı Yukarı Kuşçu mahallesinde 4 kişi bulunmaktadır.

Divriği'de mahalle yerleşmelerinin kuruluş yerleri de bağlı oldukları köyden çok farklı değildir. Geçmişte güvenlik nedeniyle yüksek kesimlerde yaşayan halk ilk yerleşme merkezlerini kademe kademe başka alanlara taşımışlardır. Geçmişte mevcut birçok devamlı yerleşme ortadan kalkmıştır. Bu değişimde mahallelerin etkisi büyüktür. Yine geçim kaynakları ve konut tipleri köylerle benzer özellikler taşımaktadır. Büyük ölçüde hayvancılık yapılmakta, tarımla ekonomik yapı desteklenmektedir. Konutlar ev ve eklentileri (ağıl, samanlık, kiler vb.) bitişik durumda yapılmaktadır. Ağıl, samanlık ve çoban damının evden ayrı olduğu meskenler de bulunmaktadır.

Araştırma sahasındaki mahallelerin mülkiyet durumları incelendiğinde, yerleşilen arazinin kişilerin kendisine ait olduğu tespit edilmiştir. Köyün dışında kendi arazisi üzerine yerleşen aileler zamanla nüfuslanmıştır. Örneğin; Madenli köyüne bağlı Ömerli mahallesi aynı aileye mensup 35 nüfuslu bir yerleşmedir. Yine Bayırlı köyünün aşağısında kurulan Aşağı Bayırlı mahallesi birkaç ailenin köydeki anlaşmazlıklardan dolayı kurduğu bir yerleşmedir. Bayırlı köyüne yakın kurulan bu mahalle köy statüsü kazanamamıştır (Fotoğraf 2.19).

FOTOĞRAF 2.19: Bayırlı Köyü'ne Aşağı Bayırlı Mahallesi'nin bir görünümü.

Netice itibariyle Divriği'de 2002 yılında 19 mahalle yerleşmesi bulunmaktadır. Köylere bağlı mahalleler, özellikle mezraa, kom, dam ve ağıl gibi geçici yerleşmelerin devamlı yerleşmeler haline dönüşmesiyle oluşmuş bir ara tip yerleşme olarak kabul edilebilir. [210] Kırsal kesimdeki mahalleler, Divriği ilçe merkezine uzaktır. Bu durum ekonomik ve sosyal yapı ilgili olmalıdır. Bugün, mahalle yerleşmeleri fonksiyonel ve nüfus özelliklerini büyük ölçüde kaybetmiş durumdadır.

2. 2. 2. 1. 2. Dönemlik Kırsal Yerleşmeler

2. 2. 2. 1. 2. 1. Mezraa Yerleşmeleri

Arapça bir terim olan mezru teriminin, Türkçe'ye adapte olmuş şekli olan mezraa; ekilen yer, ekilip biçilecek yer veya ekilmiş tarla anlamlarına gelmektedir.[211] Ülkemizde mezraa olarak isimlendirilen yerleşim birimlerinin, içinde bulundukları ortamın etkisiyle, kökenleri, iskân edilme süreleri, kullanım ve ekonomik faaliyet amaçları, mülkiyetleri, bağlı bulundukları merkez ve çevreyle ilişkileri, son olarak fiziksel yapıları açısından birbirinden farklı şekillerde karşımıza çıktıkları görülmektedir.[212]

En küçük yerleşme şekli anlamına gelen mezraalar yerleşme çekirdeği ile köy yerleşmesi arasında ara tip olarak kabul edilmektedir.[213] Tarım fonksiyonlu bu yerleşmeler, genelde köy ve kasabalardan uzakta ve onlardan bir tepe veya sırtla ayrılmış, tarım arazilerinin kenarında taş veya kerpiçten yapılmış tek katlı, ahır ve kom ile samanlık ve tezeklik gibi eklentileri olan basit meskenlerin, bir araya gelmesiyle meydana gelmiş, yada büyük toprak mülkiyetinin egemen olduğu eğimlerinin arttığı ya da büyük toprak mülkiyetinin egemen olduğu yerlerde karşılaşılan bir yerleşme tipidir.[214] Ekonomik açıdan köye bağlı ve köyün çevresinde yer alan, köyün tarım hayatını destekleyen bu geçici yerleşme, onun mahalle ünitesi durumuna gelmiş, az sayıda meskenden oluşmuş devamlı bir yerleşme de olabilir. [215]

---

[210] ARINÇ, K., 1991 a.g.e., s. 200.

[211] ALAGÖZ, C.A., 1941, *Coğrafya Terimleri Hakkında Muhtıra*, Birinci Türk Coğrafya Kurumu Kongresi, Raporlar-Müzakereler-Kararlar, ANKARA, s. 155.

[212] TUNCEL, H., 1996, *Mezraa Kavramı ve Türkiye'de Mezraalar*, Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezî Dergisi, Sayı: 5, ANKARA, s. 92.

[213] ARINÇ, K., 1997, a.g.e., s. 187.

[214] ÖZGÜR, M, 2001, a.g.e., s. 96.

[215] ERİNÇ, S., 1953, Doğu Anadolu Coğrafyası, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 15, İSTANBUL, s. 38.; DOĞANAY, H., 1994, a.g.e., s. 279.

Mezraa yerleşmeleri, araştırma sahasında en yaygın olan dönemlik kır yerleşmeleridir. Divriği ilçesinde, geçmişte sayıları daha fazla olan mezraaların bir kısmı devamlı yerleşmelere dönüşürken, bir kısmı da bu özelliğini kaybetmiştir. 1530 yılında 171 mezraası bulunan Divriği'de, sayı 1548'de 201 mezraaya ulaşmıştır.[216] Geçmişte mevcut olan, ancak günümüzde bu özelliğini kaybeden yerleşmelere Karsik, Sükünür, Aşağı Zağur, Dilge, Karacaviran, Huni, Kızılcaviran, Yoğanköy, Alanköy, Altuntaş, Kızıllar, Gözeli, Aktaş, Doluca, Alacahisar, Koçköprü, İlkondu, Doğuzalanı, Yellüce, Güller, Pir Eyüp, Bozlucahan, Pirlik, Köpüklü, Duruca, Arkana, Çömlek, Kürek, Karaöyük ve Musabey gibi mezraalar örnek gösterilebilir.[217]

Araştırma sahamızda mevcut mezraa yerleşmeleriyle ilgili kavram sorunu bulunmaktadır. Köy İşleri Bakanlığı'nın 1960 yılında yaptırdığı köy envanter etütlerinde dam, oba, divan, mahalle, kom, mezraa için mahalle yerleşmeleri başlığı altında ve o yörede mahalle adı verilen isimler kullanılmıştır. Diğer taraftan günümüzde genel yönetimler köy muhtarının bulunduğu yerleşim birimini merkez köy, birden çok ve birbirinden ayrı yerleşim birimlerinden oluşursa ve bunlarda da nüfusları sebebiyle muhtarlık kurulmuş ise mahalle, şayet muhtarlığı olmayan ve köy merkezinden uzakta kurulmuş diğer yerleşim birimleri ise mezraa olarak isimlendirmektedir.[218] Araştırma sahamızda fonksiyonel açıdan mezraa özelliği taşıyan, ancak köye bağlı mahalle ünitesine dönüşmüş yerleşme sayısı 86 adettir. Bu mahallelerin bir çoğu günümüzde nüfus ve yerleşme özelliğini kaybetmiş, geçici yerleşmeler olarak kalmıştır.

Sahadaki mezraa yerleşmelerinde 528 ailenin olduğu, nüfuslarının 4 ila 50 arasında değiştiği tespit edilmiştir. Güneyevler köyüne ait olan Ahi mezraası, araştırma sahasının en büyük mezraası olup, devamlı yerleşme özelliği kazanmıştır. Ekip-biçme ve hayvancılık faaliyetlerini bir arada sürdüren bu mezraada 50 kişi yaşamaktadır. Nüfusunun diğer mezraa yerleşmelerine göre daha fazla olması, Divriği ilçe merkezine yakın olmasından kaynaklanmaktadır. Yine yöredeki 35 mezraada nüfus bulunmamaktadır. Dolayısıyla, bu yerleşmeler dönem içerisinde ekonomik ihtiyaçlara göre kullanılmaktadır. İlkbahar aylarında gelmeye başlayan nüfus, sonbahar aylarında daimi yerleşim alanlarına geri dönmektedir (Tablo 2.30).

---

[216] ÇATALKAYA, E., a.g.e., s. 40.
[217] ÇATALKAYA, E., a.g.e., ss. 40-47.
[218] TUNCEL, H., 1996, a.g.e., ss. 76-77.

TABLO 2.30: Divriği İlçesi'nde Mezraa Yerleşmeleri (2003).

Bucağı	Köyün Adı	Mezraa	Nüfusu	Bucağı	Köyün Adı	Mezraa	Nüfusu
MERKEZ	Çiğdemli	Dazlak	7	SİNCAN	Susuzlar	Ahmetler	0
		Fazlıoğlu	0			Derekaya	0
	Derimli	Körküsü	15			Ilıca	10
	Duruköy	Burmahan	0			Kımıllar	5
	Erikli	Kozlu	6			Tirolar	3
	Eskibeyli	Güdge	6		Tepehan	Acıgöz	0
	Gökçehaman	Keklikpınarı	6			Karyağan	0
	Güneş	Tekke	0		Yuva	Sarpan	20
		İstasyon	8			Baklaya	0
	Güneyevler	Ahi	50	GEDİKBAŞI	Yürektaşı	Ayrancı	13
	Güvenkaya	Çartıl	0			Yürektaşı	5
		Yılanlı	0		Çamlık	Çatılı	13
	Karakale	Gönülgören	4			Doğan	15
		Apsal	4			Topluca	0
	Karakuzulu	Hıdırlık	0		Çayözü	Çimen	5
	Kayaburun	Akçalı	0			Doğlaçay	0
	Kayacık	Ağar	35			Devrişgil	0
	Maltepe	Kutlugöl	6			Karamangil	0
		Karaali	6			Sağırtaş	5
		Uzunpınar	0			Kalederesi	0
	Soğucak	Maden	0			Yayıklı	0
	Uzunbağ	Doğancık	12			Kozluca	0
	Üçpınar	Çobanlı	6			Paşa	0
	Yanlızsöğüt	İnanlı	20		Çobandurağı	Çaltı	15
MURSAL	Mursal	Dişlerin	0			Kırıklar	15
		Mikail	10		Gedikbaşı	Güvenli	14
		Çokmasat	13		Kaledibi	Meşeli	0
		Çevirme	0			Sağlık	0
		Göl	0			Melikler	0
	Kavaklısu	Sütlüce	15			Sulak	0
	Karasar	Karasarbeli	0			Hamoğil	0
	Kızılcaören	Yünlüce	20		Madenli	Ömerli	35
	Ödek	Türkali	15		Yozyatğı	Handere	4
SİNCAN	Sincan	Tortu	0			Ortaköy	4
	Çamurlu	Canlar	0			Gölağıl	0
	Gölören	Kaygusuz	14	DANİŞMENT	Atmalıoğlu	Hanioğlu	12
	Güllüce	Halilbey	0		Bayırlı	Akçadam	10
	İmirhan	Fötük	4			Başmuhtar	15
	İncirlipınar	Ahmetören	0		Beldibi	Yukarıbeldibi	4
	Kekliktepe	Kışla	6		Handere	Y.Kuşçu	0
	Kırkgöz	Akağıl	0			A.Kuşçu	0
	Ovacık	Üzümlü	0		Yeşilyol	Güçlü	0
	Ölçekli	Özlüce	0			Hacıboşlar	5
	Sırçalı	Boruklu	4			Çiftlik	0

KAYNAK: Divriği Kaymakamlığı anketleri ve yerinde yapılan gözlemler.

DOĞANAY'ın belirttiği gibi, mezraaların başlıca oluşum nedeni, köylerdeki bazı ailelerin, ya hiç toprağının olmayışı veya az oluşu sebebiyle bu yerleşmeleri ekip-biçme ve hayvancılık sahaları olarak kullanmaya başlamalarıdır. Hazineye ait araziyi ele geçirme, aile içi geçimsizlik gibi sebeplerle ayrılanlar köyden uzak olan yerleşmeler kurmuşlardır.[219] Nitekim, yöredeki mezraa yerleşmelerinin coğrafî dağılımı ve kuruluş yerleri gözden geçirildiğinde, bu yerleşmelerin köyden çok daha küçük olan tarımsal ekonomik geçim sahaları içinde yer aldıkları dikkati çekmektedir. Mezraa yerleşmeleri, genellikle su kaynaklarının yakınında ve ekme-biçme şeklindeki tarımsal faaliyetlere nispeten elverişli olan yörelerde kurulmuştur.[220] Divriği ilçesinde mezraalar kuzey ve güneydeki dağlık alanlarda ve yüksek kesimlerin düzlük alanlarında dağılış göstermektedir. Bu durum, yüzey şekillerinin yerleşmelerin kuruluşunda etkili olduğunu göstermektedir.

Tarım alanlarının kısıtlı olduğu araştırma sahasında zorunlu olarak hayvancılık temel geçim kaynağı olmaktadır. Mezraa yerleşmelerine, düzlük sahalarda veya tarım açısından verimli olan arazilerde rastlamak mümkün değildir. Ekip-biçme faaliyeti mezraanın çevresinde bulunan, nispeten yükseltisi az ve eğim değerlerinin fazla değişmediği alanlarda yapılmaktadır. Yükselti ve buna bağlı olarak ortaya çıkan düşük sıcaklıklar birçok tarım ürününün yetişmesine imkân vermez. Bu nedenle buğday-arpa tarımı yapılmaktadır. Ayrıca su problemi yaşanmayan mezraalarda çabuk büyüyen *Kanada Kavağı* yetiştirilmektedir. Yine hayvanların beslenmesi için gerekli olan geniş çayır alanları bulunmaktadır. Bu çayırların bir kısmı kışlık ot olarak ayrılmaktadır.

Mezraalardaki mülkiyet sistemi, köydekilerden çok farklı değildir. Mülkiyet sistemi genellikle kişi veya ailelere aittir. Belli bir köyden, belli aile sayısı tarafından yararlanılan ve o ailenin mülkî durumunda olan mezraalar kiraya verilmektedir.[221] Çayır-mera alanından yararlanan köy veya aile, bu yerleşmedeki meskenlerin bakım ve onarımını genellikle yapmaktadır. Ailelere ait olan mezraalar miras yoluyla parçalanmaktadır. Parçalanan parsel, sahibi tarafından işletilememekte, ekonomik anlamda kazanç sağlamamaktadır. Araştırma sahasında eski yerleşim merkezleri olan Mursal ve Çayözü yerleşmelerine ait olan mezraalar büyük mülkiyete sahiptir.

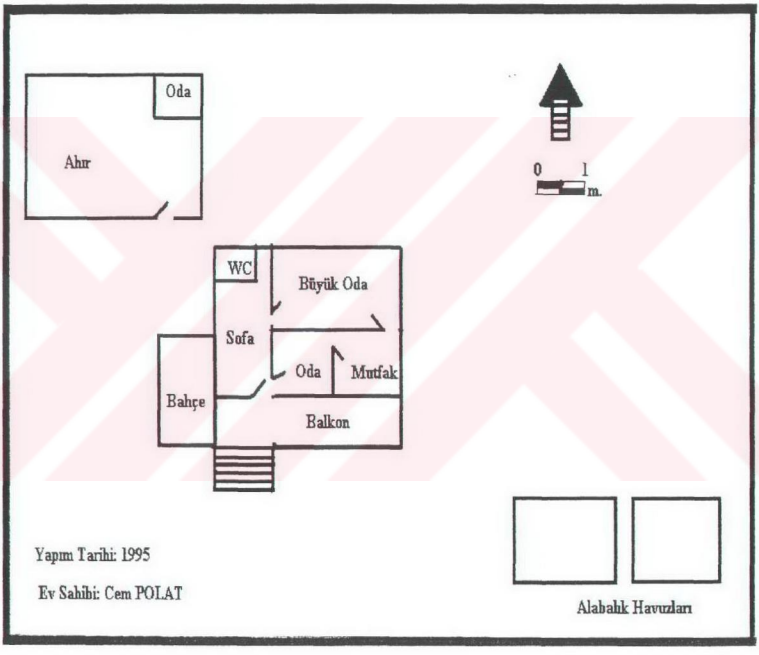
---

[219] DOĞANAY, H., 1994, a.g.e., s. 279.

[220] ŞAHİN, F., 2000, *Refahiye ve Çevresi'nde Geçici Kır Yerleşme Şekilleri*, Atatürk Üniversitesi Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı: 4, ERZURUM, s. 184.

[221] DOĞANAY, H., 1994, a.g.e., s. 280.

Araştırma sahasındaki konut tipleri, topoğrafyaya ve iklim şartlarına paralel şekillenmiştir. Mezraa konutları, köy konutlarına benzemesine rağmen meskenlerin plânları ekonomik uğraşı olan hayvancılık üzerine yapılmıştır. Konutlarda kullanılan yapı malzemesi taş ve topraktır. Ahır, ağıl, kümes, tandır evi, kiler ve tezeklik gibi eklentiler yapılmaktadır. Taşlarla örülen dış duvar, çamur harcı ile sıvanmaktadır. Ev ve eklentilerin ısınması için pencereler küçük, çatı basık ve tek katlıdır. Hayvan barınakları, evden birkaç metre ile 50 metre mesafede bulunmakta, çoban, ağıl içerisine yapılan çoban evinde kalmaktadır (Şekil 2.22).

ŞEKİL 2.22: Mursal'ın Güneyindeki Çokmaşat Mezrasında Bir Konut Tipi (2003).

Divriği ilçesindeki mezraa yerleşmelerinde birtakım problemler yaşanmaktadır. Bu yerleşmelerin 35'inde nüfus bulunmamaktadır. Örneğin; Ovacık köyüne ait olan Üzümlü mezraasında kış aylarında nüfus bulunmaz. Bu durum mezraanın dönemlik olarak kullanıldığını göstermektedir. İlkbahar aylarında başlayan ekip-biçme faaliyetleri ve hayvancılık bir arada yapılmaktadır (Fotoğraf 2.20).

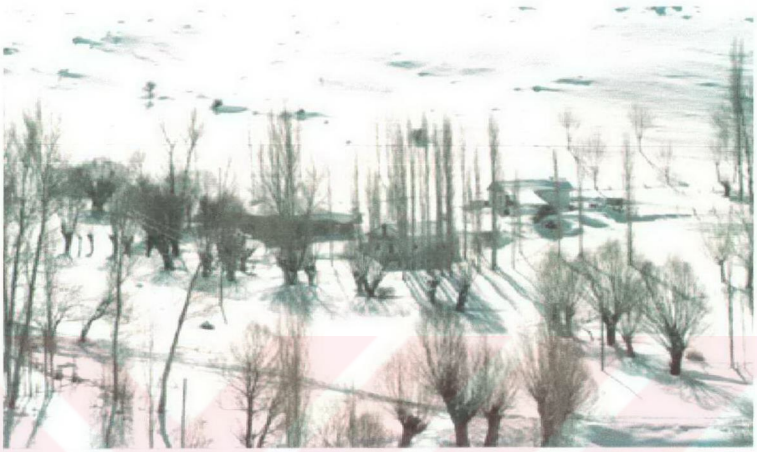
FOTOĞRAF 2.20: Ovacık Köyü'ne ait Üzümlü Mezraası'nın bir görünümü.

Bölge ekonomisi açısından 1990'lı yıllarda hayvancılık önemliydi. Meydana gelen terör olayları nedeniyle mevcut mezraaların büyük çoğunluğu boşaltılmış, buradaki nüfus bağlı oldukları köylere gönderilmişti. Aynı dönemde halkın güvenliğinin sağlanması amacıyla da geçici yerleşmelere olan hareketlilik yasaklanmıştı. Geçim kaynağı hayvancılığa dayanan köy yerleşmelerinden şehir dışına göçler başladı. Kullanılmayan mezraalarda zamanla harabe yıkık bir görünüm aldı.

Mezraa yerleşmelerinde yaşanan diğer bir problem de kışın kar yağışına bağlı olarak ulaşım yollarının kapanmasıdır. Özellikle yüksek yerlerde olan mezraalarda yollar 2-3 ay kapalı kalabilmektedir. Rüzgâr ve tipi nedeniyle zaman zaman elektrik kesintisi de yaşanmaktadır. Bu mezraalarda okuma çağına gelen çocuklar Divriği Yatılı Bölge Okulu'nda öğrenimine devam etmektedir.

Mursal bucağına bağlı olan Çokmaşat mezraası, ilçe merkezîne 45 km. uzaklıktadır. İki ailenin yaşadığı bu mezraada tarım ve hayvancılık faaliyeti sürdürülmektedir. Diğer mezraalardan farklı olarak alabalık yetiştiriciliği de yapılmaktadır. Çokmaşat mezraasının kış nüfusu 13 kişidir. Kış aylarında da bu yerleşmede nüfusun bulunması devamlılık özelliği kazandığını göstermektedir. Konutlar, toprak malzeme ile yapılmış, üstü yine toprak ve ağaçla örtülmüştür.

Eklentiler evden ayrı durumdadır. Tek katlı meskenin sofa adı verilen balkonu bulunmaktadır. Bu yerleşmede kavak yetiştiriciliği de yapılmaktadır. (Fotoğraf 2.21).

FOTOĞRAF 2.21: Çokmasat Mezrası'nın bir görünümü(M. Yunusoğlu).

Karasivri Tepesi'nin yamacında Killik, Üçler Tepesi'nin batı yamacında Nebiağılı, doğusunda Boruklu sahanın mezraalarının her biri bir aileye aittir. Bu kesimdeki mezraalarda temel ekonomik geçim kaynağı hayvancılıktır. Yaylalara Mayıs sonunda çıkılmakta ve Eylül ayı sonunda dönülmektedir. Buradaki mezraaların yapımında kerpiç ve taş kullanılmıştır.

Çamlık köyünün Gilgili mezraası kuzeyde bulunmaktadır. Geçici yerleşme olan bu mezraa birkaç ailenin mülkiyetindedir. Bu mezraada da konut yapısı ve eklentileri diğer mezraalarla büyük ölçüde aynı özellikleri taşımaktadır. Farklı olarak ise evlerde ahşap malzeme kullanılmaktadır. Hayvancılık başlıca geçim kaynağıdır. Ekip-biçme ve meşe ticareti köy halkı tarafından yapılmaktadır.

Çobandurağı köyünün Kırıklar, Zeynikler ve Çaltı olmak üzere üç mezraası bulunmaktadır. Çaltı mezraasının yerleşimi çok eski olmakla birlikte, Kırıklar, Zeynikler mezraaları yaklaşık 80-90 yıl önce Pertek tarafından gelip bu yöreye yerleşen Kurmaş aşiretine mensup aileler tarafından kurulmuştur. Zeynikler mezraası dışında ,diğer iki mezraada ise 5 aile yaşamakta meyvecilik, sebzecilik ve hayvancılıkla

uğraşmaktadır. Aynı zamanda buradaki aileler demiryollarında çalışmaktadır.[222] Neticede mezraa yerleşmeleri, devamlı veya geçici olsun köylere önemli bir ekonomik kaynak sağlamaktadır. Ancak köyden uzak ve nüfusları az olan bu mezraalarda asayiş düzenlemelerinin yapılması, bölge güvenliğinin sağlanması gerekmektedir. Az nüfuslu bu yerleşmelerde alt yapı ile ilgili sorunlarda çözümlenmelidir.

2. 2. 2. 1. 2. 2. Yayla Yerleşmeleri

Araştırma sahasında yayla yerleşmelerine rastlanılmaktadır. Yaylanın eski Türkçe'de yaz mevsimi anlamına gelen ***yay*** kökü ile hayvanları açıkta ve dağınık otlatma manasını da ifade eden yaymak mastarından çıktığı sanılmaktadır.[223] Fizikî coğrafya terimi olarak yayla (plâto), akarsularla derin bir şekilde yarılmış, yüksek veya yüksekçe düzlüklerdir.[224] Beşerî coğrafya terimi olarak ise yayla, yazları hayvanların otlatıldığı köyün dışında olmakla birlikte; idarî ve ekonomik bakımdan köye bağlı ve onu destekleyen, bazen yıllık dinlenme amacıyla kullanılan, mevsimlik oturulan konutların da bulunduğu dağların yüksek kesimlerindeki düzlükler olarak ifade edilmektedir.[225]

Köken itibariyle yayla sözcüğünden, ot temin etmek ve otlatmak amacıyla sürülerin dağ sıralarındaki yamaç ve düzlüklere yayılmasından bahsedilmekte, yayla ile yaylak sözcüğünün de buradan türetildiği belirtilmektedir.[226] Yerleşme coğrafyası açısından yayla, münferit bir yerleşme ile köy arasında ara şekil olarak ekonomik faaliyetlerin ortaya çıkardığı bir yerleşimdir.[227]

Yaylacılık ise, step bölgelerinde, yükselti farkının neden olduğu, iklim değişiklikleri sonucu, farklı dönemlerde olgunlaşan bitki örtüsüne bağlı olarak hayvan sürülerinin yer değiştirmesi ile ilişkili bir faaliyettir.[228] Bu faaliyetler iklim, topoğrafya, sosyo-ekonomik yapı ve geleneklere bağlı olarak gelişmekte ve köy hayatını desteklemektedir.

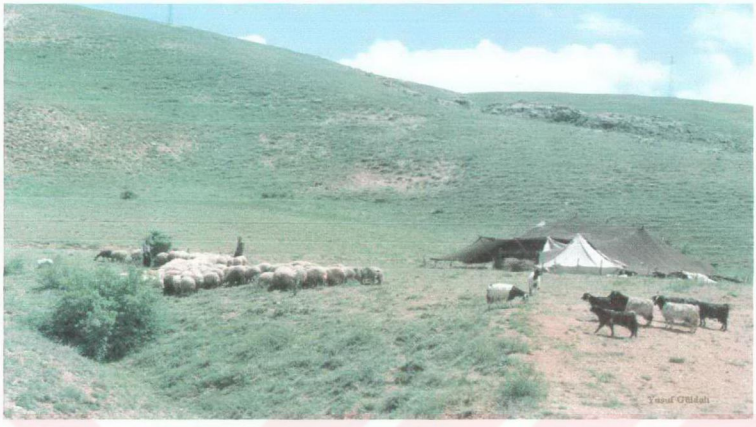
[222] Çobanduraği Köyü Kültür ve Dayanışma Derneği Başkanı, Cengiz Çalış'tan bilgi edinilmiştir.
[223] ÖZGÜR, M. 2001, a.g.c., s. 92.
[224] DOĞANAY, H., 1994, a.g.e, s. 265.
[225] ZAMAN, M. 2000, *Tonya İlçesinde Oba-Yayla Yerleşmeleri ve Yaylacılık*, Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı: 3, ERZURUM, s. 224.
[226] DARKOT, B., 1972, Türkiye İktisadî Coğrafyası, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 1307, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 51, İSTANBUL, ss. 131-132.
[227] TANOĞLU, A., 1969, a.g.c., s. 256.
[228] EMİROĞLU, M, 1977, *Bolu'da Yaylalar ve Yaylacılık*, Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Yayınları No: 272, ANKARA, s. 16.

Yayla yerleşmelerinin ortaya çıkmasındaki temel neden ekonomiktir. Akarsular tarafından derince parçalanmış olan arazinin, deniz seviyesinin 1000 m.nin üzerinde yer alması, eğim değerlerinin kısa mesafelerde artması, iklimin ortaya çıkardığı olumsuzluklar ve yeterli tarım alanlarının bulunmaması yaylacılığı zorunlu hale getirmiştir. Tarım alanlarının sınırlı olduğu köylerde hayvan besleyen aileler yüksek kesimlerdeki bu çayır alanlarından daha iyi yararlanmak, kışlık ot ihtiyacını karşılamak amacıyla Mayıs ve Eylül ayları sonlarında yer alan devrede bu alanlara dikey yönde hareket etmektedir.

Divriği ilçesinde 21 köyde yayla bulunmaktadır. Bu yaylaların büyük çoğunluğu güneydeki Yama Dağı ve Sarıçiçek Dağları çevresinde toplanmıştır. Geçmişte ekonomik açıdan köye önemli destek sağlayan bu yaylalardan günümüzde çok fazla yararlanılmamaktadır. Çünkü, bölgede, 1985-1995 yılları arasında etkili olan terör nedeniyle, yaylacılık faaliyeti yasaklanmıştır. Ekonomileri hayvancılığa dayanan köylerde bu faaliyetin yasaklanmasıyla birlikte, yoğun göç hareketi başlamıştır. Büyük şehirlere göç eden nüfus, terör faaliyetlerinin ortadan kalkmasına rağmen geri dönmemiştir. Büyük şehirlerde yaşayan yaşlı nüfus yaz mevsiminde turizm amaçlı köylerine gelmekte ama yaylalara çıkmamaktadır.

Devamlı yerleşim merkezlerine yakın olan yaylalara, köy halkı konut yapma ihtiyacı duymamıştır. Yaylalarda kalan köy halkı çadır kurmakta, günlük ihtiyaçlarını köyden karşılamaktadır (Fotoğraf 2.22). Bu yaylalarda küçükbaş ve büyükbaş hayvancılık faaliyetleri genel olarak ayrı ayrı sürdürülmekte, özellikle küçükbaş hayvanlardan keçiyi ekili-dikili alanlardan uzakta tutmak amacıyla köy dışındaki bu yerleşmelere götürmektedirler.

Araştırma sahasının güneyinde yer alan Danişment'e bağlı köylere ait bazı yaylalarda ise konut bulunmaktadır. Tek odalı olan bu evlerin yüksekliği 2 m. olup, düz damlı, kerpiç yapılardır. Bu evlerin yanında da çadır yerleşmelerine rastlamak mümkündür. Tek odalı bu meskenlerin içerisinde küçük bir sofa da bulunmaktadır. Yaylalarda elde edilen ürünler genel olarak büyük çadırlarda veya çevreden sağlanan taş, ağaç gibi yapı malzemeleriyle yapılan 2 m. yüksekliğinde, dikdörtgen plânlı barınaklarda depolanmaktadır. Güvenlik açısından hayvanların da barındığı bu yapılar sağlık açısından uygun koşulları taşımamaktadır.

FOTOĞRAF 2.22: Uluçayır Köyü'ne ait yayladan bir görünüm.

Yayladaki aileler temel gıda ve ihtiyaçlarını dönüşümlü olarak köye giden erkekler aracılığıyla sağlamaktadır. Yaz boyunca bağlantılarını sürdüren köyler ekip-biçme döneminde köye dönmekte, yaylada kadın, çocuk ve birkaç erkek kalmaktadır. Ekip-biçme işlerini köylerde bitiren erkekler yaylalara geri dönmekte ve buradaki işleri yapmaktadır. Yaylada kalan kadınlar elde ettikleri sütleri peynir, tereyağı yapmakta ve bunları erkekler pazarda satmaktadır.

Araştırma sahasındaki 21 yayla yerleşmesinin dağılışı incelenirse, Sarıçiçek Dağları'nın bulunduğu geniş plâto sahasında yaylacılığının yoğunlaştığı görülmektedir. Yükseltinin 1900 m.nin üzerinde olduğu, eğim değerlerinin arttığı, tarım alanlarının sınırlı kaldığı bu alanlarda, yükseltiye bağlı olarak yağış değerlerinin artmış olması geniş çayır alanlarının oluşmasına ve yaylacılığın gelişmesine neden olmuştur. Yükselti basamakları dikkate alındığında, yayla yerleşmelerinin köy yerleşmelerinden daha yüksekte konumlandığı görülmektedir. Sarıçiçek plâtosunun güneyinde bulunan Sorkun yaylası 1400 m. yükseltide yer alan bu dağların en alçak yayla yerleşmesi konumunda iken, Sarıçiçek dağlarında 2600 m. yükseltide bulunan Hazel yaylası da en yüksekte bulunan yayla yerleşmesi durumundadır.

Yaylacılık faaliyet bölgesinin üst sınırında yer alan Sarıçiçek yaylalarının dahilinde yer alan Hazel yaylası (2600 m.) Leke Dağı'nın batı eteklerinde bulunmaktadır. Su kaynaklarının yakınında kurulan bu yayla yerleşmesi günümüzde

kullanılamaz hale gelmiştir. Genel olarak Sarıçiçek yaylası olarak isimlendirilen yaylaların batıdan-doğuya doğru dağılışına bakıldığında; Kale Tepe'nin güneyinde 2400 m. yükseklikte bulunan Sinalı yaylası, bunun 25 km. kuzeydoğusunda 2500 m. yükseltide yer alan Dalaklı yaylası ve Eğrisu Deresi'nin yamaçlarında 2150 m.de bulunan Eğrisu yaylası, Gökçukur Tepesi'nin güney yamacında 2000 m.de bulunan Nermikan yaylası, Eğirli Tepesi'nin güneyinde Kızılçayır yaylası (2000 m.), Ziya Tepesi'nin doğusunda 1500 m.de yükseltide Benirgan Çukuru, Havalar ve Sarıçiçek yaylaları bulunmaktadır. Yapılan tespitlere göre, 1990'lı yıllara kadar kullanılan bu yaylalar, göçlere bağlı olarak kullanılamaz hale gelmiştir.

Yine, Dalak Tepesi'nin kuzeyinde 2200 m. yükseltide Düzlek yaylası bulunmaktadır. Lülük Tepesi'nin güneyinde 2000-2200 metreler arasındaki yükseltilerde yer alan üç yayla yerleşmesi vardır. (Kevendi, Babanın ve Yalınçakpınarı yaylaları). Geyikli Dağı'nın eteklerinde 1400-2000 metreler arasında Sorkun ve Tüylüce yaylaları yer almaktadır. Bu yaylaların öncelikle geçim kaynaklarını hayvancılık oluşturmaktadır. Yaylalarda küçükbaş hayvanların barınması için ağıllar yapılmıştır. Ağılın yanında çevirme adı verilen, çalılıklarla etrafı çevrilmiş faaliyetlerin yapıldığı ayrı bir bölme de bulunmaktadır. Modern konut yapılmamıştır. Büyük bez çadırlar konut olarak kullanılmaktadır. Sarıçiçek plâtosunda 13 yayla yerleşmesi bulunmaktadır. Bu yaylalardan, Danişment ve Mursal' a bağlı köyler yararlanmaktadır. Güneyden kuzeye doğru gidildikçe yayla yerleşmelerinin sayısı yükseltinin azalmasına bağlı olarak azalmakta ve ortadan kalkmaktadır. Palanga Ovası ve çevresinde yaylacılık faaliyeti yaygın değildir. Ekip-biçme ve hayvancılığın bir arada yapıldığı mezraa yerleşmeleri ve köylerin dışında kurulmuş olan mahalleler, yayla yerleşmelerinin yerini almıştır.

Divriği'nin batısında Dumluca köyüne bağlı yaylalar bulunmaktadır. Köşevenk, Ağcaören, Meşeligüney yaylaları birbirlerine 2 ile 5 km. uzakta kurulmuş olan yerleşmelerdir. Su kaynaklarının yakınında kurulan bu yaylalar 1300 m. yükseltide bulunmaktadır. Sabit konutların olduğu bu yaylalarda, taş ve briket yapı malzemesi kullanılmıştır. Bu malzemeler üst üste yığılarak, çamur harcıyla üzeri sıvanmakta, çatı, ağaç ve toprakla örtülmektedir. Tek odalı konutların ortalama yüksekliği 2 m.dir. Uzunkaya köyüne ait Karasay ve Kızıllar yaylası, Kızılcaören'e ait Küçük ve Büyük yaylalar araştırma sahasında yer alan diğer yayla yerleşmeleridir. Yanlızkaş Tepesi'nin

kuzey yamacında kurulan Küçükyayla bugün kullanılmamaktadır. Güney yamaçta bulunan Büyükyayla'da kayalık eğim değerlerinin arttığı, tarım arazilerinin bulunmadığı bir arazide bulunmaktadır.

Yükselti ve eğim değerlerinin değiştiği kuzey ve batı kesimlerde yayla yerleşmeleri bulunmamaktadır. Devamlı yerleşmelerden yüksekte kurulmuş olan mezraa ve mahalle yerleşmeleri yaylacılığa duyulan ihtiyacı ortadan kaldırmıştır. Araştırma sahasının kuzeyinde kalkerli arazinin ve asitik kayaçların yer alması alpin çayır alanlarının gelişmesini büyük ölçüde engellemiştir.

Divriği ilçesindeki yaylalar ile yaylalara bağlı yerleşmeler arasındaki uzaklıklar 1 ile 30 km. arasında değişmektedir. Hazel Yaylası, Çokmasat mahallesine 30 km.lik bir uzaklıkta bulunmaktadır. Uluçayır yaylası ise Uluçayır köyüne 1 km.lik mesafededir. Ekip-biçme faaliyetinin de yapıldığı yerleşmelerde yaylalar yakın mesafede yer almaktadır. Geçim kaynağı hayvancılığa dayanan köylerde ise devamlı yerleşim yerleriyle olan mesafeler hem yatay, hem de dikey yönde uzamakta ve artmaktadır. Yaylaların uzak mesafelerde kurulmuş olmasının diğer bir nedeni de yerleşim sayısının az olmasıyla ilgilidir.

Araştırma sahasında yaylalara göç zamanını; iklim koşulları, devamlı yerleşmelerdeki tarla tarımına yönelik faaliyetlerin süresi ve ilköğretim okullarının tatile girmesi gibi birtakım nedenler belirler.[229] Yine, gidiş dönüş tarihleri yaylaların yüksekliğine ve köylerdeki yaylalar arasındaki yatay ve dikey uzaklıklara göre de değişiklik göstermektedir. Kurak geçen yıllarda yaylalara erken, uzun süren kış dönemlerinde ise geç çıkılmaktadır. Araştırma sahasında genel olarak yaylaya çıkış Mayıs ayının ortalarında başlamakta, Haziran ayının sonuna kadar da devam etmektedir. Dönüşler ise Ağustos ayı sonları ile başlamakta, Eylül ayının sonuna kadar sürmektedir. Netice itibariyle, bu uzun sezon içerisinde hayvanlar otlatılmakta, kışlık yakacak ihtiyacı karşılanmakta, küçükbaş hayvanlarda yün kesimi olmakta ve hayvanlardan süt, peynir, tereyağı ve kaymak elde edilmektedir.

Dağ köylerinde Ocak ayı başından Mart ayının ilk haftasına kadar köylerde korunan hayvanlar, daha sonra ot temini amacıyla, daha mutedil iklim şartlarına sahip

---

[229] ERTÜRK, M. DOĞANAY, H., GÜNER, İ., 2000, *İskilip'te Yaylacılık*, Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı: 4, Atatürk Üniversitesi K.K.E.F. Basım Evi, ERZURUM, s. 64.

olan daha alçak yükseltilerdeki[230] mezraa alanlarına götürülür. Havaların ısınması ve kar örtüsünün kalkmasıyla birlikte köye çıkarılan hayvanlar mera alanlarında otlatılır.

Araştırma sahasındaki yaylaların birçoğu günümüzde kullanılmamaktadır. Hayvanların beslenmesi için yeterli düzeyde çayır alanı bulunmaktadır. Ancak Ağustos ayının sonuna doğru havalar soğumaya başlamaktadır. Yayladaki aileler kademe kademe malzemeleri bağlı oldukları mezraalara indirir. Hayvanların otlatılması için çoban koyunlarla birlikte yaylada kalmaktadır. Mezraalardan köylere iniş 15 Eylül'den sonra başlamaktadır. Yaylada bulunan hayvanlar da mezraalardaki barınaklara alınır. Kasım ayı sonuna kadar burada kalan küçük ve büyükbaş hayvanlar köylerdeki ahır ve ağıllara alınır.

Yaylacılık faaliyeti kollektif bir yararlanma şeklidir. Bir veya birden fazla köyün aileleri yaylalardan birlikte yararlanmaktadır.[231] Bu faaliyetlerin yapılabilmesi için çok sayıda insana ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle diğer geçici yerleşmelerden farklı olarak çok sayıda kadın ve çocuk bu faaliyete katılmaktadır. Hayvanların sağım işlemini kadınlar yapmaktadır. Elde edilen süt, yoğurt, kaymak, tereyağı ve peynir haline getirilir. Belirli aralıklarla ihtiyaçları karşılamaya giden erkeklerle köye veya pazara satışa gönderilir. Erkekler ise koyunların beslenmesi, kırkılması ve kuzuların bakımıyla ilgilenirler. Belirli aralıklarla köye inerek ekili dikili arazilerle ilgili işleri yapar ve yaylaya geri dönerler. Nüfusun azaldığı köy yerleşmelerinde bu işleri yapacak genç nüfus azaldığından yaylacılık birçok köyde yapılmamaktadır.

2. 2. 2. 1. 2. 3. Ağıl Yerleşmeleri

Ağıl, davarların konulup barındırıldığı, etrafı çit veya duvarlarla çevrili bir mekân adıdır.[232] Ağıl terimi önce Orta Asya Türk göçleri yoluyla eski Anadolu Türkçesine, Osmanlı Türkçesi ve nihayet bugünkü Türkçemize geçmiştir. Orta Asya Türk toplumlarında yıl içinde yayla mevsimi tamamlanıp sürüleri şehir ve kasaba yakınlarına kışlamak üzere indirdikleri kışlak yerleri, yani kışın davarlarının yayıldığı ve otlatıldığı yerlere de ağıl deniliyordu.[233]

---

[230] GÜNER, İ., 1994, *Iğdır Ovası ve Çevresinde Yaylacılık*, Coğrafya Araştırma Dergisi, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Coğrafya Bilim ve Uygulama Kolu, Sayı: 4, ANKARA, s. 124.
[231] DOĞANAY, H., 1994, a.g.e., s. 280.
[232] ALAGÖZ, C.A., 1941, a.g.e., s. 154.
[233] DOĞANAY, H., 1994, a.g.e., ss. 289-290.

Ekip-biçme faaliyetinin yapıldığı köylerde hayvancılık önemli bir geçim kaynağıdır. Küçükbaş hayvanların ekili-dikili alanlara zarar vermesinden dolayı köylerin dışında barındırılması da zorunludur. Bu nedenle de köyün dışına yapılan ağıllarda hayvanlar beslenmektedir. Köyün dışında ve bu yerleşmeden yüksekte bulunan ağıllar çevresindeki mera alanlarında hayvanlar otlatılmakta, ekonomik anlamda kâr sağlanmaktadır. Ağıllar çoğunlukla köye yakın olduğundan dönemlik yerleşmeler şeklinde kalmış ve gelişme olanağı bulamamıştır.

Araştırma sahasında ağıl yerleşmelerinin dağılışına bakıldığında, bazı yerleşmelerin etrafında yoğunluk kazandığı görülmektedir. Divriği'de 92 ağıl yerleşmesi bulunmaktadır. Göndüren köyünün güneydoğusundaki Kolomer Deresi boyunca 11 ağıl yerleşmesi vardır. Akpelit köyünde 7 ağıl, Duruköy'de 5 ağıl, Gezey'de 4 ağıl, Çamurlu'da 2 ağıl, Dikmeçay'da 6 ağıl, Dişbudaklı'da 5 ağıl, Ödek'te 5 ağıl ve Mursal'da dağınık şekilde bulunan 17 ağıl yerleşmesi bulunmaktadır.

Ağıl yerleşmelerinin mülkiyet hakkı çoğunlukla kişi yada ailelere aittir. Sürü sahipleri tarafından kurulan ağıllar yine aynı kişilerin adını almıştır. Örneğin; Karamanağılı, Hasağılı, Dervişağılı gibi. Yine araştırma sahasındaki ağıllar köy yerleşmesinin yakınına kurulmuştur (Fotoğraf 2.23). Bazı ağıl yerleşmeleri ise diğer dönemlik yerleşmelerle bir arada bulunmaktadır.

FOTOĞRAF 2.23: Mursal Baraj Gölü'nün kenarında yer alan ağıl yerleşmesinin görünümü (Y. Güldalı).

Ağılların yapımında kullanılan malzemeler çevreden sağlanmaktadır. Mursal ve çevresindeki ağıl yerleşmelerinde taş kullanılmaktadır (Fotoğraf 2.24). Bunların üzeri naylon veya çadırlarla kapatılmakta, yada üstü toprakla örtülmektedir. Ağılların bir köşesine tek odalı çoban kulübesi yapılmıştır. Yerden yükseltilerek yapılan çoban kulübesi iki kişinin bulunacağı kadar küçük yapılmakta ve sağlık koşullarına uygun olmamaktadır. Ağıl içerisinde hayvanların sağılması yapılmakta, yün kırkması ise ağıl içerisinde veya ağıl dışındaki çevirme adı verilen etrafı çalılıklarla çevrili, yarı kapalı, üstü açık alanda yapılmaktadır.

FOTOĞRAF 2.24: Mursal yakınlarında bir ağıl yerleşmesinin görünümü. Ağılın yapımında taş malzeme kullanılmıştır.

Araştırma sahasında nüfuslanan bazı sürekli yerleşmelere dönüşebilmektedir. Çamlık köyüne bağlı Çayağılı mahallesi, Kaledibi köyüne bağlı Güneyağılı mahallesi, Söğütözü köyüne bağlı Hasağılı mahallesi ve Çayözü köyüne bağlı Dervişağılı mahallesi muhtemelen eski ağıl yerleşmeleridir. Araştırma sahasında yer alan Ağılcık köyünün adı yeni verilmiştir. Eski Türkler'de köy anlamına gelen ağıl kelimesi, bu durum düşünülerek verilmiş olsa gerekir. Çünkü Ağılcık (Tugut) eski bir yerleşim merkezîdir. Sonuç olarak hayvancılıkla uğraşan köylerin birçoğunda ağıl bulunmaktadır.

2. 2. 2. 1. 2.4. Diğer Dönemlik Kır Yerleşmeleri

Divriği ilçesinde dar sahalarda bulunan çiftlik, değirmen, dam, kom, pey, bağ yerleşmeleri de bulunmaktadır. Günümüzde bu yerleşmeler gelişerek bir köyün mahallesi konumuna gelmişler veya ortadan kalkmışlardır.

Bir tarım işletmesi ekonomi terimi olarak çiftlik, ekilmeye ve her türlü evcil hayvanları yetiştirmeye elverişli olan; sahibi veya çalışanların oturmaları için evleri bulunan geniş tarım işletmeleridir.[234] Diğer bir ifadeyle bir veya birkaç ailenin geçimini ve aynı zamanda ikâmetini sağlayan bir iskân yeri ve iskân sahası olduğu söylenebilir.[235] O halde çiftlik yerleşmelerinin, köyden küçük bir yerleşme olsa bile yayla, mezraa, oba ve komlarda olduğu gibi geçici bir yerleşme şekli olarak kabul edilmesi yanlıştır.[236]Araştırma sahasında yapılan gözlemlere göre 5 çiftlik yerleşmesi tespit edilmiştir. Bu çiftliklerin tamamının mülkiyeti kişilere aittir. Dolayısıyla çiftlik yerleşmeleri çiftliği kuran kişinin adıyla bilinmektedir.

Araştırma sahasının en büyük çiftlikleri Fazıloğlu ve Karaman'dır. Bu çiftlikler geniş bir arazinin ortasında inşa edilmiş bir ev ve eklentilerden oluşmuştur. Bu çiftliklerde ekip-biçme ve hayvancılık faaliyetleri bir arada sürdürülür. Nih Çayı'nın getirdiği geniş alüvyal saha içerisinde bulunan Fazıloğlu çiftliği, Divriği ilçe merkezinin 55 km. uzağında kurulmuştur. Merkezde bir ev ve bunun yanında koyunların barındığı ahır, samanlık ve kümes bulunmaktadır. Ortaköy'ün 2 km. kuzeybatısında bulunan diğer bir çiftlik yerleşmesi ise köklü bir geçmişe sahiptir. Daha önce belirtildiği üzere, Osmanlı'nın kullandığı eski bir ticaret yolu olan, IV. Sultan Murat Yolu üzerinde yer almaktadır. Tahıl tarımı ve hayvancılık yapılmaktadır.

Bayırlı köyünün 20 km. kuzeyinde yer alan Karahan çiftliği bugün özelliğini kaybetmiştir. Tahıl ve hayvancılık faaliyetleri yapılmaktadır. Beldibi köyünün 15 km. güneybatısında bulunan Solohasan çiftliği, Büyük Göl'ün yakınındaki düzlük alanda kurulmuştur. Çokmasat mezraasının 1,5 km. güneydoğusunda bulunan Aşağı Hüseyin çiftliği, Yoncalık Deresi'nin tabanında kurulmuş olan bu sürekli yerleşmede 3 hane yaşamaktadır. Solo Hasan çiftliğinde hayvanlar ilk önce meralarda otlatılmakta, daha sonra da Sinalı yaylasına götürülmektedir.

---

[234] DOĞANAY, H., 1994, a.g.e., s. 302.
[235] TUNÇDİLEK, N., 1967, a.g.e., s. 121.
[236] DOĞANAY, H., 1994, a.g.e., s. 302.

Değirmenler kır iskânını ilgilendiren ve onun ekonomik faaliyetini karakterize eden tesislerin başında gelmektedir.[237] Değirmen, Türkçe bir kelime olup "öğüten araç veya alet, içinde öğütme işi yapılan yer" manalarına gelmektedir.[238] Türkiye'de ve araştırma sahasında değirmenlerin büyük çoğunluğu su değirmenleridir.[239] Suyu bir enerji kaynağı olarak kullanmak için yüksekten akıtılması gerekmektedir. Yüksekten, belirli bir tazyikle boru içerisine giren su enerjiye dönüşmektedir. Bu enerjiyle tahıl ezilerek un veya yarma elde edilmektedir.

Araştırma sahasındaki değirmen sayısı 7'dir. Beyköy (Sevir) köyünün 12 km. doğusunda eski bir su değirmeni bulunmaktadır. Tek katlı olan değirmenlerin içinde, değirmencinin kalacağı ayrıca küçük bir kısım da bulunmaktadır. Beyköy dışında Handere köyünde de değirmenler bulunmaktadır. Gelişen teknolojiye bağlı olarak değirmenlerin sayısı sürekli olarak azalmaktadır.

Divriği ilçesinde oymakların geçici olarak yerleştikleri, yan duvarları leçe (Bazalt) taşından yapılmış ve üstü çadır bez ile örtülü konutlar ve yerleşme yeri olarak bilinen tek pey[240] yerleşmesine Tugut'un 60 km. kuzeydoğusunda rastlanılmaktadır. Maraş yöresine ait geçici bir yerleşme olan pey yerleşmesinin sahada görülmesinde Osmanlı Devleti'nin uyguladığı iskân politikaları etkili olmuştur.

Diğer bir geçici yerleşme şeklini damın 15-20 evden ibaret, dağınık yerleşme şekilleri olduklarını söylemek mümkündür.[241] Damlarda genellikle hayvancılık yapılmakta, tarım faaliyetleri önem taşımamaktadır. Araştırma sahasında geçmişte dam yerleşmesi olan geçici kır iskânları zamanla gelişerek, köylerin mahalleleri durumuna gelmiştir. Örneğin; Adından da anlaşılacağı üzere eski bir dam yerleşmesi olan Gavurdamı gelişerek bir mahalleye dönüşmüştür. Araştırma sahasında 5 dam yerleşmesine rastlanılmaktadır. Bunlar; Şeyfedamı (Kaledibi köyü), Killikdamı (Çamlık köyü), Kanlıcadamı (Uzunpınar köyü), Tötüklerdamı (Yağlayan köyü), Çörmük damları (Kırkgöz köyü)'dır. Bunların dışında Erikli köyünde Küçükaksol, Üründü, Diktaş köyünde Bahçedamı, Ovacık köyünde Kenan ve Geban damları, Susuzlar köyünde

---

[237] TUNÇDİLEK, N., 1967, a.g.e., s. 158.
[238] DEMİR, N., 1998, *Ordu Yöresinde Su Değirmenleri ve İlgili Terimler*, Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1997, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları 275, ANKARA, s. 28.
[239] TUNÇDİLEK, N., 1967, a.g.e., s. 159.
[240] DOĞANAY, H., 1994, a.g.e., s. 308.
[241] DOĞANAY, H., 1994, a.g.e., s. 305.

Somya damı bulunmaktadır. Araştırma sahasında yer alan dam yerleşmeleri genellikle hayvancılığa yönelik yapılmıştır. Dam yerleşmelerinin hemen tamamı kuzey köylerde bulunmaktadır. Gedikbaşı yerleşmesi de üzüm bağlarıyla çok ünlüdür. Arapgir üzümü ile aynı tada sahip olan Gedikbaşı üzümleri, Divriği İlçesi'nde tüketilmektedir. Son yıllarda ekonomik açıdan ceviz yetiştiriciliğine yöre halkı önem verdiğinden, üzüm bağlarında azalmalar meydana gelmiştir. Güneydeki dam yerleşmelerinin yerini mezraa ve ağıllar almıştır.

Komlar, sürülerin köylere ait ekili alanlara zarar veremeyeceği uzaklıkta, pınar veya kuyu başlarında kurulmuş, çoğu kere kurucusu olan kişinin adıyla anılan, taştan, düz ve toprak damlı basit birkaç kulübeden ve hayvan barınaklarından oluşan dönemlik yerleşmelerdir.[242] Diğer bir ifadeyle küçük birer hayvan yetiştirme çiftçiliğidir.[243] Araştırma sahasında bir tane kom yerleşmesi bulunmaktadır. Bu, Diktaş köyüne bağlı mahalle yerleşmesi durumuna gelen Taşlıkkom yerleşmesidir.

Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Divriği'den bahsederken bağ ve evlerinden bahsetmiştir. Özellikle meyve ve sebze tarımının geliştiği güneydeki korunaklı vadi tabanlarında yapılan tek konutlu bağ evleri geçici yerleşme şekillerinden biridir. Bağ evleri bahçe tarım alanlarında inşa edilmişlerse bahçe evleri adını almaktadır.[244]

2. 2. 3. 2. Şehir Yerleşmesi

2. 2. 3. 2. 1. Divriği Şehri

İnsanların doğal çevre üzerinde bir takım değiştirici etkiler yaptığı ve en önemli etkinin de, yerleşmeler kurmakla gerçekleştiği bilinmektedir. İnsan eliyle oluşturulan beşerî eserler arasında, şehirlerin ayrı yeri ve önemi bulunmaktadır. [245] Bu nedenle yerleşmenin nüfus, iş bölümü, meslekler, ekonomik faaliyetler, yerleşme tarzı, mesken tipleri bakımından en karmaşık ve önemli olanları, hiç şüphesiz şehirlerdir.[246] Yerleşmelerde tarım, hayvancılık, balıkçılık, ormancılık vb. faaliyetlerden oluşan kır ekonomisinden, bu birincil sektörler dışındaki alanlara doğru bir yönelmenin başlamasıyla, başka bir yerleşme tipine geçiş söz konusu olur. O nedenle ticaret, imalât,

---

[242] ÖZGÜR. M, 2001, a.g.e., ss. 94-95.
[243] DOĞANAY. H., 1994, a.g.e., s .284.
[244] DOĞANAY. H., 1994, a.g.e., s. 307.
[245] ARINÇ, K., 2001, a.g.e., s. 129.
[246] BULUT, İ., 1998, a.g.e., s. 115.

ulaştırma, toplum hizmetleri gibi faaliyetler devreye girdiği için yerleşmenin görünümü, üstlendiği görevler, yaşayış biçimi, alansal ve insan sayısı bakımından büyüklüğü, mutlak olarak değişikliğe uğrar. Artık burası şehirsel karakterli bir yerdir.[247] İZBİRAK'a göre şehir köyden ayrı olarak, bir bölgede çeşitli sanat, endüstri ile ticaret, yollar ve ulaştırma bakımından bir bölgenin ortasında bulunan yerleşme yeri olarak tanımlanmaktadır.[248]

Neticede, kırsal kesimdeki köy ve geçici yerleşmeler ile şehir arasında farklı ölçütler bulunmaktadır. Bu ölçütler içerisinde en önemlisi ise nüfustur. TÜMERTEKİN, bir memleket yada bölgede belli bir süre içinde genel nüfusun herhangi bir kritere göre şehir olarak kabul edilmiş olan yerleşmelerde yaşayan oranının yükselmesi[249] olarak tanımladığı şehirleşme kavramı içerisinde dahi nüfusun önemli bir ölçüt olduğunu göstermektedir. GÖNEY'e göre de nüfus tek başına bir unsurdur. Ancak yerleşme içerisinde kır-şehir ayırımının tam olarak tanımını nüfusu dikkate alarak yapmak zordur.[250] Bu yerleşme içerisinde şehrin yapısını belirleyen işlev, görev anlamındaki fonksiyonların[251] önemli yeri bulunmaktadır. Şehir yerleşmelerinin var olmasını sağlayan, merkezîlik özelliği kazandıran ve belirli bir mekâna ihtiyaç gösteren faaliyetler olarak bilinen fonksiyonların[252] çokluğu şehre canlılık getirmektedir.

Yerleşmelerde nüfusu 2000'in altında kalanlar köy, 2000-20000 arasındaki yerleşmeler kasaba, 20000'den fazla nüfusa sahip yerler ise şehir olarak kabul edilmektedir. Coğrafyacılar tarafından şehir için gereken nüfus kriterinin 3000-5000 ve 10000'e indirilmesi gerektiği şeklinde görüşler ileri sürmüşlerdir.[253] Nüfus şehrin tanımlanmasında tek başına yeterli olmasa da kır-şehir ayırımında 10000 kişilik nüfus ölçüsünün, ülkemiz dolayısıyla araştırma sahamızın gerçeklerine daha uyarlı olduğu düşünülebilir.[254]

---

[247] ÖZGÜR, M. 2001, a.g.e., s. 104.
[248] İZBİRAK, R., 1986, a.g.,s., s. 293.
[249] TÜMERTEKİN, E., 1973, *Türkiye'de Şehirleşme ve Şehirsel Fonksiyonlar*, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 1840, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 73, İSTANBUL, s. 1.
[250] GÖNEY, S., 1995, Şehir Coğrafyası, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 3908, Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 2274, Coğrafya Bölümü Yay No: 91 (3. Baskı), İSTANBUL, s. 6.
[251] Türk Dil Kurumu, 1992, Türkçe Sözlük, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Kurumu, İSTANBUL, s. 511.
[252] KÖSE, A., 1996, *Fonksiyonel Özellikleri Yönünden İvrindi*, Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 831, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayınları No: 74, ERZURUM, s. 22.
[253] BULUT, İ., 1998, a.g.e., s. 117.
[254] EMİROĞLU, M. 1975, a.g.e., s. 128.

DOĞANAY'a göre şehrin tanımlanmasında nüfus tek başına bir ayıraç oluşturmaz. bu ayıraçlar içerisinde yerel yönetimi, plânlama, nüfus ve ekonomik fonksiyonlar ile nüfus özellikleri ve sosyal yapı göz önünde bulundurulmalıdır. [255] Nüfusun şehir ayırımında yeterli olmadığını düşünenlerden biri de TOLUN'dur. TOLUN'a göre şehir kır ayırımında başka birçok unsurun önemli olduğunu vurgulamaktadır. Bir yerleşmenin fonksiyonel faaliyetlerindeki çeşitlilik ve bunların değeri veya kır şehir ilişkisine bağlı olarak gelişen şehrin merkeziyetçi gücü bu ayırımda önemlidir.[256]

Yukarıda belirtilen yaklaşımlar bütünlük içerisinde değerlendirilirse, Yönetim açısından Sivas iline bağlı Divriği şehrinin son genel nüfus sayımında nüfus miktarı 14321'dir. İlçede toplam nüfusun 23313 olduğu dikkate alınırsa, şehir nüfusunun fazlalığı dikkat çeker. Ayrıca, çeşitli şehirsel fonksiyonların, kültürel faaliyetlerin, hizmet sektörü ve sanayi içerisinde gelişen farklı meslek gruplarının bir arada toplandığı tek yönetim merkezî Divriği ilçe merkezîdir. Çaltı Çayı'nın kenarında kurulmuş olan sahanın yüzölçümü 2782 km².dir. Nüfus ve yüzölçümü karşılaştırıldığında, Divriği şehrinde birçok alanın boşta kaldığı görülebilir. Saha doğu-batı yönündeki uzunluğu 2-3 km. kuzey-güney yönündeki genişliği ise 2 km. kadardır. Divriği'de son yıllarda şehirleşme oranı çok hızlı bir artış sürecine girmiş ve köylerdeki nüfusun hareket yönü ilçe merkezîne yönelik gelişmiştir.

Araştırma sahasında yerleşmenin tarihi, daha öncede belirtildiği üzere çok eskidir. Divriği ilçesi birçok devletin hakimiyetine girmiş, her gelen devlet Divriği'ye kendine özgü tarihi eserler bırakmıştır. Anayollardan uzak bir sınır kalesi olmasına rağmen, kültürel yapı ve şehrin gelişmesinde Orta Anadolu'nun karmaşık ilişkilerinin bütün özellikleri vardır.[257] Divriği'nin kimler tarafından kurulduğu tam olarak bilinmemektedir. Eski bir ticaret yolu olduğu düşünülen şehrin Romalılar tarafından kurulmuş olduğunu söyleyen tarihçiler bulunmaktadır. Askerî amaçlı savunma şehri olarak kurulan Divriği, kurulduğu tarih içinde doğal bir kale görünümündeydi.[258] Çaltı Çayı'nın kenarındaki tepelik alan, şehrin ilk yerleşim alanını oluşturmaktaydı.

---

[255] DOĞANAY, H, 1997, a.g.e., ss. 417-420.

[256] TOLUN, B., 1970, Balıkesir Ovası'nda Yerleşme ve İktisadî Faaliyetler, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 1530, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 59, İSTANBUL, s. 87.

[257] KUBAN, D., 1999, Divriği Mucizesi, Yapı Kredi Yayınları, İSTANBUL, s. 34.

[258] TAHSİN, H., 1932, Sivas Vilayeti Sıhhi ve İçtimaî Coğrafyası, T.C. Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekaleti Neşriyatından No:32, SİVAS, s., 57.

Anadolu'da özellikle, kırsal yerleşmelerde konutlar kerpiç olduğu için günümüze yönelik eserler kalmamıştır. Ancak, Selçuklu döneminde yapılan evler taş bir temel ve bunun üzerine hımış usulü ile yapılan örgü ve kalın bir toprak tabakası ile çekilen düz damlı toprak evler yapılmıştır.[259] Selçuklulardan günümüze kadar ulaşan eserlerin şehrin içindeki dağılımı, aynı zamanda o dönemdeki şehrin gelişimi hakkında da bir fikir vermektedir. Divriği'nin ilk kurulduğu konumun, bugünkü Kale ve Kale altı mahalleleri olduğu sanılmaktadır (Fotoğraf 2.25). Çünkü bu mahalleler bir tepenin üzerine ve yamaçlarına doğru inşa edilmişlerdir. Şehrin kolayca savunulabilecek olması bu durumda etkili olmuştur.

FOTOĞRAF 2.25: Divriği Şehri'nin ilk kurulduğu yer olan Kalealtı Mahallesi'nin bir görünümü.

Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu Türk iskânı gerçekleşmiştir. Bu dönem içinde Divriği'ye Türk nüfus akın etmiştir. Şehir, 1100-1250'li yıllar arasında Mengücekoğulları'na başkentlik etmiş ve imar görmüştür. Bu dönemde şehir, altı adet köprünün kıyılarını birbirine bağladığı vadinin tabanında, güneyden kuzeye akan bir

[259] SAKAOĞLU, N., 1978, a.g.e., s. 21.

dere ile ikiye ayrılır. Şehir geniş bir araziye yayılmış[260] kuzeybatısı Yenişehir olarak günümüzde adlandırılmıştır. Coğrafî konumu bakımından İç Anadolu ile Doğu Anadolu Bölgeleri'nin eşiğinde kurulmuş, ekonomik, ticarî ve kültürel ilişkiler, ulaşım kolaylığı nedeni ile Güney Doğu Anadolu Bölgesi ile bağlantılı olan, şehrin sivil mimarîsi geniş ölçüde etkilenmiştir. Divriği ilçesi yerleşim konumu itibariyle doğudan batıya doğru yayılmaya başlamıştır. Şehir çekirdeği surlarla çevrili kalenin içindedir. Mengücek ve Memluklu dönemlerinde inşa edilen konutlar günümüze kadar ulaşamamıştır. Osmanlı döneminde, ancak XIX. yüzyıl ortalarında ve daha sonraki yıllarda yapılan konut örnekleri günümüze ulaşabilmiştir. Mevcut evler de bakımsızlık nedeni ile gün geçtikçe harap olmakta ve sayıları azalmaktadır. Mengücekoğulları'nın imar faaliyetlerini ve sanatı çok seven, savaşı hiç sevmeyen şahları bu küçük ilçeyi güzel bir Türk - İslâm şehri olarak kalkındırmıştır.

Türk hâkimiyetinin Anadolu'ya yayılması ve kuvvetli duruma gelmesi ile evler kalenin eteklerine doğru yayılmaya başlamıştır. Ulu Cami ve Divriği Şifahanesi, türbeler, hamamlar ve bedesten inşa edilmiştir. Bu dönem sonlarına doğru dağınık düzende bağ evleri teşekkül etmeye başlar. Mengücek hâkimiyetinin sonlarına doğru bu dağınıklık devam ederek evler daha çok bir mescit veya zaviye etrafında kümelenmeye başlar. Memlukluların hâkimiyeti sırasında ise şehir güneye doğru genişler. Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altına girildiğinde Divriği bağlık bahçelik ve düzlük, alana, yani güneybatı yönüne doğru yayılmaya başlamış bu alanlarda yazlık ve kışlık sorunu bir arada çözülmüştü [261](Fotoğraf 2. 26).

Divriği'de XX. yüzyıla gelinceye kadar bir veya iki katlı bahçeli konutlar yapıldığından şehir yatay gelişme göstermiştir. Yine aile geçimini sağlayacak bostan, yoncalık, tarla gibi tarım alanları da evlerin yanlarına eklenmiştir. Böylece mahalleler arasında dağınık bir dokunun geliştiği sanılmaktadır. Bu düşüncelerin yanı sıra zamanla savunma amaçlı konutların dış duvarları yüksek tutulmuş, evlerin dış cepheleri sağlam, pencereleri küçük ve kepenkli olarak yapılmış, dışa kapalı konutlarla Divriği mahallelerinin oluşmasına sebep olunmuştur. Mahallelere giden yol ve sokaklar, karşılıklı iki arabanın geçebileceği genişlikte tutulmuştur.[262]

---

[260] MAHİROĞULLARI, A., 2001, a.g.e., ss. 152-153.
[261] DENİZLİ, H., (Tarihsiz), a.g.e., s. 277.
[262] DENİZLİ, H., (Tarihsiz), a.g.e., s. 277.

FOTOĞRAF 2.26: Divriği Şehri'nin Panoramik Görünümü.

Cumhuriyet devrinde Divriği şehri, tekrar gelişmeye başlamıştır. Güvenliğin sağlanması nedeniyle eskiden düzlük alanlardan ve vadilerden tepelere doğru genişleyen yerleşme zamanla tersi bir gelişme göstermiştir. Özellikle, 1935'ten sonra demiryolunun gelmesi, demir madeninin işletmeye açılması gibi gelişmelerden dolayı, artan nüfus, şehrin gelişiminde etkili olmuştur. Maden yataklarının varlığına bağlı olarak şehir batıya doğru kaymıştır. Böylece Arhusu, Cürek ve Maden gibi yeni mahalleler ortaya çıkmıştır. Eski mahallelerin ise alanlarında genişleme olmuştur. Yine bu dönemde kırsal kesimden gelen nüfus Divriği şehrine yerleşmiştir. Nüfus artışında meydana gelen beklenmedik bu durumu, şehrin karşılaması mümkün olmadığından şehrin dışındaki kullanılmayan arazilere nüfus yerleşmiştir.

Divriği şehri 1940'lı yıllardan sonra tekrar küçülmeye başlamıştır. Gerek yurt dışına gerekse büyük şehirlere yapılan ekonomik nedenli göçler şehrin 1940-1970 yılları arasındaki gelişmesini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu tarihten sonra sosyal ve ekonomik anlamda gerçekleştirilen uygun koşullar neticesinde şehirde yatay büyüme gerçekleşmiştir. Çaltı ırmağının kenarına yayılan ilçe 1950 yılında bahçeler, bağlar ve yeşillikler ortasında pek güzel bir görüntüye sahiptir. Ancak, eski mahalleleri derenin sağ yanında ve kale harabeleri yakınındadır.

Mahallelerin genişlemesine bağlı olarak 1990'lı yıllarda Uğur Mumcu, Mustafa Kemal, Çatalpınar, Bahriye Üçok, Hastahane, Şehit Kubilay ve Turan Dursun caddeleri ortaya çıkmıştır. Bu dönemde şehirde yatay gelişme ile birlikte dikey gelişmede hız kazanmıştır. Eski binaların yerine çok katlı konutlar inşa edilmiştir. Aynı dönemde Kale mahallesi bölünerek, Küçük Hüseyin mahallesini, Divriği şehrinin batısında genişleyen mahalleler parçalanarak Kültürlü, Dillioğlu, Demirdağ, Aşağıhamam mahallelerini oluşturmuşlardır. Atatürk Caddesi ve Ceditpaşa caddeleri üzerinde yer alan mahalleler, aynı zamanda yoğun nüfuslanan kesimlerdir. Bu caddeler üzerinde bulunan Cedidpaşa Aşağıhamam, Mercan tepe, Hacı Kumru, Hacı Osman Mescidi, İmamoğlu ve Kemenkeş mahalleleri aynı zamanda şehrin merkezî mahallelerini teşkil etmektedir. Şehrin yatay büyümeye başladığı kesimler bu mahallelerdir.

Günümüzde özellikle dışarıda bulunan nüfus modern binalar yaptırmakta, şehrin gelişimine bu yönde olumlu katkılar sağlamaktadır. Ancak, ekonomik, sosyal ve fizikî şartların oluşturduğu nedenlerle şehrin dikey yöndeki gelişimi yavaş gerçekleşmektedir.

Yerleşme alanı içinde dikey gelişmenin en fazla görüldüğü mahalle Selavettepe'dir. Div-Han İşletmeleri'ne ait lojmanların burada olmasıyla ilgilidir. Eski mahallelerde ise dikey gelişim çok daha yavaş gerçekleşmektedir. Buradaki iş yerlerinin ve konutların büyük çoğunluğu iki veya üç katlıdır (Fotoğraf 2.27; Fotoğraf 2.28).

FOTOĞRAF 2.27: Div –Han lojmanları çok katlı modern yapılara bir örnektir.

FOTOĞRAF 2.28: Nuri Demirdağ Caddesi üzerindeki işyerleri çok katlı değildir.

Divriği şehrinde merkezi mahallerden uzaklaştıkça kat sayısının azaldığı ve konutların seyrekleştiği dikkati çeker. Fonksiyonel açıdan arazi kullanılışı haritası incelendiğinde, yeni oluşmuş mahalleler arasında yer alan kullanılmayan arazi fazlalığı dikkat çekecektir (Fotoğraf 2. 29).

FOTOĞRAF 2. 29: Aşağıhamam Mahallesi'nde konutlar arasındaki mesafenin arttığı ve kat sayısının azaldığı görülmektedir.

Özetle ifade edecek olunursa, Divriği şehrinin gelişimi merkezden çevreye doğru farklılaşmakta, kat ve nüfus sayısı azalmaktadır. Modern yapılan konutların arasında yer alan tek katlı konutlar ise şehrin gelişimini olumsuz etkilemektedir. Eski bir şehir olan Divriği'nde şehir içinde farklı yerlerde bulunan eski konutların da korunması gerekmektedir.

2. 2. 3. 2. 2. Arazi Kullanılışı ve Fonksiyon Alanları

Bilindiği gibi, fonksiyonlar mekâna ihtiyaç gösterir ve bunun sonucu olarak kent yerleşmeleri içerisinde her fonksiyona ayrılmış faaliyet sahaları ortaya çıkar. Fonksiyonların mekân içinde düzenlenme şekli, şehir strüktürü olarak tanımlanır. Kent strüktürü fonksiyonların çeşitlilik ve büyüklüğüne bağlı olarak şekil kazanmaktadır.[263] Fonksiyonların mekân içerisindeki dağılımları dikkate alındığında, şehir yapısının ortaya çıktığı görülmektedir.

[263] BAŞIBÜYÜK, A., 1999, a.g.e., s. 292.

Şehri meydana getiren fonksiyonel sahaların dağılışını gösteren imar plânında 27 mahalle yer almaktadır. İmar plânı dışında kalan mahallelere genellikle Divriği köylerinden gelen nüfus yerleşmiştir. Değişik bir yapı gösteren bu mahalleler ile şehir arasında boş araziler bulunmaktadır. Fonksiyonel alanların dağılışına bakıldığında, şehir 547 hektarlık bir alan üzerine dağılmıştır (Harita 2.6; Tablo 2.31). Bunun 200 hektarını konut alanı oluşturmaktadır. Geriye kalan 347 hektar (%63) alan ise diğer fonksiyon bölgelerine ayrılmıştır.

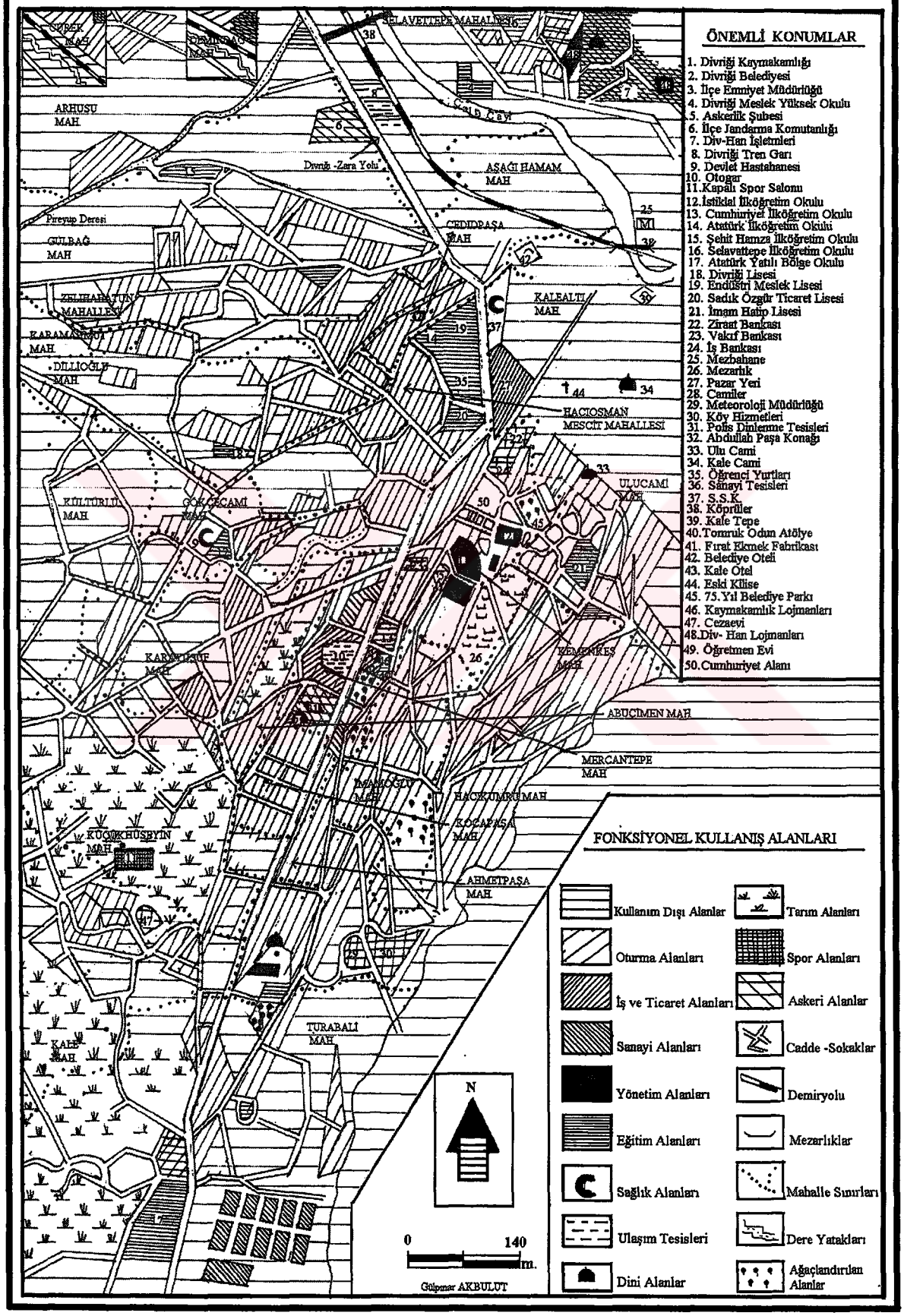
TABLO 2.31: Divriği Şehrinde Fonksiyonel Arazi Kullanılışı (2003).

FONKSİYON ALANLARI	ALANI (ha.)	%	FONKSİYON ALANLARI	ALANI (ha.)	%
Oturma Alanı	200	37,0	İş ve Ticaret Alanı	20	3,6
Ulaşım Alanı	60	11,0	Sanayi Alanı	10	1,8
Yönetim Alanı	10	1,8	Yeşil Park Alanı	11	2,0
Eğitim Alanı	10	1,8	Yapı Yasaklı Alan	10	1,8
Sağlık Alanı	1	0,38	Mezarlık	5	0,9
Spor Tesisleri Alanı	15	2,7	Ağalandırılacak Alan	100	18,8
Boş Alanlar	95	17,2	**TOPLAM**	547	100

KAYNAK: 1/5000 Ölçekli Şehir İmar Plânı,1/25000 Ölçekli Türkiye Topoğrafya Haritası.

Buna göre şehir içi arazi kullanışında en geniş alanları oturma alanları oluşturmaktadır. Divriği'nde aile konutları genellikle tek katlı ve bahçelidir. Bu nedenle şehir içinde kapladıkları alanın oranı artmaktadır. Şehirde ihtiyaçlar ve nüfuslanmaya bağlı olarak oluşan yeni mahaller söz konusudur. Bu mahalleler arasında kullanılmayan arazinin payı %17.2'dir. Yine eski mahallerde fonksiyonel alanların dağılımı dengelidir. Bu nedenle yönetim, ticaret ve konut alanlarını tam olarak ayırmak mümkün değildir. Bununla birlikte fonksiyonel alanların tek geliştiği mahallelerde mevcuttur. Nuri Demirdağ mahallesinde ticarethaneler, Kalealtı mahallesi konut yerleşim alanı, Cürek mahallesi sanayi alanlarının diğer fonksiyonlara göre daha belirgin olduğu dikkat çekmektedir.

HARİTA 2.6: DİVRİĞİ ŞEHRİNİN FONKSİYONEL ARAZİ KULLANILIŞI HARİTASI (2003).

Yine, Divriği içerisinde ticarethaneler ve kamu kuruluşları Mercantepe mahallesinde Nuri Demirdağ caddesinde yoğunlaşmıştır. Belediye, PTT, Hükümet Binası ve Astsubay Şube Merkezleri binaları cadde boyunca yer almaktadır. Özellikle, Ulu Cami ve Nuri Demirdağ caddeleri arasında ticarî işyerlerinin yoğunluk kazandığı görülmektedir. Şehrin merkezînde bulunan ticaret fonksiyon alanları 20 hektarlık bir alanı kaplamaktadır. Ulu Cami ile Ahmet Yesevi caddelerindeki ticarî işyerlerinin üst katlarında konutlar bulunmaktadır. Ticarethanelerin yoğunlaştığı ikinci kesimde Atatürk caddesi ile Kale Yolu sokak arasındadır. Şehrin eski ticaret merkezî olan bu cadde nüfusun sürekli azalması nedeniyle ticarî önemini kaybetmiştir. Küçük ticarethanelerin bulunduğu bu caddenin kuzeyindeki Siddi Mekik sokak boyunca bankalar yer almaktadır. Birbirine yakın konumda yer alan bu caddeler üzerinde bakkallar, lokantalar ve kahvehaneler bulunmaktadır. Caddeler birbirinden genellikle dar sokaklarla ayrılmıştır. Yolların dar olması Divriği'nin eski şehir özelliğinden kaynaklanmaktadır.

Şehir içerisinde sanayi fonksiyon alanının % 1,8'lik (10 ha.) bir payı vardır. Demirin çıkarıldığı Divriği bu özelliği ile madencilik şehri özelliği taşımaktadır. Modern sanayi demirin varlığından dolayı gelişmiştir. Cürek mahallesinde bulunan Div-Han işletmeleri ilçe merkezînden çok ayrı bir özellik taşımaktadır. Modern sanayiye bağlı olarak gelişen atölye tipi sanayi faaliyetlerinin mahalleler arasına dağılmış olduğu dikkati çeker. Bu görünüm şehrin yapısını bozmaktadır. Şehrin fonksiyonel açıdan daha uygun kullanılabilmesi için, küçük olan bu işletmelerin belirlenen bir merkezde toplanması gerekmektedir. Kömür, odun gibi depo gerektiren ve şehrin görüntüsünü bozan işletmeler yerleşim alanlarının dışına yapılmıştır.

Divriği şehrinde yönetim alanının sınırları yaklaşık 10 hektardır. Fonksiyonel arazi kullanımı içinde değerlendirildiğinde, %1.8'lik bir oranı kapsamaktadır Nuri Demirdağ caddesinde yoğunlaşan Belediye, PTT, Hükümet Konağı, Askerlik Şubesi farklı binalarda halka hizmet vermektedir. Öte yandan yönetim binaları ihtiyacı karşıladığından, hükümet konağı içerisinde İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, Müftülük, Nüfus Müdürlüğü, Mal Müdürlüğü, Emniyet Amirliği ve Adliye gibi kurumlar bir araya toplanmıştır. Bunların dışındaki kamu kurumlarından TEK ve Jandarma, Güllübağ mahallesinde, Garipbaba-Atatürk caddeleri arasında yer almaktadır. Atatürk caddesinin doğusunda ise Orman İşletme Şefliği ve Meteoroloji İstasyonu bulunmaktadır. Yönetim fonksiyonları içerisinde alınan bütün binalar birbirine yakın konumdadır. Bu durum

tarihsel süreçten gelen merkezîyetçilik düşüncesinin bir sonucudur. Binalar Divriği'nin ihtiyacı belirli düzeyde karşılamaktadır. Şehirde yönetimsel açıdan bina dağılışlarına bakıldığında sonradan ülke içerisinde gelişme gösteren kamu kuruluşlarının merkezden uzaklığı dikkat çekmektedir. Ancak bu uzaklaşma kamu kuruluşlarının gelişmemesi nedeniyle tam olarak gerçekleşmiş de değildir.

Divriği içerisinde eğitim alanı 10 hektar (%1,8) kadardır. Okullar, ilçe merkezînde farklı mahallelere dağılmış durumdadır. İlçede hizmet veren 9 ilköğretim ve 5 lise birbirine yakın konumda farklı mahallelerde yer almaktadır. Ulu Cami mahallesinde, İmam Hatip lisesi, Kemankeş mahallesinde D. Sadık Özgür İlköğretim okulu, Aşağı Hamam mahallesinde Atatürk ilköğretim okulu ve Meslek lisesi, Gökçe Camii mahallesinde İstiklal İlköğretim okulu, Kale Mahallesinde Yatılı Bölge İlköğretim okulu, Selavattepe mahallesinde, Selavattepe İlköğretim okulu, Hacı Osman Mescidi Mahallesinde Ticaret ve Divriği liseleri, Cürek mahallesinde İlköğretim okulu ve Cürek lisesi bulunmaktadır. Eğitim hizmetlerinin aksamaması dolaylıda olsa şehrin gelişen yönünün belirlenmesinde okullarının fonksiyonel açıdan konumlandırılması önemlidir. Kültürel fonksiyonlar içerisinde değerlendirilen sinema, Cürek mahallesinde bulunmaktadır. Camiler ise İmamoğlu, Koca Paşa, Kültürlü, Küçük Hüseyin, Gökçe Camii, Abu Çimen ve Süleymanağa mahallelerine dağılmış durumdadır.

Divriği'de sağlık fonksiyon alanları, bu alanların dağılışı içerisinde en az yer kaplamaktadır. Belediye sınırlarına dahil fonksiyonel alanların dağılışı içindeki payı % 0,18 (1 ha.) dır. Devlet Hastanesi ve sağlık ocağı Gökçe Cami mahallesinde Hastane caddesi boyunca yer almaktadır. Cürek mahallesinde de Div-Han işletmelerine ait bir hastane bulunmaktadır.

Şehir arazisi içinde konut alanlarından sonra en fazla yer kaplayan fonksiyonlardan biri ağaçlandırılacak alandır. Divriği Orman İşletme Müdürlüğü yaklaşık 100 hektar alanın ağaçlandırılmasını planlamıştır. Bunun dışında, 10 hektar alan park ve yeşil alan haline getirilmiştir. Kale altında bulunan mezarlıklar, 5 hektarlık bir alana sahiptir. Şehir içinde yapı yasaklı ve boş alanlar fonksiyonel açıdan değerlendirilmemiştir. Her iki alan Divriği şehrinde 105 hektarlık bir alana sahiptir. Kültürel açıdan önemli olan, spor tesislerinin alanı 15 hektar olup, saha içerisinde % 2,7'lik bir paya sahiptir.

Divriği eski bir kale şehridir. Kale dışına ulaşım alanı tünellerle veya Çaltı Çayı vadisine bakan merdivenlerle sağlanırdı. Kale dışında kurulan yerleşmeler ise birbirine yakın konumda inşa edilmişlerdi. Güvenliği sağlamak amacıyla dar sokaklar yapılmıştır. Günümüzde de yollar ve caddeler fonksiyonel alanlar içerisinde % 11'lik (60 hektar) bir orana sahiptir. Şehrin batı girişi Sincan karayoluna, doğu girişi Kangal karayoluna bağlanmaktadır. Batı ile doğu girişi arasında bağlantıyı sağlayan karayolu asfalttır. Divriği şehri içerisindeki yollar ise kaldırım taşı döşelidir. Şehrin dar sokaklara sahip olması nedeniyle asfalt dökülmemekte ve gereken önem de verilmemektedir.

Belediye sınırları içinde en fazla fonksiyonel açıdan yer kaplayan alan daha öncede belirtildiği üzere konutlardır. Nitekim, 547 hektarlık alan içerisinde % 37'lik (200 ha.) bir paya sahiptir. Konut alanlarının dağılışında doğal çevre faktörleriyle birlikte, nüfusun sosyal, ekonomik ve kültürel yapısı da etkilidir.

Yerleşim alanı güney-kuzey yönünde gelişen 27 mahalleden oluşmaktadır. Yerleşmenin ilk çekirdeğini meydana getiren Kalealtı mahallesi günümüzde birkaç evin kaldığı dağınık bir yerleşme konumundadır. Divriği'de yerleşim alanları zaman içerisinde güneyden kuzeye doğru yer değiştirmişlerdir. Bugün yönetim alanının geniş yer kapladığı Mercantepe ve İmamoğlu mahallelerine doğru yerleşme alanı kademelenmeye başlamıştır. Demir madeninin 1937 yılında bulunması, 1938'de işletilmeye açılmasıyla bugün Cürek mahallesi olarak adlandırdığımız yerleşme çekirdeği oluşmuştur. Divriği eski bir yerleşim merkezî olması önemli kültürel miraslar barındırması nedeniyle, şehirsel planlama sürecine dahil edilmiştir. Şehrin bölge içendeki yeri, ulaşımı, nüfus yapı yoğunluğu, fiziksel durumu, arazi kullanımı[264] dikkate alınarak şehrin dokusu belirlenmeye çalışılmıştır. Kentsel koruma alanına dahil edilen bu yerleşmede tarihi dokuların çevresine konut yapılması yasaklanmıştır.

Devamlı güneyden kuzeye doğru genişleyen kenti oluşturan mahalleler, cadde ve sokaklarla birbirinden ayrılmaktadır. Atatürk Caddesi Mercantepe, Ulu Cami Güllübağ, Ceditpaşa, Kalealtı ve Aşağıhamam mahallelerini; Ulu Cami caddesi Kemenkeş ve Ulu Cami mahallelerini; Cedit Paşa caddesi Dillioğlu, Hacıosmanmescidi, Aşağıhamam, Gökcecami mahallelerini; Turan Dursun caddesi Karamahmut,

---

[264] YILMAZ, A., 2000, Kentsel Koruma Alanlarında Plânlama ve Kentsel Tasarım İlişkileri, Afyon, Ankara, Konya, Avanos, Divriği Örnekleri, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Plânlama, Basılmamış Yüksek Lisan Tezi, ANKARA, ss. 138-139.

Küçükhüseyin mahallelerini; Bahriye Üçok caddesi, İmamoğlu, Hacıkumru mahallelerini birbirinden ayırmaktadır. Şehir merkezî kısmını çevreleyen dış mahallelerde yerleşmeler dağınıktır. Dağınık bu yerleşmelerde cadde ve sokaklar ilk yerleşim alanlarına göre daha geniştir. Mahalleler arasında yer alan sokaklar, çıkmaz sokaklarla temsil edilmektedir. Caddeleri birbirine bağlayan sokaklar dar olduğundan taş parke ile döşelidir. Sokaklar caddelere dik uzanımlı, merkezî bir noktada birleşen bir görünüme sahiptir.

Kalealtı mahallesinin bulunduğu Ulu Cami ve Şifahane çevresindeki konutlar genellikle tek veya iki katlı bahçeli yapılar şeklindedir. Kaleye doğru çıkıldıkça konutların yapısı değişmekte, bahçe kültürü azalmaktadır. Mercantepe mahallesi kale ve çevresinden sonraki en eski yerleşim merkezîdir. İş yerleriyle konutlar bir arada bulunmakta, caddeler dar sokaklarla birbirinden ayrılmaktadır. Geçmişte nüfuslanmış olan bu mahalleler bugün çoğunlukla terk edilmiştir. Nüfusun azalmasında su yetersizliği ve ekonomik nedenler etkili olmuştur. Mahallede yaşayanlar ova tabanına yönelmişlerdir. Div-Han Demir İşletmeleri'nin kurulmasından sonra, şehrin gelişim yönü de değişmiş ve değişmeye devam etmektedir. Şehir ile Div-Han arasında kalan kesimde, özellikle yol boyunca yerleşmeler ortaya çıkmıştır. Gevşek bir yerleşme dokusu oluşturan bu kesimde konutlar bir ve iki katlı olup, genellikle bahçelidir.

2. 2. 3. 2. 3. Şehirsel Fonksiyonlar

Şehirlerin gelişmesinde nüfustan sonra en etkili olan unsur, fonksiyonlardır. DOĞANAY'a göre şehirsel fonksiyon, bir şehir yerleşmesinin ortaya çıkması, gelişmesi ve büyümesini sağlayan faaliyetlerdir.[265] Bilindiği üzere şehirler sadece bünyelerindeki nüfusa değil, yakın veya uzak çevredeki nüfusa da hizmet götürecek, fonksiyonel etki bölgeleri oluştururlar. Bu ise şehir yerleşmelerini kır yerleşmelerinden ayıran temel bir niteliktir. Kırsal yerleşmelerde genellikle tek bir fonksiyon önem taşıdığı halde, şehirsel yerleşmelerde çeşit ve sayı bakımından fonksiyonların arttığı dikkat çeker.[266] Gelişen fonksiyonlar bölgeden bölgeye, yöreden yöreye değişmekte ve çevresindeki yerleşim alanları üzerinde etki alanı oluşturmaktadır.

---

[265] DOĞANAY, H., 1983, Erzurum'un Şehirsel Fonksiyonları ve Başlıca Plânlama Sorunları (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi), Atatürk Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, ERZURUM, s.39.

[266] YAZICI, H., 1995, *Şehir Coğrafyası Açısında Bir İnceleme Bayburt*, Türk Coğrafya Dergisi, Sayı: 30, İSTANBUL, s. 200.

Şehir, çok fonksiyonlu bir yerleşmedir. En basit şekli ile şehirler, hakim fonksiyonu tarım olan kır yerleşmelerinin aksine, tarım dışı fonksiyonların toplandığı yerleşmelerdir.[267] Çoklu fonksiyonları dikkate alındığında, şehirsel fonksiyonların tespitinde farklı kriterler ele alınabilir. Bunlardan en pratik olanı faal işgücünün çalışmakta olduğu değişik faaliyet alanlarındaki miktarları ve bu miktarların birbiriyle oranlanması sonucuna dayanır. Bu yolla şehirlerin fonksiyonel sınıflandırmadaki yeri ortaya konulabilir. Ancak bunun için öncelikle, çalışan işgücünün iktisadî faaliyet kollarına dağılışı ve her koldaki toplam işgücünün belirlenmesi gerekmektedir.[268]

Faal nüfusun iş kollarına göre dağılımı incelendiğinde, 15-64 yaş gruplarında bulunan nüfus oranlarına bakmak gerekmektedir. Neticede, 2000 yılı itibariyle Divriği ilçesinde 23313 kişi olan toplam nüfusun 14429'unu şehir nüfusu oluşturmaktadır. Divriği şehrinde son genel nüfus sayımına göre nüfusun yaş grupları incelendiğinde, ekonomik bakımdan faal yaşta olan nüfus, 8690 kişidir. Bu nüfusun 4371'i, 15 yaş grubunun altında kalmaktadır. Şehirde faal nüfusun dışındaki toplam nüfus ise 5739'dur. Faal nüfusun çalışma çağı nüfusuna oranı % 24.5'dir. Türkiye'de faal nüfusun, çalışma çağındaki nüfusa oranı % 58.2 dolayındadır.[269] İki değer karşılaştırıldığında, sahanın işsizlik oranı Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu görülmaktedir.Yine çalışma çağına gelen nüfusun fazla olmasına rağmen, istihdam alanlarının yetersiz olduğunun bir kanıtıdır. Bu durum mevcut çalışma çağındaki nüfusun istihdam edilememesine ve yöreden büyük şehirlere yönelik göçlerin gerçekleşmesine neden olmaktadır. Divriği şehrinde işsiz nüfusun varlığı, şehirsel fonksiyonların gelişim sürecini de olumsuz yönde etkileyecektir. Çünkü şehirsel fonksiyonların var oluşu ve çeşitliliği ile şehirlerin nüfus miktarları arasında yakın bir ilişki söz konusudur.[270]

Divriği şehrinde çalışan nüfusun ekonomik sektörlere göre dağılımında, % 43.7'sinin hizmetler, % 41.6'sının sanayi ve % 9.7'sinin ise tarım faaliyet alanlarında çalıştığı tespit edilmiştir. Divriği şehrinde, şehirsel fonksiyonları ayrı başlıklar altında incelemek, şehrin gelişimini değerlendirmek açısından daha faydalı olacaktır.

---

[267] DOĞANAY, H., 1994, a.g.e., ss. 411-414.
[268] YAZICI, H., 1995, a.g.e., s. 200.
[269] YAZICI, H., 1995, a.g.e., s. 200.
[270] ZAMAN, M., 2004, Vakfikebir İlçesi'nin Coğrafyası, Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 937, Fen-Edebiyat fakültesi Yayınları No:102, Araştırma Serisi No: 73, ERZURUM, s. 262.

2. 2. 3. 2. 3. 1. Hizmetler Fonksiyonu

2. 2. 3. 2. 3. 1. 1. Ticaret Fonksiyonu

Şehirlerin çevrelerine verdiği en önemli hizmetlerden biri olan ticarî fonksiyonlar, şehirlerin etki alanını belirlenmesi yanında, şehre merkeziyet gücü kazandıran ve şehrin gelişmesine yol açan önemli bir fonksiyondur.[271] Divriği şehri fonksiyon alanları içinde ticaret fonksiyonunun payı % 9,6'dır. Şehir içi ve yakın çevresine yönelik ticaret faaliyetleri, genellikle toptan ve perakende ticaret şeklindedir. Bunlardan şehir içi ve yakın çevresine yönelik olan karşılıklı perakende ticaret, şehrin gelişmesinde ve yaşamasında etkili olmakla beraber, dış pazar ve oralardan bu şehre yönelik olanlar kadar etkili değildir.[272] Divriği'de ticaret faaliyetlerinde 342 kişi çalışmaktadır. Ticaret fonksiyonu hizmet ve sanayi fonksiyonunun gerisinde kalmıştır. Özellikle 1938 yılında bölgedeki demir madeninin işletmeye açılması bu fonksiyonun gerilemesinde önemli bir paya sahiptir.

Divriği, geçmişte de ticaret açısından önemli bir merkez değildi. Ana yollardan uzakta kurulmuş şehir de bu fonksiyon başkent olduğu ve yakın çevresinde güvenlik sorunlarının yaşandığı dönemde gelişmiştir. Yine ticareti güçlendirmek amacıyla yapılan IV. Sultan Murat Yolu, kısa bir sürede olsa bölge pazarını canlandırmıştır. Cumhuriyet döneminde Sivas'ın ilçesi durumunda olan Divriği, il merkezîne uzaklığı ve ulaşımda yaşadığı güçlükler nedeniyle sosyal ve ekonomik problemler yaşamaktadır. Uzun yıllar kendi ihtiyaçlarını kendi ve yakın çevresindeki yerleşmelerden sağlamıştır. Divriği'den dışarıya 1965 yılından sonra gerçekleşen göçler, ticareti olumsuz yönde etkilemiştir. Günümüzde araştırma sahasında ticaret hayatı durgun bir devre içindedir.

Şehirde ticarî işyerlerinin çoğunu perakende satış yapan ticarî işyerleri oluşturmaktadır. Bakkal, market, kasap ve manav gibi günlük ihtiyacı karşılayan iş yerleri dışında, ayakkabıcı, kırtasiye, eczane gibi periyodik ihtiyaçları karşılayan işyerleri mevcuttur. Halkın günlük ve periyodik ihtiyacını karşılayan bu işyerleri, yörenin talebini karşılayacak düzeydedir. Divriği şehrinde bazı işyerleri yöre halkının birkaç ihtiyacını bir arada tüketiciye sunmaktadır.

---

[271] YILDIZ, M.Z., 2001, *Şehirsel Fonksiyonlar ve Şehir İçi Arazi Kullanımı Bakımından Patnos*,Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı: 5, Çizgi Kitabevi, KONYA, s. 407.

[272] DOĞANAY, H., 1983, a.g.e., s. 131.

Özellikle Pazartesi günleri Mercantepe mahallesinde kurulan haftalık pazar ticareti canlandırmaktadır. Köylerden gelen üreticiler süt, peynir, yumurta, yoğurt, bal gibi hayvansal ürünleri ve yörede mevsimine göre yetiştirdikleri tarım ürünlerini satışa sunmaktadır. Yine doğada yetişen kuşburnu, madımak, alıç bu pazarda satılmaktadır. Pazara gelen insanlar ihtiyaç duydukları ürünleri, ilçedeki perakende ticaret işyerlerinden temin etmektedir. Arapkir ve Kangal ilçelerinden bölgeye gelen tüccarlar Divriği pazarından, özellikle sonbahar mevsiminde kabak, lahana ve patates almakta ve il merkezlerinde satmaktadır.

Divriği şehrinde ticarî işyeri sayısı yaklaşık 342'dir. Ticarî işyerlerinin en kapasiteli olanları şehrin etki bölgesine de hizmet verdiği için toptancılardır.[273] Şehirde toptan satış yapan işyeri sayısı hakkında kesin bilgiler yoktur. Çünkü, perakende ticaretle uğraşan işyerleri, genelde toptan ticaretle de uğraşmaktadır (Tablo 2.32).

TABLO 2.32: Divriği İlçe Merkezîndeki Ticarî İşyeri Sayısı (2002).

PERAKENDE TİCARET	İŞYERİ SAYISI	HİZMET İŞYERLERİ	İŞYERİ SAYISI
Bakkal-Market	144	Elektrikçi	2
Manifatura	23	Fotoğrafçı	3
Manav	22	Kuyumcu	1
Kasap	16	Terzi	5
Hırdavatçı	5	Camcı	1
Ayakkabıcı	6	Kırtasiye	7
Züccaciye	2	Berber	13
Zahireci	10	Benzinlik	5
Yorgan-Battaniye -Halı	2	Muhasebeci	3
Oto Yedek Parça Satıcısı	2	Eczane	3
Diğerleri	4	Kahvehane	11
TOPLAM	236	Lokanta	13
TOPTAN TİCARET	-	Otel	2
İnşaat Malzemesi	5	Banka	5
Tüp Bayii	2	Avukat	3
Tekel Bayii	1	İnşaat Malzemeleri Satıcısı	5
Mobilya –Beyaz Eşya	4	Ekmek Fırını	8
Diğerleri	2	Diğerleri	2
TOPLAM	14	TOPLAM	92
GENEL TOPLAM	342		

KAYNAK: Esnaf Kefalet Kooperatifi, Divriği Belediyesi işyeri ruhsat defterleri.

[273] BULUT, İ., 1998, a.g.e., s. 65.

Yöre ekonomisinde toptan satış yapan işyerlerinin başında toptan gıda, inşaat malzemeleri gelmektedir. İlçenin il merkezînden uzakta bulunması nedeniyle halkın ihtiyaçlarını karşılayan çok sayıda ticaret işyeri açılmıştır. Bu ticaret payı içerisinde genel hizmet iş yerlerinin sayısı da yüksektir. İlçede genel hizmet veren Akbank, Halkbank, Vakıfbank, Ziraat Bankası ve İş Bankası bulunmaktadır. İşyerleri içerisinde avukatlık, sigorta, muhasebecilik gibi genel hizmet veren ticarî işyerleri mevcuttur.

Divriği'de mevcut ticaret işyerleri ihtiyacı karşılayacak düzeyde çeşitlilik kazanmakta; ancak nüfusun az olmasına ve çevredeki merkezlere uzak olması nedeniyle de sınırlanmaktadır. Kendisine yakın diğer illerin ilçeleri ve köyleriyle birlikte, idarî açıdan kendine bağlı yerleşmelerin ihtiyaçlarını karşılayacak bir etki alanına sahiptir. Şehirde ticarî işyerleri incelendiğinde, perakende ticaret içerisinde, bakkalların çoğunluğu oluşturmaktadır. Bütün ticaret işyerleri içerisindeki oranı % 42.1'dir. Bakkallarda günlük ihtiyacı karşılayabilecek gıdaların hepsini bulmak mümkündür. Özelikle ulaşım problemlerinin yaşandığı köylerden şehre gelen insanlar, çoğunlukla toptancılığı da üstlenmiş olan bu bakkallardan toplu alış-veriş yapmaktadır.

Şehir içerisinde çok sayıda kahvehane bulunmaktadır. Kahvehanelerin varlığı şehirdeki işsizliği gösteren bir ölçüt olarak kabul edilebilir. Ticarî işyerlerinin büyük çoğunluğu Nuri Demirdağ ve Atatürk Caddesi üzerinde yoğunlaşmıştır. Şehrin merkezî kısmını oluşturan ve bu caddelere bağlanan Mercantepe, Güllübağ, Selavattepe ve Kocapaşa mahalleleri şehrin ticarethanelerini büyük ölçüde bünyesine toplamıştır. Burada toplanan ticarethaneler genellikle birbiri içerisine girmiş az alanda birçok iş yerini kapsayan bir görünüme sahiptir. Pazar yeri olarak adlandırılan kısımdaki ticarethaneler daha geleneksel bir yapı göstermektedir.

Divriği nüfusun yoğunluk kazandığı mahalleler ile ticarî işyerlerinin dağılışı, doğru orantılı gelişmiştir. Şehirsel fonksiyonlarda meydana gelen olumlu veya olumsuz gelişmeler, bu işyerlerinin sayısını ve dağılışını etkilemiştir. Nuri Demirdağ caddesi fonksiyonel açıdan bugün de, geçmişte olduğu gibi özelliklerini korumaktadır. Bu caddeye bağlanan ara sokaklara doğru ticarethanelerde radyal bir dağılış söz konusudur. Eski yerleşim alanı olan bu caddede işyerleri tek katlı ve çoğu kiremit çatılıdır. Divriği şehri içerisinde ticarethaneler 1 ha.lık bir alana yayılmıştır. Ticarî işyerleri, yeni mahallelerde 2-3 katlı konutların alt katlarında yer almaktadır.

Geçmişte perakende işyerleri, genellikle kale ve çevresindeki mahallelerdeydi. Bu mahallelerde yaşayan nüfusun bir kısmı, şehrin aşağı kesimlerine göç etmiştir. Bu nedenle perakende ticaretle uğraşan işyerlerinin çoğu kapanmıştır. Bugün kale ve cami çevresindeki mahalleler dağınık olup, ticarî işyerleri sayıca çok azdır. Hizmet sektörü içerisinde değerlendirilen ticaret işyerlerinin büyük çoğunluğu şehrin merkezînde toplanmıştır. Sadece, akaryakıt istasyonları şehrin çıkış noktalarında kurulmuştur. Neticede, ticaret alanında, ilçede ihtisaslaşmadan tam olarak bahsedilemez. Birçok ürün bir arada satışa sunulmakta, tek tip ürün birçok işyerinde satılmamaktadır.

2. 2. 3. 2. 3.1. 2. Yönetim Fonksiyonu

Divriği şehri ne zaman, kimler tarafından kurulduğu kesin olarak bilinmeyen, ancak eski dönemlerden beri varlığı mevcut olan bir yerleşme merkezî konumundadır. Bizans, Memluklu ve Osmanlı yönetiminde sınır şehri görevini üstlenen Divriği, Danişmentoğulları'nın başkentliğini yapmış ve o dönem içerisinde önemli bir kültür merkezî haline gelmiştir. Tarih açısından zengin bir kültür oluşturan şehir, 1100-1250 yılları arasında Danişmentoğulları'nın başkentiydi. Osmanlı imparatorluğu'na 1516 yılında dahil oldu. Yine 1250-1516 yılları arasında Memluklu ve Moğolların hâkimiyetine giren şehir, farklı kültürlerin merkezî haline geldi. Divriği 1850'de Eyalet'i Rum'un bir sancağı olan bu tarihten sonra kaymakamlık olmuştur. Bu tarihten sonra şehir sürekli gerilemiş, X1X. yüzyıl'ın sonunda kasaba özelliği kazanmıştır.

Cumhuriyetle birlikte, yönetim açısından Sivas'a bağlanan Divriği ilçesinin idarî sahasında zaman içinde değişiklikler olmuştur. Nitekim, ilçenin 1927-1945 yılları arasında yüzölçümü 2635 km.^{2} iken; 1950 yılında bu yüzölçümü 2762 km.^{2}ye ulaşmıştır. Kangal ve Erzincan'a bağlı köylerin 1960 yılında Divriği idarî sahasına dahil edilmesiyle sınır tekrar genişlemiştir. Bugün dördü bucak olmak üzere, 109 köyü olan ilçenin yüzölçümü 2782 km.^{2}dir. Divriği ilçesi köy sayısı bakımından il sınırları içinde, Zara ve Yıldızeli ilçelerinden sonra üçüncü sırada yer almaktadır.

Divriği şehrinde yönetim fonksiyon alanında istihdam edilen kişi sayısı 1572'dir. Etki alanı ve ihtiyaca bağlı olarak, bu fonksiyon içinde bazı kurumlarda çalışan nüfusun payının fazladır. Belediye, Malîye, Div-Han İşletmeleri, Kaymakamlık, Tapu Kadastro, İlçe Emniyet ve İlçe Tarım müdürlüklerinde çalışanların fazla olduğu görülmektedir (Tablo 2.33).

TABLO 2.33: Divriği'de Yönetim Fonksiyonunu Oluşturan Kurumlar ve İstihdam Durumu (2002).

KURUMLAR	ÇALIŞAN SAYISI	KURUMLAR	ÇALIŞAN SAYISI	KURUMLAR	ÇALIŞAN SAYISI
Belediye Başkanlığı	92	Tapu Sicil Müdürlüğü	2	Adliye	24
Kaymakamlık	5	Tapu Kadastro Müdürlüğü	16	Orman İşletme Şefliği	4
Özel İdare Müdürlüğü	1	İlçe Tarım Müdürlüğü	15	Meteoroloji Müdürlüğü	3
Mal Müdürlüğü	14	İlçe Müftüğü	35	Milli Eğitim Müdürlüğü	222
Nüfus Müdürlüğü	7	Köy Hizmetleri	15	İlçe Emniyet Müdürlüğü	90
Div-Han İşletmeleri	918	Karayolları	10	Diğerleri	37
PTT	29	Tekel	23	**TOPLAM**	1572

KAYNAK: Divriği İlçe Kaymakamlığı ve diğer kamu kuruluşları kayıtları.

Bugün, herhangi bir yerleşmenin etki sahasının tam olarak tespit edilebildiği en önemli fonksiyonlardan birini yönetim fonksiyonu alanı oluşturmaktadır. Kamu kurum ve kuruluşlarının Divriği ilçe merkezînde olması nedeniyle idarî fonksiyonlar, etki gücünü önemli ölçüde korumaktadır. Yine il merkezîne uzakta bir konumda yer alması idarî hizmetlerin gelişmesini sağlamıştır. Şehirde yönetim fonksiyonunu oluşturan kurum ve kuruluşları Kemenkeş ve Mercantepe mahallelerinde yoğunluk kazanmıştır. Kaymakamlık, Mal Müdürlüğü, Adliye, Tapu Kadastro ve Nüfus müdürlükleri aynı binada yer almaktadır. Meteoroloji ve Köy Hizmetleri Ahmetpaşa mahallesinde birbirine çok yakın konumda yer almaktadır.

Divriği'nin yönetim merkezî olması nedeniyle bulunan bazı kuruluşlar çevre yerleşmelere de hizmet götürmektedir. Belediye Binası, Devlet Su İşleri Şube Müdürlüğü ve Divriği Karayolları Şube Şefliği yakın çevredeki merkezlere de hizmet etmektedir. Kışın kapanan köy yolları açılmaya çalışılmaktadır. İlçenin bütün köylerinin elektrik ihtiyacını karşılayan Mursal Barajı yapımı sırasında yöreye gelen D.S.İ. Şube Müdürlüğü yönetim fonksiyonunun önemini arttırmıştır. Div-Han İşletmeleri'nin varlığı sebebiyle kırsal kesimden ilçe merkezîne göçler yaşanmıştır. Neticede, şehirde bulunan kamu kurum ve kuruluşlarında yönetici veya memur olarak çalışan kişilerin büyük bir

kısmı, Divriği dışındaki ilçe ve il merkezlerinden gelmiştir. Divriği şehrine gelen bu nüfus idarî ve sosyal hizmetler açısından şehirde yeni yapılanmaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ancak bu işletmenin özelleştirilmesi ve mevcut çalışanların sayının azaltılmaya gidilmesi şehri her yönden olumsuz etkilemiştir. Divriği eski bir yerleşim merkezîdir. Bu nedenle şehir düzenli bir alt yapıya sahip değildir. Dar sokaklar, bitişik ev sistemleri, belediye hizmetlerini güçleştirmektedir. Şehrin yerleşim alanının düzenli olarak tekrar değiştirilmesi gerekmektedir.

2. 2. 3. 2. 3. 1. 3. Eğitim Fonksiyonu

Yerleşmenin etki sahasının belirlenmesi ve kültürel yapının gelişimi açısından eğitim önemlidir. Divriği şehri, yakın ve uzak çevredeki nüfusu bu yönde etkilemektedir. Bu hizmetler geçmiş dönemde dinî ve eğitim hizmetleri şeklindeydi. Birçok devletin hâkimiyetinde kalan Divriği'ye gelen her devlet kendi kültürünün bir parçasını bu şehre bırakmıştır. Özellikle Danişmentoğulları'na başkentlik yaptığı dönemde kurulan şifahane ve medreseler önemli eğitim merkezlerini oluşturmaktaydı. Cumhuriyet döneminde ise Sivas ili içindeki ilk yatılı bölge okullarından biri Divriği'ye kurulmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında birçok köyde ilkokul açılmıştır. Günümüzde anaokullardan, yüksek okula kadar kurulmuş olan modern ve çağdaş eğitim sistemi Divriği nüfusuna hizmet etmektedir.

Divriği ilçe merkezînde 2003-2004 öğretim yılı itibariyle 2 anaokulu, 11 ilköğretim okulu, 5 lise ve 1 yüksek okul bulunmaktadır. İlçede toplam öğrenci sayısı 4483'dür. Cumhuriyet Üniversitesi Divriği Meslek Yüksekokulu'nda 2002-2003 yılında yeni iki bölümün açılmasıyla öğrenci sayısı artmıştır. Yine ilçede meslekî eğitim veren liseler mevcuttur. Kız Meslek Lisesi, Ticaret Lisesi, Endüstri Meslek Lisesi, İmam-Hatip Lisesi ilçe ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulmuş olan okullardır. Bu okulların varlığı ilçenin etki alanını genişletmektedir.

Okuma oranı Divriği ilçesinde diğer ilçelere göre daha yüksektir. Öğrencilerin öğrenim görmesini sağlayacak uygun şartlar ilçede mevcuttur. İdarî açıdan kendisine bağlı köylerdeki öğrencileri ilçe merkezîne toplayan Divriği, yakın çevredeki ilçelerden de öğrencilere eğitim imkânı sağlamaktadır. İlköğretime dışarıdan gelen bu öğrencilerin büyük bir kısmı kırsal kesimden gelmektedir. Buna karşılık özellikle ilköğretimden sonra ilçe dışarıya çok sayıda öğrenci göndermektedir. Divriği nüfusunun göç ettiği

İstanbul, Sivas, Ankara şehirlerinde akrabalar veya derneklerin yardımlarıyla öğrenciler öğrenimlerini sürdürmektedir. Liseden sonra üniversiteye hazırlanan öğrenciler de genellikle Sivas'ta yatılı özellik taşıyan dershanelere gitmektedir.

Fonksiyonel gelişme dikkate alınarak Divriği'de okullar, dağınık yerleştirilmiştir. Yatılı bölge okulu bütün okulların merkezî konumundadır. İmam-Hatip Lisesi, Ulu Cami mahallesindedir. Şehrin doğusunda Aşağı Hamam mahallesinde Endüstri Meslek Lisesi, Hacı Osman Mescidi mahallesinde ise, Divriği Ticaret ve Divriği Lisesi bulunmaktadır. İlköğretim okulları genellikle birbirine yakın mesafelerde kurulmuştur.

Milli Eğitim Müdürlüğü'nün merkez kuruluşlarında ve meslek yüksek okulunda çalışan toplam personel sayısı 2003-2004 yılı itibariyle 289 kişi kadardır. Bu öğretim kurumlarında çalışan ve dışarıdan ilçeye gelen nüfus şehrin ekonomik yapısını olumlu yönde etkilemektedir. Özellikle dışarıdan gelen öğrenciler ticaret hayatına canlılık kazandırmaktadır. Ancak 2003 yılı itibariyle meslek yüksekokullarına sınavsız giriş hakkının gelmesiyle birlikte, bu okullara dışarıdan gelen öğrenci sayısında azalma görülmüştür. Bu düzenlemenin yeniden yapılandırılması gerekmektedir. İlçelere yapılan meslek yüksek okulları sadece ticareti değil, kültürel yaşamı da olumlu yönde etkilemektedir. Bu sistem devam ederse dışarıdan gelen öğrenci sayısı daha da azalacak ve ilçe bu yöndeki ticarî canlılığını kaybedecektir. Divriği ilçe merkezînde 40 yatak kapasiteli ve öğretmenlerin ihtiyaçlarını tam karşılamayan bir öğretmen evi bulunmaktadır. Bu konaklama tesisinin yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Öğretmen evinde toplam 5 personel görev yapmaktadır (Tablo 2.34).

TABLO 2.34: Divriği'de Eğitim Fonksiyonunda Çalışanların Kurumlara Göre Dağılışı (2003).

KURUMLAR	ÇALIŞAN	%	KURUMLAR	ÇALIŞAN	%
Okullar	169	58.4	Dershane	10	5.2
Milli Eğitim Müdürlüğü	22	7.6	Öğretmen evi	5	1.6
Halk Eğitim Müdürlüğü	6	2.1	Diğer	50	16.0
Memur	27	9.1	**TOPLAM**	289	100

KAYNAK: Divriği Kaymakamlığı, İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü ve yerinde yapılan tespitlerden.

Şehrin kültürel hayatını sadece okullar değil, Halk Eğitim Merkezî, kütüphane, gazete bayileri, dergiler, dernekler ve yerel gazetelerde belirlemektedir. Halk Eğitim Merkezînde 6 personel çalışmaktadır. Her yıl istenilen veya ihtiyaç duyulan branşlara yönelik kurslar açarak, bütün ilçede etkili bir fonksiyon alanı oluşturmaktadır. Meslek sahibi olmayan veya öğrenimine devam edemeyen kişilerin yaygın öğretimle topluma yararlı birer fert haline getirmeyi amaçlayan bu merkezler ilçeye kültürel ve ekonomik anlamda katkı sağlamaktadır. Günlük gazete satışının ortalama 2000 olduğu ilçede, yerel gazetelerden "Güneçe", büyük şehirlerdeki derneklere de gönderilmektedir. Ayrıca kaymakamlığın yayınladığı Divriği Kültür Dergisi, Divriği Kültür Derneği'nin üç ayda bir yayınladığı Divriği Harman Dergisi yörenin tanıtılmasına önemli katkılar sağlamaktadır. Divriği kütüphanesinin kuruluş tarihi oldukça eskiye dayanır.

Eğitim fonksiyonu alanında değerlendirilmesi gereken dinî hizmetler, ilçe müftülüğü tarafından yürütülmektedir. Kurumun 35 personeli şehirdeki dinî kurumlarda görev yapmaktadır. Camilerdeki imamlar okulların kapanma döneminde, yani yaz tatilinde Kur'an kursları düzenlemektedir. Okuma oranın yüksek olduğu ilçede üniversiteye hazırlık amacıyla açılan dershane ilçeye önemli katkı sağlamaktadır. Dershanenin bulunmadığı dönemde aileler, çocuklarını Sivas'a veya İstanbul, Ankara gibi büyük şehirlerdeki akrabalarının yanına göndermek zorunda kalmaktaydı. Dershanede toplam 10 öğretmen görev yapmaktadır. Bunların dışında şehirde, siyasî partiler, dernekler, vakıf temsilcilikleri ve sinema bulunmaktadır.

2. 2. 3. 2. 3.1. 4. Sağlık Fonksiyonu

Şehir fonksiyonları içerisinde en önemli ve en dikkat çekeni sağlık hizmetleridir. Geçmişte yapılmış olan ve önemli bir tarihi eser olan Divriği Şifahanesi sağlık fonksiyonunun gerekliliğinin bir göstergesidir. Günümüzde ise Divriği'nin sağlık hizmetleri diğer fonksiyonların gerisinde kalmıştır. Divriği şehrindeki sağlık kuruluşlarında 7 doktor görev yapmaktadır. Bunu nüfus içerisinde bir paya oranlarsak kişi başına doktor veya hemşire sayısı yetersizdir. Bununla beraber idarî açıdan bağlı olduğa Sivas'a uzakta bir merkezde kurulmuş olması, ulaşımın kolay sağlanamaması ve kışın köy yollarının bir kısmının kapalı kalması ve çevredeki yerleşmelerin merkezîni oluşturması nedeniyle, Divriği sağlık fonksiyonları açısından gelişmiş sayılmasa da yöre ihtiyacını basit ölçüde karşılayacak sağlık hizmetlerine sahiptir.

Divriği şehrinde bir Devlet Hastahanesi ve sağlık ocağı bulunmaktadır. Bu sağlık tesislerinde toplam 43 kişi çalışmaktadır. Devlet hastanesinde birçok branşta uzman doktora ihtiyaç duyulmaktadır. Yine hastanedeki tıbbî cihazları kullanacak personele gereksinim vardır. İstihdam edilen mevcut kadronun dışında 45 kadar sağlık personeline ihtiyaç duyulmaktadır. Divriği'de dahiliye ve kadın doğum uzman bulunmakta ancak cerrahî müdahale gerektiren rahatsızlıkların tedavisinde genel cerrah, çocuk hastaları uzman ve acil ve sağlık hizmetlerine zorunlu gereksinim oluşturmaktadır. Sağlık kuruluşları bu uzman doktorların ve teknik donanımların yetersizliği yüzünden gelen acil vakalara müdahale edememekte, Sivas'taki sağlık kuruluşlarına sevk etmektedir.

Devlet Hastahanesi 50 yatak kapasiteli olup, bugün 25 yatak kullanılmaktadır. Bu hastahaneye 2002 yılı itibariyle 121 hasta müracaat etmiştir. Acil hastaların büyük bir kısmı Sivas'taki çeşitli devlet hastanelerine sevk edilmiştir. Sonuç itibariyle sağlık hizmetlerinde nüfus ile doktor oranı gelişmişlik düzeyini en iyi yansıtan kriterlerden birisidir. Bu dikkate alındığında, Divriği'de 7 doktor 23313 olan nüfusa hizmet vermektedir. İlçe genelindeki bütün sağlık kuruluşları göz önüne alındığında 13 doktor görev yapmaktadır. Bununla birlikte sağlık ocakları mevcut personelle yeterli düzeyde çalışma yapmaktadır. Özellikle mahallelerde ebe ve hemşirelerin yaptığı genel sağlık taramaları, aile plânlaması, aşı kampanyaları gibi sağlık hizmetleri sağlanmaktadır. Divriği Devlet Hastanesi ve sağlık ocaklarındaki personel ihtiyacı giderilerek, teknik donanımlar sağlanırsa, sağlık hizmetleri daha iyi olabilir.

2. 2. 3. 2. 3.1.5. Ulaşım Fonksiyonu

Araştırma sahası ana ulaşım yollarına uzak bir konumda bulunmaktadır. Nitekim, 1930'lu yıllara kadar çevreyle sadece karayolu ile ulaşımın sağlandığı Divriği'ye demiryolunun yapılmaya başlanması yöre için ulaşımın da ilk yıllarda önemli bir avantaj kazanmasına neden olmuştur. Birinci hat olarak geçen Erzurum hattı 1939 yılında tamamlanmıştır. Divriği Demir İşletmeleri'nin yapımından sonra 1938 yılında küçük uçakların inmesini sağlamak amacıyla bir uçak pisti yapılmıştır. Bugün bu pist kullanılabilir özelliğini korumaktadır.

Divriği - Sivas karayolu özellikle 1970 yılından sonra gelişmeye başlamıştır. Divriği şehrinin kuzeyindeki Divriği-Sincan-Kangal karayolu 1980'de tamamlanmıştır.

Divriği ile Sivas arasında ulaşım sağlayan Divriği- Karasar - Kangal karayolu güzergâhı bulunmakta, günümüzde bu yolun yoğunluğu diğer karayollarına göre daha fazla olmaktadır.

Divriği - Maltepe, Gedikbaşı - Erzincan karayolu 2004 yılında tamamlandığında ulaşım açısından önemli bir sorun bu yol güzergahındaki yerleşmeler için kalkacaktır. Bu yol tam olarak faaliyete geçtiğinde Divriği - Erzincan arasındaki ulaşım iki saate inecektir. Özellikle Erzincan'a yakın Divriği'ye uzak olan yerleşmeler alışverişlerini Erzincan'la yapacaklardır. Dışarından gelen ürünlerin, ulaşım faktöründen dolayı malîyeti arttırması nedeniyle alışveriş kültürü, zorunlu ihtiyaçların karşılanması şekline dönüşmüştür. Bu karayoluyla daha ucuz ve kaliteli ürünler yörede satışa sunulacaktır.

Demiryolu ulaşımının önemli olduğu Divriği'de demir cevherinin taşınması yük vagonlarıyla sağlanmaktadır. Şehir,demiryollarından yeterli düzeyde yarar sağlayamamaktadır. Divriği, çevresindeki yerleşmelerin merkezînde yer alması nedeniyle toplama-dağıtma merkezî durumundadır. İlçede bulunan seyahat firması ve 25 minibüs Divriği-Sivas arasında her saat başı yolcu taşımaktadır. İlçe merkezîne bağlı köylerden haftalık 110 minibüs, İstanbul'a her gün saat dörtte giden otobüs bulunmaktadır. Taksi ve 5 durak, minibüsler, 6 otobüs ve 50 kamyon bulunmaktadır. [274] Traktörlerde ulaşım aracı olarak faydalanılmaktadır.

Divriği eski bir yerleşim merkezîdir. Eski yerleşim merkezlerin de güvenliği sağlamak amacıyla dar sokaklar ve bitişik ev düzeni esas alınmaktaydı. Şehrin çok geniş alanlara yayılmamış olması nedeniyle, ulaşım çoğunlukla yaya olarak gerçekleştirilmektedir. Şehir içi minibüs servisleri bulunmaktadır. Div -Han ile şehir merkezî arasında 2 km'lik bir karayolu mesafesi mevcuttur. Ulaşımdaki bu sıkıntı servis veya taksiler yoluyla çözüme kavuşturulmuştur. Şehrin içindeki yollara genellikle kaldırım taşı döşenmiştir. Şehrin çıkış merkezleri ise asfalttır.

Ulaşımın önem kazanmasından dolayı, ulaşıma bağlı yan sanayi kolları da gelişme göstermiştir. Özellikle ana ulaşım yollarından uzakta bulunan Divriği'de oto tamircisi, oto lastikçisi yedek parça hizmetleri ve akaryakıt istasyonlarının fazlalığı dikkat çekicidir. Bu sektör içerisinde çalışan nüfus 35 kişi kadardır. Diğer fonksiyonlar içerisinde önemli bir paya sahiptir.

---

[274] Şoförler ve Otomobilciler Derneği Başkanı Naci Kupeli'den alınmıştır.

2. 2. 3. 2. 3. 2. Sanayi Fonksiyonu

Araştırma sahasında 2002 yılı itibariyle, çalışma çağı nüfusunun % 43,7'si, sanayi alanında istihdam edilmiştir. Buna rağmen, sanayi faaliyetlerinin çok yavaş gelişmesi dikkat çekicidir. Esasen, sanayi faaliyetlerinde yer alan nüfusun büyük bir kısmı da Div-Han İşletmeleri'nde çalışmaktadır. Divriği'de bu işletme istisna tutulacak olursa, önemli sayılabilecek modern sanayi tesisleri bulunmamaktadır. Şehir ekonomisi açısından önemli bir sorun oluşturmaktadır. Yine de sanayi fonksiyonu, ilçede ekonomik, sosyal ve kültürel önemli değişimlere neden olmuştur. Belirtilen % 43,7'lik oran ilçede görülen işsizlik problemi ile çelişki oluştursa da şehirde sanayileşmenin nispeten aktif olduğu da kaçınılmaz bir gerçektir.

Şehirlerin çevreye verdiği önemli hizmetlerin başında şehirsel kesimlerde yoğunlaşan sanayi hizmetleri ve tamirhaneler gelmektedir.[275] Divriği'de % 11,5'lik payı atölye ve tamirhaneler oluşturmaktadır. Bu sektörün gelişmesinde, önemli merkezlere uzak olması ve kendi ihtiyaçlarını karşılama zorunluluğu etkili olmuştur. Atölye tipi sanayi özelliğini taşıyan işyeri sayısı 28'dir. Bunların büyük çoğunluğunu oto tamircileri, demir doğrama, oto lastikçileri, kaynakçı, oto boya ve elektrikçiler oluşturmaktadır. Div-Han'ın işletmeye açılmasıyla bu işletmede çalıştırılan birçok aracın tamiri veya bakımının yapılması gerekmiştir. Bu tarih itibariyle 1960'a kadar hızla gelişen atölye tipi sanayi ustalaşmış, kaliteli işçi sınıfının oluşmasını sağlamıştır. Ayrıca, ilçedeki atölye tipi sanayi yakın çevreye de hizmet etmektedir. Sadece oto ve araç tamirine yönelik gelişme söz konusu değildir. Divriği'nin il merkezine uzakta olması, genellikle şehrin gelişmesine olumlu katkı sağlamıştır. Ayakkabı, saat, metal işleri tamircileri yanında fırın, un değirmeninde çalışanlar da mevcuttur. İş imkânlarının sınırlı olduğu Divriği'de öğrenim görmek istemeyen veya ailesini geçindirmek zorunda olan çalışma çağının altında kalan çocuklar mevcuttur. Ancak bunların tespiti yapılamamıştır.

Divriği şehrinde sanayi faaliyetlerinin yoğunlaştığı mahalleler söz konusudur. Küçük sanayi sitesi Turabali mahallesinde; Div-Han İşletmeleri Selevattepe mahallesinde; briket imalathanesi ise Mercantepe mahallesinde yer almaktadır. Diğer küçük sanayiye yönelik işyerleri ise şehrin muhtelif yerlerine dağılmıştır.

---

[275] BULUT, İ., 1998, a.g.e., s. 72.

2. 2. 3. 2. 3. 3. Tarım Fonksiyonu

Divriği ilçe merkezînde faal nüfusun kayıtlı % 5,4'ü (193 kişi) tarım sektöründe çalışmaktadır. Bu sayı ilçedeki diğer fonksiyon alanlarıyla karşılaştırıldığında oldukça düşük değer göstermektedir. Bu değerler yanıltıcı olabilir.

Divriği içerisinde tarım fonksiyonel açıdan önemlidir. Divriği'nin bulunduğu coğrafî yapıda düzlük alanların az, dağlık alanların geniş yer kaplaması tarımsal faaliyetleri olumsuz yönde etkilemektedir. Tarım, geçmişte Divriği şehrinin başlıca gelir kaynağını oluşturmuştur. Bölgenin geçmişte güvenli olması, sınır şehri özelliği taşıması ve bugünkü gelir getirici fonksiyonların olmaması nedenleriyle önem taşımaktaydı. Günümüzde de bu önemini korumaktadır. Geçmişte ve günümüzde tarım içerisinde en büyük payı hububat oluşturmaktadır. Geçmişte hububat üretiminde ise buğday ve arpa başta gelmekte, mercimek ve nohut bunları takip etmektedir. Endüstri ürünlerinden pamuk tarımı eskiden araştırma sahasında yapılmaktaydı.[276] Bağ ve bahçecilik, arıcılık ve koyun yetiştiriciliği halkın diğer geçim kaynaklarını oluşturmaktadır.

Geçmişte hakim fonksiyonun tarım olmasına rağmen, diğer fonksiyonların oluşması ve gelişmesiyle gerilediği görülmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında demirin bulunması ve işlenmeye başlamasıyla fonksiyonel açıdan sanayi içerisinde yeni bir alan gelişmiş ve tarımsal faaliyetlerin de etki gücü azalmıştır. Tarım alanlarının azlığı nedeniyle yetiştirilen ürünler yöre halkının ihtiyaçlarını geçmişte de karşılamaktan uzaktı. Tahıl ve bakliyat üretimi hiçbir zaman çevreye pazarlanacak ölçüde olmamıştır. Kurak yıllarda yetiştirilen tarım ürünleri sancağa bile yetmemekteydi.

Divriği, çok eski bir yerleşim merkezî özelliği taşımakta ve geçmişte tarım faaliyetlerinin ön plânda olduğu ilçede 1940 yılından sonra diğer fonksiyonların geliştiği görülmektedir. Tarım fonksiyonunun en önemli özelliği şehirsel yerleşmelerde diğer fonksiyonlarda gözle görülür bir gelişme görülürken, bu fonksiyonlar karşısında tarım fonksiyonunun sürekli gerileyişi söz konusu olmasıdır.[277] Divriği'nde özellikle 1985 yılından sonra sürekli azalan tarımsal faaliyetlerin canlandırılması gerekmektedir.

Divriği şehrinde tarım faaliyetlerinde uğraşan aileler sadece ziraatla ilgilenmemekte, hayvancılık da yapmaktadır. Büyükbaş, kümes hayvancılığı ve arıcılık

---

[276] ÇATALKAYA, E., 1998, a.g.e., s. 98.

[277] BULUT, İ., 1998b, Şehir Coğrafyası Açısından Sorgun, Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 877, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayınları No: 98, Araştırma Serisi No: 36, ERZURUM, s. 42.

ilçede gelişmiştir. Geçmişte hayvancılık faaliyeti bölge ekonomisine önemli katkı sağlamaktaydı. Hayvancılık, yaylacılık faaliyeti şeklinde yapılmaktaydı. Ancak bölgede geçmiş yıllarda terör olaylarının yaşanması ve bölge halkının güvenliğinin sağlanması açısından yaylacılık faaliyeti yasaklandı. Ekonomik açıdan zor geçinen ve genellikle kendi geçimlerine yönelik üretim yapan aileler, hayvan yetiştirmede malîyetlerin artması üzerine, bu ekonomik faaliyetten vazgeçti.

Şehir alanı içerisinde oturan birçok aile tarımsal faaliyetlerle uğraşmaktadır. Bu nedenle ilçede tarımsal faaliyetlerle uğraşan aile sayısının daha fazla olduğu bir gerçektir. Şehir içerisinde yaşayan ve ekonomik anlamda başka fonksiyon alanlarından geçimini sağlayan aileler, tarımsal faaliyetleri ikinci bir gelir olarak sürdürmektedir. Divriği içerisinde tarım arazileri ve özellikle sulanabilen tarım alanları azdır. Sulanabilen tarım arazileri genellikle sebze ve meyve yetiştirilmesine ayrılmıştır. Divriği içerisinde geçmişte bu tarım arazilerinde üzüm yetiştiriciliği önemliydi. Bu önem günümüzde azalmış ve üretim de gerilemiştir. Üzüm yetiştiriciliğinin ortadan kalkmasının en önemli nedeni, Arapkir'de üretilen üzümün daha kaliteli olması ve buradan Divriği'ye üzüm getirilmesidir.

Divriği'de 1924 yılında nüfus mübadelesiyle gelen muhacirler, yerleştirildikleri merkezlere o dönemin modern tarım teknik ve yöntemlerini götürmüşlerdir. Geçmişte araştırma sahası içerisinde tütün ve pamuk üretiminin yapıldığı bilinmektedir. Bugün bu ürünlerin üretimi yörede yapılmamaktadır. Şehir içerisinde tarım alanları Palanga Ovası ve çevresindeki aşanım yüzeylerinde sürdürülürken, şehrin doğusundan geçen Çaltı Çayı'nın kuzey ve güney yönünde gelişen vadi sistemleri içerisinde meyve ağaçları dikkat çeker. Özellikle sıcaklık değerlerinin yüksek olduğu güneydoğu kesiminde derin vadi sistemleri ve yükselti bu kesimde mikroklima alanlar oluşmuştur.

Netice itibariyle, tarım alanlarının az olduğu ilçede, farklı fonksiyonların gelişmesi geçmişte önemli olan tarım fonksiyonunu belirgin bir biçimde geriletmiştir. Tarımsal fonksiyon alanlarındaki bu gerilemenin diğer bir nedeni de terör faaliyetleriyle ilgilidir. Bu problemin ortadan kalkması bölgede gerileyen tarımsal faaliyetlerin kısmen canlanmasına neden olmuştur. Yine Divriği İlçe Tarım Müdürlüğü, idarî sınırlar içerisindeki nüfusla iletişim sağlamakta ve kurslar düzenlemektedir. Tarımsal faaliyetler ve hayvancılıkla ilgili problemler çözümlenmeye çalışılmaktadır.

2. 2. 3. 2. 3. 4. Divriği'nin Fonksiyonel Açıdan Değerlendirilmesi

Kır ve şehirsel yerleşmelerin ayırımında farklı kriterler dikkate alınmaktadır. Kır yerleşmeleri, insanların sadece ortamın potansiyeline göre geçimlerini sağladıkları, özellikle tarım ve hayvancılık fonksiyonunun ticaret, sanayi, ulaşım, madencilik gibi diğer fonksiyonların da devreye girmesiyle kırsal yerleşme kendine özgü olan fonksiyonlarını kaybederek çeşitli fonksiyonların bir araya geldiği bir merkez haline gelmektedir. Geçimlerini farklı kaynaklardan temin eden insanların bir araya gelmesiyle şehir ortaya çıkmıştır.[278] Ancak bu ayrımda sadece fonksiyonlar bir ayıraç oluşturduğu görüşünü savunanlar vardır. Yerleşmelerin kır-şehir ayırımının belirlenmesinde etkili olan, fonksiyonel bir şehrin oluşması ve gelişmesini mümkün kılan varlığını sürdürmesi için gerekli kaynakları sağlayan nüfus ise, ekonomik ve sosyal yapıyı ifade etmektedir.[279]

Şehir ise, yürütülen faaliyetlerin çeşitlenmesi, hatta uzmanlaşma boyutlarına ulaşılması, sosyal ve ekonomik ilişkilerin yaşanılan ortamın çok ötelerine taşınması, genişliği yerleşmenin fonksiyonlarına göre değişen bir etki alanının bulunması, nüfusun fazla ve yoğun oluşu, kısacası hayat tarzının çok farklı olmasıyla dikkati çeker. Şehirler yatay doğrultuda olduğu gibi dikey doğrultuda da gelişen yerlerdir.[280]

Çeşitli fonksiyonlara bağlı olarak şehirler, bu fonksiyonların sağladığı hizmetler neticesinde şehirsel çekim alanı oluşturmaktadır. Kırsal kesim üzerine çeşitli derecelerden etki bölgeleri meydana gelmektedir. Bu fonksiyonları ekonomik, sosyal, kültürel,turistik, askerî vb. olarak tanıtan şehirleri de insan ihtiyaçlarının en iyi şekilde karşılandığı ve bu fonksiyonlara ait tesislerin toplandığı yerler olarak belirterek, bulunduğu çevre içerisinde şehirleri yalnız ele almak gerekliliğini vurgulamakta, şehirlerin çevrelerinden tecrit edilmiş yerleşme merkezleri değil, yakın çevreleri ve hinterlandı ile sıkı iktisadî ve kültürel ilişkileri bulunan insan topluluklarının konsantrasyon sahaları olduğu da dikkat çekicidir.[281] Bu ölçütler içerisinde şehri meydana getiren fonksiyonların dağılımı, birbirlerini etkileme süreçleri ve şehirleşme içerisindeki rolleri iyi belirlenmelidir.

---

[278] ATALAY, İ., 1999, a.g.e., s. 43.
[279] TÜMERTEKİN, E., 1973, a.g.e., s. 41.
[280] ÖZGÜR, M, 2001, a.g.e., s. 104.
[281] BULUT, İ., 1998, a.g.e., ss. 117-118.

Şehirsel fonksiyonların varoluşu ve çeşitliliği ile yerleşmedeki nüfus miktarları arasında yakın bir ilişki söz konusudur. Bu ilişki ana çizgileriyle şehirsel fonksiyonların gelişebilmesi için gerekli bir nüfus miktarının[282] gerekliliği ile alâkalıdır. Kır-şehir ayırımında üzerinde durulan en önemli belirleyicilerden biri de nüfus kriteridir.[283] Tek başına yeterli olmayan bu ölçütü TÜMERTEKİN, 10000 nüfus kriteri[284] olarak kabul etmiştir. ÖZÇAĞLAR, şehirler için 20000 nüfus kriterini dikkate almış, bunun üzerinde veya altında olan, bünyesinde barındırdığı insanların hemen hemen bütün ihtiyaçlarını başka yerleşmelere muhtaç olmadan karşılayabilecek fonksiyonlara sahip belediye örgütlü yerleşmelere şehir demektedir.[285]

EMİROĞLU ise ülkemiz genellikle 10000 nüfus kriterinin bir ayırıcı olabileceğini ifade etmiştir. [286] Böyle olmakla beraber nüfusu 2000'e kadar olan yerleşmelere köy, 2000-20000 arasında olanlara kasaba ve bu değerin üzerindeki yerleşmelere şehir denilmesi hükmü konulmuştur. Devlet İstatistik Enstitüsü yönetim şeklini ele almış ve kaymakamlıkların tamamını ilçe merkezi kabul etmiştir.[287] Fonksiyonlarını veya nüfusu bir ayrım olarak kabul etmeyen D.İ.E. yanlış bir ayrım içindedir.

Gerek nüfus kriteri, gerekse yönetim kriteri bir yerleşmenin şehir sayılıp sayılmayacağının yeterli belirleyicileri değildir. Çünkü şehirleri diğer yerleşmelerden ayıran en önemli özellikleri nüfusla birlikte, iş bölümü, meslek çeşitliliği, ekonomik faaliyetler, yerleşme tarzı ve konut tarzı olarak belirtmek mümkündür. Şehirler yerleşme şekillerinin en karmaşık alanlarından biridir. Söz konusu karmaşıklık ekonomik faaliyetlerdeki çeşitlilikten kaynaklanmaktadır.[288] Kırsal kesimde tarımsal fonksiyonlar gelişmiştir. Ancak şehirlerin oluşumu ve gelişmesini de sağlayan faktör kırsal yerleşmenin varlığıdır.

Yukarıda belirtilen ölçütler dikkate alındığında geçmişte de günümüzde de taşıdığı unsurlar sebebiyle Divriği, şehir özelliği taşımaktadır. Birçok devletin sınır

---

[282] TÜMERTEKİN, E., 1973, a.g.e., ss. 42-43.
[283] TANDOĞAN, A., 1994, a.g.e.,
[284] TÜMERTEKİN, E., 1973, a.g.e., s. 23.
[285] ÖZÇAĞLAR, A., 1997, Türkiye'de Belediye Örgütlü Yerleşmeler (Kasabalar, Şehirler), Ekol Yayın Evi, ANKARA, s. 9.
[286] EMİROĞLU, M, 1975, a.g.e., s. 125.
[287] BULUT, İ., 1998, a.g.e., s. 93.
[288] BULUT, İ., 1998, a.g.e., s. 93.

şehri konumunda olan Divriği, gerçekte şehir özelliğini Danişmentoğulları'na başkentlik görevini üstlendiğinde yapmıştır. Şehrin ekonomik nedenlerle nüfusunun azalması, ekonomik ve sosyal anlamda gelişen fonksiyonlarında ortadan kalkmasına sebep olmuştur. Şehrin dağlık bir alan içerisindeki Çaltı Çayı havzasının orta çığırında konulmuş olması ve ulaşım yollarından uzakta bir konumda yer alması nedeniyle, şehir özelliğini tarih içerisinde de zaman zaman kaybetmiştir. Günümüzde özellikle madenciliğe bağlı olarak gelişen sanayi ve hizmetler sektörünün şehrin önemli fonksiyonlarını oluşturması şehir özelliği kazandığını gösteren başlıca unsurları göstermektedir.

2. 2. 3. 2. 4. Konut ve Konut Tipleri

İnsan topluluklarının doğal peyzaj üzerinde oluşturdukları en önemli unsurlardan biri olan konutlar insan gibi kısa ömürlü olmalarına rağmen, değişmeyen faktörlerin etki ve izlerini taşıyan, yeniden inşa ve tanzim edilebilen beşerî tesislerdir.[289] Bu beşerî tesisler insanların dış etkilerden korunması, dinlenmesi ve birtakım ihtiyaçlarını karşılaması gibi aynı amaçlara hizmet etmesine rağmen şekil ve tarz bakımından farklılıklar bulunmaktadır.[290] Etnik, tarihi ve psikolojik faktörler yanında, bölgeye göre değişen ve her bölgenin karakteristiğini meydana getiren konutların temel şekillerinde fizikî ve beşerî faktörlerin etkisi büyüktür.[291]

Kırsal bölge konutlarının tipolojik özelliklerinin belirlenmesi ve asırlar boyu yaşayan bölgesel kültür değerleri ile tarihsel kalıtım arasındaki ilişkinin araştırılması, büyük bir önem taşımaktadır.[292] Kır konutları araştırma sahasında benzer özellikler oluşturmaktadır. Divriği, İç Anadolu ve Doğu Anadolu bölgeleri arasında geçiş özelliği gösteren bir konumda yer aldığından, her iki bölgenin de konut özelliklerini araştırma sahası taşımaktadır.

2. 2. 3. 2. 4. 1. Doğal Çevre Özellikleri ve Konutlar

Doğal çevre özellikleri konut tiplerinin belirlenmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Bilhassa kırsal yerleşmelerde coğrafî çevrenin konutlar üzerindeki baskısı, yapı

---

[289] BAŞIBÜYÜK, A., 1999, a.g.e., s. 316.
[290] KODAY, S., 2000, a.g.e., s. 134.
[291] TOLUN, İ., DENKER, B., 1977, Yerleşme Coğrafyası, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 2275, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 93, İSTANBUL, s. 60.
[292] ARINÇ, K., 1997, a.g.e., s. 189.

tarzı ve inşa gereci yönünden dikkat çekicidir.[293] Öncelikle konutlara özellik kazandıran faktör çevrede bulunan bol ve ucuz inşa malzemeleri olmaktadır.[294] Araştırma sahasındaki konutlarda, taş, kerpiç, tuğla, ahşap gibi malzemeler kullanılmıştır. Bu malzemelerin kullanımında sosyal, kültürel ve ekonomik yapı önem teşkil etmektedir.

Divriği'de eski konutlarda ahşap ve kerpiç malzeme kullanılmıştır. Günümüzde kullanımı azalan bu malzemelerin sosyo - ekonomik yapıya ve gelişen teknoiojiye bağlı olarak yerini alüminyum, plastik kapı, betonarme malzeme almıştır. Yapı malzemelerinin konutlardaki dağılımı dikkate alındığında en fazla betonun kullanıldığı dikkat çekmektedir. Divriği'de tespit edilen konut sayısı 3700'dir. 3700 konutun 2750'si betonarme konutlar durumundadır. Toplam konut sayısı içerisindeki oranı % 74.3'dür (Tablo 2.35) .

TABLO 2.35: Divriği Kırsal Konutlarının Yapı Malzemelerine Göre Dağılımı (2002).

YAPI MALZEMESİ	KONUT SAYISI	%'Sİ
Taş	500	13,5
Kerpiç-Dolma	250	6,8
Briket-Tuğla	100	2,7
Ahşap	100	2,7
Betonarme	2750	74,3
TOPLAM	3700	100

KAYNAK: Divriği Belediyesi verileri ve yerinde yapılan gözlemler.

Divriği şehrinin özellikle güney kesimlerinde bulunan volkanik kayaçların varlığı yapı malzemesinin temini konusunda kolaylık sağlamaktadır. Kesilen bu volkanik kayaçlar temele konulmakta, yapı toprak ve ahşap malzemeyle desteklenmektedir. Özellikle güney köyler, konutlarda kullanılan bu taşların arasında bağlayıcılığı arttırmak amacıyla harç yapılmaktadır. Toprağın içerisine aşınmayı önleyici saman, ot ve su karıştırılarak elde edilen çamur harcı taşlar arasına konularak çimento görevi görmektedir.

Araştırma sahasında yapı malzemesi olarak betonarmeden sonra ikinci sırada gelen taş konutların toplam konutlar içerisindeki oranı % 13.5 (500 konut)'dir (Fotoğraf 2.30). Diğer yapı malzemelerinin kullanıldığı konutlarda taş kullanılmaktadır.

---

[293] DOĞANAY, H., 1997, a.g.e., s. 320.
[294] TUNÇDİLEK, N., 1967, a.g.e., s. 36.

Taş konutlar özellikle Selimoğlu, Handere, Danışment, Tugut gibi yerleşim merkezlerinde kullanılmaktadır. Özellikle Tugut köyünde konutların tamamında kullanılan taş malzeme yakın çevreden kolaylıkla ve ucuza temin edilebilmektedir. Taşlar birbirinin üzerine ince kalıplar halinde konulmakta, bağlayıcı harç olarak alçıtaşı kullanılmaktadır. Araştırma sahasının batısında geniş alanlarda yayılım gösteren serpantinler, yapılarda çatı örtü aracı olarak değerlendirilmektedir. Asidik bir özellik taşıyan ve üzerinde bitki örtüsünün yetişmediği serpantinler, önemli yapı malzemelerinden birini oluşturmaktadır. Bugün yapılan taş konutların birbirine bağlanmasında harç olarak çimento kullanılmaktadır. Doğal yapı malzemeleri içerisinde Divriği şehrinde en fazla bulunan taştır.

FOTOĞRAF 2.30: Diktaş Köyü'nde yapımında taş malzemenin kullanıldığı konut.

Eskiden konutlar içerisinde en fazla kullanılan malzemelerden biri kerpiçti. Araştırma sahası içerisinde toplam konut sayısının % 6.8'ini (250 konut) kerpiç veya dolma yapılar oluşturmaktadır. Toprak vazgeçilmez bir yapı malzemesidir. Divriği içerisinde kırsal konutlarda toprağın kolay ve ucuza elde edilen bir yapı malzemesi olması, bunda etkili olmuştur. Ova aşınım yüzeyleri ve vadi tabanlarında biriken alüvyal malzeme işlenmektedir. Divriği şehir merkezinden uzaklaştıkça litolojik yapı ve iklimin değişmesi toprak konutları olumsuz yönde etkilemiştir. Yükseltiye bağlı olarak artan yağış miktarı toprak konutlardaki aşınımı hızlandırdığından tercih sebebinin dışında kalmaktadır. Divriği'ye bağlı köylerin çoğunluğunda toprak konutlarda yapı malzemesi olarak kullanılmıştır (Fotoğraf 2.31).

Araştırma sahasında dolma duvarlar güneybatı köylerinde görülmektedir. Su basmanı adı verilen temel taşlarla örülür. Devamında 10-20 cm. arasında değişen kalaslar belirli açılarla birbirine dikey ve çapraz olarak bağlanmaktadır. Kalaslar arası ise daha önce hazırlanmış olan saman, ot, karışımı olan toprak harcı ile doldurulmaktadır. Topraktaki gerilme gücünü azaltan saman da toprak için bağlayıcı bir unsur teşkil etmektedir. Karkas yapılara en çok rastlanılan köy Sevir'dir.

FOTOĞRAF 2.31: Sevir Köyü'nde kerpiç konutlara bir örnek.

Kır konutlarında kullanılan kerpici hazırlamak için killi toprak ve saman, su ile karıştırılır. Elde edilen çamur harcı ortalama 15 cm. kalınlıkta ve 40x40 cm boyutlarında dikdörtgen şeklinde hazırlanan kalıplara dökülerek güneşte kurutulur. Kerpiç tuğlalar aşınmaya karşı dirençsiz olduğundan mutlaka içten ve dıştan sıvanmalıdır. Böylece dışarıdan gelen soğuk ve sıcak havaya maruz kalmadığından çatlama olayı gerçekleşmeyen yapı, malzeme olarak kendinî uzun yıllar koruyabilir.

Araştırma sahası içerisinde briket ve tuğlalı konut sayısı yaklaşık 100 kadardır. Briketler, Sivas'tan getirilmektedir. Özellikle Kalealtı mahallesinde briket yaygın yapı malzemesi olarak kullanılmaktadır. Konutlar dışında da kullanım alanı geniştir. Brikette de, kerpiçte olduğu gibi iç ve dış yüzey sıvanmaktadır. Böylece dışarıda gelişen herhangi olumsuz bir sıcaklık değerinden etkilenmemiş olur.

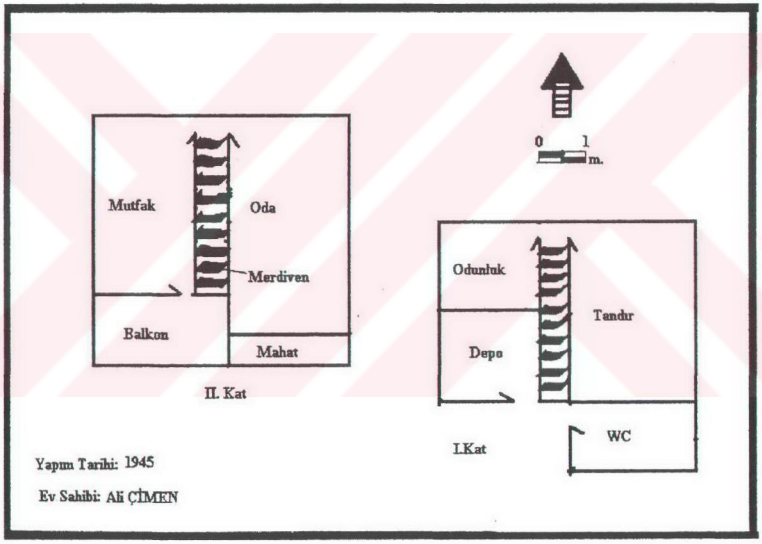
Ahşap yapı malzemesini genel olarak bütün konutlarda görmek mümkündür. Toplam konut sayısı içindeki payı % 2,7 (100 konut)'dir. Divriği köylerinde kavak

yetiştiriciliği artık eskisi kadar yapılmamaktadır. Geçmişte orman örtüsü yönünden zengin olduğu bilinen sahada, orman potansiyeli kırsal kesimlerde yapılan tahribatlar sebebiyle yok denecek kadar azalmıştır. Yine de yörede geçmişte ahşap kullanımı yaygındı. İklimin olumsuz şartlarına karşı oluşturduğu dayanıklı yapısı ve işleme kolaylığı nedeniyle ahşap çekici bir yapı malzemesidir. Divriği içerisinde keresteciliğin yapılması ve inşalarda ağaçların kullanımıyla birlikte ormanlık sahalar tahrip edilmiştir. Divriği içinde 100 ha. alan ağaçlandırma sahası olarak belirlenmiştir. Araştırma sahası içerisinde, sadece ahşap malzemeden yapılmış konutlar mevcut değildir. Genellikle evlerin temelleri taştan yapılmıştır. Bu yapının üzerinde ise ahşap malzeme kullanılmıştır.

Divriği ilçesinde yapı malzemelerine bakıldığında kullanım alanının köyden köye değiştiği gözlenmiştir. Jeolojik yapının araştırma sahasının kuzeyinde ve güneyinde farklı olması kullanılan malzemenin de özelliğini değiştirmiştir. Kuzeyde serpantin yapı malzemesi olarak kullanırken, güneyde bazalt kullanılmaktadır. Yapı malzemelerinin belirlenmesinde sadece doğal çevre faktörleri değil, iklim de etkisini göstermiştir. Nitekim, yüksekte bulunan ilçenin topoğrafyası, kuzey ve güneyden Çaltı Çayı'nın kolları tarafından parçalandığından, yöreye has bir iklim ortaya çıkmıştır. Yaz mevsiminde sıcak ve kurak, kış mevsiminde soğuk ve kar yağışlı geçecek bir bölgede konut yapımındaki özelliklere dikkat edilmesi gerekmektedir. Yaz aylarında sıcaktan, kış aylarında soğuktan korunmak amacıyla konutlara izolasyonun yapılması zorunluluktur. Karasallığın şiddetli görüldüğü yerleşmelerde konut duvarları 50-60 cm. kalınlıkta olmalıdır. Eski yerleşmelerde kapı ve pencere boyutu çok küçüktü. Hatta bazı eski evlerde pencere olayı yoktur. Divriği'de konutlara dikkat edilirse, ev ile dış kapı arasında boşluk alan bulunmaktadır. Sofa ve antreler oturma alanı olarak kullanılmaktadır. Araştırma sahamız kuzey yarım kürede yer aldığından güneşten gelen ışınları belli bir açıyla yere iletmektedir. Gelen güneş ışınlarından yararlanmak amacıyla, güney taraftaki pencerelerin büyük, kuzeydekilerin küçük olması gerekmektedir.

Sahada kır konutlarının genelinde bahçe vardır. Bir veya iki katlı olan konutların giriş kısmında sofa adı verilen ve salona açılan bir bölme bulunmaktadır. Yatak odası, misafir odası, mutfak, kiler, oturma odası olarak kullanılan salona açılmaktadır. Divriği konutları genellikle iki katlı yazlık ve kışlık olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Kışlık odalar

yazlık odalara göre daha küçüktür. İki katlı konutların üst kısmında merdivenle dar bir sofaya ulaşılmaktadır. Üst katta oda sayısı daha azdır. Alt katta ise ahır, samanlık ve ürünlerin saklandığı kiler veya tandır bulunmaktadır. Ahır içerisinde hayvanların beslenmesi için musur adı verilen yemlikler, su ihtiyacını karşılamak için suluklar bulunmaktadır. Alt katta kalan kişinin yatak olarak kullandığı tabandan biraz yüksek yapılmış çoban odası da bulunmaktadır. Divriği'de banyo büyük oda dışında bulunmaktadır. Büyük oda içerisinde aynı zamanda oturma yeri olarak kullanılan sedirlerin altında dışarıya bağlantılı olan kürün şeklinde bulunmaktadır. Tuvaletlerin büyük kısmı Divriği'de konutların içinde yapılmıştır. Çok eski kır konutlarında tuvaletler halen dışarıdadır (Şekil 2.23).

ŞEKİL 2.23: Çobandurağı Köyü'nde Bir Konutun Planı.

Köy evlerinde özellikle divan adı verilen tahtadan yapılmış ve üzerine minder konulan oturma yerleri mevcuttur. Büyük odalar çok amaçlı kullanılan güzüne adı verilen sobalarla ısıtılmaktadır. Odaların tabanları soğuğu engellemek amacıyla tahtalarla döşenmiştir. Duvarlara keçi kılından yapılmış kilimler asılmaktadır. Eski evlerde ve yeni konutlarda en önemli unsurlardan biri balkondur. Eski tip konutlarda eve mimarî açıdan estetik bir görünüm vermek amacıyla dışa doğru çıkıntı gösteren ayrı

bir yapı yapılmıştır. Evlerin bu kısmı yazın balkon amaçlı kullanılmaktadır. Köylerin bir çoğunda da aynı yapı söz konusudur. Kırsal kesimdeki konutlarda yer ile çatı arasında bağlantıyı sağlayan dış merdivene benzeyen yapılar söz konusudur. Özellikle oturma yeri olarak kullanılan düz çatılar çok amaçlı kullanılmaktadır. Kurutulacak ürünler burada değerlendirilmektedir.

Araştırma sahasındaki iklim şartları, kırsal ve ilçe merkezîndeki çatı örtüsünün belirlenmesinde etkili olmuştur. Divriği'de ailelerin ekonomik ve kültürel düzeylerinin iyi olması, kullanılan malzemenin de çevre ilçelere göre farklılık oluşturmasında etkili olmuştur. Yine doğal faktörlerden yağışlar, çatıların düz ya da eğimli olmasını sağlamıştır. Divriği 'de yapılan gözlemler sonucunda toplam 2090 konutun % 93.3'ünü (1950 adet), kiremit, % 4,6'sını (85 adet) düz damlı toprak, % 2,6'sında (55 adet) ise galvanize sac malzemesi kullanılmıştır (Tablo 2.36).

TABLO 2.36: Divriği'de Konutların Çatı Örtü Malzemelerine Göre Dağılışı (2003).

ÇATI ÖRTÜ MALZEMESİ	KONUT SAYISI	%
Galvanize Sac	55	2.6
Düz Damlı Toprak	85	4.1
Kiremit	1950	93.3
Toplam	2090	100

KAYNAK: Yerinde yapılan gözlemler ve Divriği Belediyesi kayıtları.

Kırsal konutlarda ise çatı örtü malzemesi, bulunduğu konuma göre değişmektedir. Kuzeyde bulunan köylerde konutların yapımında kerpiç malzeme kullanılmaktadır. Serpantinin, yörede yaygın olması bu kayacın çatı malzemesi olarak kullanılmasını sağlamıştır. Su sızmasını engelleyen bu yapı malzemesinin, asitik özelliğinden dolayı üzerinde bitki örtüsü gelişmemektedir. Bazı konutlarda ise sadece toprak çatı, örtü malzemesi olarak kullanılmaktadır. Tavan ile çatı arasına yerleştirilen büyük naylon ve kayaçlar yağışlarla gelen suyun aşağıya sızmasına engel olmaktadır. Güney köylerde yükseltinin artması ve volkanik kayaçların geniş yer kaplamasına bağlı olarak, yapılarda taş kullanılmaktadır. Çatı örtü malzemesi olarak kiremit tercih edilmektedir.

Divriği şehrinde, konutların hemen tamamında örtü malzemesi olarak kiremit kullanılmıştır. Çatı eğimleri genellikle dört tarafa eğimli olup, iki tarafa eğimli çatılar da mevcuttur. Özellikle kışın kar yağışını, geçiş mevsimlerinde de yağmur sularının hızla

akışını sağlamak amacıyla kırma çatılarda eğim arttırılmıştır. Galvanize sacın hafif ve diğer örtü malzemelerine göre daha uzun ömürlü olmasına rağmen, ilçe merkezîndeki kullanımı yaygın değildir.

Divriği'de bugün modern yapı malzemelerinin kullanıldığı konutlar da yaygındır. Eski tip konutların aksine modern konutlarda çimento, demir, kum, tuğla kullanılmaktadır. İhtiyaca yönelik yapılan bu konutlar tek katlı olduğu gibi çok katlı da olabilmektedir. Div-Han işletmelerinde yapılan lojmanlar kooperatifleşme tarzı ile yapılmış katlı modern konutlar şeklinde inşa edilmiştir. İlçe modern konutlar için duyduğu malzeme ihtiyacını yakın çevresinden ve Sivas ilinden karşılamaktadır. Yapı malzemesini tuğla, iç ve dış duvarları elenmiş kum ve çimento ile hazırlanan harç ile sıvanmakta demir temelleri ve sütunları birbirine bağlayan bir işlev üstlenmektedir.

Şehirde yapılan yeni konutların hemen tamamı modern yapıdır. Bu modern yapılar çok katlı değildir. Şehirde iki veya üç katlı olan modern yapıların alt katı ticarî işyerleri olarak kullanılmaktadır. Ekonomik ve kültürel açıdan gelişen Divriği şehrinde 1950 konutun yapımında betonarme malzeme kullanılmıştır. Modern konutlarda oda sayısı ailelerin gelir düzeyine göre değişmektedir. Ekonomik düzeyi iyi olan ailelerde konutlar daha büyük ve çok odalı olmaktadır. Modern yapılarda konutların giriş kısmında odalarla bağlantıyı sağlayan antre bulunmaktadır. Konutların yapılışına göre farklılıklar olmasına rağmen, antreden odalara geçilmektedir. Banyo, bütün konutlarda yatak odasının yanına yapılmıştır. Bazı konutlarda aile ahlakı ve inançlar düşünülerek, banyo yatak odasının içinde ayrı bölme olarak tekrar yapılmıştır. Tuvalet genellikle mutfakla bitişik konumdadır. Eski konutlarda olduğu gibi modern konutlarda da balkon vardır. Modern konutları oluşturan daireler 100-150 m^2 arasında değişmektedir.

2. 2. 3. 2. 4. 2. Beşerî Çevre Özellikleri ve Konutlar

Konutlar sakinlerinin gelenek, görenek, ekonomik ve kültürel düzey gibi değişik sosyal özellikleri nedeniyle, bölgeden bölgeye ve hatta yöreden yöreye önemli farklılıklar gösterebilir. Söz konusu farklar, formal olabileceği gibi, yapı tarzı, kat sayısı, eklentiler, iç donatım, kullanılan yapı gereçleri, tezyin ve daha birçok yönlerden olabilmektedir. Özellikle konutlarda çatı tarzı, çatı örtü gereçleri, kat sayısı, oda sayısı iç bölme sayısı, eklentiler ve fonksiyonları, duvar kalınlıkları, pencere sayı ve boyutları gibi yönlerden konut tipine bakılırsa, sorunun boyutları, çevre-konut ilişkisinin

boyutlarını aşar ve tarihî, etnik sosyolojik, etnografik, jeolojik, ekonomik ve kültürel bir sorun olarak karşımıza çıkar.[295]

Gerçekten de konutun kimin için yapıldığı, kimlerin ne şekilde yaşadığı konut içinde nasıl bir nizamın hüküm sürdüğü ve bu nizamın konutun nasıl bir görünüm kazandırdığı, ev halkının kendi yaşantıları ile ev yapısı arasındaki ilişkilerin önemi ve derecesi gibi hususlar, evin beşerî cephesini meydana getirir. Konut her şeyden evvel ferdi değil, fertlerin toplândığı bir müessese olarak tezahür eder.[296]

Kırsal kesimde ekonomik düzey, konutlar ve eklentilerinin yapısını belirlemektedir. Tarım ve hayvancılıkla geçinen köy halkı konutların yanına ahır, samanlık, ambar gibi eklentiler eklenmektedir. Bu eklentiler konut iki katlı ise birinci katında tek katlı ise bitişiğindedir. Divriği kırsal konutlarında oda sayısı fazladır. Ancak sobalı konutlarda kışın tek oda kullanılmakta, diğerlerinden çok fazla yararlanılmamaktadır.

Geçmişte birleşik aile yapısının hakim olduğu Divriği'de genç nüfusun dışarıya göç etmesi konut alanının gelişmesini engellemiştir. Mevcut olan konutlarda eskiden kullanılan oda sayısı görünüm olarak değişime uğramasa da işlevsel önemini kaybetmiştir. Bununla birlikte yöre dışına çıkan ve ekonomik açıdan bağımsız olan aileler Divriği içerisine modern konutlar yaptırmaktadır. Konutların iç düzeninin gelenek ve göreneklerden etkilendiği görülmektedir. Divriği'de kır konutlarının ortak özelliklerinden biri de duvarların dış cephesinin kireç ile boyanmış olmasıdır. Bu durum, kırsal kesimde estetik bir görünüm vermek amacıyla özellikle güney köylerde yapılmıştır.

Araştırma sahasında yapılan konutlar sosyo-ekonomik ve kültürel yapıdaki değişimlere bağlı olarak farklılık göstermektedir. Günümüzde yeni inşa edilen konutlar modern şekildedir. Özellikle modern konutlarda kullanılacak yapı malzemelerinin kolay temini bu imkânı sağlamıştır. Özellikle 1937 yılında Demir-Çelik işletmelerinin faaliyete geçmesi ekonomik anlamda yöreye önemli katkı sağlamıştır. Yapılarda kullanılan malzemeler ve geçim kaynaklarının değişmesi konut plânlarınıda değiştirmiştir. Sadece ekonomik yapıdaki değişimler değil, ulaşımdaki gelişmelere

[295] DOĞANAY, H., 1994, a.g.e., s. 326.
[296] KODAY, S., 2000, a.g.e., s. 141.

olarak yapı malzemelerinin kolay temini ve kültürel birikim de modern konutları yaygınlaştırmaya başlamıştır (Fotoğraf 2.32).

FOTOĞRAF 2.32: Divriği Şehri'nde modern konutlardan bir görünüm..

Divriği, eski bir şehir merkezîdir. Bu nedenle geçmişte yapılan günümüze kadar kalabilen konutlar, yapıldıkları dönemin modern yapılarını oluşturmaktadır. Kültürel birikimler ve ekonomik fonksiyonların zaman içerisinde değişmesi kırsal kesimdeki konutların yapısını da etkilemiştir. Kırsal konutlarda eskiden dokumacılık önemli bir gelir kaynağı oluşturduğundan bu faaliyete yönelik konut içinde odalar bulunmaktaydı. Dokumanın öneminin azalması sonucunda bu odalar işlevlerini kaybetmişlerdir. Yine tahıl tarımının önemli olduğu köylerde evlerin bitişiğinde harman yeri bulunmaktaydı. Hasat edilen tahıllar burada dövülmekte, harman makinesinde elenmekteydi. Yöreye makineleşmenin girmesiyle harman yeri önemini kaybetmiştir.

Sonuç olarak, Divriği'de eski ve yeni mimarî günün koşullarında yapılan en iyi yapılardır. 1937 yılında demir işletmeleri ve demiryolunun yörede önem kazanması 1970 yılından sonra karayolunun gelişmeye başlaması gibi sebeplerle modern yaygınlaşmaya başladı. 1965 yılından sonra bölgede yaşanan göçler kültürel anlamda Divriği'nin bir doğrudan döner yaşamına neden olmuştur. Göçlerle giden nüfus ekonomik açıdan ailelerin gelir düzeyini yükseltmiş, yeni yapılan konutlar modernlik kazanmıştır. Modern konutlar ovaya doğru yayılış göstermektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BAŞLICA EKONOMİK FAALİYETLER

3. 1. Tarım

3. 1. 1. Genel Bakış

Araştırma sahasını oluşturan Divriği yöresinin eski bir yerleşim merkezi olması, tarımsal faaliyetlerin tarihi devirlerden beri sürdürülmesine yol açmıştır. Günümüzde İç Anadolu karasal iklimiyle Doğu Anadolu iklimi etkisinde kalan saha, geçmişte de benzer iklim şartlarına sahipti. Bu nedenle buğday ve arpa gibi temel ihtiyaç oluşturan tahılların ekiminin geçmişte de yapıldığı tahmin edilmektedir.

Tahılların dışında karasal iklimin etkisinin azaldığı vadi boylarında sebze yetiştirilmekteydi. Evliya Çelebi, Seyahatnamesi'nde Divriği'de bağcılık yapıldığını, özellikle siyah, mor ve beyaz dutlardan elde edilen pekmezin kaliteli olduğunu bildirmektedir.[1] Günümüzde, güneydeki vadi köylerinde sebze ve meyve yetiştiriciliği yapılmaktadır. Osmanlı Devleti öncesinde birçok devletin hakimiyetine giren Divriği, ekonomik anlamda çok fazla gelişmeyen ve az önemi olan bir sınır şehri görünümündeydi. Mercidabık Zaferi'yle 1516 yılında, Osmanlı İmparatorluğu'na katılan şehrin tarım topraklarının işletim şekli de değişmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda tarım topraklarına has, zeamet ve timar şeklinde üç farklı işletim yöntemi uygulanmaktaydı. Bölge toprakları timar sahipleri tarafından işletilmekteydi. Her şey devlete aitti. Üretilen ürünlerin ticarî bir geçerliliği yoktu. Tarımsal faaliyetlerde ekstantif tarım şekli geçerliydi.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Divriği yine sınır şehri olma özelliğini korumuştur. Devletin, kontrolündeki bu topraklarda gücü azalınca sancak beyi ve sipahilerinin halka olan baskıları artmış, elde edilen ürünler vergi olarak zorla toplanmıştır.[2] Artan baskıyla bölgede Devlet tarafından yerleşik hayata geçirilen göçebe ve aşiret toplulukları bu düzenlerini bozarak, tekrar göçebe yaşama geri dönmeye başlamıştı. Neticede batıya yönelik büyük göç hareketliliğinin oluşmasına güvensizlik ortamı neden olmuştur.

---

[1] Evliya ÇELEBİ, 1314, Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Üçüncü Cilt, Der Saadette Akşam Matbaası, İSTANBUL, s. 274.

[2] ARIKAN, Z., 1987, a.g.e., s. 763.

Divriği, en son Türkiye Cumhuriyeti'ne dahil olmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında tarımda reformlar yapılmıştır. Bu dönemde Sivas'a bağlı bir ilçe konumunda olan sahada nüfusun fazla olması, tarımsal alandaki uygulamaların da öncelik kazanmasına neden olmuştur. Yine 1924 yılında nüfus mübadelesiyle bölgeye gelen göçmenler o dönemin modern tarım metotlarını kaldıkları kısa süre içerisinde yöre halkına öğretmeye çalışmışlardır. Tarımla geçinen halkın bir kısmının 1938 yılında açılan Divriği Demir İşletmeleri'nde çalışmaya başlamasıyla tarım olumsuz yönde etkilenmiştir. Ayrıca Divriği'nin ulaşım yönünden ana yollara ve büyük şehirlere uzak olması, tarımsal faaliyetlerin geçim tipi yapılmasını zorunlu hale getirmiştir.

Araştırma sahasında ekip-biçme ve hayvancılık şeklindeki tarımsal faaliyetler en önemli geçim kaynaklarını oluşturmaktadır. Araştırma sahasındaki doğal çevre şartları tarımsal faaliyetleri etkilemektedir. Divriği'nin kuzey ve güneyindeki dağlık alanlar, Çaltı Çayı ve kollarının oluşturduğu akarsu vadileri ile birlikte yerleşim merkezinin de dahil olduğu dar ova alanı araştırma sahasının yüzey şekillerini genel olarak belirlemektedir. Topoğrafyanın oluşturduğu olumsuz görünüm, tarımsal faaliyetlerin sınırlı olmasına neden olmuştur. Tarım, genellikle Palanga Ovası, akarsu vadi tabanları, aşınım yüzeyleri, eğimin nispeten azaldığı sırtlarda ve dağ eteklerinde yoğunluk kazanmıştır.

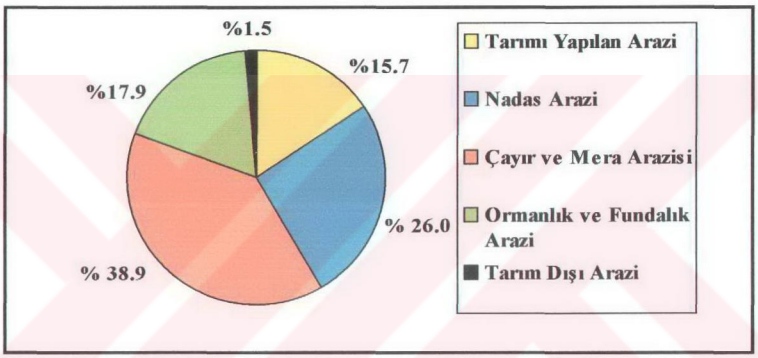
Tarıma elverişli arazi toplamı Divriği ilçesinde 43734 ha. olup, ilçenin toplam arazi miktarına göre bu oran % 15.7'dir (Tablo 3.1; Şekil 3.1). Bu değer araştırma sahasındaki ekilebilir arazinin tam olarak karşılığı değildir. Yapılan gözlemler neticesinde ekilebilir durumda olan tarım arazileri daha fazladır. Nüfusu 23313 olan Divriği İlçesi'nin, Divriği Tarım İlçe Müdürlüğü'nden elde edilen verilerine göre, fizyolojik nüfus yoğunluğu kilometre kareye 55.9 kişidir. Sahada tarımla geçimini sağlayan nüfus 9185 kişi olup, tarımsal nüfus yoğunluğu kilometre kareye 21 kişidir.

Köylerin bulunduğu konuma göre tarım arazilerinin yoğunluğu değişmektedir. Araştırma sahasında tarım alanları ilçenin güney sınırından başlamakta ve güneydoğuya doğru ovanın uzanışına bağlı olarak genişlemektedir. Bununla birlikte aşınım yüzeyleri ve az eğimli sırtlar diğer tarım arazilerini oluşturmaktadır. Topoğrafyanın kısa mesafelerde değiştiği eğimli arazilerde, tarım alanlarının daraldığı ve daha küçük parsellere ayrıldığı görülmektedir.

TABLO 3.1: Divriği İlçesi'nin Araziden Yararlanma Bakımından Bölünüşü (2002).

YARARLANMA ŞEKLİ	YÜZÖLÇÜMÜ (ha.)	%
Tarımı Yapılan Arazi	43734	15.7
Nadas Arazi	72459	26.0
Çayır ve Mera Arazileri	108200	38.9
Ormanlık ve Fundalık	49665	17.9
Tarım Dışı Arazi	4142	1.5
TOPLAM	**278200**	**100.0**

KAYNAK: Divriği Kaymakamlığı Anketleri, Sivas İli Arazi Varlığı.

ŞEKİL 3.1: Divriği İlçesi'nin Araziden Yararlanma Bakımından Bölünüşü.

Tarım alanlarının sınırlanmasında etkili olan diğer bir faktör de iklimdir. Minimum sıcaklık değerlerinin –30 °C'ye kadar düşebildiği yörede, kış ayları tarımsal faaliyet dışı devreyi meydana getirmektedir. Genelde Nisan ayı başlarından Ekim ayı ortalarına kadar geçen devre ise, yoğun bir tarım dönemini oluşturmaktadır. Ancak çok nadir de olsa Mayıs ve Ekim aylarında görülen don olayları, tarımsal faaliyetler üzerinde olumsuz etkilerde bulunmaktadır.

Divriği'nin yıllık ortalama yağış miktarı 370 mm.dir. Yağış miktarının az olması ve yazın yaşanan kuraklığa bağlı olarak tarım arazilerinde sulama problemleri yaşanmaktadır. Ayrıca, sahanın en önemli akarsuyunu oluşturan Çaltı Çayı'nın dar bir vadide akması yörenin bu sudan çok az yararlanmasına neden olmuştur. Bu çaya kuzey ve güneyden karışan bazı akarsular bulundukları vadi tabanları için sulama olanakları

sağlamaktadır. Saha içerisinde tarıma yönelik yapılan göletler bulunmakta; bunlardan Mursal Barajı yaklaşık 1970 ha. tarım arazisini sulamaktadır.[3]

Topoğrafyanın ve iklimin oluşturduğu olumsuz etkiler sonucunda 72459 ha. arazi nadasa bırakılmaktadır. Nadasa bırakılan arazilerde Divriği ilçesinin kuzey köyleri yoğunluk kazanmıştır. Geçmiş yıllarda yaşanan terör olayları, sulamaya olan ihtiyaç ve arazilerin küçük olmasından dolayı tarım arazilerinden uzun süre yararlanılamamıştır. Bunların birleşimi sonucunda bu merkezlerden dışarıya göçler yaşanmıştır. Nadasa bırakılan arazinin toplam arazi içerisindeki payı % 26'dır. Nadasa bırakılan araziler kuzey ve güney dağlık alanların etek kısımlarında yer alır. Sulama imkanı olmadığından suya ihtiyaç hisseden bitkilerin tarımı yapılamamaktadır. Nadasa bırakılan arazinin geriye kalan kısmında daha çok buğday ve arpa gibi tahıl tarımı yapılmaktadır. Yükseltinin arttığı yerlerde arpa, ova tabanında ise buğday tarımı sahada hakim duruma geçmektedir. Aşınım yüzeyleri ve vadi tabanlarında yonca ve korunga, Divriği ilçe merkezinde ve köylerinde bağ ve bahçe tarımı önem kazanmıştır.

Bitkisel yem üretimi amacıyla; bilimsel, teknik ve ekonomik ilkelere bağlı olarak yetiştirilen ve biçilerek değerlendirilen yerlere çayır, otlatılmak suretiyle değerlendirilen yerlere ise mera denilmektedir.[4] Araştırma sahası yüzölçümünün % 38.9'unu oluşturan 108200 ha.lık bir alan, çayır - mera arazilerinden oluşmaktadır. Coğrafi bölgeler arasında geçiş özelliği gösteren sahada, yükseltinin artması ve Doğu Anadolu iklim şartlarının yöredeki etkinliğine bağlı olarak yağışların yaza kaymasıyla uygun mera alanlarının oluşmasını sağlamıştır. Sahayı çevreleyen dağlık alanlarda ormanın üst sınırından itibaren çayırlar, ormanın alt sınırından tarım arazilerine kadar olan kesimlerde ise, steplerden meydana gelen mera alanları yer almaktadır. Dolayısıyla yaylacılık ve buna bağlı gelişen hayvancılık faaliyetleri sahada önem kazanmıştır. Araştırma sahasında çok sayıdaki yayla ve mezraa yerleşmesi çayır-mera alanlarının dağılışı ile doğru orantılı bir görünüm sergilemektedir.

Ormanlık ve fundalık saha Divriği'nin yüzölçümünün % 18'ini oluşturarak, 49665 ha. bir alanı kaplamaktadır. Geçmişte, bugünkü orman varlığından daha zengin bir görünüme sahip olan Divriği'nin bazı köylerinde meşe ticareti önemli bir geçim

---

[3] D.S.İ., 1982, *Orta Karasu Sivas, Mursal, Divriği Projesi Planlama Raporu*, D.S.İ. Genel Müdürlüğü ANKARA, s.2.

[4] ÇETİN, T., 2000, *Türkiye'de Çayır-Mera Alanlarının Coğrafi Dağılışı ve Problemleri*, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt: 20, Sayı: 1, ANKARA, s. 1.

kaynağı oluşturmaktaydı. Eskibeyli köyü 1970 yılına kadar meşe ormanlarını keserek ilçenin yakıt ihtiyacını karşılıyordu. Meşe alanları tükenince yöre halkı önce mevsimlik daha sonra da devamlı olmak üzere göç etmeye başlamıştır. Günümüzde orman bakımından fakir olan yörede orman alanlarının 13192 ha. bozuk koru, 36473 ha. ise bozuk baltalıklardan oluşmuş meşe ve çalılıklardan meydana gelmektedir. Çakmakdüzü köyü ve Palanga Ovası'ndaki bataklık arazi içerisinde gelişen çalı toplulukları mevcuttur. Sahanın kuzeyinde; Sincan, Diktaş, Kekliktepe, Yozyatağı, Kaledibi, Akmeşe, Yazı, Çamlık, Ovacık, Erikli, güneydoğusunda; Danişment, İkizbaşak, Selimoğlu, Atmalıoğlu, Uluçayır, batı ve güneybatısında; Höbek, Avşarcık, Yalnızsöğüt, Kuluncak, Balova, Bahçeli, Güneş, Şahin, Karaağaçlı, Dikmeçay ve Kayaburun köylerinde bozuk orman örtüsüne rastlanmaktadır. Bu alanlarda sarıçam ve meşelerden meydana gelen ormanlarla ardıç, sümsülük (alıç) ve diğer çalı grupları da bulunmaktadır (Fotoğraf 3.1).

FOTOĞRAF 3.1: Eskibeyli Köyü kuzeyinde meşe topluluklarının görünümü.

Tarım dışı araziler toplam arazinin % 1'ini (4142 ha.) oluşturmaktadır. Bu oran baraj ve gölleri, akarsu yatakları, taşlık kayalık alanlar,yerleşim alanları ve yollar meydana getirmektedir.

3. 1. 2. Parsel Büyüklüğü ve Mülkiyet Durumu

Divriği İlçesi'ndeki köylerde 3158 ailenin elinde, toplam 159538 da. arazi bulunduğu, 2585 ailenin ise hiç toprağının olmadığı tespit edilmiştir.[5] Araştırma sahasında toprağı olan aile sayısıyla, ilçe ve köylerdeki toplam aile sayısı karşılaştırıldığında, tarım toprağının yöre insanı için ne kadar yetersiz olduğu ortaya çıkmaktadır. Nitekim araştırma sahasında toprak sahibi olan ailelerin ortalama tarım arazisi genişliği yaklaşık 51 da. kadardır. İşletme büyüklüğü 0-20 da. arasında değişen tarımla uğraşan yöredeki ailelerin sayısı 789 olup, sahip oldukları tarım arazisi varlığı 11505 da.dır. Bu oranlar dikkate alınırsa, aile başına ortalama olarak sadece 14.5 da. arazi düştüğü görülür. Bununla birlikte 50 da. daha az toprağa sahip olan veya hiç toprağı olmayan yöre insanının oranı yaklaşık % 75'dir. Araştırma sahasında 200-500 da. arasında toprağı bulunan aile sayısı 84'dür. Toplam arazi içerisindeki payı düşünüldüğünde (29944 da.) aile başına 356.4 da.arazi kalmaktadır (Tablo 3.2).

TABLO 3.2: Divriği ve Köylerinde Tarım Arazilerinin Parsel Büyüklüklerine Göre Dağılımı (2002).

İŞLETME BUYÜKLÜĞÜ (da.)	AİLE SAYISI	%	TOPLAM ARAZİ (da.)	%	AİLE.BAŞINADÜŞEN ARAZİ ORANI (da.)
Topraksız	2585	45	-	-	-
1-20	789	13.7	11505	7.2	14.5
21-50	960	16.7	40823	25.5	42.5
51-100	522	9.1	40237	25.2	77.08
101-200	191	3.3	28579	17.9	149
201-500	84	1.5	29944	18.7	356.4
501+	612	10.6	8450	5.2	13.8
TOPLAM	**5743**	100	**159538**	100	**26.3**

KAYNAK: Sivas İli Köy Envanter Raporu verileri.

Tablo 3.2' den anlaşılacağı üzere, bölgede 0-50 dekar yani küçük mülkiyete sahip olan aile sayısı 4334 kişidir. Toprağı olmayan ailelerin, toplam toprağı olan ailelere oranının % 45.1 olması, Divriği içerisinde yeterli tarım arazisinin bulunmadığını veya büyük toprak sahiplerinin varlığını göstermektedir. Yine 1-50 da. araziye sahip 1749 kişinin toplam aile içerisindeki oranı % 30.4'tür. Bu değerin yüksek

[5] Divriği Kaymakamlığı, Divriği Tapu Kadastro Müdürlüğü.

bir oranda olması sahada küçük mülkiyetin etkili bir sistem oluşturduğunu gösterebilir. Ayrıca, araştırma sahasında tarım arazilerinin az olduğunu ve mevcut arazilerin de küçük parçalara çeşitli nedenlerden dolayı bölündüğünü de göstermektedir. Orta büyüklükte mülkiyet sahibi olarak kabul edilen 51-200 da. arasında toprağa sahip olan ailelerin sayısı 713 kişidir. Bu ailelerin toplam arazi içerisindeki payı % 24.5'dir. Büyük arazilere sahip olan (201+) aile sayısının 696 kişi olması, yani % 12.1 oranında bulunması ise, büyük arazilere sahip ailelerin araştırma sahasındaki azlığı ve dolayısıyla toprak mülkiyetinin nispeten önemsiz olduğu izlenimini vermektedir. Ancak % 45.1 (2585) dolayında topraksız ailenin olduğu sahada 2462 çiftçi ailesinin 51-201 da. arasında, 696 ailenin ise 201 da. fazla toprağa sahip olması, toprağın belirli arazi sahipleri elinde yoğunlaştığı anlamını da taşımaktadır.

Tarımsal işletme ünitelerinin 1-50 da. arasında yüzölçümüne sahip olanlarının küçük işletmeler olarak kabul edilmesi[6] ve bu işletmelerin incelenme alanında % 42.8 gibi bir oran teşkil etmesi sahada küçük tarım işletmelerinin fazlalığını belirlemektedir. Küçük tarım işletmelerinin fazlalığı elde edilecek üretimin düşük olacağını göstermektedir. Bu işletmelerde tarım arazileri birleştirilme yoluna gidilmeli ve mevcut arazilerde entansif tarım metotları uygulanmalıdır.

Yöredeki tarım arazilerinin işletme büyüklüğü değerlendirildiğinde, aile başına düşen arazi oranının en yüksek gösterdiği değer büyük işletme grupları olmaktadır. Gerçekte 201 – 500 da. arasında işletme büyüklüğüne sahip 84 kişinin, yine bu değerler toplamında tarım alanları içindeki oranı 356.4 da.dır. Orta büyüklükte araziye sahip olan işletmeler, toplam aile sayısının % 12.4'ünü oluşturmaktadır. Aile başına düşen arazi 51-100 işletme büyüklüğüne sahip ailede 77.08 da. iken, 101-200 işletme büyüklüğüne sahip aile sayısının toplam arazileri içindeki oranı 149 da.dır. Netice itibariyle büyük ölçekli işletmelere sahip olan aile sayısı az, ancak toprak varlığı fazladır. Bu arazilerden elde edilen gelir oranı da küçük işletmelerle karşılaştırılmayacak kadar büyük olmalıdır. Çünkü sahada küçük işletmeler fazla olsa da arazinin önemli bir kısmının çok az çiftçi ailesi tarafından kullanıldığı bilinmektedir. Gerçekten topraksız çiftçi aile sayısının % 45 civarında olduğu araştırma sahasında, % 1.5 oranında ki çiftçi ailelerinin toplam arazinin % 18.7'si gibi büyük bir kısmını elinde bulundurması dikkat çekicidir.

---

[6] DOĞANAY, H., 1986, Türkiye İktisadî Coğrafyası 1, Tarım, Hayvancılık ve Ormancılık, Atatürk Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Ders Notları, ERZURUM, ss. 215-217.

Topraksız çiftçiler tarım arazilerinde çalışmakta veya toprağı kiralayarak ürününün bir bölümünü toprak sahibine vermektedir.

Divriği ilçesinin köklü bir yerleşim tarihine sahip olması tarımsal faaliyetlerin belirlenmesinde etkilidir. Bu durum özellikle miras yoluyla tarım arazilerinin parçalanmasında ve arazinin küçülmesinde etkilidir. Nüfus planlamasının Anadolu illerinde tam olarak uygulanmaması ve iş gücünde erkek nüfusun öneminden dolayı, birçok ailenin ortalama 5-6 erkek çocuğu bulunmakta ve araziler bunlar arasında paylaşılmaktadır. Parçalı ve dağınık mülkiyet sisteminin ortaya çıkmasında, bazı çiftçi ailelerinin büyük arazi sahiplerinden veya çevre köylerden, farklı devrelerde ve farklı konumlarda arazi almaları gibi faktörlerin de önemli etkisi bulunmaktadır. Araştırma sahasında parsellerin küçük olmasında yer şekilleri büyük etkide bulunmaktadır. Divriği arazisi Çaltı Çayı ve kolları tarafından parçalanmıştır. Kısa mesafelerde eğimin artması ve arazinin küçük parçalara ayrılmasından dolayı tarımda makinalaşma olayını da güçleştirmiştir. Araştırma sahasında makine kullanımının güçleşmesi, emek yoğunlaşmasını teşvik ettiği için, tarımda rantabilite ve prodüktiviteyi azaltan en önemli sorunlardan biri olarak ortaya çıkmaktadır.[7] Bugün küçük parsellerin oluşturduğu en büyük problem arazilerin işletim hacminde, veriminde, işgücünde ve makine kullanımında karşılaşılan önemli güçlüklerdir.

Araştırma sahasında kadastro çalışmalarının büyük bir kısmı tamamlanmış olduğundan kadastro çalışmaları yapılan köylerin parsel büyüklükleri kesin ifadelerle açıklanabilir. Tablo 3.3. den de anlaşılacağı üzere bu çalışmaların hâlen devam ettiği 31 köy mevcuttur. Arazi kadastrosu tamamlanmış 78 köy yerleşmesinde yer alan 625.180 dekar tarım arazisinin 64041 parselden oluştuğu tespit edilmiştir. Divriği ve köylerinde ortalama parsel büyüklüğü 9.7 da.dır. İşletme büyüklüğü ortalamasına bakıldığında bazı köylerin ortalamanın üzerine çıktığı bazılarının da altına düştüğü görülmektedir. Düz ve düze yakın araziler ortalama parsel büyüklüğünün altında kalırken, eğim ve yükselti değerleri arttıkça ortalamanın üzerine çıkılmaktadır. Bu durum kişi başına düşen parsel miktarında eşitsizlik şeklinde ortaya çıkmaktadır. Belirli köylerde arazi sıkıntısı yaşanmamaktadır. Tarım parsellerinin küçülmüş olmasına rağmen çiftçi ailesi başına

[7] BULUT, İ., 1992, Beşerî ve İktisadî Coğrafya Açısından Bir Araştırma: Erbaa Ovası ve Çevresi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, ERZURUM, s. 210.

düşen ortalama tarım arazisi miktarı yeterli düzeydedir. Parsel büyüklükleri ile çiftçi ailesi başına düşen ortalama tarım arazisi Palanga Ovası'nda azalırken, engebeli arazilerde artmaktadır. Özellikle güneydeki Yama Dağı çevresi ve kuzeydeki dağlık alanlarda parsel büyüklükleri ortalama değerin üzerindedir. Ortalama parsel büyüklüğü, tarım arazilerinin önemli ölçüde parçalandığını göstermektedir.

Türkiye genelindeki tarım arazilerinin ortalama parsel büyüklüğü 10.0 da.'dır. Daha önce de belirtildiği üzere araştırma sahasında ise tarım arazilerinin ortalama parsel büyüklüğü 9.7 da.dır. Bu değerler dikkate alındığında 22 köy yerleşmesi Türkiye ortalamasının üzerinde kalmaktadır. Araştırma sahasında ortalama parsel büyüklüğü en fazla olan köy 191.3 da. ile Oyuktepe'dir. Ortalama parsel büyüklüğü Çakırtarla' da 59.1 dekar, Keçikaya'da 46.3 da., Gökçeharman'da 36.8 da., Dişbudak'ta 34.3 da., Dumluca'da 28.4 da., İmirhan'da 20.4 da. ve Yuva 17,5 da.dır. Ortalama parsel büyüklüğü Türkiye ortalamasının altında kalan kırsal yerleşmeler genellikle sonradan yerleşim özelliği kazanmış geçici yerleşmelerdir. Örneğin; 422 da. ekili dikili arazisi olan Handere'nin ortalama parsel büyüklüğü 1.5 da.dır. Divriği ve köylerinde yaşanan sürekli göçler büyük ölçüde kırsal yerleşmelerin nüfus kaybetmesine neden olmaktadır. Günümüzde idarî açıdan köy statüsü taşıyan Çobandurağı köyü gibi tamamıyla terk edilen yerleşmeler de bulunmaktadır. Araştırma sahasında yapılan gözlemler sonucunda tarım arazilerinin veya kadastro işlemlerinin tamamlanmadığı köylerde nüfusun olmaması dikkat çekicidir (Tablo 3.3).

Divriği ilçesindeki çiftçilerin % 45'nin topraklarının olmaması veya az olmasından dolayı araştırma sahasında geniş toprak mülkiyetine sahip araziler kişiler arasında kiralanarak ortakçılık ve kiracılık gibi toprak işletme şekillerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Genellikle mal sahibi ile işleticinin hasat sonunda elde edilen ürünü, yarı yarıya bölmesi esasına dayanan (yarıcılık)sistemde, çoğunlukla tarımı yapılacak ürünün tohumluğu tarla sahibi tarafından verilmekte; iş gücü ve diğer girdiler işletici tarafından karşılanmaktadır. Bununla birlikte ortakçılık sistemi, geniş arazilerin bir şahıs veya aileye ait olduğu ova köyleri dışında pek yaygın değildir. Tarla sahibinin kiraya verdiği tarla üzerinde herhangi bir işletme yardımı yoksa, üründen sadece kiracıyla anlaştığı yüzdeyi pay olarak almaktadır. Divriği dışında yaşayan, ancak araştırma sahası içinde tarım arazisi olan aileler de mevcuttur. Bu aileler tarım arazisini kullanmamaktadır.

TABLO 3.3: Divriği İlçesi'nde Kadastro İşlemleri Tamamlanmış Bazı Köy Yerleşmelerinde Tarım Arazilerinin Ortalama Parsel Büyüklükleri (2002).

Köyün Adı	Ekili- Dikili Arazi Mik.(da)	Parsel Sayısı	Ortalama Parsel Büyük.(da)	Köyün Adı	Ekili- Dikili Arazi Mik.(da)	Parsel Sayısı	Ortalama Parsel Büyük(da)
Adatepe	85	28	3.03	İmirhan	13885	678	20.4
Ağaçlıgöl	982	182	5.3	İnanlı	1689	264	6.3
Çiğdemli	14567	2155	6.7	İncirlipınar	5785	626	9.2
Akbaba	2346	165	14.2	Kaledibi	-	-	-
Akmeşe	16561	1473	11.2	Karaağaçlı	-	-	-
Akpelit	-	-	-	Karakale	12381	1086	11.4
ARIKBAŞI	5873	1260	4.6	Karakuzu	-	-	-
Atmahoğlu	218	115	1.8	Karakuzulu	-	-	-
Bahçeliköy	-	-	-	Karaman karasar	4270	387	11.03
Bahtiyar	2352	409	5.7	Karasar	9168	2012	4.5
Balova	733	148	4.9	Karşıkonak	2936	607	4.8
Başören	-	682	-	Kavaklısu	14136	1179	11.9
Bayırlı	6400	1255	5.09	Kayaburun	7299	1384	5.2
Bayırüstü	21139	1468	14.3	Kayacık	1691	545	3.1
Beldibi	-	-	-	Keçikaya	9789	211	46.3
Belköy	3295	886	3.7	Kekliktepe	-	-	-
Çakırağa	3157	389	8.1	Kesme	-	-	-
Çakırtarla	31530	533	59.1	Kevendüzü	5330	1286	4.1
Çakmakdüzü	-	-	-	Kırkgöz	5519	628	8.7
Çamlık	-	-	-	Kızılcaören	5109	1385	3.6
Çamurlu	6572	681	9.6	Kuluncak	4200	592	7.09
Çayören	5332	1106	4.8	Madenli	-	-	-
Çayözü	-	-	-	Maltepe	18248	1410	12.9
Çitme	-	-	-	MURSAL	3768	708	5.3
Çobandurağı	-	-	-	Oğulbey	2785	383	7.2
Çukuröz	2496	474	5.2	Olukman	3900	725	5.3
Demirdağ	2597	525		Ortaköy	-	-	-
Derimli	5299	762	6.9	Ovacık	-	-	-
Diktaş	1998	456	4.3	Oyuktepe	69477	363	191.3
Dikmeçay	9471	1554	6.09	Ödek	9375	1802	5.2
Dişbudak	9167	267	34.3	Ölçekli	11921	943	12.6
Dumluca	23338	820	28.4	Özbağ	-	-	-
Duruköy	-	-	-	Selimoğlu	-	-	-
Ekinbaşı	-	-	-	Sırçalı	-	-	-
Erikli	836	341	2.4	SİNCAN	9422	1836	5.1
Eskibeyli	3800	954	3.9	Soğucak	-	-	-
GEDİKBAŞI	-	-	-	Susuzlar	-	-	-
Gezey	-	-	-	Susuzören	1815	370	4.9
Gökçebel	4136	945	4.3	Şahin	10150	692	14.6
Gökçeharman	19800	537	36.8	Tepehan	-	-	-
Gölören	7133	818	8.7	Uluçayır	3442	782	4.4
Göndüren	8958	1435	6.2	Uzunbağ	10821	891	12.1
MGözecik	2599	449	5.7	Uzunkaya	3825	456	8.3
S.Gözecik	5966	471	12.6	Üçpınar	8031	1332	6.02
Gültüce	5467	627	8.7	Ürük	6839	1538	4.4
Güneş	-	-	-	Yağbasan	22666	1561	14.5
Güneyevler	12464	1767	7.05	Yanlızsöğüt	12564	1279	9.8
Günbahçe	4025	728	5.5	Yazı	13703	1104	12.4
Güresin	5487	974	5.6	Yerliçay	4735	905	5.2
Gürpınar	5861	576	10.1	Yeşilyol	-	-	-
Güvenkaya	-	-	-	Yozyatağı	-	-	-
Handere	422	275	1.5	Yusufşeyh	-	-	-
Horozçukuru	2860	513	5.5	Yuva	7317	429	17.05
Höbek	17440	1971	8.8	Yürektaşı	-	-	-
İkizbaşak	4437	488	9.09	**TOPLAM**	**625180**	**64041**	**9.7**

KAYNAK: Tapu Kadastro kayıtları.

Ekimi dikimi yapılmayan ve ekonomik anlamda kullanıldığında gelir getirecek olan tarım arazilerinin bölgedeki tespiti yapılamamıştır. Sahada 2000 yılı çiftçiyi destekleme kredisi altında tarım arazilerini işleten kişilere mevcut arazi varlığı dikkate alınarak para ödemesi yapılmıştır. Arazisi 200 dekar büyüklüğüne kadar olan çiftçiler mali açıdan desteklenmekte, böylece bu arazilerde tarımsal gelişme ve işletilmeyen tarım arazilerinin kullanılır duruma getirilmesi hedeflenmektedir. Ancak, yapılan gözlemler neticesinde bu sistemde aksamaların olduğu ve denetim mekânizmasının tam olarak işlemediği görülmektedir. Tarım arazilerini kendileri işletmeyen tarla sahipleri işletenlere parayı vermemektedir. Mevcut tarım arazileri üzerinde aynı anda birkaç kişi işletici durumunda görünmektedir. Bunun sonucunda işletilen tarım arazileri bir yerleşim merkezinde gerçek değerlerini yansıtmamaktadır. Yine, destek kredisini almayan, ancak tarım arazilerini işleten tarla sahipleri de bulunmaktadır. Kırsal kesimde ekip biçme faaliyetlerini sürdüren, ancak kredi almayan nüfusun tespiti, yörenin tarım yapısının belirlenmesi açısından önemlidir.

3. 1. 3. Ekiliş Alanları ve Coğrafî Dağılışı

3. 1. 3. 1. Tahıl Tarımı

Nüfusumuzun beslenmesinde, eskiden beri en önemli ürünleri oluşturan tahıllar, ülkemizin dolayısıyla araştırma sahasının fizikî coğrafya şartlarıyla uyumlu olması sonucu, diğer tarla ürünlerine göre daha fazla önem kazanmıştır. Farklı iklim özelliklerine adaptasyonu, yıl içerisinde tüketilme zorunluluğunun olmaması, tarımının diğer ürünlere göre daha kolay olması gibi nedenlere bağlı olarak buğday ve arpa tarımı ülkemizde, dolayısıyla araştırma sahasında tercih edilmektedir.[8]

Araştırma sahasında tarım alanlarının kullanım durumuna bakıldığında; 2002 yılı itibariyle toplam 43734 da. tarım alanı içinde en büyük payı % 53.7'lık bir oranla tahıl arazileri oluşturmaktadır. Bunu takip eden yem bitkileri % 9.1, baklagiller % 5.2, meyve ve sebzelikler % 2.1, bağ ve çayır arazisi % 0.2, diğer tarla bitkileri % 6 oranında tarım alanları içerisinde kullanım payına sahiptir. Tarım alanlarının % 29.1'i tarım arazilerindeki verimliliğin artması için nadasa bırakılmaktadır. Nadasa bırakılan arazilerin büyük bir kısmında da tahıl tarımı yapılmaktadır (Tablo 3.4).

---

[8] DOĞANAY, H.,1995, Türkiye Ekonomik Coğrafyası, Öz Eğitim Yayınları No:6, KONYA, ss. 87-88.

TABLO 3.4: Divriği İlçesindeki Tarım Alanlarının Kullanım Durumu (2002).

KULLANIM DURUMU	YÜZÖLÇÜMÜ(ha.)	%
Tahıl Arazisi	23500	53.7
Nadas Arazisi	12714	29.1
Yem Bitkileri	4000	9.1
Baklagiller	2290	5.2
Meyve ve Sebzelikler	885	2.1
Bağ ve Çayır arazi	81	0.2
Diğer tarla bitkileri	264	0.6
TOPLAM	43734	100

KAYNAK: Sivas İli Köy Envanteri ve Kaymakamlık verilerinden yararlanılmıştır.

Ekiliş alanı ve üretim miktarı bakımından tahıllar içerisinde önemli bir üstünlüğü olan buğdayın tahıl arazileri içerisindeki payı % 36.6'dır. Araştırma sahasında yaklaşık 16000 ha. arazi buğday tarımına ayrılmıştır. Divriği ilçesinde 2002 yılı toplam buğday üretimi 24480 tondur. Tahıl arazisi ve üretim miktarı birbirine oranlanırsa, sahada ha. başına verimin yaklaşık 0.6 kg. olduğu görülür. Sivas ilinin tahıl üretimindeki payının 646900 ton (%56.43) olduğunu göz önüne alınırsa, araştırma sahasındaki tahıl üretiminin bu değer içindeki payı % 3.7'dir. Araştırma sahasındaki akarsular araziyi dar ve derin bir şekilde yardığından, reliyef eğimli bir görünüm kazanmıştır. Bu nedenle tahıl tarımının yapıldığı alanlar; Palanga Ovası, aşınım yüzeyleri, kuzey ve güney kesimlerdeki eğimin az olduğu sahalarla sınırlı kalmaktadır (Tablo 3.5).

TABLO 3.5: Divriği İlçesi'nde Tahıl Ekiliş Alanları ve Üretim Durumları (2002).

TAHIL	EKİLİŞ ALANI (ha.)	%	YILLIK ÜRETİM (ton)	%
Buğday	16000	68	24480	67.5
Arpa	7500	32	11775	32.5
TOPLAM	23500	100	36255	100

KAYNAK: Divriği İlçe Tarım Müdürlüğü verilerinden yararlanılmıştır.

Buğday tarımı hemen bütün köylerde yapılmaktadır. Ancak tarım arazilerinin oranı ve köylerin bulunduğu topoğrafya dikkate alındığında, üretim açısından farklılıklar ortaya çıkacağı açıktır. Özellikle yükseltinin artmasına bağlı olarak bazı köylerde buğday üretimindeki değer de azalacaktır. Bununla birlikte sahada 2000 metre yükseltiye kadar buğday tarımı yapılabilmektedir. Yine yükseltinin artmasına bağlı

olarak, buğday yetişmesi için gerekli optimal şartlar ortadan kalkmakta, bu yükselti değerinin üzerinde buğday tarımı yapılamamaktadır. Buğday tarımının yerini arpa tarımı almaktadır.

Araştırma sahasında genel olarak kışlık buğday ekimi yapılmaktadır. Kışlık buğday ekimine genellikle Ekim ayında başlanır. Kış mevsiminde kar tarafından izole edilen buğday Temmuz ayında filizlenir, Ağustos ayı sonlarında da hasadı yapılır. Toprağın az killi, kumlu, az kireçli olduğu Dumluca, Ağılcık, Güneş, Cürek ve Adatepe köylerinde buğday tarımındaki verimlilik artmaktadır. Arazinin yarılma durumu dikkate alındığında yüzey şekilleri bakımından çevre yerleşmelere göre daha farklı bir morfolojinin geliştiği görülecektir. Çaltı Çayı ve kolları araziyi doğu-batı ve kuzey güney yönünde parçalayarak, vadi sistemleri ve yakın çevresinde lokal iklimlerin oluşmasına neden olmuştur. Buğday gibi çok yüksek kesimlerde yetişmeyen bitkilerin optimal sıcaklığı lokalize olan bu yerlerde bulması ve yetişme koşulları içerisinde istenen şartların sağlanması tahıl tarımının yapılması açısından bir avantajdır. Yükseltinin arttığı, iklim şartlarının buğdayın yetişmesine engel oluşturduğu yerlerde ise daha dayanıklı olan farklı tahıllar yetiştirilmektedir (Fotoğraf 3.2).

FOTOĞRAF 3.2: Buğday tarlasının görünümü.

Tahıl tarımının yapıldığı dağlık arazilerde makineleşme gelişmemiştir. Bu tarım arazilerinde ekstantif tarım metotları uygulanmaktadır. Ürünün hasat edilmesinden toplamasına kadar geçen bütün işlevlerde insan gücü en önemli faktördür. Bölge

nüfusunun göç etmesiyle birlikte özelikle bu kesimlerde bulunan tarım arazileri de kullanılmaz hale gelmiştir. Yine 1997'den sonra göç eden nüfusun bir kısmı bu yerleşim alanlarına geri dönmesiyle birlikte tarım arazileri tekrar değerlendirilmiştir.

Yükseltinin fazla olduğu yerleşmelerde yetişme süresi daha kısa olan yaz buğdayı ekimi yapılmaktadır. Yaz buğdayının ekimi ilkbahar aylarında yapılmakta, kış buğdayı gibi Ağustos ayı sonunda hasat edilmektedir. Az eğimli, düz tarım arazilerinde buğdayın ekim ve hasadı genellikle tarım makineleriyle yapılmakta, eğimin çok fazla olduğu yerlerde ise saban, orak ve tırpan kullanılmaktadır. Özellikle traktörler tarlanın hazırlanması, ekimin yapılması, hasat ve harman işlerinde kullanım açısından, tarımsal yapı içerisinde önemli yere sahiptir. Son otuz yılda tarımda makineleşme araştırma sahamızda önem kazanmıştır. Tablo 3.6'da 2002 yılı itibariyle, araştırma sahasında kullanılan araç ve gereçler gösterilmiştir. Bu araç ve gereçler dikkate alınırsa kişi başına 0.1 oranında bir pay düşmektedir. Kırsal kesimde yapılan görüşmeler neticesinde hemen her köyde makineleşmeye hızla gidildiği dikkat çekmektedir.

TABLO. 3.6: Divriği İlçesi ve Köylerinde Tarım Araç ve Gereçlerinin Türlere Göre Dağılımı (2002).

TÜRÜ	SAYISI	TÜRÜ	SAYISI
Karasaban	70	Çayır biçme makinesi	25
Hayvan pulluğu	20	Mısır silaj makinesi	2
Kulaklı traktör pulluğu	450	Mısır hasat makinesi	4
Ark pulluğu	17	Yem kırma makinesi	15
Diskli traktör pulluğu	13	Sedyeli motorlu pülverizatör	14
Kültivatör	392	Kuyruk pülverizatör	13
Merdane	15	Motorlu pülverizatör	28
Diskli ve diğer tırmıklar	30	Santrifüj pompa	20
Ot tırmığı	18	Mot.pomp(elektrik motorlu)	20
Tahıl mibzeri	30	Yağmurlama sistemi	1
Kombine tahıl mibzeri	18	Krema makinesi	82
Kimyevi gübre dağıtıcısı	19	Kuluçka makinesi	1
Orak makinesi	49	Civciv ana makinesi	1
Harman makinesi	77	Süt sağma makinesi (seyyar)	10
Tınaz makinesi	47	Tarım arabası (römork)	475
Döven	20	Su tankeri (tarımda kullanılan)	46
Kendi yürür biçer döver	2	Toplam traktör sayısı	470
Patates sökme makinesi	2	**TOPLAM**	2518

KAYNAK: Divriği Tarım İlçe Müdürlüğü verilerinden yararlanılmıştır.

Divriği ilçesinde üretilen buğday yöre halkı tarafından dışarıda pazarlara veya Toprak Masülleri Ofisine satılmakta ve bir kısmı kendi ihtiyaçlarını karşılamak üzere (bulgur, fiçi, asile) ayrılmaktadır. Harmandan sonra tarlada kalan ekin sapları saman yapılıp hayvan yemi olarak değerlendirilmektedir.

Araştırma sahasında tahıl türleri içerisinde buğdaydan sonra en fazla ekimi yapılan arpadır. Divriği yöresinde arpa tarımına ayrılmış olan tahıl arazisi 7500 ha.dır. Toplam tahıl arazisi içerisinde 23800 ha. olan ve % 32,5'ini kaplayan arpanın yetişme şartları, buğdayınkinden farklılık göstermektedir. Buğdayın yetişme sınırının üzerinde bir yükseltide, daha kısa süre içerisinde yetişen arpanın önemi, özellikle ekonomik faaliyetin hayvancılık olduğu dağlık bölgelerde, hayvan yemi olarak kullanılmasıdır. Arpa tarımından elde edilen ortalama verim 0.6 da/kg.dır. Kışlık ve yazlık olarak ekim ayında ekilen arpanın Haziran sonu ve Temmuz başında hasadı yapılmaktadır. Araştırma sahasında elde edilen arpanın bir kısmı pazarlarda satılırken, bir kısmı da yöre halkı tarafından hayvan yemi olarak kullanılmaktadır.

Arpa, verim bakımından buğdaydan biraz daha düşüktür. İklim ve toprak istekleri bakımından buğdaya benzemekle birlikte, buğdaya oranla yetişme sahası yükseltisi olarak, biraz daha yüksek kesimlere çıkması (yaklaşık 2000 m), yetişme devresinin kısalığı ve hayvancılıkta kullanılan besin değeri yüksek en önemli hayvan yemi olması, arpa tarımına ayrılan sahaların genişlemesine neden olmuştur. Buğdaydan daha yükseklerde yetişebilmesi nedeniyle, dağlık yörede bulunan yerleşmelerde buğday tarımından daha çok arpa tarımı önem kazanmıştır.[9]

Buğday ve arpanın dışında zaman zaman çavdar ve mısır tarımı da yapılmaktadır. Ancak bunların bölge içerisinde ekonomik değeri bulunmamaktadır. Düzenli tarımı yapılmayan çavdar ve mısırın yerini çoğu kez buğday ve arpa almaktadır.

3. 1. 3. 2. Yem Bitkileri

Yem bitkileri açısından araştırma sahasında yapılan en önemli üretim yonca, korunga ve fiğ üretimidir. Araştırma sahasında toplam 43734 ha olan tarım alanlarının % 9.1'ini (4000 ha.) yem bitkileri oluşturmaktadır. Sahada hayvancılığın ekonomik açıdan önemli olması, yem bitkilerine duyulan ihtiyacı büyük ölçüde arttırmaktadır.

[9] KAYA F., 2001, a.g.e., s. 378.

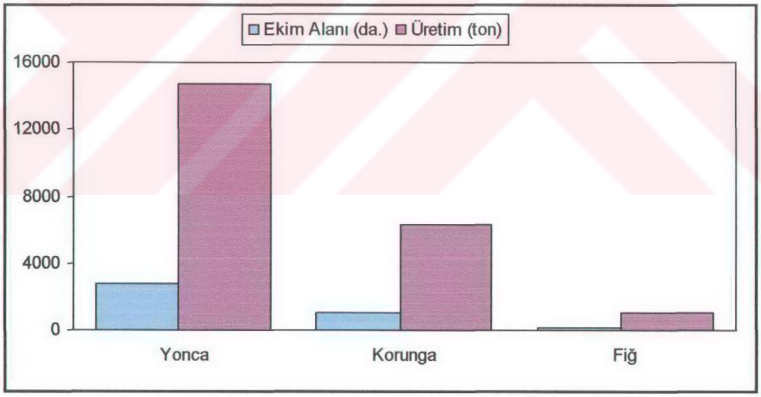
Ancak yem ihtiyacının arpa ve buğday samanı, dağlık alanlardaki yüksek çayırlardan da karşılandığı dikkate alınırsa, yıllık yem bitkileri üretimi, Divriği yöresindeki hayvancılığın yapısını belirlemede tek başına yeterli değildir.

Yem bitkilerinin 2002 yılı itibariyle toplam kuru ot üretimi 22100 tondur. Araştırma sahasında yem bitkilerinin ekiliş alanı ve yıllık üretimde ilk sırayı yonca almaktadır. Yoncanın yem bitkileri içerisindeki payına bakıldığında, toplam ekiliş alanı içerisindeki payı % 70 (2800 ha.), yıllık üretimdeki payı ise % 66.7(14750 ton)'dir (Tablo 3.7; Şekil 3.2).

TABLO 3.7: Divriği İlçesi Yem Bitkileri Ekiliş Alanları ve Kuru Ot Üretimi (2002).

Yem Bitkileri	Ekiliş Alanı (ha)	%	Yıllık Üretim (ton)	%
Yonca	2800	70.0	14750	66.7
Korunga	1050	26.3	6300	28.5
Fiğ	150	3.8	1050	4.8
TOPLAM	4000	100	22100	100

KAYNAK: Divriği Tarım İlçe Müdürlüğü verilerinden yararlanılmıştır

ŞEKİL 3.2. Divriği İlçesi Yem Bitkileri Ekiliş Alanları ve Kuru Ot Üretimi.

Divriği ilçesinde yem bitkilerinin yetişme dönemlerinin kısa olması ve yöre içerisinde vejetasyon sürelerinin uzun olması dolayısıyla yılda iki-üç kez biçilebilmektedir. Yoncanın ekiminin yapıldığı toprak nem kazanmaktadır. Su ihtiyacı fazla olan yoncanın tarımı, genellikle sulama imkanlarının sağlandığı arazilerde

yapılmaktadır. Yine yoncadan sonra tarımı en çok yapılan yem bitkisi ekiliş alanları içerisindeki payı % 26.3 olan korungadır. Yaklaşık 1050 ha. kadar olan ekim alanlarından 2002 yılı itibariyle 6300 ton üretimi sağlanmıştır. Kıraç oranlarda yetişen korungayla birlikte, aynı yıl 150 ha. ekilen fiğ (1050 ton) önemli bir hayvan yemidir.

3. 1. 3. 3. Sebze Tarımı

Divriği halkının ihtiyacını karşılayan, ancak ekonomik açıdan fazla önemi olmayan bu kültür bitkilerinin tarım alanları içindeki payı % 2.1'dir. Sebzelerin 2001 yılında toplam yıllık üretimi yaklaşık 5646 ton'dur.

Araştırma sahasının kuzey ve güneyden dağlarla çevrili olması ve bu dağların Çaltı Çayı ve kolları tarafından parçalanarak derin vadi sistemleri oluşturması yöredeki iklim şartlarını olumlu yönde etkilemiştir. Bu açıdan değerlendirildiğinde: araştırma sahasının güney kesimlerinde sebzecilik faaliyeti yoğunluk kazanmıştır. İklim şartları yanında yöredeki toprak özelliklerinin de sebze yetiştiriciliğine uygun olması bütünüyle geçime yönelik olmasa da bu faaliyeti desteklemiştir. Ova olarak halk tarafından isimlendirilen Palanga Ovası ve çevresindeki geniş aşınım düzlükleri ve jeomorfolojik ünite olarak adlandırdığımız aşınım düzlükleri arasında yer alan dar ovanın sulanabilen kesimlerinde sebze yetiştirilmektedir. Araştırma sahasında salatalık, domates, taze fasulye, karpuz, kavun, beyaz lahana, sivri biber ve ıspanak gibi çeşitli sebze türlerinin tarımı yapılmaktadır. Sebze tarımı, yükseltinin arttığı, sulama imkanlarının azaldığı veya bulunmadığı ve sebzelerin yetişmesi için gerekli optimal sıcaklık değerlerinin sağlanamadığı alanlarda önemli ölçüde azalmakta veya ortadan kalkmaktadır. Yükseltinin 2000 metrenin üstünde ve yakınında olan köylerde (Yozyatağı, Kayacık, Adatepe v.s.) vejetasyon süresinin kısa olması sebze yetiştirilmesine engel olmaktadır. Yine vejetasyon süresinin kısa olduğu yerlerde zaman zaman kar yağışları ve don olayları gerçekleşmekte, verimi düşmektedir. Optimal sıcaklık değerlerinin korunduğu, yükseltinin az olduğu alanlarda ise sulama olanaklarının bulunmaması nedeniyle sebzecilik faaliyetleri yapılmamaktadır.

Yörede sebzecilik faaliyetlerinin yoğunlaştığı alanlarda meyvecilik de yapılmaktadır. Özellikle fizikî coğrafya özelliklerinin uygun şartlar gösterdiği ova tabanı ve aşınım yüzeylerinde sebze tarımı ile meyvecilik faaliyetleri bir arada yapılmaktadır. Çaltı Çayı, Nih Çayı, Palha Çayı, Karabel Çayı, Acıçay ve Norşin Çayı

vadilerinde iklim ve toprak şartlarındaki yaşanan olumluluk sebze tarımının yapılmasını bu alanlarda kolaylaştırmıştır.

Araştırma sahasında sebzeler içinde en çok tarımı yapılanlar; domates (139 ha.), taze fasulye (87 ha.), karpuz (29 ha.), kavun (17 ha.), salatalık (7 ha.), beyaz lahana (4 ha.), sivri biber (2 ha.) ve ıspanak (6 ha.)'tır. Sadece bu sebzelerin ekili alanı 291 hektar olup, yörede yapılan sebze tarımının büyük kısmını oluşturmaktadır. Üretilen sebzelerin büyük bir kısmı ailelerin kendi ihtiyacına ayrılmakla birlikte, üretiminin çok az bir kısmı pazara sunulmaktadır (Tablo 3.8; Şekil 3.3).

TABLO 3.8: Divriği İlçesinde Çeşitli Sebzelerin Ekim Alanları ve Yıllık Üretim Miktarı (2002).

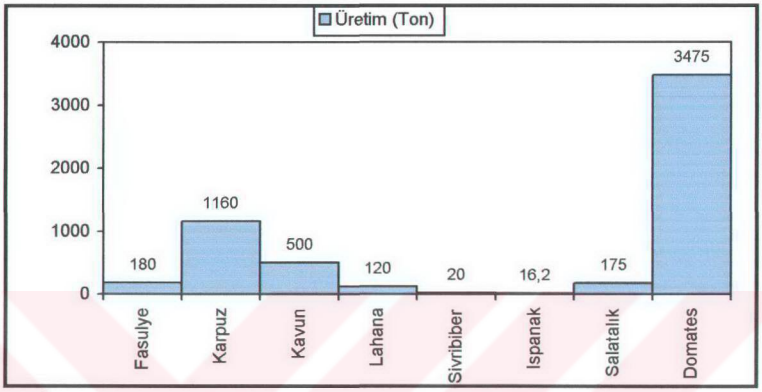
SEBZE TÜRÜ	EKİLİŞ ALANI (ha.)	%	YILLIK ÜRETİM (ton)	%
Salatalık	7	2.4	175	3.1
Domates	139	47.8	3475	61.5
Taze Fasulye	87	29.9	180	3.2
Karpuz	29	10.0	1160	20.5
Kavun	17	5.8	500	8.9
Beyaz Lahana	4	1.4	120	0.4
Sivri Biber	2	0.7	20	0.4
Ispanak	6	2.1	16.2	0.3
TOPLAM	291	100	5646.2	100

KAYNAK: Divriği Tarım İlçe Müdürlüğü verilerinden yararlanılmıştır.

Gerek ayrılan tarım arazisi ve gerekse yıllık üretim bakımından domates, sebzeler içerisinde en önde gelmektedir. Domates bitkisinin araştırma sahasında özellikle sulanabilen kesimlerde ekildiği gözlenmektedir. En yoğun üretim yöreleri arasında Mursal, Çakmakdüzü, Sorgan, Ölçekli, Ekinbaşı, Demirdağ, Günbahçe, Güneyevler, Dumluca ve Bahçeli gibi yerleşmeler yer almaktadır. Yükseltiye bağlı sıcaklık değerlerinin düştüğü ve sulama imkanlarının kısıtlı olduğu Yozyatağı, Adatepe, Kaledibi, Kayacık, Tepehan, Güllüce ve Yusufşeyh köylerinde domates tarımının yapılmadığı gözlenmiştir.

Araştırma sahasındaki yaklaşık 139 hektarlık domates tarımı sahasından, 2002 yılında 3475 ton civarında domates üretimi yapılmıştır. Tarımsal ürünler içerisinde en fazla ticarete konu olan domatesin büyük bir kısmı yöre halkının kendi ihtiyacını

karşılamakta ve az kısmı da halk pazarında satışa sunulmaktadır. Domates tarımı yapılacak tarım arazisine Mayıs ayı ortalarında ekim yapılmaktadır. Tarımı yapılan bu sebze sıcak ve nemsiz bölgelerde yetişmektedir.

ŞEKİL 3.3. Divriği İlçesinde Sebzelerin Ekim Alanları ve 2002 Yılı Üretim Miktarı.

Divriği ilçesinde domates ve baklagillerden sonra en fazla ekilen sebze, taze fasulyedir. Taze fasulye tarımına Mayıs ayı sonunda başlanılmaktadır. Yörede ekimi yapılan taze fasulyenin yaprakları çıkarıldıktan sonra çubuk dikimi ve çapalama işlemine tabii tutulmaktadır. Çapalama işleminden sonra arazinin sulanması gerekmektedir. Eylül ayı sonuna kadar 3-4 kez toplanan fasulyenin ekiliş alanı 87 ha.dır. Toplam arazi içerisindeki yıllık üretimi 180 ton kadar olup, sadece yöre halkının ihtiyacını karşılamaktadır. Araştırma sahasında, Divriği ilçe merkezi ve güney köylerde tarımı yapılmakta olan, diğer sebzelerin dağılış alanlarına paralellik göstermektedir.

Güneydoğu Anadolu Bölge'sinde uygun iklim ve toprak şartları altında yetiştirilen ve önemli bostan ürünleri olan karpuz ve kavunun araştırma sahasında uygun yetişme koşulları bulmasıyla üretimi yapılmaktadır. Yine 46 hektarlık tarım arazisin de ekimi yapılan karpuz ve kavunun yıllık üretimi 1660 ton gerçekleşmektedir. Divriği ve çevre köylerin bir çoğunda tarım yapılmakta, üretimin büyük bir kısmı çevre ilçe ve il merkezinde satışa sunulmaktadır. Özellikle Ovacık, Erikli, Kuluncak, Ödek, Güneş, İncirlipınar, Özbağı, Bahçeli, Karasar köylerinde önemli miktarda üretilmektedir. Karpuz üretimi (1160) kavun üretimine (500) göre yöre halkın için daha fazla önem taşımaktadır. Üretimi yapılan kavunların bir kısmı kış için saklanmaktadır.

Ekim alanları ve yıllık üretim miktarı birbirinden farklı değerler gösteren domates ve salatalığın yetişme koşulları birbirine yakındır. Salatalık, sulama imkanının olduğu her yerde yetiştirilmektedir. Ancak, şartlar uygun olmasına rağmen gelir getirmeyen bu tarım ürününün yetişme alanı diğer gelir getiren ürünlerin varlığı nedeniyle sınırlanmıştır. Şahin, Kayaburun, Demirdağ, Akmeşe ve Eğrisu köylerinde bu ürünün yetişmesi için uygun şartların olmasına rağmen başka ekonomik faaliyetlere yönelmenin olması bu ürünün tarımının hiç yapılmamasına neden olmuştur. Araştırma sahasında 7 ha.lık bir alan kaplayan salatalığın yıl içerisindeki üretimi yaklaşık 175 ton kadardır. Bu üretim sadece yöre halkının ihtiyacını karşılamaktadır. Bahçeli, Ovacık, Mursal, Göndüren ve Kızılcaören köylerinde salatalık üretimi yapılmakta, ilçe ve yakın köylere de satışa sunulmaktadır.

Soğuk ve yağışa dayanıklı olması dolayısıyla yükseltinin arttığı kesimlerde ve dağlık bölgelerde yetiştirilen lahananın yıllık üretimi 120 ton olup, yöre ekonomisi açısından önemsenmeyecek bir değer oluşturmaktadır. Toplam tarım arazileri içinde yaklaşık 4 ha. ayrılan bu sebze türünün diğer ilçe ve il merkezinde de üretiminin yapılması sebebiyle dışarıya satışı bulunmamaktadır. Üretim ilçenin kendi ihtiyacını karşılamaktadır.

Araştırma sahasında diğer sebze türlerinden sivri biber, ıspanak, kabak ve marulun toplam 8 hektarlık tarım arazisi üzerinde, yılda 36.2 ton kadar üretimi yapılmaktadır. Güney köylerinden Çakmakdüzü, Ağaçlıgöl, Beyköy ve Çayözü'nde siyah üzüm yetiştirilmektedir. Araştırma sahasının güneyinde Mursal Barajı'nın yapımından sonra sulama probleminin çözümlenmesi, bu yöredeki diğer tarım ürünlerinde olduğu gibi sebze üretimin de artışların meydana gelmesine neden olmuştur. Özellikle sulama kanallarının geçtiği yamaç arazileri üzerinde sebze üretim alanları genişlemiştir. Sahada 1990'dan önce uygun koşullar olmamasına rağmen, sebze üretiminin daha yüksek değerler gösterdiği tahmin edilmektedir. Bugün, ilçe merkezine yakın olmayan birçok köy boşaltılmış veya hane sayısı azalmış durumdadır. Bu nedenle de diğer tarım ürünlerinde olduğu gibi, sebze tarımı yapılan alanlarda da bir küçülme olduğu yapılan gözlem ve görüşmeler de tespit edilmiştir. Buna rağmen birim başına alınan değerin yükselmesiyle elde edilen ürünler araştırma sahası ve yakın çevresindeki pazarlarda satışa sunulmaktadır.

Divriği ilçesinde seracılık faaliyeti yakın zamanda önem kazanmıştır. Kaymakamlık ve şahıslar tarafından sera çalışmaları Palanga Ovası'nda yapılmaktadır. Sayıları 8 adet olan bu seralarda domates, marul üretimi yapılmakta ve bu üretim yöre ihtiyacını karşılamaya çalışmaktadır. Divriği'nin yerleşim merkezlerine uzak bir konumda yer alması nedeniyle seracılık faaliyeti ileride önem kazanacaktır.Yine ikinci veya üçüncü elden satışa sunularak, ilçe merkezine dışarıdan getirilen sebze ve meyveler ulaşım faktörüne de bağlı olarak yüksek fiyatlarla satışa sunulmaktadır. Seracılık faaliyeti ile dışarıdan getirilen ürünlerin fiyatları birbirine yakındır. Bu nedenle sera sayısı ekonomik olmasa da artmaktadır.

Araştırma sahasında sebze tarımı yapılan arazilerin dağılımına paralellik gösteren meyvecilik, yörenin topoğrafya yapısının uygun olmasından dolayı gelişmiştir. Özellikle, kuzeyden ve güneyden dağlarla çevrili olması nedeniyle gelen hava kütleleri sahanın dağlık kesimlerinde soğutucu bir etkiye sahipken, vadi içleri korunaklı bir özellik kazanmıştır. Böylece dağlık bölgeleri derinlemesine kazarak akış gösteren Çaltı Çayı ve kollarının oluşturduğu derin vadi sistemleri farklı mikroklima alanlarının oluşmasını sağlamıştır. Divriği şehrinin doğusunda daralan boğaz vadinin bulunduğu kesim dikkate alınmadığında, sulama imkanlarına sahip bu vadi içlerindeki akarsu taraçaları üzerinde, meyve tarımı yapılabilmektedir. Güneyde Palha Çayı, Nih Çayı, Acıçay, Mursal Çayı'nın içinde bulunduğu vadilerde meyve yetiştiriciliğinin yaygın olduğu görülmektedir.

Topoğrafyanın ortaya çıkardığı bu şartlarla birlikte iklim özelliklerinin çevresindeki diğer ilçelere göre (Arapgir İlçesi hariç) daha yüksek değerler göstermesi (11 °C) meyvecilik faaliyetlerini destekleyen bir faktör olarak ortaya çıkmıştır. Sahada birçok meyve türü yaygın olmakla birlikte, özellikle elma, armut, kayısı, erik, dut, ceviz, vişne ve kiraz gibi geçiş özelliği gösteren yarı kurak bölgelerin meyveleri yetiştirilmektedir. Bazı yıllar bu meyvelerden alınan ortalama üretim değerleri de olumsuz gelişen iklim şartlarından dolayı düşmektedir. Özellikle yarı kurak iklim şartlarının yaşandığı araştırma sahasında bitkilerin çiçeklenme dönemi olan Nisan ve Mayıs aylarında görülen don olayları verimi önemli ölçüde düşürmektedir. Araştırma sahasında etkili olan basınç sistemlerinin oluşturduğu soğuk hava akımları da ağaçların çiçeklerinin dökülmesine, dolayısıyla verimin düşmesine neden olmaktadır.

Sahada meyvecilik tarımına ayrılan arazi 594 hektar olup, toplam tarım arazilerinin % 1.4'ünü oluşturmaktadır. Sebzeciliğe ayrılan tarım arazilerine göre daha geniş yer kaplayan meyvecilik, özellikle bahçe kültürünün geliştiği köylerde önem kazanmıştır. Divriği ilçesinde toplam meyve ağacı sayısı 89330 olup, elde edilen üretim 1881 tondur. Araştırma sahamızda meyve kültürünün geliştiği ve iklim şartlarının uygun olduğu her köy veya yerleşim biriminde önem kazanmıştır. Araştırma sahamızda meyve üretiminde dikkati çeken bir diğer husus ise, ağaç sayılarının ve üretimin güneye doğru artmasıdır. Güneye doğru gidildikçe yükselti değerlerinin artması bu durumla zıtlık gösterse de daha önce belirtildiği üzere akarsuların oluşturduğu derin vadi sistemlerinin yol açtığı korunaklı bir yapının olması ve bulunduğu enlem itibariyle daha güneyde yer alması bu üretimi desteklemektedir (Tablo 3.9).

TABLO. 3.9: Divriği İlçesi'nde Meyve Türlerine Göre Ağaç Sayıları ve Yıllık Meyve Üretimi (2002).

MEYVE TÜRÜ	AĞAÇ SAYISI	%	YILLIK ÜRETİM (Ton)	%
Kayısı	27.100	30.3	540	28.7
Elma	35.000	39.2	800	42.5
Armut	17.180	19.2	175	9.3
Vişne-Kiraz	3.280	3.7	106	5.6
Erik	2.340	2.6	70	3.7
Dut	3.430	3.8	110	5.8
Ceviz	1.000	1.1	80	4.3
TOPLAM	89.330	100	1881	100

KAYNAK: Divriği Tarım İlçe Müdürlüğü verilerinden yararlanılmıştır.

Gerek ağaç sayısı gerekse yıllık üretim içerisindeki payına bakıldığında elma, toplam 35000 ağaç ve 800 ton yıllık üretimi ile araştırma sahasındaki en geniş yayılış alanına sahip meyvedir. Elma hemen hemen her iklim koşulunda yetişebilme özelliğine sahiptir. Bu nedenle araştırma sahası içindeki bütün yerleşim birimlerinde elma ağaçlarına rastlanılmaktadır. Ancak yoğunluk kazandığı köyler (Beyköy, Mursal, Uluçayır, Kızılcaören, Göndüren, Karaağaçlı, Yeşilyurt vs.) mevcuttur. Divriği'nin anayollardan uzakta bulunan bir ilçe konumunda olması, pazarlama sorununu gündeme getirmektedir. Yine de Kangal ve Sivas'a gönderilerek satışa sunulmaktadır. Elma, yöre halkı tarafından kurutularak, kışın yiyecek olarak değerlendirilmektedir (Fotoğraf 3.3).

FOTOĞRAF 3.3: Çakmakdüzü Köyü kuzeyindeki elma bahçelerinden bir görünüm.

Kayısı 27100 ağaç sayısı, 540 ton yıllık üretimi ile elmadan sonra, araştırma sahamızın ikinci önemli meyvesini oluşturmaktadır. Sıcak iklim koşullarına daha iyi uyum sağlayan kayısı, yarı kurak iklim şartlarında da yetişme imkanı bulmaktadır. Araştırma sahasında mevcut kayısı ağaçları belli dönemlerde don olayına maruz kalmaktadır. Kayısı ağaçları Nisan sonlarında çiçeklenme döneminde olduklarından, bu aylarda görülen don olayı çiçeklerini dökmekte, ağaçlardan elde edilen verimin azalmasına neden olmaktadır. Kayısı yörede yaş meyve olarak da tüketilmekle birlikte, daha çok kurutularak halk tarafından kış mevsiminde değerlendirilmektedir. Mevcut üretimin bir kısmının pazarlarda satışı yapılmakta ve gelir elde edilmektedir. Yaklaşık 2340 ağaç sayısı ve yıllık 70 ton üretimi olan erik ise yetişme ve değerlendirme bakımından kayısı ile benzer özellikleri taşımaktadır. Ayrıca kayısı ve erikten reçel yapımında yararlanılmakta, elde edilen ürün il merkezlerindeki marketlere ve toptancılara satılmaktadır.

Yine 17180 ağaç sayısı, 175 ton yıllık üretimiyle, elma ve kayısıdan sonra, en geniş yayılış alanına sahip olan armut, yazlık ve güzlük olmak üzere iki çeşittir. Araştırma sahasında yetiştirilen armutlar genel olarak yöre halkının ihtiyacını karşılamaya yönelik olup, çok az bir kısmı satışa sunulmaktadır. Özellikle Sevir, Danişment, Çakmakdüzü köylerinde armut yetiştiriciliği önem kazanmıştır. Bu köylerden elde edilen ürünler ilçenin ve yakın çevrenin ihtiyacını karşılamaktadır.

Araştırma sahasında yetiştirilen diğer önemli bir meyve de cevizdir. Yaklaşık 1000 ağaç sayısına sahip olan cevizin yıllık üretimdeki payı 80 ton kadardır. Ekonomik değeri yüksek olan cevizin uzun süre saklanabilme özelliği son yıllardaki üretim miktarının artmasındaki en önemli nedendir. Araştırma sahasında yapılan gözlemler neticesinde üretilen cevizin bir kısmının Malatya ilinde satışa sunulduğu belirlenmiştir. Üretilen ceviz yöre ihtiyacını karşılamaktadır.

Divriği ilçesinde vişne-kiraz ağacı sayısı 3280 olup, toplam yıllık üretimi yaklaşık 106 ton kadardır. Bununla birlikte 3430 ağaç sayısı, 110 ton yıllık üretimiyle dut diğer önemli bir meyveyi oluşturmaktadır. Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Divriği'deki dut ile pekmez üretiminin önemi ve kalitesinden bahsetmektedir. Yapılan gözlemlere göre, dut ve pekmez üretimi bugün, geçmişten daha az olduğu görülmüştür. Bu meyveleri yöre halkı kendi içerisinde tüketmekte, ihtiyaç fazlasını da çevre pazarlara satmaktadır. Araştırma sahamızdaki Divriği İlçe Tarım Müdürlüğü tarafından sebzecilik ve meyvecilik faaliyetleri desteklenmekte ve gerekli krediler sağlanmaya çalışılmaktadır. Yörede yetiştirilen meyve-sebzeler ulaşım yetersizliği, sermaye azlığı gibi nedenlerle hemen hemen dışarıya satılamamakta, iç tüketime yönelik üretim yapmaktadır. Yine de ceviz, yaş dut, kurutulmuş meyveler, gezici tüccarlara, marketlere satılmaktadır. Ancak ürünlerin korunması için gerekli alt yapının yerleşmelerde oluşmaması, dışarıya yapılan satışları olumsuz yönde etkilemektedir. Bölgede sebze ve meyvelerde görülen dana burnu, yaprak biti gibi hastalıklar ürüne zarar vermekte, verimin düşmesine neden olmaktadır. İlçe Tarım Müdürlüğü çiftçileri bilinçlendirerek, ilaçlama şeklinde bu parazitlerle mücadele etmektedir.

3. 1. 4. Hayvancılık

Genel olarak değerlendirildiğinde, düzlük sahaların az yer kapladığı kuzey ve güneyden dağlarla çevrili, eğim değerlerinin yüksek olduğu araştırma sahasında, hayvancılık ekonomik faaliyetler arasında önemli bir yere sahiptir. Nitekim, Divriği ve çevresindeki arazi kullanımı incelendiğinde, toplam arazinin % 38.9 (108200 ha.)'unun çayır ve mera alanları olduğu görülür. Bu nedenle yöre halkı için hayvancılık önem taşımaktadır ve hayvancılık önemli bir geçim tipini de oluşturmaktadır. Araştırma sahasında iklim koşulları ve topoğrafik yapının tarımsal faaliyetleri olumsuz yönde etkilemesi hayvancılığın önem kazanmasına neden olmuştur. Ortalama yükseltisi 1500

m.nin üzerinde olan sahada, en fazla yağış ilkbahar mevsiminde düşmektedir. Doğu Anadolu Bölgesi'ne giren bölümlerinde yükseltinin artması ve gelen hava kütlelerinin etkisine bağlı olarak yağışlar yaz mevsimine doğru da kaymaktadır. Bu nedenle yazın dahi kurumayan gür bir otsu formasyon gelişmektedir. Yaylacılık faaliyetlerinin geliştiği araştırma sahamızda binlerce ton ot elde edilmekte ve ekonomik açıdan yöre halkına önemli bir gelir sağlamaktadır.

Divriği ilçesi içerisinde dikkate alınması gereken öncelikli unsur; özellikle kırsal nüfusun temel uğraşısının ekip-biçme ve hayvancılık olduğudur. Bütün kırsal yerleşmelerdeki aileler ziraat ve hayvancılık ya da bunlardan biriyle ekonomik anlamda uğraşmaktadır. Doğal çevre şartları bu uğraşlarının önceliğini belirlemektedir. Özellikle düzlük alanlarda ekip-biçme faaliyetleri, ekip-biçme faaliyetlerinin sınırlı olduğu yüksek kesimlerde ise hayvancılık faaliyetleri önem kazanmıştır. Araştırma sahasında ekip-biçme faaliyetleriyle uğraşan yerleşmeler dışında yerleşmeler de mevcuttur. Ekip-biçme ve hayvancılık faaliyetlerinin destek olduğu köy sayısı 88 olup, bu yerleşmelerin toplam köy sayısı içerisindeki payı, % 80.7'dir. Bunun yanında yükselti ve eğim değerlerinin arttığı, sıcaklık değerlerinin ve vejetasyonun azaldığı alanlarda sadece hayvancılık yapılmaktadır. Divriği ve çevresinde sadece hayvancılıkla uğraşan köy sayısı 14 olup, temel ekonomik faaliyetler içerisindeki payı % 12.8'dir.

Ekip-biçmeye uygun alanların genişlediği ova ve aşınım yüzeyleri ile çevredeki az eğimli tepelik alanlarda bulunan köylerin, ekonomik faaliyetlerinin başında tarım gelmektedir. Bununla birlikte, geçime yönelik üretim yapan, kapalı ekonomiye sahip aileler kendi süt ve et ihtiyaçlarını karşılamak üzere keçi, koyun ve inek beslemektedir. Ayrıca ekip-biçme şeklindeki faaliyetleri sürdürmekle birlikte çevredeki ekip biçmeye uygun olmayan meralarda hayvan yetiştiriciliği yapan ve temel geçim faaliyeti hayvancılığa dayanan aileler de sıkça rastlanılmaktadır.[10] Tarım arazilerinin ekstantif metotlarla sürdürülmesi hayvancılığı önemli bir faaliyet durumuna getirmiştir. Ülkemizin çoğu yöresinde olduğu gibi araştırma sahasında da hayvancılık,tarımsal faaliyetlerin en önemli destekleyicisi ve vazgeçilmez bir unsuru durumundadır.[11]

---

[10] KAYA F., 2001, a.g.e., s. 394.

[11] TANDOĞAN, A., 1979, *Çayeli ve Pazar İlçelerinin Ekonomik Yapısı*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Cilt:XXIX., Sayı: 1-4, ANKARA, s. 114.

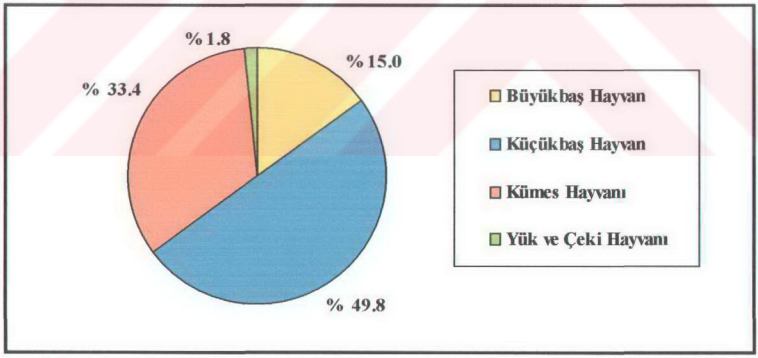
Sahanın kuzeyindeki Bey Dağları, güneyindeki Yama Dağı, doğusundaki Delidağ gibi yükseltilerin bulunduğu alanlarda hayvancılığın büyük derecede önem taşıdığı ve yüksek eğim değerleri, toprak özelliklerindeki olumsuzluklar nedeniyle ekip-biçmeye uygun alanların daraldığı, bununla birlikte çayır-mera oranının yüksek değerler gösterdiği kırsal yerleşmeler bulunmaktadır.

Divriği ilçesi genelinde 2002 yılı Sivas İl Tarım Müdürlüğü verilerine göre, 73433 baş hayvan tespit edilmiştir. Sığırların sayısı 11028, koyun ve keçilerden oluşan küçükbaş hayvanların sayısı 36580, kümes hayvanlarının sayısı 24500, yük ve çeki hayvanlarının sayısı ise 1325 kadardır (Tablo 3.10, Şekil 3.4).

TABLO. 3.10: Divriği İlçesinde Hayvan Varlığının Türlere Göre Durumu (2002).

HAYVAN TÜRÜ	HAYVAN SAYISI (Baş)	%'si
Büyükbaş Hayvan	11028	15.0
Küçükbaş Hayvan	36580	49.8
Kümes Hayvanı	24500	33.4
Yük ve Çeki Hayvanları	1325	1.8
TOPLAM	73433	100

KAYNAK: Sivas İl Tarım Müdürlüğü ve İlçe Tarım Müdürlüğü verileri.

ŞEKİL 3.4: Divriği İlçesinde Yetiştirilen Hayvan Varlığının Türlere Göre Dağılım Grafiği.

Araştırma sahasındaki hayvan sayısı ile otlak arazi genişliği arasındaki bağlantı yörenin hayvancılıktaki verimini belirleyen önemli unsurlardan birini oluşturmaktadır. Gerçekte verimli otlaklarda 1000 ha. araziye düşmesi gereken büyükbaş sayısı ise

1500'ü aşmamalıdır.[12] Araştırma sahasında 1000 ha. otlak arazisine düşen küçükbaş hayvan sayısı 338, büyükbaş hayvan sayısı ise 101'dir. Bu oranlar arasında karşılaştırma yapıldığında çayır mera arazisinin yeterli düzeyde hayvanı besleyecek bir durumda olduğu görülmektedir. Ancak araştırma sahasındaki küçük ve büyükbaş hayvan sayısı ile çayır arazisi arasında olması gereken oran, ideal sayılabilecek bir durumda değildir. Doğal süreçlere bırakılırsa çayır arazisine düşen hayvan sayısının az olması, bölgedeki bu potansiyelin korunacağını ve ileride kullanılabileceğini göstermektedir. Çayırların tamamının otlatılmaması en az % 20'sinin çayırın devamlılığı için bırakılması gerekmektedir. Bununla birlikte 1990 yılında bölgede terör olaylarının etkili olması yaylacılığa dayalı hayvancılık faaliyetini engellemiştir. Yörede geçimlerini hayvancılıkla sağlayan nüfus ise yakın çevredeki mera alanlarını tarım arazilerine çevirmişlerdir (Fotoğraf 3.4).

FOTOĞRAF 3.4: Beyköy'de mera alanlarından bir görünüm.

Mera alanlarında ise kar kalkınca bazen de tam kalkmadan küçükbaş ve büyükbaş hayvanlar meraya sokulmakta, bilinçsiz otlatma yapılmaktadır. Yem bitkilerinin pahalı olması ve çiftçinin hayvanları dışarıdan besleyecek sermayeye sahip olmaması gibi sebeplerle hayvanlar meraya çıkarılmakta, en geç dönemde de tekrar

[12] DOĞANAY H., 1995, a.g.e., s. 218.

köylerde kalınacak kışlık barınaklara götürülmektedir. Mera arazisine düşen hayvan sayısının fazla olması bu arazilerin verimliliklerinin azalmasına neden olmaktadır. Aşırı ve sürekli otlatma mera alanlarını daraltmaktadır (Tablo 3.11).

TABLO 3.11: Divriği İlçesinde Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvan Sayıları İle Otlak Arazi İlişkileri (2002).

İLÇE	Mera Arazisi (ha)	Büyük Baş Hayvan Sayısı	1000 ha.a Düşen Hayvan Sayısı	Küçük Baş Hayvan Sayısı	1000 ha.a Düşen Hayvan Sayısı
Divriği	108200	11028	101	36580	338

KAYNAK: Sivas İl Tarım Müdürlüğü ve İlçe Tarım Müdürlüğü verileri.

Divriği ilçesinde, geçim kaynakları açısından yöre halkı değerlendirildiğinde ekip-biçme faaliyetinin ilk sırada, hayvancılığın ise ikinci bir faaliyet aynı zamanda tarımı destekleyen bir geçim kaynağı olarak görüldüğü tespit edilmiştir. Araştırma sahasında daha önce de belirtildiği üzere hayvan sayısı ile otlak ilişkisi tam olarak değerlendirilmemekte, mevcut çayır arazilerinden yeterince yararlanılmamaktadır. Bazı kırsal yerleşmelerde de hayvancılıkla uğraşan aileler, hayvanların beslenme ihtiyaçlarını sadece çayır-meralardan değil, hasattan sonra tarım arazileri ile nadas alanlarından da önemli ölçüde karşılamaktadır. Çayır arazilerini tekrar kullanılabilir düzeye getirerek araştırma sahasında beslenebilecek hayvan sayısının tespiti gerekmektedir. Yine 2000 yılında hayvancılıkla uğraşan bazı yerleşmeler güvenliğin sağlanmasından dolayı tekrar yaylacılık faaliyetlerine başlamışlardır.

Araştırma sahasında mevcut hayvan sayısına bakıldığında en yüksek sayıyı küçükbaş hayvanlar oluşturmaktadır. Yükselti ve iklim şartlarının oluşturduğu geniş mera alanlarında büyükbaş hayvancılık yapılmamaktadır. Bunun nedenleri sermaye yetersizliği, mevcut iyi ırkların olmaması, gerekli teknik ve metotların çiftçiye verilmemesidir. Arazinin engebeli olmasından dolayı küçükbaş hayvanların (özellikle keçinin) yüksek yerlerdeki otlaklardan yararlanmaları ve süt, yoğurt ve yün gibi yan ürünlerin daha fazla gelir getirmesi yöre halkını küçük baş hayvancılığa yönlendirmiştir.

Divriği ilçesinde genel olarak mera hayvancılığı uygulanmaktadır. Araştırma sahasında mevcut hayvan sayısı içinde, et ve süt verimleri düşük olan yerli ırk çoğunluktadır. Büyükbaş hayvanların dağılımına bakıldığında kültür ırkı 220, kültür

melezi 4258, yerli ırk 6550'dir. Mevcut koyun sayısı 20080, keçi sayısı 16500'dür. Bölgede beslenen bu hayvanlar, yılın 3-4 aylık kış dönemini ahır, kom ve damlarda geçirmektedir. Bu dönem boyunca hayvanlar kuru ot ve saman gibi kaba yem ve arpa ile beslenmektedir. İçeride yapay yemlerle beslenen bu hayvanların ihtiyaçları yeteri kadar sağlanamadığından salgın hastalıklar meydana gelebilmektedir. Kar örtüsü kalkıp otlar yeşermeye başladığında hayvanlar meralara bırakılmakta ve erken otlatma yapılmaktadır. Aynı zamanda gelişimini tamamlamayan ve yeni çıkmaya başlayan otların üzerinin çiğnenmesi yıldan yıla sürekli olarak verimi düşürmektedir. Modern ahırlarda besin değeri yüksek olan suni yemlerle iyi cins hayvan yetiştirme şeklindeki hayvancılık gelişememiştir. Yörenin merkezi yerlere uzak olması, ulaşım yollarının yeni gelişmeye başlaması, sermaye azlığı, hayvansal ürünleri pazarlama konusunda yaşanan sıkıntılar yörenin başlıca problemlerini oluşturmaktadır.

Özetle ifade edilecek olursa; araştırma sahasında sayıları yaklaşık 72000'i bulan büyükbaş ve küçükbaş hayvanların beslenmesinde, genel olarak çayır ve mera arazilerinden faydalanılmaktadır. Bununla birlikte araştırma sahasında kültüre alınan hayvan sayısı yetersiz olup, et ve süt verimi düşük değerler göstermektedir. Divriği ilçesinde ekonomik anlamda gelir getirmesi düşünülen hayvancılık faaliyetinin geliştirilmesi için, çayır-mera arazileri ıslah edilmeli, yeterli ve ucuz yem sağlanmalı, çiftçilere uygun krediler verilmeli, elde edilen ürünler iyi değerlendirilmelidir. Yine araştırma sahasındaki mevcut hayvan sayılarının dağılımı dikkate alındığında sayısal değerlerle ifade edilemese de kırsal yerleşmenin büyüklüğü, çayır - mera imkanları ve kuruluş yeri önemli bir etkiye sahiptir. Çayır ve mera alanı geniş olan köylerde beslenen hayvan sayısı ve elde edilen yan ürünlerin miktarı da fazladır.

Çayır mera arazileri kırsal kesimde iki şekilde kullanılmaktadır. Köylere ait sürüler yaz aylarında ev halkı ile birlikte yaylalara çıkarılmaktadır. Araştırma sahası içerisinde hayvan besleyen sürü sahipleri yaylada mesken olarak çadırı kullanmaktadır. Yaylalara yakın yerlere kurulmuş olan köylerden zaman zaman günlük ihtiyaçlarını karşılamakta genellikle bozulmayacak erzaklarını yanlarında taşımaktadırlar. Diğer bir kullanım da bazı köylerde köylüler tarafından tutulan çobanlar köye ait sığır ve koyun sürülerini her gün sabahın erken saatlerinde meralara götürmekte, akşam da köye geri getirmektedir. Bu tür hayvancılık faaliyeti birçok köyde etkin olarak yapılmaktadır (Fotoğraf 3.5).

FOTOĞRAF 3.5: Uluçayır Yaylası'ndan bir görünüm.

3. 1. 4. 1. Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliği

Araştırma sahasını oluşturan Divriği yöresinde küçükbaş hayvan sayısı, büyükbaş hayvan sayısından daha fazladır. Nitekim, küçükbaş hayvancılığın toplam hayvan varlığı içindeki payı % 49.8'dir. Bu hayvanların türlere göre dağılımı incelendiğinde, toplam küçükbaş hayvan sayısının % 54.9'unu koyun, % 45.1'ini de keçi oluşturmaktadır. Başka bir ifadeyle, araştırma sahasında toplam sayısı 36580 olan küçükbaş hayvanların 20080'ini koyun, 16500'ü ise keçidir. Küçükbaş hayvanların sayı olarak diğer hayvan varlıklarına göre yüksek değerler göstermesi, bunun içinde de keçi sayısının, koyun sayısına yakın değerler taşıması bölgenin ekstantif karakterini sadece yansıtmamakta, aynı zamanda arazinin engebeli bir yapıda olduğunu da ortaya çıkarmaktadır (Tablo 3.12).

TABLO 3.12: Divriği İlçesi'nde Küçükbaş Hayvanların Türlere Göre Durumu (2002).

İLÇE	KOYUN	%	KEÇİ	%	TOPLAM	%
Divriği	20080	54.9	16500	45.1	36580	50.2

KAYNAK: Sivas İl Tarım ve İlçe Tarım müdürlükleri verileri.

Küçükbaş hayvanların kendi içindeki dağılışına bakıldığında, daha önce de belirtildiği üzere, koyun sayısının yüksek olduğu görülür. Toplam nüfus içerisinde kişi başına bir koyun düşmektedir. Bu değer halkın koyun yetiştiriciliğini genel olarak geçime yönelik yaptığını ve ticarete katılan payın çok az olduğunu göstermektedir.

Araştırma sahasının oluşturduğu fizikî şartlara uyum sağlayan morkaraman ve karayaka cinsi koyunlar daha çok yetiştirilmektedir. Et ve süt verimleri az olan bu koyunların canlı ağırlığı 45-50 kg., yıllık yapağı verimi 1-1.5 kg., süt verimi ise 0.5-1 kg./gün kadar olup, bunlar yaklaşık değerlerdir. Koyun yetiştiriciliğinde dikkati çeken en önemli sorun kar örtüsünün araştırma sahasında 120-160 gün kadar yerde kalması ve bu süre boyunca koyunların ahır ve ağıllarda hazır yemlerle beslenmesidir. Bu durum geçim kaynağı küçükbaş hayvancılığa dayanan ailelerin hayvanlar üzerindeki maliyetini arttırırken, kazancını da azaltmaktadır. Bir başka sorun da beslenen küçükbaş hayvanların et, süt ve yapağı verimlerinin düşük olmasıdır.

Divriği Kazası'nda 1890'da 30725 koyun ve 41466 keçi bulunmaktaydı. Bugün bu değerler yukarıda da belirtildiği üzere çok düşmüştür.[13] Araştırma sahasında küçükbaş hayvan sayısında azalma, yapılan anketlere göre nüfusun ekonomik yetersizliğe bağlı olarak göç etmesi, bahçe kültürünün mevcudiyeti ve bölgede uzun yıllardan beri yaşanan güvenlik problemleriyle alakalıdır. İklim şartlarının olumsuz olduğu sahada koyun yetiştiriciliği için ekonomik açıdan çok fazla masraf yapılmaktadır. Masrafın azaltılması amacıyla özellikle koyun yetiştiriciliğinin hemen tamamen yaylacılığa bağlı olması ve işgücüne olan ihtiyacın belirlenmesi gerekmektedir. Yine, araştırma sahasında 1938 yılında işletmeye açılan Divriği Demir İşletmeleri'nde işe giren ve öncesinde hayvancılıkla uğraşan insanların zor gelir elde edilen bu işi bırakmaları etkili olmuştur. Geçmişte, bugünkünden daha fazla olan orman varlığının demiryolu yapımında ve maden ocaklarında kullanıldığı bilinmektedir. Antropojen bu faktörlerin yanında mevcut bitki ve ağaç topluluklarına zarar veren keçinin sayı olarak köylerde azaltılması sağlanmıştır.

Küçükbaş hayvanların dağılışına bakıldığında; hayvan varlığının büyük bir bölümünün toplandığı aşınım yüzeyleri çevresindeki dağlık-tepelik alanlar, eğim değerleri nispeten yüksek dar, litolojik yapı ve toprak özellikleri bakımından ekip-biçme

[13] Yurt Ansiklopedisi, 1982, s. 6863.

faaliyetine uygun olmayan meraların yüksek kesimlerinde yoğunluk kazandığı görülmektedir. Araştırma sahasının kuzey-güneyindeki dağlık alanlarda temel geçim kaynağının hayvancılığa dayandığı, bunun içinde de küçükbaş hayvancılığın önem kazandığı görülmektedir. Bu durumun başlıca nedenleri; iklim ve topoğrafyadan kaynaklanan olumsuz koşullar sonucunda tarımsal verimliliğin sağlanamaması ve küçükbaş hayvancılığın büyükbaş hayvancılığa göre daha ekonomik olmasıdır.

Divriği ilçesinde küçükbaş hayvancılık bütün köylerde yapılmaktadır. Özellikle, geniş çayır-mera alanlarına sahip olan Adatepe (2000 adet), Güvenkaya (1500 adet), Maltepe (2714 adet) köylerinde ve Mursal bucağındaki (3567 adet) koyun sayısı diğer yerleşim merkezlerine göre daha fazladır. Bu hayvanlar yaylalarda ağıllarda ve köylerde de ahırlarda barınmaktadır. Divriği ve köylerinde son on yılda meydana gelen göç faaliyetlerinden dolayı yoğun nüfus kaybı yaşanmaktadır. Nüfus kaybı beraberinde küçükbaş hayvancılık için önemli olan birçok köyün boşalmasına neden olmakta, dolayısıyla da küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yapan köylerin sayıları da azalmaktadır.

Yurdumuzda küçükbaş hayvancılık daha çok mera hayvancılığı şeklindedir. Özellikle, kurak iklim şartlarının hüküm sürdüğü İç Anadolu, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerimizde hakim bitki örtüsü bozkırdır. Bu bitki örtüsünün başlıca türü olan kısa boylu çayır ve otlar ilkbaharda artmaya başlayan sıcaklık ve yağışın etkisiyle canlanmakta ve kısa sürede her yeri kaplamaktadır. Küçükbaş hayvancılıkta otlaklardan en fazla bu dönemde (Nisan – Temmuz) yararlanılmaktadır. Yaz mevsiminin sıcak ve kurak geçmesi sebebiyle alçak yerlerdeki bozkır örtüsü temmuz ayında sararmakta ve kurumaktadır. Bu dönemde hayvanların otlatılması mümkün olamadığı için hayvanlar sürüler halinde yüksek yerlerdeki otlaklara yani yaylalara götürülmektedir.[14]

Araştırma sahasında özellikle küçükbaş hayvancılığın yapıldığı yüksek, nemli ve yaylacılığa elverişli otlaklarla kaplı olan Yama, Sarıçiçek, Göldağı, Eğrisu, Demirli ve Dumluca yaylaları önemlidir. Bu yaylaların çevresindeki yerleşmelerde, tarım toprakları azdır. Mevcut tarım toprakları da taşların toprak içine fazla karışmış olması nedeniyle verimsizdir. Dolayısıyla, bu kesimlere yakın köylerde yaylacılık faaliyeti önem kazanmıştır (Fotoğraf 3.6).

---

[14] ÖZÇAĞLAR, A., 1995, *Türkiye'de Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvanların Coğrafî Dağılışı*, Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Sayı: 4, ANKARA, s. 49.

FOTOĞRAF 3.6: Divriği İlçesinde daha çok Karayaka ırkı koyun yetiştirilmektedir (M. Yunusoğlu).

Küçükbaş hayvanların kendi içindeki dağılışında koyundan sonra ikinci öneme sahip olan ve sahada sayısının yüksek olduğu bilinen kıl keçileri gelmektedir. Araştırma sahasının dağlık ve kısa mesafelerde eğimli olması keçi yetiştiriciliğini genel olarak çekici hale getirmektedir. Keçi yetiştiriciliğinin, koyun yetiştiriciliğine yakın değerler göstermesi, olumsuz iklim şartlarına daha iyi uyum sağlaması ve bakımının koyuna göre ekonomik açıdan daha uygun olmasıyla ilgilidir. Koyuna göre sayı olarak düşük değerler göstermesi tarım alanlarına, doğal bitki örtüsüne zarar vermesi, eti ve sütünün tercih edilmemesiyle alakalıdır. Tarımsal faaliyetlerin ve koyun yetiştiriciliğinin hakim olduğu yerlerde keçi yetiştiriciliği az yapılmakta ya da hiç yapılmamaktadır.

Küçükbaş hayvancılık faaliyetlerinin tam olarak modernleşemediği sahamızda, bu hayvanların eti, sütü ve yapağı üretimi yapılmaktadır. Yine bu hayvanların bir kısmı bölge pazarlarında veya bayramlarda pazara sunulmaktadır. Küçükbaş hayvanlardan yararlanmanın diğer bir şekli de et üretimidir. Toplam kırmızı et üretimi 2002 yılı verilerine göre 520 tondur. Divriği içerisinde yapağı üretimi 24935 ton, kıl üretimi ise 8290 tondur. Araştırma sahasında üretilen toplam süt üretimi 7436 ton olup, yöre ve çevre ilçelerin ihtiyacını karşılamakta ise de büyük ölçüde kendileri tüketmektedir.[15] Süt üretiminin ekonomik bir değeri yoktur. Küçükbaş hayvancılık açısından yaşanan diğer bir sorun da hayvanların erken kesimidir. Koyun veya keçi gelişimini tamamlamadan etinden dolayı kesilmekte, bu da ekonomik açıdan bir sorun oluşturmaktadır.

[15] Divriği İlçe Tarım Müdürlüğü'nden veriler elde edilmiştir.

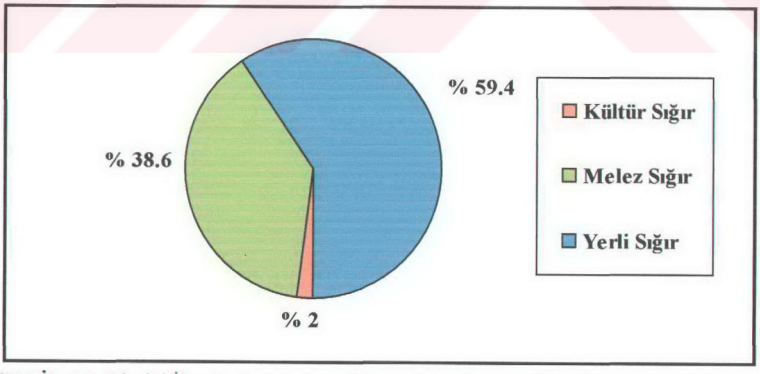
3. 1. 4. 2. Büyükbaş Hayvan Yetiştiriciliği

Divriği ilçesinde büyükbaş hayvanlar, toplam hayvan varlığının (11028) % 15'ini meydana getirmektedir. Sahada küçükbaş hayvancılık kadar büyükbaş hayvancılık da önemli olup, büyük baş hayvanlar genellikle yerli, melez ve kültür sığır cinsleriyle temsil edilmektedir. Başta etinden olmak üzere, sütünden, derisinden hatta gücünden yararlanılan sığır, Türkiye genelinde % 88'lik bir pay ile büyükbaş hayvanlar içerisinde en büyük oranı oluşturmaktadır.[16] Araştırma sahasında da büyükbaş hayvan türleri içerisinde en çok yetiştirilen sığırdır. Divriği'de 2002 yılı verilerine göre 11028 baş sığır bulunmaktadır (Tablo 3.13; Şekil 3.5). Bunun dışında geçmiş yıllarda manda yetiştiriciliği yapılmaktaydı. Yöre halkının küçükbaş veya büyükbaş hayvancılık ve madencilik gibi farklı geçim tiplerin değişmesiyle birlikte, manda yetiştiriciliği artık yapılmamaktadır.

TABLO 3.13: Divriği İlçesinde Sığırların Irklara Göre Dağılımı (2002).

DİVRİĞİ	SIĞIR IRKI	SAYISI	%'Sİ
	Kültür Sığırı	220	2.0
	Melez Sığırı	4258	38.6
	Yerli Sığırı(Kara Sığır)	6550	59.4
	TOPLAM	11028	100

KAYNAK: Divriği İlçe Tarım Müdürlüğünü kayıtları.

ŞEKİL 3.5: Divriği İlçesi'nde Sığırların Irklara Göre Durumu (2002).

[16] ÖZÇAĞLAR, A., 1995, a.g.e., s. 49.

Araştırma sahasında yetiştirilen büyükbaş hayvanların % 2'si gibi az bir bölümü kültür ırkı (220 baş) sığırlardan (simenthal, holstein ve montofon) oluşmaktadır (Şekil 3.5). Bu hayvanların yerli sığır ırklarıyla ıslah çalışmaları sonucunda, et ve süt verimi yerli ırklara göre daha yüksek olan kültür melezi sığırlar elde edilmektedir.[17] Holstein, montofon ve simentallerden oluşan saf kültür sığırlarının bir kısmı Avrupa ülkelerinden ithal edilmiş, bir kısmı ise Türkiye' deki hayvan üretme çiftliklerinden getirilmiştir. Devlet tarafından sağlanan ucuz hayvancılık kredileri, İlçe Tarım Müdürlükleri denetiminde kullandırılmakta ve çiftçilere saf kültür hayvan satışları devam etmektedir. Bu hayvanlar, süt üretimi için kullanılmakta ve alım-satımları, devredilmeleri İlçe Tarım Müdürlükleri kontrolünde olmaktadır. Hayvan ırklarının ıslahı amacıyla yapılan tohumlama çalışmaları da hâlen devam etmektedir.[18] Ancak ilçedeki sığır dağılımına bakıldığında, kültür sığırı yerli sığırla karşılaştırma yapılamayacak kadar sayısı azdır. Bu nedenle elde edilen ürünlerde verimlilik düşüktür.

Divriği ilçesindeki büyük baş hayvanlarda yerli *karasığır ve melez* sığır ırklarının kültür sığırcılığına göre sayıca üstünlüğü bulunmaktadır. İlçe Tarım Müdürlüklerinin planları dahilinde bir taraftan saf kültür ırklarının sayıları arttırılmaya diğer taraftan tohumlama istasyonları ile melez ırk yaygınlaştırılmaya çalışılmaktadır. Bu çalışmalar sonucunda melez sığır ırkı, sayıca karasığır ırkına yaklaşmıştır. Divriği ilçesinde toplam sığırın % 59.4'ünü yerli sığır (6550 baş), % 38.6'sını ise melez sığır (4258 baş) oluşturmaktadır (Fotoğraf 3.7)

Yine köylerde et ve süt verimleri düşük *Doğu kırmızısı* ve *Boz step ırkı* sığırlar da bulunmaktadır. Ancak bunlar sayısal veriler halinde ifade edilemeyecek kadar azdır. Bu sığır ırkları araştırma sahasının güney köylerinde görülmektedir. Araştırma sahasında büyükbaş hayvancılık ahır ve mera hayvancılığı şeklinde yapılmaktadır. Çayır alanları geniş olan köylerde ekonomik açıdan giderleri azaltmak amacıyla mera hayvancılığı yapılırken, mera alanlarının az veya yetersiz olduğu köylerde ahır hayvancılığı yaygınlık kazanmıştır.

Araştırma sahasında koyundan sonra en çok yetiştirilen hayvan sığır, sığırlar içerisinde de inektir. Geçim tipi hayvancılıkta ailelerin süt ihtiyacının karşılanması, bakımının kolay ve süt veriminin daha yüksek olmasına bağlı olarak, en fazla tercih

[17] KAYA, F., 2001, a.g.e., s. 86.
[18] BAŞIBÜYÜK, A., 1999, a.g.e., s. 376.

edilen tür olması nedeni ile hemen bütün köy yerleşmelerinde büyükbaş hayvan yetiştiriciliği yapılmaktadır.[19] Ticarî bir amaç taşımayan, ailelerin kendi ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olan bu hayvanlardan elde edilen gelirler iç tüketimi karşılamaya yöneliktir. Tarımsal faaliyetlerin yanında et ve süt elde edebilmek amacıyla yetiştirilen inekler köylerde mesken şekillerinin belirlenmesinde önemli bir etkiye sahiptir.

FOTOĞRAF 3.7: Bahtiyar Köyü'nde Karasığır ve Boz Step ırklarının bir görünümü.

Sığırlar içerisinde erkek yavrular, eğer yetiştiricilikte kullanılmayacaksa küçük yaşta kısırlaştırılarak kasaplığa ayrılır veya yük hayvanı olarak kullanılır ki bu gruba ayrılan erkek sığıra öküz adı verilir.[20] Yapılan gözlemler neticesinde arazinin dağlık olduğu ve makineleşmenin sağlanamadığı kesimlerde çeki amacıyla beslenen öküz önemli bir güç olarak kullanılmaktadır.

Bölge içerisinde yükseltiye göre değişmekle birlikte, Mayıs ayında köyün yakın çevresinde otlatılmaya başlanan sığırlar, haziran ayında ise yaylalara çıkarılmaktadır. Yaylaya gitmeyen köylerde ise hayvanlar, yine yakın çevredeki meralarda otlatılır. Yayla dönüşünden sonra sonbaharın ilk döneminde az da olsa dışarıda yayılan sürüler, kış gelmeden ahırlarda beslenmeye çekilir. Dolayısıyla sığırlar küçükbaş hayvanlara göre daha çok kaba otlarla beslendiklerinden, ahırlarda beslenmeye daha erken

[19] KAYA, F., 2001, a.g.e., s. 406.
[20] ÖZÇAĞLAR, A., 1995, a.g.e., s. 49.

alınmaktadır. Sığırların ortalama 5-6 ay arazide, yine 5-6 ay ahırlarda beslenmeleri söz konusudur. Bu durum yörede büyükbaş hayvancılığın en önemli sorununu meydana getirmektedir. Ahırlarda kuru ot ve saman gibi kaba yemlerle beslenen sığırların süt verimleri düşük gerçekleşmekte, ilkbaharda oldukça zayıf bir şekilde meralara çıkmaktadırlar.[21] Ahırlarda hayvanlardan yüksek verim elde edebilecek ortamlar bulunmamaktadır. Meralara çıkan hayvanlarda ise, doğaya uyumsuzluk süreci yaşanmakta ve üründe kalite düşmesine neden olmaktadır.

Araştırma sahasında yapılan mera hayvancılığı kendi ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik iken, ahır hayvancılığı ilçe ihtiyaçları ve ticarete yönelik yapılmakta, ekonomik anlamda yöreye katkı sağlamaktadır. Bu hayvanlardan elde edilen ürünler ilçe pazarında veya kurban bayramında ildeki hayvan pazarında satışa sunulmaktadır.

Divriği ilçesinde hayvancılık açısından yaşanan problemler mevcuttur. Et ve süt verimleri düşük olan özellikle yerli sığırlar içinde görülen *şap* ve *şarbon* gibi hastalıklar hayvanların telef olmasına neden olmaktadır. Bu hastalıkların insanlara geçmesi de diğer önemli bir problem olarak belirtilmekte ve bu konuda da tedbir alınması gerekmektedir. İlçede bulunan veteriner hekimlerin ve tarım müdürlüğünün yapmış olduğu çalışmalar neticesinde bu hastalıklar konusunda çiftçilere eğitim verilmekte ve koruyucu aşılarla salgın hastalıkların önüne geçilmeye çalışılmaktadır.

Araştırma sahasında yaşanan diğer bir problem de vadi önlerine kurulan köylerin özellikle yağışların artığı ilkbahar mevsiminde sele maruz kalmasıdır. Zaman zaman bu köylerde sel felaketleri sonucunda havyanlar telef olmaktadır.

3. 1. 4. 3. Yük ve Çeki Hayvanları

Günümüzde, motorlu araç sayısının artması ve ulaşımı sağlayan yolların iyileştirilmesi ile yük hayvanlarına olan ihtiyaç azalmıştır. Buna rağmen araştırma sahasının yüksek ve engebeli dağlarla çevrili olması, eğim değerlerinden dolayı yolların sürekli bozulması veya heyelana maruz kalması sonucu istenilen düzeyde gelişememesi, bu kesimlerde motorlu araçların kullanılamaması ve geçici yerleşmelere ait yolların bozuk olması yük hayvanlarından at, katır ve eşeğin kullanımını zorunlu bir hale getirmiştir.

---

[21] BAŞIBÜYÜK, A., 1999, a.g.e., s. 379.

Araştırma sahasında yük ve çeki hayvanlarının 1997 yılında toplam sayısı 1366'dır. Bunun % 68'ini eşek (924 baş), % 18.8'ini at (257 baş) ve % 13.5'ini ise katır (185 baş) oluşturmaktadır.[22] Sahada, 2002 yılı verilerine göre, yük ve çeki hayvanları toplamı 1325'tir. En fazla, yetiştirilen yük hayvanının yine eşek olduğu dikkati çekmektedir. Araştırma sahasında yük ve çeki hayvanlarının 2001 yılında tespit edilen toplam hayvan varlığının % 78'ini eşek (1034 baş), % 21.5'ini at (286 baş) ve % 0.5'ini de katır (2 baş) oluşturmaktaydı. Sahada eşek ve at sayısında artış, katır sayısında ise çok büyük bir düşüş meydana gelmiştir. Bunda etkili olan faktör katır sayısının yoğun olduğu köylerin büyük ölçüde boşalması, bu nedenle de bunların hayvan pazarlarında satılmasıdır. Katırın işlevsel olarak eşeğe göre daha yavaş hareket özelliğine sahip olması veya bunların yerini traktörlerin alması diğer önemli sebeplerdir.

Divriği ilçesinde topoğrafyanın ortaya çıkardığı olumsuz şartlar halkın geçim kaynaklarını sınırlı bırakmaktadır. Tarım arazilerinin yetersiz olduğu sahada uygun bulunan aşınım yüzeyleri, dağların etek kısımları tarlalara çevrilmiştir. Buna benzer yerlerin çoğunluğu traktör kullanımını da engellemektedir. Araştırma sahasında toplam traktör sayısı 470 olup, yaklaşık 30 kişiye 1 traktör düşmektedir. Bu sayısal değer sahanın topoğrafyası ve konumu hakkında bilgi vermek için yeterlidir. Kışın kar yağışı nedeniyle köy yollarının kapalı olması ve ulaşımda yaşanan güçlükler yük hayvanlarının önemini arttırmıştır. Ancak motorlu araç sayısının artmasına bağlı olarak, yük hayvanı sayısı giderek azalmaktadır.

Dağlık bölgelere, mezralara ve yaylalara yapılan ulaşımda, motorlu araç kullanımına elverişli olmayan yerlerde yük hayvanlarından yararlanılmaktadır. Eğimli arazilere çok iyi uyum sağlamış olan eşek, ekonomik açıdan bakımı kolay ve ucuz bir binek hayvanıdır. Sürüleri otlatan çobanlar tarafından kullanılan eşek, mezraa, dam ve yaylalara çıkan sürülerin başındaki çobanların yiyecek, su vb. ihtiyaçlarını taşımak amacıyla beslenir. Araştırma sahasında arazi üzerinde daha rahat hareket eden eşek, bakımı zor ve pahalı olan ata göre tercih edilen bir hayvandır. At eğim şartlarının nispeten iyi olduğu yerleşmelerde daha fazla bulunmaktadır. Ekonomik açıdan iyi durumda bulunan Divriği'nin kuzeyindeki bazı köylerde (Maltepe, Eskibeyli, Erikli v.b.) yük taşımacılığı ve binek hayvanı olarak genellikle at kullanılmaktadır.

---

[22] D.İ.E., 1997, Sivas İli Köy Envanteri, ANKARA, s. 60.

ÖZÇAĞLAR'ın belirttiği gibi, küçük yaşta kısırlaştırılarak yük hayvanı olarak kullanılan öküz, çok fazla yem ve ot tükettiği için, çayır ve meralara yakın seviyelerde bulunmaktadır. Eskiden beri tarlaların sürülmesi ve harman işlerinde kullanılmaktadır. Netice itibariyle, yük ve çeki hayvanlarının sayısı, yüksek, engebeli ve ulaşımın zor sağlandığı köylerde artarken, ilçe merkezi ve ova tabanında azalmaktadır.

3. 1.4. 4. Kümes Hayvanları

Araştırma sahasındaki hemen her evde beslenen tavuk, hindi, ördek ve kaz gibi kümes hayvanları daha çok aile ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yetiştirilmektedir. Protein yönünden zengin olan bu kaynaklar yöre insanının ekonomik açıdan gelir getiren başka faaliyet kollarına yönelmesi dolayısıyla pek gelişememiştir. Yöre halkı ile dışarının ihtiyacını karşılayacak et ve yumurta verimi yüksek kültür ırklarının beslendiği tavuk çiftlikleri olmasa da mevcut kümes hayvanları, Divriği nüfusuna oranlandığında kişi başına düşen kanatlı hayvan sayısı 1'dir. Bu değer geçime yönelik üretimin yapıldığını göstermektedir.

Divriği ilçesi genelinde beslenen kümes hayvanları toplamı yaklaşık 24500'dür. Bu hayvanların % 99'u (24292) tavuk, % 0.18'i (46) hindi, % 0.5'i (124) kaz, % 0.15'i (38) ise ördektir (Tablo 3.14).

TABLO 3.14: Divriği İlçesinde Kümes Hayvanı Varlığının Türlere Göre Dağılımı (2002).

	HAYVAN SAYISI	SAYISI	%'Sİ
DİVRİĞİ	Tavuk	24292	99.1
	Hindi	46	0.18
	Kaz	124	0.5
	Ördek	38	0.15
	TOPLAM	24500	100

KAYNAK: Divriği İlçe Tarım Müdürlüğünü verileri.

Ticaret amacıyla yapılan modern kümes hayvancılığı çiftlikleri yörede bulunmamaktadır. Divriği halkının kümes hayvancılığı ve bu alana yapacakları yatırımın getirileri konusunda yeterli düzeyde bilgi sahibi olmamaları bu faaliyetin gelişmesindeki en önemli engeli oluşturmaktadır. Köy civarlarında günlük ihtiyaçları karşılamak üzere yetiştirilen kümes hayvanları özel bir bakıma tabi tutulmamaktadır. Sahadaki kümes hayvanları genellikle bahçe içerisinde pinlik adı verilen kafeslerde

ya da samanlık veya ahırın üst kısımlarında barınmaktadır. Araştırma sahasındaki kümes hayvanlarının büyük bir kısmını tavuk veya horoz oluştururken, bunları diğer kümes hayvanları olan kaz, hindi ve ördek takip etmektedir.

Ekonomik açıdan önemli bir kaynak oluşturacak olan tavukçuluk ve elde edilen yan ürünler iyi değerlendirildiğinde önemli bir üretim faaliyeti oluşturacakken kaynakların oldukça yetersiz olduğu yörede, nüfusun beslenmesinde kırmızı etin önemli bir yer tutması bu yöndeki gelişmeyi de engellemiştir.

Araştırma sahasında tavukların büyük bir kısmı yumurta tavuğu iken, diğer bir kısmı da et tavuğudur. Ördek ve kazların tavuklar gibi özel barınma yerleri bulunmamaktadır. Akarsu ve dere kenarlarında beslenmektedir. Divriği İlçe Tarım Müdürlüğü'nün verilerine göre, 2002 yılında, toplam yıllık yumurta üretimi 2670000 adettir. Yumurtalar iç tüketim dışında haftada bir kurulan ilçe pazarlarında veya perakende olarak dışarıya satılmaktadır.

3. 1. 4. 5. Arıcılık

Yurdumuz, farklı iklim tiplerine ve dolayısıyla da, çok zengin bir tür çeşitliliği olan, zengin bir floraya sahiptir. Bu nedenle, arı yetiştiriciliği ve bal üretimine uygun bir ülkedir. Yurdumuzun bu uygun doğal potansiyeli nedeniyle, hemen her bölgemizde arı yetiştiriciliği ve bal üretimi yapılabilir.[23] Araştırma sahasının İç Anadolu ve Doğu Anadolu arasında geçiş özelliği taşıması, eğim değerlerinin kısa mesafelerde değişmesi ve yükselti faktörüne bağlı olarak gelişen farklı iklimler ve bunlarla ilgili olarak ortaya çıkan bitki örtüsü arıcılık faaliyetlerini desteklemektedir. Divriği, ülkemizin arıcılık faaliyetlerine en elverişli yörelerinden birini oluşturmaktadır. Vadiler içerisinde gelişen çok sayıda çiçek ve ağaçlardan arıların yararlanabilmesi, arıcılığa doğal bakımdan elverişli bir ortam hazırlamıştır.

Gerçekten de, araştırma sahasında ilkbahar aylarında yeşerip çiçek açabilen çok sayıda çiçekli otsu bitki bulunmakta ve bu bitkilerden arıların yararlanabilmesi, arıcılığa doğal bakımdan elverişli bir ortam hazırlamaktadır. Ayrıca step türlerinden deve dikeni, sığır kuyruğu, süpürge çalısı, yonca ve kekik gibi zengin ve kaliteli bal veren bitkilerin bulunmasına karşılık balı acılaştıran çamların bulunmaması arıcılık faaliyetleri açısından önemlidir.

---

[23] DOĞANAY, H., 1995, a.g.e., s. 239.

Osmanlı İmparatorluğu dönemine ait tahrir defterlerine bakıldığında, yörede arıcılık faaliyetinin çok uzun bir süredir yapılmakta olduğu bilinmektedir. Nitekim, 1530'da yörede halkın geçim kaynakları arasında, arıcılık önemli yer tutmakta idi. Hemen her köyde arıcılık yapılmaktaydı. Araştırma sahasında 1530'da 2465; 1548'de 4129 adet kovan bulunduğu anlaşılmaktadır.[24] Divriği ilçesinde 2002 yılı verilerine göre, 16300 adet fenni kovan ve 200 adet de kara kovan bulunmaktadır. Fenni kovanların 6098'i yöre halkına geri kalanı dağlık alanlara ve yaylalara gelen gezici arıcılara aittir. Gezici arıcıların büyük bir kısmı Karadeniz Bölgesi'nden, özellikle Ordu İli'nden gelmektedir. Bu kovanlarda mevsim koşulları uygun olursa yıllık şekerli bal üretimi 60-70 kilogramı, şekersiz bal üretimi ise 25-30 kilogramı bulmaktadır. Yine, 2002 yılı verilerine göre toplam bal üretimi 163, bal mumu üretimi ise 6,5 tondur (Tablo 3.15).

TABLO 3.15: Divriği İlçesi'nde Kovan Sayısı, Bal ve Balmumu Üretimi Dağılımı (2002).

İLÇE	KOVAN TÜRÜ	KOVAN SAYISI	BAL ÜRETİMİ (kg)	BALMUMU (kg)
DİVRİĞİ	Fenni Kovan	16300	160000	65000
	Kara Kovan	200	3 000	-
TOPLAM		163500	163000	65000

KAYNAK: Divriği İlçe Tarım Müdürlüğü verileri.

Günümüzde, arıcılık faaliyeti ilçe ekonomisine katkı sağlamakta ve eskiden olduğu gibi, ikinci bir iş olarak yapılmaktadır. Sadece arıcılıkla uğraşan aile sayısı ise 4'tür. Beyköy, Kesme, Çitme, Ovacık, Çakmakdüzü köylerinde ticarî amaçlı bu faaliyetin yapıldığı tespit edilmiştir (Fotoğraf 3.8).

İklim ve bitki örtüsünün oluşturduğu doğal şartlara rağmen, diğer ekonomik faaliyetlerin gölgesinde kalan arıcılığın yeterince gelişmemesinde, halkın eğitimsiz olmasının ve diğer ekonomik gelir getiren geleneksel geçim tiplerinin etkisi vardır. Ancak son yıllarda bölgeye gelen gezici arıcılar, arıcılık faaliyetleri konusunda halkı bilinçlendirmektedir. Yine İlçe Tarım Müdürlüğü'nün düzenlemiş olduğu arıcılık kursları bu işle uğraşanların sayısının artmasında etkili olmuştur.

[24] GÜLSOY, E., 1991, a.g.e., s. 75.

FOTOĞRAF 3.8: Kesme Köyü'ndeki yerli arıcı ve kovanların görünümü.

Yüksek ve engebeli bir topoğrafyaya sahip olan Divriği ilçesinde arıcılık faaliyeti gezici olarak yapılmaktadır. Mayıs ayında bölgeye gelen arıcılar, Ekim ayı sonunda tekrar sıcak bölgelere gitmektedir. Karadeniz Bölgesi'nde fındık, Akdeniz Bölgesi'nde narenciye bahçelerinin ilaçlama döneminde arıların zarar görmemesi için bu faaliyetlerin yapılmadığı yerlere arıcılar gitmektedir. Arıcılık özel bir bakım gerektiren ve sabırla yapılması gereken bir faaliyettir. Gereken önem verilmezse elde edilecek verim düşer ve hastalıklar başlar. Bakımı yapılmayan arılarda *varroa, Amerika yavru çürüklüğü, Avrupa yavru çürüklüğü* gibi hastalıklar oluşmaktadır.

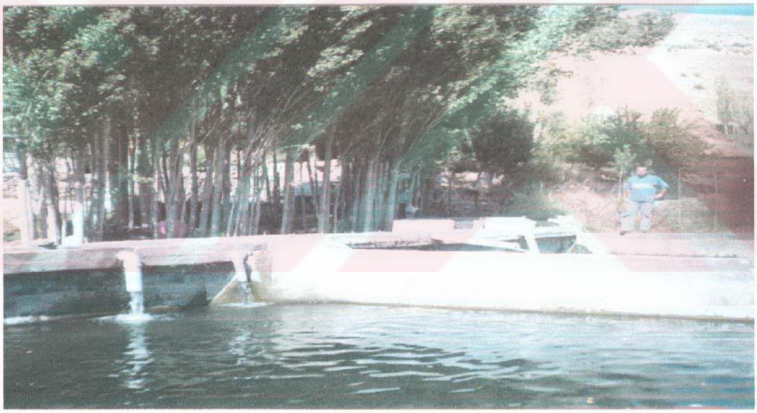
Arılarda görülen bu hastalıklar insanlara da zarar vermektedir. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı ile, ilgili diğer yerlerden ruhsat alınmamış varroa ilaçlarının kullanılmasının, arılara ve insan sağlığına zarar verdikleri hakkında, son yıllarda yazılar yayınlanmaktadır. Yine arıcılıkla ilgisi olmayan Kenaz ve İsrail çubuğu denilen ilaçlar arı tedavisinde kullanılmakta, bu ilaçların ortaya çıkardığı zehirli oluşumlar insana geçmektedir.[25] Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nin ürettiği yeni arı besiniyle üretim daha fazla sağlanmaktadır. Dışarıdan beslenime gerek kalmayan bu yöntemle arılardan kapalı mekânlarda da bal üretimi sağlanabilmektedir.

---

[25] KAYRAL, N. ve KAYRAL,G., Arıcının Aylık ve Mevsimlik İşleri, Harun Matbaacılık Yayınları, İSTANBUL, ss. 17-18.

Ağustos ayı içerisinde sağımları yapılan ve ürünleri alınan arıların tekrar bakımı yapılmaktadır. Ağustos sonu, Eylül başında elde edilen ürün gezici arıcılar tarafından toptancılara bulundukları yerde satılmaktadır. Yerli arıcılar ise, aile içerisinde öncelikle tüketmekte, üretilen fazla balı perakende olarak pazarlarda satmaktadır. Üretim sadece tüketim için değilse, ürünün bir kısmını yerli arıcılar da toptancılara satmakta, bir kısmını da İstanbul ve Ankara'ya götürerek pazarlamaktadırlar.

Araştırma sahasında yapılan diğer bir faaliyet balıkçılıktır. Doğal göller içinde yetişen balıklar göl yakınındaki yerleşim birimlerini sadece beslemektedir. Mursal Baraj Gölü'nde herhangi bir balık yetiştiriciliği yapılmamaktadır. Su ürünleri avcılığı yapan bir köy bulunmaktadır. Mursal köyüne bağlı Çokmasat mezrasında ve Divriği'nin 25 km batısında alabalık çiftlikleri kurulmuştur. Burada üretilen balıklar ilçenin ihtiyacını karşılamakta, ileride il dışına satışlar düşünülmekte ve pazar koşulları yapılan gözlemlere göre tespit edilmeye çalışılmaktadır (Fotoğraf 3.9).

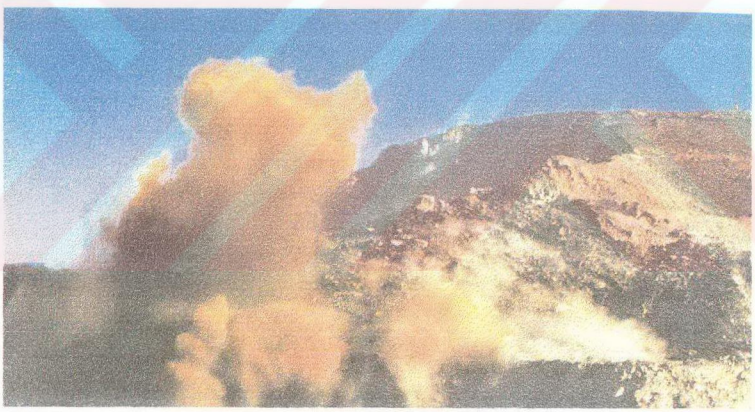

FOTOĞRAF 3.9: Çokmaşat Mezraasındaki alabalık tesislerinin görünümü.

3. 2. Madencilik

Araştırma sahası, çeşitli jeolojik dönemlere ait litolojik yapıların oluşması nedeniyle maden yönünden zengin rezervlere sahiptir. Bu nedenle Divriği İlçesi madencilik yönünden zengindir. Madencilik ilçenin en önemli ekonomik etkinliğini oluşturmaktadır. Demir, krom, asbest, manyezit, jips ve linyit madenleri bulunmaktadır.

Yurdumuz demir cevheri rezervleri bakımından, bugünkü bilgilerimize göre, oldukça zengindir (900 milyon ton).[26] Araştırma sahasında bulunan en büyük cevher demir madenidir. Pınarbaşı'ndan başlayıp, İliç'e kadar devam eden kuşak boyunca oluşan demir yataklarının önemli bir parçasını Divriği'deki demir yatakları oluşturmaktadır.[27] Türkiye demir cevherinin yaklaşık % 15'ini karşılamaktadır. Ultramatifik–kireçtaşı–granitoyit üçlü dokanağında yataklanan bu maden, 1937 yılında demiryolu güzergahının tespiti esnasında kuvvetli manyetik alanlara rastlanılmasıyla bulunmuştur. Bu yataklar doğu-batı uzanımlı ve güney eğimli, masif iç yapılı, büyükçe bir mercek şeklindedir.[28] Madenin toplam rezervi 125 milyon tondur. Demir madeni yaklaşık 500 ha.lık bir alana yayılmıştır. Dumluca, Akdağ ve Demirdağ'da bu madenin çıkarımı devam etmektedir (Fotoğraf 3.10). Maden Etibank'a bağlı ve 1938'de kurulmuş olan Divriği Madenleri İşletmesi'nce çıkarılmaktadır. Toplam rezervin 1957 yılında 85 milyon ton olduğu tahmin edilmekteydi. Bu tarihlerde Divriği ve Eymir yöreleri Türkiye demir üretiminin önemli bir kısmını karşılamaktaydı (1100000 ton).[29]

FOTOĞRAF 3.10: Demirdağ'da demir madeni yatakları (F.Yılmaz).

Demir madenine, sahada hemen her yerde rastlamak mümkündür. Dumluca yöresindeki demir yatakları kuzey-güney yönündedir. Oluşumu Divriği demir yatağı

[26] DOGANAY, H., 1995, a.g.e., s. 290.
[27] GÖKÇE, A., 2000, Maden Yatakları, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları No:85, SİVAS, s. 216.
[28] KOŞAL, C., 1973, *Divriği A-B-C Demir Yataklarının Jeolojisi ve Oluşumu Üzerine Çalışmalar*, M.T.A. Dergisi, Sayı:81, ANKARA, ss. 1-21.
[29] DÖNMEZ, Y., 1973, Türk Dünyasının Beşerî ve İktisadî Coğrafyası, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları No:1878, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No:74, İSTANBUL, ss. 89-90.

oluşumuna benzemektedir. Günümüzde yatağın büyük kısmı Pliyosen yaşlı konglomera ve bazalt ile örtülmüştür. Ortalama tenör oranı % 54 -58'dir. Zengin tenör oranına sahip olan Dumluca yataklarından demir madeni çıkarımı devam etmektedir.[30]

Araştırma sahasında bulunan diğer bir demir yatağı Akdağ'dır. Divriği ilçesinin 12 km kuzeyindedir. Madene, Divriği'den Demirdağ'a kadar asfalt bir yolla, buradan da stabilize bir yolla ulaşılır. Akdağ demir yatağının 1.5 milyon tonun üzerinde rezerve sahip olduğu tahmin edilmektedir. Ortalama tenör oranı % 62'dir.[31] Demir çıkarımı söz konusudur (Fotoğraf 3.11).

FOTOĞRAF 3.11: Cürek'teki demir yatakları (Divriği Harman Dergisi).

Sivas – Divriği karayolu yakınındaki Höbek köyü sınırları içinde de demir yatakları bulunmaktadır. Sivas – Erzincan demiryolu üzerindeki Güneş İstasyonu'ndan 18 km'lik stabilize yolla Dişbudak – Çukurören köyleri arasındaki demir yataklarına ulaşılmaktadır. Dişbudak köyü güneyinde Kemaloğlu sırtı boyunca doğu-batı yönünde uzanmaktadır. Tenör oranı % 40 olan yatağın toplam rezervi 5750 tondur.[32] Çukurören demir yatağının 150000 tonun üzerinde rezerve sahip olduğu tahmin edilmektedir. Ortalama tenör oranı % 60'dır. Bu demir yatağının görünür rezervi 1700000 tondur.[33]

---

[30] ÜNLÜ, T. ve Diğerleri, 1989, *Divriği Yöresi Granitik Kayaç – Yan Kayaç İlişkilerine Yönelik Jeoloji Raporu,* M.T.A. Yayınları No:8914, ANKARA, s. 368.

[31] YILDIZELİ, N., 1978, *Divriği - Akdağ Demir Yatağı Sondajlı Etüt Raporu,* M.T.A. Yayınları No:6203, ANKARA , s. 38.

[32] ÖZCAN, H. ve Diğerleri, 1984, *Sivas- Divriği- Dişbudak köyü ve Çevresinin Siderit, Mangallı Hematit Zuhurları Jeolojik Raporu,* M.T.A. Yayınları No: 7607, ANKARA, s. 5.

[33] ÖZCAN, H. ve Diğerleri, 1984, a.g.e., s. 5.

Yine Taşlıtepe mevkiinde demir yatakları yüzeyde görünmektedir. Netice itibariyle araştırma sahasının değişik bölgelerinde demir yataklarına rastlamamız mümkündür. İşletmeye açık olan demir cevherleri otomasyon kantarlarla vagonlara yüklenerek İskenderun ve Karabük Demir Çelik Fabrikalarına demiryolu ile götürülmektedir. İhtiyaç oluştuğunda Ereğli Demir Çelik Fabrikalarına da cevher gönderilmektedir. Divriği'nin Cumhuriyet döneminde kaybettiği güç, demir yatakları ile tekrar kazanılmış olsa da bölge ekonomisinin gelişmesi için yeterli değildir.

Divriği kuzeyinde ofiyolitlerle ilişkili olarak bulunan kromit cevheri açısından önemli olan saha bulunmaktadır. Dazlak – Gedikbaşı arasında kromik cevherleri devamsız yataklar şeklindedir. Bu ocaklar kısa bir süre işletilmeye açılmış sonra kapatılmıştır. Bunu takiben 1987 yılında tekrar arama çalışmalarına başlanılmış, ancak 1988 yılında yine kapatılmıştır. Dazlak köyü civarında ise 1970'lı yıllarda arama çalışmaları yapılmış daha sonra terk edilmiştir. Morçinge Çayı batısındaki ocaklar özel bir şirket tarafından bir süre işletilmiştir. Günümüzde araştırma sahası içerisinde işletilen tek ocak Divriği'nin batısındaki Derindere mevkiidir. Bu ocak 1985 yılında üretime açılmıştır. Bunun dışında krom madenine yönelik herhangi bir çalışma söz konusu değildir.[34]

Sincan çevresinde özellikle serpantin ve gabrolarla ilişkili olarak yer yer asbest oluşumları mevcuttur. Araştırma sahasında yer alan Jips çökelleri geniş alanlara yayılmıştır (Fotoğraf 3.12). Kuzeyde yer alan alçıtaşı oluşumları ise inşaat sektöründe kullanılmaktadır. Yine lagüner Miyosen çökelleri arasında yer yer fazla devamlılığı olmayan linyit damarlarına rastlanılmıştır.[35] Selimoğlu civarında eskiden linyit işletmeciliği yapılmaktaydı. Eskiden işletilen galeriler günümüzde kapatılmıştır.

Karaağaçlı köyünde düşük kalitede linyit, demir ve kükürt yatakları mevcuttur. Günümüzde bu madenler değerlendirilmemektedir. Demir madeni yatağı 1950 yılında açılmış, fakat daha sonra kapatılmıştır.[36]

Divriği yöresinde Dumluca, Güneş, Efendi Deresi ve Cürek civarında Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü'nün yapmış olduğu 2001 yazı çalışmalarında nikel, kobalt, uranyum ve altın gibi madenlere rastlanmıştır. Ancak bu madenlerin işletilebilirlik

---

[34] M.T.A., 1988, *Divriği- Sivas Yöresi Krom Projeksiyon Raporu,* M.T.A. Yayınları, ANKARA, s. 11.
[35] AKTİMUR, S., 1985, a.g.e,. s. 26.
[36] Divriği Harman, 1993, Divriği Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, Sayı:3, ANKARA, s. 9.

düzeyleri henüz tespit edilmemiştir. Stratejik önem taşıyan bu madenlerin ileride işletilebilir düzeye getirilmesi bölgeye ekonomik açıdan büyük katkı sağlayacaktır. Yöre halkı için yeni iş alanları oluşacaktır.

FOTOĞRAF 3.12: Maltepe Köyü kuzeydoğusunda alçıtaşlarının görünümü.

Divriği içerisinde kurulmuş olan büyük sayılabilecek diğer bir tesis de kum ocakları işletmeleridir. Kum ve çakıl ihtiyacını Çaltı Çayı ve kollarından sağlamaktadır. Kamu ve özele ait bu işletmelerde 30 kişi çalışmaktadır. Divriği dışında çalışan insanların yapmış olduğu bir yatırım olan özel kum ocağı özellikle son yıllarda artan inşaat sektörünü desteklemek amacıyla kurulmuştur (Fotoğraf 3.13).

FOTOĞRAF 3.13: Divriği'deki kum ocaklarının görünümü.

3. 3. Sanayi

Bir bölgenin ekonomik ve sosyal yapısında önemli değişimler meydana getiren[37] sanayî faaliyetleri araştırma sahasında ev ve atölye tipi sanayî ile temsil edilmektedir. Bu sanayî faaliyetleri dışında Divriği'de modern sanayî de bulunmaktadır. Bunlar arasında Div-Han Demir İşletmeleri ve kum ocakları sayılabilir.

Hammadde kaynakları yönünden zengin olmasına rağmen sahada görülen sermaye ve ulaşım yetersizliği ve pazarlamada yaşanan sorunlar nedeniyle sanayî faaliyetleri gelişmemiştir. Mevcut olan hammadde ise dışarıya demiryolu ulaşımı kullanılarak taşınmaktadır. Ayrıca yüzey şekilleri ve iklimin elverişsizliği ile birlikte Divriği çevresinde büyük sayılabilecek şehir yerleşmelerinin olmaması sanayî faaliyetlerinin gelişmemesinde önemli olan etkenlerdir. Yüzey şekilleri açısından Palanga Ovası dışında önemli düzlüklerin bulunmadığı ve etrafının dağlarla çevrili olduğu Divriği ilçesinde şartların elverişsizliği tarımsal faaliyetleri büyük ölçüde engellemiştir. Doğal şartların uygun olduğu yerlerde hayvancılık faaliyetleri sahada önem kazanmıştır. Güvenlik nedeniyle 1990 yılından sonra halk bu faaliyetlerden uzaklaşmış ve göçler yaşanmıştır. Divriği ve çevresinde yakın geçmişte etkili olan terör faaliyetleri bölgeye gelecek olan yatırımları engellediği gibi kendi içindeki yerli yatırımcıyı da dışarıya yönlendirmesi sonucu bir gerileme yaşanmaktadır.

Ulaşım ve pazarlama şartlarında yaşanacak olan problemler düşünülmez ise sanayînin kurulabilmesi için gerekli olan diğer şartların mevcut oluşu dikkat çekicidir. Araştırma sahası enerji ihtiyacının büyük kısmını Keban Barajı'ndan sağlamaktadır. Mursal beldesinin güneyinde Nıh Çayı üzerine kurulan Mursal Barajı 150 milyon kw/h enerji üretimi kapasitesi ile yakın çevredeki elektrik ihtiyacını karşılamaktadır. Ayrıca Selimoğlu çevresinde mevcut kömür yatakları bulunmaktadır. Ancak günümüzde bu yataklar işletilmemektedir. Divriği'de işçi bulma sorunu bulunmamasına rağmen, iş gücü açısından problemler yaşanmaktadır. Özellikle demir işletmelerinde çalışacak işçiler başka illerden yöreye getirilmektedir. Bunun sonucu olarak bölgede çalışma çağına gelen genç nüfus işsiz kalmakta ve göç etmektedir. D.İ.E.'den elde edilen 2000 yılı verileri dikkate alındığında, 348 kişinin iş aradığı ve işsiz olduğu belirlenmiştir. İş arayan bu nüfus İstanbul, Ankara ve Antalya gibi büyük şehirlere göç etmektedir. Göç

[37] ATALAY, İ.,1999, a.g.e., s. 182.

eden nüfus bu şehirlerdeki atölye tipi sanayînin hakim olduğu iş yerlerinde genellikle asgari ücretle çalışmakta ve geçim sıkıntısı yaşamaktadır. Ulaşım yollarının tam olarak modern hale kavuşmaması, anayollardan ve büyük tüketicileri nüfuslandıran şehirlerden uzakta bulunması pazarlama şartlarında problemlerin yaşanmasına neden olmaktadır. Üretilen ürünler yakın çevrede pazarlanmaktadır.

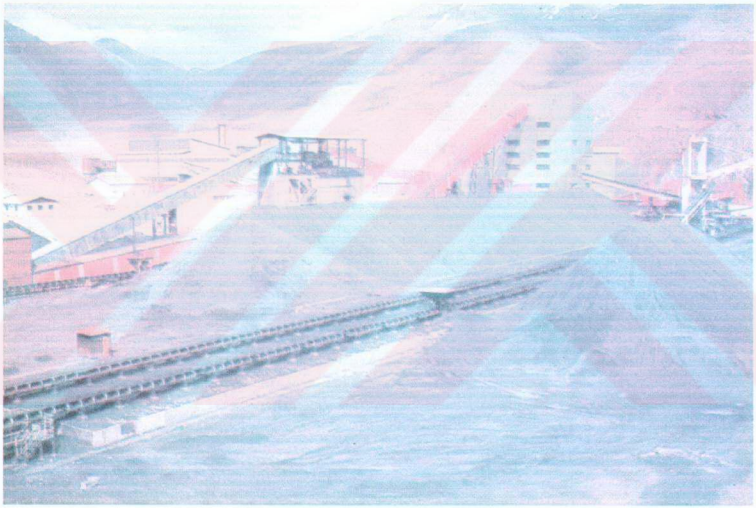
Sanayînin kurulabilmesi için gerekli olan şartlardan en önemlisini sermaye oluşturmaktadır. Yöre dışına 1960 yılından sonra yapılan göçlerin temelinde ekonomik yetersizlikler esas nedendi. Büyük şehirlere göç eden nüfus sosyal açıdan Divriği ile bağlantısını kesmemiş olmasına rağmen, yöreye gelen geriye dönük sermaye birikiminden bahsetmek mümkün değildir. Yöre halkı elde ettikleri sermayeyi bulundukları il merkezlerinde gayri menkule yatırım yaparak değerlendirmektedir. Uzun yıllar Divriği'deki sermayenin başka şehirlerde yatırıma dönüştürülmesi ve yöreye gelmemesi sermaye sıkıntısının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Büyük şehirlerde yaptıkları yatırımlarla başarılı olan kişiler, ilçeye sadece hizmet sektöründe yardım etmektedir.

Özel girişimcilerin dışında devletin bölgedeki nüfusu istihdam etmek amacıyla yaptığı modern sanayî tesisleri bulunmaktadır. Bölgedeki en büyük ve en modern sanayî tesisi Divriği Demir İşletmeleri'dir. Demir madeni 1936 yılında demiryolu yapımı sırasında bulunmuştur. Sürekli azalan bu nüfusu Divriği içerisinde istihdam etmek amacıyla 1939 yılında Divriği Demir İşletmeleri'nin inşaatına başlanmasıyla nüfus hareketlerinde bir yavaşlama gözlenmiş, ancak yeterli olmamıştır. Bu tesis 1955 yılında tamamlanmış ve hizmete açılmıştır.

Divriği Demir İşletmeleri'nin kuruluş sahası şehrin kuzeybatısında bulunan Selavattepe mahallesindedir. Ayrıca, Sincan- Kangal karayolu ve Sivas- Erzincan demiryolunun batı kesiminde yer almaktadır. Bu sanayî tesisinin varlığı bölgedeki nüfusun başka yerlere göç etmesini kısa bir süre de olsa önemli ölçüde engellemiştir. Türkiye Cumhuriyeti ekonomisi için önemli bir kaynak oluşturan demir Divriği'de işletilmemekte, demiryolu aracılığıyla başka illere taşınmaktadır.

Şehrin kuzeybatısında, Cürek mahallesinde, Demirdağ ve Akmeşe köylerinden çıkarılan demir cevheri kamyonlarla Div-Han Demir İşletmelerine taşınmaktadır. Yaklaşık olarak günlük 1000 ton harmanlanma amacıyla demir cevheri çıkarılmaktadır.

Div-Han Demir İşletmelerinin başlıca görevi demir cevheri elde etmektir. Cevheri çıkarabilmek için öncelikle cevherin üzerini örten örtü tabakasının kaldırılması gerekmektedir. Cevher üretimi, üzerini örten örtü tabakasının kaldırılmasından sonra delme-batma yöntemi ile gerçekleşmektedir. Kamyonlarla taşınan bu cevherler kırma-eleme tesisine gönderilirler. Burada elenen cevherler parça olarak otomasyon kantarlarla vagonlara yüklenmekte ve demiryolu vasıtasıyla Karabük veya İskenderun Demir Çelik Fabrikaları'na gönderilmektedir. Talep olduğu taktirde Ereğli Demir Çelik Fabrikaları'na gönderilmektedir. Yıllık demir cevheri işleme kapasitesi yaklaşık olarak 140000 tondur. Toz haline getirilen kısım ise değerlendirilmek üzere depolanmaktadır (Fotoğraf 3.14).

FOTOĞRAF 3.14: Div-Han Demir İşletmeleri'nin görünümü (Sivas İl Yıllığı 75).

Div-Han Demir İşletmeleri'nde cevherden çıkan atık maddeler Çaltı Çayı'na dökülmekte, bu da akarsuyun sürekli olarak kirlenmesine kızıl bir görünümde akmasına neden olmakta ve canlı yaşamını tehdit etmektedir (Fotoğraf 3.15). Divriği Demir İşletmeleri çevreye vereceği zararları en az düzeye indirgemek amacıyla bekletme havuzlarında atık malzeme kalmaktadır. Ancak, bu tedbir de çevrenin kirlenmesini engelleyememektedir.

FOTOĞRAF 3.15: Div-Han İşletmeleri'nden çıkan artık maddeler Çaltı Çayı'na karışmaktadır.

Div-Han Demir İşletmeleri'nde geçmişte 100'ü memur, 918'i daimi ve 1200 geçici işçi olmak üzere toplam 2218 kişi çalışmaktaydı. Bugün ise tesislerde toplam 647 kişi çalışmaktadır. Bu işletmelerde bulunan toplam nüfus Divriği içerisinde önemli bir nüfus oluşturmaktadır. Lojmanda oturan aile sayısı 365 olup, ihtiyaçlarını büyük ölçüde lojmanlar içerinde bulunan marketlerden sağlamaktadır. Araştırma sahasının tek ve en büyük sanayî tesisi olarak değerlendirilen bu işletme sürekli işçi alımı yapmıştır. Üretimin burada yapılmaması ve gereğinden fazla alınmış olan işçiler işletmeyi zarara uğratmaktadır. Ayrıca, demir çelik ürünlerinin dışarıya ucuz satılması, ulaşım yollarından uzakta bulunması nedeniyle üretimin bu bölgede gerçekleştirilememesi harcanan sermayenin miktarını bölge için arttırmaktadır. Bu işletmenin 1998 yılında özelleştirme içerisinde değerlendirilmesi ile işçi çıkarımı yapılmaya başlanmıştır. Çıkarılan işçiler iş bulmak amacıyla genellikle aileleriyle göç etmişlerdir. Özellikle Malatya, Giresun, Elazığ, Osmaniye, Bayburt illerinden gelen işçiler tekrar geldikleri yere veya İskenderun Demir Çelik Fabrikaları'na gönderilmiştir. Mevcut olan bu nüfusun bölgeden ayrılması, Divriği ilçesini her yönden olumsuz etkilemiştir. Bölgeye dışarıdan gelen nüfus önemli tüketiciler konumundaydı. Divriği'de ticaretle uğraşan küçük esnaf tüketici durumunda olan bu nüfusun bölgeden çekilmesi ile büyük zararlara

uğramış olup, birçok iş yeri kapanmıştır. Günümüzde faaliyetini sürdüren bu fabrika daha az çalışanı ile işletilebilir özelliğini korumaktadır. İşletmenin özelleştirme çalışmaları tam olarak sağlandığında fabrika kâr elde etmeye başlayacaktır.

Divriği içerisinde atölye tipi sanayî faaliyetleri için kurulmuş olan büyük sayılabilecek bir organize sanayî bölgesi oluşturulmamıştır. Ancak onarım ve imalat işlerinin yapıldığı atölye tipi sanayî faaliyetleri içerisinde değerlendireceğimiz işletmelerin oldukça yaygın olduğu gözlenmektedir. Araştırma sahasında 2002 yılı yapılan gözlemler ve elde edilen verilere dayanarak, atölye tipi işletme sayısının yaklaşık 58 olduğu tespit edilmiştir. Atölye tipi işletmelerde çalışan nüfus ve işyerlerinin tamamına yakını Divriği merkezde bulunmaktadır. Çalışan iş gücü sayısı 381 kişidir. Bu sanayî Sincan – Kangal karayolu üzerinde bulunmaktadır. (Tablo 3.16).

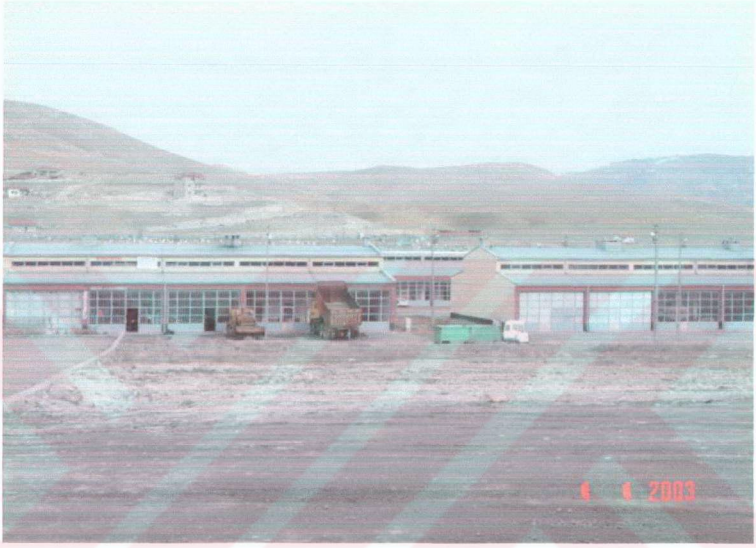
TABLO. 3.16: Divriği İlçe Merkezi Atölye Tipi İşletmelerin Dağılışı ve Bu İşletmelerde İstihdam Edilen İş Gücü Durumu (2002).

İŞYERİNİN TÜRÜ	ÇALIŞAN İŞGÜCÜ	İŞYERİ SAYISI	İŞYERİNİN TÜRÜ	ÇALIŞAN İŞGÜCÜ	İŞYERİ SAYISI
Oto Tamir Atölyesi	28	7	Sobacı-Bakırcı	6	2
Oto Yedek Parça	7	2	Kolonya İmalatı	2	1
Oto Lastikçi	4	2	Tesviyeci	3	1
Oto Boyacı	7	2	Un Değirmeni	7	7
Demirci-kaynakçı	23	8	Ekmek Fırını	8	4
Marangozhane	6	1	Ziraat Aletleri Tamir	1	1
Diğerleri	283	16	**TOPLAM**	381	58

KAYNAK: Divriği Esnaf ve Sanatkarlar Odası Kayıtları, Sivas Ticaret ve Sanayî Odası

Yörede atölye tipi sanayî faaliyetleri genel olarak değerlendirildiğinde, çalışan iş gücü ve iş yeri sayısı bakımından ilk sırayı oto tamir atölyeleri almaktadır. Motorlu araçların bakımı ve onarımı ile ilgilenen bu atölye işletmelerinin iş yeri sayısı 13'dür. Bu işletmelerde istihdam edilen iş gücü sayısı 48 kişidir. Oto tamiratı, oto yedek parça temini, oto lastik, oto elektrik, oto boya gibi işleri kapsayan işyerlerinin tamamı Divriği ilçe merkezinde bulunmaktadır. Divriği ana yollardan uzakta kalan bir ilçe durumunda olduğundan kendi ihtiyacını karşılayacak küçük işletmelerin gelişmesine açıktır. Bu işletmeler Divriği içerisinde geniş alanlara hizmet vermektedir. İlçeye bağlı köylerin

büyük kısmı araç bakım ve onarım işleri için Divriği'ye gelmektedir. Atölyeler aile işletmeleri görünümünü yansıtsa da yetişen usta işgücünün yanında az sayıda çırak ve kalfa bulunmaktadır. İlçede çalışma çağına gelen gençlerin büyük kısmı Sivas'a veya büyük şehirlere iş bulmak amacıyla göç etmektedir (Fotoğraf 3.16).

FOTOĞRAF 3.16: Divriği'de sanayî tesislerinin görünümü.

Divriği'de iş gücü ve işyeri sayısı bakımından ikinci sırayı demir işleri atölyeleri almaktadır. Demirin varlığı ile temsil edilen Divriği'de bu işle ilgili atölyelerin sayısı 8 olup, çalışan iş gücü sayısı ise 23'dür. Sobacılıkla uğraşan işletmelerde dahil edilirse iş yeri sayısı 10, çalışan iş gücü sayısı ise 29 kişiye ulaşmaktadır. Bu atölyelerde genellikle kaynak, yeni yapılan konutlara kapı, pencere, demir doğrama, balkon demiri ve oto kaporta işleri yapılmaktadır. Ziraat aletlerinin imal ve tamir edildiği bu işyerlerinde ayrıca bıçak, orak, tırpan, çekiç ve balta gibi aletlerin yapımı da söz konusudur. Divriği şehrinde demir işleri atölyeleri Aşağı Hamam ve Kalealtı mahallelerinde yoğunluk kazanmıştır. Bu mahallelerde yer alan demir işleri ile ilgili atölyelerin yanında soba, boru satan iş yerleri ve tamirhaneler bir arada bulunmaktadır (Fotoğraf 3.17).

FOTOĞRAF 3.17: Divriği'de atölye tipi sanayî tesislerine bir örnek.

Divriği içerisinde yapılan gözlemler neticesinde, 4 adet ekmek fırını olduğu tespit edilmiştir. İlçede 7 adet un değirmeni bulunmaktadır (Fotoğraf 3.18). İklim koşulları nedeniyle yılda bir kez buğday hasadı yapılmakta ve değirmende çalışanlar mevsimlik işçi konumunda bulunmaktadır. Bu iş yerlerinde çalışan sayısı ise toplam 15 kişidir. Divriği ve yakın çevrenin ekmek ihtiyacını karşılayan bu işletmeler yeterli düzeydedir.

FOTOĞRAF 3.18: Beyköy' deki su değirmeninin görünümü.

Geçmişte Divriği ilçesinin orman yönünden zengin bir saha oluşturduğu bilinmektedir. Demir yataklarının bulunması, tarla açma düşüncesi ve demiryolu yapımı sırasında bölge ormanları büyük ölçüde yok edilmiş ve yerine yenilerinin dikimi yapılmamıştır. Geçmişte kerestecilik ve ağaç işleriyle uğraşan köyler mevcut iken, günümüzde bunları bulmak mümkün değildir. Eskibeyli köyünün eskiden ekonomik anlamda geçimi meşe ağacına bağlıydı. Uzun yıllar köy çevresinde ve komşu mezralardaki meşe ormanları kesilerek Divriği ilçesinin yakıt ihtiyacı karşılanmıştır. Yörede 1970'li yılların başına kadar devam eden meşe odunu ticareti bu tarihlerde son bulmuş ve köy halkı göç etmeye başlamıştır. Günümüzde ağaç işleriyle uğraşan marangozhane de çalışan iş gücü sayısı 6 kişi ve iş yeri sayısı ise 1'dir. Bu iş yerinde tahta ve kalas üretimi yapılmaktadır. Büyük kısmı dışarıdan temin edilen odun, marangozhanede genellikle pencere, konutların veya bahçe kapılarının yapımı ve ev eşyaları üretiminde kullanılmaktadır. Yine yeni yapılan bina ve konutlarda PVC sisteminin yaygın olarak kullanılmasıyla marangozhanelerde kapı ve pencere üretimi önemli ölçüde azalmış, ağaç işleriyle uğraşan mobilyacılar başka iş alanlarına yönelmişlerdir.

Bu iş yerlerinin dışında, Divriği İlçe merkezinde kolonya imalatı yapan bir işletme bulunmaktadır. Bu işyerlerinde toplam işçi sayısı işletmenin sahipleriyle birlikte 4 kişidir. İmalatı yapılan kolonya sadece ilçe merkezine değil, Sivas, İstanbul gibi il merkezlerine de gönderilmektedir.

Divriği'de daha önce de belirtildiği üzere, organize sanayî bölgesi bulunmamaktadır. Ancak ilçe merkezindeki küçük işletmelerin bir araya toplanması düşünülmektedir. Diğer taraftan atölye tipi sanayînin özellikle ilçelerde gelişmesi beklenirken, Divriği'de tersi bir durum yaşanmaktadır. Bunun en büyük nedeni araştırma sahasında ekonomik gelişmenin tam sağlanamamasından kaynaklanmaktadır. Mevcut olan atölye sanayî kuruluşlarının da ihtiyaçları yeterli düzeyde karşılaması, diğer bir bakış açısıyla talep olayının meydana gelmemesi gelişimi engellemektedir.

Yerel ham maddenin el işçiliği ile evde üretilmesi ve evde üretilen maddenin yine evde tüketilmesine dayanan ve çok ender yerel pazarlara satışa söz konusu olan[38] ev tipi imalat faaliyetleri araştırma sahasında genellikle gelişmemiştir. Ailenin ihtiyacını

[38] TÜMERTEKİN, E., 1994, Ekonomik Coğrafya, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 2926, İSTANBUL, s., 388.

karşılamak amacıyla yapılan ve el sanatları olarak değerlendire bilinecek bu faaliyetlerin başında dantel, iğne oyası, trikotaj makinelerde yapılan kazaklar veya çoraplar, kilim, çanta ve yolluklar gelmektedir.

Araştırma sahasındaki el sanatları faaliyetlerini desteklemek amacıyla Kaymakamlık ve Halk Eğitim Merkezi'nin düzenlemiş olduğu çeşitli kurslar mevcuttur. Eski bir yerleşim merkezi olan Divriği'de el sanatları oldukça önemli bir uğraştı. Divriği'de 1931 yılında çul ve dokuma bezleri imâlatı için tezgahlar bulunmaktaydı.[39] Özellikle bazı köylerde halk diliyle cecim denilen culfa dokumacılığı önem kazanmıştı. Cumhuriyetin ilk yıllarında Divriği'de dokunan halı, kilim ve culfalar Kayseri, Konya, Sivas, İstanbul, Samsun ve Ankara gibi büyük şehirlere satılırdı. Demiryollarının yapılmaya başlaması ve Div-Han Demir İşletmeleri'nin faaliyete geçmesiyle bu tezgahlar zamanla önemini kaybetmeye başlamıştır.Türkiye genelinde daha ucuz ve seri üretim yapan sentetik ürünlerin dokuma sanayîsinde etkin olması, dokumacılığının yörede yapılmamasına neden olmuştur.

Netice itibariyle, Divriği'de modern ve atölye tipi sanayî faaliyet kollarında toplam 1309 kişi çalışmaktadır. Div-Han işletmeleri araştırma sahasına ekonomik açıdan katkı sağlayan tek ve en önemli sanayî kuruluşudur. Bu işletme kendi içerisinde 918 kişiyi çalıştırmaktadır. Diğer iş yerlerinde çalışanların sayısı birkaç kişiden oluşmakta, bunlarda kendi içerisinde aileye yönelik olduğundan kapalı bir yapı göstermektedir. Bölgeye sanayî faaliyetlerinin gelişmesi yönünde herhangi bir adımın atılmamış olması, tarım açısından sıkıntılar yaşayan yöre halkını zorunlu göçe yöneltmiştir. Gelişen terör faaliyetleri nedeniyle 1990'lı yılların başında hayvancılığın gereken düzeyde yapılamaması, sahadaki bu gerilemeyi hızlandırmıştır. Bu nedenle bölge nüfusunu korumak ve göç eden nüfusu geri getirmek amacıyla bölgeye yatırımların yapılması gerekmektedir. Dışarıda belli bir ekonomik seviyeyi yakalayan yöre halkının sermaye birikiminin Divriği'ye geri döndürülmesi, tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin geliştirilerek sanayî içerisinde kullanılabilecek düzeye getirilmesi esas amacı oluşturmalıdır. Atölye tipi sanayî içerisinde aile içi iş anlayışının kaldırılarak kolektif şirketlerin kurulması ve ihtiyaca yönelik üretimin yapılması sağlanmalıdır. Elde edilen üretimden yakın ilçelerin de yararlanması düşünülmeli ve pazar yaratılmalıdır.

---

[39] TAHSİN, H., 1932, a.g.e., ss. 140-141.

3. 4 . Ticaret

Divriği, çevresindeki kasaba ve köylerin merkezi durumundaki bir yerleşim birimi konumundadır. Belli bir nüfus birikimi sağlayan ve oluşan ilçenin idarî sınırları içerisinde yönetim ve ticaret merkezi olmasına rağmen bulunduğu coğrafî konum nedeniyle kapalı bir ekonomik yapı gösteren Divriği sürekli olarak gerilemektedir. Divriği ilçe merkezi ve çevresinde han ve köprülerin yapılmış olması eskiden ticaretin kent için önemli olduğunu göstermektedir.

Cumhuriyet döneminde yani 1935 yılında Divriği'ye ticaret odası kurulmuştur. Burada kurulmasının belli nedenleri vardı. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra ülke içerisinde nüfus, miktar ve yoğunluk olarak azalmasına rağmen, bu dönemde Divriği kasabası coğrafî konumu nedeniyle Anadolu'nun birçok kasabasına göre yoğun nüfus barındıran güvenli yerleşim merkezlerinden birini oluşturmaktaydı. Eski bir yerleşim merkezi olması nedeniyle de ticarî bir öneme sahipti. Yine 1930 yılında Sivas'tan demiryolunun geçirilme kararının alınması ve güzergahının belirlenmesi Divriği'de nüfusun dışarıya göç etmesini kısa bir süre için de olsa engellemişti. Demiryolu yapımı sırasında Divriği yakınında bulunan demir yatakları bölgenin tekrar önem kazanmasını sağlamıştı. 1936 yılında Sivas – Erzurum demiryolunun tamamlanmasının düşünülmesi ve bu kasabanın içinden geçmesi dolayısıyla bu önem birkaç kez daha etki gücünü artırmıştır. Ticaret içerisinde bankacılık önemli bir sektör olarak kendini göstermektedir. Divriği'de 1889 yılında ilk açılan banka Ziraat Bankası'dır.[40]

Tarih içerisinde birçok devlet için önemli statü taşıyan, hatta başkentlik yapmış bir şehir olan Divriği, yönetim, ticaret ve tarım fonksiyonları açısından gelişmiş durumdadır. Ticarî işyerlerinin büyük çoğunluğu Divriği ilçe merkezîndedir. Bu nedenle kırsal kesim ihtiyaçlarını büyük ölçüde ilçe merkezînden karşılamakta ve ürettikleri ürünleri de yine burada pazara sunmaktadır. Köy yerleşmelerinde sadece günlük ihtiyaçları karşılayan bakkal ve kahvehane gibi ticarethaneler bulunmaktadır. İlçede tespit edilen 342 ticarî işyeri vardır. İlçenin il merkezinden uzakta olması nedeniyle halkın büyük ölçüde ihtiyaçlarını karşılayacak ticarî işyerleri açılmıştır. İlçede kuyumcu, kuaför, kasap, sürücü kursu, dershane ve doktor bulunmaktadır. Divriği'de hafta içerisinde kurulan Pazartesi pazarında alışverişlerin büyük kısmı yapılmaktadır.

---

[40] BAŞEL, F., 1934, Sivas Bülteni, Kamil Yayınevi, SİVAS, ss. 91-92.

Divriği içerisinde bulunan askeri birlikler, Div-Han Demir İşletmeleri ve Cumhuriyet Üniversitesi Meslek Yüksekokulu'nun varlığı şehirdeki ticaret faaliyetinin canlanmasında etkili olmuştur.

Divriği'de ticarethanelerin büyük kısmı Turapali, Cürek, Gökçe Camii mahalleleri ile Nuri Demirdağ, Atatürk ve Ceditpaşa caddeleri boyunca yoğunluk kazanmıştır (Fotoğraf 3.19). Bu kesimlerdeki ticarî işyerlerinin büyük kısmı bakkal, market, fırın, lokanta, eczane ve manavlardan oluşmaktadır. Divriği Demir İşletmeleri'ndeki lojmanların ihtiyacını karşılamak amacıyla açılmış olan büyük bir market bulunmaktadır. Market ve bakkalların özellikle bu caddelerde yoğunlaşmasının nedenleri, ilk kurulan ticarethanelerin, kamu kurum ve kuruluşların burada yer alması, konutların yakın mesafede bu kesimde yoğunlaşmasıdır.

FOTOĞRAF 3.19: Nuri Demirdağ Caddesi'nin görünümü.

Divriği ilçe merkezinde ticaret faaliyetleri incelendiğinde, perakende satış yapan ticarî işletmelerinin çokluğu dikkat çekicidir. Kuşkusuz bu durumun en önemli nedeni, perakende olarak yapılan ticarî faaliyetlerin daha çok yerel ihtiyaçları karşılamaya yönelik olmasıdır. Daha düşük sermaye ile açılan, fazla kaliteli insana ihtiyaç duymayan ve geliri diğer ticarete yönelik işletmelerden daha çok olan bu işyerlerinin yoğunluk kazanmasını sağlamıştır. Divriği şehrinde işletmede çalışanların % 37,1'si (144 kişi) bakkallar, marketler ve büfelerde çalışmaktadır (Tablo 3.17).

TABLO 3.17: Ticaret İşletmelerin Dağılışı ve Bu İşletmelerde İstihdam İş Gücü (2002).

İŞYERİNİN TÜRÜ	ÇALIŞAN İŞGÜCÜ	İŞYERİNİN TÜRÜ	İŞYERİ SAYISI
Bakkal – Marketler-Büfeler	144	Eczane	1
Kahvehane ve Çay Ocağı İş.	11	Tüpçü	2
Tuhafiye ve Konfeksiyon	23	Benzin İstasyonu	7
Kasap	16	Yorgan Battaniye S.	1
Manav	22	Parfümeri	3
Terzi	5	Fırıncı	2
Ayakkabıcı	6	Saatçi	2
Hırdavat	5	Fotoğrafçı	3
Berber	13	Tekel Bayi	1
Lokanta	13	Meşrubat Bayi	1
Beyaz Eşya Satıcısı	3	Camcı	1
Eczane	3	Av Malzemeleri S.	1
Kırtasiye	7	Züccaciye	2
Mobilya Satıcısı	1	Saat Tamircisi	2
Ayakkabı Tamircisi	2	Diğerleri	89
TOPLAM	392		

KAYNAK: Divriği Esnaf ve Sanatkarlar Odası, Sivas Ticaret ve Sanayî Odası.

Tuhafiye ve konfeksiyon ticarethaneleri, iş yeri sayısı bakımından (23 işyeri) ikinci sırada yer almaktadır. Tuhafiye ve konfeksiyon alanında 23 kişi çalışmaktadır. Divriği'nin, Sivas'a uzak bir ilçe olması nedeniyle, Divriği içerisinde çalışan memurlar ihtiyaçlarını zorunlu buradan karşılamaktadır. Kırsal kesimden gelen tüketici nüfusun buralardan yararlanması da bu işyerlerinin gelişmesini sağlamıştır. Bu ticarethanelerin gelişmesi yörede yaşayan insanların ekonomik durumlarıyla doğrudan ilgilidir. Sivas içerisinde sosyal açıdan kendini geliştiren ilçeler arasında yer alan Divriği'ye özellikle dışarıdan gelen halkın büyük etkisi olduğu belirtilmelidir.

Ticarethaneler içerisinde iş yeri sayısı açısından önemli olan kahvehaneler ve çay ocakları yörenin ekonomik ve sosyal yapısı hakkında genel bir fikir verebilir. Divriği içerisinde 2001 yılı itibariyle 11 kahve ve çay ocağının olduğu tespit edilmiştir. Ticarî fonksiyonlar içerisindeki payının yaklaşık % 3 olması araştırma sahasında işsizliğin belirgin olduğunu göstermektedir. İlçedeki bazı çay ocakları kayıtlı olmadıklarından bu sayının dışında tutulmuşlardır (Fotoğraf 3.20).

FOTOĞRAF 3.20: Divriği'de bir kahvehanenin görünümü.

Lokanta ve berber iş yeri sayısının da yüksek olmasını nüfusun varlığı dışında, dışarıdan görev ve okumak amacıyla gelen memur ve öğrenci sayısı da etkilemektedir. Genellikle lokantalar ve berberler Nuri Demirdağ caddesinde yoğunluk kazanmaktadır.

Araştırma sahasındaki halkın geçim kaynağını tarım ve hayvancılık oluşturmaktadır. Güllübağ mahallesinde kurulan canlı hayvan pazarı eskiden bölge ekonomisine önemli katkı sağlamaktaydı. Yörede hakim olan terör faaliyetleri 1990 yılından sonra hayvancılığın yaylalarda yapılması imkanını ortadan kaldırmıştır. Devlet buradaki hayvancılık faaliyetini desteklemek ve ahır hayvancılığını geliştirmek amacıyla krediler sağlamıştır. Destek kredilerinin ekonomik anlamda gelir getiren başka yatırımlarda veya ev, araba gibi gelir getirmeyen alanlarda kullanılması gibi nedenlerden dolayı hayvancılık gelişememiştir. Yörede beslenen hayvanlar kurban bayramına hazırlanmakta ve büyük şehirlerde satışa sunulmaktadır. Her hafta pazartesi günü kurulan pazara köylerden çok sayıda insan katılmaktadır. Köylerden gelen satıcılar genellikle yumurta, süt, yoğurt, bal, üzüm, madımak, kuşburnu ve canlı tavuk satışı yapmaktadır. Bu pazarlara gelen köylü insanı ise, temel gıda maddeleri ile giyim eşyası satın almaktadır. Divriği'nin Çokmasat mezrasında ve Günbahçe'de üretilen alabalıklar sadece Divriği'ye pazarlanmamakta, Malatya gibi yakın illere veya İstanbul gibi uzak illere de gönderilmektedir.

Divriği ilçesinde yaz ve kış mevsimlerinde ticaretin hareketlilik yönü çok fazla değişmemektedir. Yaz mevsiminde memur ve öğrenci ilçeden çekilmesine rağmen ticarî iş yerlerinin faaliyeti daha fazla artarak devam etmektedir. Divriği dışarıya sürekli göç veren bir konumda yer almaktadır. Özellikle 1965 yılından beri dışarıya göç eden bu nüfus köyleriyle ilişkilerini kesmemişler ve yaz tatillerini geçirmek amacıyla büyük çoğunluk mesken inşa ettirmiştir. Bu nedenle Divriği'nin yaz nüfusu artmaktadır Yazın yöreye gelen nüfus ekonomik anlamda gelir seviyesi yüksek olan kişilerden oluştuğundan ticarî faaliyetlerde bir hareketlilik gözlenmektedir. Yazın gelen bu nüfus kışlık gıda ihtiyacının bir kısmını da burada yaptırarak (bulgur, buğday, soğan, kışlık yoğurt, patates ve kabak) büyük şehirlere götürmektedir.

Kış mevsiminde köylerin büyük kısmının ulaşım yollarının kapalı olması nedeniyle erzak alımı toplu halde yapılmakta ve kırsal kesimde yaşayan halk kışa hazırlanmaktadır. Daimi ve geçici kır yerleşmelerinde yaşayan halkın bir kısmı kış mevsiminde ilçede oturmaktadır. Tarım ve hayvancılıktan kazandığı parayı buradaki ticarethanelerde değerlendirmektedir. Kış mevsiminde köylerde kalan insanlar ise, ilçedeki ticarî aktiviteye dahil olamamaktadır. Köyler daha modern bir statüye kavuşturulursa gelişme imkanı bulabilir.

Divriği'nin ulaşım yollarından uzakta bulunması, yakın bir çevrede büyük şehirlerin olmaması ve gelecek bazı ürünlerin korunmasında yaşanılan güçlükler sebebiyle toptan ticaretin pek gelişmediği görülmektedir. Araştırma sahasında sadece giyim, manifatura, züccaciye gibi bozulmayan ürünler toptan alınmaktadır. Ulaşım açısından Divriği'den uzakta bulunan İstanbul ilinden ticaretin yapılması dikkat çekicidir. İstanbul ilinde daha ucuz, kaliteli ve çeşitlilik arz eden ürünlerin bulunması, İstanbul'da yaşayan bir kısım Divriğililerin konfeksiyon işiyle uğraşmasında etkili olmuştur.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Divriği ilçesinde nüfus fazlalığı dikkat çekicidir. Bu nedenle bölgedeki ticareti desteklemek ve sermayeyi kontrol altında tutmak amacıyla bankacılık sistemi geliştirilmiştir. Daha önce de belirtildiği üzere 1889 yılında Divriği'de Ziraat Bankası'nın şubesi açılmıştır. Bugün ticarî aktivitesinin azalan nüfusa rağmen daha yoğun olduğu Divriği İlçesi'nde Ziraat Bankası'nın dışında Halk Bankası, Akbank, Vakıfbank ve İşbankası şubeleri hizmet vermektedir. İlçede eskiden Toprak

Bankası da hizmet vermekteydi. Bozulan ekonomik yapı nedeniyle işlevselliğini kaybetti. Çoğunlukla Divriği dışındaki nüfusun sermayesi ilçe içerisinde bulunmamakta, ikamet ettikleri illerdeki bankalarda biriktirilmektedir. Buna rağmen mevcut bankaların varlığı yörenin ekonomik açıdan iyi düzeyde olduğunun bir göstergesidir. Bölge ekonomisinin gelişmesi için dışarıdaki bu sermayenin Divriği içerisine getirilmesi gerekmektedir. Bölgeye gelen sermaye değişik iş kollarına nüfusu yönlendirecek düzeyde olmalıdır. Böylece bölgedeki ticarî aktiviteyi canlı tutabilmek amacıyla sürekli azalış gösteren tüketici nüfusu, aynı zamanda üretici duruma getirebilecek iş sahalarının açılması sağlanarak göçün azalması sağlanmalıdır.

3. 5. Ulaşım

İnsanların ya da eşyaların bir yerden başka bir yere naklolunması şeklinde ifade edilen ulaşım,[41] faaliyetleri tarihsel süreçler içerisinde zaman zaman Divriği şehrini önemli bir merkez haline getirmiştir. Eski Baharat Yolu'nun buradan geçmesi nedeniyle yapılan çok sayıdaki han, İç Anadolu ve doğu illeri arasında önemli konaklama merkezi durumundaki Divriği yerleşmesine önemli ekonomik katkılar sağlamaktaydı.

Bizanslılardan Danişmentoğulları hakimiyetine kadar geçen zaman içerisinde sınır şehri olarak görev yapan yerleşme şehir özelliğini bu devletin hakimiyetine girdikten ve başkent statüsü kazandıktan sonra elde etmiştir. Bölgeden geçen her devlet bu yerleşimi bir konaklama merkezi olarak kabul etmiş ve şehre herhangi bir zarar vermemiştir. Osmanlı İmparatorluğu hakimiyetine kesin olarak Yavuz Sultan Selim döneminde giren Divriği askeri bir şehir haline dönüştürülmüştür.

IV. Murat döneminde bölge ticaretine canlılık kazandırma düşüncesiyle " Sultan Murat Yolu " yapılmıştır. Mezopotamya'dan gelen bu eski yol güzergahı, Harput, Divriği'den geçip Zara'dan İran yolu ile birleşmektedir.[42] Bu yol batı - doğu ve güneydoğuda bulunan iller arasında ulaşımı sağlayan önemli bir yol haline gelmiştir. Dağlık ve eğimli bir saha olan Divriği'nin güneyine yapılmaya başlayan yolun bazı kısımlarını sağlamlaştırmak amacı ile taşla döşetmiştir. Ancak XIII. yüzyılda Anadolu'nun asayişsizliğinden olumsuz yönde etkilenen bu bölge dışında daha

---

[41] TÜMERTEKİN, E., 1987, Ulaşım Coğrafyası, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 2053, İSTANBUL, s. 3.

[42] DEMİR, M, 1996, Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İZMİR, s. 9.

güvenilir, kısa ticaret yollarının yapılması zamanla bu ticaret yolunun özelliğini kaybetmesine neden olmuştur. Osmanlı Devleti devrinde kırsal kesimle ulaşımı sağlamak amacıyla toprak yollar yapılmaya başlanmıştır. Danişmentoğulları döneminde şehir içerisinde ulaşımı kolaylaştırma düşüncesiyle parke kaldırımlar döşenmişti.[43] Osmanlı İmparatorluğu devrinde de şehir içi mahallelerde ve önemli güzergahlarda parke kaldırımlar döşenmeye devam etmiştir.[44] Araştırma sahasında da mahalleler arasındaki güzergahlarda bu şekilde döşenmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında özellikle karayolu yapımına önem verilmiş, şose ve toprak yollar hızla yapılmaya başlanmıştır. Plan ve projelerin hazır olmasına rağmen, gelişen veya gelişmiş bölgelerin uzağında kalan ilçeye yönelik yapılan karayolu çalışmalarına ise geç başlamıştır. Atatürk'ün ölümünden sonra ulaşıma yönelik yapılan yatırımlar daha da azalmış ve bugüne kadar önemli bir sorun haline gelmiştir.

Türkiye'nin genelinde olduğu gibi araştırma sahasında da yeryüzü şekilleri ve yükselti [45] demiryolu ve karayolu yapımını güçleştiren doğal faktörleri oluşturmaktadır. Araştırma sahasında en düşük rakım 1000 m.dir. İç Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgeleri arasında morfolojik açıdan geçiş özelliği gösteren Divriği'de gelişen antiklinal sistemlerin birbirine yaklaşması burada topoğrafyayı daha fazla belirginleştirmektedir.

Araştırma sahasının ortasından derin Çaltı Çayı Vadisi geçmekte, bu çayın kuzey ve güneyinde gelişen kolları aynı yönlerde uzanış gösteren dağlık sahayı parçalamaktadır. Divriği'nin ulaşım haritasına bakıldığında morfolojik yapıya uyum sağlayan ulaşım yolları görülecektir. Kuzey ve güney yönlerde gelişen vadi sistemlerini takip eden karayolları dikkat çekicidir. Ulaşım yolları birbirine boğazlarla bağlanmıştır. Karayollarında eğimin arttığı yerde ulaşımı kolaylaştırmak amacıyla geniş kavisler çizen dönemeçler yaparak, eğim değerleri ve aracın savrulma hızının düşürülmesi sağlanmıştır. Çaltı Çayı Vadisi boyunca devam eden demiryoluna kaya düşmesi ve heyelan olaylarının engellenmesi amacıyla demir perdeler konulmaktadır. Yeraltı suyu veya yamaç kaynaklarının karayolları ile demiryollarını olumsuz etkilememesi için drenaj sistemleri meydana getirilmiştir.

---

[43] Kutlu ÖZEN'nin Divriği üzerine yazdığı yayınlanmamış notlarından alınmıştır.
[44] DOĞANAY, H., 1995, a.g.e., s. 460.
[45] DOĞANAY, H., 1995, a.g.e., s. 452.

Karasal iklim şartlarının yaşandığı, kışların uzun, donlu, sisli ve kar yağışlı gün sayısının fazla olduğu araştırma sahasında topoğrafyanın kısa mesafelerde değişmesine bağlı olarak ulaşım açısından önemli sorunlar yaşanabilmektedir. Kış mevsiminde vadi içerisine yapılmış olan karayolları ve demiryolları yoğun kar yağışı nedeniyle ulaşıma kapanabilmektedir. İlkbahar mevsiminde havanın ısınma ve farklı hava kütlelerinin karşılaşması neticesinde meydana gelen sis olayları, aşırı yağışlarla meydana gelen sel ve heyelanlar, karayollarını zamanla tahrip etmekte ve trafik içinde tehlike oluşturmaktadır. Karasar Geçidi'nde sıcaklık farklılaşmaları sonucunda görülen sisler araçların görme mesafesini birkaç metreye kadar düşürmektedir.

Karayolları 16. Bölge Müdürlüğü, Sivas il merkezinde 01. 03. 1996 yılında kurulmuştur.[46] İl merkezinden Divriği ilçesine karayolu bağlantısı mevcuttur. Sivas-Divriği karayolunun hemen hemen tamamı ise asfalttır. Ayrıca Divriği-Cürek-Sincan karayolu, Çetinkaya'dan önce Sivas –Divriği karayoluyla birleşmekte, yine bu yolun bir kolu da Sincan – Boluca - Zara üzerinden Sivas –Erzincan yoluyla birleşmektedir. Bu yolun bir kısmı stabilize olup asfaltlama çalışmalarına devam edilmektedir. Diğer yandan Divriği, İliç, Kemah, Erzincan arası planlanan karayolu projesi 142 km.dir. Projenin 1999 yılında tamamlanması planlanmışsa da büyük bir kısmı bitmesine rağmen yapımına devam edilmektedir. Kemaliye – Divriği arasında yapılan yol tamamlanmak üzeridir. Bu yol bitirildiğinde, güney il ve ilçelerle daha kolay bağlantı kurulacak ve muhtemelen ticaret gelişecektir. Ayrıca, Kangal - Zara ilçeleri arasında yapımı tamamlanan karayolu Sivas'a bağlanmıştır. Divriği - Sivas arası karayolu uzunluğu 184 kmdir. İlçe merkezi ve köyler arasında yol bağlantısı mevcut olup, yollar genellikle toprak satıhlıdır. Birçoğunun köprü veya alt yapı tesisleri yapılmamıştır. Kış mevsiminde 42 köy yolu kar yağışı nedeniyle kapalı durumda bulunmaktadır.

İlçe genelinde 16 km. asfalt, 282 km. stabilize, 359 km. tesviye ve 198 km. ham yol bulunmaktadır.[47] Ayrıca ilçede trafiğe kayıtlı 321 araç bulunmaktadır. Bunlardan; 57'si otomobil, 3'ü otobüs, 1'i jeep, 10'u kamyon, 470'i traktör, 7'si kamyonet ve 42'si minibüstür.[48]

---

[46] Karayolları 16. Bölge Müdürlüğünden Alınmıştır.
[47] Karayolları 16. Bölge Müdürlüğünden Alınmıştır.
[48] Sivas İli Köy Envanteri, 1997, Devlet İstatistik Enstitüsü, ANKARA, s. 249.

Araştırma sahasına yönelik hazırlanmış ulaşım haritası incelendiğinde, görünenden farklı bir ulaşım yapısının ortaya çıktığı gözlenmiştir. Birçok köy yerleşmesinde karayolu asfalt yol şeklinde gözükürken gerçekte yolun olmadığı veya stablize yol olduğu tespit edilmiştir. Haritalarda mevcut olan stabilize yollar ise zamanında bakım ve onarımları yapılmadığından tamamen bozulmuştur (Harita 3.1).

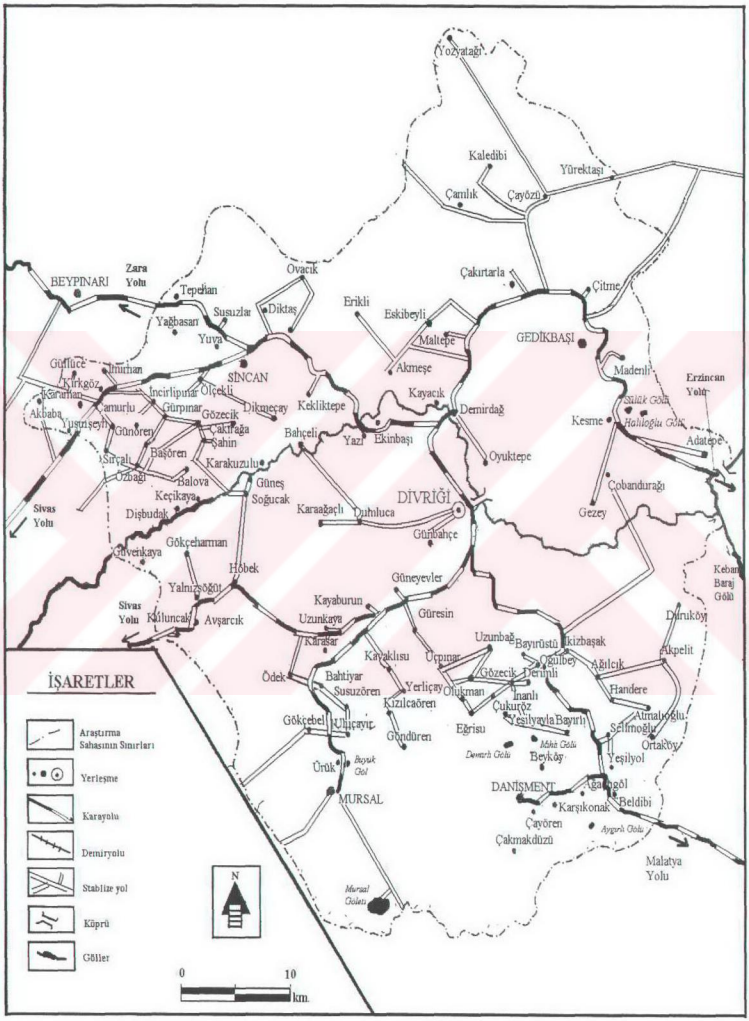
Divriği çevresindeki trafik yoğunluğu değerlendirildiğinde en yoğun karayolu ulaşım bağlantısının, Sivas – Divriği arasında gerçekleştiği görülmektedir. Ayrıca İstanbul'a, Ankara'ya her gün otobüsle düzenli yolcu taşıması yapılmaktadır. Özellikle resmi tatillerde ve eğitim kurumlarının açılıp kapandığı dönemlerde firmaların doluluk oranı % 100 olmaktadır (Fotoğraf 3.21).

FOTOĞRAF 3.21: Divriği İlçesi Şehirlerarası Otobüs Terminali'nin görünümü.

Divriği köy yerleşmeleriyle olan bağlantısını sabah ilçeye geliş, akşam köye dönüş şeklinde düzenli olarak yapmaktadır. Mevsim şartlarına ve yol durumuna bağlı olarak bazı köylerde seferlerde dikkat çekici bir azalma, yazın ise artış görülmektedir. Şehir merkezine yakın köylerde görev yapan memurlar Divriği şehrinde ikamet etmektedir. Bu nedenle minibüslerle günlük geliş gidiş yapılmaktadır. Yine terör faaliyetlerinin yaygınlaşması ve okullardaki öğrenci sayısının azalması nedeniyle

HARİTA 3.1: DİVRİĞİ İLÇESİNİN ULAŞIM HARİTASI (2003).

taşımalı eğitim yapılmaktadır. Taşımalı eğitimin başlamasıyla minibüs alan halk için yeni bir ekonomik kaynak oluşmuştur. Bu sistemde de maliyetin artması ve güvenlik nedeniyle köy okullarının kapatılması mevcut öğretmenlerin merkeze alınması öğrencilerin yatılı bölge okullarına taşınması gibi nedenlerden dolayı minibüs sahipleri araçlarını tekrar satmaya eski işlerine geri dönmeye başlamışlardır. İlçede haftalık minibüs seferleri düzenleyen köyler mevcuttur. Bu köyler özellikle ilçe pazarının kurulduğu gün ilçeye gelmektedir. İhtiyaçlarını karşılayan insanlar sonra köylerine geri dönmektedir.

Araştırma sahası içerisinde ulaşım açısından demiryollarının ayrıca önemi bulunmaktadır. Eski bir yerleşim merkezi olmasına rağmen Divriği anayollara uzakta kurulmuş kendi içerisinde birçok yönden sıkışıp kalan bir kent görünümündeydi. Cumhuriyetin ilk yıllarında Atatürk tarafından Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan demiryollarının geliştirilmesi uygun ekonomik getirileri olan demiryollarının ülkenin her yerine döşenmesi kararı alındı. Demiryolu ilk kez 30 Ağustos 1930 tarihinde Sivas'a gelmiştir. Ancak, ekonomik öncelikler nedeniyle 1933 yılında yapımına başlanan Sivas – Erzurum demiryolu hattı 1938 yılında tamamlanmıştır.[49]

Cumhuriyet döneminin 1933–1950 yılları arasında yapılan demiryollarına bakıldığında, 1937 yılında Çetinkaya–Divriği hattının 64,8 km.si bitirilmiştir. Divriği–Erzincan demiryolu'nun 1938 yılında 155,6 km.si tamamlanmıştır.[50] Sivas -Erzurum hattı 20 Ekim 1939 yılında tamamlandıktan sonra Divriği ulaşım problemi bu kentler arasında büyük ölçüde çözülmüştür.[51]

Sivas Erzincan arasına 208 km. uzunluğunda demiryolu ağı döşenmiştir. Divriği demiryolu Taşlıdere, Tecer, Kavak ve Çaltı Çayı vadilerinden geçmekte olup, bu sahalarda demir, amyant, altın, krom ve gümüş yataklarına rastlanılmıştır.[52] Vagonlarla 1938 yılında çıkarımı yapılan demir cevheri İskenderun ve Karabük Demir Çelik fabrikalarına taşınmaya başlanmıştır. Bugün de aynı sistemle taşınmaya devam etmektedir (Fotoğraf 3.22).

---

[49] BAŞEL, M.F., 1934, a.g.e., ss. 156-157.
[50] DOĞANAY, H., 1995, a.g.e., s. 475.
[51] ONUR, A., 1953, Türkiye Demiryolları Tarihi (1860-1953), Kara Kuvvetleri Komutanlığı, İSTANBUL Basım Evi, İSTANBUL, s. 59.
[52] BAŞEL, M. F., 1934, a.g.e., ss. 156-157.

FOTOĞRAF 3.22: Divriği'den geçen demiryolunun görünümü (Y. Güldalı).

Divriği'de bu tarihten sonra demiryollarına gereken önem verilmemiştir. Çaltı Çayı boyunca bir hat üzerinde kurulmuş olan bir demiryoludur.[53] Bu sistem, ulaşımın tek taraflı yapılmasına neden olduğundan, ekonomik boyutta olumsuz birtakım gelişmelere neden olmaktadır. Demiryolları çift hat sistemine ihtiyaç duymaktadır. Divriği demiryollarında raylar aşırı yıpranmıştır. İklim değişmelerine bağlı olarak raylar sık sık kırılmakta ve tamir edilmektedir. Standart dışı kalan bu rayların değiştirilmesi gerekmektedir.[54] Bu nedenlere bağlı olarak taşınan yolcu sayısı sürekli azalmaktadır. Ayrıca, demiryollarının güvenli görülmemesi, hız ve zaman açısından karayollarıyla rekabet edememesi nedenleriyle tercih edilmemektedir. Ancak 2002 Eylül ayında Doğu Ekspresi'nin (hızlı, rahat ve güvenli) faaliyete geçmesi ulaşım açısından daha ucuz olan demiryollarının tercih edilmesini sağlayabilir. Bugün Divriği'de demirin taşınmasında demiryolları kullanılmaktadır.

Demiryollarının bölgeye getirdiği olumlu yönler de bulunmaktadır. Demiryolları istasyonu kurulan yerleşmelerde ulaşım problemlerinin ortadan kalkması ve iş gücü istihdam etmesi dolayısıyla nüfusun kısa bir sürede olsa korunmasını sağlamıştır.

---

[53] BİLMEZ, B.C., 2000, Demiryolundan Petrole Chester Projesi (1908-1923), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İSTANBUL, s. 268.

[54] TEZCAN, A., 1999, Demiryollarının Geliştirilmesinin Ekonomik ve Sosyal Katkıları, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Finansman Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, ANKARA, s. 99.

Demiryolunun etkisi istasyonlar kadar rayların iki tarafında, uzaklaştıkça zayıflamakla beraber, yerine göre az çok daralan veya genişleyen kuşaklarda da etkili olmaktadır. Bu ulaşım yoluna 10 km. mesafede bulunan köylerde nüfus kolaylıkla ulaşabildiğinden dolayı istasyona uygun bir gelişme göstermekte, 15 km.nin ötesindeki kuşakta, istasyonlara geliş ve gidişler zorlaştığından demiryollarının etkisi ortadan kalmaktadır. Bu yerleşmelerde karayolu önem kazanmıştır.[55] Çetinkaya'dan sonra demiryolu Çaltı Çayı vadisini izlemekte, dağlık ve eğimli bir bölge boyunca birçok tünel ve boğazdan geçmesi gerekmektedir. Bu görünüm demiryolları açısından değerlendirilebilir.

Divriği'nin güneyinde Palanga Ovası üzerinde küçük uçakların inmesi amacıyla 1 km. uzunluğunda uçak pisti yapılmıştır. Uçak pistinin kullanımında Cumhuriyetin ilk yıllarında Divriği'de kurulan demir çelik fabrikasının bölgesel gelişmesi amaçlanmıştır. Ancak bugün burası sebze yığma alanı olarak kullanılmaktadır. Mursal Barajı'nın açılışı sırasında yapılan dört adet helikopter sahası günümüzde kullanılmamaktadır. Bu nedenle, helikopter sahasının etrafı tekrar hayvan otlağı haline dönüşmüştür.

Ulaşım fonksiyonu, coğrafyanın bir empozesidir. O halde sahanın ulaşım bakımından değerinin zamana göre değişmediği ve bundan sonra da aynı kalacağı söylenebilir.[56] Ulaşım faaliyetleri kadar önemli olan haberleşme ağı ise, şehir ihtiyacını karşılayacak düzeydedir. Divriği ilçesi şehirler ve milletlerarası tam otomatik telefon santraline sahiptir. İlçeye bağlı bütün köy yerleşmelerinde telefon bulunmaktadır. Divriği'de telefon abone sayısı 2051 kişidir. Ancak telefon hatları yoğun kar yağışı veya şiddetli fırtınaya karşı zaman zaman kesilmektedir. Elektriği olan köy sayısı 108'dir. Elektrikte kullanılan toplam güç 26755 kw/sa.dır. Elektriği olmayan yerleşme sayısı ise 50'dir. Bu geçici yerleşmelerde de büyük ölçüde elektrik problemi çözüme kavuşmuştur. Elektrikleri kesilen köylerde ise onarım faaliyeti kış koşulları nedeniyle uzun süre yapılamamaktadır. Kitle iletişim araçlarından radyo ve televizyon her evde bulunmaktadır. Ayrıca günlük gazete satışı söz konusudur. Divriği şehrinde iki adet matbaa bulunmakta, bu matbaalarda Divriği Güneçe Gazetesi çıkarılmaktadır. Divriği'de hemen hemen her köyün dayanışma ve kültür dernekleri bulunmaktadır. Bu

---

[55] YÜCEL, T., 1960, *Demiryollarımızın İstasyon Nüfusuna Etkisi*, Türk Coğrafya Dergisi, Yıl XVI, Sayı 20'den ayrı bir baskı, Extrait de la Revue de Geographie Turque; Anne XVI, No: 20, İSTANBUL, s. 148.

[56] ARINÇ, K., 2000, *Ulaşım Coğrafyası Bakımından Bir İnceleme; Rahva Düzlüğü ve Çevresi*, Atatürk Üniversitesi Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı: 3, Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Basımevi, ERZURUM., s. 44.

derneklerin ve kaymakamlığın çıkardığı dergiler de mevcuttur (Divriği Harman, Divriği Kültür). Büyük şehirlerde bir araya gelen bu dernekler, yörenin tanıtımı ve sorunlarına çözüm bulmak amacıyla programlar uygulamaktadır. Ayrıca Yeşil Divriği adıyla çıkarılan yerel bir gazete bulunmaktadır. Araştırma sahasında yerel bir radyo istasyonu da hizmet vermektedir.

3. 6. Turizm

Doğal çekicilik, kültür ve tarih zenginliği ile iklim olanakları herhangi bir çevrenin turizm potansiyellerini oluşturan başlıca kaynaklardır. Bunlardan iklim, doğal bir güç ve turizmin tükenmez kaynağı olarak süreklilik gösterir.Son yıllarda giderek artan bir istekle, ülkemizde turizm hareketlerinin yoğunlaştığını görmekteyiz.[57]

Divriği ilçesi ülkemizin turizm potansiyeli açısından en önemli yörelerinden birini oluşturmaktadır. Doğal ve beşerî özellikleriyle adeta doğal bir tabiat tarihi müzesidir. Ancak yöredeki bu turizm potansiyeli yeterince değerlendirilmemektedir. Yörenin geçmişte olduğu gibi, günümüzde de merkezi yerleşim birimlerine uzak olması, turizme hizmet edecek tesislerin potansiyele hizmet edecek yeterlilikte kurulmaması gibi faktörler turizmin bu yöndeki gelişimini olumsuz etkilemiştir.

Araştırma sahasında turizmi engelleyen birçok faktör bulunmaktadır. Bunların başında ulaşım gelmektedir. Ulaşım seyahati mümkün kılar ve bu sebepten turizmin önemli bir parçasıdır ve her şeyden önce turizmin gelişiminin sebebi ve sonucudur. Ulaşım sistemlerinin gelişimi turizmi canlandırır, turizmin yayılması da ulaşımı geliştirir. Karayolu ulaşımı, Türkiye'de pek çok sayfiyenin, tarihi ve kültürel merkezin doğması ve gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Diğer ulaşım hatlarından daha sıkı bir ulaşım ağına sahip olan karayolu, turizm yörelerini turizme açar, bir turizm merkezi çevresindeki turistik çekiciliklerin merkezle bağlantısını sağlayarak bütünlük oluşturur, turizm bölgeleri arasında ilişki sağlar, geçtiği yerler üzerinde veya yakınındaki doğal ve kültürel değerlerin tanınmasında yardımcı olur, sağladığı hareketlilik ve kısa konaklamalarla çok yer görmeyi sağlar. Turizmde karayolunun olumsuz tarafı uzaklıkla ilgilidir. Ulaşımın tatil süresi içindeki payı önemli olduğundan uzak bir yere (örneğin 2000 km den uzak) karayoluyla ulaşım tatil süresini kısaltır. Uzun yolda turiste

---

[57] ÖZGÜREL.M., KOÇMAN A., 1996, *Sağlık ve Deniz Turizmi Açısından Ege Bölgesi Kıyı Kuşağı İklim Koşullarının İncelenmesi,* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Coğrafya Bilim ve Uygulama Kolu, Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Sayı: 4 , ANKARA, s. 83.

konaklama yaptırmak gerektiğinden, gezilecek iki yer arasının bir günde aşılması gerekir. Bu nedenle 400-600 km den uzak yerler karayolu ulaşımı için uygun değildir, turisti diğer ulaşım araçlarına aktarmak gerekir.[58] Araştırma sahası, Sivas'ın diğer ilçeleri ile karşılaştırıldığında çok daha fazla turistin geldiği görülmektedir. Ancak yukarıda belirtilen turizm için ulaşımın gerekliliklerinden büyük bir kısmının mümkün olmadığı görülmektedir. Divriği ekonomik anlamda geliri yüksek olan büyük şehirlere uzakta bulunduğundan günü birlik gezilecek bir şehir değildir. Buraya gelen turistler mutlaka konaklama yapacaklardır.

Demiryolu ulaşımında turizmden çok fazla faydalanılamamaktadır. Fakat Anadolu'da çok sayıda şehirden geçen ve Anadolu'yu boyuna aşan demiryollarından kültür turizmi açısından büyük ölçüde faydalanılabilir. İstanbul – Ankara – Sivas - Erzurum üzerinden Kars'a giden Doğu Ekspresi "Kültür Turizmi" açısından önemlidir.[59] Divriği – Erzurum demiryolu güzergahında mevcut olan doğal ve beşerî yapılar turizm açısından dikkat çekici bir özellik taşımaktadır. Konaklama ve ağırlamayı bir arada sunan özel otellerin ve sosyal tesislerin yapılmış olması gerekmektedir. Araştırma sahasında ihtiyaçları karşılayacak düzeyde bir otel ve Div- Han İşletmelerine ait misafirhane bulunmaktadır. 50 yatak kapasiteli otel Çaltı Çayı'nın kenarına kurulmuş olup, vadiye bakar bir konumda yapılmıştır.

Selçuklu – Osmanlı sivil mimarî geleneklerini koruyan son şehirlerden biri olan Divriği, Anadolu'da yerleşime ilk açılan yörelerden biri durumundadır. Farklı yörelerden bölgeye gelen çok sayıda millet ve bunların kültürleriyle ortaya çıkan eserler Divriği şehrini bir açık hava müzesi konumuna getirmiştir. Köy merkezlerinden ilçe merkezine doğru bir değerlendirme yapıldığında, harabe şeklinde günümüze ulaşan ve herhangi bir restorasyona tabii olmadığından yıkık- dökük bir görüntü sergileyen çok sayıda kilise, han, köprü ve kale kalıntılarına rastlamaktayız. Çakırtarla kuzeydoğusundaki Caltiorissa harabeleri, Akmeşe köyündeki dört büyük kilise Uluçayır ve Maltepe'deki venklerin Bizans döneminden kaldığı sanılmaktadır. Roma dönemine ait eserler ve harabeler bulunmamaktadır. Mursal, Palha, Olukman ve ilçe merkezindeki kaleler, Tuğut, Çobandurağı ve Divriği'deki evler ve konaklar da tarih içinde bir belge

[58] DOĞANER, S., 1996, *Türkiye'de Turizm Ulaştırması*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Coğrafya Bilim ve Uygulama Kolu, Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Sayı: 4 , ANKARA, s. 21.
[59] DOĞANER, S., 1996, a.g.e., s. 37.

niteliği taşımaktadır. Yüzyıllardır yerleşmeye açık olan araştırma sahasının anayollara uzak olması, eserlerin yok olmamasında büyük ölçüde etkili olmuştur. Değişik devirlerde farklı devletlerin hakimiyeti altına giren Divriği'ye dönemleri içerisinde birçok eser bırakmışlardır. Turizm açısından önemli olan bu eserler hakkında bu çalışmada kısa bilgiler verilecektir (Tablo 3.18).

TABLO 3.18 : Divriği İlçesi'nde Yer Alan Bazı Tarihi Eserler ve Konumları.

TARİHİ ESERLER	İNŞA TARİHİ	KONUMU
Kaleler Kesdoğan Kalesi	XIV. y.y	Kalealtı Mahallesi
Divriği Kalesi	XIV. y.y	Kalealtı Mahallesi
Divriği evleri Deliosmanağa Evi	-	Kalealtı Mahallesi
Ayan Ağa Konağı Evi	1838	Karayusuf Mahallesi
Karslıoğlu Evi	XIX. y.y.	Karayusuf Mahallesi
Hafısoğlu Ebubekir Evi	1865	Kültürlü Mahallesi
Dizdar Zade Eyyüp Efendi Evi	1870-1875	Zeliha hatun Mahallesi
Abdullah Paşa Konağı	XX. y.y	Cedid Paşa Mahallesi
Çalapverdi Zade Evi	XIX. y.y.	Dillioğlu Mahallesi
Tevruzlüoğullan Evi	XX. y.y	Kültürlü Mahallesi
Refik Durdu Evi	XIX. y.y.	Zeliha hatun Mahallesi
Kalıpsız Evi	XIX. y.y.	Karayusuf Mahallesi
Aristak Zade Evi	XIX. y.y.	Süleymanağa Mahallesi
Camiler, Türbeler ve Şifahaneler Ulucami	626	Ulucami Mahallesi
Kalecami	626	Ulucami Mahallesi
Divriği Melike Sultan Şifahanesi	626	Ulucami Mahallesi
Şahinşah Türbesi	592	Ulucami Mahallesi
Hacip Kemerettin Türbesi	VII. y.y	Ulucami Mahallesi
Hoca Mercan Türbesi	VII. y.y	Mercantepe Mahallesi
Kayıtbay Türbesi	1320	İmamoğlu Mahallesi
Sinaniye Hatun Türbesi	-	Kalealtı Mahallesi
Saraç'ın Türbesi	-	Kalealtı Mahallesi
Han, Kervansaray, Köprüler Mirçinge Hanı	XIX. y.y.	Handere Köyü
Dipli Han	XIX. y.y.	Dumluca
Burma Han	XVII. y.y.	Kemah-Divriği Arasında
Mirçinge Köprüsü	XIX. y.y.	Handere Köyü
Kız Köprüsü	XIX. y.y.	Divriği Şehri Güneyinde
Diğer Tarihi Eserler Yukarı Kilise	-	Kalealtı Mahallesi
Acı Hamam	XIX. y.y.	Kalealtı Mahallesi
Bekir Çavuş Hamamı	XIX. y.y.	Kalealtı Mahallesi

KAYNAK: SAKAOĞLU, N. (1978), KUBAN, D.(2001), ve yerinde yapılan tespitlerden yararlanılarak yapılmıştır.

Divriği'nin tanıtımının yapılması, turizm için gerekli olan unsurlardan birini oluşturmaktadır. Dışarıda iyi tanıtılacak olan ilçeye, böylece turist gelmesi söz konusudur. Divriği'de Ulu Cami ile ilgili yapılan tanıtımlarla yöreye gelen turistler çekmektedir. Tarihi, kültürel özelliklerinin yanında doğal güzellikleriyle de ilgi çekecek olan Divriği'de turizm önemli bir ekonomik kaynak oluşturabilir. Konuyu doğal turistik değerler ve Beşerî turistik değerler olarak iki başlık altında incelemek yerinde olacaktır.

3. 6.1. Doğal Turistik Değerler

Günümüzdeki turizm anlayışı, bozulmamış doğa, özgün kültürel kimlik ve aktif tatili ön plana çıkardığından turizm sektörü yeni bir gelişme süreci içerisine girmiştir. Turizmin bölgedeki sağlayabileceği sosyo-ekonomik gelişmeye sağlayabileceği katkılardan yararlanabilmek için çevre bilinci gelişen turistleri doğaya yöneltmek hedeflenmelidir.[60] Akarsular, turizm açısında önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Kangal'a ve Gürlevik Dağı'ndan kaynağını alan ve geniş bir havzanın sularını toplayarak inen, Divriği'den yukarıda Cürek, aşağıda Çaltı Boğazları gibi pek derin, bazen tüyler ürpertici boğazlara girerek gelen Çaltı Çayı tipik bir vadidir.[61] Doğal bir çekim sahası oluşturan bu vadi boyunca geziler düzenlenebilir. Ortalama yükseltisi fazla olan sahasda doğa yürüyüşleri yapılabilir (Fotoğraf 3.23).

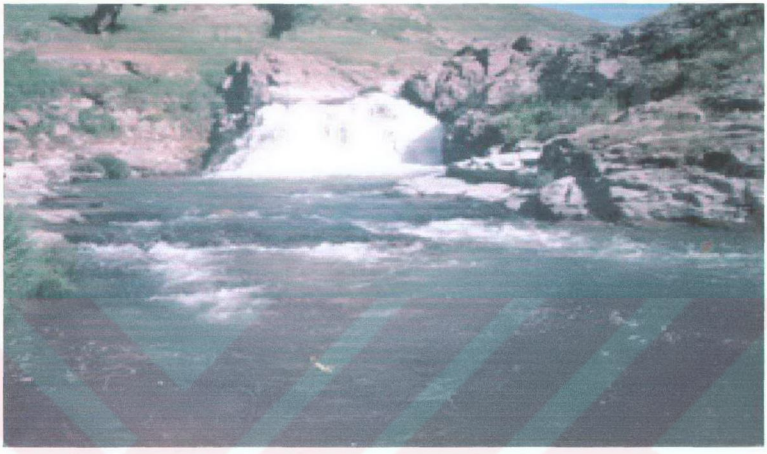

FOTOĞRAF 3.23: Gelişin Gölü'nün görünümü(M.Yunusoğlu).

[60] AKOVA, İ., 1995, *Akarsu Turizmi,* Türk Coğrafya Dergisi, Sayı. 30, Rebel Matbaa, İSTANBUL, s. 393.

[61] SARAÇOĞLU, H., 1990, Bitki Örtüsü ve Akarsular ve Göller, M.E.B. Yayınları, Öğretmen Kitapları Dizisi: 177, İSTANBUL, s. 251.

Araştırma sahasında bulunan şelaleler doğal birer çekim alanı oluşturmaktadır. Derin vadi sitemleri içinde gelişmiş küçük şelalelerin suyu mayıs ayında kar erimeleri ve bahar yağışlarına bağlı olarak artmakta, yazın ise azalmaktadır (Fotoğraf 3.24).

FOTOĞRAF 3.24: Çalgan Şelalesi'nin görünümü(M. Yunusoğlu).

3. 6. 2. Beşerî Turistik Değerler

Divriği ilçesinde daha önce de belirtildiği üzere çok sayıda beşerî turistik değer taşıyan eserler bulunmaktadır. Bunlardan biri olan Kesdoğan kalesi, kaleye karşı ve Çaltı Çayı solunda yer almaktadır. Kayalıklar üzerine yapılmış olan Kesdoğan Kalesi'nin Ermenilere ait olduğu sanılmaktadır. Bu kale daha ziyade bir kule halindedir.[62] Kalenin duvarları yıkılmış ve kayaklıklardan oluşan kesme yapısı ortaya çıkmıştır. Kesdoğan kalesinin karşısında ise Divriği kalesi vardır. Divriği Kalesi, ilçenin güneyinde kayalıklar üzerine yapılmış olup, güney cephesi Çaltı Çayı'nın oluşturduğu derin uçurumlardan oluşmuş bir vadi ile çevrilmiştir. Sarp ve kayalık bir zemin üzerine kurulan kale, diğer kalelerle benzer planda yapılmıştır. Divriği Kalesi iç ve dış kalelerden olmak üzere iki kısımdan yapılmıştır. 592 yılında iç, 640 yılında dış kalenin yapımı tamamlanmıştır[63] Divriği Kalesi'nden güney tarafında bulunan derin uçurumdan aşağıya uzun taş bir merdivenle inilmektedir (Fotoğraf 3.25).

---

[62] BAŞEL, M. F., 1934, a.g.e., s. 41.
[63] BAŞEL, M .F., 1934, a.g.e., s. 46.

FOTOĞRAF 3.25: Divriği Kalesi'nden görünüm.

Kalenin, Çaltı Çayı'na bakan bu kesiminde kayalıklar içinde mevcut doğal bir mağaraya girilmekte ve bu mağaranın kapısı kale içerisine çıkmaktadır. Mağara 100 m.lik uzunluğa ve 25 m.ye kadar da genişliğe sahiptir. Araştırma sahasında bu kaleler dışında Palha'da, Olukman'da, Gökçebel'de ve Mursal'da kaleler bulunmaktadır. Bu yerleşim birimlerindeki kalelerde sadece kayalık yüzeyler ortada kalmıştır.

Coğrafî konumu bakımından İç Anadolu ile Doğu Anadolu Bölgeleri'nin eşiğinde kurulmuş olan Divriği'nin, ekonomik, ticarî, kültürel ilişkiler ve ulaşım kolaylığı nedeni ile Güney Doğu Anadolu'ya dönük oluşu şehrin sivil mimarîsini geniş ölçüde etkilemiştir. Şehrin çekirdeği surlarla çevrili kalenin içindedir. Bu çekirdek XI. ve XII. yüzyıllarda Mengücekoğulları döneminde oluşmuştur.[64]

Türk hakimiyetinin Anadolu'ya yayılması ve kuvvetli duruma gelmesi sonucu evler kalenin eteklerine doğru yayılmaya başlamıştır. Ulu Cami ve Şifahane, türbeler, hamam, bedesten buralarda inşa edilmiştir. Bu dönem sonlarına doğru dağınık düzende bağ evleri teşekkül etmeye başlamıştır. Mengücek hakimiyetinin sonlarına doğru bu dağınıklık devam ederek evler daha çok bir mescit veya zaviye etrafında kümelenmiştir. Memlukluların hakimiyeti sırasında ise güneye doğru genişleyen şehir, Osmanlı İmparatorluğu'nun hakimiyeti altına girildiğinde bağlık, bahçelik ve düzlük alana, yani güneybatı yönüne doğru yayılmaya başlamıştır.

---

[64] DENİZLİ, H., (Tarihsiz), a.g.e., s. 167.

Mengücek ve Memluklu dönemlerinde inşa edilen evler günümüze kadar ulaşamamıştır. Hatta Osmanlı döneminde yapılan evler, ancak XIX. yüzyıl ortalarına kadar kendilerini korumuştur. Daha sonraki yıllarda yapılan evlerden örnekler ancak günümüze ulaşabilmiştir. Mevcut evler de bakımsızlık nedeni ile gün geçtikçe harap olmuş ve bazıları yıkılacak duruma gelmiştir. Mengücekoğulları'nın imar faaliyetleriyle birlikte sanatı çok seven ve savaştan uzak kalan idarecileri bu küçük ilçeyi güzel bir Türk - İslam şehri olarak kalkındırmışlardır. Ustalar sanatlarına bağlılıkları ile yozlaşmayan sanat ahlakı içinde eski bağlılıklarını sürdürmüşler, birçok özellikleri ile eski yıllara ait konaklar inşa etmişlerdir. Bu gün ayakta kalan eski Divriği evlerinde bu özellikleri görebilme imkanı hala bulunmaktadır. Hatta günümüzde yapılan evler malzemesi, planı, değişik olsa da evin bir unsurunda eskiye bağlı kalmaya çalışılmaktadır.

Divriği evlerinde *hımış* tekniği kullanılmıştır. Hımış, ahşap direk aralarının kerpiçle doldurulmasıdır. Bu gelenek hala uygulanmaktadır. Fakir evleri kerpiçle yığma tekniğinde inşa edilmiştir. Zengin evlerinde hımış tekniği kısmen kullanılmıştır. İnşasına kireç ve bol saman katılmıştır. Çamur içine kireç ve bol saman katılmıştır. Hımış tarzda bu kadar çok evin yapılmasında ağaca büyük ihtiyaç vardır. İncelediğimiz evlerde çok uzun ve büyük çapta ardıç, meşe ve çam keresteleri kullanıldığı gözlenmiştir. Bu ağaçlar, bugün mevcut olmayan ancak, eski evlerin yapıldığı dönemlerde çevrede büyük ormanların olduğunu ortaya koymaktadır.

XIII. yüzyıldan bu yana süre gelen yerli yapı gelenekleri, Anadolu Selçuklu sivil mimarîsinin özelliklerini yansıtmaktadır. Bahçeli evleriyle çok geniş bir alana yayılan şehir bu özelliğini günümüze kadar korumuştur. Yarı göçebe topluluklar, Arhasu, Diblehan, Kurdeşen, Alaybeyli ve benzeri kesimlerde köy yaşamına uygun tek katlı 1-2 odalı evlerde oturuluyordu. Evlerin çoğu düz damlı ve kerpiç binalardır. Divriği'de konak ve saray ismi verilen ayan ve eşrafa ait evler az değildir. Bu konaklar 3 ya da 4 katlı olup, taban taş, üst taraflar ağaçtan oluşmaktadır. Duvarlar 2-3 metreden alçakta yapılmamıştır. Konaklardaki odalar çok büyüktür. Odaların içi estetik açıdan göze hitap etmektedir. Tavanlarda ağaç oymalar görülmektedir. Şehirdeki evlerde görülen bu estetik yapı köy evlerinin tarzını olumlu yönde etkilemiştir. Bazı köyler iki veya üç katlı inşa edilmiştir (Fotoğraf 3.26).

FOTOĞRAF 3.26: Tuğut Köyü'ndeki aile konutlarından bir görünüm.

Divriği mimarîsinin belirlenmesinde etkili olan Ahlatlı mimarlar farklı yapıların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu yapıtların başlıcaları Deliosmanağa Evi, Ayan Ağa Konağı Evi, Karslıoğlu Evi, Hafisoğlu Ebubekir Evi, Dizdar Zade Eyyüp Efendi Evi, Abdullah Refik Durdu Evi, Kalıpsız Evi Paşa Konağı, Çalapverdi Zade Evi, Tevruzlüoğulları Evi, Aristak Zade Evi'dir. Bunlardan Dizdar Zade Eyyüp Efendi Evi bütün çizgileri ile geçiş devrini temsil eder. Daha önce yapılan evlerin geleneğe uygun planlarından ayrılmakla birlikte, mimarî ve inşaat birçok hususiyetlerde geleneklere bağlılık gösterir.[65] Abdullah Paşa Konağı ise XX. yy. başında ,inşa edilen meskenlerin en ünlüsü, halk arasında en tanınmış olanıdır. Bu konağın özellikleri olarak tulumba aracılığı ile üst kata kadar su çıkarılması, ilk özel banyo bölümünün ilavesi, pencereler için İstanbul işi perdeler getirtilmesi çoğu odalarda bilhassa oturma odasında sedir düzeninden vazgeçilerek koltuk kanepe benzeri taşınır mobilyanın görülmesidir.[66] Konak hâlen kendini korumaktadır. Tevruzlüoğulları diye anılan tüccar ailesinin muhtelif evleri ise ikinci katının üstünde ise üçgen bir planla yükselen bağdadi tarzında alınlı, saçaklı *yıldız köşkü* olarak adlandırılan bir kısım bulunmaktadır (Fotoğraf 3.27).

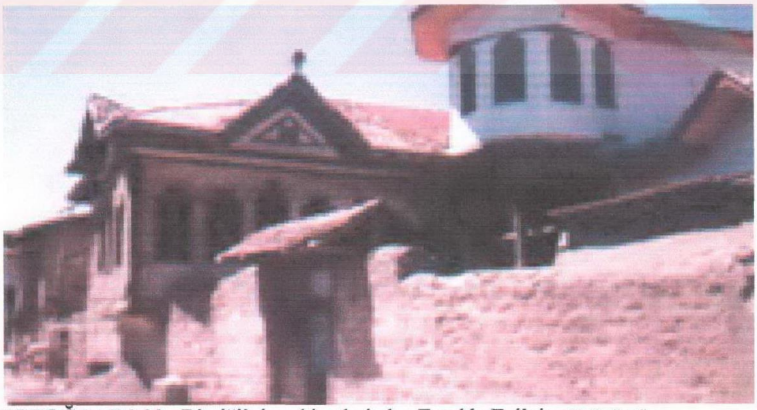
---

[65] SAKAOĞLU, N.,1978, a.g.e., s. 99.
[66] SAKAOĞLU, N.,1978, a.g.e., ss. 104-105.

FOTOĞRAF 3.27: Tevruzlüoğulları Evi'nin görünümü.

Kısaca temas ettiğimiz bu evlerin dışında, Mayatgil Evi, Maarif-Zade Mehmed Ağa Evi, Muradoğlu Evleri, Araphasan Evi, Kayaoğlu Evi, Kamberabdalh Evi, Haşkeli Evi ve Güresinlizade Evi, bunun gibi daha birçok eski ev bulunmaktadır ki, bunların ortak ve orijinal birtakım özellikleri söz konusudur.[67] Bu evlerden kullanılan toprak özelliği bakımından farklılık gösteren Erçoklu evi kırmızı topraktan inşa edilmiştir. Evlerin genel özellikleri arasında dışa doğru çıkış gösteren balkon yapısı dikkat çekmektedir. Bu tarz evlere estetik bir görünüm getirmiştir (Fotoğraf 3.28).

FOTOĞRAF 3.28: Divriği'nin eski evlerinden Erçoklu Evi'nin görünümü.

[67] SAKAOĞLU, N.,1978, a.g.e., s. 132.

Özetle ifade edilecek olursa, Divriği şehrinde veya köylerinde bulunan ve *Divriği Evleri* adıyla geçen bu yapıların restore edilmesi ve turizm faaliyetleri içinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Belirlenen birkaç konakta restorasyon çalışmaları devam etse de bu yetersizdir.

Divriği ilçesinde çok sayıda camii ve bir şifahane bulunmaktadır. Bu camiiler içinde en bilineni Ahmet Şah ve karısı Turan Melek tarafından yaptırılan Divriği Ulu camisi ve Şifahanesidir. Bu yapı, Anadolu'da Selçuklu devletinin en önemli eserlerinden biridir. Anadolu'da XIII-XV. yüzyıllarda, Türklerin egemen olduğu bütün bölgelerde eşine rastlanmayan böyle bir plastik sanat olgusunun en güzel örneği olan Divriği Ulu camisi, bugün Divriği'nin tanınmasında etkili olmuştur.[68]

Ulu Camii, Ahmet Şah Cami olarak ta bilinmektedir. Bu cami 626 tarihinde yapılmıştır. Günümüzde şehrin merkezinin doğusunda eğimli bir yol üzerinde bulunan camiinin etrafında toplu Mahallere rastlamak mümkün değildir. Eskiden şehrin merkezi olarak kabul edilen Ulu Cami çevresinde su kıtlığının yaşanması ve yakın çevresinin sit alanı olarak belirlenmesi nedeniyle evler şehrin güneyine doğru kaymıştır (Fotoğraf 3.29).

FOTOĞRAF 3.29: Ulu Cami'den bir görünüm (Y.Güldalı).

[68] KUBAN, D., 1999, a.g.e., s. 13.

Divriği Ulu Camii UNESCO tarafından koruma altına alınmış dünyanın nadir eserlerinden birini teşkil etmektedir. Cami duvarları, döşemeleri ve üstü genellikle taştır. Sütunları üzerinde ortası delinerek içine bırakıldığı düşüncesini veren güller vardır. Kapının kitabesi kemerlerin altındadır. Cami 16 sütün üzerine kurulu 20 kemer üzerine inşaa edilmiştir. Geçmişte bu yapının korunumu sağlanamamıştır.

Ulu Camii çeşitli devirlerde sürekli tamir edilmiş ve bugünkü konumuna getirilmiştir. Sütunlar ve kemerler Kanuni Sultan Süleyman tarafından tamir ettirilmiştir Ulu Camii koruma altına alınıncaya kadar Divriği halkının kıymetli eşya ve mallarını koyduğu bir kasa yeriydi. Cami kebir Mahallesi'ndeki halk, bağ evlerine giderken küp ve sandıklarını camiye bırakırlardı.[69] Ulu Camii de kıymetli 40 halı mevcuttur. Bu halılar belli dönemlerde Divriği'ye hakim olan yöneticiler tarafından hediye edilmiştir.

Kalecami ise 576 yılında, Mengücekliler tarafından yapılan ilk cami olup, Türk yapılaşma sürecinden günümüze ulaşan en eski yapılardandır.[70] Kalenin en yüksek yerine yapılmıştır. Doğu kenarı kale kenarı tarafında olup, Çaltı Vadisine bakmaktadır. Altı direk üzerine inşası yapılan bir kubbe şeklinde olan camide üç pencere duvarı bulunmaktadır.[71] Diğer cami planlarından farklı özellikte olan Kalecami, dikdörtgen bir plan üzerine inşa edilmiştir. Camiinin kapısı ilk Anadolu taç kapısı sayılmaktadır. Sonraki dönemlerde Selçuklu taç kapılarında görülen mukarnaslı kapılara karşın, dikdörtgen çerçeveli, tuğla ile örülmüş Anadolu'daki ilk ve tek örnektir[72]

Belirtilenlerin dışında Cedid Paşa Cami, Toz Kaldıran Cami vardır. Cedid Paşa Cami, aynı adla anılan mahallede yer almaktadır. Toz Kaldıran Camii ise Ulu Cami'ye çıkan yolun sağında bulunmaktadır. Dikdörtgen planlı, kırma çatılı, üzeri oluklu kiremit kaplı, kuzeydoğu yönünde camiye bitişik ahşap minareli bir camidir. Dikdörtgen çerçeveli basık bir kapıdan içeri girilmektedir. Bundan başka ilçede 1844 yılında yapılan Gökçe Camii, Abu Çimen (1840 yılı) ve Zeliha Hatun (1869) camileri bulunmaktadır. Hacı Osman Mescidi, Kemankeş Camii, Süleyman Ağa, Tavukçu, Güllübağ ve Kayıtbağ camilerinin yapılış tarihleri tam olarak bilinmemektedir.[73]

---

[69] BAŞEL, M. F., 1934, a.g.e., , s. 41.
[70] DENİZLİ, H., (Tarihsiz), a.g.e., ss. 228.
[71] BAŞEL, M. F., 1934, a.g.e., s. 46.
[72] DENİZLİ, H., (Tarihsiz), a.g.e., s. 229.
[73] Kutlu Özen'nin, İnançlar üzerine yaptığı çalışma notlarından alınmıştır.

Divriği Ulu Cami ile bitişik durumda bulunan Şifahane'yi ise Erzincanlı Fahrettin Behrem Şahin'in kızı Melike Turan yaptırmıştır. Bu eser 626 yılında hastahane olarak yapılmış ve günümüze kadar kendini korumuştur. Bu binanın taş oymaları Ahlat'tan gelen taş oymacılarına aittir. Kapının üzerinde pencere tarzında bir açıklık ve bunun ortasında düzenli olarak dönen işlemeli taştan bir ibre görülmektedir. Günümüzde bu ibre dönme özelliğini kaybetmiştir.

Günümüzde Ulu Camii gibi koruma altında olan Şifahanenin yapısında bozulmalar söz konusudur. Şifanenin çatı kısmı toprak örtü ile kaplı durumdaydı. Bu örtü kaldırılarak yerine kurşundan dökme çatı yerleştirildi. Bu nedenle şifahanenin mevcut sütunları bu yükü taşıyamadığından binanın yapısında bozulmalar meydana geldi (Fotoğraf 3.30).

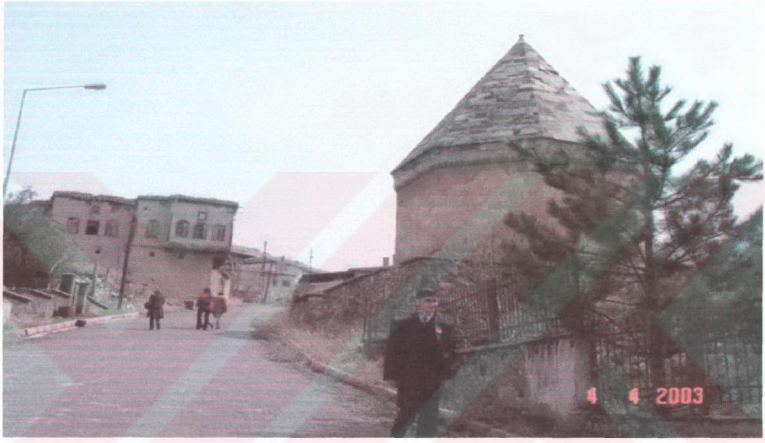
FOTOĞRAF 3.30: Ulu Camii ve Divriği Melike Sultan Şifahanesi'nin görünümü.

İnanç yapısı açısından farklı kültürleri içinde barındıran Divriği'de çok sayıda türbe bulunmaktadır. Bunlardan biri olan Şahin Şah Türbesi, Anadolu kümbetlerinin bilinen en eski yapılmış olanıdır.[74] Kale ile çarşı arasında yer alan Şemibezirgân Mahallesi'nde yer alan bu türbe Mengücekoğlu hükümdarı Şahin Şah tarafından yaptırılmıştır. Yine 592 tarihinde yaptırıldığı kapıdaki kitabede görülen türbenin bir

[74] ÖZEN, K., 1997, "Divriği Evliyaları" adlı kitabın çalışma notlarından alınmıştır.

kısmı günümüzde yıkılmıştır.[75] Diğer bir türbe olan Hacip Kemerettin Türbesi, şehrin merkezinden Ulu Cami'ye giden yolun sağındaki mezarlıklar içerisinde bulunmaktadır. Bu türbe 528 tarihinde yaptırılmıştır (Fotoğraf 3.31).

Türbe günümüze yıkılmadan gelebilmiştir. Nurettin Salih Türbesi ise, 638 tarihinde Divriği'nin Kemanşah Mahallesi'nde yapılan türbe içerisinde ölünün konulması için yapılmış olan bir mahsenden ibarettir[76]

FOTOĞRAF 3.31: Hacip Kemerettin Türbesi'nin görünümü.

Divriği'de farklı isimlerde belli ekonomik yapıları temsil eden kişilerin de türbeleri bulunmaktadır. Bunların bir bölümü Ahî türbeleridir. Ahilik, XIII. yüzyılın ilk yarısından, XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar Anadolu'da, Balkanlarda ve Kırımda yaşamış olan Türk halkının sanat ve meslek alanında yetişmelerini, ahlaki yönden gelişmelerini sağlayan bir kuruluşun, bir birliğin adıdır.[77]

Kayıtbay Türbesi, halk arasında Kantepe olarak bilinmektedir. Bu türbe Divriği'nin İmamoğlu Mahallesi'ndeki cami içerisindedir. Kabirler daha önce cami dışında iken, 1320 (1904) yılında yapılan genişletme sırasında cami içine alınmıştır. Yine Tarihsiz Anonim Türbe, şehrin merkezine yakın bir yerde bulunmakta ve bugün Divriği Belediyesi tarafından ek bina olarak kullanılmaktadır.

---

[75] SAKAOĞLU, N.,1957, Türk Anadolu'da Mengücekoğulları, Milliyet Yayınları, ANKARA, s. 131.
[76] ÖZEN, K., 1997, "Divriği Evliyaları" kitabın çalışma notlarından alınmıştır.
[77] ÖZEN, K., 1997, a.g.e., s.157.

Hoca Mercan Türbesi, Mercantepe yokuşundadır. Çolakoğlu Süleyman evi ile Nuri Ünsal evinin arka kısmındaki arsa üzerindedir. Sinaniye Hatun Türbesi ise Kalealtı mahallesinde olup, bir türbe kalıntısından ibarettir. Mengücekler döneminden kaldığı sanılan bu türbe yıkılmıştır (Fotoğraf 3.32).

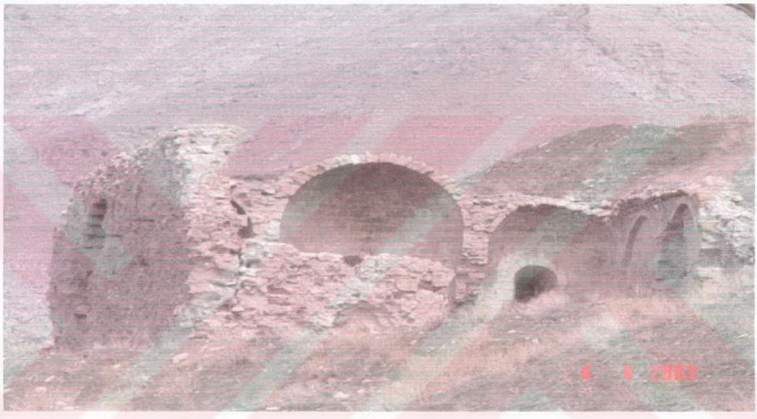
FOTOĞRAF 3.32: Sinaniye Hatun Türbesi'nden bir görünüm.

Saraç'ın Türbesi (Tek Mezar), adak yeri değildir. Dadıkgiller'e ait aile mezarlığıdır. Kamereddin Türbesi'ne yakın bir yerdedir. Sebze halinin arka tarafındadır. Türbede sembolik bir mezar vardır. Asıl mezar, Selçuklu kümbetlerinde olduğu gibi alt taraftadır[78] (Fotoğraf 127). Bunların dışında Gedikbaşı, Ömerli, Can Baba, Pir Ziyaret, Saçlı Baba, Gani Baba, Duruköy ve Akça Baba türbeleri bulunmaktadır.

İnanç ve geleneklere bağlı olarak insanlar bu türbelerde adak adamaktadır. Türbelere ziyaretler ilçe dışından gelen nüfusa bağlı olarak yaz mevsiminde artmaktadır. Çamlık köyünde geleneksel hale gelen anma törenleri yapılmaktadır. Bir araya gelen topluluklar bu törenlerde tanışma imkanı bulmaktadır. Türbelere ziyaretlerin nedeni duaların ve isteklerin büyük zatlar aracılığıyla kabul edilmesidir. Divriği'deki türbelerin mutlaka bakıma ihtiyaçları bulunmaktadır. Mevcut türbelerin büyük bir kısmı tahrip olmuştur.

[78] ÖZEN, K., 1997, a.g.e., s. 171.

Divriği ilçesinde farklı inançlarda birçok nüfus yaşamıştır. Bu nedenle geçmişte burada yaşayan toplumlar kendi inanç sistemlerine uygun ibadethâneler yapmışlardır. Bunlardan biri olan Yukarı Kilise, Divriği Kalesi'nin batı yönündeki yamaç üzerine yapılmıştır. Yukarı Kilisenin altında, duvarları ve üst örtüsü büyük ölçüde yıkılan Aşağı Kilise bulunmaktadır (Fotoğraf 3.33). Bunun dışında yörede Kayaburun, Karayakup, Güneyevler, Uzunkaya kiliseleri sahada vardır.[79] Yine Maltepe kuzeyinde kiliselerin bulunduğu alana ise Carolise harabeleri denmektedir. Buradaki eserler yöre halkı tarafından dahi çoğunlukla bilinmemektedir.

FOTOĞRAF 3.33: Divriği Kalesi'nin aşağısındaki Yukarı Kilise'nin görünümü.

Han ve kervansaraylar Anadolu ticaret hayatını şekillendiren önemli unsurlardır. Hanlar, kervanları ve yolcuları belli bir ücret karşılığında barındırırken, devlet büyükleri ve zengin hayır sahipleri tarafından hizmete açılan kervansaraylar ise içinde kalan yolcuları üç gün süre ile ücretsiz olarak barındırırlardı.[80]

Selçuklular döneminde han ve kervansarayların yapıldığı eski bir yerleşim yeri olan Divriği'de IV.Murat tarafından geliştirilen Baharat Yolu bulunmaktaydı. Bu yollar üzerinde insanlar ve yük hayvanlarının dinlenmesi ve ihtiyaçlarını gidermesi amacıyla çok sayıda han ve kervansaray yapılmıştır. Bunlardan, Pamuk Han Demirdağ İstasyonu'nun yakınındadır. Duvarların büyük bir bölümü ayaktadır. Yine Sivas'ı

[79] BAŞEL, M F., 1934, a.g.e., ss. 48-49.
[80] DEMİR, M, 1996, a.g.e., s. 179.

Erzincan'a bağlayan yol güzergahı üzerinde Selçuklu dönemine ait çok sayıda kervansaray ve han bulunmaktadır. Bunlardan, Dipli Han, Günbahçe (Hazertek) Dumluca köyü arasında, Divriği'nin yaklaşık 12 km. batısındadır.

Mirçinge (Handere)Hanı ise, Handere köyündedir. Mengücekoğulları döneminde yapılmıştır. Sadece kapalı mekânlardan oluşmaktadır. Handere köyünün içinde küçük bir handır. 10 x 13 m. boyutundadır. Burma Han derecesinde ilgi çeken özelliklere sahip değilse de Mengücekoğlu Ahmet Şah'ın, Ulu Cami vakfiyesinde *Han-ı Mirçinge* diye adının geçmesi, yapının, daha XIII. yüzyıl başlarında mevcut olduğunu doğrulamaktadır.[81] Han, açık avlusuz tipte büyük ölçüde yıkıntıya uğramıştır. Bölgede özellikle kış ulaşıma büyük kolaylık sağlayan han, günümüzde hayvan barınağı olarak kullanılmaktadır (Fotoğraf 3.34).

FOTOĞRAF 3.34: Ağıl olarak kullanılan Mirçinge (Handere) Hanı'ndan bir görünüm.

Burma Han, Divriği'den Kemah'a giden ve ayrıca Kemah'ı, Arapkir'e bağlayan kervan yolları üzerindedir. Çaltı tren istasyonuna yaklaşık 3 km. uzaklıktadır. Kervansaray küçük bir tepenin üzerindedir. Tepenin kuzeyinden Çaltı Çayı geçmekte ve çayın üstünde yıkılmış bir taş köprünün ayakları bulunmaktadır.[82]

[81] SAKAOĞLU, N., 1957, a.g.e., s. 207.
[82] DENİZLİ, H., (Tarihsiz), a.g.e., s. 261.

Araştırma sahasındaki Çaltı Çayı ve kolları derin vadiler oluşturmuştur. Bu vadiler arasındaki yerleşimlerin birbiriyle olan ulaşımlarının sağlanması için çok sayıda köprü yapılmıştır. Bu köprülerin büyük bir kısmı bugün yıkılmış veya üzerine modern köprüler yapılmıştır. Yörede Handere, Kız Köprüsü, Beyköy ve Tuğut köylerinde yer alan köprüler başlıca bilinenleri oluşturmaktadır.

Handere (Mirçinge) Köprüsü, Palha Çayı üzerinde Selimoğlu kömür ocaklarına giden stabilize yolun 35 km.sinde ve Mirçinge Han'ın 1 km. kadar güneydoğusunda yer almaktadır. Mirçinge Hanı kadar eski olan köprünün malzemesinden anlaşıldığı kadarıyla, teknik bakımından XIII.yüzyılda Mengücekoğulları tarafından inşa edildiği sanılmaktadır. Bugüne kadar önemli bir onarım görmeden ayakta kalmıştır.[83] Köprünün alt kısımlarında güvenliğin sağlanması amacıyla gizli gözetleme bölmeleri yapılmıştır. Bu bölmelerin bir kısmı tahribata uğramıştır (Fotoğraf 3.35).

FOTOĞRAF 3.35: Mirçinge (Handere)Köprüsü'nün görünümü.

Pamuk Han'ın güneyindeki Kız Köprüsü günümüzde sağlam bir yapı olarak durmaktadır. Güney köyler ile Divriği arasında bağlantı sağlayan köprü Nıh Çayı üzerine yapılmıştır. Sevir'in güneyindeki Bereket Değirmeni Köprüsü üzerine modern bir köprü yapılmış ve eski köprünün doğal özelliği bozulmuştur. Taşkın veya sellerden

[83] DENİZLİ, H., (Tarihsiz), a.g.e., s. 269.

etkilenmemeleri için kavisli yapılan bu köprünün orta kesimi tahrip olmuştur. Üzerine yapılan modern demir köprünün uyguladığı basınç, eski köprünün tahribatını hızlandırmıştır (Fotoğraf 3.36).

FOTOĞRAF 3.36: Bereket Değirmeni Köprüsü'nün görünümü.

Fazıloğlu köprüsü, Tuğut köyünün dışında yan yana yapılmış iki köprüden ibarettir. Köprülerin başında bulunan simgelerden Selçuklu döneminde yapıldığı anlaşılmaktadır. Dinlenmek üzere yapılmış köprünün her iki tarafında oturma yerleri bulunmaktadır. Tek sıra büyük bazalt taşlarıyla döşenen kemerli köprünün ayak kısmı da aynı taşla örülerek yükseltilmiştir. İki köprünün yan yana yapılması ve dinlenme yerlerinin bırakılması çok yönlü kullanımlara hizmet verdiğinin bir ölçüsü olabilir. Bugün her iki köprü sağlam olup, yöre halkı tarafından kullanılmaktadır. Köprünün bulunduğu yol güzergahı taşlar ile döşenmiştir.

Bu köprülerden başka araştırma sahasında, Kesik Köprü (Ahi köyü altı, Nıh Çayı üzerinde), Nıh Çayı Köprüsü (Arapkir çıkışında), Hüngör Köprüsü, Köse Paşa Köprüsü, Cürek Köprüsü, Alundere ve Divriği'de kalenin kuzeyinde Çaltı Çayı köprüleri bulunmaktadır.

Araştırma sahasında Mengücekoğulları dönemine ait hamamlar bulunmaktadır. Aşağı hamam, iki bölümden oluşan soyunmalık yeri ile dört eyvan şemalı, dört halvet hücreden meydana gelmektedir. Acı Hamam, klasik bir planda yapılan hamamın, ön

cephe duvarlarının iç kısımları kesme tüfeği, diğer kısımları da moloz taşla, kubbeleri de tuğla ile inşa edilmiştir. Kubbelerin üçgenli köşe binginler, aydınlık fener ve gözlerinin kompozisyonu, kurnaların bir kısmı ve işlemeli ayna taşları orijinaldir. Büyük ve geniş bir kemerle birbirine bağlanan tonozlu ve kubbeli iki kısımdan ibaret soyunma yerinin ortasında, antik bir siyah havuz bulunmaktadır. Muhtelif tarihlerde çeşitli onarımlar geçirmiş olan hamamın içinde, kısmen dökülmüş bulunan sıvalardan başka bir harabiyet yoktur. Mevcut mimarı özelliklerine göre özenli bir işçilik ile yapılmış olan bu hamam XIII. yüzyıl sonu ile XIV. yüzyıl ortalarında inşa edilmiş olmalıdır. Bekir Çavuş Hamamı, Ulu Camiye çıkan yolun sağında harap durumdadır. Dört eyvan şemasının yan yana tekrarından oluşan bir çifte hamam olduğu anlaşılmaktadır. Büyük olasılıkla bu yapı da Mengücekoğullarınca yaptırılmıştır[84] (Fotoğraf 3.37).

FOTOĞRAF 3.37: İmamoğlu Mahallesi'ndeki tarihî hamamdan bir görünüm.

[84] DENİZLİ, H., (Tarihsiz), a.g.e., ss. 269-270.

3. 7. Araştırma Sahasının Temel Sorunları ve Çözüm Önerileri

3. 7. 1. Doğal Çevre Özellikleri İle İlgili Sorunlar

Araştırma konusunu oluşturan Divriği İlçesi, Yukarı Fırat Havzasının bir kolu olan, Çaltı Çayı vadisi içinde yer almaktadır. Doğu Anadolu ve İç Anadolu Bölgeleri arasında geçiş özelliği gösteren araştırma sahasında farklı jeolojik zamanlarda gelişmiş formasyonlar bulunmaktadır. Divriği'yi kuzey ve güneyden sıkıştıran antiklinal sistem arazinin kısa mesafelerde farklı özellikler kazanmasında etkili olmuştur. Saha kısa mesafelerde eğimin değiştiği, arazinin akarsular tarafından derince parçalanarak vadi sistemlerinin oluştuğu bir görünüme sahiptir. Bununla birlikte karasal iklim şartlarının görüldüğü Divriği'de kışın kar yağışı etkili olmaktadır.

Yerleşmelerin tahribatına neden olan birçok doğal afet vardır. GÖK'e göre bunlar içerisinde en çok rastlananı ise depremlerdir.[85] İkinci ve üçüncü derece deprem bölgesine giren Divriği'de 52 deprem meydana gelmiş, can kaybı olmamıştır. Divriği'de günümüze kadar meydana gelen en büyük depremin magnitüdü 4.5'dir. Bakımsız kötü durumda olan ve kullanılmayan bazı yapılarda tahribata neden olmuştur. Divriği ilçesinde bugüne kadar tespit edilen afet sayısı 232 kadardır. Meydana gelen bu afetler bölgenin genel yapısına uygun bir oluşum izlemiştir.

Divriği ilçesinde doğal çevre özelliklerinden kaynaklanan en önemli sorun kütle hareketleridir. Araştırma sahasında bu olayların oluşumunda jeolojik, jeomorfolojik, meteorolojik ve beşerî faktörler önemli rol oynamaktadır. Dantritik drenaj ağının geliştiği araştırma sahasında kil, marn, alçıtaşı ve jipsli formasyonlardan oluşan yapıların eğim boyunca hareket etmesiyle, heyelan olayları meydana gelmektedir. Divriği'de geniş alanlarda görülen heyelanlar yerleşmeleri olumsuz yönde etkilenmektedir. Akpelit köyü heyelân kütlesi üzerinde bulunan bir yerleşmedir. Kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan kütlenin etki alanı 6 km.^{2} olup, oluşum özelliğine göre eski ve yeni olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Eski kütlenin bulunduğu Akpelit köyünün güneyindeki Piramar Tepe üzerinde yeni heyelân oluşumları söz konusudur. Yerleşmenin kuzeyindeki Gebankaya Tepe'sinde gelişen yeni heyelân oluşumları muhtemelen Acı Dere'nin önünü tıkayarak ileride heyelân gölü

---

[85] GÖK, Y., 2001, *Erzurum- Kars Depremi'nden(1983) Sonra Yeri Değiştirilen Yerleşmeler*, Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı: 5, Çizgi Kitabevi, KONYA, s.147.

oluşturacaktır. Bu bölge bitki örtüsü açısından fakir olup, çıplak araziler geniş yer kaplamaktadır. Hareketli bir zemin üzerine kurulan Akpelit köyü, yavaş bir süreçte olmakla birlikte, kaymaya devam etmektedir. Zemindeki çökmeler nedeniyle konutların duvarlarında çatlaklar oluşmaktadır. Demirdağ köyünün 18 km. kuzeyinde yer alan heyelân kütlesi Neojen ve Üst Kretase dönemine ait unsurlar üzerinde oluşmuştur. Kuzeyden güneye doğru akan heyelânın etki alanı 1.5 km.²dir (Fotoğraf 3.38).

FOTOĞRAF 3.38: Demirdağ Köyü'nün kuzeyindeki heyelân bölgesinin oluşumunda demir madenindeki dinamit patlamaları etkili olmaktadır.

Kesme köyünün doğusunda hilal şeklinde bir görüntüye sahip olan heyelân kütlesinin etki alanı 1 km.²dir. Yeraltı su kaynaklarıyla zengin olan heyelânın çevresinde jeolojik birimleri kil ve kum oluşturmaktadır. Killi topraklar suyu bünyelerine alarak şişerler ve anakaya üzerinde aşağıya doğru kayarak heyelân olaylarının meydana gelmesine neden olurlar. Yamaçların eğimli olması ve topoğrafik uzanış bu tür kütle hareketlerinin oluşumunu hızlandırmaktadır. Kesme heyelân kütlesinin kuzey ucunda eski ve yeni iki heyelân gölü bulunmaktadır. Oluşumu Haliloğlu Gölü'nden daha eski olan Sülük Gölü'nün büyük bir kısmı bataklık özelliği kazanmıştır.

Bunların dışında üçüncü zamana ait araziler üzerinde gerçekleşen küçük ölçekli heyelân oluşumlarına rastlanılmaktadır. Eskibeyli ve Beldibi köylerinin güneyindeki yamaçlarda heyelânlar meydana gelmektedir. Beldibi Köyü heyelân olaylarına bağlı olarak yer değiştiren köylere güzel bir örnek teşkil etmektedir. Heyelânlar yollara, konutlara ve tarlalara önemli zararlar vermektedir.

Yine kil oranı yüksek alçıtaşının geniş yüzeylenmeler gösterdiği Sincan ve çevre köylerin güney yamaçlarında etkili olan heyelanlar çevreyi olumsuz etkilemektedir. Güneybatı – kuzeydoğu yönünde yayılış gösteren ofiyolitlerin üzerinde bitki örtüsü gelişemediğinden heyelan olayları meydana gelmektedir. Yamaç eğimlerinin kısa mesafelerde değiştiği bu kesimlerde yer alan ultrabazikler ve bunların üzerinde gelişen kil formasyonları bünyelerine su aldıklarında şişmekte ve yamaç dengesini bozarak heyelanın meydana gelmesine neden olmaktadır.

Kuzeyde; Beydağları, Delidağ, Çengellidağ ve Bozbel dağlarında karstik oluşumdan meydana gelen jeolojik yapıyı, klimatolojik unsurlar olumsuz yönde etkilemekte ve heyelan olayları meydana gelmektedir. Güneyde; Yama Dağı, Akdağ, Geyikli Dağları ve Sarıçiçek dağlarının güney yamaçlarında toprak kaymasına rastlanılmıştır. Divriği'nin doğusunda Göldağ'ın batı yamaçlarında eğimin fazlalığına bağlı olarak heyelan görülmektedir. Toprağın ana kaya üzerinde zor tutunduğu ve eğim değerlerinin yüksek olduğu güney köylerinden Duruköy ve Ortaköy' de ilkbahar mevsiminde yağışlar nedeniyle sürekli toprak kayması meydana gelmektedir. Bu köylerde zaman zaman hayvan barınakları da zarar görmektedir. Araştırma sahası içerisinde son 30 yılda 58 toprak kayması belirlenmiştir. Yerleşim merkezlerinden uzakta meydana gelmesi neticesinde can ve mal kaybı yaşanmamıştır.

Heyelanların, kaya düşmelerinin meydana gelmesinde dolaylı etkilere sahip olan bakı, bitki örtüsü gibi faktörler bu oluşumları engelleyici temel unsurlar olabilir. Eğimli bir arazide ana kaya üzerindeki toprağın korunması için yöreye uygun bitki örtüsünün tespiti gerekmektedir. Özellikle derin ve saçaklı kök sistemine sahip bitkiler bu alanlarda yaygınlaştırılmalıdır. Divriği'de heyelan olaylarının görüldüğü köylerde orman formasyonlarının tahrip edilmesiyle verimli sayılabilecek arazide yok olmaktadır. Ağaçlandırma çalışmaları için yöre halkı özendirilmeli ve bilinçlendirilmelidir. Heyelan, sel ve kaya düşmesinin yaşanabileceği köylerde kütle

hareketlerinin önlenmesi için, yol kenarlarına ve yamaçlara istinat duvarları yapılması sağlanmalıdır. Yine Sincan-Kangal karayolu üzerinde bulunan demir madenindeki dinamit patlamaları heyelân oluşturmakta ve ulaşım alanlarında tahribata yol açmaktadır. Şehrin gelişimin yönünün belirlenmesinde başlangıçta etkili olan Divriği maden yatakları, bugün şehri sınırlandıran önemli bir unsurdur.

Yukarıda genel olarak bahsedilen kütle hareketleri araştırma sahasında eğimin kısa mesafelerde değiştiği, killi toprak yapısının hakim olduğu alanlarda görülmektedir. Litolojik farklılığın zaten fazla olduğu yörede, akarsularında etkisiyle yamaç eğimlerinin dolayısıyla gravitasyonun artmış olması, sıcaklık değişmeleri, yağışlar, geçirgenlik, sızma, yüzeysel ve çizgisel akış şartlarına bağlı olarak; kaya düşmesi, toprak akması ve kütle hareketlerinin artmasına yol açmıştır.[86] Araştırma sahasının güneyindeki köylerde kütle hareketleri sık olmaktadır. Volkanik kayaçların geniş yer kapladığı sahada sıcaklık farklılaşmalarına bağlı olarak parçalanma meydana gelmekte, oluşan yamaç molozları aşağıya doğru akış göstermektedir.

Divriği ilçesinde önemli bir jeomorfolojik problem olan erozyon, aynı zamanda doğal bir çevre sorunudur. Toprağın bulunduğu yerden su veya rüzgârlarla harekete geçirilerek taşınması olayı olarak adlandırdığımız erozyon, toprak yüzeyindeki suyun akışı ve rüzgârın şiddeti ile etkisini artırmaktadır.[87] Yer şekillerinin bütün özellikleri araştırma sahası topraklarının fizikî ve beşerî karakterini dolaylı veya dolaysız olarak çok derin bir şekilde etkilemektedir. Kuvvetli eğimler, arazinin kullanma bakımından uygunluk derecesi, tarım topraklarının dağılışı, toprak aşınmasının ölçüsü gibi birçok önemli sonuçlara yol açmıştır.

Araştırma sahasında erozyonun oluşum şartlarını hazırlayan uygun koşullar bulunmaktadır. Yüksek dağlık alanlarla, litolojik yapı, kısa mesafelerde değişen eğim değerleri ve iklim şartları gibi doğal çevre faktörleriyle birlikte beşerî faktörlerde erozyonun oluşmasında etkili olmaktadır. Divriği'de dağlık ve tepelik alanlar erozyonun en fazla görüldüğü kesimlerdir. Özellikle güney kesimlerdeki dağlık alanlar üzerindeki toprak, sürekli oluşum halindedir. Bu olay bölgedeki erozyon olayının etki ölçüsünün bir delili olarak görülebilir. Danişment ve Mursal arasında yer alan dağlık alanlar

[86] YAZICI, H., 1995, *Kızıldağ (Sivas) Geçidi Çevresinde Coğrafî Gözlemler,* Türk Coğrafya Dergisi, Sayı: 30, Rebel Matbaacılık, İSTANBUL, s. 103.

[87] MATER, B.,1995, Toprak Oluşumu, Erozyon ve Korunması, İstanbul Üniversitesi Yayınları No:3465, Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü: 6, Çantay Yayınları, İSTANBUL, s. 133.

üzerindeki toprak örtüsü, su ve rüzgârlarla süpürülmüştür. Taşınan toprak örtüsünün bulunduğu yerde ana kaya yüzeye çıkmıştır. Kuzeyde Üst Kretase kalkerleri ve ofiyolitik serinin yayılım gösterdiği alanlarda oluşan ince toprak örtüsü dış kuvvetler tarafından taşınmaktadır. Maltepe köyünün yaklaşık 2 km. kuzeyinde eğim değerlerinin dik ve dike yakın olduğu topoğrafyada yer alan killi seri üzerinde meydana gelen sağanak yağışlar, oyuntuların meydana gelmesine neden olmuştur. İlkbahar ortalarında başlayan ve yaz mevsiminin başlarına kadar devam eden sağanak yağışlar, eğimli arazide süpürülmeyi hızlandırmaktadır. Özellikle karstik yapının hakim olduğu Sincan ve batısında yer alan dağlık alanlarda erozyon şiddetlidir. Yine karstik arazilerde toprak oluşumlarının sürekli meydana gelen aşınmadan dolayı tam horizonlaşmayı sağlayamadığı bilinmektedir. İnce katmanlı bu toprak yapısının korunması amacıyla tuzu çok seven ve kökleri saçaklı bitki örtüsünün geliştirilmesi son derece önemlidir.

Sahada erozyonun en az görüldüğü kesim ise, eğimin çok az olduğu yada hiç olmadığı havza tabanıdır. Rüzgârlar vasıtasıyla taşınan topraklar bitki örtülerinin engel oluşturduğu yerde kalırlar. Havza içerisinde yer alan ova tabanı, tarım arazilerine ve yerleşim alanlarına ayrılmıştır. Tarım arazileri dışında kalan sahanın bitki örtüsünü stepler oluşturmaktadır.

Bilindiği üzere ormanlar, erozyonu önleyici önemli faktörlerden biridir. Ormanlar, yağan yağmurun hızını keserek, toprağa sızmasını sağlar. Yüzeysel akışa geçen su miktarını azaltarak, erozyonun tahrip gücünü azaltır. Orman alanları açısından geçmişte zengin olan Divriği'de ağaçlar, yöre halkı tarafından yakıt olarak kullanılmıştır. Günümüzde dahi yörede yaşayan insanlar bu konuda bilinçsizce hareket etmekte, kaçak kesime yönelmekte ve ormanlık alanları ortadan kaldırarak tarla açmaktadır. Toprağın iyi korunması ve bozulmaması için gerekli olan toprak muhafazası konusunda yöre halkı tam olarak bilinçlendirilmemiştir. Tarım arazilerine uygulanan yanlış işleme yöntemleri erozyona yol açmaktadır. İç Anadolu Bölgesi'nde olduğu gibi sahada daha ziyade küçükbaş hayvancılık yapılır. Çayır–mera sahalarının erken otlatılmaya açılması, toprağın hayvanlar tarafından çiğnenmesi, keçi gibi dağlık araziye uyum sağlayan hayvanların ağaçların yaprak ve filizlerini yemesi ve yöre halkının geven gibi antropojen stepleri yakacak olarak kullanması nedeniyle erozyon şiddetlidir. Geçmişte keçi yetiştiriciliği önemli olan Diktaş köyünde meşe ormanları zarar görmeye başlayınca, köy halkı keçi beslemeyi bırakmak zorunda kalmıştır.

Erozyonun ortaya çıkardığı en önemli problemlerden biri de tarlalara vermiş olduğu zarardır. Tarım arazilerinde sel yarıntıları ve oluklar meydana getirerek tarlaların düzensiz parçalara ayrılmasına yol açmaktadır. Yüksek kesimlerden taşıdığı molozlarla tarım arazilerindeki verimliliği azaltmaktadır.

Araştırma sahasında erozyon önleme çalışmalarının çok yetersiz bir düzeyde olduğu gözlenmektedir. Divriği Orman İşletme Müdürlüğü'nün yapmış olduğu çalışmalar neticesinde yöre halkı ağaçlandırma konusunda bilinçlendirilmeye çalışılmaktadır. Eskibeyli, Danişment, Çakmakdüzü gibi bazı köylerde yapılan bu eğitim çalışmaları başarıya kavuşmuştur. Yöre halkı çevreyi ağaçlandırmaktadır. Ancak bu çalışmalar yeterli düzeyde değildir. Toprak erozyonunun önlenmesi için araştırma sahasındaki bütün yerleşim birimlerinin bilinçlendirilmesi ve bölge genelinde yoğun bir ağaçlandırmanın yapılması gerekmektedir. Divriği'de arazinin dağlık olması sebebiyle keçi yetiştirilmektedir. Bu hayvanlar gelişmekte olan ağaçların filizlerini yemekte ve büyümelerini engellemektedir. Yörede keçi sayısının azaltılması sağlanmalıdır. Bu konuda yapılan çalışmalar sonucunda keçi yetiştiriciliğinin önemli olduğu Diktaş köyünde ormanlara verdiği zarar anlaşılınca bırakılmıştır. Yine erozyonu önlemek amacıyla tarım topraklarının amaca uygun değerlendirilmesi, işlenmesi, sürülmesi, ekilmesi ve araziye uygun taraçalama tekniğinin yaygınlaştırılması gerekmektedir. Toprağın tutulmasında önemli rol oynayan çayır ve mera arazilerinin korunması, aşırı ve erken otlatmanın yapılmaması ve tarım arazilerinin azlığından dolayı mera arazilerinin tarım arazilerine dönüştürülmesinin önüne geçilmelidir.

Taşkın ve sel oluşumu sahadaki diğer bir doğal çevre sorunudur. Araştırma sahasında sağanak yağışlarla birlikte akarsu yatağının seviyesinin dar ve derin vadi sistemlerinde yükselmesine rağmen, taşkın olayları meydana gelmemektedir. Ancak bu vadilerin yer yer genişlediği kesimlerde taşkınlar oluşmaktadır. Özellikle Çaltı Çayı'na bağlı kuzey–güney yönünde bulunan birçok vadi mevcuttur. Bu vadilerde bulunan kısa boylu akarsuların sayısı fazladır. Sağanak yağışın olduğu dönemlerde dereler, ana akarsuya daha çabuk karışmakta ve bunların debiyi yükseltmektedir. Mart, Nisan ve Mayıs aylarında kar erimeleri ve yağışlara bağlı olarak, yüksek kesimlerdeki toprak ve kaya parçaları aşağı kesimlere taşınmaktadır. Taşınan bu malzemeler mevcut tarım arazilerini verimsiz hale getirmektedir (Fotoğraf 3.39).

FOTOĞRAF 3.39: Akarsularla getirilen malzemelerden bir görünüm.

Malzemenin aşağı kesimlere taşınmasını engellemek amacıyla, yamaçlara perde sisteminin getirilmesi gerekmektedir. Yine ağaçlandırma çalışmalarını yamaç eğimine uygun yaparak taşınan malzemenin önü kısmen engellenebilir. Çaltı Çayı ve kollarında meydana gelen taşkınlarla birlikte sel olaylarını engellemek, aynı zamanda bölgenin sulama ihtiyacını karşılamak amacıyla, regülatör ve göletler yapılmıştır. Nih Çayı yağışın çok olduğu ilkbahar aylarında getirdiği malzemeleri ovaya bırakmaktadır. Kar erimeleri ve yağışların arttığı dönemlerde Palanga Ovası'na taşkınlarla taşınan sular bataklık sahalar oluşturmaktadır. Bu sahaların verimli tarım arazilerine dönüştürülebilmesi için drenaj problemleri çözümlenmelidir.

İlkbahar aylarında kar erimeleri ve sağanak yağışlara bağlı olarak gelişen sel olayı özellikle vadi önlerinde ve yamaçlarda kurulmuş olan yerleşmeleri tehdit etmektedir. Araştırma sahası içerisinde meydana gelen sel felaketi sonucunda şimdiye kadar beş ev yıkılmış olup, birçok ev hasara uğramıştır.Yamaçlarda ve Palanga Ovası'na doğru kurulmuş olan Divriği şehri, yüksek kesimlerden gelen sel sularının tehdidi altındadır. Araştırma sahasında 1969 yılında meydana gelen sel felaketinde birçok konut zarar görmüş ve hayvanlar telef olmuştur.

Araştırma sahasını kuzey ve güneyden eğimleri kısa mesafelerde değişen dağlık alanlar çevirmektedir. Bu alanlarda kışın yoğun kar yağışına bağlı olarak çığ olayları meydana gelmektedir. Can ve mal kaybının yaşanmaması için tedbirlerin önceden

alınması gerekmektedir. Yine aşırı kar yağışının yaşandığı Divriği'de 68 köy yolu kış mevsiminde kapalı kalmaktadır. Kara yollarının ulaşıma kapanmasına yol açan aşırı kar yağışı aynı zamanda birçok köyde telefon ve elektrik hatlarının çalışmasını da engellemektedir. Sağlık ocağının bulunmadığı köylerde yaşanan en önemli sosyal problem hastaların götürülememesi veya kızaklarla taşınmasıdır.

Doğu Anadolu ve İç Anadolu Bölgeleri arasında geçiş özelliği gösteren araştırma sahasında yarıkurak bölge iklimi görülmektedir. Divriği ilçesini kuzey ve güneyden çevreleyen dağlık alanlar, bu topoğrafyayı parçalayan ve derin vadi sistemi oluşturan Çaltı Çayı yörede farklı bir iklimi meydana getirmiştir. Araştırma sahasında görülen iklim fizikî, beşerî ve ekonomik faaliyetler ile insan üzerinde etkili olmaktadır. Kışın karın yerde uzun süre kalması sonucunda ortaya çıkan fizyolojik kuraklık ve ilkbaharda bitkilerin çiçeklenme döneminde görülen don olayları kış mevsiminde yaşanan problemlerin başında gelmektedir. Kış mevsiminde özellikle toprak altında kalan buğday gibi tahılların korunmasını sağlayan kar, bazı yıllar dışarıdan bölgeye gelen sıcak hava kütlelerinin etkisi altına girmekte ve mevcut karı eritmektedir. Toprak yüzeyine erken çıkan tahıllar nemin varlığına bağlı olarak çürümekte veya verimleri azalmaktadır.

Divriği'de karasal iklimin genel bir özelliği olarak yaşanan önemli bir sorun da, yaz aylarında etkili olan kuraklıktır. Haziran ayının ortalarında başlayan kuraklık, Ekim ayı sonuna kadar devam etmektedir. Araştırma sahasında kuraklığın neden olduğu en önemli sorun, tarımda su yetmezliğidir. Kışın ve ilkbaharda meydana gelen yağışların depolanması ve sulama ihtiyacı hisseden tarım arazilerinde kullanılması gerekmektedir. Ancak, Çaltı Çayı geçtiği yerlerde derin vadi sistemleri oluşturduğu için, tarım sahalarını besleyecek konumda değildir. Araştırma sahasının güneyine yapılan ve Nih Çayı Havzası'nda gelişen tarım topraklarını ve Divriği Havzası'nı sulamayı amaçlayan Mursal Barajı önemli bir sulama ve enerji kaynağıdır. Kuraklık sorunu özellikle yaz mevsiminde ova tabanında daha çok hissedilmektedir. Araştırma sahasında tarım alanlarını etkileyen su probleminin çözümü için, yöredeki mevcut yeraltı sularının tespiti gerekmektedir. Yüzeye çıkan kaynaklardan ise, yöre halkı yararlanmaktadır.

Karasal iklim koşullarının Divriği ilçesi'nde uzun süre etkili olması başta sosyal yaşam olmak üzere, temelde hayvancılık ve ekip biçme faaliyetlerine dayanan

ekonomiyi de önemli ölçüde etkilemektedir. Yükseltinin arttığı kesimlerde karasallığın şiddetinin de artması, yetiştirilen tarım ürünlerinde farklılık meydana getirmekte, buğdayın yerini arpa almaktadır. Meyvelerin çiçek açtığı ilkbahar aylarında yaşanan don olayları meyve rekoltesinin düşmesine neden olmaktadır. Ancak güney bölgelerde özellikle vadi içerisinde kalan yerleşmelerde lokal iklimler yaşanmakta ve bu iklimin sonucu olarak bahçe ve bağ kültürü gelişme göstermektedir.

Araştırma sahasında yaşanan ve doğal çevre faktörleri içerisinde değerlendirilen bitki örtüsü ve yaban hayvan varlığına Divriği'de zarar verilmektedir. Doğal bitki örtüsü tamamen tahrip olan köy sayısı 10'dur. Usulsüz kaçak kesim ve toplama, tarım arazileri açma çalışmaları, sanayî tesislerinden kaynaklanan kirlilik, yakıt ihtiyacını karşılama ve aşırı otlatma gibi nedenlerden dolayı doğal bitki örtüsü tahrip olmuştur. Eskibeyli köyü orman arazisi tahrip edilerek tarla açılmıştır. Meşe formasyonları açısından zengin olan bölge, uzun yıllar Divriği'nin yakıt ihtiyacını karşılamıştır. 1933 yılında demiryolu yapımı sırasında bölge ormanları büyük ölçüde yok edilmiştir. Maden ocaklarının işletilmeye başlamasıyla ormanlar direk olarak kullanılmak üzere kesilmişlerdir. Tarım arazileri açısından verimli alanların az olduğu Divriği'de hayvancılık önem kazanmış, ancak yöre insanının ekonomik gelirinin düşük olması nedeniyle otlaklar aşırı kullanılmış ve doğal bitki örtüsünün yapısı bozulmuştur.

Yaban hayvan varlığı tahrip olan köy sayısı 21'dir. Doğal bitki örtüsünün tahribi, aşırı avlanma ve tarım ilaçlarının yanlış kullanımı sonucu birçok hayvan türü araştırma sahasını terk etmiş veya yok olmuştur. Köylerin bir kısmı geçimlerini sadece hayvancılıkla kazanmaktadır. Özellikle kış mevsiminde kurt, yaban domuzu ve tilki yiyecek ihtiyacını karşılamak amacıyla köylere gelmekte, küçükbaş ve kümes hayvanlarına zarar vermektedir. İlkbahar mevsimi sonlarında arıcılar ayıların saldırısına maruz kalmaktadır. Yine yeraltında yaşayan hayvanlar tarım arazilerinde kullanılan ilaçlarla yok olmaktadır. Araştırma sahasında son 30 yıl içerisinde meydana gelen orman yangınları ve kaçak kesimlere bağlı olarak arazi sürekli aşınmakta, saha bitki örtüsünü ve verimli toprağını kaybetmektedir. Bu felaketleri engellemek amacıyla ağaçlandırma çalışmalarına gereğinden çok daha fazla önem verilmelidir. Araştırma sahasının mevcut doğal bitki örtüsü belirlenmeli ve kaçak kesimler engellenmelidir. Yöre halkı bu konularda bilinçlendirilmelidir.

Netice itibariyle, araştırma sahası kısa mesafelerde eğimin değiştiği, arazinin akarsular tarafından derince parçalanarak vadi sistemlerinin oluştuğu bir görünüme sahiptir. Bununla birlikte karasal iklim şartlarının görüldüğü Divriği'de kışın kar yağışı etkili olmaktadır. Araştırma sahası içerisinde bugüne kadar tespit edilen afet sayısı 232 kadardır. Meydana gelen bu afetler bölgenin genel yapısına uygun bir oluşum izlemiştir. Toprağın ana kaya üzerinde zor tutunduğu ve eğim değerlerinin yüksek olduğu güney köylerinde ilkbahar mevsiminde sürekli toprak kayması meydana gelmektedir. Araştırma sahası içerisinde son 30 yılda 58 toprak kayması olmuştur. Yerleşim merkezlerinden uzakta meydana gelmesi neticesinde can ve mal kaybı yaşanmamıştır. Bu alanlarda kışın yoğun kar yağışına bağlı olarak çığ olayları meydana gelmektedir. Can ve mal kaybının yaşanmaması için yörede önceden tedbirlerin alınması gerekmektedir.

Yerleşim yerlerinin niteliği, nerede kurulduğuna dikkat edilmelidir. Divriği'de yerleşmelerin genel kuruluş alanlarına bakıldığında, 41 köyün dağlarda, 34 köyün etekte 26 köyün vadide ve 8 köyün ovada kurulduğu tespit edilmiştir. Yukarıda belirtilen doğal çevre sorunları köylerin konumlandığı yerlere göre değişmektedir. Araştırma sahasında yer alan vadi köyleri nehir kenarında kurulduğundan taşkınlara, sellere, 41 köyde dağlarda bulunduğundan kaya düşmeleri ve heyelanlara maruz kalabilir.

Divriği ilçesinde alt yapı sorunları bulunmaktadır. Çöp alanı olarak 3 km.lik bir alan belediye tarafından ayrılmıştır. Ayrıca, 8 kuru dere yatağına ve 7 akarsuya da sürekli olarak çöp bırakılmaktadır. Buna rağmen boş araziye ve evlerin yakınlarına çöp dökülmektedir. Çöplerin döküldüğü alanlarda belli bir süre sonra sorunlar yaşanmaya başlamıştır. Özellikle, Div - Han Demir İşletmeleri'nden çıkan malzemeler Çaltı Çayı'nı kirletmekte, akarsu içerisindeki doğal yaşamın yok olmasına neden olmaktadır. Çöplerin çevrede oluşturduğu başlıca problemler koku ve sineklerin varlığıdır. Toplu dokulu bir ilçe görünümünde olan Divriği'de hava ve gürültü kirliliği de görülmektedir.

3. 7. 2. Beşerî Çevre Özellikleri İle İlgili Sorunlar

Divriği ilçesinde nüfusla ilgili sorunların başında işsizlik, göç, eğitim ve sağlık gelmektedir. Nüfus artış hızının oldukça düşük olduğu sahada genel olarak nüfusun sürekli arttığı ülkemizle tezatlık oluşturmaktadır. Genç ve dinamik yapılı nüfus yöre dışına göç etmektedir. İlk nüfus sayımının yapıldığı 1927'de 25172 kişi olan toplam

nüfus, 2000 yılında 23313 kişiye düşmüştür. Araştırma sahasının nüfusu 1927-1997 yılları arasında geçen 70 yıllık süre içerisinde % 1,5 oranında artmıştır. Ancak bu artışı değerlendirirken 1965 öncesi ve1965 sonrası olarak iki devreye ayırmak gerekmektedir.

1965 yılına kadar kırsal nüfus şehir nüfusundan daha fazlaydı. Kırsal kesimde ekonomik anlamda artan problemler yoğun göç hareketinin en önemli nedeni olmuştur. 1960 yılında başlayan sanayîleşme ve şehir kültürü anlayışı ise, köyde herhangi bir geliri veya arazisi olmayan nüfusu göçe zorlamıştır. 1990 yılında ise bölgede hakim olan terör olayları nedeniyle çok sayıda köy terk edilmiştir. Göçe katılanlar ilçe merkezine veya büyük şehirlere yönelmiştir. 1992 1997 yılları arasında Divriği'de 68 köyde 1399 hane göç etmiştir.[65] Göç eden bu nüfusun büyük kısmı geri dönmemiştir. Yurt dışından kesin dönüş yapanların sayısı ise nüfusu etkileyemeyecek kadar azdır.

Halkın başlıca geçim kaynaklarını tarım, hayvancılık ve madencilik oluşturmaktadır. Son genel nüfus sayımı sonuçlarına göre Divriği'de 348 kişi işsiz bulunmaktadır. Yoğun olarak devam eden göç hareketini engellemek amacıyla, ilçede iş sahalarının oluşturulması gerekmektedir.Bu sorunu çözmek amacıyla, öncelikle bölgede istihdamı arttırıcı tedbirler sağlanmalıdır. Bu amaçla yörenin ekonomik potansiyeli dikkate alınarak, tarım, hayvancılık ve sanayî alanındaki gereksinimleri belirlenmelidir. Kuşkusuz daha önce yöreden göç eden yüksek sermaye sahipleri ile mutlaka işbirliğine gidilmelidir. Yine temel geçim kaynağını hayvancılığın oluşturduğu yüksek kesimlerde, hayvancılıkla uğraşan ailelerin ürünlerini değerlendirmelerine de imkân sağlanmalıdır. Başta kırsal yerleşmelerde olmak üzere, yöre dışına uzun süre devam eden yoğun göç hareketi sonucu, köylerin aktif ve genç nüfusu, özellikle çocuk nüfusu önemli ölçüde azalmıştır.

Divriği ilçesinde eğitim açısından problemler yaşamaktadır. Divriği nüfusu sürekli dışarıya göç etmektedir. Eğitim içerisindeki değerlere bakıldığında okuryazar oranının Divriği'de yüksek olduğu görülmektedir. 1970'li yıllarda eğitimi desteklemek amacıyla bağlı olduğu il merkeziyle birlikte ilk kez yatılı bölge okullarının açıldığı Divriği'de ilköğretimde öğrenci sayısının fazla olmasına rağmen, ortaöğretim okullarında öğrenci sayısının azalması dikkat çekicidir. İlköğretim çağında olup okula gitmeyen öğrenci sayısı 137 olup, bunun 63'ü kız, 74'ü ise erkek çocuklardır.

[65] DİE, 1997, SİVAS İli Köy Envanteri, s.157

İlköğretim okullarını bitirdikten sonra özellikle kız çocuklarının ortaöğretim okullarına devam etme oranı geleneksel yapılardan dolayı düşüktür. Evlenme çağına geldiği düşüncesiyle okula gönderilmeyen bu çocukların okula gönderilmesinin sağlanması veya yaygın eğitim kurumlarına gönderilmesi yönünde çalışmalar yapılmalıdır. Halk eğitim merkezlerinde meslekî eğitim branşlarının sayısı artmalı ve eğitimlerine devam edemeyen gençlerin meslek sahibi olması sağlanmalıdır. Ekonomik açıdan problem yaşayan ailelerde öğrenim çağındaki çocukların çalışmak zorunda kalması eğitim açısından bir problem oluşturmaktadır.

Eğitim açısından yaşanan diğer bir problem de köy nüfusları ekonomik nedenlerden dolayı sürekli azalmaktadır. Divriği'nin bütün köylerinde ilkokul olmasına rağmen, yeterli öğrencinin bulunmaması sonucu okullar kapatılmıştır. Nüfusu fazla olan köylerde ise, 1985 yılından sonra etkili olan terör faaliyetleri nedeniyle öğretmenler açısından güvenlik problemi yaşanmaya başlamıştır. Köylerdeki öğretmenler merkeze alınmış ve taşımalı eğitim sistemi uygulanmıştır. Güvenliğin tekrar sağlanması ile yöreden göç eden nüfusun bir kısmı geri dönmüştür. Ekonomik açıdan önemli gelir kaynakları olmayan bu köylerin birleştirilmesi gerekmektedir. Böylece öğretmenler eğitimi sadece öğrencilere değil, köylerde yaşayan insanlara da verebilir.

Araştırma sahasındaki el sanatları faaliyetlerini desteklemek amacıyla Kaymakamlık ve Halk Eğitim Merkezi'nin düzenlemiş olduğu çeşitli kurslar mevcuttur. Eski bir yerleşim merkezi olan Divriği'de el sanatları oldukça önemli bir uğraştı. 1931 yılında Divriği'de çul ve dokuma bezleri imali için tezgahlar bulunmaktaydı.[40] Özellikle bazı köylerde halk diliyle cecim denilen culfa dokumacılığı önem kazanmıştı. Cumhuriyetin ilk yıllarında Divriği'de dokunan halı, kilim ve culfalar Kayseri, Konya, Sivas, İstanbul, Samsun ve Ankara gibi büyük şehirlere satılırdı. Demiryollarının yapılmaya başlaması ve Div - Han Demir İşletmeleri'nin faaliyete geçmesiyle bu tezgahlar zamanla önemini kaybetmeye başlamıştır. Türkiye genelinde daha ucuz ve seri üretim yapan sentetik ürünlerin dokuma sanayîsinde etkin olması bu dokumacılığın yörede yapılmamasına neden olmuştur.

Sağlık hizmetleri açısından çevresine göre iyi durumda olan Divriği İlçesi özellikle çevre sağlığı ile ilgili birtakım sorunlar yaşanmaktadır. İlçe merkezleri de dahil

[40] TAHSİN, H., 1932, a.g.e., ss. 140-141.

olmak üzere, hemen her yerleşmede ailelerin çoğunluğu hayvancılıkla uğraşmaktadır. Konutların kenarlarına biriktirilen gübre yığınları kirlilik oluşturmaktadır. Bu kirlilik başta çocuklar olmak üzere halk sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir. Palanga Ovasında oluşan bataklık sahalar sivrisineklerin üremesine neden olmaktadır. Bu sorunları ortadan kaldırmak amacıyla, yerel yönetimler ve sağlık kuruluşlarının öncelikle halkı bilinçlendirerek, gerekli önlemleri alması gerekir. Ahırlar yerleşim merkezinin dışına taşınabilir. Kadın sağlığı ve korunması konusunda halkın bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Bu konuda ebe ve hemşirelere önemli görevler düşmektedir. Bu sorundan başka nüfus planlaması konusunda da ailelerin aydınlatılmasına yönelik çalışmaların başlatılması yöre nüfusunun sağlık sorunlarının çözümüne yardımcı olacaktır. Yörenin en büyük sağlık kuruluşu durumunda olan ve 1999 yılında hizmete açılan Divriği Devlet Hastanesi yöre halkının ihtiyaçlarını tam olarak karşılamamaktadır. Uzman doktor, personel ve araç-gereç ihtiyacı bulunmaktadır. Acil olan hastalar uzak olmasına rağmen Sivas iline ambulans veya taksilerle götürülmektedir. Ambulansı kullanacak şoför dahi bulunmamaktadır.

Divriği'de, hızlı sayılabilecek bir büyümeye bağlı olarak, birtakım sorunlar ortaya çıkmaktadır. Öncelikle ticaretin tek bir Cadde üzerinde yoğunlaşmış olması, başta dükkan ve arsa fiyatlarının tırmanmasına neden olmuştur. Şehrin kenar Mahallelerle olan bağlantısı asfalt ve stabilize yollarla sağlanmaktadır. Şehir içerisindeki Cadde ve Sokakların arzu edilen düzeyde olduğunu söylemek mümkün değildir. Nitekim yer yer kaldırım taşı döşenmiş olmakla birlikte, Sokaklar dar ve bakımsızdır. Eski bir başkent özelliği taşıması ve yerleşmenin tarihinin eski olması Sokak sistemindeki gelişimi olumsuz yönde etkilemiştir. İlk yerleşmenin kale ve çevresinde olması yerleşmelerin yamaçlara doğru gelişmesine neden olmuştur. Şehir içinde yolların bakımının yapılması ve yeni yolların genişletilmesi gerekmektedir. Kale ile Kalealtı mahalleleri arasında yol problemi olduğundan merdiven sistemi oluşturularak bağlantı sağlanmıştır.

3. 7. 3. Ekonomik Çevre Özellikleri İle İlgili Sorunlar

Divriği'nin ekonomik yapısı 1308 ile1890 arasında incelendiğinde birtakım değişimlerin olduğu görülmektedir. Büyük çoğunlukla tarımla geçinen halkın 9655 tarlası ekili durumdaydı. İlçenin 207 bağ, 680 bahçe, 85 çayır, 29 çiftlik ve 123 merası

bulunmaktaydı. Divriği'de 13374'ü Müslüman, 3988'i Hıristiyan olmak üzere bugünkü nüfusa yakın olarak 17362 kişi yaşamaktaydı. Bugün yapılmayan tütün yetiştiriciliği iklimin uygun şartlar taşıdığı birçok köyde yapılmaktaydı. Bugün tamamen ortadan kalkan dokumacılık bölge içerisinde önemli bir gelir kaynağıydı. Kaza içerisinde çok sayıda dokuma tezgahı bulunuyordu. Üretim yapan bu tezgahlarda dokunan ürünler dışarıya satılmaktaydı.[65]

Çayır – mera alanlarında yaşanan problemlerin başında, buralardan düzenli olarak yararlanılamaması gelmektedir. Kırsal yerleşmelerdeki insanlar mera alanlarının kullanımı, ıslahı ve amenajmanı hakkında yeterli bilgi düzeyine sahip değildir. Ayrıca 1990'lı yıllarda sahada hakim olan terör faaliyetlerine bağlı olarak hayvancılık yapılamadığından araştırma sahasındaki çayır mera alanları kullanılamaz hale gelmiştir.

İklim ve topoğrafya gibi doğal koşullar tarımsal faaliyet alanlarını daraltmakta ve çayır - mera arazilerini ise genişletmektedir. Divriği'de çok sayıda Mezraa yerleşmesi bulunmaktadır. Bunların büyük kısmı günümüzde boş olan geçici yerleşmelerdir. Çayır –mera alanlarında yaşanan diğer bir problem yöredeki keçi sayısının fazla olmasıdır. Çayır–mera alanların, aşırı otlatma ve otlatma zamanının dışında kullanılması mevcut verimi azaltmaktadır.

Mera arazilerinin mülkiyetinin devlete ait olmasına rağmen, kullanım hakkının köylere verilmesi neticesinde birçok problem ortaya çıkmaktadır. Köyler arasında mera alanları kullanımı açısından sınır problemleri yaşanmaktadır. Kırsal kesimde yaşayan halkın mera alanlarının doğru kullanımı hakkında yeterince bilgisi yoktur. Mera alanlarını erken ve aşırı otlatmayla sürekli tahrip edilmektedir. Mera alanlarının bozulmasında etkili olan sığ toprak ve dik yamaçlar da sahanın doğal dengesini değiştirerek erozyona neden olmakta, sellenme sonucu toprak kaybı ve heyelan olayları meydana gelmekte, doğal bitki örtüsünün yok olması gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır. Çayırlarda yaşanan diğer bir problem de özellikle nemlilik veya çoraklığın neden olduğu yem değeri olmayan çayır sazı, sinir otu gibi istilacı ve çabuk yayılma özelliğine sahip bitkilerin çayır mera arazilerinin yok olduğu yerlerde hızla yayılmasıdır. Bu nedenle kırsal kesimde yaşayan insanlara tarım ilçe müdürlüklerinin zaman zaman

---

[65] KARAMAN, F., 2001, Salname-i Vilayet-i Sivas (Sivas, Amasya, Tokat ve Karahisar-ı Şarki); (1308/1890), Acar Yayınları, İSTANBUL, s.104.

konferanslar düzenlemesi gerekmektedir. Kırsal kesimden uzaklaşan halkı tekrar hayvancılığa yönlendirmek ve çayır mera alanlarından maksimum verim alabilmeleri için, gerekli tedbirlere başvurmalı ve özendirme çalışmaları yapılmalıdır. Çayır mera alanlarının kullanımı sırasında doğal vejetasyonun korunmasına dikkat edilmeli ve tahrip olan yerlerde doğal vejetasyonun yanında ağaç dikimine önem verilmelidir.

Sonuç olarak Divriği arazisi tarım alanları açısından yeterli düzeyde değildir. Bu nedenle hayvancılık faaliyeti araştırma sahasında özendirilmeli ve devlet tarafından desteklenmelidir. Çayır- mera alanları ile hayvancılık arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Bölgedeki hayvancılık faaliyetlerini geliştirmek için de çayır mera alanlarının korunması, mevcut problemlerin çözümlenmesi ve kırsal kesimde meraların kullanımı ile ilgili sorumluluk alan insanların bu konuda denetleme yapması gerekmektedir. Erken ve aşırı otlatma yapılmamalı ve keçi sayısı azaltılmalıdır.

Sanayîde ve insanın günlük yaşantısında önemli yeri bulunan demir, Türkiye'nin türlü yerlerinde zengin damarlar ve yataklar halinde bulunmaktadır. Türkler çok eskiden beri demirden faydalanmış, demircilik alanında üstün seviyelere ulaşmışlardır. Divriği'de manyetit oluşumlu ve iyi cins demir rezervinin 40 milyon ton olduğu tahmin edilmektedir.

Cumhuriyet devrinde demir madenlerimizden faydalanmak ve bu madene dayalı endüstriyi kurmak yönünde çabalar olmuştur. Divriği'de 1955 yılında Türkiye Demir ve Çelik İşletmeleri adını alan kuruluşa Divriği Demir İşletmeleri Madenleri de bağlanmıştır. Karabük İşletmeleri'nin 1957'de başlayan talebi için, Divriği'deki üretim değeri üç katına çıkarılmış, yeni yüksek fırınlar eklenmiştir. Bu işletmelere gerekli olan demir ihtiyacını karşılamak amacıyla Divriği demir üretimi yılda 12000000 tona yükseltilmiştir.

3. 8. Sonuç

Divriği ilçesi, Doğu Anadolu ve İç Anadolu bölgeleri arasında geçiş özelliği gösteren önemli bir yerleşmedir. Stratejik açıdan incelendiğinde, büyük şehirlere uzak olmasına rağmen, tarih içinde her zaman önemli bir konumda yer almıştır. Bu konumun önemi zaman zaman azalmıştır. Mengücekoğullarının başkentliğini yaptığı dönemde önemli bir kültür merkezi olan Divriği Osmanlı Devleti döneminde bu önemini kaybetmiştir. İlçenin tekrar gelişim süreci Cumhuriyet Dönemi ile başlamıştır. Ancak bu durum çok uzun sürmemiştir. Modern sanayi tesislerinin kurulmaması, ulaşımın gelişmemesi, geçim sıkıntısı yaşayan halkın göç etmesine neden olmuştur. Nitekim, 1927'de 25172 olan nüfus, 2000 yılında 23313' e kadar azalmıştır.

Araştırma sahası Çaltı Çayı Havzası içinde yer almaktadır. Yüzölçümü yaklaşık 2782 km.² olan sahasının morfolojik ünitelerini dağlar, vadiler, tepelik alanlar, aşınım yüzeyleri, sırtlar ve dar bir ova tabanı meydana getirmektedir. Divriği ve çevresinde görülen yer şekillerinin meydana gelmesinde Alpin hareketler etkili olmuş, kıvrılma ve kırılma olayları meydana gelmiştir. Araştırma sahasının jeolojik birimlerini Paleozoik, Mezozoik, Tersiyer, Kuvaterner yaşlı kayaçlar ve geniş alanlara yayılan volkanik intrüzifler oluşturmaktadır. Paleozoikten günümüze kadar olan jeolojik zaman içinde strüktüral yapı şekillenmiştir.

Aşağı ve Orta Çaltı Çayı Havzasının büyük bir bölümünü kapsayan ilçenin en önemli drenaj ağını da Çaltı Çayı meydana getirmektedir. Kaynağını sahanın dışından alan bu çay, genellikle batı-doğu uzanımlı olup, kuzey-güney yönünde bir akışa sahiptir. Birçok tali dere ve çay ile birleşmektedir. Uzunluğu 180 km. olan Çaltı Çayı, doğuda Fırat Nehri'ne dökülmektedir.

Araştırma sahası, yükseltisi yaklaşık 1050 m. olan Palanga Ovası tabanından, çevreye doğru gidildikçe aşınım yüzeyleri, vadiler ve dağlık alanlara doğru kademeli bir geçiş üzerindedir. Dağlık alanların kısa mesafelerde yükseltisi artmakta ve eğim değerleri değişmektedir. Bu nedenle düz ve düze yakın üniteler ile çevrede yer alan yüksek dağlık üniteler arasında kalan morfolojik birimler çeşitlilik göstermektedir.

Coğrafi konumu göz önüne alındığında, İç Anadolu Bölgesi ile Doğu Anadolu Bölgesi arasında sınır oluşturan araştırma sahasında her iki bölgenin iklim özelliklerini de yansıtan geçiş karakterli bir iklim tipi hakimdir. İklim tipi yarı kurak- az nemli bir

karakter göstermekte, kışlar uzun ve soğuk, yaz mevsimi ise kısa ve sıcak geçmektedir. Divriği meteoroloji istasyonunun 39 yıllık (1962-2001) ölçümlerine göre yörede yıllık sıcaklık ortalaması 11.2 °C'dir. Sıcaklık değerleri Temmuz ayında 24 °C'ye yükselmekte ve Ocak ayında ise – 2,5 °C' ye düşmektedir. Don olayının yaşandığı gün sayısı 93,5'dir.

Araştırma sahasında 1962-2001 yılları arasında tespit edilen yıllık ortalama yağış miktarı ise 370.1 mm.dir. Karşılaştırma istasyonları olan yağış tutarı Sivas'ta 417.0 mm. ve Kangal'da da 473.9 mm.yi bulmaktadır. Divriği'de en fazla yağışın 61.3 mm ile Mayıs, en az yağışın ise 3.9 mm. ile Ağustos ayında düştüğü görülür. Karasal yağış rejiminin görüldüğü sahada yağış, maksimum seviyeye ilkbahar sonunda, minimum seviyeye yaz sonunda düşmekte, sonbaharda nispeten artan yağışlar, kış aylarında da artmaya devam etmektedir. Mevsimler arasında yağışın dağılışına bakıldığında yağış miktarının en fazla düştüğü devre % 40.7 ile ilkbahar, en az düştüğü devre ise % 9.6 ile yaz mevsimidir. Thornthwaite metoduna göre Divriği "C1 C'2 sb'2" harf ve rakamlarıyla ifade edilen "Kurak ve az nemli, ikinci dereceden mikrotermal (az sıcak), kış mevsiminde orta derecede su fazlası olan ve denizel şartlara yakın iklim tipi"ne girmektedir. Araştırma sahasında yıllık yağış miktarının az olması tarımda sulama problemini ortaya çıkarmıştır. Bölgede yapılan baraj ve göletlerden su temin edilse bile yeterli değildir.

Çaltı Çayı ve kolları sahanın en önemli akarsuyunu oluşturmaktadır. Bu akarsu bütün olarak değerlendirildiğinde dandritik drenaj ağı karakterindedir. Çaltı Çayı'nın yıllık ortalama debisi 1967-1991 yılları arasında yapılan yıllık gözlemlere göre, 19.442 m^3/sn.dir. Bu drenaj ağı içinde kancalı, radyal, sentripetal, kesinleşmemiş ve paralel yapılı ağların oluşumu söz konusudur.

Araştırma sahasında zonal, intrazonal ve azonal topraklar tespit edilmiştir. İklimin etkisinden çok, bulunduğu yerin relief ve yapısına bağlı olarak ortaya çıkan intrazonal topraklar en yaygın toprak grubunu oluşturmakta ve araştırma sahasının kuzeybatısında yayılış göstermektedir. Gelişmiş toprak gruplarını oluşturan zonal topraklar geniş bir yer kaplamamaktadır. Sahadaki azonal topraklar ise kahverengi toprakların içinde lekeler halinde yayılmıştır.

Divriği ve çevresi, bölgeler arasında geçiş özelliğine sahip bir saha olduğu için, bitki örtüsüne ait özellikler de birbirinden farklıdır. İç Anadolu Bölgesi'nde olduğu gibi, Divriği'de de alçak kesimlerdeki hakim bitki örtüsü, step formasyonudur. Doğu Anadolu Bölgesi'ne doğru yükseltinin arttığı kesimlerde farklı iklim özelliklerinin görülmesine bağlı olarak; dağlık kesimlerde ardıç, meşe, çam türlerinden oluşan ağaç toplulukları ortaya çıkmaktadır. Bu bitki örtülerinin bulunmadığı yerlerde ise, çayırlar hakim durumdadır. Bununla birlikte, araştırma sahasında vadi tabanlarında korunmuş bitki toplulukları da bulunmaktadır. Irmak boylarında, ovanın çeşitli kesimlerinde görülen çayırlık ve bataklık sahalarda ise söğüt, kavak ve higrofil bitki türlerine rastlanmaktadır.

Tarihi devirler içerisinde buraya hakim olan devletler Divriği'ye ayrı bir önem vermişler ve birçok eser bırakmışlardır. Tabi ki ilçenin yol merkezlerinden uzak olmasının da bu duruma büyük katkısı olmuştur. Araştırma sahasında derin vadi sistemlerinin oluşması, çevre ilçelere göre daha yumuşak bir karasallığın yaşanmasına neden olmaktadır. Bu durum çeşitli tarım ürünlerinin yetiştirilmesini sağlamıştır. Ayrıca, nüfusun büyük çoğunluğu ova tabanı, aşınım yüzeyleri ve vadi boylarında toplanmıştır.

İlk nüfus sayımının yapıldığı 1927'de bölge nüfusu 25172 kişi olan Divriği'nin 2000 yılı nüfusu 23313 kişidir. Bölge nüfusu 1965 sayımında 49882 ile en yüksek değere ulaşmıştır. Bu nüfusun % 61.6'sı ilçe merkezinde, % 38.4'ü bucak ve köylerde yaşamaktadır. Bu dağılım, hızlı nüfus hareketlerinin varlığına işaret etmektedir. Gerçekten, özelikle 1990'lı yıllardan sonra Divriği ve köylerinden dışarıya göç oldukça artmıştır. Araştırma sahasında 2002 yılı itibariyle ilçe merkezi, dört bucak merkezi, 109 köy, 86 mezra, 26 mahalle, 21 yayla ve 92 ağıl yerleşmesi bulunmaktadır. Ayrıca, yörede değirmen, çiftlik ve dam gibi geçici kır yerleşmelerinin de bulunduğu tespit edilmiştir. Bugün bu yerleşmelerin büyük bir kısmı kullanılmamakta ve nüfus barındırmamaktadır. Daimi ve geçici yerleşmelerin tekrar nüfuslandırılması konusunda çalışmaların yapılması gerekmektedir. Ekonomik anlamda bölgesel yatırımların güçlendirilmesi zorunludur.

Divriği ilçesindeki toplu dokulu köylerin sayısı 87 olup, toplam köy sayısının % 79'unu oluşturmaktadır. Geriye kalan köy yerleşmesinin 16'sı gevşek dokulu, 6'sı da

az dağınık yerleşme dokusu özelliği göstermektedir. İlçe merkezinden uzaklaşan mahallerde gevşek dokular belirmektedir. Araştırma sahasındaki toplam 109 köy yerleşmesinin 65'i, 1500 m. izohipsinin altında kurulmuştur. En alçakta kurulmuş köy yerleşmesi, Divriği İlçesi'nin güneybatısındaki Günbahçe köyüdür. Nitekim, 1050 m. yükseltide kurulan yerleşmenin nüfusu 349'dur. Araştırma sahasında köy statüsü taşıyan yerleşmelerin üst sınırı yaklaşık 2250 m.dir. Çengelli Dağı'nın güneybatısında yer alan Kaledibi köyü en yüksekte kurulmuş devamlı yerleşmeyi oluşturmaktadır. Köyün nüfusu 7'dir. Divriği köy yerleşmelerinin 8'sı ovada, 34'ü dağların eteklerinde, 26'sı vadi içlerinde ve 41'i dağ ve yamaçlarda kurulmuştur. Köyler bulundukları konumlara göre sorunlar yaşamaktadır. Sel tehdidi altında kalan yerleşmelerin yerleri değiştirilmelidir. Yine yamaçlara ve dağlık alanlara kurulan yerleşmelerde toprak kayıplarını en aza indirmek amacıyla ağaçlandırma çalışmalarına önem verilmelidir.

Geniş aralıklı gruplandırmaya göre, Divriği nüfusunun % 22.6'sı 0-14 yaş dilimindeki çocuk nüfus, % 62.4'ü 15-64 yaş grubundaki yetişkin veya çalışma çağı nüfusu ve % 15'i ise 65 ve daha yukarı yaş diliminde yer alan yaşlı nüfustan meydana gelmektedir. Divriği'de aile büyüklüğü 3.9 kişidir. Sürekli göç veren bir yerleşim olmasına rağmen, bölge içinde değerlendirilecek aktif nüfusun oluşturduğu potansiyel çok fazladır. Ekonomik anlamda büyük yatırımların yapılması ve atölye tipi sanayînin geliştirilmesiyle birlikte aktif nüfusun bölgede kalmasının sağlanması nüfus hareketliliğini de olumlu yönde etkileyecektir.

Araştırma sahasında son on beş yıl içinde meydana gelen olumsuz gelişmeler eğitim de problemlerin yaşanmasına neden olmuştur. Divriği ilçe merkezinde nüfusun % 90.8'i (11706 kişi) okuryazardır. Öğrenci azlığı, öğretmen yetersizliği ve güvenlik sorunları nedeniyle köy okullarının büyük bir kısmı kapalı durumdadır. Köylerde bulunan öğrenciler ilçe merkezindeki yatılı bölge okullarında kalmaktadır. Eğitimde izlenen bu yanlış politikaların değiştirilmesi ve köy okullarının tekrar açılması gerekmektedir. Geçmişte köy yerleşmelerinde görev yapan öğretmenler aynı zamanda yöre halkına da eğitim vermekteydi. Köylere eğitimcilerin gitmemesi gelenek ve göreneklerin veya yanlış gelişen düşüncelerin bu yerleşme içinde kalmasına ve kültürel etkileşimin sağlanamamasına neden olmaktadır.

Geçmişte çok farklı devletlerin yönetimine girmiş olan Divriği'de inanç coğrafyası ve etnik yapı ayrı bir önem taşımaktadır. Aynı coğrafya içerisinde birbirinden farklı yaşayış tarzlarının bölgeye hakim olması, Divriği'de birleştirici bir kültürün ortaya çıkmasını sağlamıştır. Divriği'ye hakim olan her toplum kendi kültüründen bir parçayı geride bırakmıştır. Bırakılan bu değerler birbiriyle özümlenerek yeni bir Orta Anadolu anlayışının ortaya çıkmasına imkan sağlamıştır.

Yörenin ekonomik yapısı tarım, hayvancılık ve sanayîye dayanmaktadır. Divriği'de tarıma elverişli arazi toplamı 43734 ha. olup, ilçenin toplam arazi miktarına göre bu oran % 15.72'dir. Tarımsal faaliyetlerin dağılışında sahanın topoğrafik yapısı en önemli etkendir. Özellikle ova tabanı ve aşınım yüzeylerinde tahıl tarımı ve bahçecilik faaliyetleri gelişmiştir. Dağlık alanların düz sayılabilecek yamaçlarıyla, dar ve derin vadi sistemlerinin zaman zaman genişlediği tabanlarında sınırlı da olsa tahıl tarımı yapılmaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde, yerleşmenin dağılışı ve nüfus yoğunluğunu belirleyen tarımsal faaliyetlerden istenilen sonuçlar alınamamaktadır. Saha jeomorfolojisine bakıldığında, dağlık alanların geniş yer kapladığı, yükseltinin arttığı ve eğimin kısa mesafelerde değiştiği görülür. Belirlenen morfolojik görünümde tarım alanları sınırlanmaktadır. Bununla birlikte mevcut tarım alanlarına uygulanan ekstansif metotlar, ekonomik bakımdan arzu edilen gelişmeyi yakalayamadığından yöre halkını göçe zorlamaktadır. Araştırma sahasında işsizlik önemli bir sorundur.

Topoğrafyanın ve iklimin oluşturduğu olumsuz etkiler sonucunda 72459 ha. arazi nadasa bırakılmaktadır. Nadasa bırakılan arazilerde Divriği'nin kuzey köyleri yoğunluk kazanmıştır. Geçmiş yıllarda yaşanan terör olayları, sulamaya olan ihtiyaç ve arazilerin küçük olmasından dolayı tarım arazilerinden uzun süre yararlanılamamıştır. Bunların birleşimi sonucunda bu merkezlerden dışarıya göçler yaşanmıştır. Nadasa bırakılan arazinin toplam arazi içerisindeki payı % 26.04'dür.

Araştırma sahası yüzölçümünün % 38.8'ini oluşturan 108200 ha.lık bir alan, çayır - mera arazilerinden oluşmaktadır. Ortalama yükseltisi 1225 m. olan sahada topoğrafyanın kısa mesafelerde eğim kazanması, yükseltinin artması ve bölgenin Doğu Anadolu iklim şartlarına geçiş göstermesiyle yağışların yaza kayması, uygun mera alanlarının oluşmasını sağlamıştır. Çayır ve mera alanlarının korunması ve devlet kredileri ile hayvancılığın özendirilmesi gerekmektedir. Hayvancılık için uygun

potansiyele sahip olan araştırma sahasında büyük hayvan çiftlikleri kurulabilir. Bu çiftliklerde mandıracılık geliştirilebilir. Dışarıya yönelik pazar sektörleri oluşturulabilir.

Ormanlık ve fundalık, araştırma sahasının % 17.85' ini oluşturmakta, 49665 ha. bir alanı kaplamaktadır. Geçmişte bugünkü orman varlığından daha zengin bir görünüme sahip olan Divriği'nin bazı köylerinde meşe ticareti önemli bir geçim kaynağı oluşturmaktaydı. Günümüzde orman bakımından fakir olan Divriği'de orman alanlarının 13192 ha.ı bozuk koru, 36473 ha.ı ise, bozuk baltalıklardan oluşmuş meşe ve çalılıklardan meydana gelmektedir. Geçmişte orman özelliği taşıyan sahalar belirlenerek, yeniden ağaçlandırma çalışmaları yapılabilir. Araştırma sahasındaki eğitimciler doğal bitki örtüsünün korunması yönünde konferanslar düzenleyerek, halkı bilinçlendirebilir.

Divriği ilçesindeki köylerde 3158 ailenin elinde, toplam 159538 dekar arazi bulunduğu, 2585 ailenin ise hiç toprağının olmadığı tespit edilmiştir. Divriği'de toprağı olan aile sayısıyla ilçe ve köylerdeki toplam aile sayısı karşılaştırıldığında, yöre insanı için tarım toprağının ne kadar yetersiz olduğu ortaya çıkmaktadır. Nitekim araştırma sahasında toprak sahibi olan ailelerin ortalama tarım arazisi genişliği yaklaşık 51 dekar kadardır. İşletme büyüklüğü 0-20 dekar arasında değişen tarımla uğraşan yöredeki ailelerin sayısı 789 olup, sahip oldukları tarım arazisi varlığı toplam 11505 dekardır. Bu oranlar dikkate alınırsa, aile başına ortalama olarak sadece 14.5 dekar arazi düştüğü görülür. Bununla birlikte 50 dekardan daha az toprağa sahip olan veya hiç toprağı olmayan yöre insanının oranı yaklaşık % 75'dir. Toplam arazi içerisindeki payı düşünüldüğünde (29944 dekar) aile başına 356.4 hektar arazi kalmaktadır. Devlete ait olan arazilerin ekiminin yöre halkına kiraya verilerek değerlendirilmesi sağlanabilir. Araştırma sahasında tarım alanlarının kullanım durumuna bakıldığında; 2000 yılı itibariyle toplam 43734 dekarlık tarım alanı içinde en büyük payı % 53.7'lık bir oranla tahıl arazileri oluşturmaktadır. Bunu takip eden yem bitkileri % 9.1, baklagiller % 5.2, meyve ve sebzelikler % 2.1, bağ ve çayır arazisi % 0.2, diğer tarla bitkileri % 6 oranında kullanım payına sahiptir. Tarım alanlarının % 29.1'i tarım arazilerindeki verimliliğin artması için nadasa bırakılmaktadır. Nadasa bırakılan arazilerin büyük bir kısmında da tahıl tarımı yapılmaktadır. Ekiliş alanı ve üretim miktarı bakımından tahıllar içerisinde önemli bir üstünlüğü olan buğdayın tahıl arazileri içerisindeki payı % 36.6'dır.

Araştırma sahasındaki halkın ihtiyacını karşılayan, ancak ekonomik açıdan fazla önemi olmayan kültür bitkilerinin tarım alanları içindeki payı % 2.1'dir. Sebzelerin 2002 yılında toplam yıllık üretiminin 5791 ton olduğu tahmin edilmektedir. Gerek ayrılan tarım arazisi ve gerekse yıllık üretim bakımından domates (3475 ton), sebzeler içerisinde en önde gelmektedir. Salatalık, taze fasulye, baklagiller, sivribiber, ıspanak, kavun ve karpuz gibi sebzelerin de yetiştiriciliği yapılmaktadır. Araştırma sahasında sebze tarımı yapan araziler dağılımına paralellik gösteren meyvecilik, yörenin topoğrafya yapısının uygun olmasından dolayı gelişmiştir. Sahada meyvecilik tarımına ayrılan arazi 594 ha. olup, toplam tarım arazilerinin % 1.4'ünü oluşturmaktadır. Divriği'de toplam meyve ağacı sayısı 89330 olup, elde edilen üretim 1881 tondur. Gerek ağaç sayısı gerekse yıllık üretim içerisindeki payına bakıldığında toplam 35000 ağaç ve 800 ton yıllık üretimi ile araştırma sahasındaki en geniş yayılış alanına sahip meyve, elmadır. Bunun dışında kayısı, armut, erik, dut, ceviz, kiraz ve vişne yetiştiriciliği de yapılmaktadır. Sebze ve meyve üretimlerinin büyük kısmı Divriği içinde tüketilmektedir. Ulaşım problemleri ve sahanın büyük merkezlere uzakta olması bu ürünlerin yetiştirilmesini sınırlandırmaktadır.

Araştırma sahasının sahip olduğu koşullar ekonomik yapının belirlenmesinde de etkili olmaktadır. Ekip-biçme ve hayvancılık faaliyetlerine destek olduğu köy sayısı 88 olup, bu yerleşmelerin toplam köy sayısı içerisindeki payı % 80.7'dir. Bunun yanında yükselti ve eğim değerlerinin arttığı, sıcaklık değerlerinin ve vejetasyonun azaldığı alanlarda sadece hayvancılık yapılmaktadır. Divriği ve çevresinde sadece hayvancılıkla uğraşan köy sayısı 14 olup, temel ekonomik faaliyetler içerisindeki payı % 12.8'dir.

Tarım arazilerinin az yer kapladığı araştırma sahasında hayvancılık, önemli bir gelir kaynağıdır. Bu faaliyetin yoğunluk kazandığı yerleşmelerde hayvan – nüfus ilişkilerinin belirlenmesi ekonomik açıdan önem taşımaktadır. Bu ölçütler doğru olarak değerlendirilirse, hayvancılığın yöreye getireceği gelir artacaktır. Sivas İl Tarım Müdürlüğü verilerine göre 2002 yılı Divriği ilçesi genelinde 73433 baş hayvan bulunuyordu. Sığırların sayısı 11028, koyun ve keçilerden oluşan küçükbaş hayvanların sayısı 36580, kümes hayvanlarının sayısı 24500, yük ve çeki hayvanlarının sayısı ise 1325 kadardır. Bu değerlere göre büyükbaş hayvanlar toplam hayvanların içinde % 15'i, küçükbaş hayvanlar % 49.8'i, kümes hayvanları % 33.4'ü, yük ve çeki hayvanları ise % 1.8'i meydana getirmektedir. Özellikle keçi yetiştiriciliği doğal bitki

örtüsüne zarar vermektedir. Koyun veya büyükbaş hayvan yetiştiriciliğine daha fazla önem verilmeli ve keçi sayısı azaltılmalıdır. Modern ahır sistemleri yapılmalıdır.

Bunların dışında arıcılık ve alabalık yetiştiriciliği son yıllarda önemli gelir kaynakları oluşturmaya başladı. Divriği'de 2002 yılı verilerine göre, 16300 adet fenni kovan ve 200 adet de kara kovan bulunmaktadır. Fenni kovanların 6098'i yöre halkına, geri kalanı dağlık alanlara ve yaylalara gelen gezici arıcılara aittir. 2001 yılı verilerine göre toplam bal üretimi 163 ve bal mumu üretimi ise 6,5 tondur. Günümüzde arıcılık faaliyeti ilçe ekonomisine katkı sağlamakta ve eskiden olduğu gibi arıcılık faaliyeti ikinci bir iş olarak yapılmaktadır. Araştırma sahasında yapılan diğer bir faaliyet de balıkçılıktır. Doğal göller içinde yetişen balıklar göl yakınındaki yerleşim birimlerini sadece beslemektedir. Mursal Baraj gölünde herhangi bir balık yetiştiriciliği yapılmamaktadır. Su ürünleri avcılığı yapan bir köy bulunmaktadır. Mursal beldesine bağlı Çokmasat mezrasında ve Divriği'nin 25 km. batısında alabalık çiftlikleri kurulmuştur. Burada üretilen balıklar ilçenin ihtiyacını karşılamakta, ileride il dışına satışlar düşünülmekte ve pazar koşulları oluşturulmaya çalışılmaktadır.

Divriği ilçesi madencilik yönünden zengindir ve ilçenin en önemli ekonomik etkinliğini oluşturmaktadır. Demir, krom, asbest, manyezit, jips ve linyit madenleri bulunmaktadır. Araştırma sahasında bulunan en büyük cevher, demir madenidir. Pınarbaşı'ndan başlayıp, İliç'e kadar devam eden kuşak boyunca oluşan demir yataklarının bir parçasını teşkil eden Divriği'deki demir yatakları, doğal bir müze durumundadır. Türkiye demir cevherinin yaklaşık % 15'ini araştırma sahası karşılamaktadır. Demiryolu güzergahının 1937 yılında tespitinde kuvvetli manyetik alanlara rastlanılmış ve Divriği demir yatakları bulunmuştur. Divriği yöresinde Dumluca, Güneş, Efendi Deresi ve Cürek civarında Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü'nün yapmış olduğu 2001 yazı çalışmalarında nikel, kobalt, uranyum ve altın gibi madenlere rastlanılmıştır. Ancak bu madenlerin işletilebilirlik düzeyleri henüz tespit edilmemiştir. Stratejik önem taşıyan bu madenlerin ileride işletilebilir düzeye getirilmesi bölgeye ekonomik açıdan büyük katkı sağlayacaktır. Yöre halkı için yeni iş alanları oluşacaktır.

Araştırma sahasında ekonomik faaliyetler içerisinde sanayî de bulunmaktadır. Özellikle demir çelik fabrikası, 1938'den bu yana bölgeye ekonomik açıdan büyük katkı

sağlamaktadır. Demir çelik fabrikası ve kum ocakları dışında önemli bir sanayîsi bulunmamaktadır. Kum ve çakıl ihtiyacı Çaltı Çayı ve kollarından sağlanmaktadır. Kamu ve özel sektöre ait bu işletmelerde 30 kişi çalışmaktadır. Divriği dışında çalışan insanların yapmış olduğu bir yatırım olan özel kum ocağı özellikle son yıllarda artan inşaat sektörünü desteklemek amacıyla kurulmuştur. Yörede atölye tipi sanayî gelişme aşamasındadır. Ancak Divriği içerisinde atölye tipi sanayî faaliyetlerinin yürütülebileceği yeterlilikte bir organize sanayî bölgesi oluşturulmamıştır. Yine de onarım ve imalat işlerinin yapıldığı atölye tipi sanayî faaliyetleri içerisinde değerlendireceğimiz işletmelerin oldukça yaygın olduğu gözlenmektedir. Araştırma sahasında yapılan gözlemler ve elde edilen verilere dayanarak 2001 yılında atölye tipi işletmelerin sayısının yaklaşık 61 olduğu tespit edilmiştir. Atölye tipi işletmelerde çalışan nüfus ve işyerlerinin tamamına yakını, Divriği merkezde bulunmaktadır.

Divriği'de modern ve atölye tipi sanayî faaliyet kollarında toplam 1309 kişi çalışmaktadır. Div-Han işletmeleri araştırma sahasına ekonomik açıdan katkı sağlayan tek ve en önemli sanayî kuruluşudur. Bu işletme kendi içerisinde 918 kişiyi çalıştırmaktadır. Diğer işyerlerinde çalışanların sayısı birkaç kişiden oluşmakta, bunlar da aile işletmeleri olması bakımından kapalı bir yapı göstermektedir. Sanayî faaliyetlerinin gelişmesi yönünde herhangi bir adımın atılmamış olması, tarım açısından sıkıntılar yaşayan yöre halkını göçe zorlamıştır. Yörede 1990'lı yılların başında gelişen terör faaliyetleri sonucu, hayvancılığın da önemli sıkıntılar yaşaması, sahadaki bu gerilemeyi hızlandırmıştır. Bu nedenle bölge nüfusunu korumak ve göç eden nüfusu geri getirmek amacıyla bölgeye yatırımların yapılması kaçınılmazdır. Yine de dışarıda belli bir ekonomik seviyeyi yakalayan yöre halkının sermaye birikiminin Divriği'ye geri döndürülmesi, tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin geliştirilerek sanayî içerisinde kullanılabilecek düzeye getirilmesi gerekmektedir. Atölye tipi sanayî içerisinde aile içi iş anlayışının kaldırılarak kolektif şirketlerin kurulması ve ihtiyaca yönelik üretimin yapılması sağlanmalıdır. Elde edilen üretimden yakın ilçelerin de yararlanması düşünülmeli ve pazar yaratılmalıdır.

Araştırma sahasında ticaret faaliyetleri, tarımsal ve hayvansal ürünlerin pazarlarda veya küçük işletmelerde satılması şeklinde gelişmektedir. Üretilen tarımsal ve hayvansal ürünlerin bazıları iç tüketimi karşıladığı gibi diğer ilçelerin pazarlarında da satışa sunulmaktadır. Hizmet sektörü ticaretin gelişmesini sağlamıştır. Kamu kurum ve

kuruluşlarında çalışan nüfus ve bunların aileleri ilçede ticaretin canlanmasında aktif rol oynamıştır. Özellikle Div –Han İşletmeleri'nin varlığı burada etkili olmuştur.

Divriği'de tespit edilen 342 ticarethane vardır. İlçenin il merkezinden uzakta bulunması nedeniyle halkın büyük ölçüde ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde gelir getiren ticarî iş yerleri açılmıştır. Sadece araştırma sahası için değil, Türkiye için de önemli olan Divriği Demir İşletmeleri'nde kullanılan motorlu araçların bakım ve onarımlarının yapılması ve çalışanların ihtiyacının yeterli düzeyde karşılanması amacıyla açılan birçok oto galerisi, kuyumcu, kuaför, kasap, sürücü kursu, dershane, doktor bulunmaktadır. Ticaretin geliştirilmesi için pazar sektörünün gelişmesi sağlanabilir. Divriği kentinde ticaret faaliyetleri incelendiğinde, perakende satış yapan ticarî işletmelerin çokluğu dikkat çekicidir. Kuşkusuz bu durumun en önemli nedeni, perakende olarak yapılan ticarî faaliyetlerin daha çok yerel ihtiyaçları karşılamaya yönelik yapılmış olmasıdır. Gelecekte nüfus ihtiyacını karşılayan marketlerin yapılması bu ticarethanelerin büyük ölçüde ortadan kalkmasına yol açabilir.

Araştırma sahasında yaşanan en büyük problem, gerek kent içinde gerekse il, ilçe ve köyler arasında bağlantıyı sağlayan ulaşım yollarıdır. İl merkezinden Divriği ilçesine karayolu bağlantısı mevcuttur. Sivas- Divriği karayolunun hemen hemen tamamı asfalttır. Ayrıca Divriği-Cürek-Sincan karayolu, Çetinkaya'dan önce Sivas – Divriği karayoluyla birleşmekte, yine bu yolun bir kolu da Sincan – Zara üzerinden Sivas –Erzincan yoluyla birleşmektedir. Bu yolun bir kısmı stabilize olup, asfaltlama çalışmalarına devam edilmektedir. Diğer yandan Divriği, İliç, Kemah, Erzincan arası planlanan karayolu projesi 142 km.dir. Projenin 1999 yılında tamamlanması planlanmışsa da yapımına devam edilmektedir. Kemaliye – Divriği arasında yapılan yol tamamlanmaktadır. Bu yol bitirildiğinde güney il ve ilçelerle daha kolay bağlantı kurulacak ve muhtemelen ticaret gelişecektir. İlçe genelinde 16 km. asfalt, 282 km. stabilize, 359 km. tesviye ve 198 km. ham yol bulunmaktadır. Ancak, 1/100000 ölçekli topoğrafya haritasına bakıldığında asfalt olarak görülen yolların bir kısmının stabilize olduğu tespit edilmiştir. Şehir içerisinde ana Caddelerin bir kısmı kaldırım taşıyla bir kısmı da asfaltla yapılmıştır. Divriği açısından demiryollarının önemi büyüktür. Yine 1933 yılında yapımına başlanan demiryollarının tamir edilmesi ve rayların değiştirilmesi gerekmektedir. Tek hat olan demiryollarının çift hat haline getirilmesi zorunludur. Demiryolları modern hale dönüşürse, Divriği'nin ulaşım problemi önemli

ölçüde çözümlenecektir. Turizmde demiryolu ulaşımından çok fazla faydalanılamamaktadır. Fakat Anadolu'da çok sayıda şehirden geçen ve Anadolu'yu boyuna aşan demiryollarından Kültür Turizmi açısından büyük ölçüde faydalanılabilir. İstanbul-Ankara - Sivas - Erzurum üzerinden Kars'a giden Doğu Ekspresi "Kültür Turizmi" açısından önemlidir. Divriği – Erzurum demiryolu güzergahında mevcut olan doğal ve beşerî yapılar turizm açısından dikkat çekici bir özellik taşımaktadır.

Ulaşım faaliyetleri kadar önemli olan haberleşme ağı gelişmişlik düzeyinin bir göstergesidir. Divriği ilçesi şehirler ve milletlerarası tâm otomatik telefon santraline sahiptir. İlçeye bağlı bütün köy yerleşmelerinde telefon bulunmaktadır. Divriği'de telefon abone sayısı 2051 kişidir. Ancak, telefon hatları yoğun kar yağışı veya şiddetli fırtına sonucu zaman zaman kesilmektedir. Kitle iletişim araçlarından radyo ve televizyon her evde bulunmaktadır.

Divriği ekonomisi madencilik, tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Ekonomik anlamda kaynakların yeterli düzeyde değerlendirilmemesi nedeniyle sürekli göç veren ilçede hizmet ve yatırımlara duyulan ihtiyacın karşılanması gerekmektedir. Eski bir başkentin kültürel özelliklerini taşıyan Divriği'nin özellikle ulaşım problemlerinin çözümlenmesi birçok sorunun da ortadan kalmasını sağlayacaktır. Divriği İlçesi için beklentimiz, tekrar kent özelliğini kazanması ve kültürel mirasını dünyaya tanıtmasıdır. Divriği dışında yaşayan insanların yatırımlarını bölgeye yönlendirmeleri önemli gelişmelere yol açacaktır. Yörenin sosyal, ekonomik ve kültürel anlamda sürekli yenilenmesini ve nüfusunun artmasını temenni ediyoruz.

Kaynakça

ABURŞU, F., 1999, Sivas'ta İktisadî ve Sosyal Hayata Bir Bakış (1930-1935), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Eğitimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, MALATYA.

AINSWORTH, W. F., 1842, Travels and Researches in Asia Minor, C. III, LONDON.

AKGÜNDÜZ, S., 2000, Türkiye'de Yağış, Sıcaklık ve Nem Verilerinin Klimatolojik Analizi, D.M.İ.G.M. Yayınları No:2000/07, ANKARA.

AKMAN, Y., 1993, Biyocoğrafya, Palme Yayınları, ANKARA.

AKOVA, İ., 1995, *Akarsu Turizmi*, Türk Coğrafya Dergisi, Sayı: 30, Rebel Matbaa, İSTANBUL.

AKYOL, İ.H., 1948-49, *Türkiye'de Akarsu Rejimleri I*, Türk Coğrafya Dergisi, Sayı:XI-XXII, İSTANBUL.

ALAGÖZ, C.A., 1941, *Coğrafya Terimleri Hakkında Muhtıra*, Birinci Türk Coğrafya Kurumu Kongresi, Raporlar-Müzakereler-Kararlar, ANKARA.

ALAGÖZ, C. A., 1967, Sivas Çevresi ve Doğusunda Jips Karstı Olayları, Ankara Üniversitesi, D. T. C. F. Yayınları No:175, ANKARA.

ARAL, F., 1994, Çayözü - Çakırtarla (Divriği) Yöresinin Stratigrafisi, Cumhuriyet Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, SİVAS.

ARDEL, A., KURTER.A., DÖNMEZ, Y.,1969, Klimatoloji Tatbikatı, İstanbul Üniversitesi Yayınları No:123, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları No:40, İSTANBUL.

ARDOS, M, 1979, Türkiye Jeomorfolojisinde Neotektonik, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İSTANBUL.

ARIKAN, Z., 1987, Divriği Sancağı Kanunnameleri Belleten 21, Cilt II, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, ANKARA.

ARIKAN, Z., 1991, Divriği Kazası'nın İlk Sayımı, Osmanlı Araştırmaları XI, İSTANBUL.

ARINÇ, K., 1987, Değirmenaltı Köyü'nün Coğrafî Etüdü, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ERZURUM.

ARINÇ, K., 1991, Bitlis Çayı Havzasının Coğrafî Etüdü, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, ERZURUM.

ARINÇ, K., 1997, Ahlat-Nazik Havzası'nın Coğrafî Etüdü, Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 96, Araştırma Serisi No: 845, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları No:96, Araştırma Serisi No: 67, ERZURUM.

ARINÇ, K., 1998, *Ahlat İlçesi'nin Coğrafyası,* Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları No:97, Araştırmalar Serisi No: 68, ERZURUM.

ARINÇ, K., 1998, *Coğrafî Özellikleri Bakımından, Gürbulak Gümrü Kapısı ve Çevresi,* Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi, Sayı: 25, ERZURUM.

ARINÇ, K., 2000, *Ulaşım Coğrafyası Bakımından Bir İnceleme; Rahva Düzlüğü ve Çevresi,* Atatürk Üniversitesi Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı: 3, Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Basım Evi, ERZURUM.

ARINÇ, K., 2001, Tatvan Şehri Kuruluşu, Gelişmesi ve Fonksiyonları, Atatürk Üniversitesi Yayınları No:925, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları No:99, Araştırma Serisi No:70, ERZURUM.

ATALAY, İ., 1994, Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği, Ege Üniversitesi Basımevi, İZMİR.

ATALAY, İ., 1994, Türkiye Vejetasyon Coğrafyası, Ege Üniversitesi Basımevi, (1. Baskı), İZMİR.

ATALAY, İ., 1999, Genel Beşerî ve Ekonomik Coğrafya, Ege Üniversitesi Basım Evi, İZMİR.

AVCI, M., 1993, *Türkiye'nin Flora Bölgeleri ve Anadolu Diagonali'ne Coğrafî Bir Yaklaşım,* Türk Coğrafya Dergisi, Türk Coğrafya Kurumu Yay. Sayı:28, İSTANBUL.

BARKAN, Ö.L. ve Diğerleri, 1988, Hüdevendigar Livası, Tahrir Defterleri 1, ANKARA..

BAŞEL, F., 1934, Sivas Bülteni, Kamil Yayınevi, SİVAS.

BAŞIBÜYÜK, A., 1999, Suşehri Havzası'nın Coğrafî Etüdü, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Orta Alanlar Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, ERZURUM.

BATTAGLİA, S., LEONİ,L. ve SARTORİ, F., 2002, *Mineralogical and Grain Size Composition of Clays Developing Calanchi and Biancane Erosional Landforms*, Geomorphology , Volume 49, Issues 1-2, ENGLAND.

BAYKAL, F., 1966, Sivas Jeolojisi, Maden Tetkik Arama Genel Müdürlüğü Yayınları, ANKARA.

BAYTOP, T., 1997, Türkçe Bitki Adaları Sözlüğü, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları: 578, ANKARA.

BİLMEZ, B.C., 2000, Demiryolundan Petrole Chester Projesi (1908-1923), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İSTANBUL.

BİCE, H., 1991, Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ANKARA.

BOARDMAN, J. and The Others, 2002, *Development of Badlands and Gullies in The Sneeuberg*, Geomorphology, Great Karoo, SOUTH AFRİCA.

BOZKURT, R., 1984, Divriği Demir Madenleri Cevher Minerallerinin İncelenişi ve Oluşumu, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 45, Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Yayınları No:8, ESKİŞEHİR.

BOZTUĞ, D., LARSON, L.,YILMAZ, S., UÇURUM, A. ve ÖZTÜRK, A., 1994, Alacahan Yöresi (GDSivas) Lisfenitlerinin Jeolojik Konumu, Minerolojisi ve Değerli Metal İçeriği, Çukurova Üniversitesi Mühendislik- Mimarlık Fakültesi, 15 Yıl Sempozyumu, ADANA.

BULUT, İ., 1992, Beşerî ve İktisadî Coğrafya Açısından Bir Araştırma: Erbaa Ovası ve Çevresi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, ERZURUM.

BULUT, İ., 1998a, Torul'un Coğrafî Etüdü, Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 876, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayınları No 95, Araştırma Serisi No:35, ERZURUM.

BULUT, İ., 1998b, Şehir Coğrafyası Açısından Sorgun, Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 877, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayınları No: 98, Araştırma Serisi No: 36, ERZURUM.

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, 1986, *Divriği Maddesi*, Cilt: VII, Interpress Basın ve Yayıncılık A.Ş., İSTANBUL.

ÇATALKAYA, E., 1998, Tarih İçinde Divriği, Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Lisans Tezi, ELAZIĞ.

ÇETİN, T., 2000, *Türkiye'de Çayır-Mera Alanlarının Coğrafî Dağılışı ve Problemleri*, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 20, Sayı: 1, ANKARA.

CUINET, V., 1892, La Turquie d' Asie, C. I, PARİS.

DARKOT, B., 1945, *İslâm Ansiklopedisi: Divriği Maddesi*, Milli Eğitim Basımevi, Cilt: III, İSTANBUL.

DARKOT, B., 1967, *Şehir Ayırımında Nüfus Sayısı ve Fonksiyon Kriterleri*, İstanbul Üniversitesi, Coğrafya Enstitüsü Dergisi, Cilt: 8, Sayı :16, İSTANBUL.

DAVİS, P.H., 1965-1988, Flora Of Turkey and East Aegean Islands, University of Edinburg, Volume I-XI, ENGLAND.

DAVİS, P.H., 1975, Flora of Turkey and East Aegean Islands, University of Edinburg, Volume 5, ENGLAND.

DAVİS, P.H., 1982, Flora Of Turkey and East Aegean Islands, Edinburg at the University Press, Volume 7, ENGLAND.

DEMİR, N., 1998, *Ordu Yöresinde Su Değirmenleri ve İlgili Terimler*, Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1997, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları 275, ANKARA.

DEMİR, M, 1996, Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devri'nde Sivas Şehri, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İZMİR.

DENİZLİ, H., (Tarihsiz), Sivas Tarihi Eserler ve Anıtlar, Özbelsan A.Ş., SİVAS.

DOĞANAY, H., 1980, *Dıştan Anadolu'ya Göçün Nüfus Artışı Üzerine Etkilerine Genel Bir Bakış, (1783 – 1976),* Fen- Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi, Sayı:12, Sevinç Matbaası, ERZURUM.

DOĞANAY, H., 1983, Erzurum'un Şehirsel Fonksiyonları ve Başlıca Planlama Sorunları (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi), Atatürk Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, ERZURUM.

DOĞANAY, H., 1986, Türkiye İktisadî Coğrafyası 1, Tarım, Hayvancılık ve Ormancılık, Atatürk Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Ders Notları, ERZURUM.

DOĞANAY,H., 1988, *Erzurum'da Gecekondulaşma Sorunu ve Başlıca Çözüm Yolları,* Fırat Havzasının Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Kalkınması Sempozyumu, ELAZIĞ.

DOĞANAY, H., 1991, Demografya, Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi, ERZURUM.

DOĞANAY, H., 1993, Coğrafya'ya Giriş, Gazi Büro Kitabevi, ANKARA, s. 13.

DOĞANAY, H., 1994, Türkiye Beşerî Coğrafyası, Gazi Büro Kitabevi, ANKARA.

DOĞANAY, H.,1995, Türkiye Ekonomik Coğrafyası, Öz Eğitim Yayınları No:6, KONYA.

DOĞANAY, H., 1997, Türkiye Beşerî Coğrafyası, M.E.B. Yayınları :2982, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi: 877, Eğitim Dizisi:10, İSTANBUL.

DOĞANER, S., 1996, *Türkiye'de Turizm Ulaştırması,* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Coğrafya Bilim ve Uygulama Kolu, Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Sayı: 4 , ANKARA.

DARKOT, B., 1967, *Şehir Ayırımında Nüfus Sayısı ve Fonksiyon Kriterleri,* İstanbul Üniversitesi, Coğrafya Enstitüsü Dergisi, Cilt: 8, Sayı :16, İSTANBUL.

DARKOT, B., 1972, Türkiye İktisadî Coğrafyası, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 1307, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 51, İSTANBUL.

DÖNMEZ, Y., 1973, Türk Dünyasının Beşerî ve İktisadî Coğrafyası, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları No:1878, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No:74, İSTANBUL.

DÖNMEZ, Y., 1984, Umumî Klimatoloji ve İklim Çalışmaları. İstanbul Üniversitesi Yayınları No:2506, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No:102, İSTANBUL.

ERDEM, İ., 2002, Genel Türk Tarihi: Doğu Anadolu Türk Devletleri – Mengücekler, Cilt: III, ANKARA.

ERDOĞMUŞ, Z., 1989, *Türkiye'de Kırdan Kente Göçün Sosyal Temelleri*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: III, Sayı:2, ELAZIĞ.

ERİNÇ, S., 1953, Doğu Anadolu Coğrafyası, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 15, İSTANBUL.

ERİNÇ, S., 1957, Tatbiki Klimatoloji ve Türkiye'nin İklim Şartları, İstanbul Üniversitesi Hidrojeoloji Enstitüsü Yayınları, Sayı: 2, İSTANBUL.

ERİNÇ, S., 1973, *Türkiye İnsan ve Ortam*, İstanbul Üniversitesi, Coğrafya Enstitüsü Dergisi Sayı:18-19, İSTANBUL.

ERİNÇ, S., 1977, Vejetasyon Coğrafyası, İstanbul Üniversitesi Yayınları No:2276, İSTANBUL.

ERİNÇ, S., 1988, *Havzaların Jeomorfolojik Evrimi Hakkında Düşünceler*, İstanbul Üniversitesi, Denizbilimleri ve Coğrafya Enstitüsü No: 5, Sayı:5, İSTANBUL.

ERİNÇ, S., 1996, Jeomorfoloji I, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü, Öz Eğitim Yayınları: 12, İSTANBUL.

ERİNÇ, S., 1996, Klimatoloji ve Metotları. İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 994, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 38, İSTANBUL.

ERİNÇ, S., 1996, Klimatoloji ve Metotları, Alfa Yayınevi, İSTANBUL.

ERGENE, A., 1983, Toprak Biliminin Esasları, Atatürk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Yayınları No: 267, ERZURUM.

EROL, O., 1979, *Türkiye'de Neojen ve Kuvaterner Aşınım Dönemleri, Bu Dönemlerin Aşınım Yüzeyleri ile Yaşıt Tortullara Göre Belirlenmesi,* Jeomorfolojisi Dergisi, Yıl: 9, Sayı: 8, ANKARA.

EROL, O., 1988, Genel Klimatoloji. İstanbul Üniversitesi Yayınları No : 3526, Denizbilimleri ve Coğrafya Enstitüsü No: 9, İSTANBUL.

EROL, O., 1993, Genel Klimatoloji, Gazi Büro Kitabevi, ANKARA.

EMİROĞLU, M., 1970, Akçakoca'da Nüfus, Yerleşme ve Ekonomik Faaliyetler, Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Yayınları: 192, ANKARA.

EMİROĞLU, M, 1975, *Türkiye Coğrafî Bölgelerine Göre Şehir Yerleşmeleri ve Şehirli Nüfus,* Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Sayı: 7, ANKARA.

EMİROĞLU, M, 1977, *Bolu'da Yaylalar ve Yaylacılık,* Ankara, Üniversitesi D.T.C.F. Yayınları No: 272, ANKARA.

ERTÜRK, M, DOĞANAY, H., GÜNER, İ., 2000, *İskilip'te Yaylacılık,* Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı: 4, Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Basım Evi, ERZURUM.

Evliya ÇELEBİ, 1314, Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Üçüncü Cilt, Der Saadette Akşam Matbaası, İSTANBUL.

FARIMAZ, N., 1990, Ulaş Ovası ve Çevresinin Fizikî Coğrafya Etüdü, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, ERZURUM.

FARNSWORTH K.L. and MİLLİMAN, J.D., 2003, *Effects of Climatic and AnthropogenicCchange on Small Mountainous Rivers:The Salinas River Example,* Global and Planetary Change, Volume 39, Issues 1-2, USA.

GÖK, Y., 2001, *Erzurum- Kars Depremi'nden(1983) Sonra Yeri Değiştirilen Yerleşmeler,* Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı: 5, Çizgi Kitabevi, KONYA.

GÖKÇE, A., 2000, Maden Yatakları, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları No:85, SİVAS.

GÖKTEN, E., 1983, *Şarkışla (Sivas) G-GD'sunun Stratigrafisi ve Jeolojik Evrimi,* T.J.K.B., Cilt: 26, ANKARA.

GÖNEY, S., 1995, Şehir Coğrafyası, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 3908, Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 2274, Coğrafya Bölümü Yayınları No: 91 (3. Baskı), İSTANBUL.

GÜNAL, N., 1987, Türkiye'de Başlıca Ağaç Türlerinin Coğrafi Dağılışları, Ekolojik ve Floristik Özellikleri, İSTANBUL.

GÜNDÜZ, M. ve GÜNDÜZ, F., 2002, Yurttaşlık Bilinci, Anı Yayınevi, ANKARA.

GÜNER, I., 1994, *Iğdır Ovası ve Çevresinde Yaylacılık*, Coğrafya Araştırma Dergisi, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Coğrafya Bilim ve Uygulama Kolu, Sayı: 4, ANKARA.

GÜNER, İ., ÖZDEMİR, Ü., ERTÜRK, M., 2000, *Bodrum - Milas Yöresinde Devamlı Kır Yerleşmeleri,* Atatürk Üniversitesi Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı: 4, Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Basım Evi, ERZURUM.

GÜLSOY, E., 1991, XVI Asrın İlk Yarısında Divriği Kazası, Marmara Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İSTANBUL.

HOŞGÖREN, Y., 1987, Jeomorfolojinin Ana Çizgileri I, İstanbul Üniversitesi Film Merkezi ve Matbaası, İSTANBUL.

HOŞGÖREN, Y.M, 1992, Hidrografya'nın Ana Çizgileri I, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 2619, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No. 11, İSTANBUL.

İPEK, N., 1999, Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri (1877-1890), Türk Tarih Kurumu, ANKARA.

İZBIRAK, R., 1979, Analitik ve Umumi Jeomorfoloji Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları No: 127, ANKARA.

İZBIRAK, R., 1986. Coğrafya Terimleri Sözlüğü, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları Öğretmen Kitapları Dizisi 157, İSTANBUL.

İZBIRAK, R., 1996 Türkiye Coğrafyası II, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları Öğretim Kitapları Dizisi: 197, İSTANBUL.

KAFESOĞLU, İ., 1992, Selçuklu Tarihi, M.E.B. Yayınları, İSTANBUL.

KARABAĞ, S. ve ŞAHİN, S., 2003, Türkiye Beşerî ve Ekonomik Coğrafyası, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, ANKARA.

KARABORAN, H., 1984, *Türkiye' de Mevki Adları Üzerine Bir Araştırma,* Türkiye Yer Adları Sempozyumu Bildirileri, 11-13 Eylül 1984, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırmaları Dairesi Yayınları No: 60, Seminer, Kongre Bildirilen Dizisi: 17, ANKARA.

KARAOĞLU, M, 2002, Don Hadisesi ve Türkiye'nin Don Takvimi, Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, Zirai Meteoroloji ve İklim Rasatları Dairesi Başkanlığı Yayınları No:2002/01, ANKARA.

KARAMAN, F., 2001, Salname-i Vilayet-i Sivas (Sivas, Amasya, Tokat ve Karahisar-ı Şarki); (1308/1890), Acar Yayınları, İstanbul.

KATİP ÇELEBİ, Cihannüma Müteferrika Tab'ı, 1145 İSTANBUL..

KAYA, F., 2001, Ağrı Ovası ve Çevresinin Coğrafî Etüdü, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, ERZURUM.

KAYRAL, N. ve KAYRAL,G., Arıcının Aylık ve Mevsimlik İşleri, Harun Matbaacılık Yayınları, İstanbul.

KETİN, İ., 1977, *Türkiye'nin Başlıca Orojenik Olayları ve Paleocoğrafik Evrimi,* M.T.A. Yayınları, Sayı: 88, ANKARA.

KOCA, H., 1994, Erdemli İlçesinin Beşerî ve İktisadî Coğrafyası, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, ERZURUM.

KOÇMAN, A., 1989, Uygulamalı Fizikî Coğrafya Çalışmaları ve İzmir Bozdağlar Yöresi Üzerine Araştırmalar. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 49, İZMİR.

KOÇMAN, A., 1993, Ege İklimi, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 73, İZMİR.

KOÇMAN, A., 1993, Türkiye İklimi, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 72, İZMİR.

KODAY, S., 2000, Murgul Çayı Havzası'nın Coğrafyası, Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 912, Fen- Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 98, Araştırma Serisi No:69, ERZURUM.

KOPAR, İ., 2001, Yukarı Zamantı Çayı Havzası'nın Fizikî Coğrafî Etüdü, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, ERZURUM.

KOPTAGEL, O. ve GÖKÇE, A., 1991, *Başçayır-Dağönü (Ulaş- Sivas) Yöresinde Divriği Ofiyolitli Karışının Ana Bileşenleri ve Kromit Yataklarının Jeolojisi,* Cumhuriyet Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi, Seri A, Yerbilimleri C.8, Sayı:1, SİVAS.

KOŞAL, C., 1973, *Divriği A-B-C Demir Yataklarının Jeolojisi ve Oluşumu Üzerine Çalışmalar,* M.T.A. Dergisi, Sayı:81, ANKARA.

KOŞUN, E., 1999, Sivas (Hafik – Zara Güneyi) Miyosen Havzası'nın Sedimanter Evrimi, Hacettepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Jeoloji Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, ANKARA.

KUBAN, D., 1999, Divriği Mucizesi, Yapı Kredi Yayınları, İSTANBUL.

KURTMAN, F., 1970, *Sivas-Hafik-Zara ve İmranlı Bölgesi*, M.T.A. Yayınları, ANKARA.

KÖSE, A., 1991, İspir ve Çevresinin Bölgesel Coğrafya Etüdü, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, ERZURUM.

KÖSE, A., 1996, *Fonksiyonel Özellikleri Yönünden İvrindi*, Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 831, Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayınları No: 74, ERZURUM.

KÖMÜŞÇÜ, A.Ü. ve ERKAN, A., 1998, Kuraklık ve Türkiye Açısından Genel Bir Değerlendirme, http://www.meteor.gov.tr/webler/inethaf/kuraklik/kuraklik.htm.

ONUR, A., 1953, Türkiye Demiryolları Tarihi (1860-1953), Kara Kuvvetleri Komutanlığı, İstanbul Basımevi, İSTANBUL.

ÖZÇAĞLAR, A., 1995, *Türkiye'de Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvanların Coğrafî Dağılışı,* Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Sayı: 4, ANKARA.

ÖZÇAĞLAR, A., 1996, *Zile'nin Kuruluşu, Gelişmesi ve Bugünkü Fonksiyonel Özellikleri,* Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Coğrafya Bilim ve Uygulama Kolu, Türk Tarih Kurumu Basımevi, ANKARA.

ÖZÇAĞLAR, A., 1996,*Türkiye'nin İdarî Coğrafyası Bakımından Köy, Bucak, İlçe, İl ve Belde Kavramları Üzerine Düşünceler,* Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Coğrafya Araştırmaları Dergisi, ANKARA.

ÖZÇAĞLAR, A.,1997, Türkiye'de Belediye Örgütlü Yerleşmeler (Kasabalar, Şehirler), Ekol Yayın Evi, ANKARA.

ÖZÇAĞLAR, A., 1997, *1995 Yılında Türkiye'deki Belediye Örgütlü Yerleşmelerin Coğrafî Dağılışı,* Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Sayı:6, ANKARA.

ÖZEN, K., 1996, Sivas ve Divriği yöresinde Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri, Dilek Matbaacılık, SİVAS.

ÖZEN, K., 1997, Divriği Evliyaları, Dilek Ofset Matbaacılık, SİVAS.

ÖZGÜÇ, N., 1998, Kadınların Coğrafyası, Çantay Kitabevi, İSTANBUL.

ÖZGÜR, M., 1998, Türkiye Nüfus Coğrafyası, GMC Basın Yayınları Limited Şirketi, ANKARA.

ÖZGÜR, M., 2001, Türkiye Coğrafyası, Hilme Usta Yayın Evi, ANKARA.

ÖZGÜREL, M. ve KOÇMAN, A., 1996, *Sağlık ve Deniz Turizmi Açısından Ege Bölgesi Kıyı Kuşağı İklim Koşullarının İncelenmesi,* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Coğrafya Bilim ve Uygulama Kolu, Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Sayı: 4 , ANKARA.

ÖZKALP, E., 2001, Sosyolojiye Giriş, Anadolu Üniversitesi Yayınları, ESKİŞEHİR.

QAKES, H., 1958, Türkiye Toprakları. Türk Yüksek Ziraat Mühendisleri Birliği Neşriyatı, Sayı: 18, Ege Üniversitesi Matbaası, İZMİR.

PHILLIPS, J. D., 2002, *Erosion İsostatic Response, and The Missing Peneplains*, Geomorphology, Volume 45, Issues 3-4, USA.

PITCHER, D. E., 2001, Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İSTANBUL.

MANSUROĞLU, A. K., 1998, *Divriği'den Yansımalar*, Divriği Kültür Derneği Yayınları, Sayı:1, SİVAS.

MAHİROĞULLARI, A., 2001, Seyyahların Gözüyle Sivas, Acer Yayınevi, İSTANBUL.

MATER, B., 1995, Toprak Oluşumu, Erozyon ve Korunması, İstanbul Üniversitesi Yayınları No:3465, Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü: 6, Çantay Yayınları, İSTANBUL.

SAKAOĞLU, N., 1957, Türk Anadolu'da Mengücekoğulları, Milliyet Yayınları, ANKARA.

SAKAOĞLU, N., 1971, Türk Anadolu'da Mengücekoğulları, İSTANBUL.

SAKAOĞLU, N., 1978, Divriği'de Ev Mimarîsi, Kültür Bakanlığı Yayınları: 274, Türk Sanat Eserleri Serisi: 8, İSTANBUL.

SAKAOĞLU, N., 1987, Divriği Tarihinden Çizgiler, Divriği Madenler Müessesesi 50. Yılında, ANKARA.

SAKAOĞLU, N., 1992, Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi, İletişim Yayınları, İSTANBUL.

SAKAOĞLU, N., 1998, Anadolu Derebeyi Ocaklarından Köse Paşa Hanedanı, Tarih Vakfi Yurt Yayınları 64, ANKARA.

SARAÇOĞLU, H., 1989, Doğu Anadolu Bölgesi, M.E.B. Yayınları, Öğretmen Kitapları Serisi: 176, İSTANBUL.

SARAÇOĞLU, H., 1990, Bitki Örtüsü ve Akarsular ve Göller, M.E.B. Yayınları, Öğretmen Kitapları Dizisi: 177, İSTANBUL.

SAYDAM, A., 1997, Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876), Türk Tarih Kurumu, ANKARA.

SAYDAM, A., 1999, *Reformlar ve Engeller: Tazminat Döneminde Aşiretlerin Yol Açtıkları Asayiş Problemleri*, Osmanlı Ansiklopedisi, Cilt: IV, Yeni Türkiye Yayınları, ANKARA.

SEZGEN, S. M., ve Diğerleri, 1980, Eğitim ve Öğretim İlkeleri, M.E.B. Yayınları, İSTANBUL.

SIRAKAYA, N., 1995, *Güdül İlçesi'nde Yerleşme ve Konut Tipleri*, Ankara Üniversitesi Türk Coğrafya Araştırma ve Uygulama Dergisi, Sayı: 4, ANKARA.

SUNGUR, K. A., 1988, *Hava Akıntı Düzenleri ve Türkiye Üzerindeki Klimatik Etkileri*, İstanbul Üniversitesi, Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 5, Sayı:5, İSTANBUL.

SÜMER, F., 1997, *Mengücükler Maddesi*, İslam Ansiklopedisi , İSTANBUL.

SÜR, A., 1977, Alanya'nın İklimi, Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Yayınları No:270, ANKARA.

SÜR, Ö., 1986, Strüktüral Jeomorfoloji, Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Basımevi, ANKARA

SÜMER, F., 1990, Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri, Türk Tarih Kurumu Yayın Evi, ANKARA.

ŞAHİN, F., 2000, *Refahiye ve Çevresi'nde Geçici Kır Yerleşme Şekilleri*, Atatürk Üniversitesi Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı: 4, ERZURUM.

TAHSİN, H., 1932, Sivas Vilayeti Sıhhi ve İçtimaî Coğrafyası, T.C. Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekaleti Neşriyatından No:32, SİVAS.

TANOĞLU, A., 1954, *İskân Coğrafyasında Esas Fikirler, Problemler ve Metot*, Türkiyat Mecmuası, İstanbul Üniversitesi, Türkiyat Enstitüsü, Osman Yalçın Matbaası, Cilt. XI, İSTANBUL.

TANOĞLU, A., 1966, Nüfus ve Yerleşme, İstanbul Üniversitesi Yayınları No:1183, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü Neşriyatı, No:45, İSTANBUL.

TANDOĞAN, A., 1979, *Çayeli ve Pazar İlçelerinin Ekonomik Yapısı*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Cilt XXIX., Sayı: 1-4, ANKARA.

TANDOĞAN, A., 1994, Türkiye Nüfusu, Eser Ofset Matbaacılık ve Yayınları Sanayi, TRABZON.

TANDOĞAN, A., 1998, Demografik Temel Kavramlar ve Türkiye Nüfusu, Lega Yayınları, TRABZON.

TAŞDEMİR, S., 2000, Cumhuriyet Tarihi Ders Notları, Dilek Matbaacılık, SİVAS.

TAVOĞLU, A., 1945, Türkiye'de Çiftçi Nüfus Yoğunluğu Meselesi, Türk Coğrafya Dergisi No: 7-8, İSTANBUL.

TEKELİ, İ. ve ERDER, L., 1978, Yerleşme Yapısının Uyum Süreci Olarak İç Göçler, Hacettepe Üniversitesi Yayınları D.26, ANKARA.

TEZCAN, A., 1999, Demiryollarının Geliştirilmesinin Ekonomik ve Sosyal Katkıları, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı Finansman Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, ANKARA.

THORNWAITE, G.T.,1948, *An Introduction to Climate*, Third Ed. McGraw-Hill Book Company Inc., NEWYORK.

TOLUN, B., 1970, Balıkesir Ovası'nda Yerleşme ve İktisadî Faaliyetler, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 1530, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 59, İSTANBUL.

TOLUN İ., DENKER, B., 1977, Yerleşme Coğrafyası, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 2275, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 93, İSTANBUL.

TOZER, H. F, 1881, Türkish Armenia And Eastern Asia Minor, Longman Gren And Co. LONDON.

TUNCEL, H., 1996, *Mezraa Kavramı ve Türkiye'de Mezraalar*, Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Sayı: 5, ANKARA.

TUNCER, O. C., 1991, *Dipli Han*, Türk Etnoğrafya Dergisi, Sayı: XIX, ANKARA.

TUNÇDİLEK, N., 1967, Türkiye İskân Coğrafyası, Kır İskânı (Köy Altı İskân Şekilleri), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 1283, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No:49, İSTANBUL.

TUNÇDİLEK, N., 1985, *Türkiye'de Relief Şekilleri ve Arazi Kullanımı*, İstanbul Üniversitesi, Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü, Yayınları No:3, İstanbul Üniversitesi Yayınları No:3279, İSTANBUL.

TUNÇDİLEK, N., 1986, Türkiye'de Yerleşmenin Evrimi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 3367, Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Yayınları No:4, İSTANBUL.

TURAN, O., 1969, Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti, Turan Neşriyat ve Matbaacılık Kollektif Şirketi, İSTANBUL.

TURAN, O., 1980, Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi, İSTANBUL.

TURAN, O., 1980a, Selçuklular ve İslâmiyet, Nakışlar Yayınevi, İSTANBUL.

TÜMERTEKİN, E., 1968, *Türkiye'de İç Göçler Üzerine*, İstanbul Üniversitesi Yayınları:1371, İSTANBUL.

TÜMERTEKİN, E., 1965, Türkiye'deki Şehirlerin Fonksiyonel Sınıflandırması, İstanbul Üniversitesi, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No:43, İSTANBUL.

TÜMERTEKİN, E., 1973, Türkiye'de Şehirleşme ve Şehirsel Fonksiyonlar, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 1840, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 73, İSTANBUL.

TÜMERTEKİN, E., 1987, Ulaşım Coğrafyası, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 2053, İSTANBUL.

TÜMERTEKİN, E., 1994, Beşerî Coğrafyaya Giriş, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 3819, Edebiyat Fakültesi Yayınları No:246, İSTANBUL.

TÜMERTEKİN, E., 1994, Ekonomik Coğrafya, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 2926, İSTANBUL.

TÜMERTEKİN, E., ÖZGÜÇ, N., 1998, Beşerî Coğrafya, Çantay Kitapevi, İSTANBUL.

Türk Ansiklopedisi, 1966, *Divriği Maddesi*, Cilt: XIII, ANKARA.

Türk Dil Kurumu, 1992, Türkiye Sözlük, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Kurumu, İSTANBUL.

Türkiye Diyanet Vakfi, 1994, *İslâm Ansiklopedisi: Divriği Maddesi*, Cilt: IX, Divantaş Diyanet Vakfi Neşriyat Pazarlama ve Ticaret A.Ş., İSTANBUL.

UÇURUM, A., ve LARSON, L.T., 1999, *Geology, Base-PreciousMetal Concentration and Genesisi of the Silica- Carbonate Alteration (Listwaenites) From Late Cretaceous Ophiolitic Melages at Central East Turkey*, Chemie der Erde, NEVADA.

UZUNÇARŞILI, İ., 1987, Sivas Şehri, Seyran Yayınları, SİVAS.

ÜNAL, Ç., 1991, Pasinler İlçesinin Coğrafi Etüdü, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, ERZURUM.

YALÇINLAR, İ., 1996, *Türkiye'de Akarsu ve Vadiler*, Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, ANKARA.

YASAK, A. ve KALELİ, A., 1986, Dünden Bugüne Sivas İli, Seyran Yayınları, SİVAS.

YAZICI, H., 1995, *Şehir Coğrafyası Açısında Bir İnceleme Bayburt*, Türk Coğrafya Dergisi, Sayı: 30, İSTANBUL.

YAZICI, H., 1995a, *Kızıldağ (Sivas) Geçidi Çevresinde Coğrafi Gözlemler*, Türk Coğrafya Dergisi, Sayı. 30, Rebel Matbaa, İSTANBUL.

YAZICI, H., 1997a, Orta Sakarya Vadisi'nin Coğrafi Etüdü "Yenice-Alpagut Arası" Atatürk Üniversitesi Yayınları No:839, Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayınları No: 78, Araştırma Serisi No:19, ERZURUM.

YAZICI, H., 1997, *Tercan Ovası ve Çevresinin Başlıca Hidroğrafik Özellikleri*, Atatürk Üniversitesi Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı: 4, Öz Eğitim Basımevi, ERZURUM.

YAZICI, H., 2002, İç Anadolu Bölgesi Coğrafyası, Nobel Yayınevi, ANKARA.

YILDIZ, M. Z., 2001, *Şehirsel Fonksiyonlar ve Şehir İçi Arazi Kullanımı Bakımından Patnos*, Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı: 5, Çizgi Kitabevi, KONYA.

YILMAZ, A., 2000, Kentsel Koruma Alanlarında Planlama ve Kentsel Tasarım İlişkileri, Afyon, Ankara, Konya, Avanos, Divriği Örnekleri, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama, Basılmamış Yüksek Lisan Tezi, ANKARA.

YILMAZ, Ö., 1990, *Horasan-Sarıkamış Arasındaki Aras Nehri Havzasının Toprak Özellikleri*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi, Sayı:18, Fen-Edebiyat Fakültesi Ofset Tesisleri, ERZURUM.

Yurt Ansiklopedisi, 1982, *Türkiye Dünü, Bugünü, Yarını (Sivas Maddesi)*, İSTANBUL.

YÜCEL, T., 1960, *Demiryollarımızın İstasyon Nüfusuna Etkisi*, Türk Coğrafya Dergisi, Yıl XVI, Sayı 20'den ayrı bir baskı, Extrait de la Revue de Geographie Turque; Anne XVI, No: 20, İSTANBUL.

ZAMAN, M, 2000, *Tonya İlçesi'nde Oba-Yayla Yerleşmeleri ve Yaylacılık*, Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı: 3, Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Basımevi, ERZURUM.

ZAMAN, M., 2004, Vakfikebir İlçesi'nin Coğrafyası, Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 937, Fen-Edebiyat fakültesi Yayınları No:102, Araştırma Serisi No: 73, ERZURUM.

Raporlar, Haritalar ve İstatistikler

ARNİ, P., 1939, *Fırat – Çaltı Suyu Arasındaki Jeolojik Tetkikat*, M.T.A. Genel Müdürlüğü Raporu, ANKARA.

AKTAŞ, B., 1973, *Divriği Ovası Yeraltısuyu Rezerv Raporu*, D.S.İ. Genel Müdürlüğü Yayınları, ANKARA.

AKTİMUR, S., 1985, *Sivas-Erzincan Yöresinin Uzaktan Algılama Tekniği Katkısıyla Jeolojik ve Tektonik Yapısının İncelenmesi*, M.T.A. Genel Müdürlüğü Raporu, ANKARA.

BAL, S., 1988, *Sivas-Divriği-Kangal Yöresi Demir Aramaları ve Manyetik Propeksiyon Raporu*, M.T.A. Genel Müdürlüğü Yayınları, ANKARA.

Divriği Harman Dergisi, 2002, Divriği Kültür Derneği Yayınları, Sayı: 3, ANKARA.

Divriği Harman Dergisi, 2002, Divriği Kültür Derneği Yayınları, Sayı: 12, ANKARA.

D.S.İ., 1960, Divriği Ovası Hidrojeolojik Etüdü Hakkında Rapor, ANKARA.

D.S.İ., 1970, *Sivas-Divriği-Gürpınar-Gözecik-Çakırağa ve Şahin Köyleri Hidrojeolojik Etüt Raporu,* D.S.İ. Genel Müdürlüğü Yayınları, ANKARA.

D.S.İ., 1973, *Sivas – Yıldızeli - Belcik Havzası Hidrojeolojik Etüt Raporu,* D.S.İ Genel Müdürlüğü Yayınları, SİVAS.

D.S.İ., 1991, *Sivas-Divriği-Gözecik-Çakırağa ve Şahin Köyleri Jeofizik Rezistivite Etüt Raporu,* D.S.İ. Genel Müdürlüğü Yayınları, ANKARA.

D.S.İ., 1991, *Divriği – Başören – Gözecik – Kaygusuz – Gürpınar - Çakırağa-Dikmençay ve Şahin Köyleri Hidrojeoloji Raporu,* D.S.İ. Genel Müdürlüğü, XIX.Bölge Müdürlüğü, SİVAS.

EROL, O., 1991, 1/1000.000 Ölçekli Türkiye Jeomorfoloji Haritası, M.T.A. Yayınları, ANKARA.

GÜLİBRAHİMOĞLU, İ., 1975, *Divriği Tüllüce Tepe Demir Ocağı Jeolojisi,* M.T.A. Genel Müdürlüğü Arşiv No: 1273, ANKARA.

ÖZCAN, H. ve Diğerleri, 1984, *Sivas- Divriği- Dişbudak Köyü ve Çevresinin Siderit, Mangallı Hematit Zuhurları Jeolojik Raporu,* M.T.A. Genel Müdürlüğü Yayınları No: 7607, ANKARA.

M.T.A., 1988, *Divriği- Sivas Yöresi Krom Projeksiyon Raporu,* M.T.A. Genel Müdürlüğü Yayınları, ANKARA.

Sivas İli Arazi Varlığı Raporu, 1994, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları, İl Raporu No:58, ANKARA.

SÖYLEM, B., TEKMEN, F., 1991, *Divriği, Başören, Kaygusuz, Gürpınar, Gözecik, Çakırağa, Şahin, Dikmençay Köyleri Hidrojeoloji Raporu,* D.S.İ. Genel Müdürlüğü, SİVAS.

TATAR, Y., 1983, *Yıldızeli-Subaşı Köyü Yöresinde Tektonik İncelemeler.* Fırat Üniversitesi Mühendislik Fakültesi,Türkiye Jeoloji Kongresi Bülteni, ELAZIĞ.

ÜNLÜ, T. ve Diğerleri, 1989, Divriği Yöresi Granitik Kayaç – Yan Kayaç İlişkilerine Yönelik Jeoloji Raporu. M.T.A. Genel Müdürlüğü Yayınları No:8914, ANKARA.

YILDIZELİ, N., 1978, Divriği - Akdağ Demir Yatağı Sondajlı Etüt Raporu, M.T.A. Genel Müdürlüğü Yayınları No:6203, ANKARA.

1/100000 Ölçekli Topoğrafya Haritası.

1/35000 Ölçekli Hava Fotoğrafları.

1/200000 Ölçekli Jeoloji Haritası.

BAYKAL, F., 1966, 1/500.000 Ölçekli Türkiye Jeoloji Haritası (Sivas), M.T..A. Yayınları, ANKARA.

D.İ.E., 1927-2000 Yılları Arası Nüfus Sayımı Sonuçları.

D.İ.E., 2000, Sivas İli İstatistiği Verileri.

D.İ.E., 2002, 2000 Genel Nüfus Sayımı (Sivas İli), D.İ.E. Matbaası, ANKARA.

Köy Envanter Etüdü, Sivas, 1997, Köy İşleri Bakanlığı Yayınları, ANKARA.

Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Sivas İli Toprakları.

Yeşılırmak Havzası Toprakları, 1970, Toprak Su Genel Müdürlüğü Yayınları No: 241, ANKARA.

Kızılırmak Havzası, Toprakları Toprak Su Genel Müdürlüğü Yay No: 526, ANKARA.

Sivas İl Tarım Müdürlüğü, 2000 Yılı Tarım İstatistikleri.

Divriği Köy Bilgi Fişleri, Divriği Kaymakamlığı, SİVAS

ÖZGEÇMİŞ

Araştırmacı, 1975 yılında Almanya'da doğdu. İlkokulu İstanbul'da, ortaokul ve lise öğrenimini Sivas'ta tamamladı. Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Coğrafya Eğitimi Bölümünü 1993 yılında kazandı. Fakülteyi 1997 yılında bitiren Akbulut aynı yıl Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yüksek lisansa başladı. Yüksek lisansını 1999 yılında tamamlayarak aynı yıl doktora eğitimine başladı. Halen doktora eğitimi devam etmektedir.